

Szülőföldünk

38-39.

A megyei honismereti mozgalom közleménye

Miskolc, 2020

Kiadja a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület
www.borsodhonismeret.lapunk.hu

Szerkesztőség: Herman Ottó Múzeum, 3529 Miskolc, Görgey Artúr u. 28.
e-mail: borsodhonismeret@gmail.com

Felelős kiadó: TITKOS SÁNDORNÉ

Főszerkesztő: BODNÁR MÓNIKA

Szerkesztőbizottság tagjai:
BODNÁR MÓNIKA
SZÉKELYNÉ FORINTOS JUDIT
TITKOS SÁNDORNÉ

Nyomdai előkészítés: SÁRKÖZI ÁGNES

A kiadást támogatják:

Továbbá köszönjük az 1%-os felajánlásokat.

- Első címlapfotó: Görgei Artúr szobra a Herman Ottó Múzeum épületén (2020. március 13.)
(Fotó: Mészáros Viktória)
- Belső címlapfotók: Marjalaki Kiss Lajos sírjának megkoszorúzása az Avasi Református Temetőben az emlékülést megelőzően (2017. december 12.) (Fotó: Baranczó Benedek)
Pillanatkép Egyesületünk 2019. évi közgyűléséről, elnöki beszámoló a 2018. évi munkáról (Fotó: Mészáros Viktória)
- Hátsó borítón, belül: Találkozás Molnár Mihállyal az ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör ünnepi rendezvényén, 2017-ben.
Balogh János emléktáblájának avatása Encsen (2019. szeptember 11.)
- Hátsó borítón, kívül: Egyesületi kirándulás, csoportkép az edelényi kastély előtt (2018. május 12.)
Marjalaki Kiss Lajos sírjának megkoszorúzása után – úton az Avasi temetőből a MAB Székházba (2017. december 12.) (Fotó: Baranczó Benedek)

Nyomda: LITOPLAN Kft., Kazincbarcika

HU ISSN 1216-7347

BEKÖSZÖNTŐ

A tervezett két év helyett közel három telt el a Szülőföldünk utolsó megjelenése óta. Most újabb – ugyancsak összevont – számmal jelentkezünk. Mindez jelzi, hogy a lapkiadás anyagi háttere továbbra sem stabil, de mindent megteszünk azért, hogy folytatni tudjuk periodikánk kiadását. Hogy ez továbbra is hagyományos formában, papírra nyomtatva történik-e, vagy a későbbiekben esetleg áttérünk az elektronikus megjelenésre, még eldöntendő kérdés. Abban viszont biztosak vagyunk, hogy nagy kár lenne veszni hagyni, megszüntetni. Ez a nagy múltú sorozat azt a célt szolgálja, hogy megőrkítse a megyei honismereti mozgalom életének legfontosabb eseményeit, s hogy további cselekvésre ösztönözze a honismeret iránt fogékony embereket.

Bár a Szülőföldünk megjelenése akadozik, egyesületünk tevékenységének intenzitása semmit sem csökkent. Az utolsó szám megjelenése óta két honismereti konferenciát szerveztünk, természetesen más szervezetekkel, intézményekkel együttműködve. Az egyiket Miskolc jeles honismereti kutatójának, Marjalaki Kiss Lajos tanár, régész, történész, geográfus, néprajzkutató születésének 130., halálának 45. évfordulójára emlékezve rendeztük meg. Ugyanezen konferencia második részében több más jeles megyebéli honismereti kutató életét és munkásságát idéztük fel. A második konferenciánkon Görgei Artúr születésének 200., a forradalom és szabadságharc 170. évfordulójára emlékeztünk. E két konferenciát választottuk jelen összevont számunk *vezető témájának*, az ezeken elhangzott előadások begyűjtött kézírataival indítjuk ezt a lapszámot.

Ezen túlmenően aktív részesei, társszervezői voltunk két abaúji tudományos rendezvénynek, a 2018-ban Abaújvevecserben megrendezett Csoma-emlékülésnek és a 2019-ben Encsen rendezett várostörténeti konferenciának. A kiemelt rendezvények között meg kell említeni még egyet, melyre 2019 decemberében került sor Miskolcon, melyen alapító szerkesztőnk, dr. Kováts Dánielt köszöntöttük jeles jubileuma, életének 90. évfordulója alkalmából. Az ott elhangzott sok-sok köszöntő és jókívánság azt igazolta, hogy Dani bácsi nagy szeretetnek örvend ebben a nagy honismereti családban, s – bár hivatalosan már évek óta nem megyénk lakosa – továbbra is aktív részese és meghatározó alakja megyénk honismereti életének. Mindezekről és az összes többi rendezvényünkről részletesebben is szó lesz a következő lapokon. Ezúton is szeretnék köszönetet mondani mindenkinek, aki szervező munkájával, előadásával vagy részvételével, tehát bármilyen módon hozzájárult a fenti rendezvények, konferenciák, emlékülések és a fent nem nevesített egyéb rendezvények megvalósulásához és sikeréhez.

Egyesületünk egyik legjelentősebb tevékenysége, hogy két évente meghirdeti az Istvánffy Gyula Honismereti Pályázatot. Az arra érdemes pályamunkák publikálásával új rovatot indítunk periodikánkban. A *Termés* rovatban Egyesületünkhöz kötődő honismereti kutatók terjedelmesebb írásai, újabb kutatási eredményei kapnak helyet, jelen lapszámunkban kilenc ilyen tanulmány megjelentetésére kerül sor. Örömmel szolgál, hogy fiatalok és idősebbek egyaránt megtisztelik lapunkat bizalmukkal, írásaikkal. A *Krónika* rovatban adunk számot Egyesületünknek az elmúlt időszakban kifejtett tevékenységéről, tagszervezeteink fontosabb rendezvényeiről, valamint egyéb honismereti eseményekről, évfordulókról. Sajnos, utolsó lapszámunk megjelenése óta számos kedves honismerő baráttól vettünk végső búcsút, rájuk az *In memoriam* rovatban emlékezünk. A *Könyvespolc* rovatban az utóbbi években megjelent térségi honismereti könyvtermést vesszük számba, néhány kiadvány esetében rövid szöveges könyvbemutatóra, egy-két esetben hosszabb ismertetésre is sor kerül.

Kívánom, hogy forgassák örömmel ezt a kiadványt!

Bodnár Mónika

(Fotó: Baranczó Benedek, 2020)

MARJALAKI KISS LAJOS ÉS MÁR JELES HONISMERETI KUTATÓK

Marjalaki Kiss Lajos
(1887.12.18. – 1972.05.01.)

MEGHÍVÓ

Marjalaki Kiss Lajos és utódai
konferenciára

2017. december 12.

MAB Székház nagyterme
(Miskolc, Erzsébet tér 3.)

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület,
a Herman Ottó Múzeum,
a MAB Történelemtudományi és Néprajzi Szakbizottsága,
valamint a Magyar Földrajzi Társaság Borsodi Osztálya

tisztelettel meghívja a

Marjalaki Kiss Lajos és utódai

című konferenciára.

Marjalaki Kiss Lajos (Kisújszállás, 1887. december 18. – Miskolc, 1972. május 1.)
tanár, régész, történész, geográfus, néprajzkutató, Miskolc-kutató
születésének 130., halálának 45. évfordulójára emlékezünk,
a rendezvény második részében
további jeles megyebéli honismereti kutatók életét és munkásságát idézzük fel.

Időpont: 2017. december 12. (kedd)

Helyszín: MAB Székház nagyterme (Miskolc, Erzsébet tér 3.)

Program:

- 9.00 *Találkozás a Herman Ottó Múzeum Papszer utcai épülete előtt, ahonnan közösen felsétálunk az Avasi Református Temetőbe és megkoszorúzzuk Marjalaki Kiss Lajos sírját*
- 10.00 A konferencia résztvevőinek köszöntése:
Dr. Bodnár Mónika, a B.-A.-Z. Megyei Honismereti Egyesület titkára
- 10.10-11.45 *Emlékezés Marjalaki Kiss Lajos munkásságára*
1. **Titkos Sándorné:** Marjalaki Kiss Lajos élete és emlékezete
 2. **Frisnyák Sándor:** Marjalaki Kiss Lajos, a tudós tanár
 3. **Hevesi Attila:** Marjalaki Kiss Lajos és a földrajztudomány
 4. **Fodor István:** Marjalaki Kiss Lajos nézete a honfoglalásról
- 11.45-12.15 Kávészünet
- 12.15-13.15 *Honismereti kutatók megyénkben I.*
5. **Tóth Arnold:** Lajos Árpád élete és munkássága
 6. **Jósvay István:** Demjén István
 7. **Koleszár Krisztián:** Dr. Dénes György, a Bódva-völgy Árpád-kori történeti földrajzának kutatója
 8. **Bodnár Mónika:** Laki-Lukács László, a Bódva-völgy elkötelezett kutatója
- 13.20-14.00 Büféebéd
- 14.00-15.00 *Honismereti kutatók megyénkben II.*
9. **Fehér József:** Dr. Hőgye István emlékezete
 10. **Nagy Péter:** Gyári munkásból a borsodi munkásság kutatója - Dr. Lehoczky Alfréd életműve és munkássága
 11. **Csirmazné Cservényák Iona:** Kiss Gyula, megyénk helytörténetének szociográfiai kutatója
 12. **Papp Andrea:** Viktor Gyula, Istvánffy-díjas rudabányai honismereti kutató (1933-2007)
- 15.00 A konferencia zárása:
Dr. Gyulai Éva, a MAB Történelemtudományi és Néprajzi Szakbizottságának elnöke

MARJALAKI KISS LAJOS ÉLETE ÉS EMLÉKEZETE

Titkos Sándorné

Titkos Sándorné
(Fotó: Kiss Ágoston)

A miskolci Zrínyi Ilona Gimnázium diákjaként 1967-ben osztályfőnököm, M. Kiss Júlia tanárnő biztatására felkerestem a Bulcsú utca 7. szám alatti lakásában édesapját, Marjalaki Kiss Lajost. „Segít neked a történelem pályázatod elkészítésében” – mondta Juci

néni. Nem is gondoltam volna, hogy milyen nagy hatással lesz ez a találkozás későbbi életemre, s választom jómagam is a történelem tanári hivatást, amelyet Marjalaki Kiss Lajos – aki országosan elismert geográfus, régész, történész, tanár volt egy személyben – példamutatóan gyakorolt.

Miskolc városát a XX. században tipikus iparvárosnak tartották, a humán tudományoknak nem volt súlya a településen. Marjalaki Kiss Lajos azon kevesek közé tartozott, aki helytörténeti kutatásokkal is foglalkoztak. Tanulmányait különböző szakmai folyóiratokban, rövidebb írásait a helyi sajtóban jelentette meg. A neves tudósra, néprajzkutatóra, Miskolc-kutatóra emlékezünk születésének 130., halálának 45. évfordulója alkalmából. *Amikor... Marjalaki Kiss Lajos... életműve előtt tisztelgünk, olyan ember portréja áll előttünk, akinek tudományos tevékenységét saját korában kiemelkedőnek, néhány vonatkozásban pedig „állóvizet megmozgatónak” értékelhetjük. Pedagógusi tevékenysége példamutató minden következő nemzedék előtt. Életszemlélete, egyénisége, szerénységgel párosult nagy tudása és a tudományos tevékenységben való „hangyaszorgalma”, kitartása pedig követendő példát mutat napjaink történészei számára is.* – írta róla dr. Dobrossy István.¹

Gazdag életét nehéz röviden összefoglalni. Az általa írt, kéziratban ránk maradt egyetlen ön-életrajzán soha nem változtatott, nem gondolta,

hogy szükséges kiegészíteni. Hivatalos fórumokra is úgy küldte el ezt a vallomást, hogy ez életrajzi vázlat. *A vázlatban a következők szerepelnek: „Születtem 1887. dec. 18-án, Kisújszálláson (Jász-Nagykun-Szolnok megyében). Édesapám földműves volt, 9 gyermek közül csak én, az elsőszülött tanultam ki. Elemibe abba az épületbe jártam, amelyikben 1833/34-ben Arany János tanított. A helyi gimnáziumban Móricz Zsigmond tanótársam voltam. Majd a debreceni öreg Kollégiumban tanultam 4 évig. 1906-ban Aggtelek mellett, Szinpetriben voltam tanító 1 évig, utána pedig Kisújszálláson. 1910-ben Budapestre, főiskolára mentem. 1913-18 között Abrudbányán polgári iskolai tanárként működtem. Onnan 1919. január 30-án Miskolcra kerültem a II. számú polgári fiúiskolába. 1950. január 1-től nyugdíjban vagyok.”*²

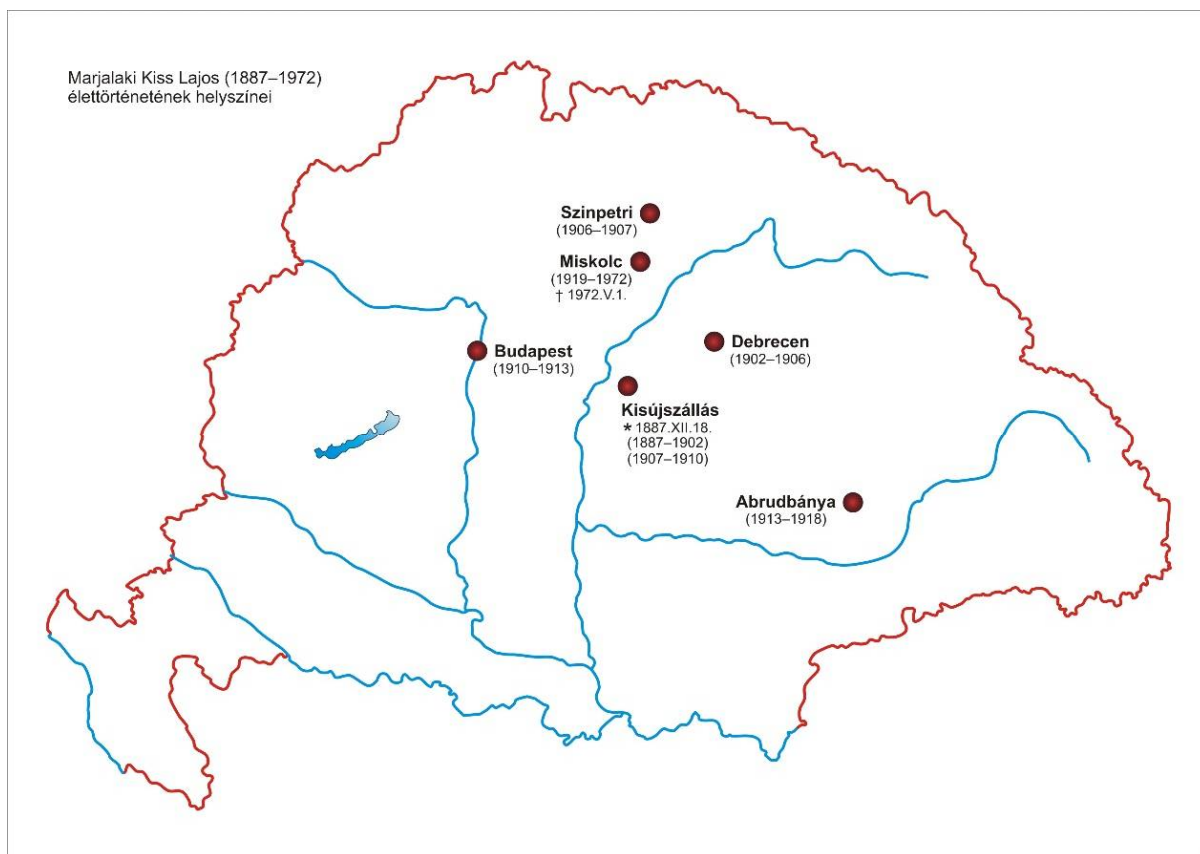
A Lévay József Tudományos Könyvtár kiadásában megjelent „Marjalaki Kiss Lajos válogatott bibliográfiái és Móricz Zsigmondtól kapott levelei” című kiadvány. Deák Gábor erre a kiadványra hivatkozva idézi önvallomását: *„Teljes volt az életem, mert a tanári hivatásom, családom mellett azzal foglalkoztam, amit nagyon szerettem.”*³

Marjalaki Kiss Lajos, a földrajz-történelem szakos tanár 32 évesen, 1919-ben érkezett Miskolcra. Neve nyelvészek, földrajzkutatók között már nem volt teljesen ismeretlen. Miskolcon 1925-ben jelent meg első helytörténeti írása a miskolci mészáros céh 400 éves történetéről. Több mint három évtizeden át nem változtatott munkahelyet, mindvégig megmaradt a miskolci II. számú állami polgári fiúiskola tanárának. Tanított, földrajzi tankönyveket írt a polgári iskolák számára, történeti, régészeti, nyelvtörténeti és földrajzi kutatásokkal foglalkozott. Rendszeresen publikált Miskolc első tudományos folyóiratában, a Történelmi és Régészeti Közleményekben, valamint a Borsodi Szemlében, a Református Egyházi Életben, és a Református Egyházi Értesítőben, de jelent meg írása a Halmay Béla és Leszih Andor által szerkesztett Miskolc monográfiában is.

¹ DOBROSSY István: Marjalaki Kiss Lajos szellemi hagyatéka. *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 25. Miskolc, 1988. 67.

² DOBROSSY uo. 65.

³ DEÁK Gábor: Marjalaki Kiss Lajos, a tanár és kapcsolata a református egyházzal. *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 25. Miskolc, 1988. 55.

*Marjalaki Kiss Lajos életútját bemutató térkép.
(Készítette Bancsi Péter, rendelkezésre bocsájtotta Dr. Frisnyák Sándor)*

Történelmi tevékenysége területileg jól behatárolható, főleg Miskolchoz kapcsolódik. A várostörténelmi kutatásokon túl országos jelentőségű témák is foglalkoztatták. Pl. az Anonymus kérdés kapcsán számos település névmagyaroztatását adta, amelyek később megjelentek Györffy György Árpád-kori településföldrajzában is. Ő hívta fel a figyelmet a Halotti beszéd boldvai eredetére, megfogalmazta a kettős honfoglalás elméletét, ezt tárgyi bizonyítékokkal is alátámasztotta. Régészeti ásatásokat is végzett, legjelentősebb munkája a mezőnyéki 68 avar-kori sír feltárása volt. A Borsod-Miskolczi Múzeum könyvtárosaként néprajzi kutatásokat is folytatott az 1930-as évektől. Munkássága első szakasza az 1925-1943 közötti időszakra esett. Majd egy évtizedes szünet után 1950-es évek közepétől 1963-ig ívelő publikáló szakasz következik. Ezt követően - súlyosbodó betegsége miatt már csak elszórtan jelentek meg írásai; életében az utolsó 1966-ban. 1953-tól a Természettudományi Társaságból és a Történelmi Társulattól létrehozott TIT keretében tartott ismeretterjesztő előadásokat. Rendkívül jó előadó volt és szeretett is előadásokat tartani. Tagja volt a Magyar Néprajzi Társaságnak és 1957-ben alapítója a Magyar Földrajzi Társaság miskolci

osztályának, titkára a TIT Történelmi Szakosztályának. Ismeretterjesztő és tudományos tevékenységét 1963-ban Bugát Pál-, majd 1970-ben Herman Ottó-émlékéremmel ismerték el.

Avasi pincéjében megfordult többek között Móra Ferenc és Móricz Zsigmond, emléktábla is hirdeti e látogatások emlékét ezzel a felirattal: „*Itt volt utoljára gondtalan és boldog Móra Ferenc, 1933. május 16-án*”. A város szellemi életének kiválóságai is vendégek voltak ezen a helyen. Levelezett többek között Györffy Istvánnal, Hóman Bálinttal, Bethlen Istvánnal, Illyés Gyulával, Germanus Gyulával.

Marjalaki Kiss Lajos Miskolcon hunyt el 1972. május 1-jén. Az avasi református temetőben temették el, a református templom közelében. Sírját a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság 2009-ben védetté nyilvánította. Sajnos a síremléket ismeretlen tettesek megrongálták, a bronz féldomborművet és emléktáblát ellopták, az eredeti mives síremléket ma már csak fényképek őrzik. A miskolci önkormányzat a sírfeliratot ideiglenesen egy fém táblával, majd később márvány táblával pótolta.

A Marjalaki által írt tanulmányok száma megközelíti a kettőszázat. Hagyatéki anyaga 1973

után került a Herman Ottó Múzeumba. 1987-ben életművéről kötet készült Dobrossy István szerkesztésében *Történeti tanulmányok* címmel, amely a Miskolci várostörténeti közlemények sorozat első köteteiként jelent meg. Hagyatékának teljes feltárása még várat magára.

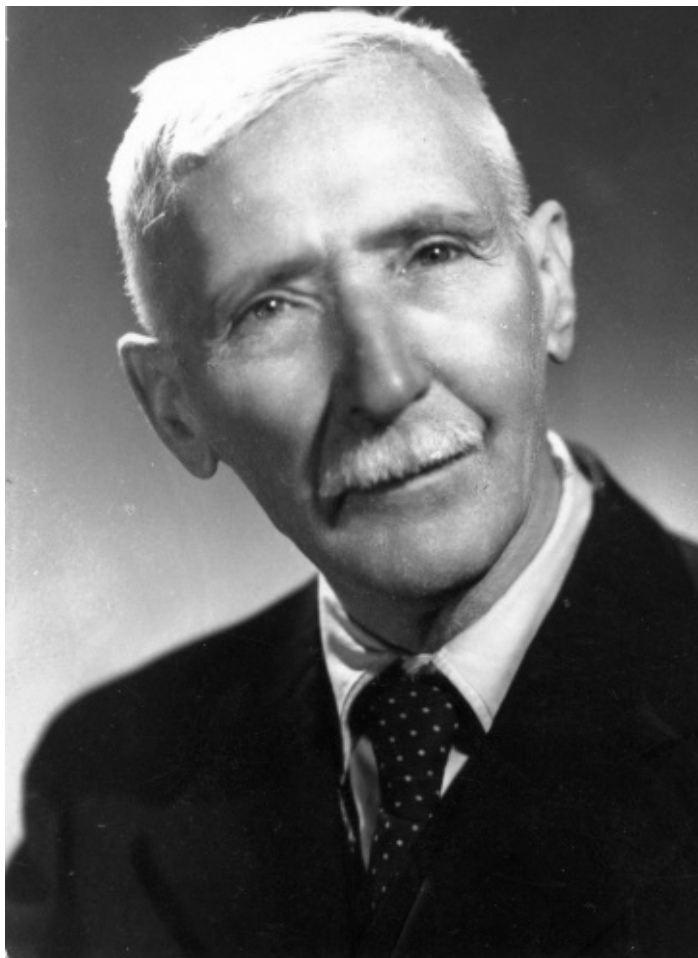
Marjalaki Kiss Lajos emlékezete

Marjalaki Kiss Lajos élete, munkássága példaként állhat a XXI. században is a pedagógusok, történészek, kutatók előtt. Nevét 1983-tól utca őrzi Miskolcon, a Bábonyibérc városrészben.

Születésének 100. évfordulója alkalmából 1987. október 19-én tudományos emlékülést szervezett a Herman Ottó Múzeum és társintézményei (levéltár és könyvtárak). Ekkor jelölték meg emléktáblával egykori lakóházát, majd a rendezvény résztvevői megkoszorúzták a tudós sírját az avasi temetőben. Az emlékülésen előadást tartott Révész László (Marjalaki Kiss Lajos régészeti tevékenysége), Csorba Csaba (Marjalaki Kiss Lajos, Miskolc város történetének kutatója), Deák Gábor (Marjalaki Kiss Lajos, a tanár és kapcsolata a református egyházzal), Frisnyák Sándor (Marjalaki Kiss Lajos, a tanár és földrajzi tankönyvíró) és Dobrossy István (Marjalaki Kiss Lajos szellemi hagyatéka). Ugyanebből az alkalomból – amint már fentebb említésre került – egy könyv is megjelent a Herman Ottó Múzeum kiadásában, Dobrossy István szerkesztésében.⁴ Emlékplakett is készült Marjalaki portréjával és aláírásával (az emléklaketról részletesebben ennek a könyvnek egy másik írása szól).

Születésének 125. évfordulója alkalmából, 2012-ben a miskolci-diósgyőri Petőfi Sándor Könyvtárban emlékkiállítás nyílt Marjalaki Kiss Lajos életéről. A kiállítást Radeczki Zsuzsa könyvtáros rendezte.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület is felvállalta Marjalaki emlékének ápolását. Ennek jegyében 2012. december 18-án a Herman Ottó Múzeum Papszeri épületében tartott megemlékezést a 125 éve született Marjalaki Kiss Lajosról. Titkos Sándorné bevezető előadása után Elek Józsefné Farkas Emőke, a Zrínyi Ilona Gimnázium humán közösségének vezetője beszámolt arról, hogyan ápolják az iskolában

Marjalaki Kiss Lajos (1959).

A fényképész Szövetkezet Búza téri üzletében készült felvétel, Frisnyák Sándor Marjalakiról szóló 1959-es írásához. Az eredeti példány ma is Frisnyák tulajdonában van, ezt – Marjalaki kézzel írott önéletrajzával és egyéb dokumentumokkal együtt – idővel a Földrajzi Múzeumnak szándékozik ajándékozni.

Marjalaki Kiss Lajos emlékét. Elmondta, hogy a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület a Zrínyi Ilona Gimnáziummal közösen 1985-től évenként rendezett Marjalaki Kiss Lajosról elnevezett helytörténeti, honismereti vetélkedőket megyénk általános és középiskolás diákjai számára. Dr. Horváth Béla nyugdíjas városi főépítész felidézte Marjalaki Kiss Lajossal kapcsolatos emlékeit. A Városképek - Műemlékek sorozatban 1962-ben megjelent Miskolc kötetben dolgoztak együtt, s kerültek személyes kapcsolatba. Kiemelte rendkívül pontos, alapos, szorgalmas, példamutató személyiségét, aki mindig igényes munkát végzett és ezt várta el munkatársaitól is.⁵ Az emlékülés után a résztvevők megkoszorúzták az

⁴ DOBROSSY István (szerk.): *Marjalaki Kiss Lajos – történelmi tanulmányok*. Miskolci Várostörténeti Közlemények 1. Miskolc, 1987.

⁵ SZÉKELYNÉ FORINTOS Judit: Megemlékezés a 125 éve született Marjalaki Kiss Lajosról. *Honismeret* 2013/2. 7.

avasi református temetőben levő sírját. Az emlékezés és tisztelet virágait Titkos Sándorné, a megyei honismereti egyesület titkára, Macsugáné Hegedűs Marianna, a Jedlik Ányos Tudományos Ismeretterjesztő Társaság vezetője, Döbör Istvánné, az ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör elnöke és Kónya Laura, a Zrínyi Ilona Gimnázium tanulója helyezte el.

Miskolc város vezetése is hálával emlékezik rá, sírját Miskolc város napján, május 11-én rendszeresen megkoszorúzza a város mindenkori polgármestere és a Zrínyi Ilona Gimnázium vezetősége.

*Marjalaki Kiss Lajos sírjának megkoszorúzása
2012-ben*

*Marjalaki Kiss Lajos sírja 2017-ben
(Fotó: Baranczó Benedek)*

MARJALAKI KISS LAJOS, A TUDÓS TANÁR

Frisnyák Sándor

Frisnyák Sándor
(Fotó: Kiss Ágoston)

Tízéves voltam 1944-ben, amikor a sors megajándékozott azzal, hogy Marjalaki Kiss Lajos tanítványa lehettem.¹ Természetesen akkor még nem tudhattam, hogy első földrajz- és történelem szakos tanáromat a tanári pályám kezdetétől a mai napig tanító-mesteremnek fogom

tekinteni. Hatalmas életművét, tanári munkáját és azzal összekapcsolódó földrajzi és mikrotörténeti kutató tevékenységét, mint követendő példát, akkor ismertem fel, amikor már magam is katedrára álltam. Feladatteljesítem során, keresve a legjobb megoldásokat, gyakran felidéztem emlékezetemben Marjalaki Kiss Lajos oktató-nevelő tevékenységét, és a különböző helyzetekben megnyilvánuló magatartását.

Hatvan évvel ezelőtt, 1957-ben megalakítottuk a Magyar Földrajzi Társaság Miskolci Osztályát. Felkérésünkre Marjalaki Kiss Lajos is jelen volt az alakuló közgyűlésen, és megújította az 1914-ben kezdődő tagságát, amely a Magyar Földrajzi Társaság betiltása idején, 1949-ben megszűnt. A közgyűlésen elhatároztuk, hogy a különböző szakmai feladataink mellett felkutatjuk a Miskolcon és a megyében élt régi geográfusok munkásságát, tudománytörténeti örökségünket, melyet követendőnek tekintünk és tovább hagyományozunk. Komáromy József folyóirat szerkesztő javasolta, hogy a régen élt geográfusok mellett tudós kortársaink munkássága is legyen példaképünk. Így került sor 1959-ben Marjalaki Kiss Lajos addigi életművéről szóló – általa is lektorált – tanulmányom megírására, melyben, az általánosan helytörténetiróként tisztelt tanárt *történet- és földrajztudósként* jellemeztem. Nem

tévedtem, mert a földrajzi tankönyvei és egyes, hisztogeográfiai elemeket is tartalmazó művei alapján Fodor Ferenc „A magyar földrajztudomány története” című, 1940-es évek végén írt, de csak a rendszerváltozás után megjelent monográfiájában Marjalaki Kiss Lajost *földrajzi íróként* definiálta.²

Felhasználva az említett és később megjelent írásaimat, a következőkben foglalom össze Marjalaki Kiss Lajos tanári, tudományos és közéleti tevékenységét.

Tanári munkássága

Marjalaki Kiss Lajos tanári munkastílusát – időtávolságból, az emlékezetre építve – nehéz rekonstruálni és értékelni. Három évtizeddel ezelőtt, amikor születésének 100. évfordulóját ünnepeltük, az előadásom megfogalmazása előtt tanulmányoztam a régi pedagógiai-módszertani kézikönyveket és tanterveket. Az 1920-as és 1930-as években a polgári iskolai földrajztanítás módszertanára két szakdidaktikus, Sághelyi Lajos és Udvarhelyi Kendoff Károly tantárgypedagógiai művei gyakoroltak hatást. Iskolai emlékeim és az említett szerzők tanári kézikönyvei alapján Marjalaki Kiss Lajost a Sághelyi-követők közé soroltam, azzal a kiegészítéssel, hogy Udvarhelyi módszertani tanításai is érvényesültek pedagógiai gyakorlatában.³

Marjalaki Kiss Lajos *kiemelkedő tárgyi tudását, példaértékű emberi magatartását* – osztálytársaimhoz hasonlóan – már iskolásként is felismertem. Megkülönböztetett érdeklődéssel és fegyelmekkel vettünk részt történelem- és földrajzórán. S ezt a különleges magatartást a tanár úr tiszteletet parancsoló megjelenése, nagy tudása és mélységes humanizmusa váltotta ki.

Marjalaki Kiss Lajos népben, nemzetben gondolkodó tudós tanár volt, aki a nagy változások időszakában is megőrizte vallási hitét, őseitől és tanáraitól örökölt értékrendjét. Történelem- és

¹ Az előadás kissé átdolgozott, bővített változata időközben megjelent (FRISNYÁK Sándor: Marjalaki Kiss Lajos tanári és történeti földrajzi munkássága. *Történeti Földrajzi Közlemények* 2018. 6. évf. 1 sz. 174-185.)

² FODOR Ferenc: *A magyar földrajztudomány története*. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 2006. 664.

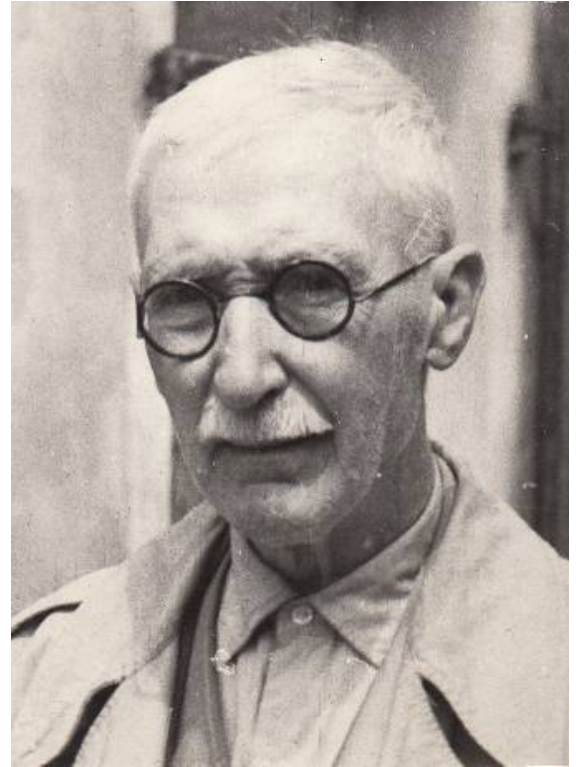
³ UDVARHELYI Károly – GÖCSEI Imre: *Az alsó- és középfokú földrajztanítás története Magyarországon*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1973. 115-118; FRISNYÁK Sándor szerk.: *Udvarhelyi Kendoff Károly életműve*. Nyíregyháza, 2003. 5-9.

földrajzóráin arra törekedett, hogy erősítse magyarságtudatunkat, hazaszeretetünket és elmélyítse a szűkebb pátria, a szülőföld vagy a lakóföld iránti ragaszkodásunkat. Magyarország történetét a helytörténet tanításával kapcsolta össze. Négy év alatt a magyar történelem alapvonalai mellett keresztmetszetet kaptunk földrajzi környezetünk társadalom- és gazdaságtörténetéről, művészeti-művelődéstörténeti értékeiről, épített örökségünkről.

Nemzeti históriánk és a helytörténet azonban nem különült el, a tájhoz – a borsodi régióhoz – kapcsolódó ismeretek szervesen beépültek történelmi gondolatvilágunkba. Helytörténeti kutatásaiból következett, hogy a tantervi követelményeknél nagyobb terjedelemben foglalkoztunk városunk gazdasági életének idő- és térbeli változásaival. Igen érdekesen – olykor néprajzi elemekkel is színezve – tudta bemutatni a falvak és városok életét, a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyét és szerepét.

Marjalaki Kiss Lajos a történelemtanításban az események leírása mellett az ok-okozati összefüggések feltárására is törekedett. Mesteri módon tudta megjeleníteni és folyamatos ismétléssel emlékezetünkbe rögzíteni a magyar nép történelmi korszakait, a korszakok alapvető jellemvonásait és folyamatait. S ebbe a fejlődési képbe tagolódtak be Miskolc és Borsod vármegye történetének leglényegesebb elemei.

Marjalaki Kiss Lajos *önálló munkastílus* kialakítására és alkalmazására törekedett, amelyben a modern tantárgy-pedagógiai (metodikai) követelmények érvényesültek. Korszerűsége abban rejlik, hogy az iránymutató módszertani vezérfkönyvek alapelveinek megvalósítása mellett a tanári szabadság lehetőségeivel élve, egyéni

Marjalaki Kiss Lajos (Frisnyák Sándor, 1962)

megoldásokat alkalmazott. S ez a tananyag folyamatos tartalmi gazdagításában, átértékelésében és a változatos, az oktatási-nevelési célokat megvalósító módszerekben nyilvánult meg. Nagy felkészültséggel, logikusan építette fel óráit, amelyek mindig érdekesek voltak, aktivitásra, gondolkodásra serkentettek. Óravázlatot nem használt, információközlései mégis pontosak voltak, egymásra épültek, a lényeg- és problémalátásra irányultak. Sohasem kalandozott el, és mint később

az ismeretterjesztő előadásain is megfigyeltem, mellőzött mindenféle szükségtelen (időhúzó) kiegészítést. Nem a tankönyv szövegét adta elő, hanem a tantervben megadott témát olyan megközelítésben, feldolgozásban, ahogy azt pedagógiai-módszertani megfontolásból a legjobbnak látta. (Ez az általa írt földrajz-tankönyvekre is vonatkozik). Fordulatos gondolatmenet, áttekinthető egyszerűség, rendszerezettség és dinamikus előadásmód jellemezte.

Igen emlékezetesek a tantermen kívül tartott történelemórái, a tanulmányi séták, az emlékhelyek és a közgyűjtemények felkeresése. A

A miskolci 2. sz. polgári iskola (Frisnyák Sándor, 1970 körül)

történelem alapvető forrásait, az írásos és tárgyi dokumentumokat a levéltárban és a múzeumban mutatta be szakszerű magyarázatokkal kiegészítve. Az ősember életét az avasi tanulmányi sétán, a kalcedon-padokat feltáró bányagödrök mellett és a Szeleta-barlangban, az Anjou-kort a diósgyőri várban foglalta össze, a múltat idéző környezetben életközébe hozva a történelmet.

A múzeumlátogatás és az avasi tanulmányi séta minden tanév programjában szerepelt. A múzeumban a város- és megyetörténet tárgyi dokumentumai közül részletesen csak az éves tananyaghoz kapcsolódókat mutatta be, majd időt biztosított a kiállítás többi részének megtekintésére is. Az avasi tanulmányi séták komplex jellegűek voltak, megjelenítve a város természet- és településföldrajzát, történelmét és gazdasági életét, évenként ismétlődően egyre részletesebben, a koncentrikus módszert alkalmazva, szintézisalkotásra törekedve.

Az 1944-től 1948-ig terjedő időben a körülmények nem kedveztek az iskolai tanulmányi kirándulások szervezésének, de tanári kíséret nélkül – kis közösséget alkotva – bebarangoltuk Miskolc város földjét, a Bükk-hegységet Bánkút és a szentléleki kolostorromok térségéig, kerékpáron pedig Sajószentpéter, Boldva, Ónod és a Muhi-pusztá nevezetességeit kerestük fel. A helyválasztásban, a történelmi emlékhelyek felkeresésében a tanítási órák hatása érvényesült.

Földrajzóráin – a tanterv leíró, enciklopédikus jellegével ellentétben – a jelenségek és folyamatok összefüggéseit, a változások okait is feltárta. A topográfiai ismereteket szigorúan megkövetelte, a mai általános iskolai névanyagnál lényegesen többet kellett megtanulnunk. Történelem- és földrajzóráin a személyes élmények (pl. a hazai és külföldi utazásainak tapasztalatai, levéltári vagy régészeti kutatómunkája, híres emberekkel való találkozásai) úgy épültek be a tanóra menetébe, hogy azok a mondanivaló hitelét növelték és nem hatott dicsekvésnek. A Kárpát-medence földrajzának tanításakor – azon felül, hogy valóságismerete alapján színes képet rajzolt a tájakról, városokról és az itt élő etnikumokról – a népek egymásra utaltságát, a békés egymás mellett élés fontosságát hirdette. Azt is gyakran hangoztatta, hogy a Kárpát-medence, mint kultúrtáj, a magyarság és az együtt élő etnikumok közös alkotása és történelmi öröksége. A tananyagban nem szerepelt, de a 19. század közepén megindult integrált környezetátalakító (folyószabályozó és ármentesítő) munkálatok gazdaságfejlesztő jelentőségéről is beszélt a földrajz- és történelemórák anyagához kapcsolva, helyi példákat is megemlítve.

A polgári iskolában Marjalaki Kiss Lajos földrajzi tankönyveiből tanultunk. Később

megtudtam, hogy ezeket a tankönyveket egykori professzora, Littke Aurél javaslatára és az Egyetemi Nyomda felkérésére írta. A polgári iskolai tanterv előírásainak megfelelően a *földrajzi tananyagot alapvetően lineáris elrendezésben dolgozta fel*, de a negyedik osztályos tankönyvben visszatért a haza (a Magyar-medence) földrajzának magasabb szinten való tárgyalására. Az 1920-as évek közepén megjelent alternatív tankönyvsorozata több mint két évtizeden át, 1948-ig volt használatban. Az első kötet Magyarország földrajzát, pontosabban a Kárpát-medencét nagytájak szerinti tagolásban, a második Európát és Ázsiát tárgyalja. Az „Idegen földrészek és tengerek” című harmadik tankönyve külön fejezetben foglalkozik a csillagászati földrajz legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdéseivel is. A negyedik osztályos tankönyve a fizikai földrajzi és térképészeti ismeretek mellett Magyarország természet-, gazdaság- és politikai földrajzát foglalja össze. Az alapfogalmakat az első megjelenésük helyén magyarázza és később – a negyedik osztályos tankönyvében – az általános földrajzi ismereteket rendszerező fejezetébe is beépíti. Könyveiben a nagyobb fejezetek végén összefoglaló kérdéseket,

Marjalaki által írott tankönyv címlapja

vagy ahol az anyag természete megkívánja, táblázatokat közöl. Gazdag illusztrációs anyagát egy kiváló geográfus, a tállyai születésű *Hézszer Aurél* (1887-1947) állította össze. Marjalaki Kiss Lajos tankönyveit a lektorok, *Fodor Ferenc* (1887-1962) és *Kéz Andor* (1891-1968) véleménye alapján a legjobb földrajzi tankönyvek közé sorolhatjuk. Tankönyv-sorozata jelentősen hozzájárult a földrajzi műveltségünk gyarapításához, és nemzeti identitásunk erősítéséhez.⁴

Tudományos munkássága

Marjalaki Kiss Lajos tudós tanár volt: a tanítás, az érték közvetítés mellett tudományos kutató-, értékalkotó munkát is végzett. Tudományos kutatómunkáját a főiskolai évei alatt (1910-1913) kezdte, majd ezt követő első tanári munkahelyén, Abrudbányán folytatta, igénybe véve a megyeszékhely, Gyulafehérvár és az ősi iskolaváros, Nagyenyed könyvtárát és levéltárát. A többségében (=58%) román népességű kisvárosban – a tanári munkájához szükséges helytörténet és környezetföldrajz mellett – a Kárpát-medence demográfiai, etnikai és vallásföldrajzi kérdéseivel foglalkozott. Kutatómunkájának első eredménye, a magyar nyelvhatárról írt tanulmánya és térképe 1915-ben a Magyar Földrajzi Társaság folyóiratában, a Földrajzi Közleményekben jelent meg.

Miskolcra kerülve munkahelyi feladatainak ellátása mellett elsősorban helytörténetírással és a magyar nép eredetével foglalkozott. Az idő tájt a város és környéke természet- és társadalomtudományi vizsgálatával a középiskolai és jogakadémiai tanárok foglalkoztak. A Borsod-Miskolci Múzeum történetének ebben a szakaszában még nem tekinthető tudományos műhelynek, annak ellenére, hogy az ott dolgozó néhány munkatárs – a gyűjteményfejlesztés és tárlatvezetés mellett – lokális és mikroregionális kutatómunkát is végeztek.⁵ Marjalaki Kiss Lajos hamar kiépítette kapcsolatait a múzeummal, a városi és megyei levéltárral, továbbá a helyi tudományművelőkkel, írókkal és kultúráközvetítőkkel.

Csorba Csaba történész-levéltárigazgató szerint, már az 1920-as években „kialakult Marjalaki Kiss Lajos történészi munkásságának két fő

vonulata, a *történeti földrajz (topográfia)* és a *történeti statisztika*”.⁶

Marjalaki Kiss Lajos Miskolc történetének egy-egy időkeresztmetszetét tárta fel. A várostörténeti műveiben az ember lakóhely- és élettér-kialakító folyamatát, a létfenntartási tevékenység működését és a gazdasági szerkezetváltozásokat jeleníti meg. A „Miskolc földje és népe (1929)” című tanulmányában a történelmi fejlődésfolyamat – gazdasági tevékenységre koncentráció – szakaszait határozta meg, melyet ma is elfogadható, időtálló alkotásnak tekinthetünk. „Marjalaki Kiss Lajos olyan komplex módszerrel dolgozott, amely még a mai történész generáció számára is mintaszerű” – ezt a megállapítást is Csorba Csabától idézem.⁷

A lokális vagy kistérségi folyamatelemző és rendszerező vizsgálatai értékes építőelemeivé váltak a rendszerváltozás után megvalósuló várostörténeti szintézisnek. Az egyes témakörök vagy fejlődésszakaszok leírásával foglalkozó tanulmányai, mint alapvető forrásművek beépültek a Dobrossy István által szerkesztett Miskolc város monográfia-sorozatába (1996-2007) és egyéb, lokális és regionális művekbe.

A magyar nép eredetével foglalkozó, a Nyugat c. folyóiratban (1930) és más periodikákban közölt tanulmányaival a kettős honfoglalás elméletének egyik – időben nem az első – megalapozója. Legfontosabbnak vélt megállapítása, miszerint a szarmata kortól kezdődően folyamatosan magyar csoportok lakták a Kárpát-medencét, nem nyert igazolást. Révész László szerint Marjalaki Kiss Lajos munkásságának ezt a szegmensét csak úgy tudjuk reálisan értékelni, ha megállapításait a kor tudásszintjéhez, a régészet és a történelemtudomány akkori eredményeihez mérjük.⁸

Marjalaki Kiss Lajos érdeklődése és kutatómunkája a néprajzra is kiterjedt. Bátky Zsigmond felkérésére – több kutatóponton végzett helyszíni vizsgálatai és levéltári források alapján – megírta a Sajó népi halászata c. tanulmányát, mely 1931-ben a Magyar Néprajzi Társaság Ethnographia c. folyóiratában jelent meg. Talán ennek is köszönhető, hogy Marjalaki Kiss Lajost az akkoriban szerveződő-megalakuló antropogeográfiai szakosztályba felvették, később a Néprajzi Társaság levelező és vidéki választmányának tagjává választották. Az antropogeográfiai

⁴ FRISNYÁK Sándor: Marjalaki Kiss Lajos földrajzi munkássága. *Borsodi Szemle* 1959/1. 67-69; Uő: Marjalaki Kiss Lajos, a tanár és földrajzi tankönyvíró. *A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 25. Miskolc, 1988. 60-64.

⁵ DOBROSSY István: A tudomány kiemelkedő egyéniségei Miskolcon a két világháború között - Marjalaki Kiss Lajos. In: *Miskolc város története V/2. 1918-tól 1949-ig*. Főszerk.: Dobrossy István. Miskolc, 2007. 366.

⁶ CSORBA Csaba: Marjalaki Kiss Lajos – Miskolc város történetének kutatója. *A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 25. Miskolc, 1988. 51.

⁷ Uo. 50.

⁸ RÉVÉSZ László: Marjalaki Kiss Lajos régészeti tevékenysége. *A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 25. Miskolc, 1988. 45.

szakosztályban olyan híres tudósok tevékenykedtek, mint pl. Bibó István, Bátky Zsigmond, Györffy István, Hézsér Aurél, Kogutowicz Károly és Viski Károly.⁹

Az emberföldrajz, mely a természeti környezet (a geotényezők összessége) és az emberi tevékenység hatás- és kölcsönhatásrendszerét vizsgálta, az 1930-as években élte virágkorát. Az emberföldrajzi szemlélet és módszer alkalmazása Marjalaki Kiss Lajos tudományos munkásságában és földrajztankönyveiben is fellelhető.

Marjalaki Kiss Lajos település-, várostörténeti műveiben az emberi tevékenységek táji megjelenítésében – a levéltári források mellett – meghatározó jelentőségűek a helyszíni vizsgálatai is. Tanári zsebkönyveiből is tudjuk, hogy Miskolcra kerülése után megkezdte a város és környéke terpebejárását. 1920-ban, amikor a Nagysánc és a tapolcai Leányvár régészeti vizsgálatát végezte, már néhány tanítványát is magával vitte (nevüket a tanári zsebkönyvében megörökítette).¹⁰ Régészeti munkásságának legjelentősebb eredménye a Mezőnyéken 1923-ban feltárt avar temető.

Marjalaki Kiss Lajos tanári és több szakterületre kiterjedő tudományos kutatómunkája folyamatosan együtt haladt. Az 1948-as politikai rendszerváltozás után a progresszív szellemi alkotóköroket, értelmiségi tömörüléseket felszámolták. Marjalaki Kiss Lajos átmenetileg magára maradt, de magányos kutatóként folytatta levéltári forrásfeltáró munkáját, közlési lehetőségek nélkül is.

1956-ban H. Szabó Béla, a Borsodi Szemle alapító szerkesztője, 1957-ben Komáromy József – az akkor már meghatározó jelentőségű kutatóközpont, a Herman Ottó Múzeum igazgatója – a publikálási lehetőségek biztosításával egy új alkotókorszakot nyitott meg Marjalaki Kiss Lajos életében. Sajnos, az új alkotói életszakasz csak az 1960-as évek közepéig terjedt. Marjalaki Kiss Lajos hosszan tartó betegség után 1972. május 1-én halt meg.¹¹

⁹ MANN Viktorné: Marjalaki Kiss Lajos tudományos tevékenysége levelezéseinek tükrében. In: Marjalaki Kiss Lajos – Történeti tanulmányok. Dobrossy István szerk. *Miskolci Várostartörténeti Közlemények* 1. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1987. 8.

¹⁰ Marjalaki Kiss Lajos tanári zsebkönyveit és a polgári iskolai tankönyveit a tudós leánya, M. Kiss Júlia gimnáziumi tanár 1972-ben nekem ajándékozta. Az értékes információkat tartalmazó tanári zsebkönyveket (összesen 36 db-ot) 2017. december 12-én a miskolci Herman Ottó Múzeumnak adományoztam /F.S./ (A 22 tanári zsebkönyv és 14 előjegyző naptár 72/2017 gyarapodási naplószámon lettek nyilvántartásba véve, s a Helytörténeti Dokumentumtárba kerültek. /Szerk./)

¹¹ BEKES Dezső: Elhunyt Marjalaki Kiss Lajos. *Napjaink* 1972/6. 4; BODGÁL Ferenc: Elhunyt Marjalaki Kiss Lajos. *Észak-Magyarország* 1972/102. 5.

Megközelítően mintegy kétszáz tudományos és ismeretterjesztő közleménye jelent meg a helyi monográfiákban, tudományos évkönyvekben, regionális folyóiratokban és napilapokban.¹² Nagyobb összefoglalásra, szintézisalkotásra – a megjelentetés feltételeinek hiánya miatt – nem vállalkozott.

Közéleti tevékenysége

Marjalaki Kiss Lajos Miskolc kulturális közéletében is aktív szerepet vállalt. Az 1920-as évektől kezdődően a Borsod-Miskolci Múzeumban, a Lévay József Közművelődési Egyesületben, a református egyházban, 1946-tól 1948-ig a Szabadművelődési Felügyelőségben, 1953-tól a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat történettudományi szakosztályában tevékenykedett: tisztségeket látott el, kutatási eredményeiről előadásokat tartott.¹³ A tudományos egyesületek nagyrendezvényein és vándorgyűlésein is szívesen vállalt előadást Miskolcra vagy Borsod vármegyéről. 1927-ben Cholnoky Jenő (1870-1950) felkérésére a Nemzetközi Barlangkutató Kongresszus résztvevőinek miskolci tanulmányútján az Avas régészeti-történelmi emlékeit mutatta be és tartott német nyelvű városismertető előadást.¹⁴ Kiterjedt és magas színvonalú tudományos ismeretterjesztő tevékenységét Bugát Pál és Herman Ottó emlékéremmel ismerték el. Támogatta a Magyar Földrajzi Társaság helyi tagozatát és a Borsodi Földrajzi Évkönyv-sorozat szerkesztőit előadások és tanulmányírások vállalásával – és ami legtöbbet jelentett – a tanácsaival is.

Összegzésképpen megállapítható, hogy *Marjalaki Kiss Lajos munkássága szervesen beépült a honi földrajztudomány és Miskolc város oktatás- és tudománytörténetébe.*

* * *

¹² KIS Józsefné: *Marjalaki Kiss Lajos (1887-1972) műveinek válogatott bibliográfiája és Móricz Zsigmondtól kapott levelei*. Miskolc Városi Könyvtár Lévay József Könyvtára. Miskolc, 1987; SZÉKELYNÉ FORINTOS Judit: Marjalaki Kiss Lajoshoz írt tudománytörténeti jelentőségű levelek a Herman Ottó Múzeum Gyűjteményében. In: Marjalaki Kiss Lajos – Történeti tanulmányok. Dobrossy I. szerk. *Miskolci Várostartörténeti Közlemények* 1. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1987. 235-244.

¹³ DEÁK Gábor: Marjalaki Kiss Lajos, a tanár és kapcsolata a református egyházzal. *A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 25. Miskolc, 1988. 54-59.

¹⁴ FRISNYÁK Sándor: Adatok a bükk-i barlangkutató történetéhez. *Borsodi Szemle* 1964/2. 92.

Marjalaki Kiss Lajos munkássága (az iskolában megismert szakmaszeretete és hivatástudata) meghatározó volt gondolkodásomra, pályaválasztásomra, életvitelemre és egész szakmai tevékenységemre. Szerencsés voltam, mert ez a hatás nem korlátozódott az iskolaévekre, pályakezdőként – együtt munkálkodva Miskolc város tudományos közéletében – ismét igen közeli kapcsolatba kerültem nagy tanítómesteremhez. S ez az emberi közelség olyan maradandó élmény és erőforrás, melynek hatása az idő előrehaladtával sem csökken.

*Marjalaki Kiss Lajos sírja az avasi temetőben
M. Kiss Júlia apja sírjánál
(Frisnyák Sándor, 1973. november 4.)*

MARJALAKI KISS LAJOS BIBLIOGRÁFIA A TUDÓS PEDAGÓGUSRÓL

Hideg Ágnes

*

Marjalaki Kiss Lajos emlékére az elmúlt évtizedekben több alkalommal is rendeztek emlékülést, ill. konferenciát (1987, 2012, 2017). 1987-ben, születésének 100. évfordulóján látott napvilágot két bibliográfia, melyek munkásságát a teljességre törekedve tárták föl (lásd felhasznált bibliográfiákat). Írásait a kutatók ma is széles körben használják forrásként. De elég csak felszállni a Bábonyi-bércre közlekedő 11-es buszra, melynek egyik megállója: a Marjalaki utca. A Bulcsú utca 7. szám alatti házon pedig emléktábla hirdeti, hogy itt élt és dolgozott Marjalaki Kiss Lajos. Aztán ne felejtjük el a híres Marjalaki-pincét, ahol Móra Ferenc és Móricz Zsigmond is gyakran borozgatott miskolci barátaival. Marjalaki emléke ma is jelen van mindennapjainkban!

Az alábbi bibliográfia a tudósról szóló írásokat gyűjtötte egybe kronologikus sorrendben, az áttekinthetőség kedvéért három nagyobb időegységre tagolva. Elsősorban időszaki kiadványokban megjelent cikkeket tartalmaz, de önálló kötetekben szereplő adatok is találhatóak benne. A Marjalaki/Móra-pincéről sokszor és sokan írtak, így ez a téma több írásban is előfordul.

Felhasznált bibliográfiák: Kis Józsefné: Marjalaki Kiss Lajos (1887-1972) műveinek válogatott bibliográfiája és Móricz Zsigmondtól kapott levelei. Miskolc, Miskolci Városi Könyvtár Lévay József Könyvtára, 1987. 35 o.; Marjalaki Kiss Lajos: Történeti tanulmányok című kötetben lévő bibliográfiák (Zimányi Katalin: Marjalaki Kiss Lajos nyomtatásban megjelent munkái, 206-221. Székelyné Forintos Judit: Kéziratok a Herman Ottó Múzeum Történeti Gyűjteményében, 222-234. és Marjalaki Kiss Lajoshoz írott tudománytörténeti jelentőségű levelek a Herman Ottó Múzeum Történeti Gyűjteményében 235-243.). Szerk.: Dobrossy István. Miskolc, HOM, 1987.

Katalógusok: Országos Széchényi Könyvtár, II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, Arcanum AB

Rövidítések: Bp. = Budapest, DH = Déli Hírlap, egyes. = egyesület, ÉM = Észak-Magyarország, HOM = Herman Ottó Múzeum, IN = ből, ből, kieg. = kiegészítő, köt. = kötet, közl. = közlemény/ei/ek, MPI = Művészeti és Propaganda Iroda, o. = oldal, sz. = szám, szerk. = szerkesztette, szle. = szemle

A Herman Ottó Múzeum Helytörténeti Dokumentumtára (HOM HTD) a következő leltári számon őrzi Marjalaki Kiss Lajos hagyatékát: 73.907-73.911; 75.53; 75.199.1; 76.555; 77.272; 89.114.35-79.

1921–†1972

1. A múzeum barátainak... összejövételén = Miskolci Napló 1921. 58. sz. 3. o. [Marjalaki Kiss Lajos előadása]
2. LESZIH Andor: Marjalaki Kiss Lajos: A miskolci mészáros céh 400 éves múltja = Történelmi és Régészeti Közl. 1926. 2. sz. 45. o. [bírálat]
3. BARTHOS Indár–KURUCZ György: Válasz „Egy új történelmi atlasz” című bírálatra = Történelmi és Régészeti Közl. 1927. 1. sz. 95. o.
4. PLEIDELL Ambrus: Marjalaki Kiss Lajos: Adatok a tapolcai apátság történetéhez. Miskolc, 1926. 120, 26 o. = Századok 1927. 175. o. [könyvismertetés]
5. Marjalaki Kiss Lajos: Néhány Árpád-kori helyneveink. Miskolc, 1928. = Magyar Nyelv 1928. 7-8. sz. 287. o. [könyvismertetések rovatban]
6. LAZICZIUS Gyula: Új úton a magyar őshaza felé I. = Nyugat 1930. 15. sz. 226-228. o. (Disputa rovatban]
7. Marjalaki Kiss Lajos: „Új úton a magyar őshaza felé” c. tanulmányáról = Előőrs 1930. 28. sz. 16.o.
8. BELITZKY János: Marjalaki Kiss Lajos: Régi népszámlálások Miskolcon = Századok 1932. 356. o. [könyvismertetés]
9. LESZIH Andor: Móricz Zsigmond és a miskolci múzeum = A miskolci HOM Közl. 1956. június, 1-4. o.
10. TAUSZIG Mária: Móra Ferenc miskolci kapcsolatai = Tiszatáj 1956. 5. sz. 402-410. o. [407. o. Marjalaki Kiss Lajos]

11. Miskolc megemlékezett a történelmi árvízről = Népszava 1958. 205. sz. 6. o. (Marjalaki Kiss Lajos előadása.)
12. FRISNYÁK Sándor: Marjalaki Kiss Lajos földrajzi munkássága = Borsodi Szle. 1959. 1. sz. 67-69. o.
13. FRISNYÁK Sándor: Beszámoló a Borsod Megyei Földrajzi–geológiai szakosztály 1958-1960. évi munkájáról = Borsodi Földrajzi Évkönyv 1962. 3-4. köt. 162-175. o.
14. FRISNYÁK Sándor: Hetvenöt éves Marjalaki Kiss Lajos, megyénk történetének tudós kutatója = ÉM 1962. 295. sz. 4. o.
15. SZABÓ Béla, H.: Topográfiai kötet jelent meg Miskolcra = Napjaink 1962. 5. sz. 3. o. [könyvismertetés a Miskolc című kötetről]
16. SZABÓ Béla, H.: Egy életmű mérlegen = Napjaink 1962. 8. sz. 7. o.
17. BODGÁL Ferenc: Néprajzi feladatok Borsodban = A miskolci HOM Közl. 1963. szeptember, 18-26. o.
18. FRISNYÁK Sándor: Tudós, pedagógus és népművelő. Bugát Pál Emlékéremmel tüntették ki Marjalaki Kiss Lajost = ÉM 1963. 263. sz. 6. o.
19. Átadták Marjalaki Kiss Lajosnak a Bugát Pál Emlékéremet = ÉM 1963. 265. sz. 2. o.
20. Ünnepi ülést tartott a TIT országos elnöksége = Népszava 1963. 260. sz. 8. o.
21. F[RISNYÁK] S[ándor]: Marjalaki Kiss Lajos kitüntetése = Borsodi Földrajzi Évkönyv 1964. 5. köt. 128-130. o.
22. BODGÁL Ferenc: Egy miskolci ház 1818-ban = Borsodi Szle. 1964. 2. sz. 95. o. [Marjalaki Kiss Lajos véleménye a Széchenyi utca 8. számú háziról.]
23. OLTYÁN Béla: Móricz Zsigmond kiadatlan leveleiből = Napjaink 1965. 7. sz. 11. o. [Móricz Zsigmond miskolci kapcsolatairól]
24. Marjalaki Kiss Lajos. IN: THURZÓ NAGY László: Miskolci lexikon I/B. köt. Bp. 1965. 175. 191-192. o.
25. VÉGH Katalin, K.: A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumok Baráti Köre = A miskolci HOM Közl. 1966. július, 62-66. o.
26. SZABÓ Béla, H.: Marjalaki Kiss Lajos 80 éves = ÉM 1967. 303. sz. 2. o.
27. Móra Ferenc. IN: KLUGER Lászlóné: Irodalmi emlékhelyek Borsodban. Miskolc, II. Rákóczi Ferenc Könyvtár, 1969. [81. o. 83. o. Móra Ferenc pince Miskolcon az Avas Középsor 648. sz. alatt – kép]
28. Kitüntetések a múzeumot segítő munkáért = ÉM 1970. 303. sz. 4. o. [Herman Ottó Emlékéremet kapott Marjalaki Kiss Lajos]
29. E[RDŐS] Á[KOS]: Miskolc szerelmese. Poharazott Mórával, Móriczcal = DH 1970. 296. sz. 3. o. [riport]
30. FRISNYÁK Sándor: Marjalaki Kiss Lajos 1887-1972. = Földrajzi Közl. 1972. 4. sz. 356. o.
31. KABDEBŐ Lóránt: Egy nagy költő születésnapján. 70 éve született Miskolcon Szabó Lőrinc = DH 1970. 74. sz. 2. o. [A költő szülőházát Marjalaki Kiss Lajos azonosította.]
32. BEKES Dezső: Szép szenvedélyek. Interjú Marjalaki Kiss Lajossal = DH 1971. 171. sz. 3. o.
33. BEKES Dezső: Miskolc múltjának tudósa = Napjaink 1971. 9. sz. 6. o.
34. TAUSZIG Mária: Móra Ferenc Miskolcon = A miskolci HOM Közl. 1971. 9. köt. 93-97. o. [fénykép Marjalaki Kiss Lajos avasi pincéje előtt]
35. SZABÓ Béla, H.: Marjalaki Kiss Lajos életműve = Borsodi Szle. 1972. 2. sz. 62-69. o.
36. FRISNYÁK Sándor: Marjalaki Kiss Lajos 1887-1972. = Földrajztanítás 1972. 4-5. sz. 144. o.
37. BEKES Dezső: Elhunyt Marjalaki Kiss Lajos = Napjaink 1972. 6. sz. 4. o.
38. BODGÁL F[erenc] Béla: Elhunyt Marjalaki Kiss Lajos = ÉM 1972. 102. sz. 5. o.
39. SZABÓ Béla, H.: Elhunyt Marjalaki Kiss Lajos = DH 1972. 102. sz. 2. o.
40. Az utolsó riport ... Emlékezés Marjalaki Kiss Lajosra. A Magyar Rádió miskolci stúdiójának műsora = ÉM 1972. 103. sz. 7. o.
41. DANKÓ Imre: Miskolc első tudományos folyóirata, a Történelmi és Régészeti Közlemények = A miskolci HOM Közl. 1972. 11. köt. 103-107. o. [Marjalaki Kiss Lajos emlékére]

42. BEKES Dezső: A párt és a költő szülőháza = DH 1973. 99. sz. 5. o.

1974-1987

43. BEKES [Dezső]: Mit találtak a Szinva medrében = DH 1974. 88. sz. 3. o.

44. BRACKÓ István: Sorok a város könyvéből = DH 1974. 281. sz. 5. o.

45. E[RDŐS] Á[KOS]: Délutáni séta az Avason = DH 1975. 171. sz. 5. o.

46. CSORBA Zoltán: Miskolc irodalmi, képzőművészeti és tudományos emlékei. Miskolc MPI, 1975. 4, 28, 80. o.

47. DOBROSSY István: Üzletkötések, alkuk és áldomások = Borsodi Történelmi Évkönyv 6. köt. Miskolc, 1979. 117-126. o. [Marjalaki Kiss Lajos emlékének]

48. BENEDEK Miklós: Leszih Andor levelei. Móra Ferenc miskolci kapcsolatai = ÉM 1979. 95. sz. 4. o.

49. VIGA Gyula: Ide egyszerűen hazajövök. Móra Ferenc miskolci kapcsolatai levelei tükrében = Napjaink 1979. 4. sz. 11-15. o.

50. Marjalaki Kiss Lajos szócikk. IN: Magyar életrajzi lexikon III. kieg. köt. Bp. Akadémiai Kiadó, 1981. 505. o.

51. BEKES Dezső: Feldolgozásra vár Marjalaki Kiss Lajos hagyatéka = DH 1981. 21. sz. 3. o.

52. VIGA Gyula: Bátky Zsigmond levelei a Herman Ottó Múzeumban = A miskolci HOM Közl. 1981. 19. köt. 136-141. o.

53. A címzett: Marjalaki Kiss Lajos. Miről szólnak a Móricz-levelek? = DH 1981. 30. sz. 5. o.

54. Kezdődik a múzeumi hónap = DH 1982. 229. sz. 1. o.

55. BENEDEK Miklós: Emlékeztető = ÉM 1983. 75. sz. 4. o. [utcát neveznek el Marjalaki Kiss Lajosról is]

56. BRACKÓ István: Volt egyszer egy hegy ... Avas az Avas = DH 1983. 121. sz. 3. o.

57. Új utcanevek = DH 1983. 176. sz. 3. o.

58. BEKES Dezső: Avasi pincházak = DH 1985. 190. sz. 3. o.

59. Felavatták Marjalaki Kiss Lajos emléktábláját = DH 1987. 244. sz. 1. o. [FEJÉR Ernő felvételei]

60. Kezdődik a múzeumi hónap = DH 1987. 228. sz. 2. o.

61. Marjalaki Kiss Lajos = Népszava 1987. 247. sz. 10. o.

62. Emléktábla-avatás, tudományos emlékülés = ÉM 1987. 243. sz. 4. o.

63. HORPÁCSI [Sándor]: Marjalaki Kiss Lajos 100 éve = ÉM 1987. 248. sz. 2. o.

64. GYÖNGYÖSI Gábor: Marjalaki Kiss Lajosra emlékezünk = DH 1987. 243. sz. 2. o.

65. KIS Józsefné: Marjalaki Kiss Lajos műveinek válogatott bibliográfiája és Móricz Zsigmondtól kapott levelei. Miskolc, Lévay József Könyvtár, 1987. 35 o.

66. Kiss József: Miskolc tudósa = DH 1987. 162. sz. 2. o. [A közölt fénykép Marjalaki Kiss Lajos utolsó képeinek egyike]

1988-2017

67. BEREZ [József]: Marjalaki Kiss Lajos tanulmányai DH 1988. 38. sz. 2. o.

68. RÉVÉSZ László: Marjalaki Kiss Lajos régészeti tevékenysége = A miskolci HOM Közl. 1988. 25. köt. 44-47. o.

69. CSORBA Csaba: Marjalaki Kiss Lajos, Miskolc város történetének kutatója = A miskolci HOM Közl. 1988. 25. köt. 49-53. o.

70. DEÁK Gábor: Marjalaki Kiss Lajos, a tanár kapcsolata a református egyházzal = A miskolci HOM Közl. 1988. 25. köt. 54-59. o.

71. FRISNYÁK Sándor: Marjalaki Kiss Lajos, a tanár és földrajzi tankönyvíró = A miskolci HOM Közl. 1988. 25. köt. 60-64. o.

72. DOBROSSY István: Marjalaki Kiss Lajos szellemi hagyatéka = A miskolci HOM Közl. 1988. 25. köt. 65-67. o.

73. DOBROSSY István: Előszó. IN: Történeti tanulmányok. DOBROSSY István (szerk.). Miskolc, HOM, 1988. 5-6. o.

74. MANN Viktorné: Marjalaki Kiss Lajos tudományos tevékenysége levelezéseinek tükrében. IN: Történeti tanulmányok. DOBROSSY István (szerk.). Miskolc, HOM, 1988. 7-36. o.

75. ZIMÁNYI Katalin: Marjalaki Kiss Lajos nyomtatásban megjelent munkái tükrében. IN: Történeti tanulmányok. DOBROSSY István (szerk.). Miskolc, HOM, 1988. 206-221. o.
76. SZÉKELYNÉ FORINTOS Judit: Kéziratok a HOM Történeti Gyűjteményében. IN: Történeti tanulmányok. DOBROSSY István (szerk.). Miskolc, HOM, 1988. 222-234. o.
77. SZÉKELYNÉ FORINTOS Judit: Marjalaki Kiss Lajoshoz írott tudománytörténeti jelentőségű levelek a HOM Történeti Gyűjteményében. IN: Történeti tanulmányok. DOBROSSY István (szerk.). Miskolc, HOM 1988. 235-243. o.
78. Miskóc nemzetség Tapolcája = DH 1991. 17. sz. 3. o.
79. PORKOLÁB Tibor: Az Avas irodalma – irodalom az Avason. IN: A miskolci Avas. DOBROSSY István (szerk.). Miskolc, HOM és Borsodi Nyomda, 1993. [Az avasi Móra-kultusz, Az Avas: a mórízi tündérvilág-utópia, Epizódok a Móra-pince történetéből c. részekben) 332-342. o.
80. DOBROSSY István: Emlékképek Marjalaki Kiss Lajosról. IN: Kós-ház 1987-1997. Miskolc, Miskolci Városszépítő Egyesület, 1997. 17-19. o.
81. Kós-ház – jubileumi kiállítás: Kós Károly és Marjalaki Kiss Lajos élete, munkássága = Népszava 1998. 44. sz. 13. o.
82. BERECS József: Borsod megye és Miskolc múzeumügye a helyi sajtó tükrében 1892-1949. Miskolc, HOM, 1999. 43. 47. 65. 77. 82. 85. 95. 97. o.
83. Marjalaki Kiss Lajos. IN: DOBROSSY István: Miskolc írásban és képekben 6. köt. Miskolc, 1999. 104-112. o.
84. Miskolc múltjának neves kutatója (Marjalaki Kiss Lajos). IN: GYÖNGYÖSI Gábor: Nem nektek írtam. Miskolc, Felsőmagyarország, 1999. 149-150. o.
85. Marjalaki Kiss Lajos szócikk. IN: Magyar múzeumi arcképcsarnok. Bp. Pulszky Társaság, 2002. 470-471. o.
86. Marjalaki Kiss Lajos. IN: DOBROSSY István: Miskolc írásban és képekben 10. köt. Miskolc, 2003. 32-33. o.
87. VIGA Gyula: Százhuszonöt éve született Leszih Andor = Honismeret 2005. 4. sz. 8-12. o.
88. Magyar geográfusok, térképírók és tudományos utazók. IN: FODOR Ferenc: A magyar földrajztudomány története. Bp. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2006. 497-809. o. [Marjalaki Kiss Lajos 644. o.]
89. DOBROSSY István: A tudomány kiemelkedő egyéniségei Miskolcon a két világháború között - Marjalaki Kiss Lajos. IN: DOBROSSY István (főszerk.): Miskolc város története V/2. 1918-tól 1949-ig. Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, HOM, 2007. 366. o.
90. OSZTIE Tibor: Móra Ferenc asztaltársasága = ÉM 2007. 114. sz. 3. o. [Móra emléktábla avatása Marjalaki Kiss Lajos pincéje előtt]
91. Irodalmi jelentőségű borospince. Móra Ferencre emlékeztek = MINAP 2007. 20. sz. 3. o.
92. TÓTH Géza, F.: Móra Ferenc miskolci tisztelői és barátai körében = Miskolci Tükör 2007. május 11. 50-51. o.
93. Marjalaki Kiss Lajos szócikk. IN: DOBROSSY István–ESZENYI Miklós–ZAHUCZKY László: Miskolci életrajzi lexikon. Miskolc, BAZ Megyei Levéltár, Miskolc Megyei Jogú Város, 2008. 157-158. o.
94. BUJDOS Tibor (fotó): Marjalaki Kiss Lajos emlékére = ÉM 2012. 296. sz. 6. o. [emlékülés születésének 125. évfordulója alkalmából]
95. SZÉKELYNÉ FORINTOS Judit: Megemlékezés a 125 éve született Marjalaki Kiss Lajosról. = Honismeret 2013. 2. sz. 6-7. o.
96. FRISNYÁK Sándor: Marjalaki Kiss Lajos, a tanár és földrajzi tankönyvíró. IN: Geográfus életrajzok. Nyíregyháza, Nyíregyházi Főiskola, 2015. 91-96. o.
97. DARÁZS Richárd (szerk.): Avasi macskakövek. Miskolc, Avasi Borút Egyes. és az Észak-Keleti Átjáró Egyes., 2015. [Marjalaki Kiss Lajos 7. 29. o.]
98. KOZMA István: Marjalaki Kiss Lajos és utódai = ÉM 2017. 290. sz. 3. o. [koszorúzás és emlékülés]
99. TITKOS Sándorné: A honismereti mozgalom Borsod-Abaúj-Zemplén megyében = Honismeret 2017. 3. sz. 83-88. o. [Marjalaki Kiss Lajos 85. o.]
100. FRISNYÁK Sándor: Marjalaki Kiss Lajos tanári és történeti földrajzi munkássága. = Történeti Földrajzi Közlemények 2018. 1. sz. 174-185. o.

Szerzői névmutató

Barthos Indár 3
 Bekes Dezső 32, 33, 37, 42, 43, 51, 58
 Belitzky János 8
 Benedek Miklós 48, 55
 Berez József 67, 82
 Bodgál Ferenc 17, 22, 38
 Brackó István 44, 56
 Bujdos Tibor (fotó) 94
 Csorba Csaba 69
 Csorba Zoltán 46
 Dankó Imre 41
 Darázs Richárd 97
 Deák Gábor 70
 Dobrossy István 47, 72, 73, 80, 83, 86, 89, 93
 Erdős Ákos 29, 45
 Eszenyi Miklós 93
 Fejér Ernő (fotó) 59
 Fodor Ferenc 88
 Forintos Judit lásd Székelyné
 Frisnyák Sándor 12-14, 18, 21, 30, 36, 71, 96, 100
 Gyöngyösi Gábor 64, 84
 Horpácsi Sándor 63
 Kabdebó Lóránt 31

Kis Józsefné (Zimányi Katalin) 65, 75
 Kiss József 66
 Kluger Lászlóné 27
 Kozma István 98
 Kurucz György 3
 Lazicius Gyula 6
 Leszih Andor 2, 9
 Mann Viktorné 74
 Oltyán Béla 23
 Osztie Tibor 90
 Pleidell Ambrus 4
 Porkoláb Tibor 79
 Révész László 68
 Szabó Béla, H. 15, 16, 26, 35, 39
 Székelyné (Forintos Judit) 76, 77, 95
 Tauszig Mária 10, 34
 Thurzó Nagy László 24
 Titkos Sándorné 99
 Tóth Géza, F. 92
 Végh Katalin, K. 25
 Viga Gyula 49, 52, 87
 Zahuczky László 93
 Zimányi Katalin lásd Kis Józsefné

Borozgató baráti társaság Marjalaki Kiss Lajos avasi pincéje előtt.

Balról jobbra: Sassy Csaba, Rimóczy József, Móra Ferenc (ők ketten világos kalapban), Leszih Andor, a házigazda Marjalaki Kiss Lajos, Rónay György, Imre József.

(Fotó: Tauszig Mária, 1933) (HOM HTD 79.590.5.17 és 84.1.17)

*Marjalaki Kiss Lajos utca névtáblája
és utcaképe
(Hideg Ágnes, 2020)*

*Emléktábla egykori lakó-
házán.
Bulcsú utca 7. szám.
(Hideg Ágnes, 2020)*

*Az eredeti Móra-emléktábla a Marjalaki-pince falán.
(HOM Közl. 9. Miskolc, 1971, 95.)*

*A napjainkban Móra-pinceként ismert egykori Marjalaki-pince a két új Móra-emléktáblával.
Miskolc, Nagyvavas Középső sor 648. szám.
(Fotó: Hideg Ágnes, 2020)*

NYOMOZÁS A MARJALAKI KISS LAJOS EMLÉKÉREM ÜGYÉBEN

Bodnár Mónika

Marjalaki Kiss Lajos születésének 100. évfordulója alkalmából emlékkonferenciát szerveztek a jeles Miskolc-kutató tiszteletére, melyen egykori tanítványok, kutatók ismertették, értékelték, elemezték munkásságát és tisztelegtek a jeles személyiség emléke előtt. Az 1987. október 19-i emlékülésen elhangzott előadások nyomtatásban is megjelentek.¹ Ebben a kiadványban, Dobrossy István tanulmányának egyik illusztrációjaként találkozunk egy Marjalaki Kiss Lajosról készült emlékérem fotójával. A képaláírás szerint „K. Z. plakettje M. K. Lajosról”. A szövegben sajnos semmi utalás nem történik a plakettre vonatkozóan. Az viszont kétségtelen, hogy Marjalaki Kiss Lajosról készült a plakett, ezt ugyanis a bal oldalon olvasható aláírás is megerősíti.²

Mivel semmit nem tudtam a plaketről, szerettem volna néhány információ birtokába jutni: ki készítette, milyen alkalomból, ki volt az alkotó, kiknek adományozták... stb. Ezért több olyan személyt megkerestem, akik reményeim szerint tudhattak valamit e témában. Közben észrevettem, hogy az emlékérem Dobrossy István egy másik munkájában újra felbukkan, sajnos itt is csak illusztrációként, s a szövegben itt sem történik semmiféle említése, viszont a képaláírás szerint „Emlékplakett születésének 100. évfordulójára. (Tóth Sándor alkotása)”.³

A két egymásnak ellentmondó képaláírás még inkább arra ösztönzött, hogy utánajárjak a dolognak. Először magát a tárgyat kerestem. Nem is kellett sokáig keresgélnem, a Herman Ottó Múzeum Éremtárában bukkantam rá 97/1180-as leltári számon. A 81,5 mm átmérőjű, egyoldalas, sárgarézes (másutt bronz) plakett a leltárkönyv szerint 1982/47-es gyarapodási naplószámon került a múzeumba. Megnéztem a gyarapodási napló adatait is, eszerint 1982-ben készült, ajándékozás révén került a gyűjteménybe még ugyanabban az évben, ajándékozóként a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola lett bejegyezve. A gyarapodási bejegyzést és leltározást végző Szekeres

Marjalaki Kiss Lajos emléklakett munkaképe

Árpád sajnos több adatot nem jegyzett fel, talán nem is volt több információja a tárgyról.

A fentiek szerint tehát 1982-ben készült, s ugyanakkor került e Herman Ottó Múzeumba (1982. február 18-án). Ez egyértelművé tette, hogy nem készülhetett Marjalaki centenáriumának évfordulójára, s ez a tény kétkedővé tett az alkotó személyét illetően is.

Tóth Sándor, miskolci születésű éremművésznek szerencsére létezik egy éremkönyve,⁴ melyben egyenként fel vannak sorolva, sőt képileg is meg vannak jelenítve az őáltala készített érmek a „kezdetektől”, vagyis 1953-tól, amikor az elsőt készítette, egészen 2011-ig (a könyv 2012-ben jelent meg). Ebben ugyan 17-es sorszámmal találunk egy Kiss Lajos néprajzkutató tiszteletére készített emlékermet „KISS LAJOS A VÁSÁRHELYI SZEGÉNY EMBER KRÓNIKÁSA” felirattal⁵, de egyértelmű, hogy ez az alkotás – bár kortársak voltak – nem Marjalaki Kiss Lajos emlékezetére készült.

¹ Lásd a miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei 25. számának egy külön fejezetét *Száz éve született Marjalaki Kiss Lajos* összefoglaló címmel. Itt olvashatók Révész László, Csorba Csaba, Deák Gábor, Frisnyák Sándor, Dobrossy István írásai Marjalaki Kiss Lajosról.

² *A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 25. (Szabadfalvi József, Viga Gyula szerk.) Miskolc, 1988. 66.

³ DOBROSSY István: *Miskolc írásban és képekben* 6. köt. Miskolc, 1999. 111.

⁴ Köszönetet mondok Pirint Andrea művészettörténésznék, hogy a kiadványra felhívta a figyelmemet.

⁵ TÓTH Attila (szerk.): *Tóth Sándor éremkönyv. Múzeumi Tudományért Alapítvány, Szeged, 2012. 23.*

Emlékplakett Marjalaki Kiss Lajos születésének 95., halálának 10. évfordulójára.

(Kolarovszky Zoltán alkotása, 1982).

(HOM Éremtára ltsz. 97/1180. Fotó: Mészáros Viktória)

Az ajándékozóként bejegyzett intézmény mögött Dr. Frisnyák Sándor személyét sejtettem, hiszen ő tanítványa volt, s máig nagy tisztelője Marjalakinak, abban az időben pedig a nyíregyházi főiskolán tanított, ezért hozzá fordultam kérdéseimmel. Sejtésem beigazolódtott, 2020. március 6-i elektronikus válaszelevelében arról tájékoztatott, hogy a Marjalaki Kiss Lajos emléklakett készítését ő kezdeményezte, s annak költségeit is ő finanszírozta. Az alkotó Kolarovszky

Zoltán földrajz-rajz szakos tanítványa volt. Emlékezete szerint a miskolci múzeumnak, levéltárnak, a pataki nagykönyvtárnak, a Magyar Földrajzi Múzeumnak, valamint néhány történésznek és néprajzkutatónak ajándékozott egy-egy példányt. Az elkészült példányszámra nem emlékezett, mint ahogy a készítés időpontjára sem, de a fentiek szerint megállapítható, hogy 1982-ben, Marjalaki Kiss Lajos születésének 95., halálának 10. évfordulója alkalmából készült.

LAJOS ÁRPÁD (1911–1976) NÉPRAJZI ÉS HONISMERETI MUNKÁSSÁGA

Tóth Arnold

Tóth Arnold
(Fotó: Kiss Ágoston)

A miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzos muzeológusa, a megye tudományos ismeretterjesztő munkájának meghatározó alakja, a népdal-éneklés, népi játékok és táncházak népszerűsítője, Lajos Árpád 1911. december 7-én született Párizsban. Édesapja, Lajos Tamás csíktapolcai származású miskolci szücssegéd a „divatszücs” mesterség megtanulása végett dolgozott Franciaországban. Az első világháború szétszakította a családot: az apát internálták, édesanyja, Kocsis Erzsébet pedig vele és Ilona húgával együtt hazakerült Miskolcra. Öccse, Géza már itt született. 1920-ig, a családfő hazatéréséig az anya egyedül nevelte a gyermekeket. Elemi és középfokú tanulmányait Miskolcon végezte, 1930-ban érettségizett. Önéletrajzában így írt a református gimnáziumban töltött évekről: *„Kiváló magyar nyelv és irodalom szakos tanárom, Kosztolányi Zoltán a néprajz tanulmányozására buzdított. 16 éves koromtól gyűjtöttem is borsodi népszokás-anyagot és tanulmányoztam Rudabánya, Ormospuszta, Felsőnyárad bányásznépének szociális életét.”*

Bölcsészkaron tanult tovább, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett magyar-német szakos tanári oklevelet 1935-ben. Az egyetemi évek után friss diplomás munkanélküliként járta az országot, és próbált megélhetést találni. Alkalmi munkákból tartotta fenn magát, és eközben kezdte meg komolyabb néprajzi gyűjtőmunkáját. *„A vidék falvait, bányatelepeit jártam. Vándorútjaimon ébredt fel érdeklődésem a néprajz iránt. Kosztot, szállást a nép adott nekem.”* 1937-ben így került vincellérnek a barkóssági Domaházára. Ez a falu később meghatározó jelentőségűnek bizonyult Lajos Árpád pályafutásában: első tanulmányait a barkó népelnevezés magyarázatáról és a falu énekes gyermekjátékairól írta. Györfly István támogató biztatása és az Ethnographia hasábjain megjelent írásainak sikere

Lajos Árpád néprajzkutató (1911–1976)

egyaránt hozzájárult a néprajz iránti végleges elköteleződéséhez. 1936–1938 között két évig volt Györfly István gyakornoka, majd tanársegédje az egyetem néprajzi intézetében. Ez a pályakezdet mind szakmailag, mind emberileg egész életére kiható útravalót jelentett számára. Első könyve 1940-ben jelent meg *A magyar nép játéka* címmel, amelynek anyagát 1938–1939-ben gyűjtötte, az egész országot bejárva.

1938-ban állást kapott Miskolcon: az evangélikus tanítóképzőben lett magyar- és német nyelvszakos tanár, mellette cserkészvezető. Az 1940-es években diákjaival és a miskolci cserkészekkel rendszeresen járták a Bükk-vidéket, és terpmunkát, falusi ismeretterjesztést végeztek. A néprajzi gyűjtéssel és hagyományörzéssel foglalkozó regöscserkészlet egyik országosan ismert vezetője volt ezekben az években. 1949-ben, az államosítás után a Mikszáth Kálmán – ma Földes Ferenc – Gimnáziumba, a 2. sz. általános iskolába, majd újra a gimnáziumba került. 1951-ben a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács népművelési osztályán lett művelődésügyi előadó. Innen helyezték a múzeumba 1952-ben, ahol egészen 1973-as nyugdíjazásáig dolgozott. 1969-ben egy

rövid ideig a múzeumigazgatói tisztséget is betöltötte.

Elsődleges kutatási területét a népi gyermekjátékok jelentették. Szemlélete megegyezett Kiss Áron és Györffy István felfogásával, akik a népi játékok továbbélését, megőrzését és iskolai újratanítását sürgették. Figyelme kiterjedt a játékokkal kapcsolatos jelenségek összességére, a dalamoktól a térformákon és a gesztusokon át az eszközökig. Külön érdeklődéssel dokumentálta a fiúk mozgásos, versengő sportjátékait. Fontos megállapításokat tett a fagolyóval és ütőfával játszott játékok (*mancozás, tekésés*) eredetére és típusaira vonatkozóan, melyek a Palócföld népi játékainak kutatását alapvetően meghatározták. Az 1957-ben megjelent *Borsodi játékok* című gyűjteményében hangsúlyozta, hogy a játékok közösségformáló értékeit a modern pedagógia sem nélkülözheti. Munkássága a gyűjtésen, rendszerezésen, közzétételén túl, a módszertani útmutatók készítésére is kiterjedt. Ennek hatása a témakör kutatásában máig meghatározó: műveinek nyomán számos további tanulmány és könyv látott napvilágot. Lajos Árpád elsősorban gyakorlati szakember volt. Kévs elméleti jellegű írása közül azonban máig

meghatározó fontosságú a *Módszeres szempontok a népi gyermekjátékok rendszerezéséhez* (1968) című tanulmánya. Beosztását később a *Magyar Néprajzi Lexikon* szócikkeiben is alkalmazta, és felhasználja ezt a csoportosítást a *Magyar Néprajz* című összefoglaló kézikönyv vonatkozó fejezete is.

Bár zenei végzettséggel nem rendelkezett, kitűnő érzéke révén a népdal- és népzene kutatás terén is ért el szép eredményeket. A Herman Ottó Múzeum Néprajzi Adattárában kottákkal teleírt gyűjtőfüzetek, kéziratok tanúskodnak ez irányú munkásságának jelentőségéről. Szerette és művelte is a népdaléneklést: az 1955-ben megjelent *Borsodi népdalok* című könyve a nagyközönség részére, az igényes népdaléneklés terjesztése céljából készült. A lejegyzés és a közreadás mellett összehasonlító vizsgálatokat is végzett, hogy az egy-egy népcsoportra, tájegységre jellemző zenei sajátosságokat megtalálja. A matyó, barkó és palóc dallamszerkezet és a pentatónia táji jellegzetességeire vonatkozó megállapításait több kisebb közleményben publikálta.

Lajos Árpád már munkásságának kezdetén felfigyelt a fonó folklórisztikai és szociológiai

Kislányok játéka, Mezőkövesd (Lajos Árpád fotója, HOM FN 697)

jelentőségére. Ehhez kiváló terepet jelentett az észak-borsodi dombvidék és a Sajó-völgye, ahol az 1950-es, 1960-as években még működtek a fonóházak. Széles anyaggyűjtésen alapuló megyei monográfiája, a vaskos *Borsodi fonó* (1965) élete fő művének is tekinthető. Ez a könyve 1974-ben *Este a fonóban* címmel újra kiadásra került. A kötet egységes szerkezetbe foglalva mutatja be a fonóbeli munkát, a kapcsolódó népszokások és játékok körét, illetve kottával együtt közöl 250 borsodi népdalt és balladát. A kenderfeldolgozás eszközkészlete és a folklórjelenségek mellett foglalkozott a fonó nők társadalmi helyzetével, illetve a fonó és a hagyományozódás kérdéseivel. Nem véletlen, hogy a megye egykor legnagyobb nemzetközi folklórfesztiválja, az 1978 óta megrendezett *Borsodi Fonó* az ő könyvének a címét viseli napjainkban is.

Színes, sokoldalú egyéniségét és tanári tapasztalatait példaértékűen kamatoztatta a közművelődés területén. Nemcsak gyűjtőútjaival, de

előadói tevékenységével is bejárta az egész régiót. Szívesen és örömmel beszélt mindenkinek, nem volt számára érdektelen téma vagy alkalmatlan helyszín, közönség. Nagy tárgyi tudáson alapuló mondanivalóját saját élményeivel egészítette ki, mellette gyakran énekelt és táncolt is. Részt vett az önkéntes néprajzi-honismereti mozgalom beindításában és szakmai-emberi támogatásában. A folklór értékeinek továbbélése érdekében népdalköröket, pávaköröket szervezett. Vezéralakja volt a TIT néprajzi ismeretterjesztő tevékenységének. Számíthattak rá a népi együttesek, tanácsaival segítette az Avas Táncegyüttes munkáját. Élete utolsó éveiben aktívan érdeklődött a frissen formálódó táncházmozgalom iránt, az első miskolci táncházakban több előadást is tartott.

Lajos Árpád a néprajzosok azon nemzedékéhez tartozott, akiknek munkásságában a tárgyi néprajz és a folklór szerves egységet alkotott. Míg egyéni érdeklődése és publikációs tevékenysége révén inkább folklórtémákkal foglalkozott, addig

a Herman Ottó Múzeum munkatársaként folyamatosan végezte a tárgyak gyűjtését, leltározását, dokumentálását. Elsősorban a Sajó-völgy, a palóc vidék, a matyóság és a Bükk-alja területéről gyűjtött mintegy kétezer tárgyat. Etnográfiai tanulmányai is részben folklór vonatkozásúak. A népszokások tárgyairól, a népi hangszerekről szóló dolgozatai mellett kutatta a bükki szénégetők életmódját és a szuhafői kismesek társadalomnéprajzát is. A szépműves szücsökről írott közleményeit pedig alighanem édesapja mesterségének emléke ihlette.

A múzeum gyűjteményében közel kétezer negatív őrzi fotós munkásságának eredményeit. Éles szemű néprajzusként megörökítette a gyorsan változó népelet minden mozzanatát. Akár tárgykészítést, akár népszokást, akár erdei munkákat fotózott, mindig igyekezett az egész folyamatot rögzíteni. Képi világára és egész szemléletére jellemző, hogy még épületfotóin, tárgyfotóin is mindig megjelenik érdeklődésének legfőbb tárgya és egységbe foglalója: az ember.

Lajos Árpád sírja Dédestapolcsányban
(Forrás: www.szoborlap.hu)

Lajos Árpád munkásságának elsődleges közege a terepmunka volt. Idejének lehető legnagyobb részét helyszíni gyűjtéssel töltötte, gyakran szó szerint együtt élt, együtt dolgozott adatközlőivel. Soha nem idegen, kívülálló tudósként jelent meg a falvakban, hanem igyekezett közvetlen barátként, segítőkész, érdeklődő emberként közelíteni a közösség tagjaihoz. Az 1950-ben mesterségesen létrehozott Borsod-Abaúj-Zemplén megye egész területét bejárta, és természetesen voltak számára kiemelten fontos vidékek. Egyik fő gyűjtőterülete a Barkóság volt, emellett a Bükk északi előterében fekvő három község: Mályinka, Tardona és Dédestapolcsány tartozott legkedveltebb települései közé. A szakmai munka mellett emberi kapcsolatok is kötötték e tájhoz, végakarata szerint a dédestapolcsányi temetőben helyezték örök nyugalomra. A településen ma az általános iskola viseli a nevét.

1973-as nyugdíjba vonulása után is aktívan dolgozott, a múzeum külső munkatársaként folytatta kutató- és népművelő munkáját. 1976-ban tragikus közlekedési baleset áldozata lett: kerékpárján gázolták el egy forgalmas miskolci kereszteződésben, 65 éves korában.

A miskolci Herman Ottó Múzeum 2011-ben több rendezvénnyel: vándorkiállítással, emléktúrával, konferenciával emlékezett az akkor száz éve született Lajos Árpádra. A 2017-ben megrendezett Marjalaki Kiss Lajos emlékülésen pedig annak kapcsán hangzott el életrajzának bemutatása, hogy munkássága mintaszerűen példázza a tudományos kutatás, a közgyűjteményi tevékenység és a honismereti ismeretterjesztés tökéletes egységét.

Lajos Árpád munkássága – válogatott bibliográfia

Önálló és társszerzős kötetek

- 1940 *A magyar nép játéka*. Budapest, Franklin Társulat
- 1952 Lajos Árpád–Berecz István: *Hogyan gyűjtsük a népi sportjátékokat?* Budapest, Művelt Nép
- 1952 *Emberek a Bükk-fennsíkon*. Budapest
- 1955 *Borsodi népdalok*. Gyűjtötte Lajos Árpád. Miskolc
- 1957 *Borsodi játékok*. Gyűjtötte Lajos Árpád, a leányjátékokat táncra írta Schandl Vilmosné. Miskolc
- 1959 *Borsodi balladajátékok és táncok*. Szerk. Remenyik Jenő, gyűjt. Lajos Árpád. Miskolc
- 1965 *Borsodi fonó*. Herman Ottó Múzeum, Miskolc

- 1974 *Este a fonóban. Borsodi népszokások*. Budapest
- 1979 *Nemesek és partiak Szuhafőn*. Miskolc

Tanulmányok

- 1937 A „barkó” népelnevezés magyarázatához. *Ethnographia* XLVIII. 422–424.
- 1937 Nótás gyermekjátékok Domaházán. *Ethnographia* XLVIII. 266–274.
- 1938 Fonóélet Domaházán. *Ethnographia* XLIX. 109–123, 409–411.
- 1956 Egy ismeretlen hangszer a félnomád pásztorkodás idejéből. A Mezőkövesden talált „lóbeles kürt.” *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* (1956. június) 37–39.
- 1957 Egy elterjedt dallamcsalád a barkóknál. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* I. 151–156.
- 1957 Egy népdaltípus a mezőkövesdi matyóknál. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* I. 146–150.
- 1958 Szépmíves szücsök Bükkábrányban. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* II. 101–124.
- 1960 A domaházi ivó. *Néprajzi Közlemények* 3–4. sz. 267–289.
- 1960 Egy archaikus dallamsajátosság Észak-Borsodban. *Ethnographia* LXXI. 580–598.
- 1964 A so-pentatónia jelentkezése a borsodi népzeneben. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* IV. (1962–1963) 87–102.
- 1966 Borsodi palóc dallamtípusok. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* VI. 265–282.
- 1966 Sajóvelezdi „fücfakürt.” *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 7. 46–49.
- 1968 Módszeres szempontok a népi gyermekjátékok rendszerezéséhez. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* VII. 139–156.
- 1968 Régi társas gyermekjátékok Mezőkövesden. *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 8. 55–62.
- 1971 A fonó folklorisztikai kutatásának problémái. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* IX. (1970) 341–348.
- 1972 Kapókövezés – „kapózás” Csobádon. *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 10. 125–127.
- 1972 Mancsozás – tekézés. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* XI. 404–422.
- 1976 Matyó mancsozó botok. *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 15. 108–116.

DR. DEMJÉN ISTVÁN (1933–2008), A BÓDVA-VÖLGY ÉS A CSEREHÁT OKTATÁSTÖRTÉNETI KUTATÓJA

Jósvay István

Jósvay István
(Fotó: Kiss Ágoston)

Mielőtt rátérnék Demjén István kutatómunkájának rövid ismertetésére, röviden bemutatom azt a várost, ahol munkásságának legfőbb eredményei ma is megtekinthetők.

Szendrő - lélekszámát tekintve - az ország egyik legkisebb városa Borsod-Abaúj-Zemplén megye északi részén. 4200 lakosa büszke arra, hogy ebben a kis városban több múzeumi jellegű kiállítóhely is található. Az egyik ilyen a Kékfestőház, ahol a városban egykor működött kékfestő mesterség rejtelseibe nyerhetnek betekintést a látogatók. A másik az Amerikás ház, melyben a 20. és 21. században a Bódva-völgyéből az Újvilágba kivándorolt honfitársaink emlékei kerültek kiállításra, bemutatva az utazás, a kinti élet, majd hazatértük után a helyi népi kultúra és az amerikai stílus ötvözetéből létrejött egyedi lakberendezés világát. A Sportmúzeum a város egyik büszkesége, amelyben több világhírű kiállítási anyag is megtekinthető, így egy 2500 éves ókori olimpián használt díszkosz, valamint Puskás Ferenc néhány relikviája. A város melletti dombon található az egykori Felsővár maradványaira épült kilátó, melynek pinceszében a végvári élet elnevezésű kiállítás tekinthető meg. 2017 januárjában került átadásra a legújabb kiállítóhely, az ún. Kincses ház, amely a Bódva-völgy természeti kincseit mutatja be.

A bemutatott kiállítóhelyek sorában szándékosan került az utolsó helyre az iskolatörténeti kiállítás, hiszen ennek létrehozója, megalapítója Dr. Demjén István, akinek munkásságáról szól ez az írás, így erről részletesebben kívánok majd szólni.

Dr. Demjén István neveléstörténész, mesterpedagógus, költő, festő – maradandót alkotott a közművelődés terén megyénkben. Ő volt, aki létrehozta a Magyar Comenius Társaság Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Kutatócsoportját, majd Művelődés és Pedagógia címmel elindította a

megye művelődéstörténeti folyóiratát. Tagja volt a Magyar Pedagógiai Társaság Neveléstörténeti Szakosztályának, a Magyar Comenius Társaságnak, a Magyar Pedagógiai Múzeumok Eötvös József Baráti Körének. Dolgozott a Matyóföldi alkotók és Művészetpártolók Egyesületében, a mezőkövesdi Irodalmi Kávéházban.

Megyénk szülöttje, s teljes munkássága megyénkhez köti. 1933-ban született az Alsóábrányhoz tartozó Káptalan-tanyán. 1939-ben kezdte meg tanulmányait az alsóábrányi római katolikus iskolában, majd a sárospataki tanítóképzőben tanult tovább. A tanyáról indult Demjén Istvánnak megvalósultak gyerekkori álmai, hiszen 1954-ben érettségit, majd 1955-ben tanítói képesítést szerzett. A katonai szolgálat letöltése után Tardon kezdte meg pedagógusi pályáját, majd a következő tanévben a bükkábrányi iskolába került. 1957-ben Négyesre nevezték ki iskolaigazgatónak. 1964-ben került Martonyiba, ahol egy kistelepülés kisiskolájának minden problémájával szembe kellett néznie: tanítóhiány, beiskolázatlan roma tanulók beiskolázása, kulturális élet megszervezése. A Martonyiban eltöltött évek nagyon termékenyek voltak. Új tanterveket készített, a követelményi szintet egyéni módon a tanulók képességeihez igazította, elérte a teljes beiskolázást, új módszereket dolgozott ki a roma és a nem roma gyerekek közös tanulására, játékára, kirándulásaira. Az iskolaigazgatói, tanítói munkáján túl szervezte a település kulturális életét is, vezetője volt a helyi művelődési háznak, ifjúsági klubot és színtársulatot hozott létre. Közben folyamatosan képezte magát, tanárképző főiskolát végzett rajz-földrajz szakon Egerben és pedagógia szakon Nyíregyházán. Elvégzésük után jelentkezett az Eötvös Loránd Tudományegyetemre, ahol pedagógiai előadói diplomát és doktori fokozatot szerzett. Mindeközben foglalkozott neveléstörténettel, kutatta a református népiskolák történetét, évtizedeken keresztül gyűjtötte az iskolatörténeti dokumentumokat, valamint a szellemi és tárgyi értéket előbb falusi iskolaigazgatóként, majd több mint húsz éven keresztül szakfelügyelőként.

Mindenkivel megtalálta a hangot. A meglátogatott iskolák dolgozóival, a falvak lakóival, községi előljárókkal, papokkal, így sokan segítettek kutató- és gyűjtőmunkáját, szívesen adták át

neki a régi eszközöket, iratokat. Hamarjában akkora anyag gyűlt össze, hogy az elhelyezése komoly gondot jelentett.

Szakfelügyelői munkájából adódóan gyakran megfordult a térség központjának számító Szendrő nagyközségben, s örömeire szolgált, hogy a több évi gyűjtőmunkája eredményeként birtokában lévő tárgyi anyag bemutatására ettől a településtől kapott segítséget. 1982-ben nyílt meg a kiállítás egy öreg, egykoron a római katolikus egyház tulajdonában lévő épületben, a templom melletti téren. Az épület – kora és rossz állapota miatt – nem volt méltó és biztonságos ennek a nagy értéket képviselő gyűjteménynek az őrzésére, így a kiállítási anyag fokozatosan átköltözött a 19. század elején épült Csáky-kastélyba.

Közben – 1988-ban – a Művelődési Minisztérium a gyűjtemény részére működési engedélyt adott, így ettől kezdve Oktatástörténeti Gyűjtemény néven egy kutatható szakgyűjteményről beszélhetünk. Ekkoriban rész munkaidőben látta el Demjén István a gyűjteményvezetői feladatot, Szendrő nagyközség egy főállású gyűjteménykezelői munkatársat és egy takarítót biztosított a szakszerű működéshez.

A rendszerváltáskor felálló új önkormányzat képviselőtestülete 1990-ben az egyik első intézkedéseként létrehozta a Közművelődési Központot, amely négy korábbi intézmény (Művelődési Ház, Könyvtár, Képfestő Múzeum, Oktatástörténeti Gyűjtemény) összevonásával jött létre. Az új intézmény első vezetője Demjén István lett, aki az új helyszínen, egy új intézmény keretében szisztematikusan rendszerezte, s különböző helyiségekben tovább bővítette a gyűjteményt. Az összegyűjtött korabeli bútorokból, szemléltető- és oktatási eszközökből berendezésre került egy régi tanterem.

A kastély emeletének 5 helyiségében kapott helyet a levéltér, ahol a környék iskoláinak hivatalos dokumentumain túl a települések helytörténetét feldolgozó munkák, egyházi dokumentumok, s egyéb hivatalos iratok kerültek biztonságos elhelyezésre. Szendrői évei alatt maga Demjén István is aktív helytörténeti kutatást végzett. Feldolgozta a második világháborúig a településen működő három felekezeti iskola történetét, valamint régi, helyi mondákat, népdalokat gyűjtött. Nagy precizitással törekedett arra, hogy a levéltárban elhelyezett dokumentumok rendezettek és a kutatók számára könnyen elérhetőek legyenek. Településenként, abc rendbe szedve helyezte el az iratanyagokat.

A gyűjtemény harmadik nagy része a megyei pedagógiai intézettől kapott szakdolgozat, diplomamunka és pedagógiai szakkönyv több ezres könyvállománya volt, melyek egy külön

Dr. Demjén István (1933–2008)

helyiségben kerültek elhelyezésre. Demjén István mindig is törekedett arra, hogy a gyűjtemény kutatható legyen, valamint arra is, hogy a minél szélesebb körben ismertté váljon, ezért egy külön helyiségben olvasótermet alakított ki, ahová rendszeresen pedagógiai tanácskozásokat, tanítási órákat szervezett.

Az így kialakított komplex bemutatóhely létrejöttét követően 1994-ben nyugállományba vonult és elhagyta az általa a Bódva-völgy szívének nevezett Szendrőt. Feleségével Cserépfalun vásároltak házat, így visszatért szülőföldje közelébe.

Nyugállományba vonulása azonban nem jelentette aktivitásának végét. Továbbra is írt verseket és egyre több időt szentelt régi hobbijának, a festészetnek. Szébbnél szébb képeiből egy külön épületrészben Gang Galéria néven egy bemutatótermet is létrehozott.

Demjén István 2008. április 26-án, 74 éves korában hunyt el.

Több évtizedes gyűjtőmunkájának eredményei ma is megtekinthetők Szendrőn, bár a 2010-es árvíz után újra költözni kényszerült a kiállítás. Jelenleg egy – a város központjában található – igényesen felújított parasztházban működik a kiállítás, amely minden korosztálynak érdekes időtöltést biztosít. Az idősebb látogatóknak azért, mert kellemes a nosztalgia, a fiatalabbaknak pedig azért, mert az interaktív tábla, az okostelefonok és a tanulói laptopok világához szokott gyerekek

nagy ámulattal fogadják a régi kor iskolájának berendezéseit.

A régi tanteremben iskolai bútorokat, címerket, szekrényeket, padokat, székeket, a tanításhoz szükséges eszközöket tekinthetnek meg a látogatók. A 20. század iskoláinak kellékei, mint palavessző, palatábla, tarisznya, számológépek, földgömb, mind érdekessé és izgalmassá teszik a kiállítást. Az idelátogatók megismerkedhetnek az akkori értesítő könyvecskékkel, bizonyítványokkal, osztálynaplóval, ugyanakkor megtekinthetők a régi tantervek, rendtartások, vezérkönyvek, szabályzatok, tankönyvek, tanmenetek is.

Bár Demjén István sohasem volt szendrői, soha nem lakott életvitelszerűen a városban, a

szendrőiek mindig nagy csodálattal beszélnek róla, s mindig nagy hálával gondolnak rá. Mindenki szerette, hiszen falusi származású egyszerű emberként a lakosság nagy részét képező parasztemberekkel is szót értett. Nagyságát mutatja, hogy folyamatosan képezte magát, s egyetemi-pedagógiai végzettséggel is megmaradt a régi falusi környezetében. A közösség, a természet, a hagyományok szeretete végigkísérte egész életét.

Mi, szendrőiek büszkék vagyunk rá, s szeretettel hívunk minden érdeklődőt az iskolatörténeti kiállítás megtekintésére, ahol megszemlélhetik Demjén István munkásságának egy nagyon jelentős értéket képviselő szelét!

Felújított parasztház Szendrő központjában, az iskolatörténeti kiállítás épülete

Részlet az iskolatörténeti kiállításból

LAKI-LUKÁCS LÁSZLÓ (1953–2017), A BÓDVA-VÖLGY ELKÖTELEZETT KUTATÓJA

Bodnár Mónika

Bodnár Mónika

(Fotó: Baranczó Benedek)

A térségben, a megyében, de szakmai körökben országosan is sokan ismerték, szerették és tisztelték Laki-Lukács Lászlót. Közismert volt könyvtárosként, könyvtárigazgatóként, népművelőként, honismereti kutatóként és vázszonezőként is. Jelen alkalommal a

honismereti kutatóra kívánok emlékezni, bár e közben arra is utalni szeretnék, hogy a felsorolt tevékenységek szorosan összefüggenek, s nem lehet az egyikről szót ejteni a másik érintése nélkül.

Mielőtt munkásságára térnék, röviden idézzük fel életútját. 1953. július 10-én született Lukács Bertalan és Varga Jolán legkisebb gyermekeként. A hivatalos dokumentumok szerint Miskolc a szülőhelye és Lukács László Tibor néven anyakönyvezték. Ám ő mindig is borsodinak és Bódva-völgyinek vallotta magát, erre utal választott előneve is. Nyomár és Lak – ez az a két kis borsodi, csereháti település, melyeket leginkább magáénak vallott, s mindkettőre szülőfalujaként tekintett. Ezért vette fel 1994-ben a Laki előnevet. Na és persze Edelény, ahol kisebb megszakításokkal 1967-től élt, s ahol feleségével közösen családi házat építettek. Munkálkodásának legjavát is itt végezte. Iskolás évei is e három településhez kötik. Az Edelényi Gimnáziumban megszerzett érettségit követően népművelő-könyvtáros szakon szerzett diplomát 1975-ben, a Debreceni Tanítóképző Intézetben, majd könyvtárosi ismereteit tovább mélyítette az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen, ahol 1983-ban végzett. 1993-1994-ben három féléven keresztül néprajzot is hallgatott Debrecenben, a Kossuth Lajos Tudományegyetemen. Edelény, Kurityán, Miskolc, majd újra Edelény voltak könyvtárosi tevékenységének helyszínei. Utolsó munkahelye az Edelényi Városi Könyvtár, majd az összevont városi művelődési intézmények voltak. 2002-ben betegsége miatt rokkantnyugdíjas lett. Ám szakmai tevékenysége – legalábbis a honismereti munka terén – ezt

követően teljesedett ki igazán. Aktív alkotóéveket tudhatott magáénak egészen addig, amíg e világi életének szála váratlanul meg nem szakadt. 2017. augusztus 1-én szólította őt magához a Teremtő, egyik legkedvesebb helyéről, az edelényi határban fekvő Isten-hegyi szőlőjéből.

Az általa kifejtett honismereti tevékenységi kör nagyon gazdag és sokrétű. Ide sorolható a népművészet iránti érdeklődése és e téren kifejtett tevékenysége. Ennek egyik csúcsára 1986-ban jutott, amikor elnyerte a Népművészet Ifjú Mestere címet. Aktív szövömesterként tanfolyamokon, játszóházi foglalkozásokon, előadásokon számos fiatal és kevésbé fiatal érdeklődését terelte a népművészet értékei felé. Egyik ilyen tanítványa a kurityáni „rosszcsont”, örök mozgékony kisfiú, Csíki Lóránt volt, aki szintén szövömesterré, a Népművészet Ifjú Mesterévé (1996), népi játszóház vezetővé vált, aki azóta számos népi kismesterséget gyakorol és oktat, s az utóbbi években mesemondóként vált ismertté.

Laki-Lukács László már aktív könyvtáros korában is sok honismereti jellegű kiadványnak volt munkatársa, szerkesztője. Több kiadványsorozat kapcsolódik a nevéhez, így a Borsod-Földvár Kulturális Alapítvány, az Edelényi Városi Könyvtár kiadványai, mint a Borsodi Tájház Közleményei és az Edelényi Füzetek című kiadványsorozat. Ez utóbbiból emeljük ki a Hodossyak című kötetet, melyben egy jeles edelényi kovácsdinasztának állít emléket, összegyűjtve Bodgál Ferenc és mások ide vonatkozó írásait, bemutatta Hodossy Lajos és Hodossy Gyula életét és munkásságát, összeállítva a róluk szóló írások bibliográfiáját.

Részt vett a Csereháti Településszövetség kiadványozási munkálataiban, s aktívan bekapcsolódott a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület tevékenységébe, egy időszakra állandó munkatársa volt a Szülőföldünk című megyei honismereti periodikának. Mint ilyen, részese volt a megyei honismereti ki kicsoda munkálatainak (Szülőföldünk 33-34).

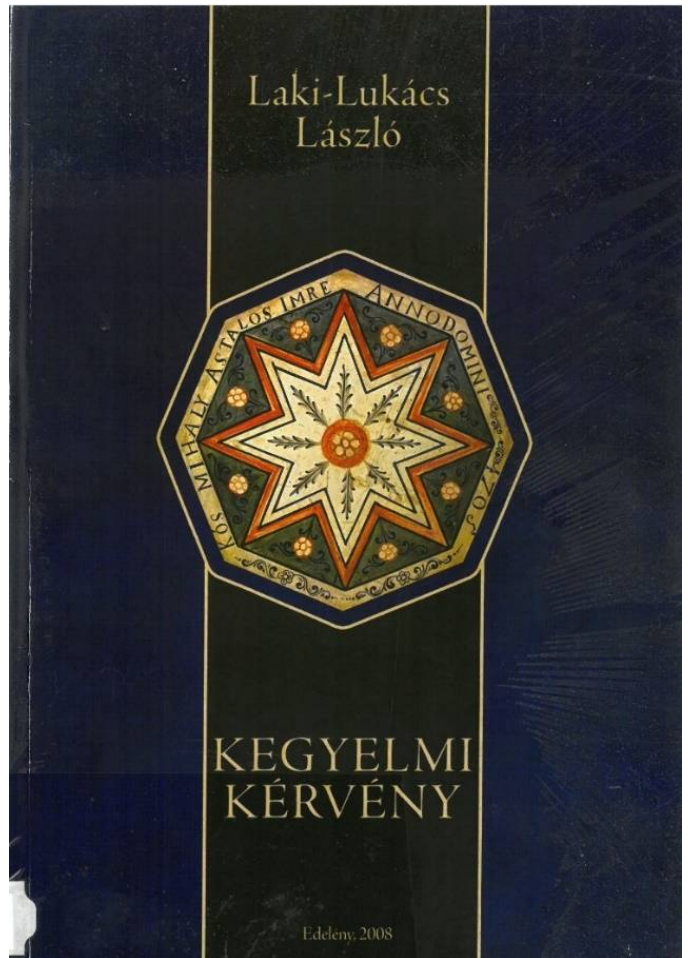
A népművészet, elsősorban a textilművészet iránti érdeklődése motiválta, amikor szerzőtársakkal – É. Kovács Judittal és Koleszár Krisztiánnal – közösen összegyűjtötte és publikálta Dél-Gömör és Dél-Torna népi díszítőművészetét.

Szívesen kutatta a Bódva-völgyi családok történetét, egy-egy jeles családtag életét és munkásságát. A Berzeviczy családról összegyűjtött ismereteit *A ládi Gabriellánium* című könyvecskében adta közre (2008). De foglalkozott a Mocsáry, a Ragályi, a Lónyay, a Szathmáry-Király, a Diczházi család történetével is. Ez utóbbit barátja, a politikai pályán is munkálkodó Diczházi Bertalan emlékére megjelentetett kötetben adta közre (2007). Gyűjtötte a térség jeles személyiségeire vonatkozó ismereteket (Martinkó András nyelvész, irodalomtörténész, Takács József római katolikus plébános, hittudományi akadémiai professzor, egyházi író, Takács János missziós plébános, Ragályi Tamás borsodi követ, Vajányi Lajos honvéd főhadnagy, református lelkész). Több bibliográfiát is készített (Kalász László, Dr. Varga Gábor). Felkutatta az 1848-49-es emlékeket Edelényben és környékén, gyűjtése nyomán adta ki könyvtárigazgató utódja, Hadobás Pál az Edelényi Füzetek 18-as kötetét.

Munkásságának, sokirányú szakmai tevékenységének egyik összefoglalójaként értékelhető a *Kegyelmi kérvény* címet viselő könyve, melyben itt-ott megjelent rövidebb írásai, felkutatott forrásértékű dokumentumközlések mellett saját és más családok történetének bemutatását célzó szövegek és fotók, valamint Laki-Lukács Lászlóról szóló, tisztelői által készített írások olvashatók.

Laki-Lukács László erőssége abban állt, hogy felismerte az értékeket, igyekezett azokat menteni, összegyűjtötte az egy-egy értékhez kapcsolódó helyi emlékeket, s ezeket kötetté szerkesztette, kiindulási alapot nyújtva ezzel a további kutatások számára. Tehát felismerte, mentette, őrizte a generációk örökségét, s továbbadta az utána jövő nemzedékeknek.

A Bódva-völgyében munkálkodó történészek, régészek, néprajzkutatók, irodalomtörténészek semmiképpen nem tudták őt megkerülni, mindenki, minden témában hozzá fordult segítségért. Legyen az a borsodi földvár régészeti feltárása, az edelényi Cobourg kastély felújítása és az Edelényi Kastélysziget kialakítása, a térség amerikai kivándorlásának kutatása vagy kiállítás az egykori edelényi járásbírósról – ő mindig, mindenkinek tudott adatokkal, történetekkel, fotókkal, dokumentumokkal segíteni. Legutolsó, nyomtatásban megjelent kiadvány, melynek munkálataiban, anyaggyűjtésében közreműködött, éppen ez utóbbi témában született (Szemelvények az Edelényi Királyi Járásbíróság történetéből. Miskolci Törvényszék, Miskolc, 2017). Az edelényi

Laki-Lukács László „Kegyelmi kérvény” című könyvének címlapja

zsidóság történetéről tervezett könyvét már nem tudta befejezni.

Honismereti, értékmentő munkájának egy másik szelete a tárgygyűjtés volt. Hivatali idejében létrehozta a Borsodi Tájházat és példás szorgalommal gyarapította annak gyűjteményét. Ám mint szövőnek, a népművészet mesterének, különös viszonya volt a népi textíliákkal. Hatalmas, több ezer darabos textilgyűjteményének zöme valójában családi örökség, melynek felismerte értékét, nem engedte prédává lenni, kidobni, inkább összegyűjtötte, s rendszeresen gondozta, mosta, vasalta, szellőztette a régi paraszti élet e ma már egyre ritkább hírmondóit. Gyűjteményének szinte minden darbjáról tudta, hogy ki és mikor készítette. Ezt a felmérhetetlen értékű tudást nem akarta elveszni hagyni, ezért kért meg, hogy segítsenek neki a textilgyűjtemény leltározásánál. A megkezdett munkát nem tudtuk teljesen befejezni, de mintegy háromnegyed részét elvégeztük.

Még nem dőlt el, mi lesz a sorsa ennek a hatalmas gyűjteménynek, ami nemcsak siktextilekből, viseleti darabokból, monogramos téglákból

Laki-Lukács László (1953–2017) (Forrás: internet)

áll, de vannak benne dokumentumok, fotók és egyebek. A 2017-es emlékülésen még csak abbéli reményemet tudtam kifejezni, hogy idővel ezek közgyűjteménybe kerülnek. Azóta a dokumentumgyűjtemény nagyobbik része, mintegy 60 doboznyi, bekerült a Herman Ottó Múzeum Néprajzi Adattárába, jelenleg folyik az anyag leltározásra való előkészítése. Kívánatos lenne a textilgyűjtemény bekerülése is, reményeink szerint idővel erre is sor kerül majd a közeljövőben. S majd e tárgyi és dokumentumgyűjtemény feldolgozását követően még inkább megismerhetjük Laki-Lukács László munkásságát, s ez a nagy értéket képviselő anyag hozzájárul ahhoz, hogy a kutatók még jobban képesek legyenek elmélyedni a térség múltjának, kultúrájának feltárásában.

Sokrétű munkásságát számos kitüntetéssel ismerték el. Ezek közül említjük meg azokat, melyeket kifejezetten honismereti tevékenységéért kapott: Honismereti Munkáért Emlékérem (1999), Sebestyén Gyula Emlékérem (2007), Bél Mátyás Notitia Hungariae Emlékplakett (2015).

Laki-Lukács Lászlónak a honismerők nagy családjával történő utolsó találkozására a 2017 júliusában, a Sárospatakon megrendezett Országos Honismereti Akadémián került sor. Ott volt velünk ő is házigazdaként, segített a szervezésben, jelen volt a regisztrációnál, részt vett az előadásokon és a szakmai kiránduláson. Jól érezte magát, mi pedig örültünk, hogy velünk van. Így őrizzük emlékezetünkben, olyan vidámnak és jókedvűnek, amilyenek ott láttuk.

Laki-Lukács László munkássága – válogatott bibliográfiája

Önálló és társszerzős kötetek

- 1995 *A császtai Lónyayak - szemelvénygyűjtemény.* Edelényi Füzetek 10. Edelény
- 1995 *Borsodnak hírneves követe Ragályi Tamás.* Edelényi Füzetek 13. Edelény
- 1995 *Dr. Varga Gábor harminc éve tanár és szakíró - Bibliográfia.* Edelényi Füzetek 12. Edelény
- 1998 *1848-1849 emlékei Edelényben és környékén.* (Hadobás Pál szerk.) Edelényi Füzetek 18. Edelény
- 1998 *Kószál "lélekcsóválva" - Fecske Csaba 50 éves.* Edelény
- 1998 *Szöttesek, keresztszemes vászonhímzések Lakon.* Debreceni Bibliofil Műhely Baráti Köre, Debrecen
- 2000 *Milleniumi Bódva-völgyi képeskönyv.* (Szerzőtársak: Hadobás Pál, Koleszár Krisztián) Bódvavölgyi Gazdaságfejlesztő Alapítvány, Edelény
- 2001 *A Hodossyak. Egy edelényi kovácsdinasztia történetéből.* Edelényi Füzetek 24. Edelény
- 2004 *Maradjon örök emlékezetben - Tanulmányok Lak népeletéből és művelődéstörténetéből* (Varga Gáborral) Lak Község Önkormányzata, Lak
- 2004 *Népi díszítőművészet Dél-Gömörben és Dél-Tornában - mintagyűjtemény.*

- (Szerzőtársak: Koleszár Krisztián, É. Kovács Judit) B.-A.-Z. Megyei Környezetvédelmi és Területfejlesztési Közhasznú Társaság. Gömörszőlős-Perkupa-Hidvégardó
- 2005 *Edelény templomai és egyházközségei az elmúlt 1000 évben.* Borsodi Földvár Kulturális Alapítvány. Edelény
- 2005 *Nyomár.* Nyomár Község Önkormányzata, Nyomár
- 2005 *Szőlőhegyek Edelényben.* Edelény Hegyközség, Edelény
- 2006 *Borsodszirák. Fejezetek a település művelődés- és helytörténetéből.* Borsodszirák Község Önkormányzata, Borsodszirák
- 2007 *In memoriam Diczházi Bertalan (1957-2002) - egy szalonnai fiú életútja a kormányfőtanácsadói székig.* Szalonna
- 2008 *Kegyelmi kérvény - Laki-Lukács Lászlótól, Laki-Lukács Lászlóról.* Borsodi Földvár Kulturális Alapítvány. Edelény
- 2008 *A ládi Gabriellánom.* Magánkiadás, Edelény
- 2008 *A Mocsáry család Sáp-pusztán.* (Mocsáry Pál szövegét kiegészítette és szerkesztette). Magánkiadás, Edelény
- 2015 *Hit, remény, szeretet. Vajányi Lajos református lelkész és tornai esperes élete és kora.* Perkupai és Varbóci Egyházközség Gondviselés Református Diakóniai Központ. Perkupa
- Tanulmányok, egyéb írások
- 1993 Utószó (*Reviczky Gyula: Edelény, a holtig hű szerető - igaz história három énekben* c. művének hasonmás kiadásához). Edelényi Füzetek 7. Edelény
- 1999 Paptermő Bódva-völgy. *Tanulmányok a Bódva-völgye múltjából* (Szerk. Bodnár Mónika, Rémiás Tibor). Múzeumi Könyvtár 5. Gömöri Múzeum és Baráti Köre. Putnok, 587-601.
- 2001 Dr. Kaáli Géza emlékest. *A Borsodi Tájház Közleményei* 5. évf. 1-2. sz. 78-81.
- 2001 Késő búcsú egy borsodi-tornai természetbaráttól - H. Szabó Béla. *A Borsodi Tájház Közleményei* 5. évf. 1-2. sz. 124-125.
- 2002 Adatok a hagyományos népi táplálkozáshoz. *Szendrő monográfiája.* (Szerk. Veres László, Viga Gyula). Szendrő Város Önkormányzata
- 2002 Torna vármegye történeti-néprajzi bibliográfiája. (Koleszár Krisztiánnal). *Torna vármegye társadalma 18-19. századi források tükrében.* (Szerk. Rémiás Tibor) Herman Ottó Múzeum, Bódvaszilás-Miskolc, 379-402.
- 2003 Üzen a múlt - Rákóczi-kori emlékhely Hangácson. *Sárospataki Református Lapok.* Tiszáninneni Református Egyházkerület és a Sárospataki Kollégium. 56. évf. 2. sz. 5-6.
- 2004 A múltnak ősi öre. *Sárospataki Református Lapok.* Tiszáninneni Református Egyházkerület és a Sárospataki Kollégium. 57. évf. 1. sz. 4-6.
- 2004 Abaúji Egyházmegye - együtt imádkoztunk a békéért. *Sárospataki Református Lapok.* Tiszáninneni Református Egyházkerület és a Sárospataki Kollégium. 57. évf. 1. sz. 4-6.
- 2004 Makoldi Sándorné: Archaikus népi textíliák Gömörből - könyvismertetés. *Honismeret* 2004/6. 126-127.
- 2006 Csizmadiák. *Kézművesipar Északkelet-Magyarországon.* (Szerk. Veres László, Viga Gyula) Herman Ottó Múzeum, 141-146.
- 2007 In memoriam Diczházi Bertalan (1957-2002) - egy szalonnai fiú életútja a kormányfőtanácsadói székig. *A Borsodi Tájház Közleményei* 11. évf. 1-2. 21-22. sz. Edelény, 86-88.
- 2007 Vajányi Lajos. *A Borsodi Tájház Közleményei* 11. évf. 1-2. 21-22. sz. Edelény, 84-85.
- 2010 Kiállítás-megnyitó beszéd a bódvaszilasi tájház megnyitása alkalmából. *Tájházi Hírlevél* - a Magyarországi Tájházak Szövetségének tájékoztatója. 8. évf. 2. sz. Edelény, 42-44.
- 2016 A miklósvári Miklós család. *A Borsodi Tájház Közleményei* 20. évf. 1-2. 39-40. sz. Edelény, 59-62.
- 2016 Bódva völgyi téglák - rövid utazás Jászótól Boldváig. (Szerzőtárs: Török László) *Borsodi Tájház Közleményei* 20. évf. 1-2. 39-40. sz. Edelény, 72-96.
- 2017 Irodalmi hagyományok a Bódva mentén. *Szülőföldünk* 36-37. B.-A.-Z. Megyei Honismereti Egyesület. Miskolc, 109-114.

VIKTOR GYULA (1933–2007) RUDABÁNYA ISTVÁNFFY-DÍJAS NÉPRAJZI KUTATÓJA

Papp Andrea – Hadobás Sándor

Papp Andrea
(Fotó: Kiss Ágoston)

Halálának 10. évfordulóján talán nem lett volna jobb helyszín a rá való megemlékezésre, mint a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület szervezésében megrendezett *Marjalaki Kiss Lajos és utódai* emlékülés Miskolcon.¹ Sokoldalú te-

vékenysége, amelyet Rudabánya történetének megismeréséért kifejtett, valamint a bányászahagyományok felkutatása terén elért, minden korosztály számára maradandó örökséget hagyott hátra, s ma élő utódai is sokat merítettek írásaiból.

Viktor Gyula okleveles könyvtáros, Istvánffy-díjas néprajzkutató, a bányászati hagyományok gyűjtésének és feldolgozásának országos hírű szakembere. 1933. június 17-én született Alsótelekesen, de családjával még gyermekkorában átköltözött a közeli Rudabányára, így haláláig itt élt és dolgozott. Szülei: Viktor József (eredetileg falusi kovácmester Alsótelekesen, majd 1937-től a rudabányai vasércbánya dolgozója) és Nemes Erzsébet háztartásbeli voltak. Elemi iskolai tanulmányai után a bányászgyerekek korabeli életpályájára készült: Miskolcon villanszerelői képesítést szerzett, 1949-ben a rudabányai vasércbányánál helyezkedett el. 1954-ben házasságot kötött Kerepesi Piroskával. Négy gyermekük született: Katalin, Gyula, Anett és Zita. Egy váratlan üzemi baleset és más egészségügyi problémák miatt azonban hamarosan új mederbe terelődött a sorsa: leszálalékolták, ezért csak könnyebb munkát vállalhatott. Mivel feleségével együtt már az 1950-es évek közepén bekapcsolódott a helyi kulturális- és közéletbe, 1956-ban a bányász szakszervezeti könyvtár vezetését bízták rá. A következő években folyamatosan képezte magát: leérettségizett,

majd előbb főiskolai, később egyetemi szintű könyvtárosi diplomát szerzett Budapesten. Kereken negyven évig, 1996-ban történt nyugdíjazásáig állt a nagy múltú és jó hírű rudabányai könyvtár élén. Felesége 1992-ben elhunyt, ő maga 1996-ban súlyos szív műtéten esett át. Ez a két szomorú tény beárnyékolta életének utolsó másfél évtizedét.

Hivatali feladatai mellett az 1950-es évek végén színjátszócsoporthoz és irodalmi színpadot szervezett, színházi és egyéb előadásokat rendezett, s ezekben gyakran szereplőként is fellépett. Nagyszínházakba való darabokat is színpadra vitt (*A kőszívű ember fiai*, *Scapin furfangjai* stb.), melyekhez a díszleteket saját maguk készítették, a jelmezeket pedig a miskolci kölcsönzönből szereztek be. Említést érdemel, hogy a rudabányai színjátszók között kezdődött a később világhírűvé vált citeraművész, Pribojszky Mátyás (aki ma már inkább íróként ismert) pályafutása. Előfordult, hogy a műkedvelő társulatok színvonalas műsorok híján voltak, ezért Viktor Gyula a különböző alkalomokra megpróbált a helyi viszonyokhoz illő forgatókönyveket összeállítani. Így indult meg később kiteljesedő sokoldalú irodalmi és helyismereti-néprajzi munkássága, amely a nevét széles körben ismertté tette. Első próbálkozásai – rövid hírek, tudósítások a bánya és a település életéből – a *Vasércbányász* című sokszorosított üzemi lapban kerültek közlésre 1963-65-ben. Később a szépirodalommal is megpróbálkozott: elsősorban verseket és – kislányai inspirálására – meséket írt, melyek a megyei és az országos lapokban láttak napvilágot az 1970-es, 80-as években (*Észak-Magyarország*, *Nők Lapja*, *Családi Lap*, *Képes Újság*, *Kisdobos* stb.)

A helyi bányászahagyományok iránti érdeklődése korán felébredt, s mivel neki is a bányász-sors jutott osztályrészül, gyermekkorától alkalma volt megfigyelni szokásaikat, életmódjukat, munkájukat. A látottakat, hallottakat elraktározta

¹ HADOBÁS Sándor: Viktor Gyula (1933–2007). *Bányászattörténeti Közlemények*. Rudabánya, 2007. 109–115. írása alapján

emlékezetében, hogy azután felelevenítse és példamutató leírásokban megörökítse azokat. A különböző néprajzi gyűjtőpályázatokon sorra magas elismeréseket kaptak beküldött dolgozatai, míg végül 1983-ban a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság Istvánffy-díjjal jutalmazta néprajzkutatói munkásságát. Rendszeres szerzője volt a *Szülőföldünk* című megyei honismereti periodikának, valamint a Budapesten kiadott vállalati újságnak, az *Érc- és Ásványbányásznak*. Ezek mellett más lapokban is megjelentek a bányászattal kapcsolatos néprajzi és művelődéstörténeti írásai. Az 1960-as évek végétől arra is gondot fordított, hogy a lakóhelyére vonatkozó könyveket, tanulmányokat és cikkeket gyűjtse és feldolgozza; több bibliográfiai összeállítás tanúskodik erről.

1987-től 1989-ig – könyvtárvezetői teendői mellett – a rudabányai Érc- és Ásványbányászati Múzeum igazgatója volt.

Viktor Gyulát nemcsak kiemelkedő szellemi képességek jellemezték, hanem rendkívüli kezűgyésséggel is rendelkezett: intarziákat, fafaragásokat készített, jól rajzolt és festett, olyannyira, hogy írásait sokszor maga illusztrálta. Ilyen irányú tehetségének csúcspontját a bányász türelemüveg-készítés jelentette. Ennek a különleges dísz tárgynak a kultusza Magyarországon már csaknem feledésbe merült, amikor a rudabányai múzeumban látott régi darab, valamint a szakirodalomban olvasottak hatására 1982-ben megpróbálkozott egy türelemüveget „előállítani”. A kísérlet nagyszerűen sikerült, ezután sorra születtek az újabb és újabb, változatos formájú és tartalmú üvegek, melyeket a hazai és főként a külföldi gyűjtők mindenfelé eljuttattak. Hamarosan európai hírnévre tett szert ezzel a tevékenységével. Huszöt év alatt több száz üveg került ki a kezeiből. Sok hazai és külföldi múzeum, valamint számtalan magángyűjtemény őrzi palackba zárt alkotásait. Németországban (Dinslaken?) állandó kiállításon láthatók művei. Könyvekben, folyóiratokban, újságokban is gyakran írtak róluk.

Viktor Gyula sokirányú, színvonalas munkásságával hírnevet szerzett nemcsak magának, hanem szeretett lakóhelyének is. Évtizedeken keresztül az egyedüli krónikása volt a rudabányai bányász hagyományoknak, melyek nélküle már réggen a feledés homályába vesztek volna. Ezt a feladatot belső indítatásból, önzetlenül, mindenfajta segítség, támogatás nélkül végezte. Sajnos az efféle tevékenység a vidéki, s különösen a bányatelepi környezetben nem keltett különösebb figyelmet, így szűkebb pátriájában ő sem részesült olyan

Viktor Gyula (1933–2007)

(Fotó: Kovácsné Fendrik Zsuzsanna, Bányászattörténeti Múzeum, Rudabánya, Digitális Fotótár)

megbecsülésben, amilyen kijárt volna neki. Utolsó éveit visszavonultan, egyedül, betegségekkel küszködve volt kénytelen leélni. Ilyen körülmények között már nem volt kedve és lehetősége rendszeres alkotómunkát kifejtetni – ki tudja, mit vitt magával a túlvilágra...

A 2007. november 17-én, súlyos betegség következtében elhunyt Viktor Gyula hamvait november 21-én helyezték örök nyugalomra a rudabányai katolikus temetőben. Emléke sokáig fog élni mindazokban, akik ismerték és tisztelték, nyomtatásban megjelent munkái és az ország különböző múzeumaiban, tudományos intézményeiben őrzött kéziratok pedig örökre fenntartják a nevét. A helyi általános iskolásokból álló színjátszó csoport pedig iránta érzet tiszteletből 2014 januárjában, a Magyar Kultúra Napján jelentette be, hogy felveszi a *Viktor Gyula Gyermekszínjátszó Kör* nevet. Minden bizonnyal örömmel látta volna az általa írt mesék színpadra vitelét, de ezt sajnos már nem érthette meg. Munkáinak értékét adja, hogy sok, azóta már elhunyt adatközlővel sikerült még beszélgetni, tudásukat munkáiba beépíteni, akikkel a későbbi utódoknak már nem volt lehetőségük. Sok szakdolgozat felett bábáskodott, így azok készítői is hálásan gondolnak rá, ahogyan a legkisebbek is meséi és versei révén. Bányász türelemüvegei pedig szerte Európába díszítik a gyűjtők polcait, s szerencsére készítésének tudományát tovább tudta adni.

Viktor Gyula válogatott bibliográfiája

Nyomtatásban megjelent fontosabb munkái

- 1973 *Szén és ember. Válogatás a bányász-költészetből.* Gyűjtötte és válogatta Viktor Gyula. Tatabánya
- 1983 Étkezési szokások a rudabányai vasércbányában. *Szülőföldünk* 5. Miskolc, 25-27.
- 1983 Miről regélnek a rudabányai erdők nevei? *Szülőföldünk* 6. Miskolc, 22-25.
- 1984 Május elsejék Rudabányán. *Szülőföldünk* 7. Miskolc, 34-36.
- 1984 *Negyven éve történt... Rudabányai visszaemlékezések 1944-45-ről.* Érc- és Ásványbányászati Múzeumi Füzetek 14. Rudabánya
- 1985 Rudabánya a Bányászati és Kohászati Lapok tükrében. Repertórium. *Bányászati és Kohászati Lapok – Bányászat.* 11. sz. 785-787.
- 1985 *Murvai László élete és munkássága. 1918-1984.* Érc- és Ásványbányászati Múzeumi Füzetek 15. Rudabánya
- 1985 Honismereti kör alakult Rudabányán. *Szülőföldünk* 8. Miskolc, 90.
- 1986 Több száz olvasó – író-olvasó találkozók. 100 éves a rudabányai Munkáskönyvtár. *Érc- és Ásványbányász,* 1. évf. 9. sz. 2.
- 1986 A bányászok védőszentjének kultusza Rudabányán. *Szülőföldünk* 8. Miskolc, 50-52.
- 1986 Százéves a rudabányai munkáskönyvtár. *Szülőföldünk* 9. Miskolc, 46-48.
- 1987 Bányamanó, bánya-rém. *Szülőföldünk* 10. Miskolc, 50-51.
- 1987 Gvadányi József és költőtársai. *Szülőföldünk* 11. Miskolc, 37-39.
- 1988 Bányász múltunk emlékei. *Érc- és Ásványbányász,* 3. évf. 11. sz. 4.
- 1988 Ásványok a népi szóhasználatban. *Szülőföldünk* 12. Miskolc. 68-69.
- 1989 A rudabányai Érc- és Ásványbányászati Múzeum kiállításai. *Bányászati és Kohászati Lapok - Bányászat,* 122. évf. 2. sz. 116.

Viktor Gyula

Rudabánya

Régi álmok jönnek, vigak, búsak...
 ha felsétálok a Rudahegyre,
 köröttem dombok, erdőkoszorúsak,
 vigyáznak a temetői csendre.
 Kihalt, sivár e tájék, a bánya,
 ahol régen ezer bányász várta
 sorsát. Erdemes-e tekintetre?
 Lelkem legurul a szirtes dombokon:
 ez az én hazám, ez az én otthonom!

Ó, e bányász-lélek oly zaklatott,
 benne a régi képek görögnek
 oda, hol kertek, házak, ablakok...
 – zárt kagylói bűnek és örömek –.
 Ki gondol arra, hogy most mit érzek?
 Ismeretlen ismerősök élnek
 itt. A horpadt csillék se zörögnek,
 de lelkem gurul a szirtes dombokon:
 ez az én hazám, ez az én otthonom!

A régít, mi volt, el kell feledni
 és kezdeni mást, valami újat...
 Birjak élni; gyűlölni, szeretni
 a völgyeket s erdő-koszorúkat.
 Ó Rudahegy, itt a lábom alatt,
 óvjad, etesd tovább fiaidat;
 bocsásd meg, ha vésnek, vájnak, tűrnak.
 Lelkem legurul a szirtes dombokon:
 ez az én hazám, ez az én otthonom!

Viktor Gyula verse
 (Érc- és Ásványbányász 1991. 9. sz. 4.)

Viktor Gyula által készített türelművegek (Fotó: Kovácsné Fendrik Zsuzsanna, Bányásztörténeti Múzeum, Rudabánya, Digitális Fotótár)

- 1989 Honismereti tábor Rudabányán. *Érc- és Ásványbányász*, 4. évf. 8. sz. 4.
- 1989 Emlékezés a „Vasércbányász”-ra. *Érc- és Ásványbányász*, 4. évf. 12. sz. 2.
- 1989 Középkori bányászszerszámok. *Érc- és Ásványbányász*, 4. évf. 12. sz. 3.
- 1989 Varázslatos ásványvilág. A Rudabányai Érc- és Ásványbányászati Múzeumban. *Érc- és Ásványbányász*, 4. évf. 4. sz. 2.
- 1990 A bányászat néprajza Rudabányán és környékén. = *Szülőföldünk* 14. Miskolc, 26-28.
- 1990 Bányahelynevek Rudabányán. *Szülőföldünk* 15. Miskolc, 31-32.
- 1990 Bányamanó, bányarém. *Érc- és Ásványbányász*, 5. évf. 7. sz. 4.
- 1991 Ásványok a rudabányai néphitben. *Érc- és Ásványbányász*, 6. évf. 3. sz. 4.
- 1991 Bányász türelemüvegek készítése Rudabányán. *Bányászati és Kohászati Lapok – Bányászat*, 124. évf. 7-8. sz. 431-433.
- 1993 Bergmannische Geduldflaschen aus Rudabánya. (Übersetzung und Einführung von O. Fitz). *Res Montanarum*, Leoben (Ausztria) No. 6. 24-27.
- 2000 *Gvadányi József. Bibliográfia.* (Társ szerző: Hadobás Sándor) Érc- és Ásványbányászati Múzeumi Füzetek 21. Rudabánya
- 2004 A rudabányai Gvadányi-szobor története. *Az Érc- és Ásványbányászati Múzeum Közleményei* I. Rudabánya, 64-68.
- 2004 Görgő Tibor bányarvos-költő. *Az Érc- és Ásványbányászati Múzeum Közleményei* I. Rudabánya, 59-63. old.
- Viktor Gyula fontosabb kéziratái²
- 1975 *Az író-generális. Gvadányi József élete.* Rudabánya, 116 pp.
- 1975 *Gróf Gvadányi József és családja Rudabányán.* Rudabánya, 29 pp.
- 1976 *Kérges a tenyerünk, de lelkiünk... A rudabányai bányászok hitvilága és szokásai.* Rudabánya
- 1977 *Rudabánya helynevei.* Rudabánya, 140 pp.
- 1978 *Rudabányai bányászszerszámok és -eszközök.* Rudabánya, 88 pp.
- 1979 *A rudabányai ércbányászok szaknyelvének szókincse.* Rudabánya
- 1980 *Hospes bányászok Rudabányán.* Rudabánya, 152 pp.
- 1980 *Buléner bányászok Rudabányán.* Rudabánya, 72 pp.
- 1981 *Rudabánya felszabadulása. (Hadiüzemtől az államosításig.)* Rudabánya, 160 pp.
- 1982 *Rudabányai csevegések. (Emlékképek a nagyüzemi vasércbányászat százéves történetéből.)* Rudabánya, 137 pp.
- 1983 *Jeles napok Rudabányán.* Rudabánya. 263 pp.
- 1984 *A karácsonyi ünnepkör Rudabányán.* Rudabánya. 90 pp.
- 1984 *Természetfölötti erővel rendelkező lények Rudabányán.* Rudabánya, 184 pp.
- 1984 *Rudabánya bányanevei.* Rudabánya, 71 pp.
- 1984 *Rudabánya történeti és művészeti emlékei.* Rudabánya, 81 pp.
- 1987 *Dr. Görgő Tibor bányarvos és költő élete és munkássága.* Rudabánya, 68 pp.
- 1999 *Rudabánya irodalma. (Társ szerző: Hadobás Sándor)* Rudabánya, 230 pp.
- Néhány írás Viktor Gyuláról
- BENEDEK Miklós 1983: A rudabányai amatőr helytörténész. Viktor Gyula Istvánffy-díjas. *Észak-Magyarország*, 39. évf. október 8. 4. p.
- BENKE István – HUBER, Peter 2006: *Palackba zárt bányászat – Berg-männische Geduldflaschen. Magyarországi bányász türelemüvegek – Bergbauflaschen aus ungarischen Sammlungen.* Magyar Olajipari Múzeum – Érc- és Ásványbányászati Múzeum Alapítvány. Zalaegerszeg, 51, 105, 136.
- HADOBÁS Sándor 2007: Viktor Gyula (1933–2007). *Bányásztörténeti Közlemények.* Rudabánya 109-115.
- KOVÁCSNÉ FENDRIK Zsuzsa 1990: Viktor Gyula bányász türelemüvegei. *Érc- és Ásványbányász*, 5. évf. 12. sz. 4.
- LOVÁSZ Aladárné 1984: Rudabányán is készül bányász-türelemüveg. *Déli Hírlap*, Miskolc, febr. 2.
- Ércbánya palackban. *Észak-Magyarország*, 40. évf. 1984. júl. 12.
- F. Z. 1985: A hobbis könyvtáros. *Borsodi Bányász*, 28. évf. 41. sz. 1985. okt. 10. 4.

² Viktor Gyula néprajzi gyűjtéseinek és feldolgozásainak kéziratát a *Néprajzi Múzeum* (Budapest), a *Herman Ottó*

Múzeum (Miskolc) és a *Bányásztörténeti Múzeum* (Rudabánya) adattáraiban található meg.

GYÁRI MUNKÁSBÓL A BORSODI MUNKÁSSÁG KUTATÓJA: DR. LEHOCZKY ALFRÉD (1926-2016) ÉLETPÁLYÁJA ÉS MUNKÁSSÁGA

Nagy Péter

A Projekt a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból a PD 121065. sz. pályázat segítségével valósult meg.

Nagy Péter
(Fotó: Kiss Ágoston)

Lehoczky Alfréd Alsóhangonyon (ma Hangony része) született 1926-ban. Édesapja családja a felvidéki Jolsváról származott. Apai nagyapja „kávés” volt a településen; nagymamája az ot-tani grófi családnál volt „pesztonka”, tehát kisgyermeküket gondozta, így ideje egy részét a fővárosban töltötte. Édesapja ezért Budapesten látta meg a napvilágot. Anyai nagyszülei Alsóhangony tősgyökeres családjainak tagjai voltak, akik földművesként tevékenykedtek.

Apja, Lehoczky Ernő Jolsván egy vízimalomban helyezkedett el, de már nagyon fiatalon az osztrák területeken végezte vándoréveit, majd mesterként tért haza. A trianoni békeszerződés utáni években került Alsóhangonyra, ahol a malomban vállalt munkát molnárként. A településen ismerkedett meg későbbi feleségével, Endrész Lídiával.¹ A családfő azonban a nagy gazdasági világválság idején elvesztette munkahelyét, és kezdetben az Ózd-Domaháza közötti út építésén dolgozott ínségmunkán. Később azonban a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. ózdi gyárába vették fel ácsnak, s a vállalat által teremtett biztonság jelentősen javította a család megélhetését.

Apja, Lehoczky Ernő Jolsván egy vízimalomban helyezkedett el, de már nagyon fiatalon az osztrák területeken végezte vándoréveit, majd mesterként tért haza. A trianoni békeszerződés utáni években került Alsóhangonyra, ahol a malomban vállalt munkát molnárként. A településen ismerkedett meg későbbi feleségével, Endrész Lídiával.¹ A családfő azonban a nagy gazdasági világválság idején elvesztette munkahelyét, és kezdetben az Ózd-Domaháza közötti út építésén dolgozott ínségmunkán. Később azonban a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. ózdi gyárába vették fel ácsnak, s a vállalat által teremtett biztonság jelentősen javította a család megélhetését.

Fiuk, Lehoczky Alfréd kezdetben a falusi elemi iskolába járt, azonban a szülei előrelátó módon mindenképpen tovább akarták taníttatni. Lehoczky Alfréd hamarosan a diósgyőri polgári iskolába került, egyedül a falujából.

Az iskola elvégzése után jó lehetőségként kínálkozott a műszerész szakma, így egy fiatal iparos, Kovács József mellett helyezkedett el

Ózdon segédként, majd itt töltötte szakmunkás-tanulóéveit. A második világhéges idején őt is elvették levontként, onnan azonban szerencsésen sikerült megszökniük. A háború után nem volt műszerész-mester, akinél vizsgázhatott volna, így az ózdi gyárban „szabadult fel”. 1945-ben édesapját követve a kohászatban vállalt munkát, mivel akkor ezt tűnt a legbiztosabb lehetőségnek: a villamos-műhelyben dolgozott műszerészsegédként. Ám az üzemben csak egy évet töltött, mivel egy újonnan kínálkozó lehetőség bukkant fel életében.²

Már gyermek- és fiataikorában is aktívan részt vett a közösségi feladatokban, így a cserkészletben is tevékenykedett.³ Számára a kiemelkedést a második világháború után fellendülő ifjúsági mozgalom hozta. 1946-ban a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ) függetlenített járási titkára lett, majd 1947-ben már Borsod-Abaúj-Zemplén, egy év múlva a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei elnöke volt a szervezetnek. Pályáját ekkor politikai vonalon képzelte el. Három hónapos pártiskolát végzett, majd a Magyar Ifjúság Népi Szövetségének (MINSZ),

Dr. Lehoczky Alfréd (1926–2016)
(igazolványkép)

¹ Dr. Lehoczky Alfréd magángyűjteménye. Ezúton is köszönöm Lehoczky Alfréd Endre és Elek Józsefné segítségét dr. Lehoczky Alfréd hagyatékának feldolgozásában.

² Interjú dr. Lehoczky Alfréddal (1926-2016). Miskolc, 2016. január 20. Az interjút készítette: Nagy Péter

³ Interjú Endrész Bálinttal (1927-2018). Hangony, 2015. december 28. Az interjút készítette: Nagy Péter

ezután a Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ) Heves megyei vezetője volt. Később egy éves pártiskolát végzett, majd 1955-től a DISZ központi iskolájának igazgatóhelyettese volt, ahol a politikai vezetőket képezték. Az 1956-os forradalom Budapesten érte, politikai munkáját azonban továbbra sem hanyagolta. A megalakuló KISZ Központi Bizottsága szervezési osztályának helyettes vezetője, majd 1958-tól a KISZ Központi Iskolájának igazgatója lett.⁴

Ebben az időben határozta el, hogy beiratkozik az Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar-történelem szakára, s ezzel indult el történelmi munkássága.⁵ Ebben politikai, közösségi munkája is segítette, mivel az ifjúsági szövetségtől ösztöndíjat kapott, amely jelentősen támogatta a tanulmányait. Úgy érezte, hogy ezt a lehetőséget csak szívós munkával tudja viszonzni, a tudományos munkát tartotta elsődlegesnek. Első cikke már egyetemi tanulmányai alatt megszületett, amit folyamatosan követték a többiek. Heti egy napot az országos levéltárban töltött, s diplomáját kitűnő eredménnyel szerezte.⁶

Kutatási témája kézenfekvőnek is tűnt. Édesapja, majd ő is a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. munkása volt, s ő egykori munkásgyerekként és gyári munkásként dolgozta fel volt munkaadójának, és az általa kialakított társadalomnak a történetét. Kutatásában egy szinte teljesen új területet dolgozott fel, mivel a meghatározó iparvállalatról korábban csak néhány tanulmány jelent meg. Saját bevallása szerint az egyetemi levéltári kutatásainak eredményeiből harminc évig tudott építkezni. Első kiemelkedőbb előadását Ózdon tartotta a környék bejáró dolgozóiról, majd megszületett legelső írása szülőfalujáról.⁷ Első

munkái az ózdi vasgyár működéséről, társadalmáról születtek.⁸

Az egyetem elvégzése után rögtön adjunktus lett Miskolcon, az egyetemen, amely különösen szokatlan dolog volt. A Borsodi Szénbányák történetéről írott munkájával, mely később három kötetben meg is jelent, doktori címet szerzett.⁹ Ebben az időben láttak napvilágot Borsod-Abaúj-Zemplén megye iparával, annak társadalmával foglalkozó írásai. Munkáiban a kor marxista történetírásának megfelelően a munkásmozgalom-szemponitú társadalomkutatás dominált, azonban munkái tárgyszerűek, adatokkal kiválóan alátámasztottak, melyek napjainkban is jól használhatóak.¹⁰

A szociológiával az 1970-es évektől kezdett el foglalkozni, számos írása jelent meg a témában.¹¹ 1981-ben a Borsod megye munkásmozgalmának kialakulását elemző dolgozatával kandidátusi címet szerzett, ezt követően 1985-ben docenssé nevezték ki. Nevéhez kötődik az egyetemen a Szociológiai Intézet megalapítása, melynek alapító tanszékvezetője lett. 1986-ban a Munka Érdemrend arany fokozatával tüntették ki.¹² 1990-ben ment nyugdíjba, azonban ezt követően sem pihent: számtalan írása jelent meg az elmúlt huszonöt évben is. Érdeklődési területe megváltozott: megyénk honfoglaláskori és középkori történetét kutatta.¹³ Munkássága eredményeképpen Kács község díszpolgárává választotta.¹⁴

Bár még rengeteg terve volt, és tele volt tenni akarással, az élet átírta elképzeléseit. Dr. Lehoczky Alfréd 2016. május 14-én hunyt el, búcsúztatása június 2-án volt a miskolci Szentpéteri kapui temetőben.¹⁵

⁴ PETRA József: A szociológus propagandista. In: *Észak-Magyarország*, 1986. április 26. 5.

⁵ Uo.

⁶ Interjú dr. Lehoczky Alfréd (1926-2016). Miskolc, 2016. január 20. Az interjút készítette: Nagy Péter

⁷ LEHOCZKY Alfréd: *Hangony község 750 éves: „Évszázadok küzdelme a jobb életért.”* Miskolc, 1964.

⁸ Uő: *Az ózdi gyár létrejötte, 1845-1852.* Magyar Történelmi Társulat Borsod Megyei Csoportja. Miskolc, 1965; Uő: *Az ózdi gyár helyzete és a munkásmozgalom kialakulása az első világháború időszakában: 1914-1918.* Különnyomat a *Borsodi Történelmi Évkönyv* II. számából. Miskolc, 1968, 305-340.

⁹ Uő: *A borsodi szénbányászat története 1-3. kötet.* Borsodi és Ózvidéki Szénbányászati Tröszt Igazgatósága. Miskolc, 1965-1975.

¹⁰ Lásd pl. Uő: A miskolci építőmunkások küzdelme 1907-ben. *A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 6. (Komáromy József szerk.). Miskolc, 1964, 59-61; Uő: *A diósgyőri munkások 1943 szeptemberi béketüntetése.* Diósgyőri Gépgyár. Miskolc, 1968; Uő: *A munkaidő és a munkabér Borsod megye iparában a század elején.* Különnyomat a *NME Közleményeiből* 5. Társadalomtudományok 24. köt. 1-3. füzet. Miskolc, 1979.

¹¹ Lásd pl. Uő: *Az ipari dolgozók kiemelt rétegeinek jellemzői Miskolc két nagyipari üzemében: előtanulmány a Miskolc megyei város közművelődési viszonyai című kutatáshoz.* 3. Művészeti és Propaganda Iroda. Miskolc, 1978; Uő: *Az életmód szerepe a különböző társadalmi csoportok helyzetének alakulásában.* Különnyomat a *NME Közleményeiből* 5. Társadalomtudományok 27. köt. 1-4. füzet. Miskolc, 1981.

¹² PETRA i. m.

¹³ Lásd pl. Uő: *Hangony-Hódos völgye a honfoglalás idején és a középkorban.* Felsőmagyarország Kiadó. Miskolc, 1996; Uő: *Bükkalja és Dél-Borsod a honfoglalás idején és a középkorban.* Felsőmagyarország Kiadó. Miskolc, 1997; Uő: *Felsőtárkány története a honfoglalás idején és a középkorban.* Felsőtárkány Önkormányzata. Felsőtárkány, 1998.

¹⁴ 90 éves a Szociológia Tanszék alapítója. www.minap.hu, 2016. március 9. <https://minap.hu/cikkek/90-eves-szociologia-tanszek-alapitoja>

¹⁵ Nekrológ: Dr. Lehoczky Alfréd (1926-2016). www.boon.hu, 2016. május 24. <http://www.boon.hu/nekrolog-dr-lehoczky-alfred-1926-2016/3072228>

A MARJALAKI KISS LAJOS ÉS UTÓDAI EMLÉKÜLÉS TOVÁBBI ELŐADÓI ÉS KÖZÖNSÉGE

*Hevesi Attila
(Fotó: Kiss Ágoston)*

*Koleszár Krisztián
(Fotó: Kiss Ágoston)*

*Fehér József
(Fotó: Kiss Ágoston)*

*Csirmazné Cservenyák Ilona
(Fotó: Kiss Ágoston)*

*Gyulai Éva
(Fotó: Kiss Ágoston)*

Az emlékülés közönsége (Fotó: Baranczó Benedek)

GÖRGEI ARTÚR ÉS A MAGYAR SZABADSÁGHARC

INTERDISZCIPLINÁRIS KONFERENCIA
az 1848/49-es forradalom és szabadságharc
170. évfordulója
és Görgei Artúr születésének
200. évfordulója
emlékére

2018. szeptember 19. (szerda)

Helyszín
MTA Miskolci Akadémiai Bizottság Székháza
(Miskolc, Erzsébet tér 3.)

Emlékkonferencia
 az 1848/49-es forradalom és szabadságharc
 170. évfordulója alkalmából.

Időpont: 2018. szeptember 19. (szerda)

Helyszín: MAB Székház, Miskolc, Erzsébet tér

Program:

Köszöntők: Dr. Tóth Arnold múzeumigazgató, Herman Ottó Múzeum
 Titkos Sándorné elnök, B.-A.-Z. Megyei Honism. Egyesület

Előadások:

- Hermann Róbert** történész: Eredmények, adósságok és feladatok a forradalom és szabadságharc kutatásában
- Lengyel Beatrix** történész: Fénnyel írott életút - Görgei élete fényképeken
- Fazekas Csaba** történész: Egyházak és egyháziak az 1848-1849-ben
 *
- Gyulai Éva** történész: Pulszky Ferencné született Therese Walter a szabadságharcban és az emigrációban
- Szalipszki Péter** történész: A Károlyi grófok a szabadságharcban
- Oláh Tamás** történész: Ordódy Kálmán sátoraljaiúj helyi tevékenysége 1848 tavaszán
- Békési Gábor** irodalomtörténész: 1848-as emlékiratok – emlékiratok 1848-ból
 *
- Kőmíves Tibor** történész: Város és háború. A Kassa melletti budaméri csata 1848. decemberében
- Fazekasné Majoros Judit** történész: A Tarcal-Bodrogkeresztúr környéki csata, 1849. január 22-23.
- Farkas Ferenc** helytörténész: Zsolcai honvédtisztek az 1848/49-es szabadságharcban
 *
- H. Szilasi Ágota** művészettörténész: Kovács Mihály festőművész szerepe a szabadságharcban
- Vámosi Katalin** művészettörténész: Andrássy Gyula és Horváth Lajos portréi a Nemzeti Arcképcsarnokban
- Viszóczky Ilona** etnográfus: A tardi keresztszemes "kosutbankós" hímzsminta díszítmény előfordulása a Herman Ottó Múzeum néprajzi textíliáin
- Bodnár Mónika** etnográfus: Szabadságharci morzsák a magyar néphagyományban

KÖSZÖNTŐ

Tóth Arnold

Tóth Arnold

(Fotó: Baranczó Benedek)

Tisztelt Konferencia, Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Kettős minőségemben köszöntöm Önöket a mai konferenciánk alkalmából. Egyrészt, mint a Herman Ottó Múzeum igazgatója, másrészt, mint az MTA MAB Történetu-

dományi és Néprajzi Szakbizottságának titkára, nagy örömmel üdvözlöm kedves mindnyájukat! Megtiszteltetés számunkra, hogy ilyen szép számban eljöttek a mai rendezvényre, amelynek megszervezésében nemcsak a két említett szervezet, hanem további partnerek is közreműködtek. Megkülönböztetett tisztelettel köszöntöm Titkos Sándornét, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület elnökét, és megköszönöm neki, hogy mint sok más alkalommal, most is mozgósították az egyesület tagságát a konferenciára. Együttműködő partnerünk továbbá a Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára, akik a mai alkalomra egy kis kamara kiállítást rendeztek be, a korszak eredeti dokumentumaiból összeállított válogatással. Köszönöm továbbá Miskolc Megyei Jogú Város közreműködését a programunk kommunikációjában, a televíziós híradásban.

A 2018-as esztendő kettős emlékévé, a 48/49-es történelmi események 170. évfordulójára, és Görgei Artúr születésének 200. évfordulójára emlékezünk. Azon túl, hogy a Herman Ottó Múzeumnak minden hasonló nemzeti évforduló, jeles személyekhez kötődő emlékévé fontos esemény, a Görgei bicentenáriumnak kiemelt jelentősége van számunkra. Ennek oka pedig az, hogy a mi intézményünk gyűjteményébe tartozik Görgei Artúr bronz mellszobra, Sidló Ferenc szobrászművész alkotása, 1934-ből. A múzeum főépületének bejárati portálján elhelyezett szobor emblematikusan köt bennünket Görgei Artúrhoz, jóllehet ő maga a miskolci múzeummal nem került kapcsolatba hosszú élete során (pontosabban jelenlegi tudásunk szerint nem kötődött az 1899-ben alapított Borsod-Miskolczi Múzeumhoz).

A Görgei-emlékezet bipoláris változásainak sorában, az utókor mindig elfogult és ilyen vagy olyan irányban részrehajló emlékezetpolitikájában az 1930-as évekre egy pozitív megítélésű korszak volt jellemző. Országszerte, így Miskolcon is kibontakozott egy Görgei-kultusz, az akkor már tizenöt-húsz éve elhunyt Görgei kezdte elfoglalni helyét a nemzeti emlékezet panteonjában, mindenekelőtt a katonai hagyományok kapcsán. Az 1919-ben Miskolcra átkerült, egykori 9. kassai gyalogezred 1930-ban felvette a *13. Görgei honvéd gyalogezred* nevet. A gyalogezred ünnepnapján, május 21-én (Budavár 1849-es visszavívásának napján) emléktáblát is avattak. Az ezred relikviáit – a 10-es honvédekhez hasonlóan – önálló gyűjtemény, „ezredmúzeum” őrizte, korabeli közismert névén ez volt a *Görgei-hadimúzeum*, anyaga sajnos szétszóródott az idők forrágatagában.

A kultusz legfontosabb eseményeként 1934-ben Miskolcon felavatták Görgei első közterületi szobrát. Az alkotást Sidló Ferenc (1882–1953) szobrászművész készítette, aki a korabeli Magyarország ismert és foglalkoztatott szobrásza, számos történelmi személyiség közterületi szobrának megformálója volt. (Legismertebb műve talán a székesfehérvári Szent István király lovasszobor.) A szoboravatás kapcsán közterületeket neveztek el róla, a mai Görgey út ekkor kapta a nevét. A szobor eredetileg a mai Görgey út – Szabadságharc utca kiszélesedő találkozásánál, az ún. MÁV-bérházak (ma Belga Söröző) melletti egykori Görgey téren állt. Avatásakor a család Miskolcon élő tagja, ifj. Görgey László országgyűlési képviselő (1877–1943) fogadást adott a családtagok részére, csoportképüket a Herman Ottó Múzeum negatívára őrzi. (A múzeum közvetlen szomszédságában, a Görgey u. 26. sz. alatt ma is áll a Görgeyvilla, ahol a görgői és toporci Görgeyek miskolci ágának két generációja élt a 20. század első felében.)

A Görgey-szobor 1950-ben egyetlen éjszaka alatt eltűnt a helyéről. Az értékeket mentő miskolciak jóakaratából került a múzeum gyűjteményébe, mielőtt ez a műalkotás is a pusztulás sorsára jutott volna az új államrendben. A szobor orra ekkor már törött volt, a II. világháborúban, a front átvonulása és a szovjet megszállás kezdetén sérülhetett meg. A múzeum raktárából 1997-ben került újra közterületre, a Görgey u. 28. alatti múzeumépület portikuszának fali konzoljára. Múzeumunk munkatársa, az azóta már elhunyt Kovács

Tibor restaurátor művész kollégánk restaurálta az orrát, így a mai napig emblemikus módon vigyázza szigorú tekintete a múzeum bejáratát.¹

Az azóta eltelt húsz évben többször is fölmerült, hogy a szobor kerüljön le a múzeum faláról, és méretéhez, művészi minőségéhez méltóbb módon, az eredetihez hasonló posztamensen, talpazaton kellene elhelyezni valahol. A Pannontenger Múzeum építésekor, a népkerti Országzászló rekonstrukciója kapcsán, és most legutóbb a Népkert fejlesztési koncepciójának civil vitája alkalmával újra és újra felbukkant ez a szándék. Talán a 200. évforduló méltó alkalom lett volna egy áthelyezésre, újraavatásra. Reméljük, hogy ami késik, nem múlik, és újra megtalálja

megfelelő rangját és helyét Miskolcon a tábornok első közterületi szobra.

E rövid történeti kitekintés után, szeretnék köszönetet mondani a konferencia valamennyi szervezőjének, elsősorban munkatársaimnak, hogy a mai napot előkészítették számunkra, és előadásaikkal felkészültek, kutatásaikkal gazdagították tudásunkat. Köszönöm valamennyi meghívott vendégünknek, előadónknak a közreműködést, a közönségnek pedig tartalmas, lelki-szellemi gazdagodással szolgáló, eredményes tanácskozást kívánok!

Görgei Artúr első köztéri szobrának felállítása. A képen az alkotóművész és a Görgey család tagjai láthatók. Miskolc, 1934 (HOM FN 47797)

¹ A Görgei-szobor történetéhez lásd GODA Gertrúd: Lehet-e kialakult Görgey-ikonográfiánk? Gondolatok Sidló

Ferenc: Görgey Artúr (Görgey Arthur) miskolci szobra kapcsán. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXIX.* (2000) 311–321.

BORSOD VÁRMEGYEI KÖVETEK JELENTÉSEI 1848 MÁRCIUSÁBAN

Fazekas Csaba

A cikkben ismertetett kutatómunka az EFOP-3.6.1-16-00011 jelű „Fiatalodó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros – a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése” projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Fazekas Csaba

(Fotó: Baranczó Benedek)

1848 tavaszán a magyar történelem egyik legnagyobb horderejű rendszerváltása zajlott le, még hozzá nagyon rövid idő leforgása alatt. Az események menete viszonylag közismert,¹ mindazonáltal mindig érdemes felidézni azokat: a február végi pári-

zsi forradalom hírére a Pozsonyban ülésző magyar országgyűlés alsó tábláján március 3-án felszólalt Pest vármegye követe, Kossuth Lajos. Már egykorúan híressé vált felirati beszédében összefoglalta a liberális ellenzék legfontosabb, a reformkor utolsó időszakában a polgári átalakulás programjává alakított követeléseit. Az úrbéri terhek megszüntetését, közteherviselést, polgári jogegyenlőséget, továbbá Magyarország számára a birodalmon belüli alkotmányos önállóságot követelt, az azokhoz szükséges garanciákkal, illetve – különösen – parlamentnek felelős kormány kinevezésével. Kossuth nemcsak Magyarország, hanem a Habsburg Birodalom többi örökös tartománya számára is alkotmányt szorgalmazott, vagyis bebizonyította, hogy nemcsak saját országa sorsát tartja fontosnak. Beszédének sokrétű hatása lett. Az udvar Bécsbe rendelte a nádort és az országbíró, így nem volt, aki összehívja a főrendi tábla ülését, vagyis nem lehetett az alsó tábla által megszavazott felirati javaslatot országgyűlési határozattá emelni. Kossuth fellépése és az európai forradalmi hangulat hatására tört ki a március 13-i bécsi forradalom. Ezt követően az udvar menteni akarva a menthetőt, gyorsan visszaküldte István főherceget nádort Pozsonyba, hogy a magyar

országgyűlés kérésének teljesítésével menjenek elébe a forradalom kiszélesedésének. (Sikertelenül, hiszen március 15-én Pest-Budán is forradalmárok kezébe került a kezdeményezés.) Március 14-én az országgyűlés mindkét táblája elfogadta a feliratot, melyet másnap száz tagú küldöttség vitt a császárvárosba. Az események hatása alatt Bécs beleegyezett a legfőbb követelésekbe, Batthyány Lajos 17-én megkapta miniszterelnöki kinevezését, mire a küldöttség visszatért Pozsonyba. Az események eszkalálódásától tartó nemesség mind az alsó, mind a felső tábla viharosra sikeredett ülésin elfogadta a legfontosabb társadalmi reformokat, a közteherviselés és a jobbágyfelszabadítás törvénybe iktatását (utóbbi esetében külön intézkedve a papi tized kárpótlás nélküli megszüntetéséről), valamint a nemzetőrség felállítását. Az ezt követően alig több mint három hét alatt megalkotott „áprilisi törvények” mind közjogi, mind társadalmi szempontból lerakták egy új, polgári Magyarország alapjait.

Alábbiakban azt kívánjuk bemutatni, hogy 1848 márciusának fordulatokban gazdag, rendkívül izgalmas első heteinek történései milyen körítés keretében érkeztek meg Miskolcra. Egész pontosan Borsod vármegye két követe által küldött követjelentéseket kívánjuk részletesebben bemutatni, amelyeket közvetlenül az események hatása alatt vetettek papírra, hogy minél előbb hivatalos úton tájékoztassák küldőiket.

Borsod vármegye két követe az 1847–48. évi diétán Bük Zsigmond (1801–1864) és Szemere Bertalan (1812–1869) voltak. Előbbi két ízben Borsod országgyűlési követe, az 1830-as években másodalispán, a helyi liberális ellenzék fontos alakja. Szemere nemcsak borsodi főszolgabíró, már az 1840-es években országosan ismert ellenzéki politikus, 1848-ban belügyminiszter,

¹ A számos hosszabb-rövidebb feldolgozás és tanulmány közül ld. e sorok írójától: Március, avagy megjegyzések egy rendszerváltás anatómiájához. In: *Történelemtanárak Egylete honlapja*, 2006. március 14. Online:

<https://tte.hu/marcius-avagy-megjegyzések-egy-rendszerváltás-anatómiájához/>

felső-magyarországi kormánybiztos, 1849-ben a független Magyarország miniszterelnöke.

A híradásokat izgatottan váró helyi politikai és társadalmi elit különböző személyes csatornákon is értesülhetett a Pozsonyban és Bécsben történekről.² Például az utókor szerencséjére a történeteket pontosan dokumentáló Szűcs Miklós (1820–1886) naplójából pontosan rekonstruálhatók a Miskolcra érkező hírek időpontja és azok tartalma.³ 1848. március 6-án értesült a párizsi eseményekről, a magyarországi következményekről nem tett említést. 9-én azt a bizonytalan hírt hallotta, hogy Metternich lemondott (ez ekkor csak pletyka volt, csak a bécsi forradalom nyomán került sor a nagy hatalmú kancellár távozására). 17-én a délutáni órákban mind a hivatalos követjelentésekből, mind a személyes értesülésekből részletesebb képet kapott a bécsi március 13-i eseményekről, majd először bizonytalanságokat, később biztosabbakat a pesti március 15-ről. Diagnózisa pontosnak tekinthető: „A sajtószabadság minden jó gondolkozású emberben nagy örömet gerjesztett, már ekkor mindenki látta, hogy igen nagy dolgoknak kell történni, s oly idő következik reánk, melyről a történetek nem emlékeznek.” Az első cenzúrázatlan *Pesti Hírlapot* már 18-án kézbe vehette.⁴

Nézzük ezek után, hogyan foglalták össze a borsodi követek (Bük és Szemere) az egyes fontos napok történéseit. Leveleik érdekességét elsősorban az adja, hogy e tudósításokat közvetlenül az események hatása alatt, aznap vetették papírra, vagyis a legfontosabb mozzanatokot igyekeztek megragadni, megfogalmazni és Borsod vármegye tudtára adni. Március 3-án, közvetlenül Kossuth felirati javaslatát követően kicsit talán rendezetlen logikai elv mentén fogalmazták meg tudósításukat.⁵ Azonban

Szemere Bertalan.
(Franz Eybl kőrajza.) (Forrás: Wikipédia)

már levelük elején felfigyeltek a magyar polgári átalakulás ügyének nemzetközi beágyazottságára: „Édes hazánk sorsa belsőbb és szorosabb viszonyban áll az ausztriai birodalom sorsával, semhogy már az olaszországbeli események⁶ figyelmünket

² A miskolci 48-as eseményekről, a közhangulatról ld. pl.: FAZEKAS Csaba: 1848–1849. In: *Miskolc története, 1848–1918*. Szerk.: VERES László. Miskolc, 2003. (Miskolc története, IV/1.) 7–37. p.; röviden a forradalmak helyi fogadtatásáról: Uő: „Hallám, követekinktől levelek jöttek...” In: *Észak-Magyarország*, 2000. március 14. 8. A témáról ld. még: STIPTA István: Borsod vármegye 1848 tavaszán. In: *Borsodi Szemle*, 1989. (34. évf.) 1. sz. 40–48.; PAP József „Én is a passzív ellenállók egyike voltam...”? A vármegye és hivatalnokai a reformkor végétől a Bach-rendszer bukásáig. (Borsod, Csanád és Somogy vármegye) In: *Aetas*, 2000. (15. évf.) 1. sz. 159–183., küln. 178.

³ *Szűcs Miklós naplója, 1839–1849*. Sajtó alá rend.: Kilián István. Miskolc, 1981. (Dokumentáció Borsodiensis, 3.) 248. p.

⁴ Szűcs Miklós naplója mellett hasonlóan tanulságos a márciusi események miskolci fogadtatásának másik fontos megörökítése: RÉMIÁS Tibor: Egy miskolci ügyvéd, Lukács István 1848-as naplójából. In: *Szülföldünk*, 1998. 27. sz. 22–32. p.

⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL. BAZmLt.) IV. 601/b. (= Borsod vármegye közgyűlésének iratai) 1697/1848. sz. (A közléskor a jelenlegi központosítási és helyesírási szabályokat, a szöveghű átirást tartottuk szem előtt.)

⁶ Az első forradalom 1848 januárjában a Nápoly-Szicíliai Királyságban tört ki, amely alkotmány kiadására kényszerítette II. Ferdinánd uralkodót, ugyanekkor forradalom megmozdulásokra került sor a Habsburg Birodalomhoz tartozó Milánóban, február elején – szintén alkotmány

nagy mértékben föl nem ébresztették volna. És mennél bizonyosb az, hogy a birodalmi kormány hibás politikája a többi örökös tartományokban oly következményeket idézhet elő, melyeknek ártalmas hatásai hazánkra is kiterjednek, annál megfoghatóbb volt egy töredéknek azon kívánata és törekvése, miszerint azon örökös tartományokbeli alkotmány nélküliséget s annak szomorúan mutató eredményeit azért is megilletni kellene, mert mint minden háborúit a birodalomnak, ezeknek is terheit előbb-utóbb viselnünk kell, legalább kívántatni fog.”

Ezt követően arról írtak, hogy Bécsben valóságos pánik tört ki az állampapírok elértéktelenedésétől való félelem miatt, és a kortársakat sokkal inkább a forgalomban lévő papírpénzek gyors inflációja foglalkoztatta.⁷ Majd így folytatták: „De az idő a maga rendkívüli eseményeivel rohanva jött. Olaszországban új alkotmányok támadtak gyorsan egymás után; a pápai uralkodás félig világi alakot ölt magára,⁸ és rémitő hirtelenséggel Párizsban zendület üt ki, Lajos Filep leköszön,⁹ kormányzóságot állít, ezt *respublica*¹⁰ követi. Európának viszonya ily hirtelen s ily csodálatosan alakulván, s az ausztriai birodalmat két háború fenyegetvén, egyik külső, másik belső, s mind ez siettetni látszván a státuscsofód felé rohanását: az ellenzék elkerülhetlen tisztének ismerte tanácskozni arról, amit ily körülmények közt hazánk érdeke magával hoz.” Mindez a magyar országgyűlés számára azt jelenti, hogy bizonyos törvények megalkotását a társadalmi béke és nemzeti egyetértés érdekében meg kell alkotni. Így fogalmaztak: „A nép érdekében: az adóvani részesülés és az örökváltság szükséges, és az élelmezés szabályozása, különben hiányozni fog a nemesség s nép közti egyesség, mely hiányának nagyon szomorú következményeit a szomszéd nemzetek legújabb történetéből láthatjuk. És ha áldozni kell, miképp áldozik a nép tehetség és kedv nélkül? Pedig ez áldozat kívánásnak ideje közeledni látszik. Az alkotmány és független önkormányzás érdekében szükséges volna, hogy a birodalom örökös tartományiban alkotmányos intézmények megadásával megelégedés eszközöltessék, mely esetben összeütközésünk is összehangzóbb alapon fogna nyugodni; reánk magunkra nézve pedig az

szükséges kerülhetetlenül, hogy miután bajaink, sérelmeink kútfeje az, hogy nem magunk által, nem alkotmányosan kormányoztatunk, kell, hogy a magyar financia¹¹ a birodalmtól elkülönöztessék, mert ily függésben a külföldi banktól saját vagyónainknak urai nem vagyunk; kell, hogy magyar, független, felelős ministereink legyenek; kik a törvényhozással közre munkálván adják meg alkotványunknak azon biztosítékot, melyet eddig nélkülöztünk. Ekképpen lesz a népnek kedve és ereje áldozni, ekképpen lesz a nemzet megnyugtatva, és jogaiban biztosítva.” A borsodi követek örömmel adtak hírt arról, hogy ezt a felfogást már a konzervatívok is osztották Pozsonyban („kijelentették, hogy a kérdés nem pártkérdés, ily rendkívüli időben a pártok elhallgatnak, a hazafiak gyűlnek a haza körül össze”). A Borsod vármegyében lévő küldöiknek értésére adták, hogy sürgető történelmi idők részesei, és tisztában vannak az ebből fakadó felelősséggel: „Ily körülményekben tapogatózni nincs idő, erélyes, határozott lépést kell tenni, a korona és a haza érdeke követeli ezt, ha mind kettőt meg akarjuk menteni, meg kell szerezni és biztosítani az eszközöket.” Hogy végképp megnyugtassák a kedélyeket, pontos kimutatást küldtek Miskolcra a birodalmi készpénzforgalomról a bécsi központi banktól szerzett adatok alapján, megosztva saját következtetéseiket is: „Nem ereszkedvén mindennek bővebb fejtegetésébe, annyi világos, hogy jelen pillanatban nincs ok a bankjegyek érvénye iránt kétségeskedni, de éppen azért, mivel a félelem csak ront, tisztüinknek ismerjük ez adatokat a tekintetes karokkal és rendekkel közölni.”

Március 4. és 14. között, mint említettük, a felső tábla ülését nem volt, aki Pozsonyban összehívja, így e fontos napokon, bár az országgyűlés alsó táblája folytatta tanácskozásait, a kedélyeket elsősorban a felirati javaslat sorsa foglalkoztatta. Jól kiderül ez Bük és Szemere március 10-én készült beszámolójából,¹² melyben keverednek az országgyűlés rendes tárgyalási menetének – ekkor lényegében érdektelennek tűnő – témakörei a felirati javaslat és az európai politikai helyzet miatti várakozással. Március 4-én az alsó táblán csupán tudomásul vették számos korábbi javaslatra vonatkozóan a főrendek korábbi határozatait, 6-án

ígéretét kicsikarva – a Szárd-Piemonti Királyság székhelyén, Torinóban is.

⁷ Kossuth felirati beszédének apropóját is egyébként az inflációtól való félelem, Balogh Kornél Győr vármegyei követ ilyen tartalmú interpellációja jelentette.

⁸ A célzás arra vonatkozott, hogy az 1846-ban trónra lépő IX. Pius pápa valóban liberális irányú reformokkal kezdte uralkodását, sok olasz hazafi benne látta az egységes és alkotmányos olasz állam biztosítékát. A pápa valóban laikus tagokkal 9 tagúra bővített minisztériumot állított fel. (Később, március 14-én alkotmányt is kiadott, azonban

Ausztriával nem volt hajlandó szembe fordulni, amit addigi támogatói is árulásnak értékelték, novemberben felkelés tört ki Rómában, IX. Pius menekülni kényszerült Rómából.)

⁹ Lajos Fülöp francia királyról van szó (1830–1848), akit egy forradalom emelt trónra, és egy forradalom nyomán volt kénytelen onnan távozni.

¹⁰ Köztársaság.

¹¹ Pénzügy. (Kossuth felirati beszédének egyik központi eleme az ország pénzügyi önállóságának biztosítása volt.)

¹² MNL. BAZmLt. IV. 601/b. 1828/1848. sz.

Bük Zsigmond és Szemere Bertalan aláírása az 1848. március 17-i jelentésen

Széchenyi Istvánnak a Tisza-szabályozása kapcsán készült beszámolóját és előterjesztését vitatták meg, Pest vármegye követei tiltakoztak az ún. adminisztrátori rendszer¹³ Abaúj megyei törvénysértései ellen, megbízatásukról lemondott követek ügyei szerepeltek a napirenden stb. A főrendek még ekkor sem támogatták az alsó táblán már többséget kapott, a jobbágyfelszabadítás ügyében született törvényjavaslatot, számos, aprólékos enyhítő, illetve kivételező módosítást szorgalmaztak. Március 7-én, a szabad királyi városok rendezését célzó törvényjavaslat tárgyalása közben, érezhetően nőtt az alsó tábla követéinek türelmetlensége: „Szóba hozatott, miképpen a március 3-án megállapított fölirat a főrendek által mégsem vétetvén fel, miután a nádor főherceg elutazott, üléstartásra az országbíró hívaték fel. Mely indítvány elfogadtatván, március 8-án jelenték az elnökök, hogy az országbíró ígéretet tön, miképpen a főherceg-náddal közölvén a karok és rendek kívánatait, annak eleget tenni igyekezik. Azonban mára sem lévén főrendi ülés hirdetve, sőt, azon híre terjedvén el, hogy az országbíró is, a tárnok[mester] is Bécsbe utaztak,¹⁴ ennek megtudása végett az elnökök kiküldettek.” A hivatalos sorok mögött is érezhető az akkor Pozsonyban tapasztalt feszültség, az udvar időhúzó taktikájának fogadtatása a magyar országgyűlés ellenzéki követi körében. Így folytatták: „S a dolog akkint találtatván, szigorú kikelések történtek az ellen, hogy ily sietős fölirattal ily késlekedés történik, és hogy az országgyűlésnek elnökhelyettesei mind eltávoztak. Úgyhogy némelyek az országbíró ellen különösen,

mint aki felhíva vala, közkeresetet kívántak elrendelni, mások pedig a föliratot küldöttség által kívánták felvitetni a fejelemhez. Eredménye azonban az lett, hogy az ellen, miképpen a főrendeknél az elnökhelyettesek eltávozása miatt az üléstartás lehetetlenné vált, üzenetben fognak a karok és rendek felszólalni, mely üzenet március 9-én kerületi és országos ülésben meg is hitelesítettet.” A sorok között nem nehéz felfedezni az udvar halogató taktikája miatti türelmetlenséget és a tehetetlenség érzete miatti elégedetlenséget. Ennek mértékét jól mutatja, hogy egyes követeknek már az is eszébe jutott, hogy hivatali úton vonják felelősségre az országos főméltóságokat a felső tábla összehívásának nyilvánvaló elodázása miatt. Mai szemmel nézve érdekes, hogy ezt a követjelentést Borsod vármegye kisgyűlése március 16-án tűzte napirendjére,¹⁵ ami igen gyors reakciónak számított, pedig addigra már valójában okafogyottá vált. Úgy vélték, a vármegyének sürgősen hivatalos követutasításba foglalt álláspontot kell kialakítani Bük és Szemere március 10-i jelentése nyomán, ezért „villámgyorsan” összehívták a vármegye közgyűlését – március 23-ra, amikor Pozsonyban már a legfontosabb törvényeket is elfogadták.

Az 1848-as rendszerváltó folyamat egyik legfontosabb állomása március 14. volt. Ekkor, mint említettük, a bécsi forradalom hatására Pozsonyba küldött István nádor összehívta a felső tábla ülését, mely támogatta a felirati javaslatot. A borsodi követek aznap minderről részletesen tájékoztatták a vármegyét.¹⁶ „Sietünk tudósítani a Te-kintetes Karokat és Rendeket a legújabb,

¹³ Adminisztrátor: az udvar által kinevezett főispán-helyettes, a vármegyékben működő ellenzéki mozgalmak megfékezésére küldettek 1845–47 között.

¹⁴ 1848-ban az országbírói tisztelet gróf Mailáth György (1786–1861), a tárnokmester gróf Keglevich Gábor (1784–1854) töltötte be.

¹⁵ MNL. BAZmLt. IV. 601/b. ad 1828/1848. sz.

¹⁶ MNL. BAZmLt. IV. 601/b. 1908/1848. sz. Közölte: *A rendszerváltás folyamata az 1848–49-i forradalom és szabadságharc első hónapjaiban*. Válogatott dokumentumok. Szerk.: JÁROLI József. Bp., 2001. 95–96. p.; facsimilében: *Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc dokumentumai a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárban*. Szerk.: ÁRVA Ferenc – RÓZSA György Gyula.

rendkívüli eseményekről” – kezdték levelüket, majd a magyarországi eseményeket nemzetközi kontextusba helyezték: „Azon mozgalmak, melyek Helvéciában kezdődtek,¹⁷ Olaszországban folytatódtak, és legújabbban Franciaországban csodálatos gyorsasággal és oly meglepő és oly váratlan és világ sors döntő irányban fejlődtek ki: ime áthattották Európának minden népeit, megrázták a régi álladalmak századok óta létező kötelekeit, különösen rengésbe hozták Németföld nagyobb és kisebb státusait, s a jelen idő lett egy új életnek, egy új időszaknak, egy új alakuló világnak szülő méhe.” A költői megfogalmazású sorokat a bécsi forradalom részletes beszámolójával folytatták: „Az alkotmányos élet vágya oly váratlanul, mint erőteljesen fölemelte fejét Bécs városában is, és ime e pillanatban Ausztriában az alkotmány már meg van adva és ki van hirdetve.” Részletesen leírták a diákokból és munkásokból álló bécsi tömeg által kikényszerített alkotmányt, Metternich palotájának megtámadását, és azt az értesülésüket, hogy Albrecht főherceg bécsi városparancsnok a Burg-hoz vonuló tömegbe lövetett, melynek következtében halálos áldozatok maradtak az utcakövön. I. (magyar trónon: V.) Ferdinánd megrettenve a tömeg várható megmozdulásaitól, alkotmányt ígért a népnek, melynek fontosabb elemeit Szemeréék az alábbiakban látták: „Eszerint Ausztriában jelenleg sajtószabadság van; – népképviselőten alapuló országgyűlés lesz, – felelős minisztérium; – és a budgetet¹⁸ az országgyűlés szavazza meg, előbb megvizsgálván.” Megemlézték Metternich lemondását és a városból való sietős távozását (valóban így történt), a magyar ügyekre kanyarodva pedig azt, hogy a betegeskedő Apponyi György kancellár is távozott pozíciójából. (Ez is pontos értesülés volt.)

Az eseményeknek a magyar országgyűlés munkájára is döntő befolyása volt, és a követek éltek a történelmi pillanat által kínált lehetőséggel. „A főrendek, kik még tegnap nem akartak engedni, ma délutáni 3 órakor ülést tartottak, és a március 3-ki feliratunkat egyhangúlag elfogadták, melyben van a közös adó; az örök-váltság; az élelmezés; a kir.[ályi] városok s kerületek rendezése; az évenkénti országgyűlés; a sajtószabadság; az álladalom jövedelmeiről számadás; a honvédelmi rendszer; – és a felelős magyar kormány; mely még e diétán megjelenend; és biztosítéka törvényeink megtartásának mindörökké. A Karok és

Rendek pedig elhatározták, hogy a népképviselőt, a honvédelem, a sajtó eránt a törvény tüstént, pár nap alatt kidolgoztassék.” Örömmel tájékoztatták továbbá a borsodiakat, hogy az országgyűlési felirattal másnap Bécsbe induló küldöttségnek Bük és Szemere is tagjai lettek.

A vármegyei követek érezhetően nem ok nélkül osztották meg továbbá Borsoddal azt az értesülésüket, hogy Pozsony vármegye rendei úgy határoztak, nem kötik meg többé utasításokkal országgyűlési követeik mozgásterét, hanem a népképviselőt eszméje alapján szabad felhatalmazást adnak nekik „a haza sorsának” alakításában, és sejtelmesen hozzátették: „Ezt jelölül azon roppant hatásnak, mit ez esemény mindenütt gyakorol.”

Levelük végén emelkedett stílusban foglalták össze a március 14-i nap jelentőségét, és várható következményeit: „Mind ezen világ áltható események mi jeleneteket idézendnek elő a haza egyes részeiben, nem tudjuk, minden esetre olyan időt élünk, mely a te[kinte]ttes karok és rendek éber és örökös figyelmét a megve körében is méltán igényli; meggondolván azon sokféle és különböző érdekeket, amellyek hazánkon belől egymással ellenséges irányban állanak. A tettes KK és RR bölcsessége fogja tudni a teendőket. Mi bizalmat kérünk. Tisztünket híven teljesítjük. Igyekezünk megérteni az idő kívánatait, miket apró engedményekkel elnémitgatni többé nem lehet, mi körülményt a t.[ekintetes] karok és rendek megfontolásába ajánlunk. El kell háritani mindent, mi a polgárokat elválasztja egymástól. A hazának és nemzetnek most kell eggyéforntia, hogy maradjon egy haza és egy nemzet.” A bizalom kérésének megismétlése mellett megígérték, hogy aktívan vesznek részt az események alakításában, „ne quid republica detrimenti capiat”.¹⁹

Következő, március 17-én kelt levelüket délután fél 6 körül vetették papírra, érezhető sietőséggel, amint az országgyűlési küldöttség visszaérkezett Pozsonyba.²⁰ Az országgyűlési küldöttség bécsi útvjáról beszámolva ismertették, hogy V. Ferdinánd fogadta őket, s bár először csak röviden válaszolt, nem sokkal később királyi kéziratban hatalmazta fel István nádort, hogy – mint az uralkodó távollétében az ország kormányzására feljogosított személy – a végrehajtó hatalmi szervek ügyében rendelkezzen, így Batthyány Lajos megkaphatta miniszterelnöki kinevezését, „és így az ország kormányja az ő személyében összepontosul

Miskolc, 1998. (Acta Archivistica, 4.) 21–23. p. (E forráskiadvány-típusról e sorok írójától: Csinálj hasonlót! Megjegyzések egy borsodi forráskiadvány-kísérlet kapcsán. In: *Levéltári Közlemények*, 1999. 1–2.sz. 234–239.p.)

¹⁷ Bük és Szemere itt a Svájcban a korábbi években kitört ún. Sonderbund-felkelésre célozt, melyet – az ország

utolsó polgárháborús eseménysorát – 1848-ban új, szövetségi alkotmány elfogadása és életbe léptetése zárta le.

¹⁸ Költségvetés.

¹⁹ „Nehogy a köztársaságot bármi baj érje.” (Cicero)

²⁰ MNL. BAZmLt. IV. 601/b. 1909/1848. sz. Közölte: JÁROLI (szerk.) 2001. i.m. 122–123. p.; facsimilében: ÁRVA–RÓZSA (szerk.) 1998. i.m. 28–29. p.

jelenleg”. A sietség miatt a legfontosabb eredményeket pontokba szedve közölték az otthoniakkal:

- „1. Van magyar független, felelős minisztérium.
2. István nádor teljes hatalommal öfölsége által föl van ruházva.
3. Miniszterelnök Batthyány Lajos gróf.
4. A minisztérium néhány nap alatt meg fog alakulni.
5. Az így alkotandó törvények még e diétáni megerősítése öfölsége által megígértetett, különösen azé, mely a minisztérium hatáskörét, a birodalmi kapcsolat fenntartása mellett meg fogja határozni.
6. Jelenleg a végrehajtó hatalom a fölség nevében, a miniszterelnök kezében van központosulva.”

A rövid, tényszerű összefoglalót bizonyos konklúziókkal egészítették ki, melyek a fokozott hangulatban is az események pontos elemzését tükrözik: „*Sarkváltások alkotmányos életünkben. Forradalmi események forradalom nélkül. Megnyerék az útnak és igaz módnak alkotmányos életünk tökéletes kifejlődésére.*” Elmondták, hogy István főherceg a lemondását is kilátásba helyezte, amennyiben az uralkodó nem járul hozzá Batthyány kinevezéséhez, és komoly szándékában Bük és Szemere nem kételkedtek. A sikeres kezdet után optimisták voltak a jövőt illetően: „*Hála Istennek, a nagy munka meg van kezdve. Isten ad bölcsességet, bevégezni hasonló békés úton.*” Az utókor már tudhatja, hogy a borsodi követek március 17-i szavai látnokinak bizonyultak, hiszen az áprilisi törvények elfogadása („a nagy munka”) pontosan így ment végbe.

Gyorsan papírra vetettek még néhány gondolatot, hogy az otthoniakkal éreztessék az előző napokban Bécsben tapasztalt közhangulatot: „*Bécs városa a választmányt pompásan fogadta, és leírhatatlan lelkesedéssel. Úgy tekinté, mint szabadítóját. A magyar nemzet és lélek másodszor hódítá meg Bécsset,²¹ nem hogy megtartsa, hanem hogy szabaddá tegye azt, és maga magát. Megígértetett, megadatott Ausztriának is a szabad sajtó, – már nincs cenzúra tényleg – a nemzeti őrsereg fennáll – és az alkotmány.*” Bük és Szemere is érezhették, hogy a Bécs meghódításával kapcsolatos párhuzam több ponton „sántít”, ezért is tartották szükségesnek a pontos körülírást. „*Biztos értesülésként*” megírták még, hogy meghalt I. Miklós orosz cár, ez azonban ekkor nem volt több, mint egy széles körben elterjedt álhír. Többször hangsúlyozták, hogy „*rendkívüli események*” részesei, és ismét hangot adtak azon

véleményüknek, hogy a követutasítások rendszere felett végképp eljárt az idő, bizalmat kértek az átalakulás törvényeinek megalkotásában való aktív részvételhez, mondván: „*Jelen korban a hazát csak rendkívüli szabályok tarthatják meg.*” Viszont ígéretet tettek, hogy a „*megye elveit*” követni fogják közéleti magatartásuk során, és be fognak számolni „*becsületes eljárásokról*” Isten és Borsod vármegye előtt egyaránt.

A 48-as rendszerváltó folyamat első, tényleges törvények elfogadását eredményező napja március 18. volt. A borsodi követek másnap délután írt jelentésükben²² megörökítették, hogy délután 1 órától éjfélig folyamatosan ülésezett az országgyűlés alsó és felső táblája, előbbinek kerületi és országos ülése egyaránt. A szemükben legfontosabb eseményeket 7 pontba gyűjtötték össze, ami azért érdekes, mert e pontok magukba foglalták az elfogadott törvényeket, de egyéb eseményeket is. Gondoskodtak arról, hogy követjelentésükhöz mellékeljék az elfogadott törvények, leiratok stb. nyomtatott vagy kézzel másolt példányait is. Az alábbiakat hozták küldöik tudomására:

„1. Személyes egyenkénti szavazat adatott a Rendek táblájánál minden tagnak, megye, város, kerület, egyházi rend, Horvátország, követeinek, s az ülések állandóknak nyilvánítottak.” (Ezzel lényegében megszűnt a rendi országgyűlés rendszere, a törvényhozás alkotmányozó nemzetgyűlés jelleget öltött, tekintettel arra, hogy a korábbi követek már nem a rendek, hanem a nemzet akaratából és érdekeire tekintettel ülésezett. A permanens ülésezés azt is jelentette, hogy addig nem oszlanak fel, amíg az alkotmány erejű törvényeket meg nem alkotják.)

„2. A nemzethez intézett [...] nyilatkozvány állapított meg, szétküldendő az országban a haza polgárainak megnyugtatóására. Pestre e végett az éjjel el is utazott országos választmány nevezetvéen ki.”

„3. A haza minden lakosa sors, s rangkülönbség nélkül minden közterhek viselésében osztozik, a mindkét tábla egyhangú belenyugvásával szerkesztett [...] törvénycikk szerint.”²³

„4. Az úrbéri viszonyok az álladalom által később adandó kárpótlás mellett meg vagynak e törvény kihirdetésétől fogva szüntetve, – úri törvényhatósággal egyetemben – gondoskodva van a volt úrbériség tulajdonosairól, hogy az elleneki adósságkövetelések felmondása által tönkre ne juttassanak [...] a királyi tábla által egyhangúlag

²¹ A célzás alighanem arra vonatkozik, amikor Mátyás király 1485-ben végleg bevette a császárvárost és székelylét is oda helyezte át.

²² MNL. BAZmLt. IV. 601/b. 1968/1848. sz. Közölte: JÁROLI (szerk.) 2001. i.m. 228–229. p.

²³ A „közös teherviselésről” szóló 1848. évi VIII. tc.

elfogadva.”²⁴ (Érdemes megfigyelni a jobbágyfelszabadítást törvénybe iktató törvénnyel kapcsolatos megfogalmazást: egykorúan a legérzékenyebb kérdés az állami kárpótlás törvénybe iktatása volt a legfontosabb az országgyűlés – zömmel nemesi származású – követői számára.)

„5. A papi tized [...] mindörökre megszüntetett [...] kellő óvatossággal a kisebb rendű papoknak, s a tized birtokába jogosan jött magány családoknak a [...] főrendek izenete nyomán közálladalom általi kármentesítése eránt.”²⁵ (A megalkotott törvény lényegében kárpótlás nélkül szüntette meg az egyházi tized intézményét. A szöveg úgy rendelkezett viszont, hogy az esetleg kárpótlásra jogosultak kérdésében a magyar kormány a következő országgyűlésre törvényjavaslatot dolgoz ki. Szemeréék megfogalmazása – a főrendi válaszüzenetre történő utalással – inkább az általános kártalanítás alternatíváját vetette fel, valójában a törvény szövegében nem erről volt szó, viszont így sokkal inkább megnyugtató hatású lehetett, különösen a felizgatott egyházi közvélemény számára.)

„6. Erdély országgyűlésének haladéktalan összehívására felséges urunk megkéretni határozottatott. A világesemények most inkább, mint valaha megkívánván, hogy eme oly régen elszakadt két testvér egy egészé olvadjon.” (Ez ekkor csak országgyűlési határozat formájában született meg, az áprilisi törvények sorában a VII. tc. rendelkezett a két ország uniójáról.)

„7. Az elszélesztett lengyel nemzet zarándok több tagjai már Bécsbe esdekelve kérvén a magyar nemzet országos küldöttsége által a trón előtt nemzetiségük s alkotmányuk visszaadatásáért, úgy a politikai foglyok szabadságba tétele eránti közbevetést, ott ezt tehetni nem látta helyén az országos küldöttség, de most egyhangúlag elrendelte a karok és rendek táblája, Felséges urunknak felírás útján megkérését, úgy ama nemzet alkotmányos visszaállításáért, mint a kebelükből tömlöcbe sínlődő, de más ily bármely nemzetbeli politikai foglyoknak is szabadságáért, hogy az alkotmányadás dicsősége mellett, a kegyelemosztás dicsősége is ragyogja körül a fő fejedelem homlokát.” (A lengyelekkel való szolidaritás kinyilvánítása, valamint a bebörtönzött politikai foglyok szabadon bocsátása fontos politikai

kérdésnek számított, a borsodi követek nem véletlenül érezték szükségét annak, hogy megemlítsék. E politikai szándékok kinyilvánítása egyben a magyar országgyűlés szabadságjogok iránti elköteleződését is mutatta.)

Bük és Szemere nem említették meg ugyanakkor, hogy március 18-án törvény született a nemzetőrség felállításáról is. (Később a XXII. tc.-ként került a törvények közé.) Beszámoltak viszont arról, hogy 19-én reggel 8 órakor a közteherviselésről és a jobbágyfelszabadításról alkotott törvények megkapták a megerősítést. (A sietségre jellemző, hogy a nyomtatott példányok sem jutottak el hiánytalanul Szemeréékhez, de inkább lemásolták a dokumentumokat, hogy elküldhessék Borsodba.) Déli 12 órakor az országgyűlési követek Pest és Buda küldöttségét fogadták, mintegy a forradalmi főváros és a törvényhozás egymással való érintkezésbe lépésének jeleként. A küldöttség tagjai „12 pontokban foglalt reform kérdéseknek még az országgyűlésen törvénnyel elintézését kérték (épen azon tárgyak, miket az ország gyűlése a dolgok jelen fejleményébe részint bevezetett, részint halasztatlanul tárgyalandóknak rendelt)”, továbbá a követek megismerhették a pesti ifjúság követeléseit is. Bük és Szemere ezúttal is igyekezett naprakészen tájékoztatni megbízóit.

Az országgyűlés lázas törvényhozó munkájáról a továbbiakban is rendszeresen küldtek jelentéseket Miskolcra. A folyamat végén az ország polgári átalakulását megtestesítő törvényeket V. Ferdinánd április 11-én szentesítette. „Nem minden ez, mi a nemzet jövődjét magában foglalná, hanem alapja jövő kifejlődésünknek, miket az isteni gondviselés és az események hatalma mellett azon erélyességnek köszönhetünk, mellyel a tisztelt közgyűlés, felemelkedve az események színvonalára, törekvéseinket pártolta” – írta Bük Zsigmond április 12-én kelt követi végjelentésében, nemcsak maga, hanem társa, az országos ügyek által elszólított Szemere Bertalan nevében is.²⁶ A terjedelmes helyzetértékelésben újra áttekintette az 1848 tavaszán egész Európát megrázó alkotmányos és szabadságmozgalmak magyarországi hatásait, ezeknek, valamint a magyar törvényhozás elszántságának és az átalakult bécsi udvar rugalmasságának tulajdonítva az elért, kétségtelenül korszakalkotó eredményeket.

²⁴ A jobbágyfelszabadítást az 1848. évi IX. tc. iktatta törvénybe az alábbi címen: „Az úrbér és azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok (robot), dézma és pénzbeli fizetések megszüntetéséről.” A későbbi XII. tc. ehhez kapcsolódott „az úrbéri megszüntetett magánúri javadalmak statusadóssággá leendő átválttatásáról”.

²⁵ A „papi tized megszüntetéséről” szóló 1848. évi XIII. tc.

²⁶ MNL. BAZmLt. IV. 601/b. 2379/1848. sz. Közölte: SERESNÉ SZEGŐFI Anna: *Borsod vármegye képvisellete a reformországgyűléseken. Követutasítások és követi végjelentések*. Miskolc, 1987. (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetek, 21.) 355–362. p.

Zsolcai honvédtisztek az 1848/49-es szabadságharcban

Farkas Ferenc

„Semmit sem adhatunk hozzá a történelemhez, de el sem vehetünk belőle.”
(Francisc Munteanu)

Írásom tizenegy szóba kerülő szereplőjét két fő szál köti össze. Az erősebb, az 1849-es szabadságharcban való részvételük, a másik a nagy esemény kapcsán a Felső- és Alsózsoltához való kötődésük, de minimum annyi, hogy a szabadságharc elhozta őket e két helyre is, hogy védjék a hazát. Közülük négyen közismertek, hiszen a szabadságharc főtisztjei, tábormokai voltak. Róluk sokat ír a történelemtudomány, ezért itt csak a zsolcai csatában betöltött legfontosabb szerepük rövidke ismertetésére kerül sor.

A sor elején Görgei Artúr áll, aki a honvédsereg főparancsnoka volt, akiről az utóbbi időszak bécsi és moszkvai levéltári kutatások azt erősítik, hogy az osztrák császári, királyi és az orosz hadsereg parancsnokai Bem Józsefen kívül egyedül őt tartották komoly ellenfélnek, az utókor pedig az utolsó nagy magyar hadvezérnek tartja.¹

Beosztott főtisztjei közül Poeltenberg Ernő tábormok a VII. hadtestet vezette Felsőzsoltára, a Sajó bal partjára, s a folyó vonalát szállta meg Alsózsoltától Ónodig. Leiningen tábormok Alsózsoltától Arnótig a III. hadtesttel védte a partszakaszt. Nagysándor József tábormok az I. hadtesttel Arnóttól Sajóvamosig tartotta a magyarok hadállását.

Hogyan került ide ez a három seregetest, s mikor és hogyan zajlott le a zsolcai csata?

Ferenc József osztrák császár a magyar csapatok 1849-es dicsőséges tavaszi hadjárata következtében kénytelen volt katonai segítséget kérni az orosz cártól, amit meg is kapott. Ez megakadályozta azt, hogy a magyar honvédseregek kiaknázzák az osztrákok ellen elért eddigi hadi sikereiket. A Keleti- és Déli-Kárpátokon át hazánkra zúduló 192 902 fős orosz sereg támadása szabadságharcunk végét okozta, s annak végétét vetítette előre. A végveszélyt a magyar haditanács is előre látta, ezért úgy határozott, hogy a Görgei által vezényelt főhadssereg Komárom alól vonuljon a Tisza-Maros közé, s az itt egyesülő magyar seregek vegyék fel a döntő küzdelmet külön az osztrákokkal és külön az oroszokkal. E parancsnak Görgei igyekezett eleget tenni, s bár az általa vezetett három hadtestet az orosz seregek szüntelenül zaklatták, támadták és üldözték, a tábormok leginkább a rá jellemző manőverekkel a rendkívül hosszú, természeti és katonai akadályokkal teli út nagy részét, ha harci veszteségek árán is, Világosig megtette, s megóvta seregét a döntő vereségtől, a megadástól, ezt utóbb az orosz vezérek szemére is vetették. E hosszú és rendkívül fárasztó út egyik állomása volt a zsolcai csata, amely 1849 július 24-26. között zajlott. Mielőtt ennek történetét ismertetném, hadd lépjen be a történetbe a beígért szereplők közül további kettő. Nekik volt kötődésük Alsózsoltához. Báró Vay Lajos, Borsod megye nemzetőrparancsnoka, őrnagy, Alsózsoltca szülöttje, valamint Bódogh János református lelkész, aki a szabadságharc után lett Alsózsoltca lelképásztora. Kettőjük történetével egy kis időre vissza kell ugrani az 1848/49-es forradalom és szabadságharc kezdetéhez, a nemzetőrség megalakulásához és a tábori lelkészséghez.

Bódogh János 1848-49-es szabadságharc tábori lelkészenek alsózsoltcai emléktáblája (Fotó: Bodnár Tamás)

¹ HERMANN Róbert: Görgei Artúr. *Rubicon* 2018/1. 31.

Az előbbiről ezt olvashatjuk Szendrei János könyvében: „Az év második felében (t. i. 1848) létrejött a törvényi, vagy általános nemzetőrség, ez ugyan nem dicsekedhetett a beléolvadt nemzetőrség lelkesedésével, mindazáltal híven teljesíté kötelességét, a tízhetesek ezen nemzetőrségből váltak ki, s a Jellachich elleni harcban dicsőséget arattak, a schwechati csatában is jól viselték magokat, vezérök, B. Vay Lajos menvén jó példával elő.”² Szücs Sámuel naplója szerint augusztus 30-án szentelték fel a nemzetőrség zászlaját a ló oskolához közel (ez a hajdani Domus Áruház környéke volt), mely alkalmából Bódogh János csáti

Báró Vay Lajos (Barabás Miklós festménye)
(Forrás: Wikipédia)

Az alsószolcai Vay kastély, melyben Görgei főhadiszállása és a tiszti étkezde volt.

református lelkész, mint az egyik tábori pap jelen szónokolt.³

A nemzetőrök Miskolcra 600 fővel indultak, hozzájuk Mezőkövesden ugyanennyien csatlakoztak. A nemzetőr-csapatot Pákozdra Győri Gyuri cigányprimás bandája kísérte díszes öltözetben. A csata színhelyén is jelen voltak, s tüzes indulóikkal fokozták a harci szellemet. Erről Szendrei János már fentebb idézett művében így ír: *Történt ugyanis, hogy midőn a veres öltönyt viselő zenészeink közé egy ágyúgolyó lecsapott, Győri Gyuri a lóháton ülő Vay Lajos báróhoz nagy alázatossággal közeledve azon kérelemmel járult, hogy őket a háttérbe, messzebb a pákozdi szilvasokba kommandírozza, mert úgy mond „veres nadrágjuk miatt őket az ellenség generálisoknak nézi, s minden golyót rájuk irányoz.”*⁴ A borsodi nemzetőrség több mint tíz heti táborozásából veszteség nélkül érkezett haza, még csak sebet sem kapott.

A honvédseregek mellett mindenütt szolgáltak különböző felekezetekhez tartozó tábori lelkészek. Feladatuk a katonai eseményekhez kapcsolódott. Miséztek, istentiszteletet tartottak, gyóntattak, úrvacsorát adtak, vigasztalták a betegeket, sebesülteket, feladták az utolsó kenetet, s végül temettek is, ha kellett. A tábori lelkészek egyike, az ekkor 35 éves Bódogh János mezőcsáti református lelkész volt, aki a szabadságharc után az alsószolcai református gyülekezet lelképásztora lett. Íme rövid története:

Bódogh János (1814–1859) Nemesbikken született kisnemesi családban. Középfokú tanulmányait a miskolci Református Líceumban végezte, utána lelkészi képesítést szerzett. Pályája a mezőcsáti szolgálatától kezdve ismert. Ennek egy parányi, de fontos szakasza az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idejére esik. Ekkor már nős volt, felesége Fazekas Zsuzsanna, s két gyermekük is volt. A szabadságharc küszöbén jelentkezett tábori lelkésznek, kérését méltányolták, ezt az alábbi levélrészlet igazolja, melyet Miklós Ferenc első alispánnak címzett 1848. augusztusában: „Tekintetes Alispán Úr! Veszélytől környezett édes magyar hazánk védelmére minden igaz honfi keble feldobog. Eszével, karjával, pénzével résen áll most, ki nem gyáva és korcs. Amint tellyes meggyőződése az, úgy méltatlannak tartanám magamat is szülőföldem levegőjére, ha a tőlem telhető segélyadástól hátra vonulnék. Igaz hazafiúi örömmel vettem azért tekintetes első alispán úrnak e hó

² SZENDREI János: *Miskolcz város története és egyetemes helyiratai IV. Miskolcz város története 1800-1910.* Miskolc, 1911. 68-69.

³ Szücs Sámuel naplói I. 1835-1864. Miskolc 2003. 237. 76.

⁴ SZENDREI János i. m. 76.

13-án tartott választmányi ülés megbízásából hoz-
zám oly véggel intézett hivatalos levelét, miszerint
a Borsodi Nemzetőrséghez alkalmazandó protes-
táns lelkészi hivatal elfogadásáról nyilatkozom.
Ennek folytában – bár erőm csekélységét – e nehéz
fontos hivatalnak megfelelni – igen érzem, de
bízva Istenben, hogy törekvéseimet sikerrel áldja
meg, s erőtlenységemben meg fogja mutatni Isteni
erejét, s érdemem feletti megtiszteltetésnek te-
kintve a t. választmány ezen határozatát, a bor-
sodi, - bármely vidékre indítandó nemzetőrségnél
a protestáns lelkészi hivatal kötelességeit tíz hétre
elvállalom. Mcsáton, aug. 16-án Bódogh János
mezőcsáti lelkész”⁵ A vállalás csak a mezőcsáti
egyháztanács beleegyezésével volt lehetséges. A
consistórium a hozzájárulást megadta.

Útja során közvetlen kapcsolatba került a
nemzetőrök parancsnokával, báró Vay Lajos bor-
sodi főispánnal. E két hónap alatt alaposan megis-
merhették egymást. Bizonyára ennek is köze volt
ahhoz, hogy Horváth Gábor zsolcai lelkész 1851-
ben bekövetkezett halála után 1852 márciusában
az esperes úrtól kinyert paphívói engedménnyel
meghívták Alsózsolcára lelkésznek. Ekkor a helyi
református egyházközség főgondnoka báró Vay
Lajos volt. A meghívást Bódogh János elfogadta.

Az új lelkész Zsolcán szűk 7 esztendő
szolgált. 1858. június 6-tól súlyos betegsége miatt
az egyházi feladatait nem tudta ellátni, azokat he-
lyettesítői végezték. Betegségéből nem gyógyult
fel, 1859. január 9-én, 45 évesen elhunyt. Őt gyer-
mekét és feleségét hagyta árván. Temetése költsé-
geit báró Vay Lajos és fia, Béla, továbbá a lakos-
ság állta. Miskolcon temették el. Emlékét a mező-
csáti templomban márványtábla őrzi a következő
felirattal: „Itt örökítjük meg Bódogh János
1848/49-es tábori lelkészünk emlékét. 1998.” A
forradalom és szabadságharc 170. évfordulóján
emlékére Alsózsolcán is emléktáblát avattak. Az
emléktábla a régi parókia falán került elhelye-
zésre, ezzel a szöveggel: „E házban élt 1852–
1859 között Bódogh János református prédikátor,
aki az 1848/49-es szabadságharc alatt tábori lel-
készként működött.”

E történet rövidesen következő szereplője,
Sáfrány Mihály a csaták egyikében szemtanúja
volt annak a jelenetnek, amint az egyik római ka-
tolikus tábori pap a harcban álló magyar tüzérek-
nek reverendája öblében ágyúgolyókat hordott.
Papi szolgálatain túl ezzel is részese volt a szabad-
ságharcnak. Kár, hogy a nevét nem tudjuk, neki is
helye volna valamelyik emlékmű dicsőségoszlo-
pán.

Most kanyarodjunk vissza a zsolcai csatá-
hoz, és annak beígért további szereplőihöz. A

Sáfrány Mihály honvéd
(Forrás: Arcanum)

zsolcai csata a seregek felvonulásával, harci állá-
saik elfoglalásával, az ütközetekkel, összecsapá-
sokkal és a seregek továbbvonulásával három na-
pig tartott. A meghatározó ütközet július 25-én
délelőtt volt Alsó- és Felsőzsolca között, ahol az
orosz csapatok Miskolc irányából nagy erővel tá-
madták a II. és a VII. hadtest állásait. Ezt ugyan-
csak Szűcs Sámuel korabeli miskolci polgár nap-
lójából tudjuk, aki az eseményeket a Tetemvárról
szemlélve érzékletesen írta le. „Az orosz sereg
egy része, mindjárt Miskolcz alatt, a' zsolczai
töltés melletti nagy fánál volt felállítva. Ágyú te-
lepjök volt ott is, volt a legközelébbi kőhídnál is,
a' magyarok' ágyúi pedig Felső Zsolcza alatt, az
ütközet, miskolczi, felső, alsó zsolczai, arnóti,
zbuskai, szirmabesenyői határookban, s ezek vidé-
kén ment végbe. ... A magyar tábor, ugyancsak
erősen álta helyét, és sűrűn lövöldözött.”⁶

A csatában a legvitézebbül harcolók közül
is kitűnt két katona, Gózon Lajos és Sáfrány Mi-
hály. Gózon Lajos Dráwapalkonyán született, ügy-
véd volt. Jókai Mórral járt jogi akadémiára. Vé-
gigharcolta a szabadságharcot, sokszor volt köz-
vetlen életveszélyben, mindig halált megvető bá-
torsággal küzdött, a zsolcai csatában is. Itt az
egyik orosz üteg nagy pusztítást végzett a magya-
rok között. Állásukat bármi áron fel kellett

⁵ A mezőcsáti református consistórium protokolluma
1800-1850.

⁶ SZÜCS Sámuel i. m. 258.

számolni. Gózon Lajos gázlót keresett a Sajón, s egy század önkéntessel oldalba kapták az orosz üteget, amely a bekerítéstől félve hátra vonult. Ezzel a hadi manőverrel sikerült helyreállítani a csata egyensúlyát. E tettéért Görgei tábornok alezredessé léptette elő. A szabadságharc után haditörvényszék elé állították, két évig megfigyelés alatt tartották, lakhelyét nem hagyhatta el. Siklóson nyugszik, ott síremléke ma is látható.

Az alsózsolcaiakhoz viszont mind földrajzilag, mind emberileg talán Sáfrány Mihály áll a legközelebb. Sajókazán született 1828. január 11-én, Miskolcon a Református Főgimnáziumban végzett, ekkor érte a forradalom és szabadságharc. Tüzérnek jelentkezett, már a pákozdi csatában is részt vett, s ezt követően még 19 csatában, ütközetben küzdött. Mindvégig a VII. hadtestben szolgált. Főleg lovasütegben teljesített szolgálatot. Volt al- és főágyús, irányzó, tüzemester és végül hadnagy. Az irányzói képessége kiemelkedő volt. Ennek köszönhető első kitüntetését is, melyet az 1849. ápr. 1-3. között lezajlott hatvani ütközetben bizonyított bátorságával érdemelt ki. Itt 7 ágyúval harcoltak 18 ellenséges ágyú keresztültüzében. Sáfrány Mihály ágyúja eltalálta az ellenség löporos kocsiját, ami iszonyatos robbanással megsemmisült. A lovasütegek ennek hatására visszatarthatatlanul szétszaladtak. Sáfrányék így maradhattak életben.

A zsolcai csatában szintén kiváló irányzói hőstettével tett hatalmas szolgálatot, melyről ő maga így emlékezett: *Midőn már a felsőzsolcai korcsma és állás lángban állott, én fél üteggel Alsózsolcához közel tétlenül állottam a Sajó partján. Előttem a túlsó parton fűzes és lábas erdő volt. Egyszer úgy tetszett, hogy a muszkák az ő jobbszárnyukkal közelebb jöttek hozzánk, de az erdőtől nem láthattuk őket. Én tehát a Sajó-fűzes és erdő fölött elkezdtem – parancs nélkül – oda lövetni, sőt vetágyúmból magam löttem gránáttal és gránát kartáccsal. Az eredményt mi nem láthattuk, csak azt észleltük, hogy ágyúikkal az oroszok hátrább vonultak. Este én elkésve mentem vacsorázni Alsózsolcára. Amint beléptem a bárói tiszti lakon a vacsorázóterembe, Liptay dandártábornokunk, – kitől inkább szemrehányást várhattam, hogy parancs nélkül léptem harcba a félüteggel, – ezen szavakkal mutatott be a vacsorázó fényes tisztikarnak: „Uraim, itt jön, aki ma a legtöbb kárt tette a muszkában.”⁷*

A szabadságharc végén Sáfrány Mihály sok társával együtt orosz fogságba esett, de onnan sikerült megszöknie, majd bujdosott. Később beiratkozott a Sárospataki Teológiai Akadémiára. Lelkesszé szentelték, s élete végéig több

gyülekezetben szolgált. 1903-ban Nagyvisnyón hunyt el, 76 éves korában. Az ottani ótemetőben nyugszik.

A beígért 11 szereplő közül következnek a felsőzsolcaiak, a 3 Desseffy testvér: Gyula, Dénes és Zsigmond. Ők oldalági rokonai voltak Desseffy Arisztidnek, aki köztudott, hogy a szabadságharc egyik tábornoka volt.

Dénes 1828. márc. 29-én született Felsőzsolcán, katonai pályára szánták. 18 éves korában a Palatinus huszárezredhez osztották be, hadnagyi rangban. Az ezred 1848-ban Prágában volt. A szabadságharc hírére ebből egy század huszárral hazaszökött, hogy a szabadságharc nemes ügyét szolgálják. Dénes a huszárokkal részt vett a branyiszközi csatában, a Guyon-hadosztállyal. Súlyosan megsebesült, de keresztüllőtt lábával is 2 órán át üldözte az Eperjes felé menekülő ellenséget. 1849 nyarán a Csorna melletti csatában huszáraival visszaverte a császári lovasok támadását. Ismét súlyosan megsebesült, ezért betegen fektetett a szabadságharc végéig. Ezt követően bujdosni kényszerült. Távollétében jelképesen felakasztották. Svájcban részt vett az emigráció szervezésében. A kiegyezés után hazatért, és felhagyott mindenfajta politikai tevékenységgel.

Gyula 1824-ben, szintén Felsőzsolcán született. 1848-ban beállt önkéntes nemzetőrnek. A Zemplén megyei lovas-nemzetőrség főhadnagya lett. Decembertől a szabadságharc végéig Desseffy Arisztid tábornok segédtisztje, 1849 februárjától alszázados volt, a Coburg-huszárezred 3. osztályú érdemjelével tüntették ki. Bizonyára kivételes katonai és lelki élményt jelentett neki, s megsokszorozta erejét, amikor azt a falut kellett védenie, ahol családja élt, melyben rokonai, barátai, ismerősei laktak.

Zsigmond, a három testvér közül a legfiatalabb, 1830-ban született. Épphogy elmúlt 18 éves, amikor 1848 őszén beállt önkéntesnek.

*A zsolcai csata mennyezetfreskója a borsodi megyeháza dísztermében, Raksányi Dezső alkotása.
(Fotó: Bodnár Tamás)*

⁷ Sáfrány Mihály ... emlékiratai. Miskolc, 1941. 56.

Honvédtüzér lett, előbb hadnaggyá, '49 januárjában főhadnaggyá nevezték ki. A VII. hadtestnél ütegpáncsnokként szolgált. Ő is részt vett a zsolcai csatában. A csata harmadik napján harmadosztályú érdemjellel tüntették ki.

A zsolcai csatában hősi halált halt honvédek Szathmáry Király Pál – későbbi Torna megyei főispán – temettette el. Emlékükre a Borsod Megyei Honvédegylet emlékművet állíttatott, melynek ünnepélyes felszentelésére 1867. szeptember 2-án került sor Felsőzsolca határában. Az ünnepségen 4-5 ezer fő vett részt, köztük sok olyan öreg honvéd, aki maga is harcolt a csatában. Az emlékművet aztán különféle okok miatt áthelyezték. Ma Felsőzsolcán, a Hősök terén áll, s az emlékezők itt róhatják le kegyeletüket a zsolcai csata, a szabadságharc hősei előtt.

Görgői Artúr, az 1848-49-es magyar szabadságharc hadvezére
(Barabás Miklós litográfiája)
(Forrás: Wikipédia)

A zsolcai csata emlékét egy mennyezet-freskó is őrzi, mégpedig a megyeháza dísztermében, készítője Raksányi Dezső festőművész.

Írásom kezdetén elsőként Görgői Artúr nevet említettem, akiről Hermann Róbert, a Hadtörténeti Intézet tudományos főmunkatársa érdekesítő előadást tartott. Záró gondolataimat is hozzá kapcsolom. A világosi fegyverletételért az eseményt követően 2 héttel Kossuth Lajos árulónak nevezte a tábornoikat, s ez beleivódott a köztudatba, amit sem ő, sem mások több mint 100 évig nem tudtak – és sokan nem is akartak – kitörölni. Márpedig 1884-ben a szabadságharcban résztvevő 207 egykori honvédtiszt és honvéd által aláírt rehabilitációs nyilatkozat leszögezte: „... nyílt egyenességgel bátran kimondhatjuk, hogy a világosi fegyverletétel oly nagy túlerővel szemben nem volt árulás, nem volt fegyvereinket meggyalázó tény, nem volt haza elleni bűn, hanem volt a honfivér további hasztalan ontását megszüntető emberséges és tisztességes befejezése egy azontúl reménytelen, céltalan, s ezért tovább nem is indokolható háborúnak.”⁸ Görgői Artúr tehát sokkal inkább volt az 1848/49-es dicső emlékű magyar szabadságharcnak egy kivételesen jó képességű hadvezére és hőse, mintsem árulója. A mai köztudatnak így kell ápolni és őrzeni az emlékét!

A felsőzsolcai 1848-49-es honvéd emlékmű
1867-ből.

⁸ HERMANN Róbert i. m. 28.

VÁROS ÉS HÁBORÚ A KASSA MELLETTI BUDAMÉRI ÜTKÖZET 1848. DECEMBERÉBEN

Kőmíves Tibor

A kutatást támogatta az EFOP-3.6.1-16-2016-00011 jelű „Fiatalodó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros – a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése” c. projekt – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával.

A Görgei Artúr születésének 200. évfordulójára szervezett interdiszciplináris konferencián tartott előadásom egy folyamatban lévő kutatás és a korábban kiadott tanulmányaim (forráskiadások) alapján készült.¹ A forrásanyag, amely segítségével dolgoztam, a legterjedelmesebb iratanyagegyüttes Kassa város levéltárában (*Archív mesta Košice*). Az újkori tanácsülési jegyzőkönyvek és a hozzájuk tartozó iratok, levelek plasztikus forrásai a városi tanács működésének, a tanács felügyelete alá tartozó városi hivatalok és hivatalnokok tevékenységének kutatásához. A hadtörténeti események számára is adalékul szolgálnak, kiváltképpen, ha a csaták körülményeit örökítették meg, illetve a hadseregek mozgását a városban, vagy a város közvetlen közelében, igaz ezek a városi dokumentumok nem kifejezetten a hadi eseményekre helyezik a hangsúlyt, mégis találunk bennük fontos, néha elfeledett információkat, pontosításokat, adalékokat az egyes eseményekhez. Egy városi hivatalnokot vagy jegyzőt érthetően csak annyira érdekelték a hadmozdulatok, amennyire az a közvetlen környezetét befolyásoló tényezőként lépett fel és érintette a munkájának helyszínét, tehát a várost, vagy a városi lakosságot. Nem feltétlenül a csatákat örökítette meg, hanem az ezzel járó háttértevékenységeket, a beszállásolást, a bevonuló csapatok élelmezését, igényeit, követeléseit, az elvonulók hátramaradt javaiknak kezelését, ügyintézését. A város társadalmi, politikai és gazdasági hátterének is fontos adaléka a viszonylag kevésbé kutatott közigazgatás és jogszolgáltatás szervezeti kereteinek, működési mechanizmusának története.

A háborús helyzet, a beszállásolás, a seregek ellátása, az egyes hadmozdulatok pusztításának helyreállítása és egyéb fontos feladatok számos konfliktushoz vezettek a város társadalmában

és hivatali rendszerében egyaránt, amely a város vezetésében is új, innovatív megoldásokat indukált. Mindamelllett a szokásos ügyvitelt, adminisztrációt, a mindennapi ügyeket is szükséges volt intézni, a városi hivatalt tehát egy jókora többletfeladat terhelte. Már korábban felmerült a város vezetésében, hogy megreformálja a városi adminisztrációt, amely végül 1848-ban csak részlegesen sikerült. Egyik ilyen jellegű újítás a városi hivatali ügyek kettéválasztása a politikai-gazdasági, illetve a jogi ügyekre. Az első élén a polgármester állt hat képviselővel és a város főkapitányával, a második élén a főbíró, további öt képviselővel. Az ügyek kétfelé osztása az ügymenet gyorsítását, illetve a teljes hivatali ügyvitel racionalizálását szolgálta.

Az első komolyabb háborúval kapcsolatos esemény, amely a hivatalt is terhelte az újoncozás volt. 1848. július 11-én az országgyűlés elfogadta Kossuth Lajosnak azt a javaslatát, amely kétszáz-ezer újonc kiállítására és felszerelésére fordítandó 42 millió forintnyi hitel elfogadására vonatkozott. Kassa városa kicsivel korábban, az elsők közt toborzott nemzetőrséget. 1848 május 26-án kezdték meg a toborzást Kassán, amelynek eredménye a 9. honvédszászlóalj, közismertebb nevén a „vörössipkások” megalakulása. Nevüket a bevonuláskor viselt vörös sapkáról kapták, amelyet az újoncok (kiváltképp a Borsod vármegyéből származók) a szabályzatban előírt kék helyett viseltek. A városban hirtelen megnövekedett létszám miatt úgy oldották meg az élelmezést, hogy a helyi pékek csökkentették a pékáruk méretét.

A kötelező újoncozás Kassán 1848 szeptemberében folytatódott, amikor újabb városi lakosokat soroztak be. A kiküldött hivatalnokok városnegyedenként írták össze a fiatalokat, feljegyezve a korukat, van e feleségük, milyen az

¹ KŐMÍVES Tibor: „Búcsú a latin nyelvtől” A kassai közigazgatás nyelvváltása 1840-ben. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 12. 2010/2, 95–106; U. ö.: A budaméri csata leírása Kassa város jegyzőkönyvében, 1848. december 11. = *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 49. Tanulmányok a 60 éves Veres László tiszteletére, HOM,

Miskolc, 2010. 283-291; U. ö.: A közigazgatás újjászervezése (1860/61) két eltérő státusú városban: Kassa és Miskolc a kiegyezés előtt. *Történelem és Muzeológia – Internetes Folyóirat Miskolcon* 3. 2016/2. 38–47; U. ö.: Város és háború – Kassa város katonai terhei 1848/49-ben a magisztrátus iratai alapján. *Történelem és Muzeológia – Internetes Folyóirat Miskolcon* 4. 2017/1–2, 68-89.

egészségi állapotukat, illetve alkalmasak-e, néhol még a lakcímküket, esetleg azoknak neveit is feljegyezték, ahol szolgálatot teljesítettek. Az összeíráshoz tartoznak még a városi egyházak által kiállított anyakönyvi kivonatok a besorozottak korának megállapításához. Az összeírók figyelembe vették az újoncozásnál a fiatalok egészségi állapotán túl a családi állapotát, vagyis azt, hogy családapa, családfenntartó-e az illető. Az összeírás további hasábjaiiban fel kellett tüntetni a szándékosan rejtőzködőket és a magukat csonkítókat is. Az összeírásban csak a 19 és 22 év közötti fiatalokat írták össze, ezek közé tartoztak a máshonnan származók is.

A katonaság jelenléte a városi rendfenntartásban is pluszfeladatokat követelt a háborús helyzetben. 1848-tól a városi rendért felelős személy, a kapitány, főkapitányi rangra emelkedik és ő lesz a hivatal harmadik embere a polgármester és a főbíró után. Az 1848-as hivatali újráválasztáskor a város négy negyedére választottak egy-egy főkapitányt, méghozzá ebben az évben először a 14 megválasztott tanácsos közül. A városban a tisztviselők újráválasztása május és június hónap elején zajlott, amikor már elkezdődött a toborzás a városban. Valószínűleg a rendfenntartás megszilárdítása miatt választottak ebben az évben városrészenként külön kapitányokat.

A december 2-i uralkodóváltás, Windisch-Grätz december 16-i kinevezése nyilvánvalóvá tette, hogy nyílt katonai támadásra kell számítani Magyarország területén. A Kassát veszélyeztető első ilyen támadás akkor történt, amikor Franz Schlik hadteste december 6-án Galícia felől, a Duklai-hágón keresztül tört be Magyarországra. A hágón történő átkelése előtt röviddel, kiáltvánnyal fordult „*Felső-Magyarország népeihez*”, melyben megjelölte céljait, mégpedig ezek között szerepelt a béke helyreállítása és „*Kossuth rémítő uralkodásának*” felszámolása, ugyanakkor felszólította a lakosságot, hogy tegyék le a fegyvert és ne akadályozzák előrenyomulását. Schlik hadteste 7134 gyalogosból, 751 lovasból és 500 tüzérből állt (más forrásban: 27 löveggel), míg a szembenálló magyar sereg Pulszky Sándor ezredes (a város irataiban alezredesként szerepel) vezetése alatt három frissen felállított honvédszászlóaljban, mintegy 9000 fő, túlnyomórészt azonban hiányosan felszerelt (a 20. honvédszászlóalj teljes egészében, a 21. honvédszászlóalj hat százada közül 4 csak lándzsával rendelkezett) nemzetőrt számlált (mindössze 15 löveggel), így nem csoda, hogy a Duklai-hágótól egészen Miskolcig vonult vissza a magyar sereg.

Az ütközet menetét egy ismeretlen hivatalnok nyomon követte és a város szempontjából fontos információkat lejegyezte, majd ezt a közgyűlésen előterjesztették és bejegyezték a város tanácsülési jegyzőkönyvébe. A jegyzőkönyv tanúsága szerint az ütközet délelőtt 11-kor kezdődött, mivel az ágyúdörgéseket ettől az időponttól lehetett hallani a városban Budamér felől. Az ütközet menetét nem követi nyomon a feljegyzés, csak megjegyzi, hogy az ágyúdörgések folyamatosan sűrűsödtek, olyannyira, hogy a magyar sereg délután egy órára a Budamér és Kassa között félúton elhelyezkedő Kassa-hegyig vonult vissza. A Kassától északkeletre elhelyezkedő hegyet délután 3-kor hagyta el a magyar hadsereg „*azt a Csász. Kir. hadsereg foglalta el, mely annak megtörténtével a magyar sereget elszélesztette.*”

A városra vonatkozóan már kora reggeltől ostromállapotot hirdettek, amely oly módon érintette, hogy a városi hatóság működését Irányi Dániel Sáros-megyei kormánybiztos felfüggesztette és minden kérdésben Pulszky Sándor ezredest, hadtestparancsnokot és Irányit kellett keresni. Miután azonban Irányi kora délután elment a városból a magyar táborba, és az ütközet folyamatáról sem Irányi, sem Pulszky nem értesítette a várost, a vezetőség úgy döntött, hogy az ostromállapot ellenére összehívja a városi tanácsot. A közgyűlés természetesen sürgette már a kora délutáni órákban, hogy adják fel a várost, mivel a császáriak már Kassát északkeletről közvetlenül körülölelő Furcsa nevű erdőben tartózkodnak. A jelentést tevő „*roppant tömegről*” számolt be a tanácsnak, akik ettől megijedve azonnal utasították négy tanácsnokot, hogy vigyenek magukkal fehér zászlót és győződjenek meg róla, hogy a magyar sereg csakugyan elhagyta-e a csatateret, mert ha igen, akkor azonnal tüzzék ki. A tanácsülési jegyzőkönyv beszámol róla, hogy a közgyűlést és az események kimenetelét a városiak végig az utcán várták rémülten és nyugtalanul. A városiak valószínűleg nagyon megijedtek a csatavesztés hallatán, több korabeli szemtanú visszaemlékezéséből is kiderül, hogy pánikhangulat tört ki a városban. Theofil Łapiński lengyel származású honvéd százados visszaemlékezése is ezt támasztja alá: „*A városon, amely tele volt a vereség méreteit rémhíreikkel felnagyító menekültekkel, leírhatatlan riadalom lett úrrá.*”² Az összegyűlt tömegről Karsa Ferenc honvéd hadnagy visszaemlékezése, aki lemaradva saját hadtestétől, az utóvédekkel a városon keresztül menekült Szina felé: „*A város háza előtt az utcán a városi magisztrátus, frakkban s fejkön köcsög kalappal várta Schlicket, köztök volt gr.*

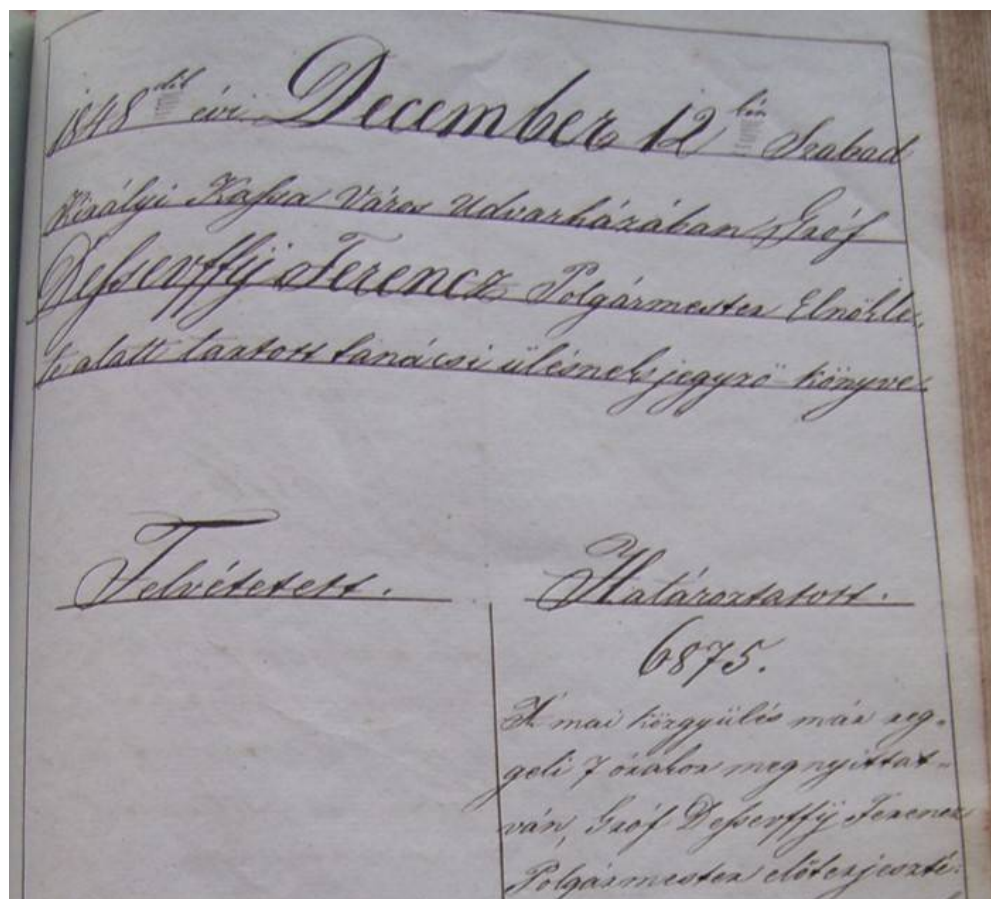
² ŁAPIŃSKI, Teofil: Egy lengyel számkivetett, volt honvédtiszt visszaemlékezéseiből (1848–1849). Ford.: Kovács István. *Holmi*, 8. 1996/6, 878.

Török Miklós is, az Abaúji lovas nemzetőrök őrnagya” (aki január elején átállt a császáriakhoz). „Midőn elhaladni akartam mellettök, egy polgár feltartóztatott, kedvem sőt szándékom volt hasába döfni a bajnépot, le is vettem vállamról a puskámat, de gr. Dessewffy Ferenc a főpolgármester rászólt a burgelyre, hogy mi köze neki a honvédekhez. Félre állt, de jól megjegyeztem magamnak az undorkodó burgely pofáját, szerencséje is hogy többet mint honvéd nem kerültem Kassára.”³

Ahogy a követeket elküldték a csataterre, néhány perc elteltével a főpostahivatal igazgatója két proklamációt mutatott be, amelyet Schlik sürgönyözött a város részére. Az egyikben az olmützi kiálltvány betartására és az áprilisi engedmények visszavételére hívja fel a figyelmet, kivételt képeznek az úrbéri viszonyok és a dézsma megszüntetése, mivel ezek érvényben maradnak. A másik proklamációt saját maga adta ki december 3-án Duklán, melyben Felső-Magyarország lakóit aziránt értesíti, hogy a király parancsára jelent meg egy hadsereggel Felső-Magyarországon. Küldetése a béke helyreállítása, a nép megszabadítása

Kossuth rémkormányától, illetve a szabadság visszaadása, „melytől egy felségsértő párt által megfosztatott, a haza pedig nagy veszedelembé döntetett.” Schlik a városban tartózkodása alatt is több proklamációt és rendeletet adott ki. December 10-én kiadott proklamációjában elrendeli a lakosságnak, hogy minden fegyvert kötelezően be kell szolgáltatni, a forradalmi kormány határozatait semmisnek kell tekinteni, megszüntetni a Kossuth által létrehozott hivatalokat, és többek közt megszünteti a sajtószabadságot, a szabad társulati jogot. Érdekesség, hogy mikor a városba vonult, német nyelven adta közre a rendeleteit, majd a városban tartózkodása alatt már minden alkalommal meghagyta, hogy rendeleteit és kiálltványait két nyelven, magyarul és szlovákul szükséges kifüggeszteni a város különböző pontjain. A városi tanács általában csak azt nehezményezte, hogy ezt saját költségén kellett megtennie.

A két proklamáció kiadása után egy figyelmeztetést is közölt a várossal: „Ha seregemre valaki löni merészelné, vagy pedig az szívesen nem fogadtatnék, azon esetben Kassa városát gránátok

A budaméri csata leírása Kassa város jegyzőkönyvében, 1848. december 11.
(AMK R/2 Tanácsülések jegyzőkönyve, 1848/6874. ff. 2572–2582.)

³ KARSA Ferenc: *Szabadságharcos napló*. Szerk.: BONA Gábor. Zrínyi, Budapest, 1993.

és gyűjtő röppentyűk által felgyújtatom.” Természetesen a város nem akart ellenállni az osztrák seregeknek, de szükségesnek érezte ezeket az információkat közölni a Közgyűléssel, hogy nehogy valaki magánakcióba kezdjen. Miután felolvasták a legújabb fejleményeket, a város egyhangúlag a megadásra szavazott. Ekkor visszaérkezett az ütközet helyére kiküldött választmány, akik a Hernádon átvezető hídig mentek el, onnan megvizsgálva a csatateret a magyar hadsereget nem találta, ezért tovább indult a Hernádon túl fekvő városi rétek felé, amely az előbb említett Furcsa elnevezésű erdő és a városhatár közötti területen terült el. Mivel ez a terület is csatamező volt, sűrű füst borította, s a császáriak azt hitték a füstben mozgó városi küldöttségre, hogy a magyar hadsereg hátra maradt része, ezért hat ágyúlovést intézett ellenük. A városi küldöttség ezért ezt a helyet azonnal elhagyta és visszatért a városba. A jelentés előterjesztése után újra a feladást sürgették, végül a városnak feladását a polgármester, aki a közgyűlés elnöke is volt kimondta, és ennek jeléül elrendelte, hogy a kassai dóm és a városháza tornyára a fehér zászlót kifüggeszék. A jegyzőkönyv tanúsága szerint éppen négyet kongott az óra, amikor ez történt.

Látható tehát, hogy a városvezetés, mely hadi eseményeket nem élt át a közelmúltban, hirtelen nem tudta hogyan kezelje az eseményeket, többször meggyőződött a tényekről, mielőtt a következő lépést megtette volna. A visszavonuló katonák híreit sem vette kézzé, inkább saját embereit küldte ki, hogy megbizonyosodjanak az eseményekről. Valószínűleg nem vette félvállról, sőt nem is vehette, mivel felelősséggel tartozott a város jövőjéért és a városban maradt lakosságért.

A jegyzőkönyv tanúsága szerint az első tiszt, aki a városháza elé lépett Meisner kapitány volt, aki Schlik nevében közölte a képviselőkkel azokat a főbb pontokat, amelyeket már korábban a két kiáltványban sürgöny útján a város megkapott (rend-béke helyreállítása, ígéret a szelíd bánásmódról, ha nem lesznek kihágások a császári katonaság ellen és barátságos fogadtatásban lesz részük). Ezután a helyreállítási munkálatokat sürgette a városban, elsősorban a Hernádon átvezető nagy híd helyreállítását. Az Irányi parancsa következtében szétszedett híd összeállítására ismét utasították a városi építőket és a városi ácsokat. A hidat a szabadságharc alatt egyébként többször megrongálták. Szinte gyakorlattá vált, hogy függetlenül attól, hogy mely csapatok vonultak el a városból, folyton szétszedették és a városba bevonulók ismét helyrehozták. Ekkor a híd nem volt teljesen elpusztítva, csak néhány helyen megrongálva, de fontosságára való tekintettel a bevonuló

Schlik másnap ismét utasítást ad a helyreállítására.

A következő nagy feladat a beszállásolás volt, amelyet a Kapitányi Hivatal és azon belül a szállásmesterek végeztek városnegyedenként a négy belvárosi, három külvárosi negyedben, összesen heten. A szálláshelyek egyébként kevésnek bizonyultak, ezért a tanácsnak még december 15-én is rendelkeznie kellett új szálláshelyek kijelöléséről. Ezután a tanács jelentése szerint este nyolc órakor a legnagyobb csendben és rendben a városba vonultak a császári katonák és elfoglalták szálláshelyeiket.

Érdekes módon a végére hagyták azt az utasítást, hogy a városban lévő összes orvos menjen ki a csataterre és nyújtsanak segítséget. Ennek magyarázatát a másnapi orvosi jelentésből tudhatjuk meg, amelyben az orvosok jelentették, hogy a császáriak egyszerűen nem engedték, hogy a csataterre menjenek, hanem a katonák szállították be a városi kórházakba a sebesülteket. Az orvosok jelentették, hogy ez részben meg is történt, de felhívták a tanács figyelmét, hogy az ütközet több helyszínen zajlott, ezért szükséges lenne az összes helyszínt átvizsgálni, hogy nem maradtak-e sebesültek a csataterren. Ehhez viszont már szükség volt Schlik beleegyezésére is.

A beszállásoláson, az orvosi ellátáson, a károk javításán kívül a háborús események egyéb gondokat is eredményeztek a városban. Schlik bejövetelek egyébként a környékbeli lakosok, akik általában a városi piacon adták el az áruikat az osztrák haderő bejövetelek eleinte nem mertek a városba jönni. Ez leginkább az élelmiszerellátást akadályozta, ezért Schlik néhány nappal a városba vonulása után írt a városnak a kedélyek megnyugtató végett. A másik gazdasági jellegű probléma, minden háború általános velejárója, az infláció, amely szintén fellépett az osztrák hadak bevonulásakor. A város polgárai a pénz elértéktelenedésétől tartva ezüstre váltották a papírpénzüket, gondot okozva ezzel a sereg ellátásában. Az ezüstpénzek visszaváltásáról a katonai főparancsnokság gondoskodott. Gazdasági nehézséget okozott, ha valamelyik hadtest a városon átvonult, lefoglalta a számára szükséges ellátmányt (élelem, ruházkodás, fegyver, szekér, ló, a városi műhelyek), amelynek anyagi ellentételezése a városra hárult. A besorozott nemzetőröknek ráadásul napidíjat fizettek, ami szintén a városi pénztárat terhelte. Schlik decemberi bevonulása után tiltotta be, hogy ezt az összeget kifizessék. A tanács ekkor kéri a főparancsnokságot, hogy mégis kifizethessék a nemzetőrök családjainak az összeget, mert a hadba vonulásuk keresetkiesést jelentett az otthoniaknak, mindemellett számítanak erre a pénzösszegre.

A háború rengeteg pénzt emésztett fel, amelyet a város kölcsönökkel igyekezett fedezni. Már 1848 júliusában tanácsi határozat született a kölcsönök felvételéről, amelyet a tanács a háborús időkben folyamatosan vett fel. A város nem csak helybéli kereskedőktől, iparosoktól vett fel kölcsönöket, hanem a városi takarékpénztártól, a városi egyházaktól, sőt a hivatal által működtetett árvaház pénztárából.

A budaméri ütközet leírása a város hivatalnokainak és lakosainak az 1848–49-es szabadságharchoz való viszonyának forrásirata, bár hadtörténeti szempontból nem közöl olyan lényeges ismereteket, mint az ütközet pontos menetének közlése, a szembenálló felek létszáma, illetve fegyverzete, hadállások és az egyes alakulatok mozgása. A forrás Kassa köztörténetét mutatja be az ütközet alatt és a városban történő, a csatával szoros összefüggésben levő cselekményekről kapunk tudósítást.

A magyar hadsereg Mészáros Lázár vezetésével ugyan 1849 januárjában megpróbálta a visszafoglalni a várost, de január 4-én a kassai csatában elszenvedett vereség után kénytelen volt elvonulni a Tisza vonaláig.

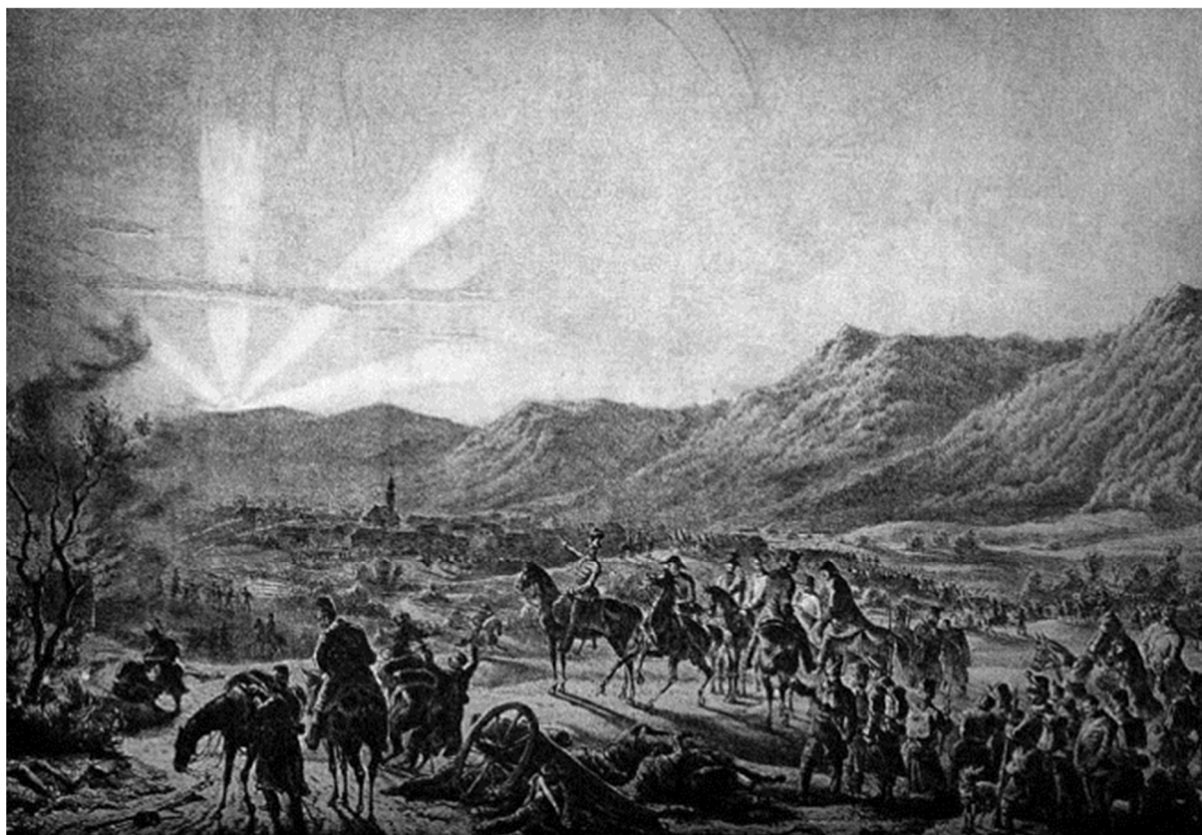
Levéltári források

AMK = Archív mesta Košice (Kassa Város Levéltára)

R/2 = Registratúra mestskej rady/ Stredná manipulácia 1786–1887 (A városi tanács iratai/ Köztes (újkori) iratkezelés).

Protocollum sessionum magistratualium = Tanácsülések jegyzőkönyve (1848–1849)

Magistratus = A városi tanács ügyiratai és levelezése (1848–1849)

Schlik Kassa előtt

(Forrás: Mesto Košice a obec Ťahanovce na prelome rokov 1848 – 1849, 2015, 9.)

PULSZKY FERENCNÉ SZÜLETETT THERESE WALTER A SZABADSÁGHARCBA ÉS AZ EMIGRÁCIÓBAN

Gyulai Éva

A tanulmány az EFOP-3.6.1-16-00011 jelű Fiatalodó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros – a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése című projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Gyulai Éva

(Fotó: Baranczó Benedek)

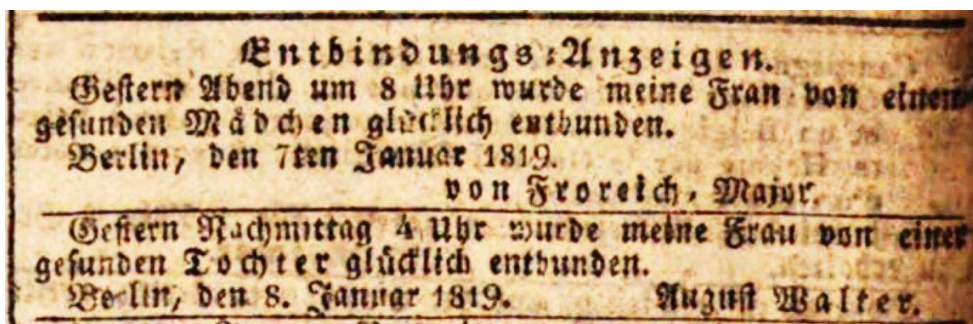
Therese/Theresia Walter (1819–1866) Pulszky Ferenc (1814–1897) magyar politikus, diplomata, műgyűjtő, múzeumigazgató felesége Pulszky Terézia néven magyar íróként lett ismert. Pulszky, az eperjesi egykori Zimmermann-házban felnőtt, német

anyanyelvű művelt, elegáns ifjú nemes a reformkori Magyarországon Sáros vármegye jegyzője majd országgyűlési követe lett, cikkeit német lapok közölték. 1845-ben Bécsben ismerkedett meg Theresia Walterrel, August Walter dúsgazdag bécsi bankár lányával. Walter bankár és családja a bécsi ún. „zweite Gesellschaft”-hoz, azaz a „második társasághoz” tartozott. Ez a társadalmi csoport a vagyonos polgárokból, vagy polgárból lett nemesekből állt, míg az „első társaság” a bécsi udvar arisztokrata elitjét jelentette. A „zweite Gesellschaft” híres volt műveltségéről, élénk társadalmi és társasági életéről, zeneszeretetről, és arról, hogy körükben a nők is kivételes műveltséget szereztek, sőt társasági-társadalmi szerepet vállaltak. A zsidó származású, de a keresztény vallásra áttért August Walter német származású volt,

fivérével. Leonarddal együtt Németországból vándoroltak be Bécsbe, ahol nagykereskedést folytattak, és az 1816-ban alapított *Österreichische National-Bank* alapítói és legfőbb részvényesei közé tartoztak. August Walter lánya, Therese még Berlinben született 1819. január 7-én, a születéséről szóló hírt apja tette közzé az *Onkel Spener* néven ismert berlini napilapban (*Berlinische Nachrichten von Staats- und gelehrten Sachen*):

Therese Waltert az evangélikus vallásban keresztelte meg két hónappal születése után, 1819. március 7-én a berlin-rummelsburgi Frigyes-árvaház (*Friedrichs-Waisenhaus/Friedrichs-Hospital*) evangélikus kápolnájában Friedrich August Pischon (1785–1857) evangélikus lelkész, történetész, író, publicista.

A Németországból Bécsbe költözött Walter-fivérek 1828-ban Bécs *Landstraße* nevű negyedében saját kis palotát építettek a híres Rasumofsky-palota mellett, a Walter-villát Bécs korabeli „sztáropítész”, Alois Ignaz Göll tervezte. A biedermeier palotácska ma is áll a *Salmgasse 2.* szám alatt, mai neve: *Palais Salm-Reiferschheid*, mivel 1856-ban a Salm hercegi család vette meg. Az épület a világirodalomba is bekerült, hiszen Musil *A tulajdonságok nélküli ember* (*Der Mann ohne Eigenschaften*) c. regénye főhősének házat erről a villáról mintázta. Az író ugyanis 1922–1938 között a közelben lakott, és lakásából a Salm-palota (egykor Walter-villa) kertjére látott. A Walter-villa híres volt estélyeiről és

Therese Walter születésének híre a berlini napilapban, 1819. jan. 12.

Therese Walter akvarellje, Bécs, 1846 (Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok, dig. felv.)

zeneszalonjáról, a házigazdák maguk is amatőr muzsikusok voltak. A bécsi második, sőt első társaság számos kiválósága megfordult itt az estélyeken, művészek, politikusok, arisztokraták, bankárok. A palota ékessége volt August Walter lánya, a tehetséges zongorista, Therese Walter, akinek szobájában három zongora is állt, a versenyzongorán kívül volt asztalzongora és a korban divatos ún. *physharmonika* is. Theresia Walter három zongorájával együtt festette le saját magát a szobájában, amely a korabeli bécsi biedermeier lakásbelső tipikus példája.

1838-ban maga Liszt Ferenc is járt a Walter-villában, amikor Bécsben koncertsorozatot adott a pesti nagy árvíz károsultjainak javára. Therese Walter, aki nagy rajongója volt Lisztnek, minden hangversenyére elment. Therese Waltert igen nagy gondossággal nevelték, a németen kívül három nyelven – francia, olasz, angol – beszélt folyékonyan. Házitanára volt Joseph von Hammer-Purgstall báró (1774–1856), az ismert orientalista tudós, irodalomra a *Theresianum* egyik professzora tanította. Adalbert Stifter (1805–1868) neves osztrák író, költő, pedagógus és festő állandó házitanára volt, még pszichológiát is oktatott tanítványának, ő vezette be Terézt a protestáns

hittanba is, a Walter család ugyanis Bécsben már református volt, a türelmi rendelet után alapított bécsi református gyülekezet tagja. Therese Walter azonban leginkább énekelni és zongorázni tanult, tanárai voltak: Carl Georg Lickl (1801–1877) zongorista és zeneszerző, a *physharmonika* legjobb korabeli ismerője, illetve a kor ismert bécsi színésznője, a Walter-ház barátja, Julie Rettich-Gley (1809–1866) és a neves soprán, Pauline Anna Milder-Hauptmann (1785–1838), de Therese ügyesen rajzolt és festett is.

August Walter felesége, a kivételes szépségű és művelt, jó humorú Henriette Mayer, aki maga is jól játszott zongorán, frankfurti származású volt, és családja feltehetően szintén zsidó származású. Unokatestvére volt Ludwig Börne (1786–1837), eredeti nevén Juda Löb Baruch neves zsidó származású német kritikus. Henriette Mayer-Walter (1796–1882) és leánya között kivételesen mély és bensőséges kapcsolat volt, az anya, aki majdnem 20 évvel élte túl lányát, egész életében egyetlen gyermeke legfőbb támasza volt. Ez a feltűnően szeretetteljes kapcsolat még a biedermeier kor polgári családoknál sem volt általános, és ez „az érzelmi vagyon” feltehetően hozzásegítette a bécsi kisasszonyt, hogy Therese Walter

férje oldalán új hazájában, majd az emigrációban megtalálja és megállja a helyét. Therese Walter legjobb bécsi barátnője Jurkovic Leopoldina (1824–1865) volt, akinek apja különleges ügyvéd, a bécsi udvarnál is eljáró ún. *Hofagent* (udvari ágens/ügyvivő) volt, aki szintén magyarországi férjet, ráadásul politikust választott: Szemere Bertalant, aki az 1848-as forradalom kormányának belügyminisztere lett, míg Pulszky Ferencet ugyanebben a kormányban államtitkárnak nevezték ki a király körüli miniszter, Esterházy Pál herceg mellé.

Az evangélikus Pulszky Ferenc és a református Walter Terézia 1845. augusztus 6-án Bécsben tartotta társasági eseménnyé avanszált esküvőjét a bécsi református templomban (*Reformierte Stadtkirche*, Bécs, Dorotheergasse 16). A menyasszony egyik tanúja Emmanuel von Mensdorff-Pouilly (1777–1852) gróf, a haditanács elnöke volt, a másik: Némethy Lajos udvari ágens, de

*Az egykori Walter-villa
(ma: Salm-Reifferscheid-palota kertje Bécsben,
2019. január, Gyulai Éva felv.)*

részt vett a menyegzőn a hamburgi követ és a bécsi első és második társaság számos kiválósága. Érdekes, hogy az ifjú pár a mézesheteket nem nászúton töltötte, hanem a Walter-villában rejtőzött el a világ elől, élvezve a Rasumofsky-palota híres angolparkjának szomszédságában lévő Walter-villa nyári kertjének minden szépségét.

A fiatal pár Nógrád vármegyében kezdi meg életét, birtokot vásárolnak és a szécsényi kastélyt, amely ma a Kubinyi Ferenc Múzeum székháza. Pulszkynek első gyermekét, a bécsi nagypapa nevét öröklő Ágostot Bécsben, a szülői házban hozza világra 1846. július 3-án, az 1847. június 16-án született Gábor fiát azonban már a Nógrád vármegyei Kisszellő (ma: Malé Zlievce, Szlovákia) evangélikus templomában keresztelik július 3-án.

Az 1848. március 15-én kitört magyarországi forradalom Pulszkyt, a liberális reformer

politikust az új polgári kormányzat tagjává tette, Esterházy Pál herceg, a király személye körüli miniszter államtitkára lett, a bécsi nagyvilági élethez szokott felesége azonban távol tartja magát a közélettől. Pulszkyt hivatali kötelessége 1848. májusától Bécsbe szólította, a Bécs melletti Penzingben bérelt villát, ahol felesége és két kislánya is vele volt. Az osztrákok és a magyar forradalom szembefordulása és a (harmadik) bécsi forradalom kitörése miatt 1848. október 6-án Pulszky feleségével elmenekül Bécsből, és 1848 végén – sokak által gyanúsított körülmények között – diplomáciai céllal Angliába távozik. Pulszky Terézia azonban Nógrádban marad, és megszüli harmadik gyermekét, Pulszky Sándor Gyulát (†1863). A fiú apja londoni tartózkodása alatt a Coburg hercegek Felsőbalog (ma: Vyšný Blh, Szlovákia) nevű falujában született, anyja ugyanis a szabadságharc alatt kénytelen volt az oroszok elől elmenekülni Szécsényből, és Gömörben húzódott meg, több helyen, még ismeretleneknél is kapott menedéket. Pulszky Gyulát 1849. április 2-án keresztelték a balogpádári (ma: Padarovce, Szlovákia) evangélikus templomban. Keresztszülők: Tanárky Gyula, Pulszkyék barátja és gyermekeik nevelője, aki majd angliai emigrációjukba is követi a Pulszky családot, valamint a Pulszkyak rokona: Draskóczy Sámuelné Újházy Klementina, továbbá: Csider Antal evangélikus lelkész és Bezege Károlyné, az evangélikusoknál ugyanis divat volt több keresztszülőt hívni.

Pulszky Ferenc Londonban marad a szabadságharc utolsó hónapjaiban, felesége pedig kalandos körülmények között kiszökik hozzá Londonba 1849 nyarán, később gyermekeiket is utánuk küldik a bécsi nagyszülők, kísérelőjük és nevelőjük: Tanárky Gyula, aki a londoni emigrációban Pulszkyval együtt Kossuth legbelső köréhez tartozott. Megkezdődik az emigráció, Pulszkyék előbb Londonban laknak, majd rövid ideig az Egyesült Államokban utaznak, végül 1860-ban Firenzében telepednek le.

Pulszky Terézia a száműzetésben nemcsak hitves és anya, hanem férje intellektuális partnere is lesz, sőt írással keresi a kenyerét, és a közélet aktív szereplője, személyisége vonzásával, közéleti működésével, de leginkább műveivel segíti külföldön a forradalom emlékének fennmaradását, ugyanakkor számos támogatót szerez az emigrációnak és a „magyar ügynek”. Mondhatjuk, hogy Pulszky Terézia az emigrációban válik író-nővé is, a gazdag bécsi bankár elkényeztetett lányát és magyarországi birtokos feleségét az emigráció hányattatásai avatják modern, saját sorsát irányító asszonnyá, közéleti személyiséggé és író-nővé is. Londonban megjelent írása: *Memoirs of a Hungarian Lady. London, 1850* magyarországi

életét, és főként a forradalom eseményeit írja le, a könyv egyébként, egy időben a londoni kiadással, németül, Walter Teréz anyanyelvén is megjelent. Pulszkyval közösen írták meg emigrációjuk elején *White, red, black – Sketches of Society in the United States During the Visit of Their Guest* (London: Trübner; New York: Redfield, 1853) címmel amerikai úti élményeiket, ill. egy szöveggyűjteményt a magyar történelemről (*Tales and Traditions of Hungary* I–III. London: Colburn, 1851), és ebből Pulszky Terézia külön is megjelentetett mondákat (*The Baron's Daughter and Other Ta-*

Pulszky Terézia arcképe
New Yorkban megjelent *Tales and Traditions of Hungary* c. könyvében, 1852

les. London: Henry Lea, 1856). Fiuk, Ágost is társszerzőjük Pulszky Terézia egyetlen magyar nyelvű könyvében, amely halálának évében jelent meg Pesten (*Regék Olaszföldről*. Pest, Emich, 1866).

Angol nyelven három karácsonyi mesejáték is megjelent (*Three christmas plays, for children: The sleeper awakened. The wonderful bird. Crinolina*. With music by Professor L. Jansa, and illustrations by Charles Armytage. London: Griffith and Farran, 1858; New York: Appleton), amelyekhez barátja, a londoni emigráns, egykori bécsi hegedűművész és komponista, Leopold Jansa (1795–1875) komponálta a zenét. Bár emlékirata megjelent magyarul (*Egy magyar hölgy emlékiratai*. Magvető, Budapest, 1986), többi munkáját még nem fordították le magyar nyelvre.

Pulszky Terézia 1866-ban hazlátogatott Firenzéből Magyarországra az osztrák kormány által konfiskált birtokai visszaszerzésének ügyében, és az ekkor dühöngő tifuszban ő és két gyermeke is meghalt, a Londonban született Henriette/Harriett és Pulszky Gábor. Felsőbalogon született Gyula (*Giulio*) nevű fiát még korábban vesztette el, aki a firenzei angol temetőben nyugszik. A népszerű bécsi napilap, a *Neues Fremden-Blatt* 1866. október 4-én három kolumnás emlékező írással búcsúztatta Pulszky Teréziát, aki a szó legteljesebb értelmében igazi bécsi nő volt („*eine Wienerin dans toute la force du terme*”).

Pulszky Teréziát anyján, férjén kívül négy gyermeke élte túl: Ágost (1846–1901), aki neves jogtudós és politikus lesz, a Londonban született Károly (1853–1899), a tragikus sorsú művészettörténész és múzeumigazgató, illetve a torinói születésű Pulszky Garibaldi (1821–1926) hídépítő mérnök; és egy leány, a londoni emigrációban született Polixéna/Polyxenia (1857–1921), aki a neves archeológus, Hampel József felesége lett. De nemcsak ebben követte kivételes tehetségű anyját, hanem abban is, hogy Pulszky Polixéna is író lett (művei: *Mátyás király trónszönyege*, *Archaeológia Értesítő* 1887; *Elbeszélések a görög világból*, Budapest: Lampel, 1893; Láng Nándorral: *Hellász földjén* c. színdarab, 1907), sőt a nőnevelés és a női emancipáció elismert és tevékeny híve.

A német Henriette Mayer, leánya, a bécsi Therese Walter és ennek leánya a magyar Pulszky Polixéna a 19. századi új típusú európai polgári nőtípus képviselői: műveltek, a közéletben is foglalkoznak, „bemerészkednek” a férfiak uralta művészi és irodalmi pályákra, saját életüket is igyekeznek irányítani. Ugyanakkor a romantika és a biedermeier világából ismert mély szerelmi és családi érzelmek jellemzik őket, férjük, gyermekeik elkötelezett támogatói, szerető hitvesek és gyermekeiket imádó anyák.

Ajánlott irodalom:

GYULAI Éva: Egy református politikusfeleség a bécsi „zweite Gesellschaftból”: Pulszky Terézia (Therese Walter, 1819–1866). = *A nők jelenléte és szerepe a magyar protestáns szellemiségben*.

DIENES Dénes–KEGYES Erika–VERES Ildikó szerk. Sárospatak: Hernád, 2019. 211–264;

GYULAI Éva–KÓMÍVES Tibor: „Eine Wienerin dans toute la force du terme”: spisovatelka Terézia Pulszky, rodená Walterová (1819–1866). = ZDENKA BENCŪROVÁ (ed.): *Ženy bez trónu*. Centrum pre religionistiku a historické štúdiá (CEREHIS), Košice, 2019. 199–220;

GYULAI Éva: Pulszky Terézia és Malwida von Meysenbug rajzai (Ventnor és környéke, Wight sziget, 1855–1856) = Herman Ottó Múzeum Évkönyve LVIII. [2019]. (Megjelenés alatt)

SZABADSÁGHARCI MORZSÁK A MAGYAR NÉPHAGYOMÁNYBAN

Bodnár Mónika

Bodnár Mónika

(Fotó: Baranczó Benedek)

Közismert, hogy a nép ajkán olykor megőrződnek egyes történelmi korszakok eseményei, ezek szereplői pedig népmesehősökként lépnek eléink a népi elbeszélésekben. A történelmi mondák gyűjtői nem az elmesélt elemek igazságtartalmát, sokkal inkább az egyes motívumok variálódását kutatják. Nem véletlen, hiszen kutatóink számos mondaelemről kimutatták, hogy ugyanazok nagyon sokszor eltérő történelmi korszakok eseményeinek elbeszéléséhez kapcsolódnak. Ugyanaz a történés, ugyanaz az elem előfordulhat például a tatárjárás, vagy a törökvilág időszakához kapcsolva. Mint ahogy azt is közismert, hogy egyes elemek nemzetközi vándorútra keltek, és ugyanolyan, vagy közel azonos formában számos, egymástól nagy távolságban élő nép szájhagyományában előfordulnak. Ilyenek például a várakat összekötő alagutakról szóló történetek, de akár továbbiakat is említhetnénk, ám jelen kis írásban eltekintek az ezzel kapcsolatos hosszas elméleti fejtegetésektől.

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc eseményeinek a népi kultúrában való előfordulása régóta foglalkoztatja a kutatókat, de hatványozottan megnőtt irántuk az érdeklődés egy-egy kerek évfordulóhoz közelítve. Így volt ez az 1948, majd 1998 előtti években, a 100. és a 150. évfordulóhoz közeledve. 1946-ban és az azt követő években, a szabadságharc kitörésének centenáriuma-hoz közeledve Ortutay Gyula néprajzkutató – aki egyúttal a korszak egyik ismert kultúrpolitikus is volt – kezdeményezésére indult meg az egész országra kiterjedő gyűjtés ebben a témában. Térségünkben, a Bódva-völgyében Szolnok János, a Néprajzi Múzeum későbbi munkatársa járt e

célből. Lejegyzéseit – kiegészítve Laki-Lukács László kutatásaival – ötven évvel később az Edelényi Füzetek 18. számában adta közre Hadobás Pál. Ennek a kutatásnak a cédula anyaga – legalábbis a többsége – azóta is feldolgozatlanul hever a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában.

Minden településnek vagy térségnek megvan a maga 48-as hőse. Példának okáért az Abaúj megyei Abaújdevecseré a falu egykori földbirtokosa, Fekete István, akiről az abaúji nemes családok elkötelezett kutatójának, Csoma Józsefnek a dédunokája, Evva Margit – aki egyébként maga is kutatta az abaúji családok történetét – a következőket írta: „*Abaújdevecser földbirtokosai között találjuk a 18-19. században a Fekete családot. A falu egyik házát Fekete-háznak nevezték. E család egyik leszármazottja, Fekete István a néphagyomány szerint 1848-as szabadságharcos lett, a kapitányi rangig vitte. A faluban még ma is Fekete kapitányként emlegetik.*”¹

Aggtelek 48-as hőse Baksay Dániel huszárorrmester, a későbbi református lelkész, aki 1864-től 53 éven át szolgálta híveit. Szendrőé Besze János nemzetőr őrnagy, valamint gróf Csáky László, Görgei egykori parancsértisztje. Hidvérgardóé Geleon László honvéd őrnagy. Az egykori Disznóhorváté, a mai Izsófalvái Izsó Miklós, a későbbi híres szobrász... és a felsorolást hosszasan lehetne folytatni.² De nem teszem, végezetül még egyetlen nevet szeretnék megemlíteni, Kálniczky Endre honvéd hadnagy nevét, akinek emlékét a putnokiak őrzik mind a mai napig. Sirját minden március 15-én koszorúval ékesítik. Leánya, Kálniczky Vilma visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy a 48-as honvédek – köztük édesapja számára is – *Világos: ez volt az a hely, mely szerintük a leggyászosabb, legsötétebb pontja volt az országnak, el is nevezték a „Szabadság ravatalának”.* Arad pedig zarándokhely lett a számukra. *Ma is őrzök egy medált, melyet Aradról hoztak, melyben a vértanúk sírjáról van föld. A Kossuth-bankó volt az a féltve őrzött kincs, melyet mindig maguknál hordtak.*

¹ EVVA Margit: A 740 éves Abaújdevecser. *Széphalom* 23. 2013. 148.

² 1848-1849 emlékei Edelényben és környékén. Edelényi Füzetek 18. Edelény, 1998. 49-53.

Mikor az apám 1916-ban meghalt, még akkor is találtunk az erszényében 3 drb Kossuth-bankót.³

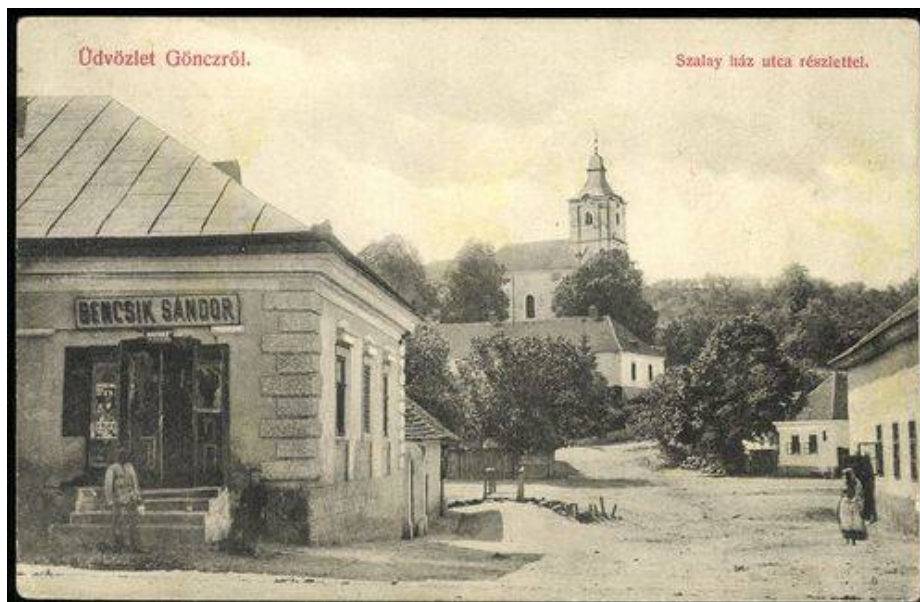
Én magam tudatosan soha nem kutattam ebben a témában, de terepmunkám során óhatatlanul bele-belebotlottam egy-egy történetbe. A rendelkezésemre álló néhány percet két ilyen történet ismertetésére szánom. S bízom benne, hogy mondanóm végén majd úgy ítélik meg, hogy ezt nem öncélúan tettem.

Az első történet egy gönci házzal kapcsolatos. Göncön, a polgármesteri hivattalal srégan átellenben állt egy régi polgárház, mely az ÁFÉSZ-é volt, majd önkormányzati tulajdonba került. Dr. Szalay László tiszafüredi gyógyszerész a következő szavakkal emlékezett meg erről a házról: *Keresztanyám mesélte, hogy 1848-49-ben az osztrákok részéről Schlik Galícia felől jött be, nyomta a magyarokat lefelé. Amikor Göncre értek, 1848 decembere és 1849 februárja között, ez a 69-es számot viselő ház volt a főhadiszállás. Hol a honvéd vezérkar, hol gróf Schlik tábornok szállása volt, a hadihelyzetnek megfelelően. Több későbbi aradi vértanú is megszállt benne. Mészáros Lázár, Desseffy Arisztid, báró Török Ignác, Vécsey és több hasonló főtiszt járt benne, koptatta az épület lépcsőit, aludt szobáiban. Hogy abban az időben ki volt a tulajdonosa, azt nem tudom, de később, 1900 körül a Bencsik és a Szalay család tulajdonába került. Nagypám, Szalay Mihály csizmadia céhmester Bencsikékkal (rokon család volt) közösen megvették, s a leszármazottak lakták egészen az 1970-es évekig. Megérdemelne egy*

emléktáblát, bár úgy hallottam, az önkormányzat el akarja bontani, közösségi házat kíván a helyén építeni – fejezte be a történetet az elbeszélő. A történethez kapcsolódóan viszont még azt is megjegyezte, hogy a Hernád-völgyben a fél szemére kancsalító, sérült szemű embereket *slik szeműnek* nevezik mind a mai napig, utalva ezzel Schlik tábornok állapotára, aki félszeműként vett részt a harcokban, vezette a császári sereget, ugyanis jobb szemét még a napóleoni háborúkban, a lipcsei csatában elvesztette.

Időközben az említett gönci házat az önkormányzat tényleg lebontotta, helyén úgynevezett barnamezős beruházás keretén belül jelenleg is folyik az új közösségi tér és pálinkás terasz kialakítása.⁴ Már csak képeslapok őrzik ezt a nagy múltú, régi házat, de egy emléktáblát talán így is érdemes lenne elhelyezni rajta.

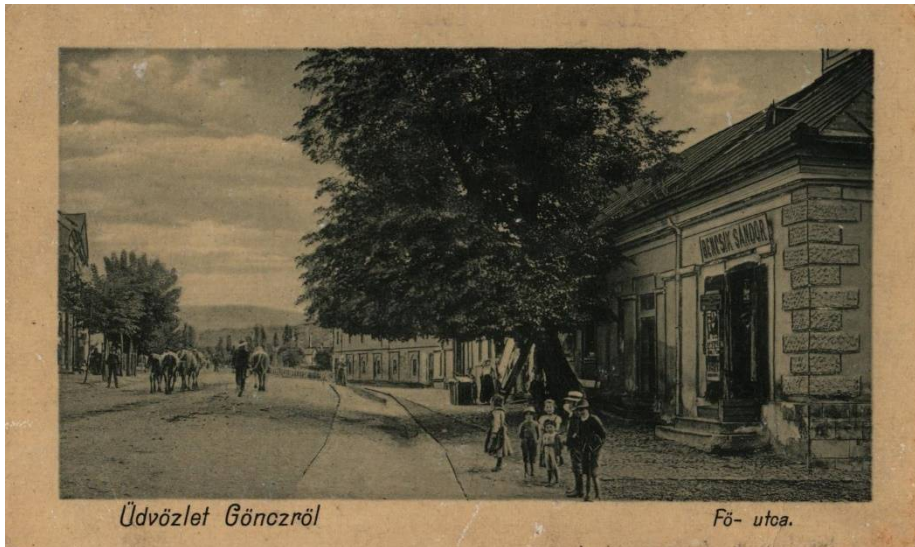
A másik történetet Berke Sándor tenkei (románul Tinca, Fekete-Körös-völgye, Partium, Románia) református lelkésztől hallottam, ez így hangzik: *A nagypámtól, Berke Károlytól hallottam ezt a "Petőfi-s" történetet. Nagypám az első világháborúban a 101. gyalogezred katonájaként orosz fogságba esett és sok bajtársával együtt kivitték Szibériába. A heti munkanapok után, vasárnap délutánonként néhány fogolytárral kimehettek a táborból, a lágerből a szomszédos faluba, borozgatni, nótázni... Nem voltak őrizve, mert a távolság akkora volt, hogy senki sem mert volna elszökni... Egyik ilyen vasárnap délután*

Gönc – a Szalay-ház, benne a Bencsik-féle kereskedés 1910-ben.
(Képeslap a szerencsi Zempléni Múzeum gyűjteményéből. Forrás: Hungaricana)

³ P. KÁLNICZKY Vilma: *Régi nóták – régi emlékek*. (Gömöri emlékek.) Rimaszombat, 1942. 38-39.

⁴ Menyörgös Andrásné, a gönci Huszita-ház gondnokának tájékoztatása alapján.

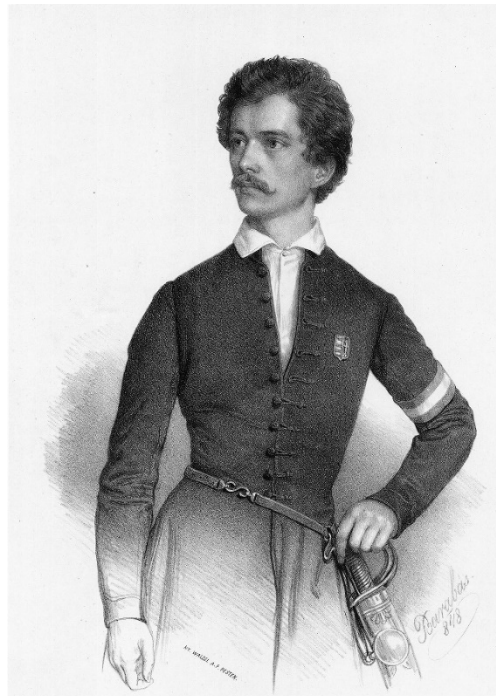
Gönc főutcája a Szalay-házzal. (Képeslap, HOM HTD 76.711.4.1.)

alkalmával egy padon ülő, öreg muzsik felugrik és elénk fut és tökéletes magyarsággal köszönti a "honvéd urakat", akiknek ettől földbe gyökerezett a lábuk. Majd igen beszédes lett: beszámolt arról, hogy ő Petőfi Sándor százados költőnek volt egykor a kenyérhordó szolgája... Petőfi megsebesült Fehéregyházánál, de nem halt meg. Külön megkeresték őt a cáriak és elvitték, vitték vele együtt a kenyérhordó szolgáját is – azaz őt – Szibériába. Idővel Petőfi felépült és amikor már bizonyossá vált, hogy nem térhet haza, megnősült, és gyermekei is lettek. Oroszul megtanult, még verseket is írt orosz nyelven, de azok talán nem voltak olyan sikeresek, mint a magyarul írtak... Egyik vasárnap délután a költő sírját is megmutatta a foglyoknak, amelynek sírkövén az állt cirill betűkkel: Alexandr Petrovics. Az öreg azt is elmesélte honfitársainak, hogy két fia Magyarországon hadifogoly, őt pedig vénségében a két orosz menyé gondozza. Nagypám egyszerű parasztember volt, – fejezte be történetét Berke Sándor – aki névestéken szívesen mesélt katonai és fogsági élményeiről. Ezt a történetet legalább hússzor hallottam tőle az évek során.

A két (sőt, ha jól megvizsgáljuk, szinte az összes) történetben van valami közös, azon túlmenően is, hogy az 1848-49-es forradalomról és szabadságharcról szólnak. Mégpedig az, hogy ezek a történetek családi örökségként maradtak fenn, generációk sora őrizte meg. A hagyományozódás menetét a néprajztudomány koronként másként ítélte meg. Előbb a névtelen tömeg, a nép szerepét hangsúlyozta. Később kiemelte az egyén szerepét, ebben éppen az előbb említett Ortutay Gyula vállalt vezető szerepet. Jelen kis beszámoló

történeteire utalva én most a család szerepét kívánom hangsúlyozni, s arra kívánom ráirányítani a figyelmet, hogy a hagyományozódás egyik, ha nem a legfontosabb helye, tere a család. Ennek bizonyosságaként még egy példát szeretnék itt megemlíteni, mégpedig Kádár vitéz példáját.⁵

Kádár István legendás népi hős neve ugyan nem az 1848-as eseményekhez kötődik, ő mintegy 200 évvel korábban, a 17. században élt, jeles törökverő vitéz volt. Vitézségéért ő és édesapja

Petőfi Sándor
(Barabás Miklós litográfiája, 1848.
Forrás: Wikipedia)

⁵ Köszönetet mondok Oláh Tamás levéltárosnak, aki Kádár vitéz történetére felhívta a figyelmemet.

1651-ben nemességet, s ezzel együtt a borosjenői előnevet kapta. Amikor 1846-ban a Kiskaludly Társaság pályázatot hirdetett, azt ezzel a szöveggel tette közzé: „Készíttessék költői beszély, versben, melynek hőse valamely, a nép ajkán élő történeti személy, például Mátyás király, Toldi Miklós, Kádár vitéz stb.” Bizonyára alig akad olyan magyar, aki ne tudná, hogy a pályázatot Arany János nyerte meg a Toldival, s az is közismert a magyar irodalomtörténetből, hogy ugyanerre a pályázati felhívásra írta meg Petőfi Sándor a János vitézt, s ebből a kapcsolatból alakult ki a két 19. századi költőóriás közötti legendás barátság. S az is valószínű, hogy Toldi vitézségét is azért ismeri szinte mindenki, mert Arany János éppen őt választotta elbeszélő költeményének főhőséül, azt viszont valószínűleg már csak a szakavatottak tudják, hogy Arany Toldijának a néphagyományban fennmaradt elbeszéléseken kívül irodalmi előképe Ilosvai Selymes Péter költeménye volt.

Kádár vitézről azt őrizte meg a néphagyomány és a történetét még az adott esztendőben megénekelő Ködi Farkas János-féle költemény, hogy Kádár Istvánt és csapatát II. Rákóczi György erdélyi fejedelem 1658. szeptember 20-án Berettyóújfalu közelében a Berettyó hídjához rendelte annak védelmére, hogy a közelgő ellenség ne tudjon rajta átkelni. Kádár vitéz kétszáz emberével napokon keresztül védekezett a tízszeres túlerővel szemben a malomgáton, ám az ellenségnek egy másik helyen sikerült átkelnie a folyón, és bekerítette a védőket. Kádár Istvánt két nyílvesztő is eltalálta a fején, ám lova egészen a szomszédos Bakonszeg határáig, a kórógypusztai hármaskunhalomig vitte. Tetemét – amint a helyi néphagyomány megőrizte – itt találták meg, s itt, a legnagyobb domb tetején helyezték a földbe. Ezt követően a borosjenői várban maradt feleségét és fiát a (nagy)ecsedei várba menekítették. A történet a ponyvairodalmon kívül a nép ajkán is megőrződött, még a 20. században is énekelték a magyar nyelvterület több, egymástól távol eső vidékein is, így Bukovinában, Kászonban, Csíkban és Somogyban. És természetesen nem ismeretlen Biharban, Berettyóújfalu környékén sem, ahol kultusza a 21. században is él. Ezt bizonyítja, hogy Kocsis Csaba, berettyóújfalu író kisregényt írt róla, Berettyóújfaluban utca és a városvédő egyesület viseli a nevét, sőt, szobrot is állítottak neki.⁶ S hogy mindennek mi köze van a családi hagyományozódáshoz?

Az 1900-as évek elején a borosjenői Kádár család tagjai bizonyosságot szerettek volna ösükhelyének hollétéről. Ezért felkérték dr. Zoltay

Lajos debreceni múzeumigazgatót és dr. Pap Károly régészprofesszort, hogy Kórógypuszta kimagasló dombján kezdjenek ásátásokat, mivel a helyiek évszázadok óta Kádár temetőjének, Kádárdombnak nevezik az adott helyet. Az ásásra 1920 szeptemberében került sor, aminek eredményeként a kutatók – pontosan ott, ahol a bakonszegi öreg Lisztes császár a néphagyomány alapján tudni vélte a sírt – találtak egy negyven-ötven év körüli, 175 cm magas férficsontvázat, melynek koponyáján kétoldalt, homloktájékon egy-egy 10-20 és egy 23-30 mm átmérőjű szabálytalan lyuk tátongott, ami nyilvánvalóan valami külső hatás (ütés) következtében alakult ki, még a halál bekövetkezése előtt. Az ásásról szóló hivatalos jelentés szerint a férfit kétszázötven-háromszáz évnél régebben temették oda, s „minden valószínűség szerint” a keresett Kádár vitéz földi maradványait találták meg. A borosjenői Kádár család pedig „kétséget kizáróan” felmenőjük földi maradványait látta a pusztai sírban, amit az ásás után visszahantoltak. Ismét eltelt jónéhány évtized, s a 20-21. század fordulóján a Kádár család újabb nemzedéke bizonyosságot szeretett volna afelől, hogy milyen valóságalapja van annak a családi történetnek, miszerint ők Kádár vitéz leszármazottjai. Az antropológiai, kromoszóma és DNS kutatásokat M. Bujdosó Györgyi humángenetikus, Sótonyi Péter orvos, valamint kutatócsapataik végezték. A kutatást részletesen bemutató tanulmányuk megállapítja, hogy a tudományos kutatási módszerek segítségével lehetővé vált egy család tagjainak egymásra találása, akik ugyanazon családfa különböző ágairól származnak, de a gyökerek közel fél évezredre, a Kádár vitézként ismert Kádár Istvánhoz és annak apjához, a feltehetőleg 1580 körül született Kádár Mihályhoz nyúlnak vissza.⁷

Mindezt nem azért tartottam fontosnak ilyen részletességgel ismertetni, hogy ezzel hitet tegyek az időről időre feléledő néphagyomány, a magyar nyelvterület sok vidékén felbukkanó népi elbeszélések igazságtartalma mellett, miszerint Petőfi oroszországi fogságba esett, s nem halt meg a csatamezőn. Nyilvánvalóan ezt, vagy ennek cáfolatát csak egy hiteles, tudományos vizsgálat állapíthatná meg. Arra viszont igenis rá kívánom irányítani a figyelmet, hogy a néphagyományban megőrzött történetek gyakran egyéb tudományos kutatásokkal, módszerekkel is igazolhatók. S arra is rá kívánok mutatni, hogy ezek a történetek leginkább családon belül öröklődnek, hagyományozódnak.

⁶ https://hu.wikipedia.org/wiki/Kádár_vitéz;
<https://www.kozterkep.hu/16414/kadar-vitez>
(2020.03.30.)

⁷ M. BUJDOSÓ Györgyi – SÓTONYI Péter: A borosjenői Kádár család története. = *Magyar Tudomány*. A Magyar Tudomány Akadémia folyóirata, 2006/2. 212-220.

A GÖRGEI ARTÚR ÉS A MAGYAR SZABADSÁGHARC EMLÉKÉRE RENDEZETT INTERDISZCIPLINÁRIS KONFERENCIA TOVÁBBI ELŐADÓI

*Titkos Sándorné
(Fotó: Baranczó Benedek)*

*Hermann Róbert
(Fotó: Baranczó Benedek)*

*Lengyel Beatrix
(Fotó: Baranczó Benedek)*

*Szalipszki Péter
(Fotó: Baranczó Benedek)*

*Oláh Tamás
(Fotó: Baranczó Benedek)*

Békési Gábor
(Fotó: Baranczó Benedek)

H. Szilasi Ágota
(Fotó: Baranczó Benedek)

Vámosi Katalin
(Fotó: Baranczó Benedek)

Viszóczky Ilona
(Fotó: Baranczó Benedek)

A XLV. ISTVÁNFFY GYULA HONISMERETI PÁLYÁZAT ÉRTÉKELÉSE

Bodnár Mónika

Istvánffy Gyula

A 2017-2018-ra meghirdetett XLV. Istvánffy Gyula Honismereti Pályázatra 31 pályamunka érkezett. Volt olyan pályázó, aki több pályamunkával jelentkezett, de többszerzős pályamunkákat is kaptunk, így összességében 24 pályázó 31 pályamunkájának értékelésére került sor.

A kiemelt témakörök – 20. századi sorstratégiák ill. jeles honismereti kutatók bemutatása – az idén nem nagyon mozgatták meg a pályázók fantáziáját, alig érkezett pályamunka ebben a témában.

Amint azt a kiírásban mindenki olvashatta, önálló, eredeti gyűjtéseket, visszaemlékezéseket, kutatásokat vártunk a megye területéről. A pályamunkát egy jól körülhatárolható témában érdemes elkészíteni. Nem kismonográfiákat várunk elsősorban, őszintén szólva ennek elkészítése általában nem is honismereti kutatók feladata kellene, hogy legyen.

Eredetileg két kategóriában hirdettük meg a pályázatot, ám az idén először ifjúsági kategóriában egyetlen pályamunka sem érkezett. Ez jelzésértékű, ennek okán érdemes elgondolkodni.

Viszont a beérkezett pályamunkákat végül külön néprajzi és külön honismereti kategóriába soroltuk és értékeltük, valamint visszaállítottuk az életút kategóriát is.

Külön ki szeretném emelni az ózdi Lajos Árpád Honismeretei Kör aktivitását, tagjainak töretlenül lendületes munkáját és pályázási kedvét. A mostani pályázati kiírásra 12 pályamunka érkezett rajtuk keresztül.

Összegezve a pályázatokat első, ami eszembe jut, a rendkívül kiegyenlített színvonal. Nagyon sok jó minőségű, magas színvonalon elkészített dolgozatot kaptunk, melyek közül bármelyik díjazásban részesülhetne. Mindegyiket persze nem tehetjük az 1. helyre, ezért néhány

fontos szempontot figyelembe véve állítottuk fel a sorrendet. Hatványozottan figyelembe vettük az eredeti dokumentumok, tárgyak meglétét vagy nem létét, valamint a téma újszerűségét is nagyra értékeltük. Mindezek után lássuk a pályázók névsorát, helyezését és a beérkezett pályamunkákat:

Honismereti kategóriában helyezésben részesültek:

1. helyezett **Krusóczki Ferenc** (Encs) két pályamunkájával:

- *A zsidóság története Encsen*
- *Az Encsi Szent József Templom és Plébánia története*

2. helyezett **Bokor Sándor** (Ózd, Lajos Árpád Honismereti Kör) két pályamunkájával:

- *Emlékezéseim az Ózdi Kohászati Üzemek Központi Karbantartó Gyárrészlegéről és karbantartóiról*
- *Emlékezés az ózdi foglalkoztatási társaságra*

3. helyezett **Kurucz János** (Ózd, Lajos Árpád Honismereti Kör):

- *Emlékmorzsák az ÓKÜ üzempszichológiai labor 25 éves tevékenységéből, életéből*
- és társszerzőként *Az ózdi kajaksport története*

Néprajz kategóriában helyezésben részesültek:

1. helyezett **Kiss László** (Szikszó):

- *Abauj népi építészetének díszítőelemei*

2. helyezett **Farkas Éva** (Ózd):

- *„Nyiss ajtót a barkóságra”*

3. helyezett **Kovács László** (Ózd, Lajos Árpád Honismereti Kör) két pályamunkájával:

- *Tanyák és tanyahelyek a Hangony-völgyben. A tanyán élők életviszonyainak változása.*
- *Ózd és környéke építési emlékei a 19. század közepétől napjainkig*

Életút kategóriában helyezésben részesültek:

1. helyezett **dr. Kúti István** (Salgótarján):

- *Nyolcvanöt évem hordaléka Borsod-Abauj-Zemplén megyében. Történetek, esetek, emberek*

2. helyezett **Bodon Gabriella** (Sajóbáony):

- *Visszaemlékezések*

Különdíjban részesült **Pozbai Dezsőné (Szikszó):**

- *Honismereti mozgalmak Borsod-Abauj-Zemplén-Gömör-Torna megyékben a 20. század végén*

Magasabb könyvjutalomban részesültek:

Bánfalvi László:

- *Ezernyolcszáznegyvennyolc, te csillag... Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc ismert alakjai és emlékei*

Benyhe László:

- *Az én Olvasóm*

- *Szemelvények az ózdi kosárlabda és tenisz sport történetéből*

Czece József:

- *Leszokás a dohányzásról*

- *B.-A.-Z. megye rendőrségének szervezeti változásai (1944-től rendszerváltásig)*

- *Tüntetések és lincselések Borsodban*

- *Emőd – kommentár nélkül*

Horváth Károly:

- *Az Ózdi Kohászati Üzemek Szolgáltató Gyár-egységének története*

Juhász Béla és Török-Búzás Péter:

- *Az Ózdi Kohászati Üzemek Folyamatos Acélöntő Mű „Ifjú kommunisták (Kun Béla) szocialista brigádjának” története*

Somogyi Gábor:

- *Fekete Aurélia: Gazdasági tapasztalások 1900*

Szabó Ferencné Tóth Ildikó:

- *A tanyasi emberek élete*

Talián Zoltán:

- *A Bródy fél évszázada Ózdon (1967-2017)*

ifj. Vass Tibor:

- *Szép volt lányok. Az ózdi női kézilabdázás története*

- és társszerzőként *Az ózdi kajaksport története*

Könyvjutalomban részesültek:

Dr. Gyurkó Tünde:

- *Porcsok és Rákiak az anyakönyv tükrében. Családi legenda apai ágam eredetéről, Szőlőszardóbból, a Porcsok és Rákiak világából*

Juhász János:

- *I. világháborús emlékek; 1956-os visszaemlékezés*

Rakaczki József:

- *Béres Ferenc (1922-1996) – A dal fejedelme*

Rohály Jánosné:

- *Édesapám a II. világháborúban*

Szedresi István:

- *A matyó főváros kultúrája a honismeret tükrében*

Mindezek után kivétel nélkül minden egyes pályázónak köszönetet szeretnénk mondani munkájáért. Külön gratulálunk a helyezettnek, s mindenkit biztatunk további pályamunkák készítésére. Tudjuk, hogy ehhez – a befektetett munka mellett – nagy lelkesedésre is szükség van. A lelkesedést azzal szeretnénk ösztönözni, hogy a Szülőföldünk honismereti periodikánkban külön rovatot indítunk, melyben az Istvánffy Gyula Honismereti Pályázatra beérkezett nyertes pályamunkákból adunk ízelítőt.

Jelen számunkban három írást közlünk, egyet teljes terjedelmében, kettőből pedig részletet. Krusóczki Ferenc és Kovács László

pályamunkái időközben publikálásra kerültek, így azok közlésétől itt eltekintünk, viszont a Szülőföldünk egy másik rovatában, a Tallózóban olvashatnak róluk. Bodon Gabriella önéletrajzi visszaemlékezéseiből sem közlünk most részletet, rá egy nekrológgal emlékezünk kiadványunk egy következő rovatában. Bokor Sándor és Kurucz János munkáit terjedelmi korlátok miatt nem tudjuk publikálni, s részletek közlését nem láttuk célravezetőnek, mivel a dolgozatok jellegéből adódóan bármely egység kiemelése csak egy csonka írást eredményezett volna. A különdíjban részesített Pozbai Dezsőné valójában egy kommentekkel ellátott dokumentumgyűjteménnyel pályázott, aminek legnagyobb értékét maguk a dokumentumok jelentik, melyek a téma további kutatásánál nyújtanak majd jelentős segítséget, így ennek

közlésétől is eltekintünk. Kiss László és dr. Kúti István terjedelmes pályamunkáiból egy-egy fejezetet választottunk ki, melyek önmagukban is értelmezhetők és olvasmányosak. Érdemes külön is felhívni a figyelmet a Kiss László dolgozatát díszítő rajzokra, melyek önmagukban is elismerésre méltóak. Farkas Éva pályamunkáját teljes egészében közöljük, melyet értékelve nemcsak magát a dolgozatot díjaztuk, hanem azt az értékmegőrző és új értéket teremtő tevékenységet is, melyet a Művészanya vezetésével és működtetésével fejt ki ő és az általa vezetett kis közösség.

Szinte az összes pályamunka gazdag fotóanyaggal illusztrált. Akadnak közöttük eredetiben benyújtott archív fotók is, ezért külön köszönetet mondunk.

Átadásra váró oklevelek és könyvek

ABAÚJ NÉPI ÉPÍTÉSZETÉNEK DÍSZÍTŐELEMEI

(részlet)

Kiss László

Mottó:

A múltat tiszteld, s a jelent vele kösd a jövőhöz.

Tompa Mihály

Esővízlevezető ereszcatornák bádoglemezből készült csatornadíszei

A bádogos mesteri munkálatokról általában

Bádogos mester: *fehér bádogból és sárga rézlemezről különféle edényeket, lámpásokat, eső és vízlevezető csatornákat, ereszeket, vaskályhát, kávéfőzőt, kocsilámpát stb. készítő mesterember. A bádogkészítmények előállítására hajlítással, domborítással, egyengetéssel, forrasztással történt. (Az imént felsoroltakon túlmenően, bádogpultos kocsmákról is értesültem itt Abaújban.) Bádog: vékony, melegen hengerelt vaslemez.*

A bádogos mester ill. a bádog címszavak után rövid tömörséggel, mindössze ennyi olvasható úgy a *Magyar Értelmező Kéziszótárban*, mint pedig a *Magyar Néprajzi Lexikonban*. Egyébként a *bádog* szó ivóedényt is jelöl. Gyermekkoromban gyakran hallottam elhangzani ezt a mondatot: *Hozz már egy bádog vizet!* A bádog, mint bádoglemezből készült, vízívásra szolgáló edény, ott állott az ún. *vizeslőcán*, a vizeskanna ill. a zománcozott, díszes (virágmintás), avagy egyszínű (fehér, piros, kék) vizesvödör mellett, általában a konyhában, azaz a pitvarban. A pitvart a Hernád menti falvakban egyszerűen csak *pitarnak* nevezték.

Szerencsés módon – ha nem is könnyűszerrel – sikerült föl kutatnom egy már időskorú, sok-sok szakmai tapasztalattal, gyakorlattal rendelkező bádogos mestert, nevezetesen a 73 éves Hajdu Andrást, akinek köszönhetően kaphattam egy tartalmas, átfogó képet e tiszteletet parancsoló, minden elismerést kiérdemlő, már-már alig föllelhető mesterség fortélyairól, sokszínűségéről. Adatközlőmet több ízben fölkeresvén, kéréssemre, kíváncsiskodó, szakmába vágó kérdéseimre készségesen válaszolt. Olykor direkt módon hagytam őt szabadon beszélni szeretett munkájáról, magas szintű szakmai ismeretek birtokában végzett bádogos mesteri tevékenységéről. Következzenek tehát a mester szakmabéli gondolatai. Például én a *szikszói Bíróság tetején lemezelt bádoglemezből, mármint a kupolát, ott fent*

magasan. Templomokat is lemezeltünk a toronysíkokkal együtt, csak én már idős vagyok, nem megyek a tetőre. Amúgy meg jó szakma, szép szakma, csak bizony olykor magasra is kell ám menni.

Valóban, a templomok tetőterét gyakorta fedték (fedik) bádoglemezzel, meggyőző autenti-kussággal népdalaink is maximálisan bizonyítják mindezt. Íme:

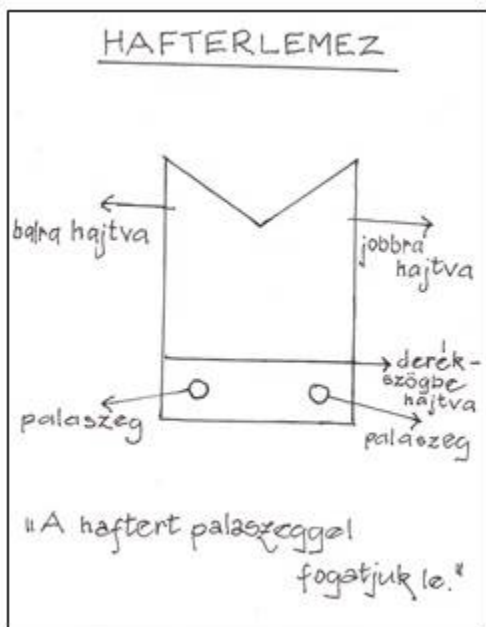
„Sej, bádogolják a baktai templomot,
Kilenc kislány hordja rá a bádogot.
Kilenc kislány, kilenc barna legénnyel,
Sej, mindegyik a maga szeretőjével.”

A népdal szövege nagyon is hiteles, ugyanis a baktakéki református templom a mai napig bádogtetővel ellátott. A templomok toronysíkjai pedig szinte minden esetben bádoglemezből kialakítottak, megformáltak, még hozzá morfológiailag tetszetős külsőt adván a szóban forgó szakrális jellegű építményeknek.

Kis időre ugyan, de feltétlenül visszakanarodnék az iménti abaúji népdalunk szövegét illetően, egy apró, ám általam mégis érdekesnek vélt észrevételre. A népdal sorait olvasván, azt a bizonyos bádogot, bádoglemezt számszerűleg is megadja, konkretizálja, miszerint *kilenc* kislány hordja, még hozzá *kilenc* barna legénnyel. Az pedig már a legtermészetesebb dolog, hogy „mind-egyik a maga szeretőjével”. Okkal kérdezhetnénk, hogy a dallamilag is tetszetős népdalban miért pont *kilenc* leány és *kilenc* legény a főszereplő. Megpróbáltam megfejteni, bár részemről a magyarázat, ill. az indoklás csupán hipotézisre épülő. A magyar népi hitvilágban a 3-as, a 7-es és a 9-es szám, mint ún. meseszám fordul elő a leggyakrabban. Nos, esetünkben nem népmesével állunk szembe, tehát ezek szerint az a bizonyos 9-es szám a népdalaink világába is belophatta magát, de hogy mennyire így van, számos további népdallal is alá lehetne támasztani.

Egy kis kitérő után térjünk vissza a vezérgondolatokhoz, vagyis a bádogosmesterséghez, a bádogmunkákhoz. Diktafonomat újra bekapcsolván, a mesterurat arra kértem, beszéljen

részletesen munkaeszközeiről, valamint a tulajdonképpeni bádogtető készítéséről. A munkaművelet minden egyes részletére kitérő, hiteles válasz a következőképpen hangzott: *Van egy megfogó, egy ún. saleznyi, van gumikalapács, meg egy fakalapács, lemezolló, meg egy szöghúzókalapács. A saleznyi: tetőfedés alkalmával lemezhajlítás cél-*

jára szolgál. Adatközlőm koránál fogva már aktívan nem dolgozik ugyan, ennek ellenére szerszámai hiánytalanul megvannak. *Itthon meg a géppel, a hajtogatógéppel a lemezt meghajlítottuk duplahajtással, összetoltuk, akkor platnyi, összeütöttük és tettük a tetőre fel. Ott pedig a szélét felhajtottuk, őt, a másikat három centire és az egyiket visszaborítottuk a másikra, akkor még egyszer vissza. Kétszer hajtottuk, hogy a vihar ne szedje le! A csíkba minden ötven centire hafterlemezt ütöttünk.*

Ez azt jelenti, hogy a fecskefarokszerűen, villásan kialakított, kimetszett lemezt leütöttük. Az egyik lemezt hajtottuk a baloldalra, a másikat a jobbra és azzal együtt hajtottuk a lemezt, hogy ne tépje le a vihar. Az alját meg megint, szintén a hajtogatógéppel meghajtottuk és tettünk alá tíz centis csíklemezt, a szélfogót. Azt leszögeztük, vagyis alátettük a lemezt és azt nem bírta a szél felemelni. A haftert palaszeggel fogatjuk le. A palaszeg nem csak a palatetőnél, hanem a bádogtetőnél is alkalmazzák.

A továbbiakban essék néhány szó a bádogollóról. A bádogolló bádoglemez nyírására szolgáló erős olló volt. Hívták ezt errefelé lemezvágó ollónak is.

A temetői sírkertekben, települések, határszélek mentén állított kőkereszteken a kőkorpuszok helyett, az említett munkaeszköz segítségével Krisztus alakját is megformázták bádoglemezből. Az ún. pléh Krisztust természetesen ügyes

kező emberek olajfestéssel technikával színben továbbfejlesztve, megfestették. Szülőfalumban (Felsődobosza) az egyház helybéli illetékesei apámat is fölkérték egy ilyen munkára. Miután a színben is megoldott, kidolgozott bádogmunka elkészült, a község római katolikus temetőjében fölláított kőkereszten kapott helyet apám munkája. (Megjegyzés: Apám az egykori miskolci Festőipari Vállalat alkalmazottja volt, mint címfestő, de a cégtáblákon túlmenően, autodidakta módon festéssel is foglalkozott, tehát nem jelentett számára különösebb gondot a szóban forgó munka elvégzése.)

Most pedig következzen néhány gondolat a bádogcsatorna (ereszcsatorna) készítéséről. *Rátérek a csatornákra!* – kezdi mondanivalóját a mester. *Van a függőcsatorna, meg a fekvőcsatorna, ami a tetőn fekszik végig. Azt hetven centi szélességbe meghajtottuk – attól függően, hogy a lemez hogy adta ki – és ötven centi fekvésnek lenni kellett, arra engedték a cserepet. Még akkor cserep vót. Mikor már később a pala begyött, akkor a palát ráengedték. Az a fekvőcsatorna, ez meg csak a függő, ami a csatornavasba megy bele.*

A kéményszegély elkészítése is szorosan hozzátartozott a bádogsmesteri munkálatokhoz. *Akkor van plusz a kéményszegély, a kéményt körülszegni. 2 x 1 méter, meg attól függött, milyen nagy a kémény, mer' 100 x 50-es szokott lenni a kémény, a normál kémény. A nagykéményt a fűtéshez körül kellett szegni. Azt is ugyanúgy habterrel le kellett fogatni, hogy vízszintesen zárjon. Akkor van a preszniszegély, amelyet akkor alkalmaztak, hogyha a tető tűzfal volt. A tűzfalat szegéllyel kellett ellátni. Ugyanúgy kellett a vizort meghajtani, rászorítani, szépen habterrel lefogni és úgy ment rá a pala, a cserep, hogy ne folyjon be a víz. Szóval ezek! – teszi hozzá a mester.*

A bádogsmester többféle típusú lemezanyaggal dolgozott. Nézzük, melyek is voltak ezek. *„Volt alumíniumlemez, horganylemez. Horganylemezéből is készült dísz (csatornadísz). Még csatornát is hajtottunk horganylemezéből is. Tizenöt évvel ezelőtt begyött az alumíniumlemez. Ekkor már gyengeség volt mindenütt. A tetőfedés se ment úgy, mert az tört, ha nem melegen csináltuk. A régi csatornadíszek tehát horganylemezéből is készültek, hogy hogyan, mindezekről bővebben majd a későbbiekben. Vót még a sárga, meg a piros rézlemez. Ezeket a lemezfajtákat a templomtornyok toronysisakjainak a kivitelezésénél alkalmazták. A vörös idővel megmattul, egyébként idővel minden lemez megmattul. A rézlemez vót a legjobb, mer' az puha vót. A napra kitettük, melegedett, oszt úgy lehetett kézzel is hajtani. Tetőfedésre rézlemez nem használtak, csak sima horganyzott lemezt tettünk. Volt itt a keltetőállomás*

Szikszón. Az egész tetőt avval fedtük le. Olyan meleg vót, hogy nem lehetett ráülni nyáron a lemezre, tettünk – magyarul mondva – pokrócot a fenekünk alá, mer' ülni kellett végig. De akkor nem vót mentőkötél, nem vót semmi, csak fogódkodtunk. Már osztán az utóbbi időbe meggyött a mentőöv is. A '66-'68-as években történt ilyen formában a tetőfedés.

Adatközlőm kiegészítette még mondanivalóját az alábbiakkal: *Anyagbeszerzésileg az anyagiakat illetően mindez úgy történt, hogy elmentünk, felvállaltuk, tudtuk mennyi a bótba egy tábla lemez, akkor én mennyit kérek, összeadtuk és akkor azt mondtuk: Ennyiért megcsináljuk! Jó, köszönöm, akkor fogjunk hozzá!*

Tanulmányom főszereplőjének édesapja szintén bádogos- illetve kovácsmester volt, fiútestvérei pedig a lakatos szakmát sajátították el. Róluk olvashatunk most. *Apámnak géplakatos, bádogos, meg lókovács vót a mestersége. Apám neve: Hajdu András, 1923-ban született, mán húsz éve, hogy elment, 63 éves vót. Ott tanultam mellettök, ő meg itt tanult Szikszón id. Tinga Flórinál. Flóri vót valamikor itt a mester, apám tehát itt tanulta a lókovács szakmát. Kijárta az iskolát, mer' akkor még polgáriba jártak, oszt úgy gyött ide megtanulni a mesterséget. A római katolikus templomba is harangozott, mer' a mesterúr római katolikus felekezetű vót, ő vót ottan a kurátor – a harangozás is az ő feladata volt – és mint tanuló, neki kellett a mester megbízásából harangozni a templomba. Hál' Istennek, megtanította az öreg jól apámat és úgy Selyebre visszakerült. Megnősült, akkor lettem én, mint első fiú. Akkor ő ott kovácskodott. Díszszekereket csinált kiállításra, lovat patkolt. Akkor begyöttünk '59-be Szikszóra, eladták a házat, mer' öt fiú vót, oszt úgy nézett ki a dolog, hogy továbbtanulni nem lehetett, itt vettünk házat.*

Természetesen, arra is kíváncsi voltam, hogy adatközlőmet – lakhelyén túlmenően – mely területeken, mely falvakban kérték föl bádogmunkákra. *Hát kérem szépen, '63-túl a Felvidéken, Baktakék, Krasznokvajda, végig Selyeb, Szolnok (Abaújszolnok), Nyésta. Azon a részen építkeztek, engem meghívtak csatornát pakolni, kéményszegélyt (preszliszegélyt), tűzfalszegélyt pakolni fel. Megvettem Miskolcon a lemezt, meg Szikszón a vasbótba, itthon meggyártottam, kocsival vittem fel másodmagammal. Akkoriban ment az építkezés, felszereltük, ács vót, csinálta tovább. Borsod megye felső részein dógoztam sokat, Ongaujfaluba is. Ezen kívül vót Homrogd, Selyeb, vótam Halmajon, vót még Edelény, Tomor, Lak, sok helyen dógoztam. Akkor még a TSz-ek működtek és ők megrendeltek ilyen kisebb hambárokat, száritókat, hogy fedjük le. Terményraktárt is fedtünk,*

tehát nem csak lakóházakat. Megrendelte a TSz elnök, mentünk és csináltuk. Azér' a pénzünk megvót mindég! Vótak segítők (tanulók), csak sajnos én vótam az utolsó „garnitúra”, mert felszámolták a KTSZ-t, utána oszt mán szétoszlott. Vót a Lakás-karbantartó KTSZ, átminősítették, de mán ott szakemberek nem vótak, csak asztalos, meg kerégyártó, mán a vasszakma kiment!

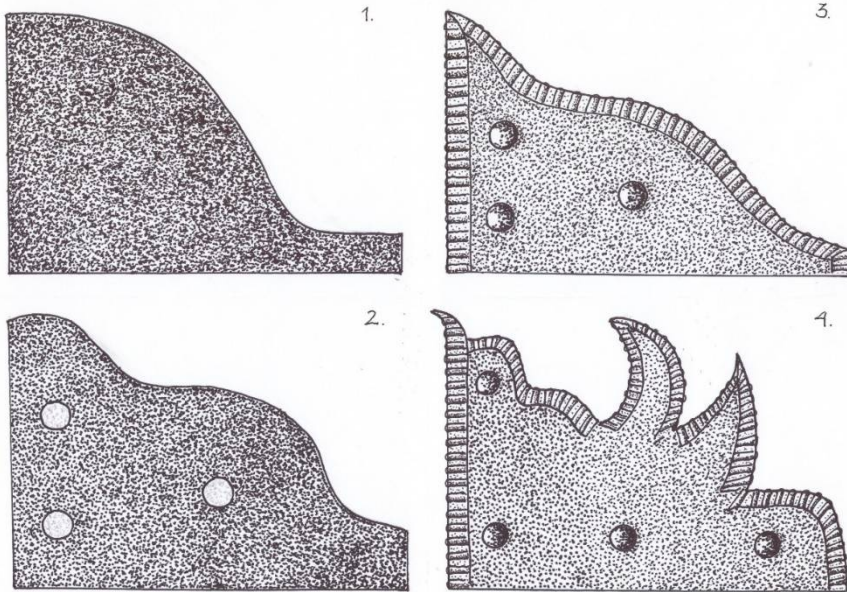
Legutolsó beszélgetésünk végéhez érven a mester elmondta még az alábbiakat: *A mai fiatalokat nem lehet erre befogni, mer' nem érdekli őket semmiféle szakma, csak a számítógép. Sajnos, ez van! Engem felkértek oktatónak a 16-osba is, de azt mondtam nem vállalom, mert a mai fiatalokkal nem lehet bírni! Hiába mondom, ha a lelket kiteszem, akkor sem!*

Abaúji falvak csatornadíszei

No, most a dísz! Kinek milyen kellett, mi vót az óhaja. Mer' vót 10-15 darab minta (rózsa), kinek ez, kinek az és azt vágtuk ki, oszt tettük fel, a régi maszek világba. Akkoriban vótak csak a horganyzott lemezek (1000 x 2000-es méretben) és különböző mintákat adtak nekem a mesterek. Különböző mintákat (sablonokat) tettünk a lemezre. Még a régi világból vót nekem egy album, tele sablonmintákkal, de sajnos megégett. Besárgult az egész papír, pedig olyan szépen le vót írva benne minden. Kivágtuk kézi lemezollóval és van egy kézi hajtású gép, annak tíz darab formája van. Lehetett recézni, domborítani, nütöt húzni (domborított csikot húzni) és mikor az megvót, akkor szépen egyengető fakalapáccsal a lemezt kiegyengettük. Amelyik szögletre ment, azt meghajtottuk derékszögbe, így mind a két oldalon egyforma minta volt. Ha végcsatornára kellett, akkor csak fele mintát tettünk odaforrasztva, és szegecseltük a csatornákat össze.

Adatközlőm a csatornadíszek megmunkálásával kapcsolatosan így folytatja tovább: *Van a zitni gép, annak a gépnek van több fogazati kezekje. A zitni gép Németországból került valamikor Magyarországra, onnan származik. Lényege: akarmilyen dísz akar csinálni, cseréli a fogaskezeket, olyat csinál, amilyet akar, mer' van tíz fajta kerek. Megvan nekem minden szerszám. Már kérték többen, de hát olyan embernek nem adom oda, aki nem ért semmihez. Ez az igazság!*

A munkaművelet további magyarázata: *Mikor megfogom azt a lemezt, aláteszem, hogy recézni kell, vagy nütözni kell, azt a kereket teszem be a gépbe. A nütözés egy mély vágás, ami szépen nütözta körül és úgy fordítom a díszet, ahogy kell. Utána hagyok egy centi coklit. A csatornadíszek*

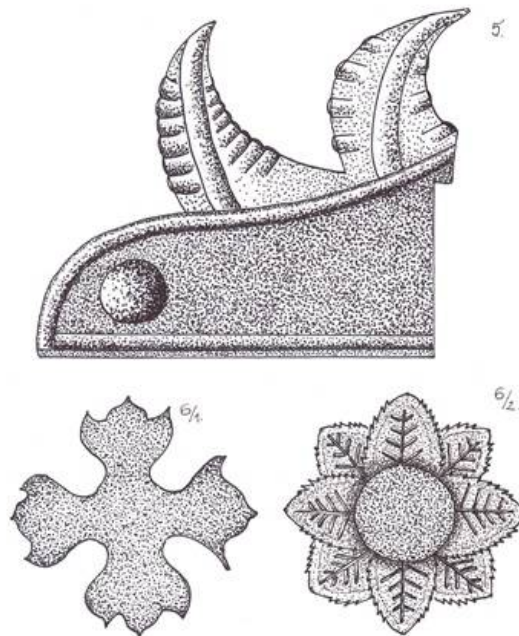

Folyamatábrázolás – fázisrajzok

1. Alapséma (horganyzott lemez) – „sima sablon”;
2. Sablon áttört lukakkal;
3. „Három körforma domborítással, körülrecézett szegéllyel”;
4. Az alapséma továbbfejlesztett fázisa, gazdagabb kidolgozás, tagoltabb, díszesebb megmunkálás.

peremén van egy centi cokli, amit a fogaskerekkel recézek körül. Ha féldísz kell, akkor a felére, ha egészdísz, akkor középen derékszögbe meghajtom. Akkor van egy újfajta pontozókalapács, meg egy alsórész, befogom az alsórészt a satuba, megfordítom a díszet és a pontozókalapácsot ráteszem, a másik kalapáccsal ráütöm, ami nyomja a domborúságot ki, pontosan méretre. És amikor ez megvan, akkor meghajtom derékszögbe a díszet. Ha sarokra kell, vagy pedig csak a végre kell, végcsatornára, akkor hagyok egy centi coklit a végcsatornának. Meghajtom azt is derékszögbe, hogy az mutasson, zárja le a feneket. Ki milyen óhajt, azt rakok fel. Hát, mostan már nem követelik a díszet, mer' már begyűtt a műanyag, begyűtt az alumíniumlemez, ami – megmondom őszintén – hajlik, mint a baba, nem megfelelő. Hát most ezek mennek. Manapság meg már a csatornákra nem is nagyon pakolnak díszeket. De még mindég megkérnek engem, hogy Andor bácsi, hát kén egy dísz! Elmegyek, megnézem milyen óhajt, itthon megcsinálom és vagy forrasztóónnal, vagy pedig szegeccsel felteszem. A bótokba már nem nagyon árulják. Aki ért hozzá, meg gépei vannak, az megcsinálja, mármint a díszeket. Hát ez van! Szépnek

szép, mer' úgy néz ki – ha a csatornán nincs dísz – mint amikor az asszonyon nincs ruha! Ez az igazság no! – és egy jót neveltünk.

5. Mívesen megtervezett bádogdísz töredéke.

6. Kapudíszek kiskapura, nagykapura

6/1. Horganyzott lemezből, sablon alapján kivágott stilizált virágmotívum (a lemez vastagsága 0,75 mm.

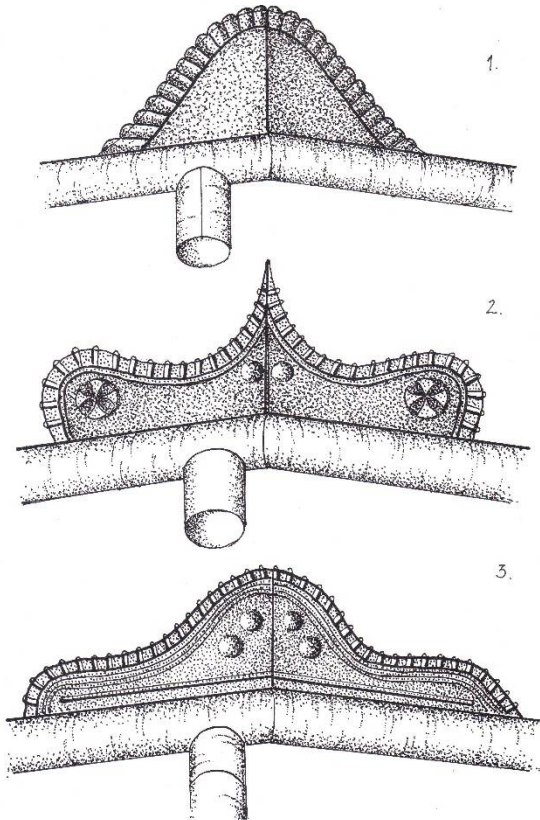
„A minta még a '63-as évekből való.” Továbbfejlesztése: „körülrecézni és a stilizált virágszirmokat ki-domborítani középtájt. Középen kifúrjuk, majd vagy felcsavarozzuk, vagy pedig felszegeccseljük.”

6/2. Egy már kész állapotban lévő, kidolgozott bádogdísz.

Abaúj Száraz-völgyi és Hernád-völgyi települések csatornadíszeiről készült grafikák

(A pályamunkában Baktakék, Kázmárk, Szikszó, Aszaló, Szentistvánbaksa csatornadíszének grafikái és azok leírása szerepel, jelen publikáció csak a baktakéki részt mutatja be.)

Baktakék

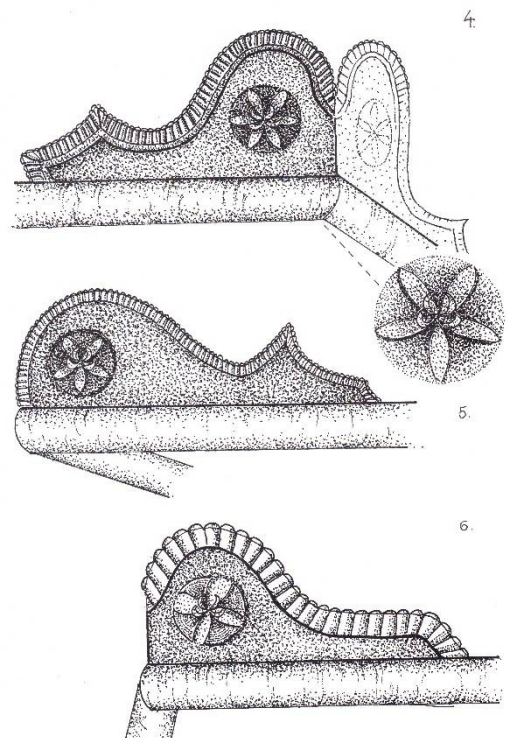

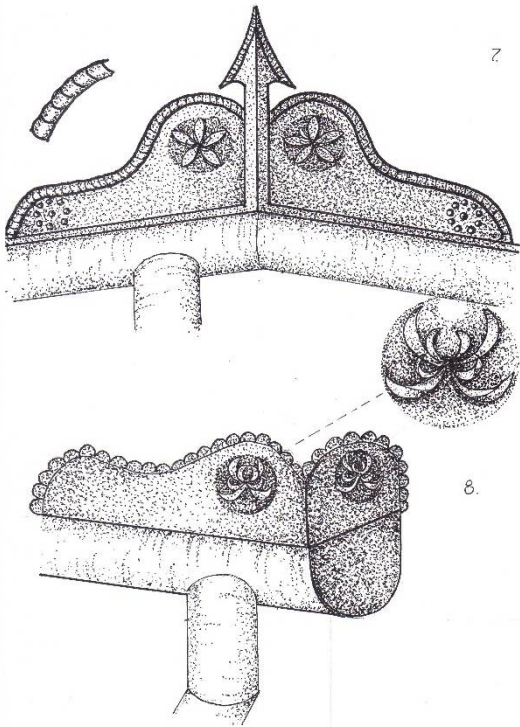
4-6. Egyik legrégebbi csatornadísz. Adatközlőm – Szilvássy Jánosné Piroska néni – elmondása szerint, eredetileg festve is volt: „...kékre, meg zöldre.” Egyébként a csatornamunkákat – így a dísz is – Szilvássy János testvérbátyja, Szilvássy Sándor bádogosmester készítette. Természetesen a környéken sokfelé végzett hasonló bádogosmunkát. Érdekessége még a művesen kivitelezett munkának, hogy a főmotívum (rosetta) belső stilizált szíromlevelei térben kiemelkedvén, fölfelé ill. cimpáival befelé hajlóak. Grafikámban a részkiemelés (kinagyított rosetta) magyarázó jelleggel mutatja, szemlélteti mindezt.

1. A derékszögben meghajlított sarokdísz viszonylag egyszerű kivitelezésű. Az egyszerűséget csupán a recézett szegélydísz oldja föl.

2. Az előzőtől lényegesen igényesebb, morfológiailag karcsú, kecses formakarakter jellemzi a munkát. A domborított félgömbszerű díszítmény gyakran megjelenik a csatornadíszeken. Ha szerény formában ugyan, de jelen esetben is alkalmazott a szoban forgó díszítőelem. A bádogmunkát gazdagabbá teszi a végeken elhelyezett rozetta motívum.

3. Hullámvonallal határolt csatornadísz, mely hullámos vonalvezetést követi a recézett szegély alatti háromsoros domborított, hullámos vonaldísz, majd ezeket kiegészíti kompozíciós szempontból a két-két félgömbmotívum.

7. A szimmetriatengelyként is fölfogható nyílszerű díszítőelem még inkább szimmetrikussá teszi a teljes kompozíciót. Erdekes díszítőelemek a zugokban elhelyezett piciny, félgömbszerű domborításokkal kialakított rozettamotívumok.

8. A végcsatorna ízléses, munkaigényes díszítőelemei. Újszerű, afféle csipkézett szegélydísz is fölfedezhetünk a grafikában. Megjegyzendő, hogy a végcsatorna lezárófelületére nagyon ritkán került díszítőelem, itt viszont üdvözölhetjük ezt.

9. Kecses ívű, szép mozgású bádognmunka. A bádoglemez sík felületét a már jól ismert kisebb, nagyobb méretű domborítások, félgömbszerű díszítőelemek tagolják.

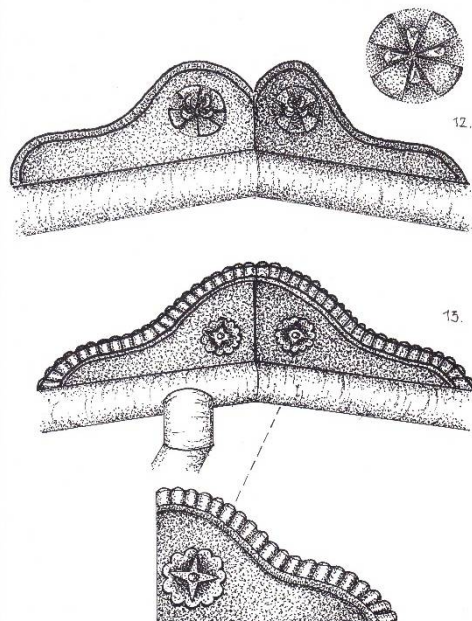
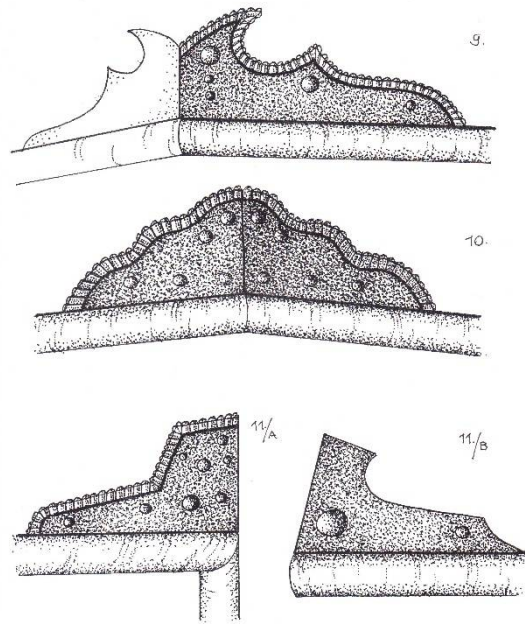
10. Az eddigiekhez hasonló elemekből áll össze ez a bádognívsz is, azzal a különbséggel, hogy a formát lehatároló hullámvonal íve, valamint a díszítőelemek eloszlása, kompozíciós rendje újabb megfogalmazást nyert.

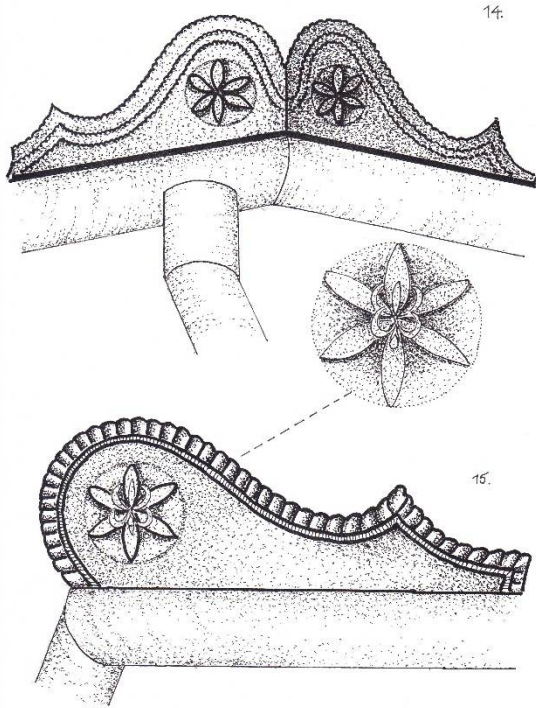
11./A Rendhagyó módon a recézett szegély egyenes lezárású kontúrvonalak mentén halad. Újszerű megoldás az is, hogy a korábbról már ismert díszítőelemek szórt formában ugyan, de a kompozíciós rend szem előtt tartásával történik a mester kezemunkájában.

11./B Újkeletűnek mondható, ill. modernebb fölfogást sugalló ez a bádognmunka. Formailag, díszítőelemileg egyszerűség, modern vonalvezetés jellemzi a csatornadíszít.

12. Hasonló kivitelezéssel ugyan már találkoztunk, de a befoglaló forma mégis lényegesen eltérő a korábban látottaktól. A recézett szegélyt is egy leegyszerűsített, kevésbé munkaigényes, domborított sávyszerű lezárás helyettesíti.

13. Ebben a kompozícióban a rozetta – mint díszítőelem – formabontóan eltér az eddigiektől. A szemléletesség kedvéért készült el a kinagyított, stilizált motívum, ugyanis egy cakkos szélű, sematizált virágforma közepében egy négyágú, csillagszerű díszítőelem fokozza az esztétikai hatást.

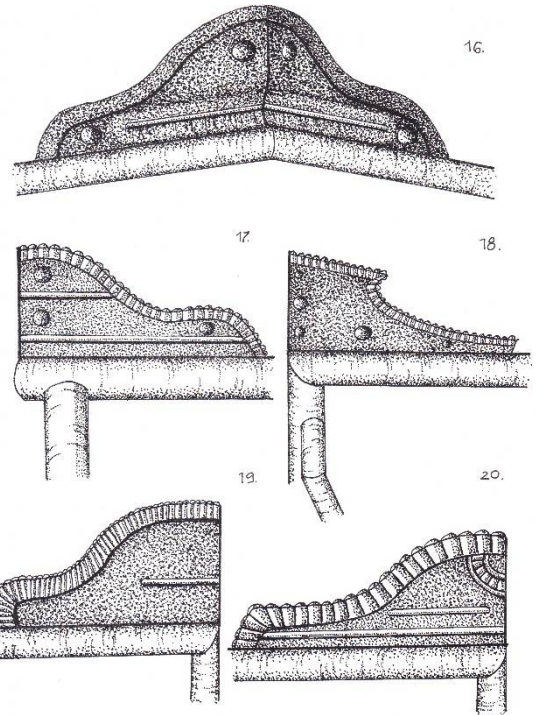

14. Hasonló kiképzésű és kivitelezésű csatorna-dísszel már volt szerencsénk találkozni. Ami viszont újdonsággént jelenik meg, az nem más, mint a recézett szegélyt helyettesítő hármás, csipkeszerűen futó hullámvonal. A szóban forgó hullámvonalak mintegy lezárják a rozettás díszítőmunkákat.

15. A főmotívum külső részletei (stilizált virág-szirmok) részben síkban kiterítve, a belsők pedig a térbe kimozdulva fölfelé, cimpáikkal befelé hajlóan kimunkáltak.

16. A szegély nélküli a recézettséget, tehát a lehető legegyszerűbb. A bádogdíz belső terében újra visszatérnek a félgömböszzerű, ill. vízszintes egyenes, vonalszerű domborítások.

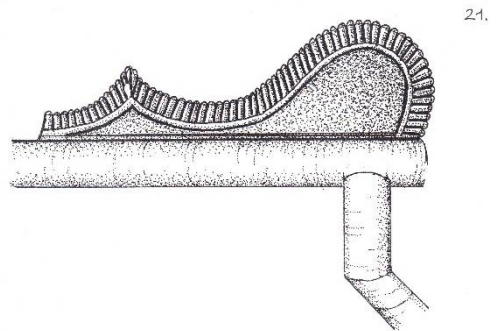

17. A díszítőmunkák ugyanazok az elemek, mint az előző csatornadíszben, csupán más elosztásban és visszatér a recézett szegély, amely díszítőmunka a bádogdíszek javarészeire jellemző.

18. Egyenes, ill. íves szegéllyel lezárt kompozíció.

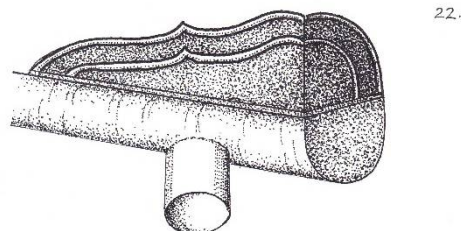
19. Érdekes, egyben tetszetős a sűrűn recézett szegőlék, a főfelület viszont motívumszegénynek mondható, ez viszont ne hangozzék szigorú bírálatként.

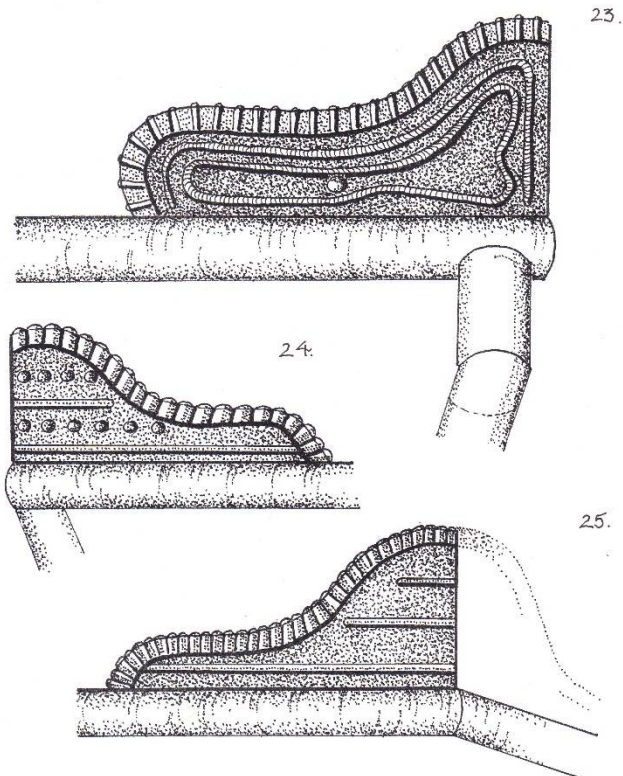
20. Abaujban formabontó ez a bádogdíz. A belső mező (felület) jobb felső sarkában egy még ez ideig nem látott domborítás – mint díszítőmunka – figyelhető meg.

21. Bár a bádoglemez belső felülete díszítmenyes, ezt ellensúlyozza a szépen kiképzett és recézett szegély, valamint a kecses ívűen megfogalmazott formaiság.

22. A ferdén futó két, egymással párhuzamos, „kapcsos zárójelre” emlékeztető domborítás az egyedüli díszítőmunka a bádogmunkában, ennek ellenére tetszetős.

23.

23. Szabálytalanul, de a kompozíciós rendet szem előtt tartva hálózák be a kigyózóan domborított, fonálszerű vonalak a csatornadísz felületét, az a piciny, domború félgömbdíz pedig kifejezetten kívánczik a monotonitás gazdagabbá tételéhez.

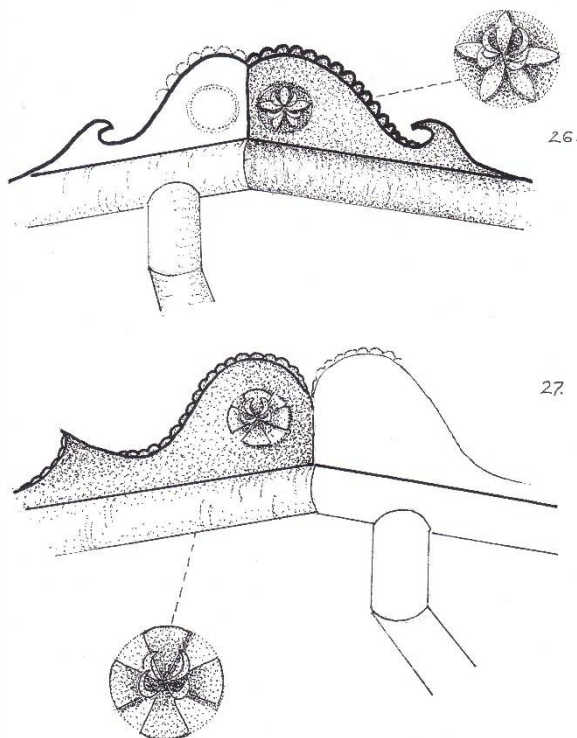
24.

24. Az eddigiekben a bádogmezőben a díszítő-elemek ennyire katonás sorrendben még sehol sem voltak megfigyelhetők, ennek ellenére az egyes elemekkel történő térkitöltés hatásosnak mondható.

25.

25. Recézett szegély, vízszintes vonaldíszek. Röviden így foglalható össze ez a mestermunka.

26-27. Látván a grafikát fölidéződnek a korábbi hasonló módon megmunkált bádogdíszek, viszont szó sincs teljes mértékű ismétlődésről.

26.

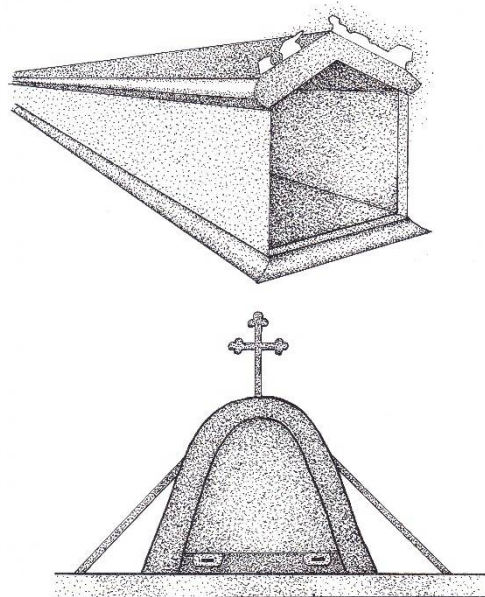
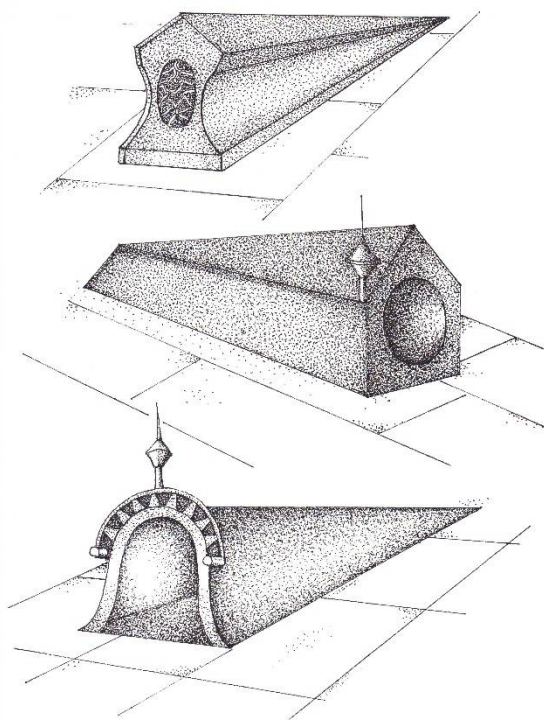
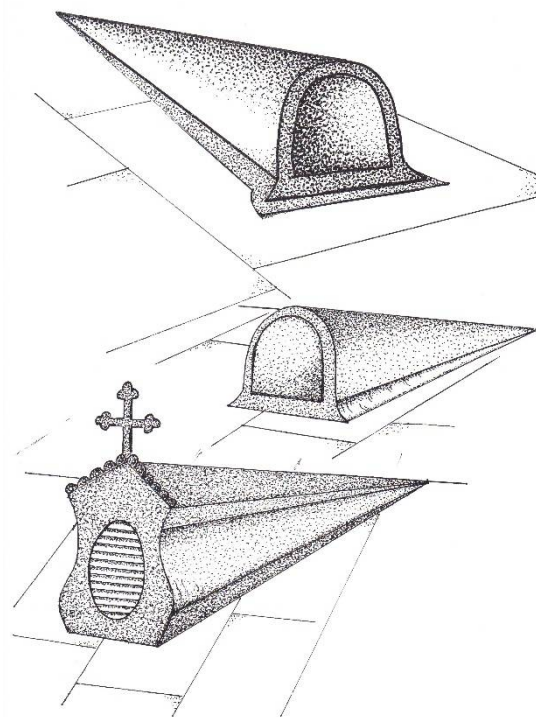
27.

Tetőtéri (padlástéri) szellőzőnyílások, vagy ahogyan Abaújban mondják, „rókalyukak”

A „rókalyukak” elkészítése is a bádgosmester feladata volt. A szellőzőnyílások részben az utcára néztek, részben az udvarra. Szám szerint annyi készült belőle, amennyi kívánatos volt, olyan kettő-három. Bádgo-, cserép- és palatetősházakon egyaránt megtalálhatók. A nyílások frontális felülete lehetett egyszerűen kivitelezett, de szép számmal akadtak gazdagon, mívesen kiképzettek is. Teljesen más megoldású rókalyukakat figyeltem meg a Száraz-völgyi falvakban, például Vizsoly, Vilmány, Boldogkőújfalu parasztházai esetében.

A rókalyukaknak a szellőztetésen túl fénybeocsátó szerepük is volt. *Lehetett kinyitható, ill. fölhúzható ajtócskával ellátott is. Olykor dróthálóval fonták be a szellőzőnyílást, hogy a madarak (galambok, verebek) be ne röpjöljenek* – mondta Tóth Józsefné, Erzsike néni, idős baktakéki adatközlőm.

A rókalyuk megnevezés eredetére vonatkozóan, bármennyire is igyekeztem, kíváncsiságom sok esetben csődöt mondott, hiteles magyarázatot nem kaptam. Végül csak sikerült elhallanom egy meggyőzőnek tűnő véleményt, miszerint a szellőzőnyílások alakja, kiképzése nagyon hasonlít a róka tartózkodási helyének bejárati részéhez.

Bádogosmunkák a gábor-cigányság körében

A gábor-cigányok, vagy kalapos gáborok Romániában, főleg Erdélyben honos cigányok. Jellegzetességük, a férfiak által hordott nagy, széles karimájú fekete kalap, ill. a hatalmas bajuszuk, valamint a nők által hordott színes népviselet. A gáborok általában jómódú cigányok, tipikus foglalkozásuk a tetőfedés és egyéb bádogos munkák voltak a XX. sz. második feléig – olvasható a Wikipédián.

A bádogos munkákon túl drótozással, fódózással is foglalkoztak éppen úgy, mint a magyar cigányok, no meg a felvidéki drótostótok is – meséli egyik helybéli roma származású adatközlőm, aki azt is elmondta, hogy ekképpen kiabáltak: Drótozást, fódózást vállalunk! vagy Fazekat fódózni! esetleg Fazikat fodoká!

Biciklivel jártak faluról falura, olykor gyalog. Kérésemre adatközlőm elmesélte magát a munkafolyamatot is. Ha a fazék alul kilukadt, azokat befódózta. Alumíniumlemezből két darab kör

vagy négyzet alakú foltot vágott lemezvágó ollóval. A két lemez közé búzalisztból készült *csirízt* tett, hogy jobban összetapadjon, kívül is, belül is. Előzőleg a két lemezt középen kifúrta és *fakalapáccsal szegecs* segítségével összekalapálta. (A szegecs szögyszerű eszköz volt, csak attól kisebb.) Az edény külső felületére vaskalapácsot helyezett, belülről pedig fakalapáccsal ütögette a szegecset.

Dróthálóval elsősorban a nagyobb méretű cserépedényeket az ún. *vászonzazekakat* láttak el, hogy azok a szabad tűzben el ne repedjenek. Az eszközeiket vászontarisznyában vállukon, vagy pedig fából készült ládikába hátukon hordták. Az elvégzett munkáért krumplit, vagy más természetbeli honoráriumot kértek. A gábor-cigányok csatornázást, tetőfedést, kovácmunkát, lópatkolást is végeztek, sőt szekereket is készítettek. Apáról fiúra szállt a mesterség. (Adatközlőm: Gáspár Miklós, roma származású, 68 éves, római katolikus felekezetű, Bocskai István út 35. szám alatti szikszói lakos.)

NYISS AJTÓT A BARKÓSÁGRA

Farkas Éva

2012 őszén nyitotta meg kapuit Királdon a Művészanya, melynek megálmodói és mai napig mozgatói az Ózd térségi fiatalok. Céljuk egy olyan alkotóház, módszertani központ létrehozása volt, mely otthont nyújthat mindazoknak a fiataloknak és az idősebb generáció képviselőinek, akik fogékonyak a helyi kulturális örökség, a Barkóság értékeinek felkutatására, a rég elfeledett mesterségek visszatánulására, művelésére. Fontosnak tartották, hogy a helyi hagyományokra építve olyan kézműves termékek kerüljenek ki az itt tevékenykedő közösség keze alól, amelyek a modern kor emberének igényeit is kielégíthetik, szerethető darabjai lehetnek egy-egy lakásnak, de portékáik között a mindennapi használatra alkalmas viseletek, öltözékek és kiegészítők is megtalálhatók.

Miért is fontos és kiemelkedő a fiatalok kezdeményezése? Az Ózd környéki települések alkotják a palócok keleti ágához tartozó barkó népcsoportot, akik a 19. században a rohamosan fejlődésnek indult nehézipar következtében korán kivették viseletükből és elfeledték különleges hagyományait. A 20. század végén a nehézipar világméretű válsága hazánkban elsőként az ózdi vasipart érte el, aminek következtében az itt élők komoly gazdasági, társadalmi kihívásokkal kerültek szembe. A helyi fiatalok is kénytelenek voltak szembesülni az egyre mélyülő problémákkal. Korosztályuk mentalitásából adódóan nemcsak beszélni, de tenni is kívántak a térség jobb jövője érdekében. E jobbító és újító törekvés eredményeként született meg 2007-ben a Művészanya létrehozásának gondolata, és egyúttal a nemes szándék, a Barkóság még meglévő kulturális értékeinek feltárására is, hiszen – ahogy azt a néhány évvel ezelőtt általunk szervezett Kamaszparlamentben a fiatalok megfogalmazták – *gyökereinket kutatva tudjuk újra megtalálni helyi identitásunkat, mert csak a múltunkat tiszteletben tartva, gyökereinkre támaszkodva lehet jövőt építeni.*

A fiatalok igen aktív kutatómunkába kezdtek. Sikerteljes kapcsolatot teremteniük azokkal az idős emberekkel, *kultúra őrzőkkel*, akik szívesen elevenítették fel fiatalságukat, az akkor élő szokásokat és büszkén mutatták meg féltve őrzött hozományukat, az általuk készített gyönyörű textil-munkákat. Gyűjtőmunkájuk híre eljutott a kis településeken élőkhez is, egyre többen kezdtek foglalkozni a Barkósággal és a még meglévő, nagyszülőktől örökölt régiségek értéke saját gondolkodásukban is felértékelődött, sőt több településen

kiállításokat szerveztek ezekből a régi anyagokból.

A fiatalok első pillanattól kezdve nemcsak a múlt feltárásában, de a régen elfeledett mesterségek visszatánulásában, felelevenítésében is gondolkodtak. Igazi kihívásnak tartották, hogy a több generáció során kialakult tárgyi kultúra darabjai tovább éljenek, számukra is elfogadható formában. Mindennek eredményeképpen több tehetséges fiatal csatlakozott a kezdeményezéshez, akik közül sokan ma is tagjai a Művészanya közösségének.

Megfelelő szakmai tudás hiányában elsőként a polgári mintákat sikerült megtalálni. Gyökeres változást eredményezett a barkó kézműves hagyományok feltérképezésében, újraélesztésében Beszprémy Katalinnal, a Hagyományok Háza szakmai vezetőjével 2013-ban történt sorsszerű találkozás. Elindult egy közös gondolkodás, mely a helyi közösség lelkesedése, tenni akarása mellett végre párosult az ország legjobb mestereinek szakmai tudásával, támogatásával.

2014-ben *Mesterségtanulás* címen négy régi kézműves tevékenység visszatánulása indult el a Hagyományok Háza szakembereivel. Beszprémy Katalin és Illés Vanda a hímzést és viseletvarrást, Pintér Piroska a szövést, Ament Éva a bútorfestést oktatta. Az inasok kis közössége pedig a helyi tehetséges fiatalok mellett azokból az idősebb generációt képviselő asszonyokból alakult ki, akik már komoly gyakorlattal rendelkeztek a hímzés, varrás terén.

A mesterek nemcsak a képzést irányították, de járták a térséget a Művészanya tagjaival, idős helyi asszonyoknál, helytörténeti kiállításokon gyűjtötték a mintákat, melyeket másnap már fel is dolgoztak a közös műhelymunka során. E kutatómunka során két rendkívüli asszonyt ismertünk meg. Élettörténetük, tudásuk, az általuk megőrzött tárgyi emlékek nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy ma már többet tudunk a barkók kézműves hagyományairól. Sok-sok beszélgetés után született meg az itt bemutatásra kerülő kis anyag, mely elsősorban a két asszony visszaemlékezéseire épül. Mindannak ellenére, hogy teljesen eltérő társadalmi-gazdasági környezetben élték életüket, a 20. század kihívásai, megpróbáltatásai sok hasonló helyzet elé állították mindkettőjüket, emberi nagyságuk, erkölcsi tartásuk sokunk számára példaértékű lehet.

Apátfalvi Miklósné, Margit néni.

Egy sáti parasztcsalád élete

Egy sáti parasztcsalád 20. századi életébe **Apátfalvi Miklósné Kovács Margit**, Margit néni elbeszélése nyomán nyerünk betekintést, aki 1926 júliusában született Sátán, egy ötgyermekes család negyedik gyermekeként. Gyula, Lajos, Emelka, Margit és Mariska volt az öt testvér. 9-10 hold földön gazdálkodott a család, édesanyja Farkaslyukba hordta a piacra a tejet, babot, vagy ami éppen a földön megtermett. Otthon aprójószágot és tehenet tartottak. Összetartó család voltak, ma is nagy-nagy szeretettel beszél Margit néni róluk. A fiútestvérek az édesapjukkal megjárták a II. világháborút. Közben a lányok férjhez mentek. Margit néni maradt az édesanyjával. Nemcsak összetartó, de szorgalmas család is voltak. A három lányt rendszeren kistafirozták, a jövőre otthonukat, házukat pedig családi segítséggel maguk építették. Kivétel Margit néni, aki a férje családjához költözött. Margit néni édesanyja nagyon szépen szőtt és kézimunkázott, *aranyoskezű volt*. Amíg az édesanyja szőtt, addig a nagymama vigyázott a gyerekekre, segített a háztartásban. A lányok természetesen a későbbiekben mindannyian megtanultak szőni, hímezni. Így természetes volt, hogy gazdag *stafírungot* (kelengyét, menyasszonyi hozományt) kaptak a lányok.

A parasztok józan gondolkodásának egyik szép példája, hogy a visszaemlékezéskor Margit néni fontosnak tartotta elmesélni: az édesapja még a háborúban is a család mindennapi betevő falatjáért aggódott. Megüzente, a földet be kell vetni búzával, hogy legalább kenyér legyen a szűkös napokban. A szegénység, a háború kemény emberré formálta az asszonyokat. A férfiak a háborúban

harcoltak, a magukra maradt nőknek nemcsak a földeken, de az élet többi területén is meg kellett állni a helyüket. Az oroszok bevonulásakor a falu előljárója hozzájuk akarta beszállásolni a katonákat, merthogy vannak ott asszonyok, és hogy *mindent lehet ott csinálni*. Az édesanyja kiállt a négy nő alkotta család – Mamóka, két lány és önmaga – mellett. - Náluk nem fog *tesznyélkedni senki* – jelentette ki, így hát kénytelenek voltak máshol szállást keresni a katonák számára. Megdöbbenő, de a templomot találták megfelelő helynek, hogy mise után ott beszéljenek a falu lakosságával.

Ekkor már voltak udvarlói Margit néninek. Esténként jártak a lányokhoz, beszélgettek és a lányok közben kézimunkáztak. Csók nem volt, azt nem illett adni. A jövőrebeli férje még fiatal volt, a többi leventével együtt, a kántorpap készítette fel őket a rájuk váró feladatokra. Igazából akkor figyelt fel a fiatalemberre, mikor az édesanyjával a tarlóhegyen kaszáltak és egyszer csak segítségükre sietett. Ez a segítőkészség, gondoskodás egész életüket végig kísérte, amit a Margit nénihez írt gyönyörű szerelmeslevelek is bizonyítanak. Az abban az időben szokásos udvarlás minden formáját kihasználta: éjjeli zenét adott, nagyon szépen harmonikázott, *májfát* (májusfát) állított. Végül 1945. május 12-én házasodtak össze. A házasságból két gyermek született. A leánygyermek születése után hamarosan meghalt. A fia nem nősült meg, így haláláig Margit néniel élt. A férje családja 12 hold földön gazdálkodott. Nem volt testvére, egy szem gyermek volt. Az ifjú házaspár a férj házába költöztek. Ekkor még a ház hátulsó részében laktak. A pitarban Mamóka, a nagymama aludt, Margit néni a férjével, gyerekeivel és az anyósával 15 évig élt a belső szobában. Innen nyílt

Margit néni családja, szülei és testvérei.

a konyha és az első két szoba, amit tisztaszobaként használtak.

Margit néni családja odafigyelt a lányok *stafírungjára*. Nekik kellett biztosítani a bútort, az ágyneműt (nyolc párnát), zsákokat, tarisznyákat, (ebben vitték a határba a kenyeret, de a tarisznyát használták az iskolába járáskor is) terítőket, derékaljat stb. A derékaljba a szalmát azonban már a vőlegénynek kellett *betölteni*.

Margit néni családjában már *nem volt vászongatya se alul, se fölül*. A férje családjában még hordták a vászoninget, vászongatyát. Margit néni a kiszabott vászongatyát *kimerkelte* (kereszt-szemes mintával kihímezte), eladta a piacon, s ezen a pénzen vett meleg nadrágot és nyári gatyát férjének. Annak ellenére, hogy a szövés, fonás, kenderfeldolgozás és a házi vászon használata már egyre inkább háttérbe szorult, Margit néni és testvére, Emelka sokat szóttek. Az 1960-as években fonal hiányában raffiát használtak. Csodálatosan szép színes rongyszőnyegek kerültek ki a kezük alól.

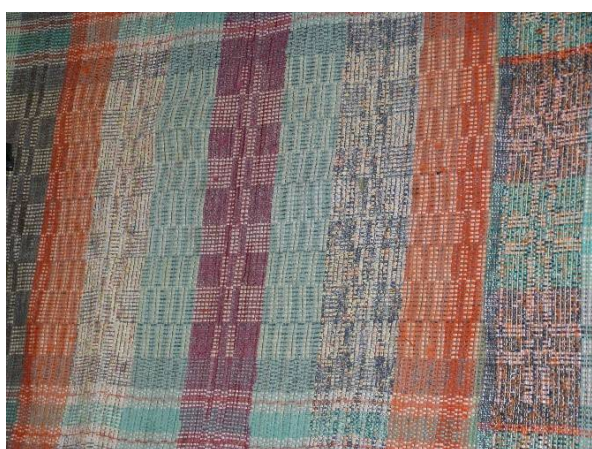
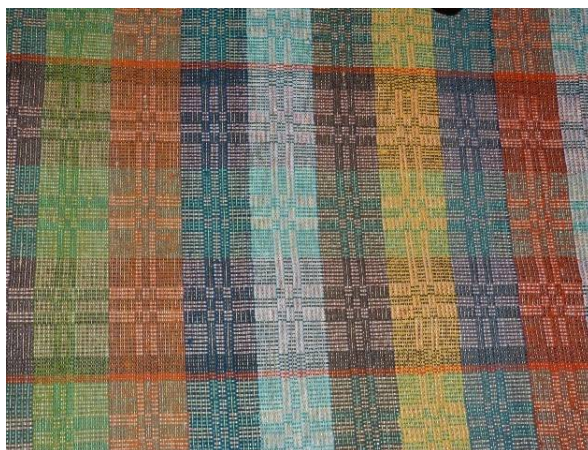
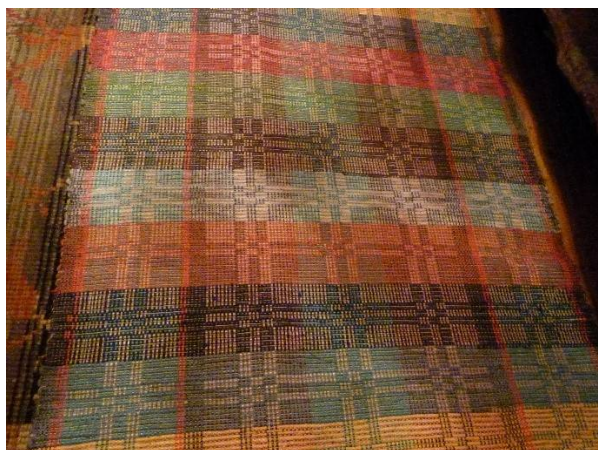
Kendercsíkos terítő

Tulipános láda, Margit néni stafírungjának őrzője.

Kendercsíkos derékalj

Margit néni által szőtt színes rongyszőnyegek

Horváth Lászlóné, Margó néni.

Hangony és a Kisgergely család

A mai Hangony a múlt század elején még két településből állt: Felsőhangony és Alsóhangony (1939-ben egyesült a két település, bár az ott lakók a mai napig megkülönböztetik a két részt). Felsőhangonyon meghatározó volt a kismemesek száma, míg Alsóhangonyon a szegényebb parasztok, iparosok, és munkások éltek. Felsőhangonyon élt a Somoskeőy földbirtokos család, Somoskeőy Somoskeőy Ferenc és családja, öt gyermekkel, akik a rossz gazdálkodás következtében kénytelenek voltak eladni földjeiket. Ekkor jutott komolyabb földterülethez Felső- és Alsóhangonyon Kisgergely József – Margó néni nagyapja – és unokatestvére, Kisgergely Dániel. Ezzel megalapozták a családnak nemcsak gazdasági, de társadalmi helyzetét is. A település vezetői között ott találjuk Kisgergely Dánielt és a későbbiekben Margó néni édesapját, ifjabb Kisgergely Józsefet is.

A falu életében – nem meglepő, különösen a 20. század történelmét ismerve – fontos szerepet töltött be a laktanya. Innen indultak el a katonák az I. és a II. világháború idején, itt találtak menedéket lengyel tisztek az 1940-es évek elején, de megfordultak itt zsidó munkaszolgálatosok, német és orosz katonák is. A család életét mindez komolyan érintette a helyi társadalomban betöltött szerepük miatt.

Margó néni 1929 telén született Felsőhangonyban Kisgergely József és Endrész Mária második gyermekeként. Édesanyja Sajónémetiből származott, ahol szintén gazdag kismemesek laktak. A család ekkor már biztos anyagi háttérrel rendelkezett. A biztonság kedvéért az édesanyja kapott az apósától *hérészpénzt* (menyasszonyként kapott pénz) arra az esetre, ha a család bajba

kerülne. Később az alsóhangonyi földek árából Harmacon vásároltak további ingatlanokat. Annak ellenére, hogy a századfordulón a család igen népes volt, a sok betegség, háború következtében minden vagyont egyedül Margó néni örökölt.

Margó néni elemi iskoláit Felsőhangonyban végezte, majd Putnokra került polgáriba. 1943-ban a második évet már Egerben, az angol-kisasszonyok leányiskolájában folytatta. A polgári befejezése után Putnokon, az országos híré gróf Serényi Béla Gazdasági Felsőleánynevelő Intézet és Gazdasági (háztartási) Szaktanácsadó

Kisgergely József és Endrész Mária esküvőjük után.

Állomáson szeretett volna tanulni, ahová gazdag báró és grófkisasszonyok is jártak. Itt a fiatal lányok nem csak általános műveltségre tettek szert, de Margó néni szerint megtanulták, hogy kell a tyúkólat kitakarítani, beteget ápolni, mert csak az parancsolhat, aki maga is tisztában van a dolgokkal és nem *ízik-fancikol* (nem viselkedik felsőbbrendűen, lekezelő módon). Sajnos, az élet közbeszólt, a gazdasszonyképzőben megszűnt az oktatás és Margó néni számára is a továbbtanulás lehetősége.

A polgári iskola elvégzése után Margó néni visszakerült Hangonyba. Ezt követően ismerkedett meg férjével, Horváth Lászlóval egy aranykálász gazdaképzés során. A tanfolyammal párhuzamosan színdarab bemutatására is készültek a helyi fiatalok, mely így több lehetőséget biztosított a találkozáshoz. Végül a beszélgetésekből udvarlás, majd 1947-ben házasság lett. Férjének a családja is a tehetősebbek közé tartozott. Annak idején a két nagyapa - Kisgergely József és Horváth Bálint - között történt adás-vétel alapján került az alsóhangonyi birtok a Horváth család kezébe. Ezzel a két család – alsóhangonyi és felsőhangonyi – vagyona, a földek megint egy kézbe kerültek. Házasságukból három gyermek született, a legidősebb, Zita a mai napig édesanyjával él a régi családi házban.

A 19. század végéig a gazdálkodás úgy történt, hogy a család tagjai közösen művelték meg a földeket. Az I. világháború és a sok betegség megtizedelte a családot. A gazdaság növekedésével szükségessé vált, hogy napszámosokat fogadjanak. Aratáskor 15-16 helyi ember segített, akik munkájukért fizetségül teljes ellátást és terményt kaptak. A cséplést a cséplőgép tulajdonosa végezte az egész faluban, akkoriban ez egyfajta vállalkozás volt. A cséplőgépen négy nyílásból négy

zsákba ment a termény. A zsákok számát feljegyezték, ennek alapján kapták a fizetséget az emberek. Búzát, árpát, zabot termesztettek.

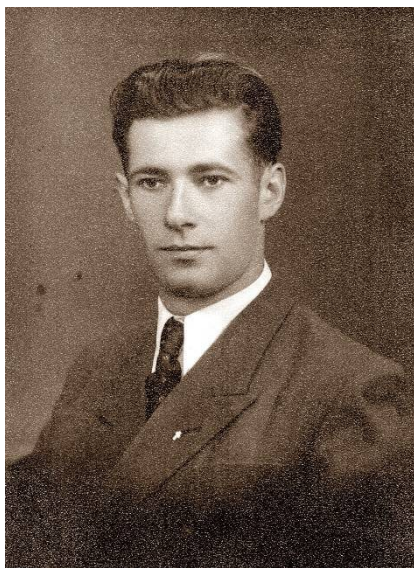
A Horváth család révén iparosok is bekeverültek a családba. Horváth Bálint és fia, József kőművesként több házat épített Ózdon, a Cipónál. Apósa értett a bőrművességhez, lószerszámokat készített, de cipészként is dolgozott.

Kenderföldje majdnem minden családnak volt. Csak annyi kendert termesztettek, hogy a család szükségletét kielégítsék. A faluban két asszony foglalkozott a kenderföldek gondozásával. A kender feldolgozásánál már 8-10 asszony munkálkodott. Az idősebb asszonyok fontak, a szövés munkálataiba minden korosztály bekapcsolódott. A legfinomabb kenderből cernát fontak, mert ezzel lehetett a kendervásznat összevarmni. A kendercernát csak kiváltságos tehetségű asszonyok tudták fonni. A kendertermesztés, feldolgozás az 1950-es évekig tartott. Míg a 20. század elején szinte minden textilféleséget – zsákokat, lakástextilt, viseletet – otthon állítottak elő, addig a század közepére minimálisra csökkent, leginkább már csak rongyszőnyeget szőttek.

Margó néni családjában a nagymamája még szőtt, édesanyja is tudott szőni, de valójában már nem volt rá szüksége. Margó néni a gyermekkori balesete miatt nem tanulhatott meg szőni, de a neveltetéséből adódóan a falusi asszonyok feladatával teljes mélységig tisztában van. Erre jó példa, hogy édesanyja kedves kis történet keretében tanította meg a kenderfeldolgozást, de más tevékenységet is. Természetes, hogy a környezetében minden asszony kézimunkázott, Margó néni hímezni már öt éves korától kezdve tanult és élete fontos része maradt.

Az 1950-es évek kulákküldözése természetesen az ő családjuk életére is hatással volt. Mint a környék egyik leggazdagabb családjáé, folyamatos zaklatásnak voltak kitéve. Kúriájukba nyolctagú családot költöztettek be. Folyamatos volt a házkutatás, a feljelentések. A Tsz megalakulásakor első körben a tanács csereföldeket ajánlott fel, majd második körben minden földet elvettek tőlük. Végül a kúria a családé maradt, Margó néni a mai napig abban él.

A 20. század elejéig a férfiak helyben szőtt vászon nadrágban, ingben jártak. Ennek emlékét őrzi a szólásmondás: *Jaj már neked inged – gatyád, közeleg már Simon-Júdas,*

Kisgergely Margit és férje, Horváth László esküvőjük után.

A kúria, melyben Margó néni ma is él.

azaz le kellett venni a vászonruhát. (A környéken a szentsimoni búcsú volt Simon-Júdás napján, október 28-án. Általában ezután már téliesen kellett öltözködni.) Margó néni nagymamája még vászon alszoknyát viselt. A lányok, asszonyok szoknyában, blúzban, ill. kötényruhában jártak. Ekkor, vagyis a 20. század elején történt a váltás, a kivetkőzés. Ekkoriban vált általánossá, hogy már a putnoki kereskedőktől vásárolták a ruhának való anyagot, akik Budapestről szereztek be árujukat.

A tehetősebb családok a két világháború közötti időszakban a szükséges stafirungot már nem maguk állították elő, hanem csináltatták. A vásznat a putnoki takács szötte. Erre a szabadrajzú, kihímzendő mintákat környékbeli íróasszonyokkal rajzoltatták, hiszen nem ismerték még a drukkolást. Ezt követően fiatal lányokat fogadtak, akik kihímeztek a hozomány textiljeit. Természetesen a család nőtagjai is hímeztek. Margó néniékhez többek között egy közeli településről, Arlóból szegődött el egy lány, aki mintegy hónapig náluk lakott, s a kialkudott béren felül teljes ellátást is kapott. Emellett a putnoki gazdasszonyképzőben tanuló lányok is vállaltak ilyen jellegű munkákat. Margó néni igen gazdag hozománnyal rendelkezett. A barkó kézműves hagyományok remekeit találtuk meg nála. Az ágynemű, a terítők egy része lyukacsos hímzéssel készült. Ezek a minták úgy érvényesültek igazán, ha színes alapot kaptak, ezért a párnák végét, ahová a hímzett rész került, rózsaszínű vagy kék selyemmel vonták be. Margó néni stafirungjának számos darabja úgynevezett *kendercsíkos* technikával készült. Kendercsíkosnak nevezzük azt a vásznat, melyet felváltva kender- és pamutfonalból

szöttek, s így kapta meg a csíkozást a megszőtt anyag. Ez a fajta szövés nagyon jellemző a barkókra. Ezt követően leggyakrabban egy széles pamutcsíkba hímeztek a mintát, amit általában szál-számolásos laposöltéses technikával készítettek.

Azon a téli estén 2013-ban, amikor először találkoztam Margó nénivel és mesélt életéről, megmutatta stafirungját, egyikünk sem gondolta, hogy az egyik legszebb anyagot találtuk meg a barkó kézműves hagyományok újraélesztéséhez. Ugyanis Margó néni liliummal díszített, kenderkockás terítője és a Kisgergely család, zömében nőtagjait ábrázoló fotó lettek Molnár-Madarász Melinda barkó kollekciójának ihletői. 2016-ban Budapesten, a Mesterségek Ünnepeén, divatbemutatóval egybekötve került bemutatásra a barkó projekt. Ezen alkalommal Pálmai Ilka, a Művész-tanya vezetője egy előadás keretén belül beszélt a barkókról, népművészetükről, hagyományos viseletükről. S hogy mindezt hogyan fogalmazza át egy 21. századi divattervező a mai kor számára, azt Molnár-Madarász Melinda barkó ihletésű ruhái tették kézzelfoghatóvá a közönség számára.

Összegzőként megállapítható, hogy a barkók az iparosodás következtében a 20. század elejére kivetköztek hagyományos viseletükből, lassanként elfelejtették identitásukat. A Művész-tanya fiataljainak célja – a barkó kézműves hagyományok újraélesztése – elképzelhetetlen lenne e két asszony, Margó néni és Margit néni története, az általuk megőrzött sok-sok tárgyi emlék nélkül. Mindketten elveszítették azokat az embereket, akikkel megélték a fiatalságukat, magányosan, emlékeikbe menekülve éltek mindennapjaikat. Örömmel veszik, ha meglátogatjuk őket, meghallhatjuk történeteiket, megcsodáljuk kézimunkáikat. Fontosnak tartják, hogy a Művész-tanya kis közössége révén mindez e szépség, a barkók kézműves öröksége tovább él.

A Kisgergely család asszonyai és gyerekei az 1920-as évek elején.

Kendercsikos prozlikos kendők

Szőttes terítők.

*Párnahuzat.
(Beszprémy Katalin fotója)*

*Liliom mintás, kenderkockás terítő,
Margó néni háztartásának legrégebbi darabja,
mely anyósától maradt rá.*

Mesterségek Ünnepe 2016. Molnár-Madarász Melinda terve alapján készült barkó ihletésű ruhák.

NYOLCVANÖT ÉVEM HORDALÉKA...

Történetek, esetek, emberek
(részlet)

Kúti István

Mottó:

Tényleg így volt? Azt hiszem.

De az biztos. Így emlékezem!

Béky Lóránt

Bevezetés

Életem második félidejének – 40 évi munka és 25 évi nyugdíj után – vége felé összegezés, végelszámolás helyett, emléktöredékeként született ez a gyűjtemény. A 85. életévet túlhaladva egyre gyakrabban gondol az ember arra, hogy lassan be kell fejezni a földi pályáját, itt kell hagyni a szeretteit, ami neki is fáj, nekik is fáj. Ilyenkor számolgatja, hogy ősei (szülei, nagyszülei) mennyi időt is kaptak a Teremtőtől.

Ebben a korban érzi meg az ember, hogy testi ereje gyengül, hogy szellemi ereje már nem a régi. Hiába szedi a Cavintont, a Nootropilt és az egyéb „természetes alapanyagú” csodaszereket, felejt és emlékezetkihagyásai jelentkeznek.

Minden ember élete egy regény, ha megírja, ha nem. Borsos Gábor salgótarjáni technikai igazgató erről így bölcselkedett: *Amit nem írnak meg, az olyan, mintha meg sem történt volna.* Ezt a bölcselkedést fejlesztettem én tovább: *Amit pedig megírnak, az nem biztos, hogy úgy történt meg.*

Ez a gyűjtemény nem életregény (már terjedelménél fogva sem). Műfajilag nagyon vegyes, mert van benne helytörténet, személyes történet, tapasztalat, életkörülményeimben beálló változások sorozata, visszaemlékezés munkahelyeimre, rokonaimra, munkatársaimra, barátaimra, ismerőseimre és élményeimre. Töredezett, és kevert, mert nem mindenütt követi, követheti az időrendi sorrendet. Stílusa sem egységes, hiszen nem egy időben íródott, hanem amikor az emlékezetemben felötlött, és hangulatom is volt az íráshoz. Tehát a számítógépembe rögzített „eseteimet” próbáltam ilyen emlékezet-töredék gyűjteménnyé összefűsíteni. A megszületés időpontjára utal pl. az, hogy utcanevekben és vállalatnevekben is vannak változások, amit már nem vezettem át az eredeti szövegben.

Egy kis családtörténet

Laci öcsém elkezdett családfakutatással foglalkozni, én pedig csatlakoztam hozzá, segíteni. Sajnos a nagyszülőknél nem jutott tovább, de a pályázat beadása óta sikerült néhány újabb adattal kiegészíteni a családfát.

Nagyszüleimről a következőket tudom. Anyai nagyapám eltűnt az I. világháborúban. Nagyanyám csak annyit tudott róla mondani, hogy szép szál ember volt és hogy *felülről gyűtt.* Ezt én sokáig úgy értelmeztem, hogy Legyesbényétől északabbról származik, de a születési helye: Tiszaeszlár, ennek ellene mond.

Az északról származást támasztotta alá édesapám elbeszélése, aki elmondta, hogy az egyik alkalommal az ózdi piacra tartva megszólított egy kislányt, hogy mondja már meg, hogy hívják. A kisleány válasza: *Császár Erzsébet vagyok. Érdekes – mondja neki apám –, a feleségem pontosan így nézett ki, amikor 16 éves korában elvettem, ő pedig Császár Mária Rozália.*

Anyai nagyanyám analfabéta volt, de mivel a férje eltűnt és egyedül nevelte a gyermekét, a falu alkalmazta, mint postást. Úgy hordta a leveleket, hogy a postáskisasszony sorba rakta és megmondta, hogy az elsőt kinek vigye. Ott aztán megkérdezte, hogy ki a következő címzett. Közben az első levél tulajdonosát kikérdezte, hogy mit olvasott ki a levélből. Így a falu dolgait részletesen ismerte.

Nagyapámat valamikor a második világháború alatt nyilvánította holtá, amikor férjhez ment Kövér Ferenchez. Mi, unokák a mostoha nagyapánkat is nagyapának szólítottuk. Ezen ő nagyon érzékenyült, mert az „édes unokáitól” nem kapta meg azt a tiszteletet és szeretetet, amit tőlünk.

Ő annyit mesélt el az életéből, hogy kint volt Amerikában (lehet, hogy Kanadában, de ezt ő sohasem hangsúlyozta), szénbányában, derékig vízben dolgozott. Ezért még nyáron is fázott. Emlékszem, hogy ajándékba vatta beléses nadrágot és

kabátot vettünk neki és abban járt. Elmondása szerint sok pénzzel jött haza, és ebből földet vásárolt.

Anyai nagyanyámról két emléket őrzök. Az egyik az, hogy születésem után, mivel szüleim a mezőgazdaságban dolgoztak, nagyon sok időt voltam nála. Ma úgy mondjuk, hogy kicsi koromban ő nevelt, és kényeztetett. Kedveskedett nekem azal, hogy vett valami piros rózsás anyagot és az abból általa varrt kis nadrágban feszítettem a társaim között. Annyira hozzászoktam, hogy ha Kuzmicskó Pistának szólítottak, kikértem magamnak, hogy én nem Kuzmicskó, hanem Császár Pista vagyok.

A másik emlékem, a Laci fiunk születése utánra esik. Amikor nyáron Salgótarjánból elmentünk meglátogatni, a gyereknek nagyon tetszett a szalmazsák, mert otthon sezlónon, vagy rekamién feküdtünk. Megkérdezte:

- *Nagymama! Ugrálhatok az ágyadban?*

- *Ugrálj fiam, nyugodtan* – kapta meg az engedélyt. – Szét is ugrálta a szalmazsákját.

A haláluk után, a lakás kiürítése alkalmával találtuk meg a falon bekeretezve Császár Ferenc nagyapánk obsitos levelét. Kivéve a keretből vettük észre, hogy a katona arca egy beragasztott fénykép. Anyai nagyanyámról én készítettem felvételt, az 1950-es években. Sajnos, valami hiba miatt két felvétel egymásra csúszott, és most a „fotoshop-korszakában” Homoga József, a Nógrád megyei Fotóköri vezetője ilyen képet tudott belőle másolni.

*Császár Ferenc anyai nagyapám –
fotó az obsitlevélről*

Apai nagyapám nem volt beszédes, így tehát csak apámtól tudom, hogy ő is járt Amerikában. Szintén sok pénzzel jött haza, de – nem fogadta meg apám tanácsát – és hadiköványekbe fektette. Ezen rajta vesztett, tehát meglévő kis földcskéjét nem tudta szaporítani.

Apai nagyanyámról is készítettem idős korában felvételt. Nagyapámról két fénykép maradt, az egyik olyannak mutatja, ahogy én emlékszem rá. A másik Amerikában készült, ezen az egész család látható, ez a fotó már a 100 éves kort túlélte. Ennek az a története, hogy nagyapám írt haza Amerikából a nagymamának, hogy menjen el a fényképészhez a három gyerekkel és készítsen egy családi képet. Azt küldje ki neki és ott hozzáfényképezik őt, s így együtt lesz a család. A fényképet jól megfigyelve látható, hogy a nagyapa fényképéhez hozzá lett ragasztva az itthon készült családi kép. A közelmúltban, egy 1918 szeptemberében kiállított igazolványból sikerült megtudni, hogy nagyapám akkor az USA-ban, Johntown városban élt.

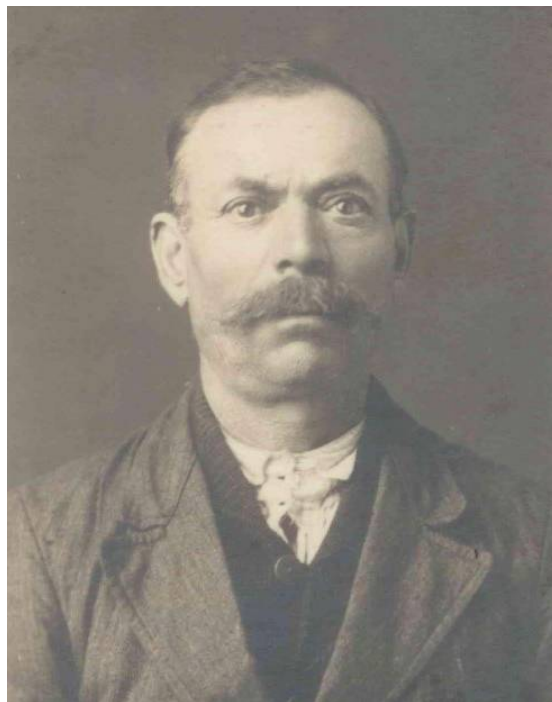
Róla azt mesélte édesapám, hogy amikor hazajött Amerikából és Pista öccsét meg akarta regulázni, előle is szokása szerint elszaladt, mint nagymamától. Igen ám, de nagyapám utolérte és meglegyintette. Ekkor mondta István nagybátyám: *Jé! Maga jobban tud szaladni, mint édesanyám?*

Császár Ferencné anyai nagyanyám

Kuzmicskó Józsefné apai nagyanyám

Kuzmicskó József apai nagyapám

*Az Amerikában összeillesztett családi kép
a Kuzmicskó családról.
(1910-es évek második fele.)*

Nagyszüleim a hajdani Zemplén vármegyében születtek (Legyesbénye, Mád), Legyesbényén élték az életüket és Császár Ferenc nagyapám kivételével a legyesbényei temetőben nyugszanak. Foglalkozásukat tekintve földművelő emberek voltak (földdel, vagy földtulajdon nélkül).

Édesapám is így kezdte a házaseletét, napszámosként, majd a szerencsi cukorgyárban idénymunkásként dolgozott. A faluk villamosítása idején ebben a munkában segédmunkásként vett részt. Az irányítást végző mérnökök, Kulyassa Endre és Tóth Imre nagyon megszerették precíz, pontos, megbízható, lelkiismeretes munkájáért. Ezért aztán amikor az RMST RT Ózdi Acélgyárába helyezkedtek el, 1937-ben apámat is odahívták és elhelyezésében támogatták. Így a családdal (Feri öcsém és én még Legyesbényén születünk) belső népvándorlásba kezdtünk, és Sajóvárkonyon, albérletben folytattuk az életünket. Apám az elemi iskolában jó tanuló volt, ezt a tulajdonságát az RMST-nél is megőrizte. Napszámosként kezdte, de főnökei felfigyeltek rá és a vállalat szokásainak megfelelően beiskolázták különböző tanfolyamokra. Ezeket sikeresen elvégezte, így villanyszerelői, majd villamosáppont-kezelői képesítést szerzett. Valószínűleg a tanfolyamon mutatott eredményei alapján – vezetői javaslatára – már 1942-ben szolgálati lakást kapott a

gyár Sajóparti Vízműjénél, ahol az ivóvízgépház gépkezelője lett. A háború után, amikor az új ipari vízmű épült, már a szerelés megkezdésekor az új villamos táppontra helyezték, hogy megismerje az új létesítményt, és kezelője legyen. Közben a helyettesítési megbízások alapján apám lassan megismerte a gyár villamos-táppontjait és nyugdíjazásáig, mint tápponti *porjatkáztató* dolgozott. A *porjatka* szerintem speciális üzemi szó, talán a szabad nap kifejezésének felel meg (de lehet, hogy palóc, vagy barkó szóhasználat) azt fejezi ki, hogy a kohászati üzemekben folyamatosan dolgoznak, de a törvényi előírások szerint a dolgozót szabad nap (porjatka) illeti meg. Aki pedig a szabad nap kiadását segíti, az a „porjatkáztató”. Apámnak tehát nem volt állandó táppontja, hanem mindig oda-ment helyettesíteni, ahová a főnökei irányították. (Ezt a feladatot is a vízműtelepi szolgálati lakásunkból látta el Ózdon, vonatos bejárással.)

Hogyan éltünk a Vízműtelepen? Két szobás, lakókonyhás, árammal, vízzel ellátott lakásban (csak WC volt, fürdőszoba nem). A fűtés, világítás ingyen volt. Nekünk a RIMA csak a tűzifát mérte ki, a szénét nem, mert ott volt a kazánház széntárolója, és mindenki annyit vitt el, amennyi szükséges volt a tüzeléshez. (Senkinek eszébe nem jutott volna, hogy a járadék szénének „maradványát” el próbálja adni.) A begyűjtés is ropant egyszerű volt. Fogtunk egy lapátot és elmentünk a kazánházba, kértünk parazsat. (Tehát a tűzifát csak a kenyérsütéshez használtuk fel.) Az új ipari vízmű üzembehelyezése táján jött rá az EMÁSZ, hogy itt 8 lakás az ipari áramot „lopja”, gyorsan felszerelték a lakásokra a mérőórákat.

Édesanyám, Kuzmicskó Józsefné

Szüleimről az 1950-es években, valószínűleg egy kölcsön géppel készítettem fényképet (az eredeti kép méretéből gyanítom).

Én a RIMÁ-val úgy kerültem kapcsolatba, hogy az elemi iskolát a gyár kőaljai iskolájában kezdtem (a harmadik osztályt a nagy gyári iskolában végeztem, tanítóm Mohos Ferenc volt). A negyedik osztályt, már, mint bejáró fejeztem be (munkásvonattal jártam a Sajópartról). Emlékszem, hogy 1942-ben néhányan már ebédet is kaptunk az iskolában (én a bejárásom miatt).

Itt kell szót ejtenem arról, hogy a RIMA magas színvonalon gondoskodott a dolgozók gyermekeinek tanításáról. Saját iskolát tartott fenn, a tanítói kar tagja volt a Tiszti Kaszinónak, az országban legelőször vezették be a nyolcosztályos oktatást. Viszont erősen ellenezte polgári iskola indítását. Ezt az ellenzést dr. Rubovszky Ferenc római katolikus apát úr (a Tiszti Kaszinó tagja) oldotta fel azzal, hogy az 1940-es években római katolikus polgári fiú- és leányiskolát létesített, ahol apácák tanítottak, majd 1945-ben elindította a Római Katolikus Kereskedelmi Előkészítő Tanfolyamot, a Kereskedelmi Középiskola elődjét. A jég akkor tört meg, amikor megalakult az Ózdi Állami Gimnázium a RIMA újlaboratóriumi (Hivatalház) egyik épületszárnyában.

Édesapánk görögkatolikus vallású volt, édesanyánk római katolikus. Akkori szokás szerint a gyerekek az apjuk vallását követték. A görögkatolikus Juhász Dénes parókusról azt tudom elmondani, hogy 1945 előtt került Ózdra, mivel a Kelet- és Észak-Magyarországról idetelepült dolgozók között egyre több lett a görögkatolikus

Édesapám, Kuzmicskó József

vallású. Kezdetben a gyári kórház kápolnájában misézett. 1945-ben a szovjet városparancsnok tolmácsa volt. Egy alkalommal elmondta a parancsnoknak, hogy sajnós a híveinek Ózdon nincs „cerkójuk” (templomuk). Erre a városparancsnok javasolta, hogy a hívek és támogatók gyűjtéséből építsenek templomot. A parókus úr a javaslattal egyetértve megkérte a városparancsnokot, hogy ha lehet, ő is támogassa a templomépítést. Mivel nem zárkozott el, a gyűjtési íven az első helyen jelent meg a városparancsnok neve. Meg is kérdezte, hogy miért ő legyen az első? A parókus úr bölcsen megindokolta: mert így nem mondhatják azt, hogy ez az egyház „partizánakciója”.

Mint helytörténettel, életem történeteivel foglalkozó ember, korán rászoktam a múzeumi pályázatok írására, először Nagy Iván Honismereti pályázatra jelentkeztem, majd az Istvánffy Gyula Honismereti pályázati felhívásra is írtam. Ezen pályázatokra készített dolgozataim sok részletet tartalmaznak életemből, ezeket itt a pályázati kiírásnak megfelelően nem ismétlem meg.

Érettségi után az első munkahelyem a Gyöngyös-Egervidéki Borforgalmi Vállalat ózdi pincészete volt (1950–1951). Második munkahelyem lett 1951. február 22-től az Ózdi Kohászati Üzemek Beruházási Irodája, ahol pénzügyi előadó volt a beosztásom. Akkor nem volt a gyárnak fejlesztési főosztálya, tehát a fejlesztés és a beruházás volt a feladat. Az ott dolgozók alkották a gyár „agytrösztjét” (Árva Pál, Simon Béla, Örkényi Béla, Kulyassa Endre, Mezőtúri István, Baltás László, Szabó Zoltán, Jakubovszky Pál, Fürjes Béla, Gajdos Sándor, Krajcsik Elemér, Znak Károly, Krajcsik György, Fiedler Ottó, stb.). Körülbelül ugyanúgy alakult az iroda összetétele, mint később, az MSZMP KB határozatára megalakított Műszaki Fejlesztési főosztály (a gyár részleg vezetőt, vagy a gyár részleg főmérnökét helyezték át).

Amikor a Beruházási Irodára kerültem, azt gondoltam, hogy innen megyek majd nyugdíjba. Apám a dinasztiaalapító tag, én, majd Ferenc öcsém, aki a RIMA KFT gazdasági vezetőjeként ment nyugdíjba, kisebb öcsém, László – hiába végzett híradástechnikai főiskolát – rövid postai kitérő után az ÓKÜ-nél kötött ki, a Durvahengerműben dolgozott annak leállásáig.

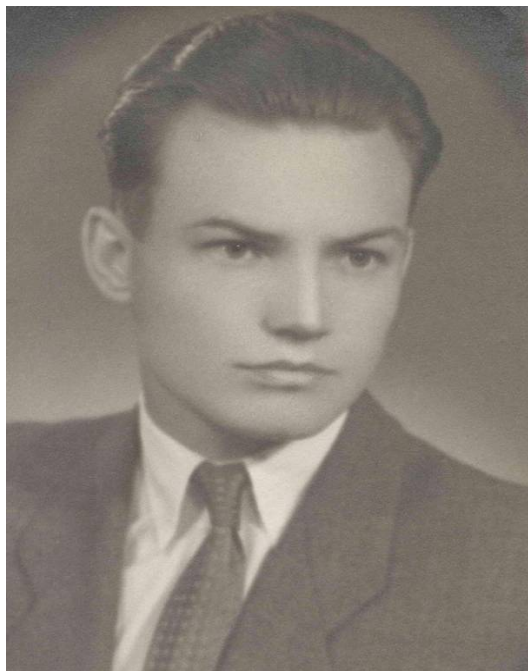
1951-ben, amikor a Hivatalházba kerültem, azt éreztem, hogy a régi RIMA-i emberek nagyon féltek tőlünk, fiataloktól (féltek, hogy mi, a „fényes szellők” nemzedéke, kiszorítjuk őket, az akkori fogalmak szerint a „reakciósokat”). Ez a távolságtartás, félelem irányomban egyhamar enyhült, ehhez valószínű hozzájárult az, hogy Kulyassa Endre ismerte apámat, hiszen ő hívta Ózdra, valamint a jómagam viselkedése is. Jól éreztem magam a Beruházási Irodán, kollégáim

befogadtak, elfogadtak. Közben megtörtént a katonai besorozásom. El kellett döntenem, hogy egyetemre megyek, vagy katonának. Én az egyetemet választottam, így kerültem Miskolcra, az újonnan épülő műszaki egyetemre. Erről az 5 éves időszakról (Nagy Imre kormányprogram, külföldi tanulmányút, 1956-os forradalom, majd elhelyezkedés 1957-ben stb.) a pályázatomban részletesen írok.

Az egyetem elvégzése után szívesen tértem vissza Ózdra (bár Borsodnádásdra szerettem volna menni, ahol az egyetemtől termelési gyakorlaton voltam). Ott tanított meg Soós György kohómérnök a RIMA egyik szabályára: ha azt akarod, hogy a munkások elismerjenek, befogadjanak, tiszteljenek, akkor a termelési gyakorlat után maradj itt fizikai munkásnak, és a nagyjavításkor mászd végig velük a revecsatornákat. Így is tettem. A diplomaterveket is lemezhanglerlésből írtam. Bírálója Tetmajer Alfréd volt. Szakmai kifogást nem tett ellene, csak egy két magyartalan kifejezést kifogásolt. Pl. *kiszámolni a bokszolót szokták, mi műszakiak kiszámítunk*. Egy életre megtanultam ezt, meg azt, hogy a műszaki embernek is igényesen kell fogalmazni, nemcsak az írónak. (Persze azon elmosolyodtam, hogy a magyar nyelv helyességére úgy oktat, hogy ő sem magyar szót használ: a bokszoló ugye magyarul: ökölvívó.)

Fokozatosan betanultam a beruházási szakmába, és egyre nagyobb, komolyabb feladatokat kaptam. Az első meglepetés akkor ért, amikor a csoportvezetőmet, Köntös Lászlót osztályvezetőnek kinevezték – akkor már az új oxigéngyár létesítéssel felelős voltam – és csoportvezetőnek (lehet, hogy RIMA-i várandóság okán, vagy esetleg párt-, szakszervezeti megfontolás alapján) a villamos technikus kollégát nevezték ki. Ketten voltunk mérnökök a csoportban (a másik az ózdi esti főiskolán végzett).

1960-ban a balatonboglári szakszervezeti üdülőben megismerkedtem Lakatos Ágnessel, a Fővárosi Vízművek dolgozójával. Az ismerkedésből karácsonykor eljegyzés, majd 1961. május 27-én esküvő lett. A pályázatomban nagy részt szenteltem megismerkedésünk történetének. Itt csak azt emelem ki, hogy az esküvőnk érdekessége, hogy kettős esküvő volt, mert Feri öcsémmel együtt tartottuk a bánrévei római katolikus templomban. Koncz Lajos plébános úr megengedte, hogy a szertartást Juhász Dénes ózdi görögkatolikus parókus végezze, aki a középiskolában hitoktatónk is volt. Az öcsémék a szüleink lakásában kezdték a házaséletet, mi pedig a vállalat vendégszobájában, amit rövid időn belül szolgálati lakás kiutalása váltott fel.

Kúti István

Lakatos Ágnes

Esküvői kép (Gracza fényképész)

Az oxigéngyár beruházásának befejezését és az üzembehelyezést követően dr. Csépanyi Sándor vezérigazgató kérésemre áthelyezett a Durvahengerműbe üzemmérnöknek – mosolyogva hozzátette, hogy *egy évig nem akarlak látni a Hivatalházban*. Horémusz László volt az üzemvezető, és Méhész László (akivel a polgári

iskolába jártam együtt) volt a másik üzemmérnök. Ottlétem alatt semmilyen feladatot nem kaptam, a nyüzsgő-mozgó beruházási munka után untam magam. Már azt is megtettem, hogy éjszakai műszakot kértem, hogy kipróbáljam, egy adódó üzemi problémát meg tudnék-e oldani. Erre sem volt lehetőségem, mert mire a helyszínre értem, már Horémusz elvtárs ott volt, és intézkedett. Nagyon untam már ezt a semmittevést, amikor egyszer meglátott Pohl László főosztályvezető és megkérdezte, mit keresek én a Durvahengerműben? Mondom, itt vagyok üzemmérnök. Kimeresztette a szemét, neked a Hivatalházban a helyed, a Műszaki Fejlesztési főosztályra hívott. Elmondtam neki Csépanyi elvtárs mondását, tehát csak Csépanyi aláírásával vállalhatom a feladatot. Pohl Laci a személyzeti előadóval (aki kerista iskolatársam volt) megkeresett, pontosítottuk a feladatot, fizetést, prémiumot és az időpontot. A meghatározott időpontra nem érkezett meg az áthelyezési papír (pedig a személyzeti előadó is ígérte), ezért én nem jelentkeztem az új munkahelyemen. Két vagy három nap múlva felhív Pohl Laci:

- *Mi van, meggondoltad magad, miért nem jelentkezel munkára?*

- *Nem kaptam meg az áthelyezési papírt.*

- *Ennyire nem bízol bennem? – kérdezte.*

- *Én bízok benned, de a vezérigazgatóval sem akarok ujjat húzni.*

Megkaptam az áthelyezési papírt, nem azok az összegek voltak benne, amiben meg egyeztünk. Ekkor mondtam Lacinak: *Látod én ezek után is eljövök hozzád, de ha a papír nélkül*

elfoglalom az új munkahelyemet, akkor marad az üzemmérnöki fizetésem a Munkatörvénykönyve szerint. (Ez a két munkahelyváltás 800 Ft fizetésemelést jelentett és még semmit sem produkáltam.) Tanulság, hogy ekkorra már ennyi jogköre maradt egy főosztályvezetőnek.

A Műszaki Fejlesztési főosztályon még jobb kollektívába kerültem, mint a beruházáson, és állítom, hogy olyan jó, emberséges főnököm, mint Pohl Laci nem volt az életemben. Erre két példa. Az év végi kiértékelés után egy kiváló dolgozó jelvényt kapott a főosztály. A főosztályi értekezleten titkos szavazással választottuk meg a kiváló dolgozót. Az első fordulóban két dolgozó azonos szavazatot kapott. A második fordulóban csak erre a két dolgozóra lehetett szavazni. Ismét döntetlen lett az eredmény. Ekkor Laci azt javasolta, hogy az egyik kapja meg a jelvényt, és a velejáró jutalmat felezzék meg. Erre azt mondja az egyik jelölt, hogy ne felezzék meg, aki kapja a jelvényt, azé legyen a pénz. Majd a következő alkalommal, ha méltónak találják, akkor kapja meg a másik a kitüntetést.

Nagyon sajnálom, hogy olyan rövid ideig dolgozhattam ebben a kollektívában (1963. febr. 1-től március 23-ig). A második példa is ezzel függ össze. Az I. negyedévi prémiumfeladat ki volt írva, és az év végi részesedés fizetése még hátra volt, amikor én átkerültem Salgótarjánba. Laci búcsúzáskor mondta, hogy az I. negyedévi prémiumot, ha számfejtik, majd utánam küldi. Én szégyenkeztem, hiszen még két hónapot sem dolgoztam ott. Elküldte a prémiumot is, meg az év végi részesedést is. (Ilyen volt egy igazi RIMA-i vezető.) Ellenpélda: a feleségem szintén áthelyezésre került, neki a munkaügyi döntőbíróshoz kellett fordulnia, hogy megkapja az év végi részesedését. (Az ő főnöke pedig iskolatársam volt, messze a RIMA-i szellemtől.)

A vállalatnál én csak azt éreztem, hogy a Selmezbányán, Sopronban végzett mérnökök képeztek egy kasztot, utána az ózdi esti főiskolán végzetek egy másik kasztot. Kezdődött a Szovjetunióban végzeteknek a különállása, és a leggyengébb volt a Miskolcon végzetek összetartása (kevesen voltunk, szétszórva a nagy gyár különböző területein). Egy-egy szakmai kérdésben az volt az elvem, hogy a saját véleményemet mondom el, nem tekintem azt, hogy melyik csoportnak, vagy csoportba tartozónak a véleménye, így egyik „kaszthoz sem kötöttem a szekeremet”. (Ez egyesek szemében lehet érdem, mások szemében hátránnyal járhat.) Egy-egy tárgyalásra úgy ültem le, hogy a tárgyalófelekkel egyenlőnek éreztem magam, és figyelmen kívül hagytam a ranglétrán való elhelyezkedést. Lehet, hogy ebben megsértettem a RIMA szellemét, tudom, mint „első generációs”

értelmiségi követtem el illemtani hibákat is (pl. nőszülés után nem vizitáltunk a mérnök családoknál).

Salgótarjánba kerülésemtől az *ózd*i jelző, elítélő (pejoratív) jelző volt. Állítólag az üzemi lapban – a *Tarjáni Acél*ban – megjelent egy cikk, amelyben a megkérdezett dolgozó azt mondta a gyárról, hogy *ózd*i itt még a szentháromság is. Az újságíró rákérdezett, hogy hogyan érti ezt. *Úgy, hogy ózd*i az igazgató, a termelési főnök, sőt még az üzemi főorvos is. És akkor jöttem én negyedikként, mint beruházási osztályvezető. Az igazság az, hogy a korábbi Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaságnak (RIMA) volt Ózdon, Salgótarjánban, Borsodnádason, de még Győrben is gyára, (Trianon előtt pedig a Felvidéken is), amelyek 1945 után lettek önállóak. Antal Gyula igazgató putnoki születésű, Ürmösy László a termelési főnök Salgótarjánban született, édesapját a RIMA helyezte Ózdra, dr. Szabó Lajos üzemi főorvos sajtóvelelő, jó magam pedig legyesbényei (Tokaj-Hegyalja) születésű vagyok. Az viszont tény, hogy hármunknak az ÓKÜ volt az előző munkahelyünk, a főorvosnak pedig az ózdi kórház.

Ezzel az utolsó résszel végeredményben jeleztem, hogy életem B-A-Z megyei szakasza lezárult. Átkerültünk Nógrád megyébe, itt születtek a gyermekeink és itt gyűjtöttem össze az életem ezen szakaszának hordalékait.

Befejezés

A barátaim, ismerőseim, akik tudják, hogy szeretem leírni az emlékeimet, szeretek nosztalgiázni – az ő történeteikről mindig előugrik az emlékezetemben a saját történetem, esetem – megkérdezik, hogy miért csinálom. Szerintük már nem érdekel senkit a mi múltunk, hiszen mindenki csak a jövőt szeretné megismerni. Válaszom általában így fogalmazható meg: Rohamosan változó és felgyorsuló korunk múltját kutató történészeknek szolgáljon a gyűjteményem morzsaként, segítse őket a múlt történetének megismeréséhez, tetteink és cselekedeteink megértéséhez. Én ebben az állandóan változó korban éltem és próbáltam alkalmazkodni – több-kevesebb sikerrel – az előírásokhoz, szokásokhoz. Próbáltam a haza, a család, és jómagam előrehaladását szolgálni. Sokszor vívtam a magam harcát, nem egyéni érdekből. A távolból visszatekintve már sok mindent másképpen lát az ember. Az események, a történetek így tisztultak le az idők folyamán. Úgy gondolom, itt kell abbahagynom. A további történeteket írják meg a fiaim és unokáim, már amelyiknek kedve és hajlama is lesz hozzá.

MESÉLŐ MISKOLCI HELYNEVEK

Nagy Attila

Tudjátok-e, hol van Diós-Győr?

*Láttátok a regényes tájt:
A bércet és barlangot, melyet
Az őserő építe, vájt?*

*Az óriási hegymedencét,
Vizének zöld mélységivel,
Melyen egy-egy benyúlt merész ág
Rezgő képét teríti el.*

*Hol a mély titku rengetegben,
A vadkomló s az iszalag
Hűvös szagos boltta foly össze,
Melyen vadméhek zsonganak.*

*Őzek szálalnak a pataknál,
Melynek forrása jéghideg;
Kotyog, pityeg a szunnyadó fajt
Elszédedő csirkéinek.*

*Hol a zöld fák közt, mint halott váz
Sárgúl egy-egy vár-omladék;
Multjáról csak regék beszélnek,
S halk gyenge viszhang lakja még.*

*Láttátok a tájt? bércet, ormot
Csendes völgyek s halmok felett?
Szelid s vadon szépségiben a
Mindenható természetet?*

Tompa Mihály: Diósgyőr (részlet)

Amolyan preambulunként megosztanék egy személyes történetet. Gyermekkorom egyik kötelező programja volt, hogy Vásárosnamény mellé jártunk nyaralni és én ezt nem is igazán bántam. Azonnal megfogott a Tisza-Szamos torkolatánál fekvő kis falu hangulata, ahonnan jó negyed-órás sétával máris a homokos Tisza-parton találtuk magunkat, de előtte azért mindig megálltunk a falu híres-hírhedt halászának presszójában, a róla — álltunk — elnevezett Bangeszben egy-két frissítőre. Szép nyarak voltak, telis-tele fagyival (amit az évek múltával már inkább a sör helyettesített), lányokkal, a miskolci fülnek megmosolyogtató tájszólással, beregi kifejezésekkel. Aztán amikor szeptemberben újra az iskolapadban találtam magam, sorstársaim feltették az ekkor kötelező körkérdést, hogy ki merre volt nyaralni. Az ilyenkor kötelező klasszikusokat, a balatoni, görög-, horvát-, olaszországi élményeket végighallgatva adtam meg a slusszpoént: Gergelyiugornyan.

- Gergely min?! - jött az azonnali kérdés.

- G-E-R-G-E-LY-I-U-G-O-R-NY-A - próbálkoztam, de ismét értetlen tekintetekkel találtam szemben magam.

Ez az élmény olyannyira belerágtta magát a fejembe, hogy a következő nyáron a Bangeszben az ott tivornyázó nagy öregek közül fülön csíptem egyet, elvittem a pulthoz, letettem elé a számára csak ünnepekkor élvezhető Unikumot és feltettem a nagy kérdést, ami egy évig nemhogy furdalta, egyenesen hasogatta az oldalamat:

- Honnan van ilyen furcsa neve a falunak?

Az öreg ráhelyezte lapát kezét a vállamra, majd szemrebbenés nélkül, hetven-nyolcvan év minden rutinjával megáldva rántott le még egy Unikummal. Úgy tűnt, Beregben ez az elixír segít abban, hogy megeredjen valakinek a nyelve.

- Kedves fiam! Kevesen tudják, de én tudom! Mikor Árpádék bevonultak a Honfoglalás-kor, ezen a tájon is áthaladtak. Egy Gergely nevű vitéz lovagolt előre, hogy felderítse a tájat, majd jelentette a vezéreknek, hogy nagy problémába ütköztek, ugyanis híd nélkül nem tudnak átkelni ezen a hatalmas folyón. A vezérek persze kinevették mondván, hogy ha eddig eljutottak, nehogy kifogjon már rajtuk a víz, így „szépen” megkérték Gergelyt, hogy mérje fel a folyó szélességét. Magyarán hátba verték a következő felkiáltással: *Gergely! Ugorj, na!*

Hogy mi lett végül Gergely sorsa, azt már sosem tudtam meg. Bár ez az enyhén sántító történet nem ért meg két Unikumot, arra azért jó volt, hogy elindítson bennem valamit. Ugyanis Miskolcon és annak közvetlen környezetében is vannak furcsa csengésű helynevek, melynek eredete nem egyértelmű. Csak az én személyes példamból kiindulva: az Észak-kiliáni lakótelepen (amit ma már hivatalosan Előhegyi-lakótelepnek neveznek) születtem, majd elköltöztünk Berekaljára, most pedig a Bulgárföldön lakom, a Szarkahegy alján. De ott van a Tatárdomb, a Bábonyi-bérc, az Avas, Majláth, Martintelep, a Középszer, Pereces, Tapolca, Lyukó vagy éppen a kapuk. A Zsolcai-, a Szentpéteri-, a Győri-, a Csabai-, a Fábíán-, illetve a Sötétkapu. És még egy anekdota: egy egyetemista társam, mikor a Győri kapuról esett szó, a lehető legkomolyabban kérdezte meg tőlem, hogy mi köze van Miskolcnak Győrhöz. A választ azért minden miskolci legalább sejtí: semmi.

Valaki azt mondta nekem pár évvel ezelőtt, hogy önmagában Nagy-Miskolc (1945 után több környező településsel egyesült Miskolc) helyneveit

kutatni luxus, mert erre fókuszálva elsikkadnak azok az információk, amelyek a helytörténet szempontjából sokkal inkább prioritást élveznének. Én azonban azt gondolom, hogy a helynevek eredetének vizsgálata egy más, alternatívabb módja a történeti kutatásnak, ahol az általánostól eltérő kontextus új utakat nyithat.

Ahhoz ugyanis, hogy egy-egy terület, hegy, dűlő, völgy, álló- vagy folyóvíz, vagy akár egy utca elnevezésének a nyomába eredjünk (és azt meg is találjuk), számos tudományterületet kell ütköztetnünk, hiszen a helynevek kialakulásának több magyarázata lehetett, akár egyazon elnevezés esetében is. Hogy átfogó képet kapjunk a helynevek eredetéről mind időben, mind perspektívában szélesre kell tárnunk az ajtót, ami egy nagyon komplex feladat. Van, ahol a megfejtés teljesen egyszerű, ám akadnak olyan helynevek, amelyek eredete a mai napig tisztázatlan, így csak tippet lehet felsorakoztatni a földrajz, a nyelvészet vagy éppen a folklór területéről. A vizsgálatok során figyelembe kell vennünk a kronológiai szempontokat is, hiszen egy terület elnevezése az idők során sokszor változhatott,

Pesty Frigyes (1823-1889)

¹ Erre való kísérletek már voltak. A Herman Ottó Múzeum Néprajzi Tára őriz egy cédula gyűjteményt, melyben megtalálhatók Miskolc földrajzi nevei is, azok népi elnevezésével, földrajzi meghatározásával, művelési ágával, és sok esetben az adatközlők tárgyi közléseivel, népi névmagyarázatával. A gyűjtés apropójának megfejtése kapcsán, a múzeum egykori etnográfusa, Viga Gyula volt segítségemre. Mint kiderült, az 1960-as, 1970-es években elején komoly társadalmi összefogás jött létre annak érdekében, hogy az egyes települések még élő helyneveit egységes szempontok szerint összegyűjtsék szerte az országban. Volt, ahol sikerült egy-egy megye vagy járás anyagát kötetben megjelentetni, de volt, ahol a gyűjtést nem követte

főleg egy olyan régóta lakott területen, mint a Miskolc, Diósgyőr és környéke. A középkori koronauradalmat nyugatról határoló Bükkben már felfedezték a paleolitikus kori ember maradványait (Széleta-kultúra), e környék a mai napig az egyik legérdekesebb a helynév-etimológia szempontjából, emiatt kissé kitekintünk majd a városhatáron túlra. Miskolc nyugati kapuja, gyermekkorom játszótere, a festői szépségű Felsőgyőr helynevei sokat elárulnak a terület múltjáról. A történelmi Diósgyőrt keletről és délkeletről határoló Újdiósgyőr és a Vasgyár egy teljesen más korszak emlékeit őrzi elnevezéseiben, így egy ilyen relatíve kis terület is igazán komplex etimológiai képet mutat.

Előrebocsátom, nem biztos, hogy a helynevek eredetének minden verziójával találkoztam. Sőt, akad majd olyan elnevezés is, melyről egyáltalán nem található információ. Ennek oka, hogy egyelőre nem született még Nagy-Miskolcra levéltett, helynév-etimológiával foglalkozó, átfogó mű.¹ Bár az elmúlt mintegy három évszázadban több országos vagy (vár)megyei helynévtár íródott, azok nem foglalkoztak az egyes helynevek eredetével.² Ennek ellenére némi utánjárással igyekszem a legtöbb elnevezés keletkezésére opciókat felvázolni. Bár nem ez a szándék vezérel, azért remélem egyszer majd én is jó leszek valakinél két Unikumra...

Diósgyőr és társai

Pesty Frigyes történész, országgyűlési képviselő mintegy 150 évvel ezelőtt vállalkozott arra a feladatra, hogy Borsod vármegye összes településének és azok helyneveinek eredetét összeírja. Több-kevesebb sikerrel, de ez legkevésbé az ő hibája. Pesty elképzelése ugyanis az volt, hogy a vármegye településeinek jegyzőitől kéri be a kívánt adatokat, akik a témában való járatlanságuk okán csak ritkán látták el hasznos, hiteles információkkal. Bár *Diósgyőr* esetében felsorolja a fontosabb helyneveket, a várossal szomszédos településeket, sőt, némi történeti áttekintést is nyújtanak, de példának okáért magáról a Diósgyőr elnevezéséről így

rendszerezés, szakmai kontroll, így Miskolc és környéke esetében sem. Az országos gyűjtésről lásd ÖRDÖG Ferenc: A megyékben folyó földrajzinév-gyűjtés helyzete és időszervi kérdései (In: *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai* 160. Budapest, 1981. 147-157.), helyi viszonylatban HARMATTA János: A földrajzinév-tanácskozás elé. (In: *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 21. Miskolc, 1983. 1-3.).

² Itt kivételként kell megemlítenem Kiss Lajos grandiózus művét: azonban ebben csak a nagyobb földrajzi nevek találhatóak. (KISS Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. I-II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997.)

ír Szabó Josef, Diósgyőr jegyzője és Trajter István, a város bírása: *Egyetlen neve Diós Győr. Nem volt, hanem legrégebbi időben /Diós Geuur/ irmodorral találtak feljegyezve, kimondás szerint azonban a mai ideig is folytonosan Diós Győr név alatt ismeretes országszerte, német, vagy más nyelv szerinti elnevezéssel nem bír.*³ Mint alább láthatjuk majd, ez a meghatározás is pontatlan kissé.

Bors vezér leszármazottjainak egyik ága a Miskóc nemzetség, melynek egyik központja volt a később róluk elnevezett település, mellette egy földvárral, melyet *Geurunak* (Győrnek) hívták. Anonymus valamikor 1200 körül írta krónikáját, tehát arra, hogy 896 környékén valóban Győrnek nevezték a várat, nincs közvetlen bizonyíték, főleg, mert a Győr az egyik legvitatottabb eredetű szavunk. A legelterjedtebb nézet szerint a szó avar (vagy hun) eredetű és gyűrűt jelent, ami gyűrű (kör) alakú erődítményre, várra utal, míg mások szerint személynév volt. Kiss Lajos így ír a Győr helynév keletkezéséről: *az alapjául szolgáló sz[emély]n[év] annak a szn-nek lehet az -r képzős származéka, amely Algyő és Felgyő utótagjában él tovább.* Azonban ugyanitt Győrt a *domb, bucka* jelentésű *gyűr* főnévből eredezteti, míg a fent már említett avar vagy a gyűrű (kör) alakú erődítmény jelentéstartalmú levezetés *nem meggyőző.*⁴ *Geurun* kívül említették még *Geur, Gewr, Gyewr, Gyer, Geör, Giör* néven is a különböző összeírások. Egyébiránt Diósgyőrt egy ideig *Nagygyőrnek* is nevezték, hogy megkülönböztessék a közelben lévő Kisgyőrtől⁵, majd később alakult ki tőle nyugatra *Felsőgyőr*, s az 1900-as években *Újgyőr*.

Ennél jóval líraibb, egyben szövevényesebb a város "Diós" előtagjának a története, amihez három monda is kötődik. Vahot Imre színműíró, ügyvéd, lapszerkesztő 1854-ben megjelent művében a következőket jegyzi fel Diósgyőrrel: *A rege és a néphagyomány azt tartja, miként a diósgyőri várat a régi korban egy Diós György nevű gazda ember építé, ki álmában kincset látván a háza előtti nagy diófa tövében, ezt a valóságban is fölkereste és találta. Emberünk e kincsből építé föl a várat s leányát hatalmas nagy urnak adta nőül.*⁶ Bár Vahot azonnal hozzát teszi, hogy valószínűleg Diósgyőr nem így kapta a nevét, azért ez a kis történet is jelzi, hogy a néphagyomány nem volt híján képzelőerőnek.

Ehhez kísértetiesen hasonló történetet ír le Solymossy Sándor.⁷ Ennek a kissé bővített változatát Dr. Csorba Csaba készülő könyvéből szó

szerint idézném: *A Bükk rengetegének szélén élt valamikor egy vadász, akit Diós Pálnak hívtak. Kicsiny házának udvarán állt egy terebélyes diófa, amely annyit termelt, hogy a dióért cserébe mindent be tudtak szerezni, amire csak szüksége volt a kis családnak. Történt egyszer, hogy egy szép nyári délutánon a családjával együtt éppen a diófa árnyékában hűsöltek, amikor Pál sóhajtott egyet:*

- Óh, miért nem adtál nekem soha kincseket istenem!

- Oh, te ember! Miket beszélsz? Hová tetted az eszedet? – szólta rá az ábrándozó férjére a felesége.

- Lásd csak, anyjuk! Milyen termékeny, milyen szép ez a vidék! De mi haszna, ha nem lakja senki. Nincs, aki szántson, vessen, arasson. Szőlő teremhetne a hegyoldalban, a sziklás tetőn vár emelkedhetne! A víz mellett malom állhatna. Mennyi mindent lehetne tenni, ha kincseink lenne...

Aztán fölállt, s elindult befelé az erdőbe. Ott bolyongott a sűrűségben, s egyre a kincsen gondolkodott. Addig-addig, míg elálmosodott, s elnyomta az álom. Álmában egy ősz embert látott, aki azt mondta neki: *Kérésed meghallgatásra talált. Menj fiam, és üljél Nagyvárad kapujában harmadnapig! Ahogy fölébredt Pál, elbúcsúzott a családjától, föl-tarisznyált, s elindult Várad felé. Ment és ment, szinte éjjel-nappal egyre csak vándorolt, míg aztán jó néhány nap múltán Váradra ért. Ahogy az álom megjövendölte, leült a város kapujában. Az első napon, szürkületkor üres tarisznyával leste a jó szerencsét, s akkor harsány hangot hallott:*

- Mit kérsz egy napra?

A hangot hallva megmerevedett. Hiszen ez az ősz ember hangja, aki őt ide küldte, s álmában kincseket ígért neki! Aki szólott, egy kis ember volt, s Pál gazdának hat polturát ígért! Közben sokan odagyültek a városkapu előtti térségre: asszonyok, leányok, legények, öregek, hogy elszegődjenek napszámra a szőlőbe, rétre, oda, ahová kell. Pál csak nézte. Szégyent és csalódást érzett. Hol van itt az ígért kincs? Másnap megint rászólt a kis ember:

- Hát kend, fiam, miért van itt?

Pál csak ennyit felelt erre:

- Engedelmet, uram! Várakozom, várok valakit.

Hej, pedig dehogy várt, dehogy várt. Bezzeg most szidta magát, s bánta már szörnyen, hogy hebehurgyán idáig, ilyen messzire gyalogolt. Hogyan is hihetett egy álomnak! - De ha már itt vagyok, - sóhajtotta – mindegy, bevárom a harmadik napot

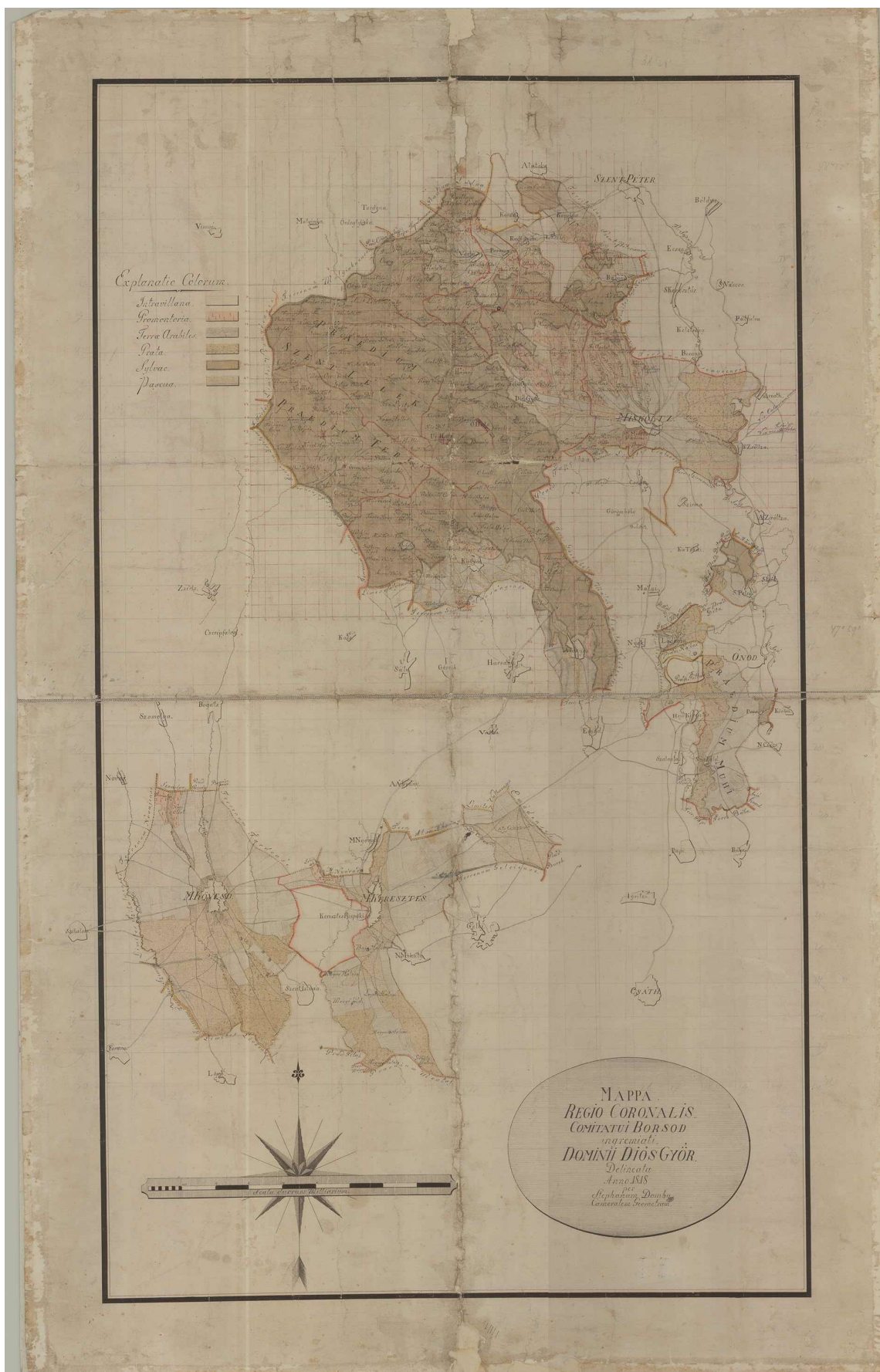
³ PESTY Frigyes: *Borsod vármegye leírása 1864-ben.* Miskolc: Herman Ottó Múzeum, II. Rákóczi Megyei Könyvtár, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár. 1988. (Documentatio Borsodiensis, 5.) 84. p.

⁴ KISS Lajos i. m. I. 548.

⁵ KISS Lajos i. m. I. 372.

⁶ VAHOT Imre: Miskolc és Diósgyőr. In: *Magyar- és Erdélyország képekben II.* Szerk. KUBINYI Ferenc – VAHOT Imre. Pest, 1854. 111-124.

⁷ SOLYMOSSY Sándor: Monda. In: *A magyarság szellemi néprajza III.* Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest é. n. 238.

Diósgyőr és környéke egy 1818-as térképen (forrás: HOM HTD)

is. Lesz, ami lesz... No bezzeg a harmadik napon a kis ember lehordta szörnnyen, ilyen-amolyan korhely csavargónak nevezte.

- Már megkövetem uram, nem vagyok én aféle senkiházi! Megkövetem! Egy bolond álmom miatt van az egész, azért vagyok itt!

Aztán Diós Pál elbeszélte az álmát. A kis embernek nevében a könnye is folyt, amikor meghallgatta:

- Hát te aztán okos egy ember vagy, barátom! De senkinek se áruld el, mekkora nagy az eszed! Ha teljesülne az álmom, akkor én herceg is lehetnék talán, s enyém lenne Dárius kincse. Hiszen én háromszor is álmodtam, hogy valahol fönn, ahol nagy hegyek vannak, s rengeteg erdő, Bükknek mondják, no, ott nagy kincs van. S induljak el, de egyedül induljak... Él ott valami vadász, Diós Pál a neve. Az ő házacskájának az udvarán áll egy vén diófa. Hát azt a fát ki kell vágni, s a tövében három kád arany van. No de apám se hallotta hírét sem a Bükknek, sem Diós Pálnak. No hát földi, kelle neked az a kincs? Neked adom mindet, csak menj el oda!

Így tréfálkozott a kis ember. Pál meg alighogy meghallotta, már indult is egyenesen haza. Alighogy hazaért, máris nekikezdett a fa kivágásának. Egymás után omlottak a földre a hatalmas fa ágai. Majd elkezdett ázni. Már egy ölnyi mélyre jutott, de nem talált semmit. Még egy ásónyomot haladt, amikor valamin koppant a szerszám. Megtalálta az első kádat, arannyal tele. Aztán a másodikat, s a harmadikat. Éppen úgy, ahogyan megálmodta. Aztán mesterembereket fogadott, s a közeli sziklás dombra fölépítette a várat, amelyet Diósgyőrnek neveztek el, Diós Pálról. Az elhagyott vidék benépesült, a mezőn búzát érlelt a nap, a hegyoldalon szőlő termett, a patak vize vígan forgatta a malom kerekét.⁸

De a kincstalálódási itt még nem ér véget. Fölföldy Sándor diósgyőri tanár, cserkészcsapatával szintén az 1930-as években gyűjtötte össze a környék mondáit. Az itt leírt monda szerint szintén Diós Pálnak és diófájának köszönhetjük a környék benépesülését és ezzel együtt a Diósgyőr elnevezést, ellenben itt hősrünk nem lelte annyira örömet abban, amit a fa kiásása után talált. Legalábbis eleinte: [...]A csalódás és elkeseredés majdnem megörjítette Diós Pált. Szidta az álmát, szidta az öregembert, hogy így felültette. Tehetetlen dühében toporzékolni kezdett, és toporzékolása közben egy sötét színű különös kődarabot, amelyet a nagy diófa helyéről ásott ki, az udvaron pislákoló tűzbe rúgott. Különös szag üti meg az orrát Diós Pálnak. Elámulva látja, hogy a kődarab nagy lánggal kezd égni. Azóta temérdek köszönet bányásztak már ki a

diósgyőri hegyekből: így vált százaknak és ezreknek áldott kenyérévé Diós Pál álma és a kidöntött diófája helyén feltárt kőszéntelege.⁹

Azért valljuk be, ez utóbbi verziót még Benedek Elek is megmosolyogná. De akkor mi rejtőzik a Diósgyőr elnevezés mögött valójában? A legvalószínűbb, hogy – mint oly sok egyéb diósgyőri helynév esetében is – a pálosok jelenlétével függ össze. Diósgyőr 1261 után lett az Ákos nembeli Ernye báné, és a várat IV. Béla várépítési kezdeményezésére és vetélytársai, a Miskolc nembeliek élcskői várának ellensúlyozására építette. Pontosan nem lehet tudni, hogy a fiatalon még szegénynek számító Ernye milyen lépésekben építette ki hatalmas birtokrendszerét (élete végére az egyik legtehetősebb földesúr lett, hatalmas vagyont hagyott hátra), de fia, István is folytatta apja – nem ritkán erőszakos – terjeszkedő politikáját. Az ő idején volt a rezidenciajelleggel kialakított Diósgyőr első fénykora, amikor István egyenesen borsodi nádornak címezte magát. Tekintélyét és személye fontosságát jelzi, hogy Bajorországból választhatott feleséget, a bajor herceg lányával kötött fényes esküvőjét Diósgyőrben tartotta, és több oklevelet is kibocsátott itt. Például azt az okiratot, amelyben a még éppen alakuló pálos rend számára rendházakat alapított. 1313-ra felépült a Szentlélekről elnevezett kolostor, a régi vár helyén pedig Diósgyőrben alapított rendházat. Az itt élő pálosok által ültetett diófák miatt kaphatta meg a Miskolc melletti Győr a Diós- előtagot.

A tárgyalt településrészek közül időben legkésőbb alakult Újdiósgyőrnél beszédesebb helynevet aligha találunk, hiszen a településrészt Nagy-Miskolc kialakulásáig közigazgatásilag Diósgyőrhez tartozott. Az előtagként szereplő új szócska pedig viszonyoszó, ami ebben az esetben a Diósgyőrhez hozzáépült új városrészt jelzi. Újdiósgyőr létrejöttéig ugyanis a Vasgyár létrejöttével, majd dinamikus fejlődésével függ szorosan össze.

A Vasgyár kifejezést egyaránt használjuk az iparterületre (már ami megmaradt belőle) és az ún. kolóniára is. A gyár dolgozóinak épült jellegzetes, vörös téglás épületekből álló lakótelep az egész Monarchia területén a legkorszerűbbnek számított. Az 1900-as évek elejére a gyár agglomerációja kinőtte ezt a területet (ekkoriban a Vasgyár lakosság-száma már jóval meghaladta Diósgyőrért is), így egy új, beépíthető területen jött létre Újdiósgyőr, ahol a következő évtizedekben grandiózus építkezések vették kezdetüket.

⁸ <http://olvasodelfold.sk-szeged.hu/wp-content/uploads/2013/02/diosgyor.pdf>

⁹ FÖLFÖLDY Sándor: *Diósgyőri mondák-regék*. Miskolc, 1934. 16-19.

A Miskolc akkori nyugati határában kibontakozó nehézipar, és az azzal járó építkezések éles határvonalat szabnak a környéken található helynevek kialakulásában is, ahova a második világháború után bőven begyűrűztek a politikai ideológiával járó átnevesítések is, gondoljunk csak magára a vasgyárra, melynek egy részét a szocializmus megjelenésével Lenin Kohászati Művekké (LKM) keresztelték át. Hasonló sorsra jutott az *Újgyőri főtér* nevű csomópont is (ez az egyetlen olyan helynév, ami őrzi Újdiósgyőr másik, régebbi elnevezését is, az Újgyőrt), amit sokan még ma is *Marx tér*ként emlegetnek, bár mára már visszakapta eredeti nevét.

*A Marx tér (ma Újgyőri főtér) 1952-ben.
(fotó: UVATERV/fortepan)*

Visszakanyarodva a Vasgyárba találunk még érdekességeket, amit nem érintett a szocializmussal járó átnevesítés. Nézzük például a mai kórház mellett található *Kerekdombot* (itt volt a város népszerű sportegyesületének, a DVTK-nak az első pályája¹⁰), amely alakjáról kapta a nevét. Nem kell nagy fantázia a *Magashegy* elnevezésének megfejtéséhez sem, azonban az már érdekesebb, hogy a régebbi térképeken találunk a környező hegynevek mellett *Hideg-* és *Meleg-oldalt* is. A szőlőművelésre alkalmas domb- és hegyoldalak keleti és nyugati oldalát különböztették meg így aszerint, hogy mennyit éri a napsütés, ami a szőlőtermesztés szempontjából nem volt elhanyagolható. Ennél kissé árnyaltabb a *Vargahegy* elnevezés, ami joggal utalhat a korábban itt élők foglalkozására, azonban a folklór ennél érdekesebb: a hegyen először egy Varga nevű ember épített házat, innen kapta a nevét. Mivel egyik verzióra sincs kézzel fogható bizonyíték, így a kérdés továbbra is nyitva marad. Szintén több magyarázat létezik a *Tatárdomb* elnevezésére.

*Az egyetlen fennmaradt fénykép az egykori Mexico Csárdáról
(forrás: Miskolc a múltban Facebook csoport)*

Egyesek szerint ide temették a tatárdúlás után a környék halottjait, mások szerint a későbbi török jelenléttel (a törököket tatárnak is nevezték a korban) függhetett össze, de akár családnév is lehetett. Mivel a dombot korábban *Király-halom*nak is nevezték, ennek okán a néphagyomány azt is

feltételezi, hogy erre menekülhetett IV. Béla a muhi csata után. Bár az igazsághoz hozzátartozik, hogy IV. Béla a környéken elég sokféle menekült a szájhagyomány szerint.

Szerintem kevés olyan város létezik a világon, melyben egyszerre megtalálható *Mexikó*

¹⁰ NAGY Attila: *Volt egyszer egy stadion. A diósgyőri sportpályák története.*: Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2016. 2-3.

(-völgy), *Afrika* és *Ázsia* is, de úgy tűnik, hogy a Vasgyárban minden lehetséges. Egyes elméletek szerint a Tatár-árokban a 19. század végén megnyílt Mexico csárdáról kapta a nevét később a völgy. A területet szintén érintette a Vasgyár terjeszkedése, itt létesült ugyanis az *Újgyár*, azaz az ágyúgyár. Az 1930-as évek elején, hadiüzem lévén a különböző egységeknek kódneveket („Ázsia”, „Afrika”) adtak, ezeket az elnevezéseket az itt dolgozók a keletkező vörös és fekete salak színével magyarálták.

Most pedig következzen két olyan elnevezés, amely az egykor honos növényzetre utal. Bár *Komlóstető* (és a tőle délre fekvő *Komlós-völgy*) területe a botanikus szeméssel nézve az egyik legkevésbé érdekes területe a városnak, az szinte biztos, hogy az elnevezés nem a véletlen műve. Sőt, ha azt vesszük, hogy a miskolci borosok egyeduralmát a serfőzések elég szépen megtörték a XVIII. században,¹¹ akkor már azt is sejthetjük, honnan az egyik legfontosabb alapanyag a folyékony kenyér előállításához. A közeli *Örmhegy* Pesty Frigyes szerint a tatárok kivonulását követő örömművelés színhelye volt.¹²

Bár egy internetes térkép ma *Kenderföldi- és Előhegyi-lakótelepként* jelzi, a helyiek csak *Kiliánnak* hívják a Tatárdomb völgyében épült

városrészt. De haladjunk sorjában. A terület egészen biztosan kenderföldként funkcionált, majd az 1950-es, 1960-as években a környező szénbányák (Lyukó, Pereces) megnövekedett munkaerő szükséglete miatt a főként vidéki munkásság számára megépítették a két lakótelepet, melyet a főút metszése okán Dél- és Észak-Kiliánnak neveztek el. Északon főleg a munkások, délen az értelmiségiek laktak családjaikkal. De ki a névadó? Nem csoda, ha ez a kérdés sokakban felmerül, s ezért most röviden megemlékezünk arról, akiről az államszocializmus idején lakótelepeket, laktanyákat és iskolákat neveztek el. Kil(i)án György (Kispest, 1907. március 12. - Lengyelország, 1943.) kommunista aktivista, eszperantista volt, aki a nemzetiszocialista Németország hadserege elleni harcokban vesztette életét Lengyelországban, és ezzel a Kádár-korszak egyik legünnepeltebb partizánmártírjává vált.¹³ A két lakótelep nevét mára megváltoztatták, a déli lett a Kenderföldi-, az északi az Előhegyi-lakótelep. A Kenderföldi-lakótelep ma is a város legkellemesebb lakótelepei közé tartozik, tervezője, Heckenast Péter nem véletlenül kapott érte Ybl-díjat 1963-ban.

Mindig is izgatott Újdiósgyőr egyik legnagyobb városrészének elnevezése, a *Bulgárföldé*. Jelenleg is itt élek, erre a részre épült 1939-ben a

A legrégebbi bérházak Újdiósgyőrben, a mai Stadion utcában, amiket 1939-ben adtak át. A képen jól láthatóak még azok a szántók, ahol korábban a bolgárkertészek tevékenykedtek. (HOM HTD 86.232.13.2.)

¹¹ DOBROSSY István: Serfőzdek Miskolcon a 18. században. In: *Múlt-kor történelmi magazin E-folyóirat* 8/2. 2010. <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=30289> (Letöltés ideje: 2020.04.24.)

¹² PESTY Frigyes i. m. 207.

¹³ *Magyar életrajzi lexikon I. (A–K)*. Főszerk. KENYERES Agnes.: Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967. A hozzáférés módja: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC07165/07890.htm> (Letöltés ideje: 2020.04.24.)

DVTK új pályája is, tehát több minden is ideköt, de gyerekfejjel valahogy nem sikerült kilogikázni, hogy mi köze ennek a területnek Bulgáriához. Pedig a jelenség nem egyedülálló az országban, csak máshol talán nem maradt meg úgy a helynév, mint Miskolcon. A megfajtás ugyanis az, hogy a terület a sajátos termesztési kultúrájukról híres bolgárkertészetekről kapta a nevét. A XIX. század végén gazdasági és politikai kényszer miatt betelepült bolgároktól lehetett megkapni a legfrissebb, legjobb minőségű zöldségeket és gyümölcsöket. Példának okáért nekik köszönhetően vált mindennapos zöldségünk a paradicsom és a paprika. Ők honosították meg nálunk és a Monarchia területén a spárgatököt, a padlizsánt, a póréhagymát, a fekete babot, sőt salátát és uborkát is termesztettek. Miután a bolgároknak köszönhetően volt zöldség és gyümölcs az első világháború alatt és után is a piacokon, így megbecsült tagjai lettek a városnak. De nemcsak Miskolcon, más nagyvárosokban is sokat köszönhettek a bolgárkertészeknek. Emlékük nálunk a helynévben, míg például a budapesti Bosnyák téri piac mellett szobor formájában maradt meg.¹⁴

Még néhány érdekes helynév a környékről, röviden: *Szarkahegy*: A területen javarészt zsellérek éltek, a legnagyobb területet egy Szarka nevű család bírta. *Drenka-hegy*: A hegy tulajdonosáról kapta a nevét. *Görögszőlő*: A Drenka-hegy déli oldalán gazdagabb görög kereskedők szőlőültetvényei voltak. *Ucekaj*: A Pereceshez közeli dűlő minden valószínűség szerint egykori birtokosának nevét örzi. *Erenyő*: A terület nagy valószínűséggel egykori tulajdonosáról, Ernye bánról kapta a nevét. *Ostoros*: A hegyoldal meredeksége miatt a felfelé tartó lovakat itt gyakrabban kellett ostorral haladásra bírni. *Kankós oldal*: Az elnevezés az itt dolgozók öltözetéről kaphatta a nevét, akik szürke színű kankós szűrben kapáltak a területen. Bár a kankós szó jöhetett a kampóból is, amelyet régebben a kanyargós utakra is használtak. *Lyukó*: Valószínűleg szláv eredetű kifejezés, jelentése nem ismert. Az itt található egykori bányát a korábban *Mánik-bányának* is hívták, egykori tulajdonosáról elnevezve. *Ruzsin*: Szintén szláv eredetű, jelentése minden valószínűség szerint a rózsa szóra vezethető vissza. *Tehéntánc*: A végére hagytam az egyik személyes kedvencemet. Az egykori szőlőkkel teli területen nem volt annyi pince, hogy a mustot tárolják, így azt a szabadban hagyták, de az itt legelésző tehének beleittak a kondérokba. Később a gazdák arra lettek figyelmesek, hogy a tehének a musttól megrészegülve "táncra perdültek". Ma *Bi-gecs-dombnak* hívják a területet.

Felsőgyőr, a fehér barátok útja

*Kies völgyben, a Bükk tövén,
Egy kis lakban tanyázom én;
Mohos sziklák, erdők védik,
Bár lakhatnám itt mindétig!*

*Csendes hely, csak a patak zúg,
Erdőn csak a vadgalamb bűg,
Reggel ébreszt, este ringat,
Világ zaja ide nem hat.*

*Oh ne is! Volt benne részem,
Kifáradtam már egészen,
Ugy szeretnék megpihenni,
Egyedül magamé lenni.*

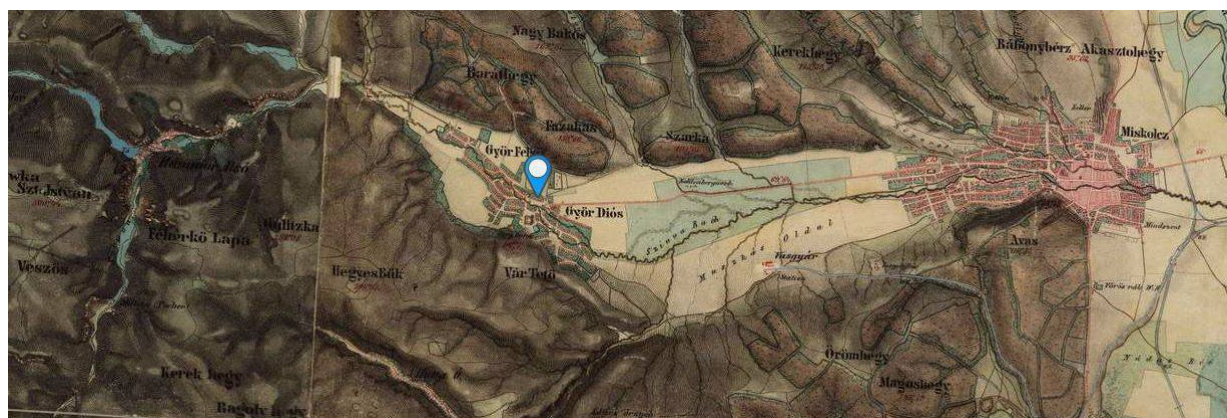
*Sebeim, mint itt a fának,
Lassanként begyógyulnának,
Derülnék a napsugárral,
Dallanék vidám madárral.*

*Hiú ábránd!... erdős kis lak,
Alig jöttem s már itt hagylak!
Sors ellen küzdök hiába,
Mennem kell világ zajába.*

Gyulai Pál: *Az erdei lak (1887)*

A költő sorait még így, több mint 130 év távlatából is át tudom érezni. Miskolc nyugati vége ugyanis sokáig nekem is otthonom volt. Bereklján cseperedtem, sokat rúgtam a bőrt a hegyaljai lakótelepen vagy éppen Felső-, Alsó-Majláth panelei közt. De innen kiindulva nem kellett sokat tervezni egy csanyiki vagy pecéri túrát, egy gyermeki kalandozást a Baráthegyen, vagy ha éppen el akartam vonulni a város zaja elől, elég volt pár percet sétálni ahhoz, hogy a Bükk sűrűjében találjam magam. Mindezt akkor abban a tudatlanságban tettem, hogy ezt a városrészt sokáig Felsőgyőrnek hívták. A mai népnyelv nem igazán használja ezt az elnevezést, inkább a fent említett nevek élnek a köztudatban. Ismét találkozunk a helynevek egyik bájos jellemzőjével, miszerint egyazon terület ilyen-olyan okból kifolyólag úgy változtatja a nevét, mint gazdag gyerek a ruhatárát. De akkor mit is takar tulajdonképpen a Felsőgyőr elnevezés? A település elnevezése időbeni és történeti vonatkozásban is szorosan összefügg Diósgyőrrel. Azt hiszem, ezzel nem sok újat mondtam. De azt már talán kevesebben tudják, hogy amint "nagytestvére", Diósgyőr, úgy Felsőgyőr múltját is nagyban befolyásolta a pálosok tevékenysége. Felsőgyőr tehát a középkorban keletkezett gyűjtőnév, amely Diósgyőrtől nyugatra fekvő kisebb településrészeket foglalta magába. Valamikor a 16. században jött

¹⁴ ANTALFFY Yvette: Így dolgozott egy bolgárkertész! In: *Talita. Keresztény női magazin*.

Miskolc (benne Győr-Felsővel) egy 19. századi térképen (forrás: mapire.eu)

létre, a helyi pálos közösség útvonalán, ami a diósgyőri kolostortól Szentlélekig vezetett. Ezt az útvonalat nevezte el Várnai Judit Szilvia *Fehér barátok földjének*, ami egyúttal címe is lett kötetének.¹⁵

A fentiek ismeretében elég beszédes a *Baráthegy* elnevezés is. A kelet-nyugati irányba elnyúló hegy félúton fekszik Szentlélek és Diósgyőr között, ahogy ma is, úgy a középkorban is kedvelt útvonal volt. Az már más kérdés, hogy amíg ma inkább a túrázók használják, addig évszázadokkal ezelőtt helyi szinten komoly gazdasági szereppel bírt. Ezt a területet ugyanis a szerzetesek 1313 óta birtokolták, a hegyen gyümölcs- és szőlőtermesztéssel foglalkoztak, majd a pálosok távozása után is megmaradt ez a tevékenység, csak kisebb parcellákra osztva a területet.

A pálosok a szőlő és bor tárolására alkalmas pincéket alakítottak ki, melyből a Baráthegyalja utcában egy ma is fennmaradt. De itt is előjön a népi fantázia: egyesek szerint ugyanis a fehér barátok nem csak a hegyen, hanem annak gyomrában is közlekedtek, hiszen a pince- és alagútrendszereket egészen Szentlélekig kiépítették a lelkes pálosok. Hogy a képzeletnek mennyire nem lehet gátat szabni, mutatja az is, hogy bizonyos elbeszélések egyenesen azt állítják, hogy a Baráthegyen kiinduló alagútrendszeren keresztül menekült el IV. Béla is a vesztes Muhi csata után. Egy biztos, a pálosoknak volt pincéjük – nem is egy – a Baráthegyen, s ezek nemcsak a középkori, de a 20. századi lakosságnak is nagy segítségére voltak, hiszen a II. világháború idején a környékbeliek itt találtak menedéket a bombázások elől. Az egyes pincék tulajdonosai még a 20. század második felében is arról számoltak be, hogy pincéikből ismeretlen helyre vezető alagutak nyílnak.¹⁶ Urbexesek, kalandra fel! Sőt, merészebbek azt is állítják, hogy a tatár, majd a török fosztogatások miatt a diósgyőri és az egri várat is összeköti egy alagút. Azért alaphangon 40 km-t vájni a sziklás Bükk-hegység

belsejében még ma is elég nagy teljesítmény lenne, nemhogy a középkorban.

A Baráthegy gazdasági jelentőségét mutatja, hogy a pálosok kolostort is építettek a hegy lábánál. Az 1973-ban feltárt kolostor romjai a majláthi erdészeti épület területén fekszenek, eltakarva a kíváncsi szemek elől.

A 19. században Felsőgyőrt úgy háromezren lakták, népességének nagy része gyümölcsstermesztéssel, mészkereskedéssel és fuvarozással foglalkozott. Ekkor már jól elkülöníthetően tagolódott 3 nagyobb részre: a már többször említett Majláthra, a ma már kertvárosias övezetű Berekaljára és a Majális park körüli részekre, beleértve a Csanyik-völgyet is.

Érdekes Felsőgyőr jogállása: 1886 előtt önálló község volt, ekkor csatolták Diósgyörhöz, majd 1945-ben Diósgyőrrel együtt Miskolchoz, ezzel egy időben került végleg használaton kívül a Felsőgyőr elnevezés. Egészen 2010-ig, mikor

Felsőgyőr Településrészi Önkormányzat címere (forrás: miskolc.hu)

¹⁵ VÁRNAI Judit Szilvia: *Fehér barátok földjén*. Terra Ig-nis, Budapest, 2014.

¹⁶ VÁRNAI Judit Szilvia i. m. 36.

Miskolc város közgyűlése Berekalját és Majláthot újra Felsőgyörként egyesítette.¹⁷ Mindettől függetlenül ma sem él igazán a köztudatban az elnevezés.

A jelenleg *Alsó- és Felső-Majláth*nak nevezett, panelekből és családi házakból álló kertvárosias jellegű városrész elnevezésének kutatása keményebb dió volt, mint azt eleinte gondoltam. Ha már a Majláth Istvánról elnevezett utcában töltöttem jó 15 évet, akkor igyekeztem ebből az elnevezésből kiindulni. Először azt hittem, hogy tévesen, majd kiderült, hogy mégsem. Hiszen a nemesi, majd Majláth Józsefnek köszönhetően grófi rangra emelkedett családnak vajmi kevés köze volt Miskolchoz azt leszámítva, hogy a már emlegetett József Borsod vármegye főispánja volt. A Mailáth családfa a 17. századtól a 20. század végéig levezetve elképesztően szövevényes. A családfán fellelhető 8 Istvánból egyik sem feltétlenül köthető Miskolchoz, esetleg Diósgyörhöz.¹⁸ A megoldás egy kilencedik – akár nem is a székhelyi Majláth családfájába tartozó – Majláth István lehet, aki koronauradalmi tisztviselőként szlovákokat telepített be a 18. században a Szinvától északra fekvő területre, így a betelepült lakosság ragasztotta rá hálából a Majláth nevet erre a városrészre, ami a mai napig fennmaradt.¹⁹

Van azonban még egy, egészen megmosolyogtató mondai magyarázata a Majláth helynév eredetének. A hagyomány szerint onnan ered a név, hogy a pálosok intézője falopáson ért valakit a közeli erdőben, ezért elvette tőle a zsákját, abból kiszedte a lopott rőzsét, a zsákba pedig bedugta az illetőt, hogy az uraságok elé vigye a hátán. A tolvaj siránkozni kezdett a zsákban: *Nem látok, nem látok!* mire az intéző: *Majd lát, majd lát...* Ennek egy másik változatát ma is lehet hallani egy vicc formájában:

- *Meddig vak a miskolci ló?*

- ???

- *Diósgyörig, onnantól maj' lát.*

Kevésbé humoros, bár annál tényyszerűbb a *Berekalja* helynév eredete. Ugyebár, ha van a Bereknak alja, akkor kellett lennie sima *Bereknak* is, sőt, a 14. századtól a pálos jelenlét alatt még *Berek-kert* is létezett, ami egy újabb gyümölcsös neve volt. De mi is az a Berek? Konkrét források utalnak arra, hogy Nagy Lajos király halastavat és vadaskertet létesített a Csenikben (ma Csanyik), ami akkor pálos terület volt, ezért cserébe a pálosok megkapták 1364-ben az *Eleje*, a *Meggy* és a *Berek* nevű

erdőterületeket, amelyek nagyjából a majláthi kolostor, a vár és az Előhegy között helyezkedtek el. A Szinva melletti Berek tehát szintén pálos terület volt, neve úgy értelmezhető, hogy Berek erdő (*silva Berek*), de ez az elnevezés utalhat Szilvásberekre is, hiszen a környéken rengeteg gyümölcsös volt. A berek tájnyelvi jelentése: nedves terület, rét. A középkori források bokros, cserjés (*szedres*) területként jellemezték.²⁰ A Berektől, tehát az erdős területtől délre feküdt Berekalja, ami inkább rétekből, megművelt földterületekből állt, mielőtt az 1950-es évektől elkezdték beépíteni, hogy a mai Miskolc egyik legcsendesebb, legszebb városrészévé váljon. A pálos jelenlétre utal a szomszédos *Papré*t is, gyermekkori téli szánkózásaim színhelye, ezt a területet szintén a szerzetesrend kapta meg adományként.

Ha valaki a *Majális park* kapcsán az 1-es busz végállomására vagy egy hosszú túra után az oázist jelentő Panda büfére, esetleg a leégett, leraolt *Herman Ottó Emlékparkra* gondol, akkor nagyjából az én korosztályomhoz tartozik. A jobb sorsra érdemes parkos, ligetes terület mára elhagyott, csupán a busz teszi meg itt kötelező köreit, bár tervben van a Bükk keleti kapujának is nevezett létesítmény és ezzel a terület rehabilitációja.²¹ Miután összefoglaltuk a jelent és a jövőt, nézzük a terület múltját, amit korábban más nevekkel illettek. A 2. világháború előtt ugyanis a népnyelv inkább *Királyasztalként* emlegette a területet, ami szintén a diósgyőri koronauradalommal függ össze. A környéken volt ugyanis Nagy Lajos király vadaskertje, így a Csanyik körüli erdőben szívesen vadászott a király, majd az utódai is. A vadászatot követően pedig a lakomát, az ún. Királyasztalon tartották, feltehetően ezen a területen. De inkább meséljen helyettem a *Pecér Királyasztala* címet viselő történet, mely magára a *Pecér* helynévre is megadja a magyarázatot.

Mátyás király, az igazságos, végtelenül szeretett Diósgyörben tartózkodni. A teljes pompájában díszelgő és kényelemmel berendezett várban szállott meg, és a gyönyörű vidék rengeteg vadonjában vadászgatott. Vadkan vadászatain pecérei is részt vettek, akik bámulatosan idomított kutyákkal üzették-hajttatták az erdők veszedelmes vadjait. Az igazságos nagy királynak számos külföldi vendége is részt vett ezeken a vadászatokon, legtöbbször

¹⁷ Miskolc Megyei Jogú Város Közgyűlésének Közlöny. XX. évf. I. szám. 2010. január, március. <https://docplayer.hu/17832937-Miskolc-megyei-jogu-varos-kozgyulesenek-k-o-z-l-o-n-y-e.html> (Letöltés ideje: 2020. 04.27.)

¹⁸ NAGY Iván: *Magyarország családai*. 7. köt. Hozzáférésmódja: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai>

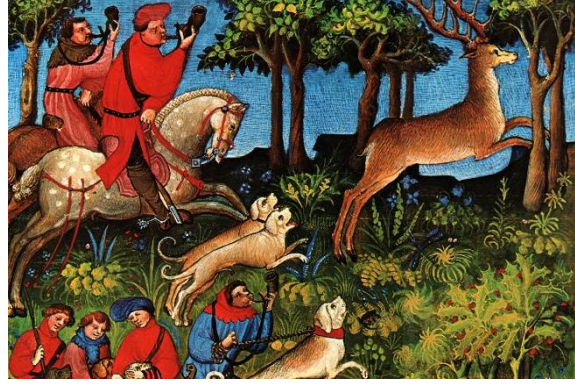
1/hetedik-kotet-5828/majlath-csalad-szekhelyi-grof-es-nemes-602C/ (Letöltés ideje: 2020.04.27.)

¹⁹ VÁRNAI Judit Szilvia i. m. 163. p.

²⁰ VÁRNAI Judit Szilvia i. m. 113.

²¹ <http://ecolounge.hu/vadon/szeleta-park-letesul-miskolcon-a-herman-otto-emlekpark-területen> (Letöltés ideje: 2020.04.24.): Szeleta Park létesül Miskolcon, a Herman Ottó Emlékpark területén.

csak azért, hogy a híres pecérektől idomított vadászebek nagyszerű munkájában gyönyörködjenek. A király pecérei a mai is Pecér néven nevezett völgyben laktak kutyáikkal együtt. Bármennyire is kiváló és pótolhatatlan munkát teljesítettek a pecérek, bent a várban mégsem lakhattak, hanem a váráron túl kellett letelepedniük. Egyik nagy vadászaton, amelyiken több külföldi lovag is részt vett, a királyi pecérek ismét nagyszerű munkát végeztek kutyáikkal. A hajtóebek hangos csaholással űzték a vadakat s a vadászok gazdag zsákmányra tettek szert. A nagy vadászat meg is hozta az urak étvágyát. Különben is szokása volt Mátyás királynak, hogy az erdőben kiválasztotta egy gyönyörű forrás környékét és ott hatalmas fák lombátora alatt terítettek asztalt s ott evett-ivott vendégeivel. A királyi asztal vendégei mindig ámulva figyelték, hogy Mátyás király evőeszköz nélkül ujjaival olyan ügyesen fogta meg az ételeket, s olyan módon táplálkozott, hogy keze mindig tisztán maradt. A vadászebeden, amelyet ma is Királyasztala névvel emlegetett forrás mellett szolgáltak a királynak és vendégeinek, egy alkalommal különös dolog történt. A vadászatot már lefűjták, a zsákmányt is összehordták, a pecérek a kutyákat szijra fűzték, s a király kíséretével, a külföldi vendégekkel együtt, jó kedvvel, beszélgetve tartott a Királyasztala felé. A főpecér a király legkedveltebb kutyájával nem messze a Királyasztaltól, készült hazafelé. Egyszerre az egyik kutya eltépte a sziját és gyors iramodással a Királyasztalán elkészített lakomázó helyen termett, s mielőtt megakadályozták volna, éppen a királynak elkészített, az asztal főhelyére tett pompás pecsenyét fogai közé kapta és vonítva futott a nagyszerű konccal az erdőbe. A főpecér azonnal követte a kutyát, amely történetesen a király legkedveltebb vadászebe volt, de mire utolérte, akkorára a kutya már fölfalta a pecsenyét. Nagy volt azonban a főpecér ámulata, amikor az újra szijra fűzött ebbel vissza akart indulni. Alig tettek néhány lépést, a kutya kinos nyöszörgéssel a földre roskadt s mire a főpecér szólni tudott volna kedves kutyájához, már ki is mult a szerencsétlen pára. A főpecér borzadva nézte, mi történt. Tüstént kitalálta, hogy a kutya mérgezett pecsenyétől pusztult el. Rohant Mátyás királyhoz és titkon elmondotta neki, mi történt. Mátyás király megtiltotta, hogy bárki-nek is szóljon a különös eseményről. Nem lehetett megtudni, melyik külföldi vendég akarta mérgezett pecsenyével a királyt másvilágra küldeni a Királyasztalán elkészített lakomán. Mátyás király pedig a mai Pecér néven nevezett völgyben adományozott a főpecérnek lakóházat és földbirtokot.²²

Jellemző korabeli ábrázolás a pecérekkal történő vadászatról (forrás: kutya.hu)

Kevésbé regényes, de annál érdekesebb múltja van a rendszerváltás előtti nagy majálisoknak és a Vadasparknak (mostani nevén Miskolci Állatkert és Kultúrpark) ma is helyt adó Csanyiknak. Nevét a középkori Csenyik településről kapta, amit 1313-ban említenek először - tudjuk meg Györffy Györgytől²³. A kis falucskát szintén pálosok lakták, de ugyanitt létesített 1355-ben Nagy Lajos király halastavat és vadaskertet is. Azonban e település nem volt hosszú életű, már a 15-16. század környékén elnéptelenedett. A 20. században a miskolci lakosság újra "felfedezte" a gyönyörű völgyet, a II. világháborút követően több pártrendezvény, KISZ tábor, majális színhelye volt. Mondanám, hogy manapság is népszerű kirándulóhely, de akkor hazudnék. A terület legtöbb kiszolgáló épülete méltatlan állapotban van, ahogy a nem messze fekvő tudószanatórium is. Visszatérve magához a helynévhez, a Csenik név szláv eredetű, a középkorban gyakran használt személynév volt.

A Molnár-szikla legendái

Szűk völgyben alatt zúg bérczi patak,
Rajta szünetlen zúg a malom ;
Oldalt meredek kőszikla-falak,
Fenn kis fakereszt a sziklafalon.

Vén gazdag molnár özvegve szép,
Szép volt, de kaczer, de kevély.
Jó módú, sőt úr is, kérte kezét —
De tartja magát s még többre remél.

Csinos ifjú legény a malomban,
Úrnőjét szinte szerette,
Mindannyia közt tán ő legjobban,
De az asszony csak hitegette.

²² FÖLFÖLDY Sándori. m. 33-35.

²³ GYÖRFFY György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1966. 735-751. p.

Mint macska szokott, egeret ha fogott,
Hogy el-eleresztí s elkapja megént:
Jó szót ha adott, kikaczagta legott,
Halálra gyötörte szegényt.

Egész heten át hajszolja magát,
Dolgozva nap-éjt a malomban.
Nincs álma, sem éte, se hall, se lát,
Eszében a szép asszony van.

Szól a harang vasárnap reggel;
Templomba siet a hámosi nép.
Molnárlegény nem a többiekkel,
De a kis kamrába belép.

«Ma el kell dőlnie végzetemnek,
Ma végre tudni akarom:
Szeretsz-e a hogy én szeretlek,
Elfogadod-e szívem', karom' ?

Mely lábaddnál hever — e szívet,
Mely malmod' vezérli — e kart?
Tied mind kettő, örökre híved —
Tied életem is, csak akard!»

Asszonyinak a vér tódul szívére,
Kétszerte megint arczába ront.
Gúnyos hahotába fakad ki végre:
«Cselédből uram te! — Bolond!»

Megszédül az ifjú, tántorgva kimegy,
Mint nyíllal a sebben a vad;
Előtte a rét, a sűrű, a hegy,
A szikla — csak arra szalad.

Fönn már a tetőn, hol fal-egyenest
Égnek mered a meredek,
Áll a fiu — gondol rettenetést,
S mond : «Meghalok érte, a kit szeretek !

Megbánja talán s ejt egy könyvet értem,
Itt vérbe ha — fagyva ha lát!»
— Egy perczig imádkozik ott még térden
S a mélybe ledobja magát.

— Asszonya állata oda keresztet,
Bűnbánata néma jelét.

De magához egy lelket sem eresztett,
Mig egy napon aztán halva lelék.

Szász Károly: *Kereszt a sziklán* (1889)

A Miskolcra Lillafüredre vezető úton, az alsó-hámosi völgy fölött kémlelő szikla elnevezéséhez több monda kapcsolódik. Épp ezért szántam külön részt e tragikus események színhelyének, hiszen itt nem csak azt kell eldöntenünk, hogy a szikla nevét egy, a szájhagyomány útján terjedő történetből eredeztetjük-e, hanem azt is, hogy melyikből. Ebben az írásban tehát igyekszünk átvedleni Benedek Elek és Miss Marple szerelemgyermekévé, hogy kiderítsük, van-e valóságalapja a sziklához kapcsolódó történeteknek, és ha igen, akkor melyiknek. Boldogság és tragédia, szerelem és

Egy 20. század eleji képeslapon Kereszt-szikla névvel
(forrás: Miskolc Adhatott Blog)

gyűlölet, legenda és valóság. Mennyi ellentét, mégis a Molnár-sziklával kapcsolatosan mindezen ellentétek kézen fogva járnak. Akárcsak a szerelmespárok.

Kevesen tudják, hogy a gyönyörű panorámájú hegycsúcsot 18. századi térképeken még Könyöklő-kőként vagy nemes egyszerűséggel Kősziklaként jelölték, de találkozunk a Csókás-kő elnevezéssel is, ami nem egyenlő a ma ismert Csókással (jelenleg Csókásnak az Újmassa feletti kirándulóhelyet nevezzük).

A Molnár-szikla elnevezésre pár évtizeddel később sem találunk utalást, amikor Petőfi járt e tájon. Ekkoriban kezdi el az ország felfedezni Hámost és környékét, egyre-másra jelennek meg a különböző útleírások, inspirálva ezzel számos költőt, utazót, politikust, hogy a helyi barátok, ismerősök invitálására ellátogassanak a környékre. Így utazott ide Petőfi is, aki a Kerényi Frigyesnek címzett *Útlevelében* a következőket írja: *A falun belül, ahol a hámos van, egyre szűkebb lesz a völgy, s végre egészen kősziklák közé szorul, meredek, vad kősziklák közé, s az út fölfelé tart kanyargósan a Szinva partján, mely számos zuhatagot képez, fönn pedig a*

hegyen tóba gyűl, melynek vize sötétzöld, minthogy tükre az őt környező bércek erdejének.²⁴

Költőnk tehát sem a malmot, sem a sziklán álló keresztet és a hozzá fűzött mondát sem említi, de ez nem jelenti azt, hogy ekkor még ne lett volna ismert. Ugyanis ezelőtt egy évvel napvilágot látott a monda egyik változata, mely ekképp jegyzi fel a történetet: *Volt egyszer egy tehetős öreg molnár, ki a diósgyőri határban derék malommal bírt. De özvegy állapotában megunván magát, arról gondoskodott, hogy agg napjai földéretésére csinos fiatal menyecskét hozzon házához. S mivel jó módú ember volt: a környék leányainak szülői vágyva lestek az öreg molnár választását, ki is rövid fontolgtatás után a vidék legszebb hölgységét Mariskát, egy falusi bírót leányát vevé nőül. Hajh de az öreg molnár csak hamar észrevette, hogy Mariska mást szível, sőt csak színből hizelgi körül. A féltés kínja majd nem örülttette a szegény öreget. Miután azonban semmiképp nem tudott nyomába jönni annak: vájjon kiért lángol az ő gyönyörű Mariskája? leskelődéshez folyamodott. Molnárunk malma egy meredek kőszikla alatt dübörgött, úgy, hogy a szikla tetejéről a malom udvarába és kertébe igen jól be s alá lehetett látni. Egy ünnepnapon tehát az ősz molnár, azon ürügy alatt, hogy bemegy a városba, elbúcsúzik féltett menyecskétől; de a helyett, hogy Diósgyőrbe ment volna, a malma fölötti szikla tetejére mászott, most már bizton kitudandó: vájjon gyanúja alapos-e vagy nem? Alig telt el egy óránegyed, s a feszült figyelemmel leskelődő öreg molnár egy, felbokrétazott kalapot, gyalcsinget, gatyát viselő hetyke parasztleányt vett észre a malom körül ólálkodni, s egyszersmind azt is látja, hogy neje kiütvén fejét az ablakon, a legényt, kezével csókokat hányva reá, szobájába csalogatja. A mint erre a bokréta barna legény besurrant, az öreg molnár, mintha villám csapta volna meg, dühös lázba jő, s szörnyű idegrángatózás közt felkiáltván: „így jár a vén bolond, ki fiatal nőit vesz feleségül!” az alatta tátongó mélységbe rohan, mi tüstént iszonyú halálát okozá. Azon helyre, honnét az öreg molnár leugrott, ájtatos rokonai keresztet állítottak — gyászos emlékéül e szomorú esetnek.²⁵*

Ami az öngyilkos személyét illeti, az előző verziótól teljesen eltérő találunk egy másik kötetben: *Néhány percnyi út után a jobb oldalon a (Molnárszikla) meredeken karcsú, toronyra emlékeztető sziklakúpot látunk, fenn a tetején egy kis fakeresztet. A kereszt már nagyon régi, csak a völgy*

legöregebb emberei emlékeznek szomorú történetére. Kicsiny vízimalom áll a sziklával szemben. Ebben élt vagy hatvan esztendővel ezelőtt egy molnár gyönyörű szép leányával. A leány beleszeretett az apjánál dolgozó molnárlegénybe, de a boldogságról való álmódosásukat a ridegszívű apa széttepte, s a leánykérőt kiutasította. A leány is eltűnt. Nem sokáig kellett őket keresni, ott feküdtek csendesen, összezúzott testtel a sziklatorony aljában. Fiatal véruktól piros lett a szikla éles, fehér köve.²⁶ Ebben a változatban hozzávetőleges időponttal is találkozunk, ami az 1870-es évekre datálja az öngyilkosságot. A különböző forrásokat áttekintve talán ez a felállítás a legelterjedtebb, azaz a gonosz apa vétója, ezáltal a szerelmespár közös halála. Ezt a verziót jegyzi le, bár sokkal részletesebben Fölföldy Sándor is.²⁷

De, hogy ne legyen ennyire egyszerű dolgunk, találkozunk egy harmadik verzióval is, mely cáfolja az eddigieket: *A Molnárszikla égbe törő ormán egy feszület néz le a nyaktörő mélységibe. A néprege szerint a völgy mélyén csattogó vízimalom molnárlegénye szemet vetett a csinos molnárnéra, s mivel viszontszerelemre nem talált, a szikláról ugrott le, s lelte szörnyű halálát a mélységben; az emléke itt bolyong a bércek és lakóinak meséiben.²⁸*

A fentiek szerint tehát a Molnár-szikla történetének három ismert változata van:

1. A legrégebb, 1846-os változat szerint a megcsalt öreg molnár veti le magát a mélységbe a felesége hűtlensége miatt. Ezt követően a keresztet a rokonság állította a sziklára. Hogy ez mikor történt, arról nincs feljegyzés.

2. Az Unger-féle verzióban a molnárlegény reménytelenül szerelmes a szép molnárnéba, aki nem viszonozza érzéseit, így a fiú öngyilkos lesz.

3. A két felsorolt verzió kivül szinte minden forrás — beleértve a különböző útikönyveket is — a legnépszerűbb verziót meséli el, miszerint a fiatal fiú és a molnár szép leánya szerelme az apa szigora miatt nem teljesülhet be, így bánatukban közösen ugranak le a szikláról. Ezt a variációt a 1870-es évek környékére teszik.

A három felsorolt verzió mellett van egy negyedik is: egyik verzió sem történt meg, csak a hármorak színezték ki falujuk történetét, hogy az egyre növekvő számban ide érkező turistákat szolgálják ki egy történettel. Bár nem kizárt, hogy valamilyen tragédia történt a malom környékén, de nem a fentebb leírtak szerint. A korabeli sajtóban

²⁴ PETŐFI Sándor: *Útirajzok*. Helikon, Budapest, 1987. 44.

²⁵ MEDVET Imre: Diósgyőri vashámorok. In: *Magyarföld és népei eredeti képekben*. Szerk. Vahot Imre. Pest, 1846. 13.

²⁶ DR. HALMAY Béla – LESZIH Andor (szerk.): Magyar városok monográfiája V. *Miskolc és Borsod-Gömör-Kis-hont megyebeli községek*. Budapest, 1929. 476.

²⁷ FÖLFÖLDY Sándor i. m. 28-32. p.

²⁸ UNGER Hugó: *Miskolc. A Bükkvidéki főváros rövid ismertetése*. Miskolc: Magyar Jövő R.t. könyvnyomdája, 1928. 48.

A hákori vízimalom épülete egy 1908-as fotón, mögötte a Molnár-sziklával
(forrás: Miskolc a múltban facebook csoport)

sem találni arra utaló nyomot, hogy bármelyik verzióknak lenne valóságalapja.

Egy biztos azonban, hogy a hákori malom létezett, erről források árulkodnak. Ehhez a malomhoz, vagy ennek elődjéhez kötődnek a Molnár-szikláról szóló legendák. Az is biztos, hogy a helyi folklór több leírás szerint is olyannyira hatással volt a későbbi, szerelmes generációkra, hogy évtizedekkel később is divat volt a Molnár-szikláról leugrálni, bár ezek a források konkrét esetet nem említenek. Kordos László erről így ír: *A molnárléány és a molnárléány balladája története igen elterjedt és népszerűvé vált Miskolc környékén. Ez nemcsak abban nyilvánult meg, hogy sok környékbeli tollforgató írt verseket a tragédiáról (diákkoromban, 1925 körül, a miskolci Hunfalvy János reáliskola önképzőkörében pl. „költői verseny” zajlott le a Molnár-szikla megénekléséről), hanem sajnos abban is, hogy sok boldogtalan szerelmes és más életunt ember vetette le magát azóta, sőt a legutóbbi években is a szikláról, a biztos halálba.*²⁹

Itt van még a kereszt kérdése is: ki, mikor és miért emelte? Félő, hogy az erre vonatkozó válasz is a köd homályába vész, bár némi támpontot ad egy levélrészlet, amit Donkó Béla keszthelyi lakos írt Dancza Lajosnak válaszként 1966. március 30-án: *Igen, annak a Donkó családnak vagyok tagja, akik 60 évvel ezelőtt, pontosabban 1906. május 15-én költöztünk a Hámori malomba, én akkor 15 éves*

voltam, én otthon is maradtam a szakmában, és a kérdezett Annuska húgom akkor 12 éves volt, azonban neki semmiféle szerepe nem volt a tragédiában, ő 1916-ban férjhez ment Takács Lajos kincstári erdészhez és 1948 nyarán halt meg Mocso-lyástelepen. Én a malomról és a keresztszikláról — akkor így hívták és nem Molnárszikla — annyit tudok, hogy a malom akkor volt éppen 100 éves. A malom ajtófélfé homlokzatán be volt vésve: 1806. Augusztus. A szemben meredő sziklán volt egy kereszt, amit mindig az ottlakó molnár ápolt vagy újjította, így én magam is két esetben készítettem, illetve állítottam

*új keresztet. Akkor éppen úgy beszéltek, mint ma, hogy „valamikor” onnan ugrott le a molnárgazda leánya az ott dolgozó molnár legénnyel, szerelmesek voltak egymásba, de a leány szülei nem egyeztek bele, hogy házasságot kössenek. Egyébként nagyon régen olvastam versbe foglalt hosszú Balladát, ez énekelte meg, de már arra sem emlékszem, hogy honnan kaptam ezt a verset.*³⁰

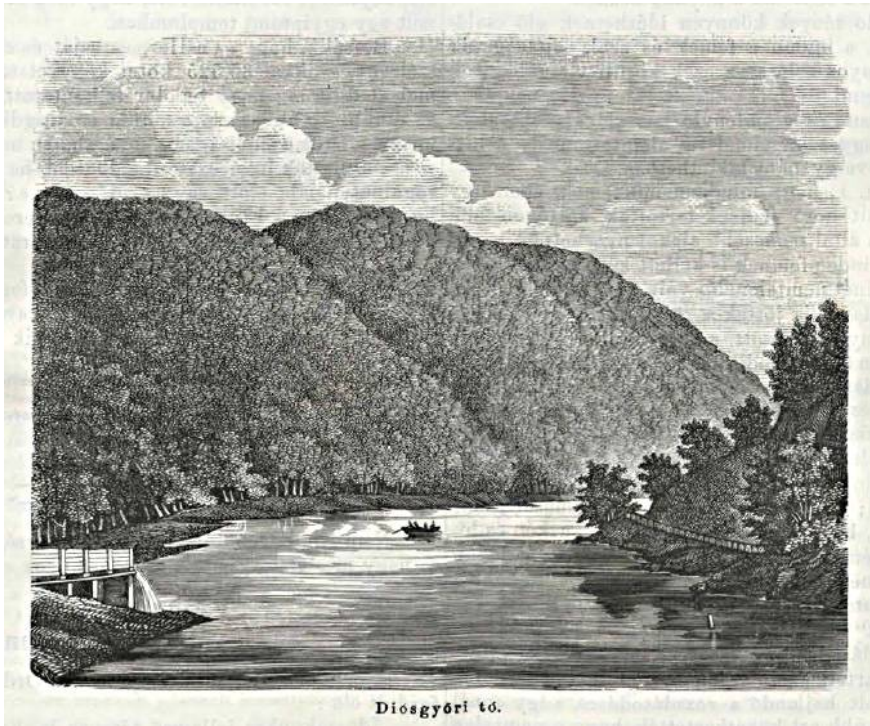
Bár a Molnár-sziklával kapcsolatos történetnek három változatát is megismerhettük, azok valóságalapjára semmilyen kézzel fogható bizonyítékot nem találtunk. Annál inkább meggyőződhetünk a néphagyomány erejéről, ami költeményeket szült, majd kürtölt szét ország-világnak. Hogy egy alternatív formában népszerűsítsék Hámort és környékét? Ez is csak egy feltételezés, de a 19. század derekán, a 20. század elején ugyanígy tettek azok a híres poéták, politikusok, közéleti személyiségek is, akik ezen a varázslatos tájon jártak. Ahol később létrejött Lillafüred, majd a Palotaszállás felépülésével valóban felkerült a környék az ország legimpozánsabb kirándulóhelyei közé. Ahol újabb szerelmek kerültek megéneklésre, gondoljunk csak József Attila Ódájára. Az már a sors furcsa iróniája, hogy a magyar költészet egyik legszebb szerelmes versének — amit a Molnár-sziklától párszáz méterre írt — szerzője szintén ölgylilkosságot követett el. Egyes feltételezések szerint...

²⁹ KORDOS László: Újabb adatok a Molnár-szikla mondájáról. In: *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei*. 13. Miskolc, 1974. 125.

³⁰ KORDOS László i. m. 127.

Barangolás a bükki (helynév)rengetegben

*Bükk!
Zölded,
lelkem üdve.
Ünnep:
egy tünde, röpké percre
Tar-köveden megülve
átérezni, hogy a végtelen idő van
erdeidben.
Bükk!
Neved nem tudom kiejteni másként,
csakis térdeplő fohászként;
megtartó csoda vagy.
Ameddig látlak,
addig élek.
Isten, szépségedből
rakott föl ronthatatlan
várat énbennem:
mégis van értelme e pusztuló világnak.
Bükk!
Miattad nem fog annyira fájni,
ha egyszer el kell mennem,
mert tudom, hogy lezárt szememben
Te már örökké velem leszel.
Ismeretlen szerző verse³¹*

A Hámori-tó (akkor még Diósgyőri-tó) rajza a Vasárnapi Ujságban 1861-ből

Mi, akik a Bükk lábánál vagy annak lankáin láttuk meg a napvilágot, legalább egyszer megmásztuk a környező hegyeket, csónakáztunk egy jót a Hámori-tavon, készítettünk egy szelfit József Attila szobrával Lillafüreden, rácsodálkoztunk a hámori sziklamászókra vagy szánkóztunk, sieltünk egyet Bánkúton. A sort reggelig folytathatnám, de egy biztos: hihetetlenül szerencsések vagyunk, hogy karnyújtásnyira van tőlünk ez a számtalan szépséget rejtegető természeti környezet.

Akad, aki elgondolkodott már kirándulás közben azon, hogy mit miért neveznek úgy, ahogy? Hogy a Bükk-hegységet valóban az evidensnek tűnő bükkfákról nevezték-e el? Hogy mit jelent *Ó-és Újmassa* esetében a *massa* szó? Hogy ki lehetett az a Lilla, akiről azt a területet elnevezték, melynek középpontjában a festői szépségű Palotaszálló áll?

Akárcsak Miskolc belterületén, a Bükkbe kirándulva is találkozunk egészen beszédes helynevekkel. Ugyanúgy, mint a településen az utcákat, úgy a természetben is meg kellett különböztetni egymástól a számtalan hegyet, völgyet, sziklát, barlangot, miegymást. Túrászunk hát egyet a Bükkben, fedezzük fel a (helynév)rengeteget! Azonban a Bükk-hegység minden zegzugának elnevezéseivel több vaskos kötetet is meg lehetne tölteni. Ezért Miskolc nyugati kapuját jelentő Bükkből, a történelmi Hámor környékéről ragadunk ki néhány érdekesebb helynevet. Ha összevevünk egy mai turistatérképet egy 19. századival, ak-

kor jelentős különbségeket fedezhetünk fel ugyanazon területen. Egyszerű példaként említhetjük Lillafüredet, amely csak az 1890-es évektől kezdett kiépülni üdülőövezetté, majd ugyanezen terület képét nagyban megváltoztatta a Palotaszálló felépítése (1925-29). A kor egyik legnagyobb itteni beruházása óriási tereprendezéssel, többek között a Szinva elterelésével járt.

A kronologikus szempontokon túlmenően egy-egy helynév elnevezésének lehet történeti, földrajzi vagy a néphagyományból származó magyarázata. Ezek közül azokkal van a legkönnyebb dolgunk, amelyek úgymond "önmagukért beszélnek", megmagyarázzák önmagukat. Utalhat például egy bizonyos helynév földrajzi

³¹ lillafured.wordpress.com. (Letöltés ideje: 2020.04.24.)

elhelyezkedésre (pl. A *Forrás-völgy*ben lévő *Felső-forrás*, *Közép-forrás* stb.), a területen gyakori állat- vagy növényvilágra (*Hársas-bérc*, *Veszszős-völgy*, *Borókás*, *Kőrös*, *Disznós-patak*), tevékenységre (*Kaszáskút*, *Kondásdolga*, *Olvasztótető*, *Kovács-hegy*, *Kővágó*, *Kovács-kő*...stb.), népcsoportra (*Zsidó-rét*, *Tatár-árok*), alakjára (*Kerek-hegy*, *Tekergős út*, *Teknős-völgy*, *Görbe-part*), de történelmi vagy egyházi személyiségekről is kaphatták nevüket (*Szent István-barlang*, *Szent György-forrás*, *Szent László-kút*), amelyhez sok esetben mondai magyarázat is kötődik (*Mátyás király nyoma*), vagy a terület kutatójáról (*Vadas Jenő-forrás*, *Jakab-kút*, *Herman Ottó-forrás*). Akadnak azonban ezek között olyanok is, amelyek egyszerűségük ellenére megtévesztőek lehetnek. Példának okáért a hegységnek nevet adó Bükk szó régebbi jelentésében *ormot*, *bércet*, *lapos hátú hegytetőt* jelent, így tárgyalt területünk nagy valószínűséggel nem a bükkfáról kapta a nevét. De térjünk rá, illetve térjünk be a Bükkbe és nézzük meg a ma is lakott településeket.

Az köztudott, hogy Fazola Henrik a 18. században vashámorokat telepített a területre, amit ma már csak *Alsó- és Felsőhámor* neve őriz mementóként. Ahogy Fassole/Fassola Henrik, úgy a *hámor* szó is német területről érkezett hozzánk, ugyanis az a *hammer* (*kalapács*) szóból ered. Érdekesség, hogy korábban Hámornak nevezték Ó- és Újmassát is. Hogy miért? Az is mindjárt kiderül.

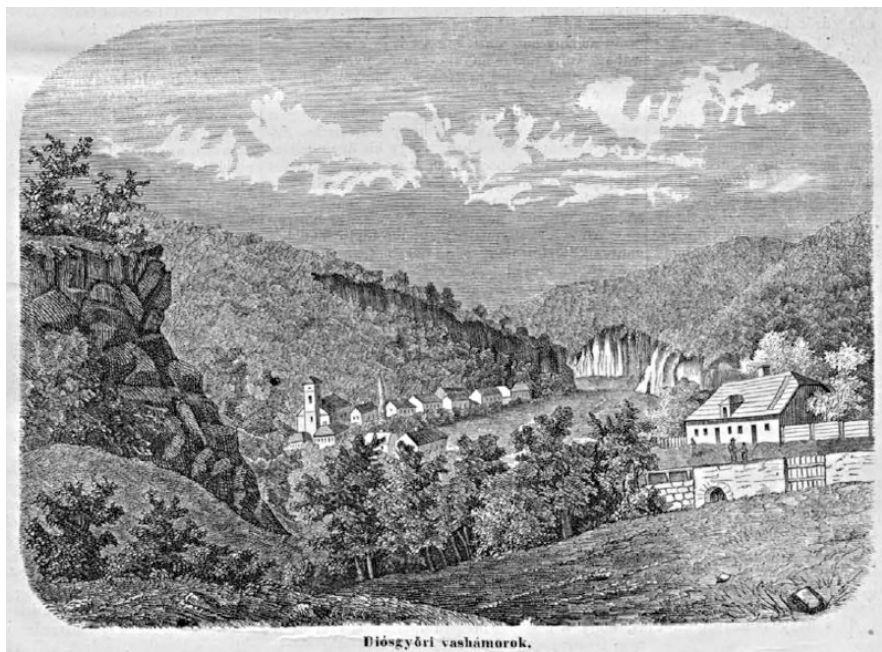
Kisebb, öntöttvas készítésére alkalmas kemencék korábban is voltak már az országban, Fazola kohója azonban ezeknél korszerűbbnek számító nagyolvasztó volt. Az üzemet massának nevezeték. A massa nagyon ritka, régi szavunk, a település nevén kívül ma már nem igen használják. A magyarba - német közvetítéssel - a latin nyelvből került be, ahol a massa ferri vasmasszát, azaz vaskohóban keletkező anyagot jelent. A massa szót később a vasolvasztó kemencére, az ipartelepre és a környező településekre is ráértették. - írja Várnai Judit Szilvia fentebb már emlegetett könyvében.³²

Tehát ezekben másokban előállított vas kinyerésére épült több hámor a környéken, először a mai

Újmassán. Ez az oka annak, hogy a mai két falucsukát, Ó- és Újmassát a 20. századig szintén Hámornak nevezték. A négy település tehát nevében megőrizte a korai vasérc feldolgozás egyes elemeit, holott ma már csak az Óskohót vagy a Kohászati Múzeumot meglátogatva szembesülhetünk Hámor egykori ipari központi jellegével.

A vasgyártás hatékonyságának növelése érdekében fontos fejlesztés volt a Garadna-patak felduzzasztása, hiszen az üzemeknek vízre volt szükségük. Ezt a projektet már Fazola Henrik fia, Frigyes vezette. A gátépítés helyét a Szinva és a Garadna összefolyásánál határozták meg, így jött létre a *Hámori-tó* 1811-12 környékén, amit eleinte *Tajnak* hívták, ami a szintén német *Teich* szóból ered. Érdekesség, hogy egy 1861-es újságkivágás szerint Diósgyőri tónak is nevezték a helyiek. A tó létrejötte teljesen megváltoztatta a tájképet, művész hajlamúak kedvelt célpontjává vált, egyesek közülük a *borsodi Svájc*nak vagy a *magyar Tempének*³³ is nevezték a környéket. Nem is csoda, hogy híre ment a környék páratlan szépségének, okot adva a következő évtizedek beruházásainak, mellyel a környék szerepe is megváltozott.

A Miskolc és Diósgyőr közé épített Vasgyár fellendülését Hámor nagyon megsínylette, ipari jelentősége egyre csökkent, komolyan fenyegette a hámori falvakat az elnéptelenedés veszélye. A környék azonban a természeti adottságainak köszönhetően hamarosan turistaközponttá alakult át. Bethlen András földművelésügyi miniszter több helyen is üdülőövezetek kialakítását rendelte el,

Korabeli rajz az ómassai hámorokról (forrás: Vasárnapi Ujság, 1864)

³² VÁRNAI Judit Szilvia i. m. 19.

³³ Beszédés, hogy utóbbi önálló szócikk formájában bekeült a *Pallas Nagy Lexikon*ba is.

hogy a kevésbé tehetős magyar lakosságnak itthon is legyen módja és helye a pihenésre. A gróf jól ismerte a környéket rokonai, a Vay-család révén, akikhez rendszeresen járt vadászni. Így esett a választás Hámorra is, vagyis az üdülőövezet kialakításával létrejött *Lillafüred*. De honnan kapta a nevét a település? Egy népi monda szerint a mai lillafüredi posta helyén állt egy kastély, melynek hercegnőjét Lillának hívták. Nos, ez egyáltalán nem igaz, sem a kastély, sem annak hercegnője nem létezett. A Lillafüred elnevezés Vay Erzsébethez köthető, az ő beceneve volt Lilla. Bár sok leírás Bethlen András feleségeként említi Lillát, a valóságban Pejachevich Tivadarné Vay Erzsébet — a korábbi borsodi főispán, Vay Elemér húga — csak rokona volt a miniszternek. Erzsébet egyébként nem sokat járt a róla elnevezett üdülőövezetben, ugyanis házassága a horvát-szalvón-dalmát bánnal elszóltotta a környékről. Érdekesség még a névadással kapcsolatban, hogy az üdülőtelepi küldöttség külön kérése volt, hogy a települést hálából *Bethlenfürednek* nevezzék el, ezt azonban a miniszter visszautasította, így végül Vay Elemér - aki ekkor a Borsodi Bükki Egylet első elnöki tisztét töltötte be - javaslatát fogadták el.³⁴

1900-ban épült fel a ma már nem látható kilátó, mely *Zsófia-toronyként* vagy *Zsófia-kilátóként* vált ismertté. A Vay-család befolyását mutathatja az is, hogy nevét Vay Erzsébet édesanyjáról, Teleki Zsófiáról kapta. A kilátó felavatása komoly társadalmi esemény volt, a kiépített szerpentin sétálhatott fel az ünneplő tömeg. A tornyot azonban a *Szikla* néven ismertté vált titkos katonai objektum építésekor, az 1950-es években lebontották, ugyanis szerették volna korlátozni a környék bejárhatóságát. A kilátót a *Dolka-hegyre* építették, melynek neve a szláv *dolha* (*hosszú*) szóval függ össze, a hegyvonulat ugyanis hosszan húzódik el a Hámor-völgye felett.

Az is elgondolkodtató, hogy miért hívják a lillafüredi tanösvényen található kegyhelyet *Limpiási keresztnek*. Nos, *Limpiai* egy Cantabria nevű tartományban található falucska Spanyolországban, mely igazi búcsújáró helyé vált, a hagyomány szerint ugyanis az ottani keresztben lévő Jézus szeme és ajka is mozgott, majd csodás gyógyulások történtek a közelében. Ennek a keresztnek a másolatát helyezték el a Palotaszálló építésével egy időben a Mária sétányon. A néphagyomány szerint az eredeti keresztet, a limpiasiak adományát gyakorlat(!) hozták el Lillafüredre.

Ha már megemlítettük a *Garadna* és a *Szinva* patakokat, érdemes ezeket a neveket is megvizsgálni. Mindkét patak nevét (ahogy sok más helynevet is a Bükkben) szláv jelenlétre vezetik

vissza. Eszerint a *Szinva kék vizet*, a *Garadna* pedig *várat* vagy *várhoz tartozót* jelent. A *Garadna*, mint vár jelentéstartalom azért felvet néhány kérdést. A ma kirándulóhelyként ismert *Garadna-völgyben* egyesek szerint elképzelhető, hogy a középkorban egy település állt (a Csanyik-völgynek nevet adó *Chenik* településhez hasonlóan), azonban a valószínűbb, hogy a név a diósgyőri koronauradalommal áll összefüggésben, melynek várbirtokként volt része a terület. Egy alapos régészeti feltárás pontot tehetne ennek a kérdésnek a végére.

Érdekes, tevékenységre utaló helynév a *Puskaporos*. A néphagyomány úgy tartja, hogy a hegyoldalban volt egy torony, melyben a Hámoritó és a környező alagutak építéséhez (robbantásához?) lőport tároltak. Erről a toronyról kapta a nevét. Sőt, egy monda szerint élt itt egy szerelmespár, akiknek szülei nem engedték, hogy egymáséi legyenek. A fiatalok ezért bezárkóztak a toronyba, majd elkeseredésükben magukra robbantották a tornyot. Ismerősen hangzik? Nem véletlen. A beteljesületlen szerelem és az öngyilkosság meséje kísértetiesen hasonlít a Molnár-szikla legendájára. Véleményem szerint, ha ez megtörtént volna, arról nemcsak a helyi, hanem az országos sajtó is bőven cikkezett volna. Van azonban ennél egy jóval valószínűbb magyarázata az elnevezésnek: az Alsóhámmor felett húzódó, meredek oldalú kiemelkedés sziklás lábánál valaha puskapormalom állt.

Vay Erzsébet Lilla (1860-1941), Lillafüred névadója
(forrás: geni.com)

³⁴ DOBROSSY István: *A Palotaszálló és Lillafüred* 75. évf. Lézerpont stúdió, Miskolc, 2006. 12.

Korábban ezt a helyet *Gulbuka* néven ismerték, ami szintén szláv eredetű elnevezés, jelentése mély.

Szót ejtenék még a környéken található két "kútról". A ma leginkább síelőhelyként ismert *Bánkút* a diósgyőri helynevekkel kapcsolatosan már említett Ernye bánról kapta a nevét. A kedvelt pihenőhely, *Jávorkút* neve a juharral függ össze. Az itt akkor még őshonos növényzet azonban a 19. századi erdőgazdálkodás áldozatául esett.

Képzletbeli bükki túránkat a pálosok nyomába kelve folytatjuk. A Csanyik pálos vonatkozásáról már esett szó korábban, a terület nyugati oldalán fekvő *Barát-erdő* szintén a pálosok egykori jelenlétéről tanúskodik. A rend mára megmaradt emlékei közül a legmutatósbab a *Szentléleken* feltárt kolostorrom. Az egykori kolostor templomát a pálosok a Szentlélek tiszteletére szentelték fel, innen a név. A kolostor környezetében – csakúgy, mint a többi egykori pálos birtokon – gazdálkodás és gyümölcstermesztés folyt, majd a 16. században elnéptelenedett. *Mellettem egy erdős hegyoldalból egy kolostor omladékai látszanak elő. Hajdan paulinos barátok laktak benne, most félig össze van omolva. [...] Az imaterem boltozatja áll még egyedül épen, az oszlopzatokra faragott angyalfőktől visszaijed a repkedő denevér, a gót ablakok márvány faragványai szétszórva hevernek a cserje között, a meztelen falak ablakai mint koponya szemüregek bámulnak a távolba, az épület szobáiból kinőtt fák túlemelkedtek a sötét falakon, mint nagyszerű virágcserepbe ültetett óriási növények.* – írja gyönyörű sorait Jókai 1851-ben Szentlélekről.³⁵

A környék nemcsak híres írónkat ihlette meg, hanem a nép képzeletét is. Szentlélekről két mondát is ismerünk, mindkettő a kolostor és környékének pusztulását magyarázza. Az egyik monda egy nem túl jó viszonyban lévő

grófi házaspárról szól. A történet szerint a gróf még életében úgy rendelkezett, hogy halála után ne a birtokán, hanem Szentléleken temessék el. Ezt megtudva a grófné szintén megjelölte ezt végső akarataként, ha hamarabb halna meg, mint a férje, sőt a család kincseit is temessék mellé. Ahogy annak lennie kellett, a grófné hunyta le hamarabb örökre a szemét, így a gróf tudta nélkül Szentlélekre temették. Miután a gróf tudomására jutott a cselszövés, martalócait összeszedve, bosszúból feldőlt a egész Szentléleket, elpusztítva, felégetve ott mindent, sőt, még meg is átkozta a települést. Azonban a kincseket nem találta meg, mert azt a szerzetesek az utolsó pillanatban elrejtették. Ezt követően sokan felkerekedtek a romokhoz, hogy a kincset megtalálják. Így tett egy diósgyőri szegényember is, aki hamarosan egy koporsóra lelt, ami különös hangokat adott, mikor kiemelte a sírgödörből. Félelmében az öregember nem merte ott kinyitni a koporsót, hogy megnézzé annak tartalmát, így éjnek idején hazavitte azt, majd felnyitotta. Nagy volt a megdöbbenés, hiszen a kincsek helyett csak egy marék szegyet rejtett a koporsó. Nagy bánatában a szegényember a koporsót és a szögeket egy sertésöl felépítésére használta fel. Azonban az ő építése közben feltűnt a grófné szelleme tiltólag felemelt kézzel, majd el is tűnt. Ennek ellenére az ől megépült, majd a szegényember egy disznót is vásárolt. Nem telt bele néhány nap, a disznó elpusztult, ahogy ezt követően a többi is,

minden előzmény nélkül, sőt a rejtélyes betegség végül kiirtotta a falu összes sertését.³⁶

A másik monda a szentléleki pálos szerzeteseket egyenesen gyilkosságokkal vádolja. Eszerint a hegyi úton, a Mályinkából Ómassára közlekedő fiatal lányokat *mind elfogták, aztán bevitték a klastromba, s mit tettek vele, mit nem, zsúp közé kötötték s elevenen megégették.* Azonban lecsapott Isten haragja a bűnös barátokra,

Szentlélek templom romjai (Borsodban).

A szentléleki templom romjainak ábrázolása Szendrei József Miskolc-monográfiájában

³⁵ JÓKAI Mór: *Emléksorok 1848-49-ből; Egy bujdosó naplója*. Unikornis Kiadó, Budapest, 1994. 181-182. és 187-188.

³⁶ FÖLFÖLDY Sándor i. m. 36-38.

ménkövel sújtotta őket, a klastromot, templomot a villám felgyújtotta, porrá égett, úgy hogy csak a falak maradtak meg. A pinczék meg beszakadt s a sok drága fain bor mint ott veszett s azt beszélük, hogy talán még most is ott van.³⁷ Már a mondát közlő Istvánffy Gyula is megjegyzi, hogy az utóbbi történet a helyiek agyszüleménye, sokan a romoktól nem messze fekvő sírdomb alakú földhányásokat a pálosok által meggyilkolt nők nyughelyének sejtik, persze ugyanők azokat feltárni nem merik, mert félnek a halottak szellemeitől. Ami biztos: tömegsírokat soha nem találtak a régészek Szentlélek feltárása során.

Ahogy Hámor környékének a vas és acél, úgy az ún. *hutatelepüléseken* az üvegyártás volt meghatározó. *Répáshuta* ma is őrzi a nevében az ősi mesterséget, de *Bükkszentlászló* és *Bükkszentkereszt* szintén hutatelepülések voltak, előbbi Ó-, utóbbi Újhuta néven. A két falut két év különbséggel (1938 és 1940) keresztelték át mai nevükre, Bükkszentlászló a templom védőszentjéről kapta nevét.

De mi az a huta? A kifejezés a német *Hütte* szóból ered, olyan kemencét jelent, amelyben valamilyen ipari tevékenységet végeztek. Régies elnevezésében hasonlít a kohóhoz, ahol vasat, acélt és más fémeket olvasztottak. Tárgyalt területünkön (de a megyében több helyen is, pl. Három-, Kis-, Vágáshuta) főként az üvegyártásra használt kemencéket nevezték meg vele. A tevékenységet jellemzően szlovák nemzetiségűek végezték. A néphagyomány szerint a Felvidékről származó mestereket a Rákóczi-szabadságharcot követően, büntetésből költöztették a Bükkbe, mert ezen a területen kevés a termőföld és a víz, télen szinte egyetlen nagyobb településre sem lehetett eljutni, így csak ipari tevékenységből tudtak megélni. Mivel a diósgyőri koronauradalomnak igénye volt a minőségi üvegre (és ennek előállításához csupán víz és fa kellett), így a "büntetésből" végül komoly ipari tevékenység lett. A szlovákok üveghutákat létesítettek, először a mai Bükkszentlászló területén, a mellette épült falvat pedig *Hutának* kezdték nevezni, majd a bükkszentkereszti huták (és vele együtt a település) kialakulásával különült el Ó- és Újhuta 1755 körül. Mindkét falu a mai napig őrzi nyelvi hagyományait, ahogy a környékbeli helynevek is (*Polyánka, Dolka, Galuzsna, Rovienska*). Később azonban mindkét terület kimerült, így 1790-ben a Gyertyán-völgyben hoztak létre újabb üveghutákat a szlovákok, a terület pedig később Répáshuta néven vált ismertté.

Végezetül még néhány helynév a Bükk ezen részén, melyekhez érdekesebb magyarázatok fűződnek. A Szentlélek melletti *Köpűs* elnevezés

méhészkedésre utal, a *köpű* ugyanis régi típusú méhkaptárt jelent. A fokozottan védett, lezárt cseppköves *Balekina-barlangot* 1979-ben tárták fel a Miskolci Egyetem hallgatói. A műszaki egyetem diákjai balekinának az elsőéves, balekkeresztlőn átesett hölgyeket nevezték. Hangzatos névvel rendelkezik a szintén Szentlélekhez közeli *Aranylépcső*. A sziklás, meredek hegyoldal elnevezéséhez a környékbéliek egy legendát kötnek, miszerint a szentléleki kastély ura csak azzal a feltétellel adta lányát a gazdatiszthez, hogy az aranyból lépcsőt épít a Hámori-tótól a kastélyig. Ahogy a kastély, úgy annak ura sem létezett, nem is beszélve arról, hogy azok a bizonyos lépcsők sincsenek aranyból. A Dolka-hegy északi oldalán található *Büdös-pest* barlang neve az itt fakadó, kellemetlen szagú vízforrásra utal, a *pest* szó jelentése pedig egyszerűen barlang. *Szentlélek* neve hivatalosan *Bükkszentlélek*, megkülönböztetve azt pilisi párjától, Pilisszentlélektől. Ugyanígy létezik Bükkszentkereszt és Pilisszentkereszt is. Az *Udvarkő-barlang* nem egy hagyományos értelemben vett barlang, ugyanis a Bükkben gyakran előforduló víznyelő barlang (másik nevén töbör) beszakadásával jött létre. Különleges kinézete miatt *Dante poklának* is nevezik. A rétnek, tetőnek, hegynek is nevet adó *Ortás* régies megnevezése az irtásnak, hiszen itt a 18. században komoly erdőirtást végeztek. Szerencsére mára már visszanyerte régi formáját. A Bükkben több *-lápá* végű helynév található. Ha *Fehérkőlápát* vesszük alapul, nevében a *lápá* szócska egykori vízfolyásos völgyek sekély maradványát jelöli, míg a *fehérkő* előtag az itt kiemelkedő sziklaszirt kövének fehér színére utal. *Sebesvíz* inkább szépsége, semmint nevének rejtélyes mivolta miatt említendő. Aki járt arra valaha, láthatta a meredeken zuhogó vízfolyást, így kikövetkeztetheti az elnevezést is. A lillafüredi Lencsés-forrás környékén csapadékosabb időben pangó víz, mocsár alakul ki, legjellemzőbb növénye a békalencse, így ezt a területet *Lencséstónak* nevezik. Bár nem hivatalos magyarázat, de szomorúbb apropója van a *Zsidó-rét* elnevezésnek. 1944-ben ugyanis a nyilasok kivégzéseket tartottak a területen. A sajátos mikroklímájú tisztás keletkezése a többi bükki réthez hasonlóan a 18. század második felére tehető, az iparosodás faigényeit kielégítendő (üveghuták, vashámor), kitermelték az itteni területet borító bükkösöket.

Érdekesek a körülöttünk élő helynevek, mert élővé tudják varázsolni a megnevezett területet. A nyelvi formában megtestesülő történelem önmagában sokat mesél, az emberi emlékezet, a néphagyomány pedig tovább színesíti azt.

³⁷ ISTVÁNYFFY Gyula: A diósgyőr-hámori völgy. In: *Turisták Lapja* 3. évf. 1891. 74-75.

MISKOLCI DALLAMOK

Flach Antal

Miskolcnak, az egykori kereskedővárosnak arculatát hosszú időn keresztül egy, a különféle kultúrák találkozása által állandóan formálódó közösség határozta meg. E sajátos helyzetnek volt köszönhető az itt élők nyitottsága és fogékonysága minden új és aktuális iránt, akik áldozatkészségükkel akarva-akaratlanul is nemzetük szellemi felvirágoztatását szolgálták. Visszatekintve a távoli s közeli múlt egy-egy jelentős eseményére, nem túlzás azt állítani, hogy magyar kultúrtörténeti szempontból Miskolc több mint két évszázada tölt be meghatározó szerepet az ország életében. A 2017-es esztendő hely- és kultúrtörténeti évfordulói zenei vonatkozásban is hatásosan szemléltetik a már leírtakat: 120 éve alapította Klima Mihály a városi intézményes zeneoktatás kezdetét jelentő Miskolczi Conservatoriumot, 90 éve adták át a városi zenei képzés otthonát, a Zenepalotát és 50 évvel ezelőtt zárta le első tanévét a Zenegimnáziumból kialakított Miskolci Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola, akárcsak a főiskolai tanárképzés, melyet 30 évvel később átvett a Miskolci Egyetem. Ide kívánczik a magyar nyelvű színjátszás emblematikus kőszínházát felváltó új épület átadása is, amelyre 160 évvel ezelőtt került sor. Részben a fenti jubileumokhoz is kötődő kutatómunka során kezdtem el felfedezni egykor a városban működő vagy ahhoz kötődő zeneszerzők és műveik mellett a címében, szövegében a város nevét is magába foglaló zeneművek sorát. Írásom – egy nagyobb szabású monográfia előtanulmányaként – ehhez a témához kíván részletesebb ismeretanyagot szolgáltatni.¹

Kísérletet téve egy időrendileg is adekvát bemutatásra, a legkorábbi fennmaradt, miskolci vonatkozású zenék közül az *Egybegyűlte a miskolci lányok* kezdetű dallamot Palóczi Horváth Ádám-féle *Ötödfélszáz Énekek* című, rendkívül értékes gyűjteménye közli 1813-ból, benne

számos dallam első lejegyzésével. E népi eredetű gúnydalt Palóczi, gyűjteménye legalább 100 éves darabjai közé sorolta, melynek Bartók Béla gyűjtötte (és az eredetitől eltérő szövegű változata) megtalálható a *Gyermekeknek* (I/10.) és a *15 magyar parasztdal* c. zongoraciklusokban is (14.)². Stílusát tekintve már a 19. század nemzeti zenéjéhez kötődik az a néphagyományban ma is jelen levő hangszeres dallam, amelyet a *Miskolci verbunk* elnevezés mellett még számos címmel illetnek ma is, utalva ezzel annak leggyakoribb előfordulási helyére, az északi Gömörre (Gömöri verbunk). A *Miskolc város szép helyen van* és a *Mikor Miskolc felől* kezdetű dallamok zongorakíséretes feldolgozását Kun László: *A magyar dal* című, többreszes kiadványa tartalmazza.³ Kun a kor bevett szokásához híven népdalként határozta meg a dallamokat, azok stílárius jegyei, feldolgozásuk módja (és egy kiskunsági földbirtokosra, mint az egyik dal forrására utaló nyomtatott bejegyzés) egyértelműen a népies műdalstílusra és annak természetes közegére utal. A 19. század második felében Füredi Mihály és Bartalus István már-már enciklopédikus léptékű népdalgyűjteménye mellett jelenik meg Bognár Ignác némiképp szerényebb kiadványa,⁴ benne a népszínművek betétdalaira emlékeztető bevezetőkkal. Itt a 45. szám mindkét versszakában találkozunk egy-egy helytörténeti vonatkozással: *Kiöntött a Sajó a partjára... / Már Miskoltzon többé nem szolgálak...*

A 19. század eleji új magyar műzenei stílust képviselő verbunkos triász hányattatott sorsú tagja, Lavotta János (1764-1820), mint a korai magyar nyelvű színjátszás mentsváraként működő Kolozsvári Színjátszó Társaság zenei vezetője érkezett Miskolcra. Két, kéziratos formában ránk maradt műve nem csak a városban tartózkodásának, de az akkori városi zenei életnek is hiteles dokumentuma. E két alkalmi mű címében a

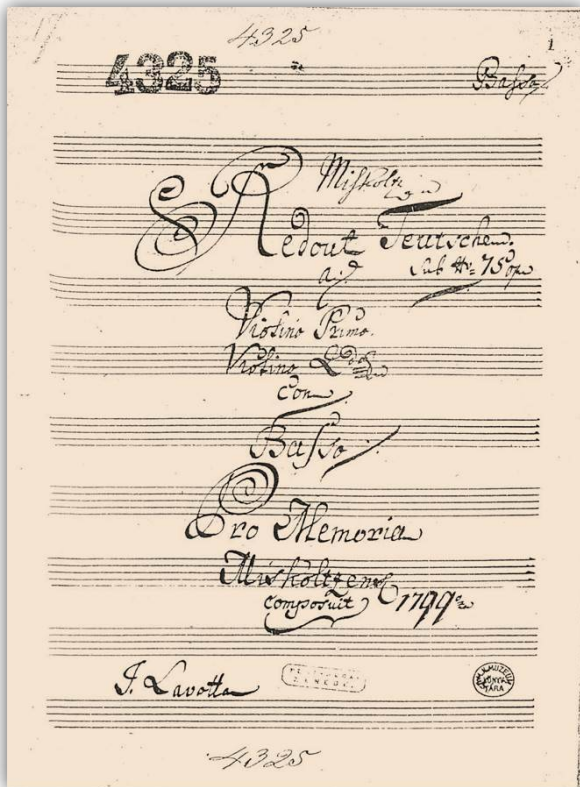
¹ A miskolci Herman Ottó Múzeum Kiállítási Épületében, a Múzeumok Éjszakája 2018 programsorozathoz kapcsolódó és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával megvalósult koncert kísérszövegének kibővített változata.

² A dal eredeti változatáról és annak szövegvariánsairól bővebben: PALÓCZI HORVÁTH Ádám: *Ötödfélszáz*

Énekek. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1953. 372, 373, 637, 839. o.)

³ KUN László: *A magyar nép dalkincse / Régi jó nóták* 22, 29. o.

⁴ BOGNÁR Ignác: *50 eredeti nép- és magyar dal, 1–2*. Pest, 1856.

Lavotta János miskolci vonatkozású zeneművének autográf szólamkottája

rendeltetési helyük mellett (Redout – Vigadó) az ott felhangzó tánczenék stílusára is utal: *Saltus German[icus] (Violio I, II con Basso) Teütsche No. 1-6 op.65 NB. In Signum Gratitudeinis dedicati pro Memoria Primriis Civitatis Miskoltz Delectantib[us] per autorem ipsam certo tempusculo inhabi tante[m]. 1797. 1. Janu. Del Sign. Lavotta., valamint Miskoltz Redout Teutschen (Violio I, II con Basso) No. 1-6 op.75 Pro Memoria Miskoltzens, composuit 1799.*⁵ Ez utóbbi szólamanyaga csak hiányosan maradt ránk. Bár Lavotta vigadó-táncainak zenei minősége elmarad érett, nemzeti stílusú alkotásaitól, töredékességükben is értékes dokumentumai a századforduló városi zenei életének.

A 18. századi magyar zenetörténet fennmaradt dokumentumai között is egyedi értéket képviselő gyűjteménynek számít Lissznyay Julianna billentyűs zenedarabokat tartalmazó kottáskönyve az 1800-as évek elejéről.⁶ A székelyföldi Lissznyórról származó család zenei ízlését is

⁵ DOMOKOS Mária: *Lavotta János. Magyar zeneszerzők* 6. Mágus Kiadó, Budapest, 1999. 26, 27. o.

reprezentáló gyűjtemény a rövidebb, nyugat-európai zenedarabok mellett komoly verbunkos válogatást is tartalmaz. Ezek közt található a Bihari korai verbunkos stílusát idéző *Nota Miskoltzensis* elnevezésű tételpár (Adagio és Figura). Gyanítható, hogy e miskolci nótának több más darabbal együtt ez a kötet az egyetlen forrása.

Miskolc város kultúrtörténetének első aranykorát az 1823-ban megnyílt teátrumi épület és a hozzá kötődő művészek által felpezsdített szellemi élet hozta el. A színház ellenállhatatlanul újszerű élménye még a komoly református lelkesi hagyománnyal bíró Egressy család két legfiatalabb tagját is elcsábította a városi Református Gimnázium kínálta életútól. A kiváló énekkanggal és jelentős prédikatori kisugárzással bíró Egressy Galambos Pál tulajdonságai közül a szónokit a nemzet színészévé lett Gábor, a zenei vénát Béni (1814-1851) örökölte. A Szózat díjnyertes zenéjének komponistája később sem feledkezett meg sorsfordító élményeinek színhelyéről: cigányzenekarával való miskolci fellépései

**RÉSZVÉT
BÜBÁNAT.**

MAGYAR NÓTA

Zongorára

A tűzvész által károsult Miskolcziak felségelésére

írta

EGRESSY BENJÁMIN

An. 24kr. pp.

Wagner-házadnál. Pesten.

Egressy Béni 1843-as tűzvész alkalmából komponált zongoraművének címlapja

⁶ A kottáskönyv modern kiadását lásd: *Műhelytanulmányok a magyar zenetörténehez* 13. MTA Magyar Zenetudományi Intézet 1990.

mellett, páratlan gesztusként hathatott *A tűzvész által károsult Miskolcziak felségelésére* írt két zongoradarabja (1843) *Részvét / Búbánat* címmel.⁷

Egressy Béni mellett a 19. századi magyar zenetörténet számos ismert alakja kötődött rövidebb ideig Miskolchoz. A szepességi Iglón született, németajkú Thern Károly (1817-1886) 13 évesen, Miskolcon tanult meg magyarul, ahol 1832-ben ifjúsági zeneegyesületet alapított, majd két évvel később zenekart is szervezett, melynek egy-maga volt karnagya és komponistája. Annál sajnálatosabb, hogy sem ebből, sem a későbbi időszakból nem maradt ránk miskolci vonatkozású zene-műve.

Ellenbogen Adolf (1814-1886)

A miskolci születésű Ellenbogen Adolfot (1814-1886) apja a zsidó hitközség kántorává akarta nevelni, de hajlama a hegedűjáték felé vonzotta. Így lett tagja a Thern-féle együletnek is, majd bécsi tanulmányai után visszatérve megszervezte a Miskolci Színház zenekarát. Hegedűsként végül a pesti Nemzeti Színház zenekarának lett szólamvezetője, valamint balettelőadások vezetője. Zeneszerzőként a kor népszerű külföldi és hazai

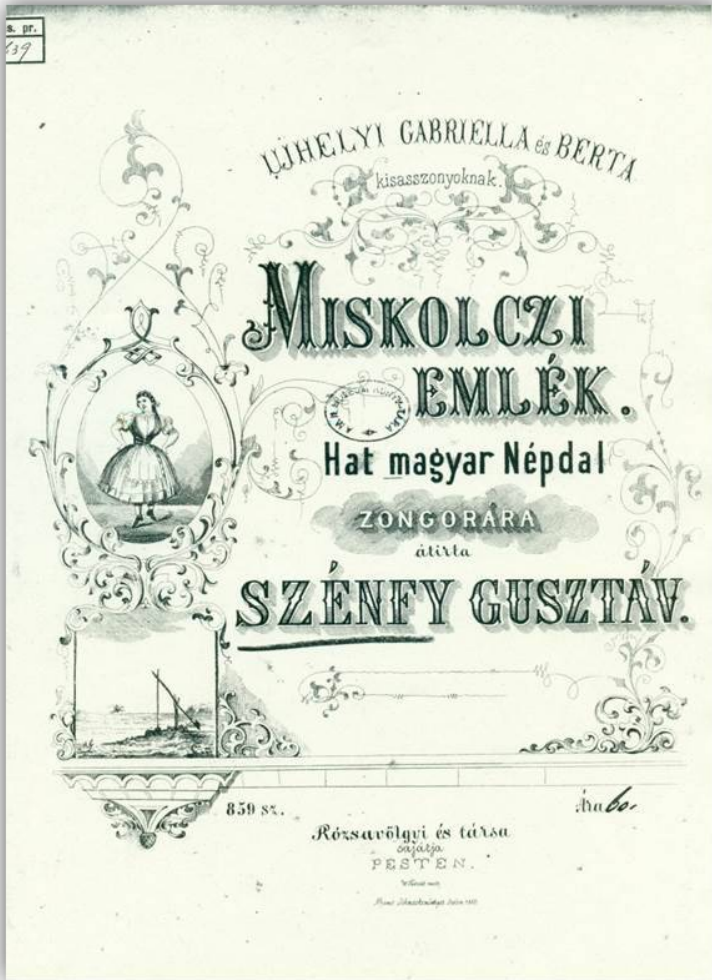
operáiból készített különféle átiratokat. A *Miskolci emlék csárdás* című háromrészes művének (Lassú – Friss 1. – Friss 2.) korabeli kiadását az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtára őrzi. Gróf Fáy István (1809-1862) leginkább a magyar nemzeti zene ápolására rendezett muzsikai akadémiái által emelkedett ki művésztársai közül. Az 1830-35 között, évente három alkalommal megrendezett koncertjeinek a Miskolctól 50 kilométerre levő Fáy községben álló családi kastély adott helyet. Miskolchoz csupán végső nyughelye révén kötődik, mely a Minorita templom oldalfalának családi kriptájában található. Rokonai közül egyedül a zongoraművész-zeneszerző Fáy Antal (1805-1872) lakott hosszabb ideig Miskolcon. (Az egykori Fáy-kúria falai között – amely a mai Hősök tere 3. szám alatt állt – kezdte meg működését az első városi zeneiskola, 1901-ben.) A Fáy-család komponálással is foglalkozó tagjai között a legtermékenyebbnek Fáy Antal számít. Ez idáig fellelt művei közül konkrét helytörténeti vonatkozása egyedül a *Divat-csata csárdás (Hangüdvözet az ifjúsághoz)* c. zongoraművének van, amit a címlapot követő verses ajánlás keltezése bizonyít: *Miskolczon Január hóban 1860.*

Szintén hangszeres vonatkozásban kötődött Miskolchoz Joseffy Raffael (1852-1915) zongoraművész-zeneszerző, aki 8 évesen e városban kezdett zongorázni tanulni. A világhírig vezető útját számtalan elismerő kritika és koncertbeszámoló egyengette, kezdve a berlini debütálásától európai koncertkörútján át egészen amerikai letelepedéséig. A reformkori kultúrhérosz, Bartay András (a Szózat és Himnusz megzenésítésre kiírt pályázat ötletgazdájának) fia, Bartay Ede (1825-1901) *Fakó lovam – miskolci csárdás* (1852), valamint *Miskolczi emlék – eredeti csárdás 13. mű* (1853) címmel jelentette meg két, egyenként többszakaszos zongoradarabját. A művek között tematikus hasonlóság is megfigyelhető, ahol a későbbi mű lassújának rapszodikus megfogalmazása (szemben a korábbi darab feszes verbunkosával) már a századvég magyar ábrándjainak stílusa felé mutat.

A nyíregyházi születésű Szénfy Gusztáv (1819-1875) Arany János tanulmányának hatására

⁷ A szövegben említett műpáros (Egressy Béni különféle összeállítású kompozíciói mellett) a miskolci Herman

Ottó Múzeum gondozásában és az NKA támogatásával, 2017-ben DVD-n is megjelent.

Szényfi Gusztáv zeneművének eredeti címlapja

adta fel ügyvédi hivatását, hogy idejét egy, a magyar zenéről, főként a népdalokról szóló összefoglaló tanulmány megírásának szentelhesse. Bartókot és Kodályt évtizedekkel megelőzve erdélyi gyűjtőútra ment, majd az ott szerzett tapasztalataira építve szembeszállt a 19. század második felére közhelyessé tett, s így jócskán elkoptatott verbunkos-palotás stílussal. A régi magyar zene és népdal ápolására tett erőfeszítései alkotóművészetére is hatással lettek, de szélesebb támogatásra nem talált, ami rendkívül elkedvtelenítette. Életének két időszakát is Miskolcon töltötte, melynek egy róla elnevezett utca mellett a *Miskolczi emlék* címmel megjelentetett hat magyar népdalátírat (1863) emlékeztet.

A kiegyezés korának sirva vígadó népies műdal és csárdás dömpingje már maga előtt

láttatta annak dekadenciáját és kiüresedését. Ezen egyre sablonosabbá váló stílus utolsó nagyhatású képviselőinek egyike a miskolci születésű hegedűs, Reményi (szül. Hoffman 1828-1898) Ede volt. Reményi egyik legnagyobb zenei érdeme az ifjú Brahmszhoz fűződik, akivel ő ismertette meg a magyar nemzeti zenestílust. Ez végül nem csak a későbbi *Magyar táncok* sorozat egyes darabjaihoz szolgált zenei alapanyagként, de a nagy német romantikus mester stílusának is elidegeníthetetlen része lett. Reményi igen fiatalon került el Miskolcra, komolyabb hangszeres tanulmányait is Egerben kezdte, majd a Bécsi Konzervatóriumban fejezte be. Életútját számtalan esemény és kaland tette regénybe illővé, alig hagyva olyan földrészt, ahol ne adott volna hangversenyt. Az efféle vándorélet nála sem kedvezett a komponálásnak; fennmaradt zeneművei is többnyire átíratok, feldolgozások az elődök és kortásainak (Schubert, Chopin, Mendelssohn) népszerű műveire. Pályafutása alatt többször is koncertezett szülővárosában, fellépései egytől

egyig ünnepnapnak számítottak. A hegedűirodalom remekművei mellett nem maradtak el ilyenkor Reményi népies hangvétellű sikerszámai sem, legyen az a *Repülj fecském* vagy az *Ezt a kerek erdőt járom én*.

Szintén Miskolcon, a kiegyezés évében született a város másik mágikus erejű hegedűse, aki játékaival Budapesten még a nagy francia szimbolista-impreszionista zeneszerzőt, Debussyt is megbabonázta: Radics Béla (1867-1930), aki korának egyik legnépszerűbb cigányprímása, a verbunkos kor cigány-hegedűseinek örököse volt.⁸ Zeneszerzőként leginkább a magyar nóták és a szalonkeringők világában érezte igazán otthon magát, de komponált indulókat és polkákat is. Gyakran szerepelt külföldön is (Monte-Carlo,

⁸ Feltételezhető, hogy Debussy a *La plus que lente* c. zongoradarabját a budapesti Radics-élmények hatására írta át

egy tőle teljesen idegen hangszer összeállítású kamaragyűttesre, cimbalommal a közepén!

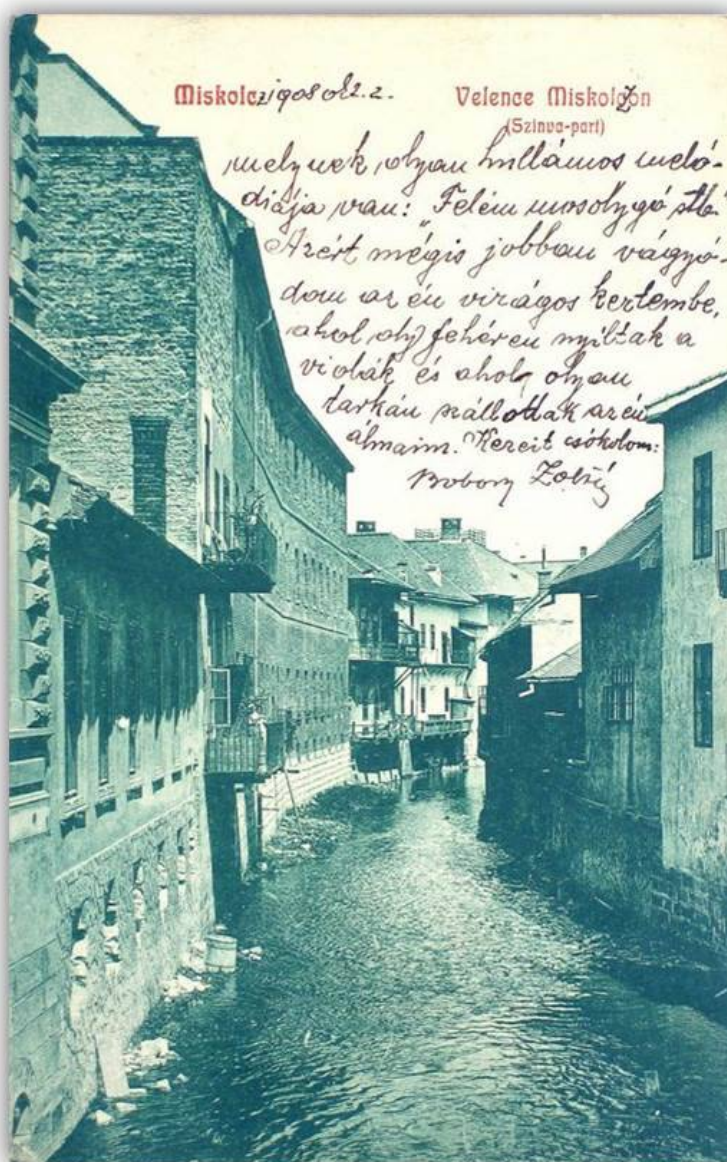
Párizs, London), leggyakrabban és leghosszabb időt Baden-Badenben töltve. 1927-ben 40 éves prímási jubileuma alkalmából Miskolc díszpolgárává avatta.

A századvég és a századforduló időszakának miskolci zeneszerzői – nem lévén elsőrangú és turnézó hangszeres virtuózok – elődeiknél jobban kötődtek a városhoz, ami így munkásságuk helytörténeti jelentőségét is hathatósan növelte. Az ebből az időszakból ismert szerzők közül elsőként Lányi Ernő neve érdemel említést, de az, hogy Lányi az őt annyira ismertté tevő magyar nóta irányába érdeklődni kezdett, az elsősorban a mára már teljesen elfeledett Pap Dezsőnek (1842-1886) a Miskolci Dalárda egykori karnagyának lett érdeme.⁹ Noha Pap Dezső zene-művei közül igen kevés maradt fenn, annak ténye, hogy egyik dala megjelent a Liszt Ferenc fémjelezte Magyar Zeneköltők Kiállítási Albumában (1885), érzékletesen mutatja helyét az akkori hazai zeneszerzők között. Az OSzK-ban található, szintén igen kisszámú szerzői kézirat között fedeztem fel Pap Dezső *Gondoladal* c. négykezesét, melyről nem egy velencei gondola, hanem a századfordulós képeslapokon oly gyakran látható Miskolci Kis-Velence (a mai Szinva-terasz helyén), a Szinva mindkét oldalán tornyosuló házak és a közöttük folydogáló patak képe ötlött fel előttem.

Pap Dezső helyi illetőségű, ún. naturalista szerzőket is felkarolt, mint pl. Róth Miksa, akinek dalait is ő kottázta le. Ezek közül a *Szomorúfűz hullatja a levelét* kezdetű nóta bekerült az *Igmándi kispap* c. népszínműbe is, melynek zenéit Erkel Elek hangszerelte.

A századforduló előtti évtizedekben csak magántanár segítségével lehetett alaposabb zenei ismeretekre szert tenni. 1897-ben,

az akkor már évek óta magán zeneiskolát működtető Klima Mihály városi engedélyt és támogatást kapott egy Miskolci Conservatorium működtetéséhez, amely a mai papszeri Múzeumépületben volt elhelyezve. Klima zeneszerzéssel is foglalkozott, amelynek emlékeit egy jelenleg nem publikus hagyatéék őrzi. Két műve ugyanakkor nyomtatásban is megjelent: mindkettő Kossuth halálához kapcsolódó zene, benne egy Lévay József szövegére írt dallal és egy gyászindulóval. Mindkét mű *Nagyságos Herman Ottó országgyűlési képviselő úrnak* van ajánlva, melyet a miskolci származású Bárd család – bel- és külföldön egyaránt sikeresen

Képeslap a miskolci Szinva-parti Velencéről (1908)

⁹ http://adattar.vmmi.org/fejzetek/659/03_lanyi_erno.pdf

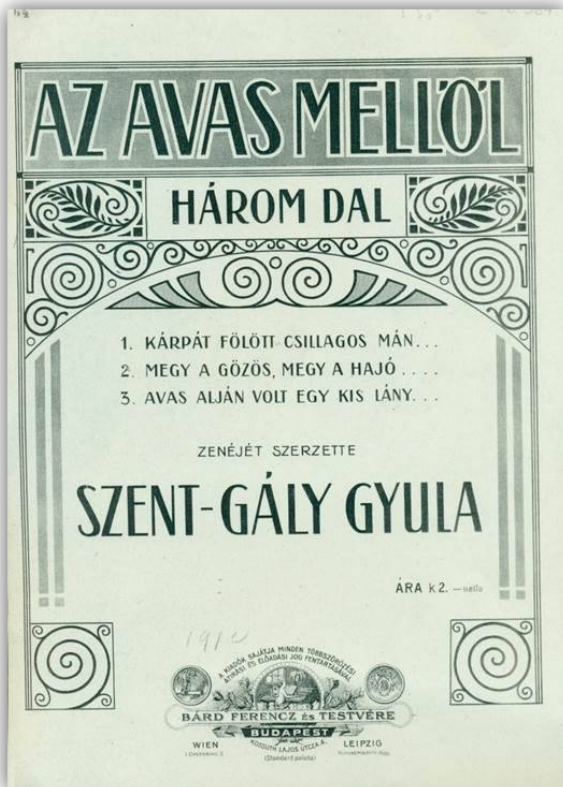
működő nyomdája – jelentetett meg. Miután Klima helyzete személyi konfliktusok miatt tartahatatlanná vált, a városvezetés egy államilag felügyelt zeneiskola beindítása mellett döntött, melynek élére Lányi Ernőt hívták meg, kinek személye mind a politikusok, mind a zeneszerető városlakók előtt egyaránt ismert és kedvelt volt. Lányi miskolci működése zeneszerzői tevékenységére is kihatott. Ismertsége révén majd' mindegyik darabja megjelent nyomtatásban. Miskolci vonatkozásukat a zongoradarabok esetében a hozzájuk tartozó dedikációkon és történeteken keresztül, míg a nótákat többnyire szövegíróik által lehet beazonosítani (Sassy Csaba, Lévy József, Miskolczi Pál vagy Miskolczi Simon János). Lányi figyelmét a fiatalok ügye sem kerülte el: a Borsod-Miskolci Múzeum és Közművelődési Egylet Támogatásával, valamint zeneiskolai kollégájának, Tóth Árpádnak segítségével könnyű modorban, zongorára írt *Népdalábrándokat* jelentetett meg. A polgári szalonok számára írt zongoradarabjainak

egyike egy beteljesületlen szerelem emlékét őrzi (igaz, közvetett módon): a *Lírai hangulatok* ciklus (op. 159) tizedik darabjának, a *Búcsúdálnak* ajánlása bár *Ő Nagyságának, Regéczy Margit úrhölgynek* szól (akit Lányi zongorázni tanított), a műbe rejtett vallomás mégsem neki, hanem a hölgy édesanyjának, a korán megözvegyült Dr. Regéczy Nagy Imrénének lett címezve.¹⁰

Karmesterként és zeneszerzőként egyaránt Lányi nevéhez fűződik a városi dalárda felvirágoztatása is. Így születnek meg szebbnél szebb, változatos zenei-költői világukkal a kor terméséből magasan kiemelkedő férfikari művei, köztük a Miskolci Daláregylet 25 éves jubileumára komponált *Dalszentháromság* Miskolczi Pál szövegére, akárcsak a M. Á. V. miskolci dal- és olvasókörenek ajánlott dalegyvelege *Hogyha többé nem jössz felém...* címmel, Sassy Csaba versére. Sassy Csaba inspiráló személye mindenképp kiemelendő: barátságuk emlékét őrzi Lányi számos Sassy megzenésítése (pl. Chlopy nóta), közülük

Lányi Ernő önéletrajzi ihletést rejtő zongoraciklusának címlapja

Szent-Gály Gyula zeneművének eredeti címlapja

¹⁰ KENYERES KOVÁCS Márta: *Régi nóta, híres nóta.* Életjel kiadó, Szabadka, 1976. 95. (Regéczy Margit zongoraművészről és testvéréről, Regéczy Ilona

hegedűművészről lásd a következő, Pekár Tibor által írt tanulmányt. /Szerk./)

egy párnak mulatságos keletkezési körülményeit is ránk örökítette. Sassy Csaba neve mellett, mint társalkotó jelenik meg Győry Emil miskolci újságíró és Hoppe Jenő zeneszerző abban a koprodukciós színpadi alkotásban, ahol együtt kívántak görbe tükröt állítani a helyi hétköznapiok eseményeinek. Ebből született 1925-ben bemutatott *Hello Miskolc* c. operett.¹¹

Az avasi borospincék világát, sajátos kultúráját sejtető *Avas alján volt egy kislány* kezdetű Sassy verset a kor ismert nótaszerzői közül többen is megzenésítették, így pl. Lányi Ernő, Dr. Kárpáth Zoltán, Gaál István, Hetényi-Heidelberg Albert vagy éppen Szent-Gály Gyula, aki Lányi Ernő Szabadkára történő távozása után keletkezett zenei űrt igyekezett sikeresen kitölteni. Ő is kiváló magyar nótákat írt, emellett számos nemzeti érzelmű hangszeres és kamarazenei darabot is, sajátos kísérletet téve a népies műzene világának egy magasabb műzenei szintézisre emelésében. Szent-Gály 1909-től haláláig, 1919-ig volt a Miskolci Zeneiskola igazgatója. Az intézmény és a város zenei együtteseinek élén végzett fáradhatatlan építőmunkája alkotóművészetére is hatással volt. A következő zene-művek köthetőek miskolci tartózkodásának idejére: *Szülőföldem* (férfikar), *Az Avas mellől* (Három dal), *Elégia II. Rákóczi Ferenc emlékének* (zenekarra, valamint hegedűre, zongorakísérettel), *Scherzo* (szimfonikus zenekarra), *Feuille d'album* (szalondarab hegedűre zongorakísérettel), *Dalok a táborból* (10-es honvédek dalai: *Kárpáti ének*, *Daru madár szava hallik*, *Sztripa partját*, *Ha bemegyek a*

belgárdi konakba, *Édesanyám ne ölje meg a bánat*, *A Búg vize mellett*), *10-es honvédek indulója* (Sassy Csaba szövegére, énekkarra és zenekarra).

Külön színfoltnak számított Miskolc százelős zeneéletének köztiszteletbe álló alakja, a város műkedvelő tisztifőorvosa, Dr. Pfliegler Imre. Komoly hivatása mellett sokoldalú, bohém ember volt, aki ügyesen rajzolt karikatúrákat, emellett igen jól zongorázott, közben pedig nagy vacsorákat adott avasi villájában, ahol sok híresség is megfordult. Hősiessége elismeréseképp a király a Ferencz József rend lovagjává ütötte, amiért 1914 őszén elvállalta a háborúban megbetegedett kolerabetegek ápolását úgy, hogy beköltözött

Dr. Pfliegler Imre zeneművének eredeti címlapja

¹¹ MIKITA Gábor: *Páholynyitogató*. Miskolc, 2014.

a sebtében létrehozott kolerakórházba. A kórház a Sajó partján volt. Már csak a címe alapján sem ki-
zárt, hogy két, nyomtatásban is fennmaradt zene-
műve közül a *Sajó partján* című keringőciklusá-
nak zenéje (5. mű) és a bevezető utáni első keringő
felé írt szöveg is ekkortájt keletkezett.

Az első világháború eseményeinek emlékét
a miskolci 10-es honvéd gyalogezredének tagjai
által írt katonadalok is megőrizték. Némelyikük
talán még inkább szívbe markolóan, mint egy-egy
panaszos levél. A gyalogezred tudósítójaként is
szolgáló Sassy Csaba verseiből született dalok ha-
mar ismertté lettek országszerte. Míg Lányi Ernő
és Szent-Gály Gyula távol a fronttól, addig Thurzó
Nagy László (1893-1982) a gyalogezred katonája-
ként írta Sassy szövegeihez a maga fájdalmas me-
lódiait (pl. *A Magyaros alján, Rongyos a dolmá-
nyom*). Thurzó zeneszerzői munkásságát elsősor-
ban a nemzeti ügy motiválta: a két világháború kö-
zött, a trianoni gyászhoz kötődő irredenta dalok-
kal folytatta hazafias nótáinak sorát (pl. *A zborói
várban, Kőd előttem köd utánam*).

Amikor a Miskolci Városi Zeneiskola
1927-ben elfoglalta helyét az újonnan megnyílt
Zenepalotában, az oktatást elsőrangú tanári kar
vezette. Zeneakadémiai végzettséggel rendelkező
tagjai között is kivételes
ügybuzgalommal végezte
munkáját Hollósy Kornél,
orgonaművész-zeneszerző
(1890-1982). A két világ-
háború közötti időszakban
nem volt olyan nagysza-
bású zenei rendezvény,
amely nélkülözte volna

Hollósy Kornél

dinamikus, tette kész személyét, de alkotómű-
vészként is sikeres volt, művei bemutatóit itthon
és külföldön egyaránt elismerés övezte. Műveinek
jegyzékéből – melyet Vargáné Zalán Irén, a város
zeneéletének krónikása készített el – jól látható,
hogy zeneszerzői hagyatékának igen csekély része
jelent meg nyomtatásban, kéziratának többsége
pedig lappang. A megmaradt alkotások között ta-
lálható az az egyszerűségében is megkapóan szép
motetta, melyet a Miskolci Kir. Kat. Fráter
György Gimnázium igazgatójának, Vucskits Je-
nőnek szövegére írt, címe *Ad Sanctum Emericum
ducem* Szent Imre himnusz (op. 69).

Hatásos hangulati ellenpontként kapcsolód-
dik mindehhez Hollósynak egy másik miniatűrje,
a *Jó sora van Miskolcon a diáknak* kezdetű népies
műdala. Ismerősnek tetsző dallamfordulatai ismerős
élethelyzetet, a már oly sokszor megénekel-
t avasi bacchanáliák végkifejletének előérzetét idé-
zik helybéli hallgatóik/előadóik elé.

Miskolc zenetörténete, zenei életének ki-
bontakozása a II. világháború után oly mértékben
vált szerteágazóvá, hogy (a témához is kapcsolo-
dó) zeneszerzői eredmények bemutatására
csakis egy átfogó írás keretei között érdemes vál-
lalkozni (nem beszélve az
eddig bemutatott időszak
terén tett újabb felfedezé-
sekről). Így hű maradva a
felkérés eredeti koncepció-
jához,¹² írásomat most ott
fejezem be, ahol egykor a
koncert műsora is véget
ért.

¹² Itt szeretném köszönetem kifejezni Dr. Bodnár Mónika
etnográfus-néprajzkutatónak, aki a téma részletesebb fel-
dolgozására biztatott.

REGÉCZY ILONA HEGEDŰMŰVÉSZNŐ ÉLETE

Pekár Tibor

A Pesti Hírlap 1908. február 14-én a következő hírt közölte Szabadkáról: Szerdán¹ este tartotta a szabadkai filharmóniai társaság a városi színházban első hangversenyét. A műsor első száma Schubert a-moll² szimfóniája volt. A negyventagú zenekar rendkívüli összetanultsággal adta elő Lányi Ernő karnagy vezetése alatt. Még Peer Gynt suiteje és Mozart Jupiter szimfóniájának első tétele tették teljessé a műsort. Az estélyen közreműködött Regéczy Ilona is, a fiatal nagytehetségű művész, aki Beethoven F-dúr románcát adta elő zenekari kísérettel. Ezenkívül Hubay csárdajelenetével ért el zajos tetszést.³ A hangversenyen jelen volt a város előkelősége is. A Budapesti Hírlapban ugyanaznap megjelent beszámoló a következő sorokkal végződik: A közönség zsúfolásig megtöltötte a termet, és lelkesen ünnepelte a közreműködőket. Különösen kiérdemelte ezt a társaság karnagya, Lányi Ernő, aki a zenekar betanításával elsőrangú művészi munkát végzett.

A magyar nyelven megjelent zenei lexikonokban hiába keressük Regéczy Ilona nevét, pedig mint később látni fogjuk, igazán megérdemelné, hogy ott szerepeljen a legjelesebb magyar hegedűművészek sorában. Ha nem is mindent, de sok mindent megtudunk róla, ha a korabeli újságokat figyelmesen átlapozzuk. Lássunk hát hozzá!

Legkorábbi adatunk 1884-ből való. A *Borsod* 16. számához csatolt mellékletben olvassuk: *Dr. Regéczy Nagy Imre, budapesti egyetemi tanár, kire mint szülőttére, városunk méltán lehet büszke, a napokban váltott jegyet Dálnoky Nagy Barnabás szeretetre méltó kedves leányával, Ilonával. A jegyet váltottak méltók egymáshoz, méltók arra, hogy boldogok legyenek, s a gondviselés soká, nagyon soká áldólag őrökön fölöttük. A házasságkötésre 1884. szeptember 8-án került sor. A neves miskolci családból származó, miskolci születésű, 36 éves budapesti egyetemi tanár, néhai Regéczy Márton és Gergely Klára fia és az ugyancsak jeles miskolci felmenőkkel bíró, 18 esztendőes ara, Dálnoky N. Barna és Soltész N. Mária leánya az avasi református templomban kötötték össze életüket.⁴*

1893-ban meghalt a menyasszony édesapja, aki a gyászjelentés szerint Miskolcnak s az

egész megyének egyik legműveltebb, legeszesebb és legbefolyásosabb férfija volt. Fiatal korában, az ötvenes évek első felében néhány költői szellemű beszélyével is feltűnt a Hölgylutárban, de az írói tollat hamar letette, s csak később vette fel olykor, jogi és politikai cikkek írására. Eleintén Miskolc városának volt szabatos tollú jegyzője, majd megnősülvén, Budára jött közigazgatási szolgálatra, de ez nem egyezvén meg függetlenségi vágyával, visszatért Miskolcra, ahol igen jeles ügyvéd lett. Annyira becsülték és szereték őt, hogy a hatvanas évek végén megválasztották országos képviselőnek. A Deák-pártnak volt szilárd híve. Majd közjegyző lett, ki a város és megye közügyeinek folyására mindig nagy, sokszor döntő befolyást gyakorolt. Éles elméje, tanultsága és elvhűsége tekintéllyel tették. Emellett vendégszerető, kedélyes férfi és ritka jó barát volt. Betegkedni csak tavaly kezdett, s emiatt lemondott a megye szabadelvűpárti alelnökségéről, s visszavonult a közügyektől. Halála érzékeny veszteség a városra s megyére, s családjának gyászában mindazok a legőszintébb részvétellel osztoznak, kik a boldogultat ismerték. Özvegye, született Soltész Nagy Mária úrnő s két gyermeke maradt: özv. Regéczy Imréné úrnő (a korán elhunyt egyetemi jeles tanár özvegye), s Dálnoky Lajos arad megyei főjegyző, kinek neve irodalmunkban is jól ismert.⁵

Ő volt az anyai nagyapa, s a gyászjelentésből azt is megtudjuk, hogy az édesanya, Regéczy Imréné⁶ ekkorra már megözvegyült – férjét, dr. Regéczy Nagy Imrét 1891. március 10-én vesztette el –, tehát két gyermekét egyedül volt kénytelen nevelni. A két gyermek pedig két kislány volt – Margit és Ilonka. Margit Miskolcon született 1887. augusztus 12-én, s Margit Klára néven keresztelték meg az avasi református templomban szeptember 8-án, a szülők házasságkötésének évfordulóján.⁷ Ilona 1889. augusztus 6-án született Budapesten, őt a Kálvin téri református templomban keresztelték Ilona Jolán névre, ugyancsak szeptember 8-án, keresztszülei Dr. Regéczy Nagy Andor jogtudor és neje, Vankovics Jolán voltak. A család ekkor Budapest VIII. kerületben, az

¹ 1908. február 12-én.

² h-moll

³ Tartini Ördög-trilla szonátáját is előadta.

⁴ Miskolc-Avas ref. ak. <https://www.familyse-arch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS64-KCY?i=257&cat=72347> (2020.05.16.)

⁵ *Borsod*, 1893. március 20., 674.

⁶ Élt 1865-1932 között.

⁷ Miskolc-Avas ref. ak. <https://www.familyse-arch.org/ark:/61903/3:1:939K-5Y9K-MK?cat=72347> (2020.05.15.)

Eszterházy utcában élt.⁸ Ám az apa váratlan halálát követően a fiatal özvegy a két kislánnyal visszaköltözött Miskolcra.

A *Borsod* c. hetilap 1900. június 20-i számában olvashatjuk a Tiszánineni Evangélikus Református Egyházkerület miskolci felsőbb leányiskolájának tanévvégi vizsgarendjét. Itt találkozzunk az elsős Ilonka és a harmadikos Margit nevével, akik hegedűn illetve zongorán magyar népdalokat adtak elő.

A két kislánnyal maga Lányi Ernő,⁹ a zeneiskola igazgatója foglalkozott, akit érzékeny szálak fűztek édesanyjukhoz, a fiatal özvegyasszonyhoz.¹⁰ A tiltott kapcsolat természetesen kitudódott, ami valószínűleg hozzásegített ahhoz, hogy Lányi 1907-ben elfogadja a Szabadkára szóló meghívást és családotól odaköltözzön. De mint később látni fogjuk, a két család viszonya olyannyira rendeződött, hogy az egyik Lányi fiú feleségül vette a fiatalabbik Regéczy lányt.

1902. január 8-án már az Országos Magyar Királyi Zeneakadémia házi hangversenyének fellépői között találkozunk Ilona nevével. Ő ekkor Bériot *IX. hegedűversenyét* játszotta.

1904. március 12-én Mendelssohn e-moll hegedűversenyét adta elő a Zeneakadémia Liszt-háznak is becézett régi épülete nagytermében.¹¹

Az 1904. december 17-én megtartott koncerten még mindig kislányosan rövid ruhában jelent meg a Zeneakadémia dísztermének pódiumán. Több fővárosi lap is foglalkozott az eseménnyel, de a legrészletesebben a *Magyarország*, ebből idézünk: *Az elénekelt változatos műsornak Regéczy Ilona meglepően szép hegedűjátéka volt a szenzációja. Ez az alig 14 éves fiatal leány a számbavehető nagy hegedűművészek teljes készségével vezeti a vonóját, s amellet, hogy a legnagyobb technikai nehézségeket szuverén biztossággal uralja, mindnyájunkat meglepett szélesen zengő tömör tónusa és bensőséggel teli előadása. Tartini Ördögtrillóját játszotta, ezt a hírneves művészek repertoárjában szereplő nehéz szonátát, olyan érett felfogással, olyan művészi tökélyvel, amely egyenesen csodálkozásunkat hívta ki. A fiatal leány nagy sikere diadalát jelenti egyúttal a Hubay Jenő kitűnő iskolájának.*¹²

A Magyar Nők Közművelődési Köre 1905. február 17-én a Philanthia Virágegyesület helyiségeiben megtartott negyedik *művészeti zsűrj*án többek között a Regéczy nővérek is felléptek. Margit

Liszt *Polonaise* c. zongoraművét, Ilona pedig Wieniawski két szerzeményét, a *Legendát* és a *Polonaise brillante*-ot adta elő.

A budapesti főiskolák Bethlen Gábor Köre 1905. március 21-én tartotta nyolcadik szeretetvendégségét a református főgimnázium dísztermében. A műsort nem ismertetik az újságok, csak az előadókat sorolják fel. A *Pesti Hírlap* tudósítója szerint *ritka meleg sikere volt Hubay kedves fiatal tanítványának, Regéczy Ilonának, ki könnyedén adta elő mesterének legnehezebb darabjait a közönség percekig tartó tapsai mellett, miből kijutott a kísértő Szendrei Aladárnak is.*¹³

A Szanatórium Egylet kecskeméti fiókbizottsága 1905. április 8-án hangversenyt rendezett a városi színházban. A következő műsorról csalogatták a közönséget:

1. Lukács György békésmegyei főispán felolvasása
2. Paganini: *Hegedűverseny* – Regéczy Ilona zongorakísérettel
3. Saint-Saëns: *A nagyária a Sámson és Delila c. operából* – Szamosy Elza
4. Szavalat
5. Liszt: *Polonaise* – Regéczy Margit, zongora
6. Bizet: *Habanera a Carmenből* – Szamosy Elza ének, Barta Henrik zongora
7. ? : *Gavotte* – 24 előadó (?)

A jótékony célú hangversenyről írt beszámoló a részletekről is tájékoztatnak bennünket. Így megtudjuk, hogy Lukács György *A nők helyzete Amerikában* címmel tartott felolvasást. *Ezt követőleg Regéczy Ilonka, e bájos, mindössze 15 éves hegedűművésznő lépett a közönség elé. Paganini versenyszámainak első pontját adta elő jeles, ritka művészi színezetű előadásban. A ragaszkodást, a várakozáson felüli elismerésnek őszinte megnyilvánulását azzal viszonzta, hogy elért fényes sikerének betetőzéseül Hubay darabjaiból játszott az előbbinél nem csekélyebb művészi technikával. A nővére is óriási sikert aratott, mert oly kiváló zsenialitással [zongorázott], hogy játékkal a szép számú közönséget orkászserű taps kitörésére készítette. Ennek hatása alatt a hallgatóság óhajának engedve ismétlésül Liszt 13-ik Rapszódiját adta elő, fokozott hatást kelteve a közönség soraiban.*¹⁴ A Kecskeméti Ellenőr tudósítója világosabban, szakszerűbben fogalmaz: *Regéczy Ilonka, a fiatal pesti művésznő Paganini hegedűversenyéből játszott. Befejezett tehetség, ki*

⁸ Budapest, Kálvin téri ref. ak. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9392-9D5Z-M?personUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AVKNZ-DSR> (2020.05.15.)

⁹ Lányi 1901-től 1906-ig családjával Miskolcon élt.

¹⁰ KENYERES KOVÁCS Márta: *Régi nóta, híres nóta*. Életjel kiadó, Szabadka, 1976. 95.

¹¹ MÁTÉKA: Mai híres zeneművészeink a régi zeneakadémia dobogóján. - *A Zene*, 1942. március 28, 152.

¹² *Magyarország*, 1904. december 20.

¹³ *Pesti Hírlap*, 1905. március 22.

¹⁴ *Országos Ellenőr*, 1905. április 16.

mesteri technikájával bámulatba ejt, a legmagasabb fekvéseket, a legkomplikáltabb fogásokat, az üveghangokat játszi könnyedséggel viszi keresztül, és amellet lélekkel, igaz érzéssel játszik.¹⁵ A műsor utolsó számát előadó 24 személy természetesen mind táncos volt.

Figyelemre méltó, hogy az újságok már nem miskolcinak, hanem pestinek mondják a két testvért, tehát ekkorra már elköltöztek szülővárosukból. De azért nem szakadtak el tőle teljesen, mert 1905. szeptember 17-én délelőtt fél 11-kor a Korona nagytermében hangversenyt adtak az avasi huszita korbéli református templom restaurálásának javára. Műsorukon a következő művek szerepeltek:

1. Beethoven: *C-dúr zongoraszonáta*
2. Tartini: *Ördögtrilla-szonáta* – Bach: *Preludium magánhegedűre*
3. Chopin: *Nocturne* – Sauer: *Conzert-Etude* – Moszkowsky: *Valse*
4. Rubinstein: *Romance* – Wieniawski: *Polonaise*
5. Liszt: *Polonaise*
6. Hubay: *Zephir* – *Csárdajelenet* – *Carmen-fantázia*

Ilonát a zeneiskola igazgatója, Lányi Ernő kísérte zongorán. *Nagy és osztatlan siker kísérte a bemutatkozást* – írta az egyik helyi lap tudósítója. *E siker biztos záloga lehet a fényes jövőnek. Büszkék lehetnek a két leányra tanáraik, Thomán István a zongora, és Hubay Jenő a hegedű mestere.*¹⁶ A jótékony célra 730 korona gyűlt össze.

1905. november 18-án ún. hólabda-zsúrt tartottak Budapesten a Katolikus Kör Molnár utcai palotájának fehér termében. *Ezek a csevegéssel, dallal, tánccal teli esték mindig hőmérői a bekövetkező farsangnak, mert itt találkozik a fővárosi mulató fiatalság elitje. A nagytermet megtöltötte a szép közönség, s jól mulatott a válogatott műsor minden számán. Tréfás mozgófényképek, műkedvelő zenebohócok, füttyülő-művész váltották föl egymást a színpadon, majd Várady Ilonka és Győry Emil bájos néma-jeleneteket mutattak be, Regéczy Ilona és Regéczy Margit hegedűn illetve zongorán játszottak művészi bravúrral. Az előkelő közönség zúgó tapsal adózott a két művésznőnek. [...] A hangverseny alatt teát szolgáltak föl, szünet közben vidám csevegés áradt szerteszét, s a társaság a késő esti órákig maradt együtt. Azután a Hungária Szállóba vonultak, ahol vacsora és tánc volt.*¹⁷ A Regéczy nővérek műsorán három mű

szerepelt: Moszkowsky: *Valse* – Wieniawski: *So-venir de Moscou* – Hubay: *Csárdajelenet*.

A Műbarátok Körének 1906. január 5-én megtartott összejöveteléről csak annyit tudunk, hogy azon Regéczy Ilona hegedűművésznő és Lichtenstein Dóra énekművésznő működött közre.

A Kecskeméten megjelenő *Függetlenség* február 1-i számában jelent meg a következő rövid hír: *Közönségünk bizonyára rokonszenvesen emlékszik még a Regéczy-lányokra, akik több ízben ragadták el művészetükkal a kecskeméti közönséget is. Most Regéczy Ilona újabb sikeréről érkezik híradás. Az Országos Zeneakadémia olvasóköre ti. tegnap este az intézet egyik beteg növendékének segítésére hangversenyt rendezett, s ez alkalomból különös dicsérrel írnak a fővárosi lapok Regéczy Ilonáról, aki Köszler¹⁸ vonóshatosában túnt ki művészi játékával, s különösen azzal, hogy vonójával biztosan fegyelmezte kamaratársait. Őszintén örvendünk sikerének.*

Az Operaházban február 5-én és 14-én megrendezett jótékony célú előadáson többek között Regéczy Ilona is közreműködött. A kritikus a műsor összeállítását egyáltalán nem tartotta szerencsésnek, művésznőnkéről azonban kedvező véleménnyel volt, mert ezt írta: *A Denevér¹⁹ II. felvonása alkalmat adott kis hangverseny rendezésére, amelyben az addigi ürességek váratlan ellentétéül néhány művészileg komoly dolgot is produkáltak. Regéczy Ilona fiatal hegedűművésznő, akinek érdekes temperamentuma, erős talentuma a zeneakadémia egyik régebbi vizsgáján feltűnést keltett, Hubay Carmen-ábrándját adta elő, s a szokatlan miliő közepett is le tudta bilincselni a hallgatóságot. Nemes, szép tehetség, amely kivált ritmikai érzékével, s előadásbeli hevével párosítja fejlett technikai tanultságát. A zajos tapsot ráadásal kellett megköszönnie.*²⁰

A Szepesi Egyesület és Társaskör a terézvárosi kaszinó dísztermében hangversennyel egybekötött táncmulatságot rendezett 1906. február 21-én. A fellépők között ott találjuk a Regéczy nővéreket is, akiknek *remek játéka valóságos tapsvihart idézett elő.*²¹

A Zeneakadémia zenekarának március 30-án megtartott hangversenyén Mozart *g-moll szimfóniája*, Bizet *Patrie* c. zenekari nyitánya és Beethoven *Esz-dúr zongoraversenyének* első tétele hangzott el. *Regéczy Ilona Saint-Saëns hegedűversenyének bravúros előadásával keltett nagy hatást.*²² A Magyarország tudósítója szerint

¹⁵ *Kecskeméti Ellenőr*, 1905. április 16.

¹⁶ *Ellenzék*, 1905. szeptember 19.

¹⁷ *Budapesti Hírlap*, 1905. november 21.

¹⁸ Koessler János ill. Hans von Koessler (1853-1926)

¹⁹ Johann Strauss operettje

²⁰ *Az Újság*, 1906. február 6.

²¹ *Az Újság*, 1906. február 22.

²² *Budapesti Hírlap*, 1906. március 31.

Regéczy Ilona szép, meleg tónussal, s helyenként választékos eleganciával tolmácsolta a versenymű eszmei tartalmát.²³ A Royal-teremben megtartott zenekari esten Hubay Jenő vezényelt.

A zeneakadémisták ötödik nyilvános kamaraestjén, amelyet április 28-án tartottak meg, Dohnányi *c-moll zongorakvintettje* is elhangzott. A Picker Margit, Regéczy Ilona, Fenyves Jenő, Kürschner Manó és Altschul Miksa összeállítású kamaraegyüttest Herzfeld Viktor készítette fel.

Ugyancsak április végén került sor egy orgonahangversenyre a budai református templomban, ahol Degel Frigyes, az orgonista, Lumpe Gizella énekesnő és Regéczy Ilona művészetében gyönyörködhetek a hallgatók.

Május 9-én a Zeneakadémián megtartott vizsgahangversenyen mindkét Regéczy-lány szerepelt. Margit Grieg *a-moll zongoraversenyét* játszotta, Ilona pedig Mendelssohn *Esz-dúr vonósnygyesének* megszólaltatásában vett részt. A *Zenelap* kritikusanak véleménye szerint *Különösen kitűntek Regéczy Ilona, Ipolyi István, Rákos Arnold és Richter István Mendelssohn Esz-dúr vonósnygyesében. Rythmikus, kifejezéstelt játéukon megérezett az akadémia két legnagyobb kaliberű mesterének, Hubay és Popper tanároknak klasszikus irányzatú vezetése. Csak Regéczy kisasszonynak, aki fejlett technikájával és lendületes, amellet precíz játékaival méltán érdemli meg a dicséretet, ajánlanók, hogy a mesterét a hang vibrálásában vagy teljesen vagy sehogy sem utánozza, mert a mesterséges imitáció, ha nem a csalódásig hű, gyakran visszatetszővé válik.*

A *Pesti Hírlap* 1906 novemberében már mint végzett zeneakadémistáról ír a Regéczy nővérekről a 25-én Aradon megtartott koncertről szóló beszámolóban. Pedig ekkor még nem volt kezükben a diploma. Margit Beethoven, Chopin és Liszt műveit, Ilona pedig Csajkovszkij, Godard, Wieniawski, Hubay és Sarasate szerzeményeit mutatta be a vármegye nagytermében egybegyűlt hallgatóságának. Rengeteg virággal lettek elhalmazva a fiatal művésznők.

A Zeneakadémia házi hangversenyeit ekkor még mindig az Andrásy úton levő épületének szűk, fülledt levegőjű termében tartották. Itt zajlott le a november 27-i növendékhangverseny is, amelyen többek között Schubert *G-dúr vonósnygyesének* három tétele is elhangzott Regéczy Ilona, Ipolyi István, Kürschner Manó és Vikár György tolmácsolásában. Az *Újság* tudósítójának megítélése szerint a fiatalok *a nehéz mű szellemébe hatoltak, és minden szépségét érvényre juttatták. Csak a fortissimóknál karcoltak, de hiszen*

*ez majd kicsiszolódik, mire ők, a cseh példára, mint magyar vonósnygyes járják be a világot.*²⁴ A koncertet gróf Apponyi Albert kultuszminiszter is végighallgatta.

A Liceum 1907. január 27-én rendezett koncertet a Kúria villanyfényes termében. A Regéczy lányok ezen több számmal is szerepeltek. Margit: Brahms: *h-moll rapszódia* – Paganini-Liszt: *Etűd* – Liszt: *XIV. magyar rapszódia*; Ilona: Vieuxtemps: *IV. hegedűverseny* – Tartini: *Ördögtrilla* – Wieniawski: *Tarntella*; Ilonát a nővére kíséerte zongorán. A *Váci Hírlap* így írja le Margitot: *Mély érzés és nagy technikai tudás jellemezte játékát, s amellet oly egyszerű, kedves és keresetlen volt, paránya sem volt benne a legtöbb zsenit jellemző affektáltságból, hogy már az első pillanatokban mindenkit meghódított.*²⁵ A két lány közös produkcióit is hosszú tapssal jutalmazta a közönség, a rendezőség pedig virágcsokrokkal kedveskedett nekik.

A Vasúti és Hajózási Klub hangversennyel egybekötött táncestélyét február 2-án rendezte meg. A két Regéczy lány is fellépett, és megmutatták, *hogy kell a publikumot extázisba hozni.*²⁶

A Magyar Nők Közművelődési Köre február 12-én tartotta hatodik vendégnapját. Először dr. Bán Aladárnának a finn nőkről szóló felolvasását hallgatták meg, majd a hangverseny következett, amelyben Bartha Irén és Várkonyi Flóris énekelt, Regéczy Ilona pedig Godard *Adagio pathétique* és Bazzini *La ronde des lutins* c. szerzeményét adta elő.

A Lipótvárosi Kaszinóban február 18-án megrendezett hangversenyen kizárólag magyar zeneművek hangzottak el magyar művészek tolmácsolásában. A *Budapesti Hírlap* így számolt be az eseményről: *Ma este őszinte tapssal üdvözölte a közönség Dohnányi Ernőt, idegenbe szakadt kiváló zongoraművészüket, aki ezért a hangversenyért jött haza egy napra Berlinből. Dohnányi saját változatait és Liszt három szerzeményét játszotta, azzal a tökéletes virtussággal, amelyet már annyiszor csodáltunk és dicsértünk. Regéczy Ilona mesterének, Hubay Jenőnek Carmen-ábrándját és egyik csárdajelenetét adta elő hegedűn, fejlődő nagy tehetségének újabb jeleivel. Marsalkó Rózsának a gyönyörű orgánumát, könnyen hajló, behízelgően kedves és meleg hangját Hubay Jenő, Michalovich Ödön és Kálmán Imre egy-egy dalának az előadásában csodáltuk meg. Viharos ünneplésben volt része Fráter Lórántnak, aki közvetlenül a hangverseny előtt érkezett meg a fiumei kormányzó estéjéről, ahol igen előkelő külföldi vendégek gyönyörködtek Fráter színmagyar*

²³ *Magyarország*, 1906. április 3.

²⁴ *Az Újság*, 1906. november 28.

²⁵ *Váci Hírlap*, 1907. január 30.

²⁶ *Pesti Hírlap*, 1907. február 3.

dalolásában. Ma este saját nótáit énekelte széles, duhajkodó kedvvel, amely egészen magával ragadta a díszes hallgatóságot.²⁷

Ez után a koncert után jelent meg egy írás az *Ország-Világban*, amely fényes jövőt jósol a két Regéczy lánynak. Ebből való a következő idézet: *Két nagy művésznő indult meg ragyogónak ígérkező pályafutására e napokban, akiknek együtt fogja emlegetni a hírnév és babérral fonja körül a dicsőség. A két zseniális muzsikusz testvér, magyar úri család származékai, érzésben és gondolkodásban, energiában és költői lendületben is egy vér, Regéczy Ilona a hegedűs, és Regéczy Margit a zongorás. [...] Ez a két fiatal gyermek csupa zene, s amellett átható, csaknem hideg és felsőbbbbséges intelligencia, így egymást karonfogva, ha látni fogják őket, és csodálni fogják kész és érett művészetüket, a magyar zenei lángelmének szerte a világban új híveket és bámulókat fognak szerezni.*²⁸ Az újságnak ebben a számában egy-egy fénykép is megjelent a lányokról.

Nyíregyházán a Korona Szállóban 1907. február 26-án a Bessenyei Kör által rendezett irodalmi esten a sok vers mellett néhány zeneszám is elhangzott a Regéczy nővérek és Takáts Mihály operaénekes előadásában. Margit Liszt *VIII. magyar rapszódia*-ját játszotta, Ilona pedig Hubay *II. csárdajelenetét* a nővere kíséretével. A *III.*

*csárdajelenet*et Lányi Ernő zongorakíséretével adta elő. A nyíregyházi Bessenyei Kör március 6-án is tartott egy hasonló estet, részben más közreműködőkkel, de a Regéczy lányok erről sem hiányoztak.

A *Budapesti Hírlap* március 19-ei számában a következő cikk jelent meg: *Herczeg Ferenc lelkes hangú fölhívása, melyet a magyar nőkhöz intézett, meghozta a Petőfi-ház javára rendezett első művészestet. A Művészet és Művelődés nőegyesület asszonyai és leányai jártak elől a jó példával. Apponyi Albertné grófné és Batthyányi Lajosné grófné állott az élén annak a főként női pártában megjelent rendezőbizottságnak, amely igazán mindent elkövetett az est sikere érdekében. A Vigadó egyik emeleti terme szorongásig megtelt a Petőfi-ház eszméjéért hevülőkkel, s a gyönyörű ünnepséget beragyogta Petőfi halhatatlan poézise. A Petőfi-kultuszt dicsőítette Herczeg Ferenc fenkölt szárnyalású beszédében. A múlt, a jelen és Petőfi között vont párhuzamot Endrődy Sándor Anakreoni dalaiban; Petőfi verseihez írt dalok művészi előadásával aratott sikert Szilágyiné Ilona asszony, s Endrődy Béla szép alkalmi versén kívül Petőfi költeményeinek pompás előadásával hódított Paulay Erzsébet is. A többi közreműködő közül elismerést és dicséretet érdemel még Regéczy*

Regéczy Margit és Regéczy Ilona (*Ország-Világ*, 1907. március 3. 177. o.)

²⁷ *Budapesti Hírlap*, 1907. február 19.

²⁸ *Ország-Világ*, 1907. március 3.

Ilona, Regéczy Margit, Justh Lajos és az Egyetemi Énekkar.²⁹

A református főgimnázium segélyegylete javára március 20-án a Royal Szálló nagytermében rendezett hangversenyen többek között Regéczy Ilona is fellépett.

Ugyancsak valamikor március második felében – talán 23-án – tartott felolvasó estet a Budapesti Dávid Ferenc Egylet. Az előadó Raffay Sándor pozsonyi evangélikus teológianár volt. *A nagy tetszéssel fogadott felolvasás hatását növelte dr. Fodor Oszkárné, az opera tagjának hatalmas templomi éneke, Regéczy Ilona ismeretes hegedűművészete, és Józán Miklós Márciusi hangulatok című poétikus költeménye.*³⁰

Április másodikán nagyszabású hangversenyt rendeztek a Dunántúli Közművelődési Egyesület javára a Népszínházban. Íme a teljes műsor:

1. Erkel: *Hunyadi László, nyitány* – a honvédeknekart dezséri Bachó István vezényli

2. Liszt-Busoni: *Spanyol rapszódia* – Bendiner Nándor és a honvédekzenekar

3. Lehár: *Vilja dala a Vig özvegyből* – Komlóssy Emma és a honvédekzenekar

4. *Dalok* – Sass Zsigmond énekel

5. Godard: *Adagio*; Sarasate: *Spanyol tánc* – Regéczy Ilona Stephanides Károly kíséretével

6. Kienzl: *Ária A bibliás ember c. operából*; Meyerbeer: *Nagyária a Prófétából* – Fodor Aranka Lichtenberg Emil zongorakíséretével

7. ? : *Nyitány* – a Népszínház zenekarát Barna Izsó vezényli

8. Csajkovszkij: *Szerenád*; Herman: *A három vándor* – Erdős Richárd Stephanides Károly kíséretével

9. Szabados: *Keringő a Kukta kisasszony c. operettből*; Édes, édes álmom a Katalin c. operettből – Jeszenszky Nádai Ilonka a Népszínház zenekarának kíséretével

10. Cui: *Cantabile*; Popper: *Fonódal* – Földessy Arnold Stephanides Károly kíséretével

11. Delibes: *Csengettyű-ária a Lakmé c. operából* – Sándor Erzsi Lichtenberg Emil kíséretével

12. Rotoli: *La gondola nera*; Tosti: *Non t'amo più* – Gracco Mattioni Stephanides Károly kíséretével

13. *Népdalok* – Blaha Lujza a Népszínház zenekarának kíséretével

Az ezután következő nyilvános színpadi záporpróba alatt a honvédekzenekar Bacho *A hadsereg c. művét* játszotta.

Az *Újság* április 3-i számában jelent meg a hír, miszerint *egy hírneves egyetemi orvostanár árvája, Regéczy Ilona, e hó 12-én a bécsi Bösendorfer-teremben fog hangversenyezni, Császtka Mária prágai zongoraművésznővel együtt. A még fiatal leány, Hubay Jenőnek egyik legtehetségebb tanítványa, eddigi budapesti sikerei is arra a reményre jogosítanak, hogy Bécsben is elismerik szép készülttségét, ami annál is kívánatosabb volna, mert ott kétszerte szigorúbban vizsgálnak mindent, ami éppen Magyarországból jön.*

A Lorántffy Zsuzsanna Egyesület a református gimnázium dísztermében estélyt rendezett április 19-én, amelyen Regéczy Ilona is közreműködött. Műsorán három hegedűszám szerepelt: Chopin-Wilhelmj: *Nocturne*, Dvořák: *Humoreszk*, Csajkovszkij: *Allegro*. Zongorán kísérte Krausz Gusztáv.

A *Pesti Hírlap* április 30-i számában olvashatók a következő sorok: *A budai dalárda hazai daláregyesületeink közt nemcsak a legérdemesebbek, de a legrégebbek egyike is; most, fennállásának negyvenharmadik évében eljutott az ötszázadik nyilvános produkciójához, és ezt a ritka és nevezetes művészi eseményt igazi díszhangversenyyel ünnepelte vasárnap³¹ délelőtt. Ezen alkalomból bemutatta Aggházy Károlynak Rákóczi című négy részre tagolt szimfonikus énekkölteményét.³² A mű második részében hallható Czinka Panna dala, melyet Stark Ludovika énekelt Regéczy Ilona hegedűkíséretével.*

A budai vígadó nagytermében május 3-án tartotta meg évadbeli második hangversenyét a Budai Zeneakadémia, amelyen Regéczy Ilona két hegedűszámmal vett részt, ezek: Chopin-Wilhelmj: *Esz-dúr nocturne* és Lalo: *A Spanyol szimfónia zárótétele* – zongorakísérője Reiner Frigyes³³ volt. *A remek előadás viharos tetszést keltett, és az ifjú művésznő közkívánatra még Herczfelddől is játszott magyar dallamokat.³⁴ Műsoron szerepelt ezenkívül néhány dal, Händel egyik concerto grossója, Haydn Esz-dúr szimfóniája és Beethoven Karfantáziája.*

A budapesti tanítónőképezdék, leánygimnáziumok és felsőbb leányiskolák növendékei május 9-én délelőtt hangversenyt rendeztek a Vigszínházban, amelyen Blaha Lujza és Regéczy Ilona is közreműködött. Egy háromszáztagú leánykar előadta Sztojanovits Jenő *János vitéz c. énekkölteményét* a szerző vezényletével. A tizennégy számból álló matiné három óra hosszat

²⁹ *Budapesti Hírlap*, 1907. március 19.

³⁰ *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 1907. március 31.

³¹ 1907. április 28-án

³² 1907. április 30.

³³ A későbbi világhírű karmester: Fritz Reiner (1888-1963)

³⁴ *Az Újság*, 1907. május 4.

tartott. A tiszta bevételt a Petőfi-ház javára fordították.

Szeptember 20-án³⁵ Miskolcon, szülővárosukban megtartott fellépésükről *Az Újság* így számolt be: *Regéczy Margit Beethoven, Schumann, Chopin és Liszt szerzeményeivel a zongorán tomboló tetszést aratott, úgy hogy a ráadások egész sorozatával kellett a közönség lelkesedését meghálálnia. Regéczy Ilona az édesszavú hegedűművésznő legszebb kvalitásait ezúttal is ragyogtatta. Csajkovszkij hegedűversenyét, Godard, Herzfeld, Chopin, Wieniawski műveit eszményi virtuozitással játszta.*³⁶ Az egyik helyi lap beszámolójából egyéb érdekességeket is megtudunk: *Lelekesen ünnepelte a miskolci közönség színe-java e hó 21-én a Korona nagytermében Regéczy Margit és Ilona művésznöket. E két bájos fiatal leány közönségünköt ilyen módon kívánt búcsúzni, mielőtt megkezdénék külföldi tartózkodásukat, tanulmányaik folytatását és – hisszük – ünnepeltetésük sorozatát. Búcsúzásuk alkalmából fényesen igazolták ama föltevés alaposágát, amely nekik, méltán, fényes művészi jövőt előlegez. Margit a zongorának mestere, ki az előadott művekkel, melyek között a legnagyobb zeneszerzők is képviselve voltak, tanúbizonyságot tett arról, hogy méltó tanítványa nagy mesterének, Thomán Istvánnak, ki már annyi nagy magyar művészt nevelt a világ számára. Ilona a hegedűnek művésznője, boszorkányos ügyességével, temperamentumával és intelligens előadásával bájolta el hallgatóit. Sok taps, kihívás és virágadományban volt részük. A hegedűszámok kíséretét Tóth Árpád tanár látta el mesteri módon.*³⁷

Október 12-én Kassán a Schalk-ház dísztermében a miskolci hangversenyhez hasonló műsorral és nem kisebb sikerrel léptek fel a nővérek. December 5-én a nagyszámú és előkelő eperjesi közönséget büvölték el játékuikkal.

Bécsi szereplésről az év utolsó napján érkezett hír: A Bösendorfer-teremben december 27-én megtartott koncerten Ilona és egy ugyancsak magyar énekesnő – Thomán Valéria – arattak nagy tetszést, mind a közönség, mind pedig a kritika részéről. Ilona többek között Csajkovszkij *hegedűversenyét* és Tartini *Ördögtrilla*-szonátáját játszotta.

A Budapesti Kamarazene Kör 1908. január 6-án rendezte meg negyedik zeneestélyét a Deák téri evangélikus iskola dísztermében. A következő művek szerepeltek műsoron:

1. Schubert: *d-moll vonósnégyes* – Regéczy Ilona, Wittenberg Anna, Heinrich Emília és Camera Bianka
2. Franz: *Ősszel*; Grieg: *Tied szívem* – énekelte Koósa Adrienne
3. Saint-Saëns: *A hattyú*, gondolkára és hárfára – Vikár György³⁸ és Wajdits Sári
4. Wilm: *Larghetto*, hegedűre és hárfára – Regéczy Ilona és Wajdits Sári
5. Dvořák: *Esz-dúr zongoranégyes* - Regéczy Margit, Regéczy Ilona, Léderer Imre és Zupancsics Vilmos³⁹

A *Budapesti Hírlap* január 22-i számában megjelent kritikából idézünk két részletet: *Két fiatal művésznő, Regéczy Ilona és Vajdics Sári rendezett ma⁴⁰ este hangversenyt a Royal termében nagyszámú zeneértő közönség előtt. Regéczy Ilona most végzi Hubay Jenő mesteriskoláját a Zeneakadémián, s nemcsak az iskolai hangversenyeken, hanem már több előkelő művésztén figyelmet keltett fejlett készségével és játékanak nemes hevével. Mai műsorát Csajkovszky versenyművének átgondolt és aprólékosan kidolgozott előadásával kezdte. Chopin, Hubay és Godard műveiben kellemesen csengett lágy, hajlékony kantilénája, Tor Aulin gavottjában leányos gráciájával, Wieniawski és Sarasate műveiben pedig tónusának tüzevel keltett hatást. Vajdics Sári Moshammer Román hárfaművész egyik legtehetségebb tanítványa. [...] A bájos művésznő Oberthür és Zabel egy-egy művében mutatta be ujj- és pedáltechnikáját, majd Regéczy Ilonával Hasselmans és Wilm szerzeményeiből játszott rendkívül kellemes, könnyed pengetéssel és művészies alkalmazkodással. A művésznöket egyaránt lelkes tapssal és sok virággal ünnepelte a közönség. Regéczy Ilona kitűnő zongorakísérője, Reiner Frigyes is föltétlen dicséretet érdemel. Íme a részletes műsor:*

1. Csajkovszkij: *D-dúr hegedűverseny* – Regéczy, Reiner
2. Oberthür: *Conte de Fées* – Wajditsch
3. Chopin: *Nocturne* – Regéczy, Reiner
4. Aulin: *Gavotte és Musette* – Regéczy, Reiner
5. Wieniawski: *Scherzo-Tarantella* – Regéczy, Reiner
6. Zabel: *Legenda* – Wajditsch
7. Hubay: *Berceuse* – Regéczy, Reiner
8. Godard: *Adagio pathétique, op. 128/3* – Regéczy, Wajditsch
9. Sarasate: *Spanyol tánc* – Regéczy, Reiner
10. Hasselmans: *Prière* – Wajditsch

³⁵ Vagy 21-én

³⁶ *Az Újság*, 1907. szept. 25.

³⁷ *Ellenzék*, 1907. szept. 26.

³⁸ Más adatok szerint a hegedűre átírt művet Regéczy Ilona játszotta hárfá kíséretével

³⁹ Vagy Zupancsics (Zupančić) Miklós Károly

⁴⁰ 1908. január 21-én

Regéczy Ilona
(Vasárnapi Újság, 1908. I. 26., 72. o.)

11. Wilm: *Larghetto*, op. 119. - Regéczy, Wajditsch

Valószínűleg a pécsi Vigadóban is ugyanazzal a műsorrall léptek fel március 9-én.

A temesvári Filharmóniai Társaság 1908. január 31-én megtartott koncertje azért érdekes számunkra, mert azon a műsor legszebb pontja és az est eseménye Regéczy Ilona hegedűjátéka volt. Hubay Jenő zseniális tanítványa Brahms Hegedűversenyét adta elő klasszikusan nemes stílusban, érett fölfogással, minden tüntető virtuózkodás nélkül. A nagyszámú díszes közönség zajos tapssal

ünnepelte a fiatal művésznőt.⁴¹ Sőt, mint *Az Újság* tudósítója írta: a nagyszámú közönség minden egyes tétel után zúgó tapsban tört ki.⁴² A zenekart Járosy Dezső vezényelte.

1908. február 12-én került sor arra a fentebb már említett hangversenyre, amelynek köszönhetően ez a Regéczy Ilona utáni kutatás elindult. Ezen a napon mutatkozott be az újonnan alakult Szabadkai Filharmóniai Társaság. Művésznőnk, az est egyetlen szólistája, Beethoven *F-dúr* románcát, Tartini *Ördögtrilláját* és Hubay egyik *csárdajelenetét* adta elő. Lányi Ernővel, a zenekar karmesterével, mint emlékezhetünk, már korábban is együtt szerepelt néhányszor, de mint ugyancsak említettük, kapcsolata a Lányi családdal idővel még szorosabbá vált.

A Kolozsvári Zenetársaság március 26-án tartotta meg a Vármegyeház dísztermében ötödik nyilvános hangversenyét Regéczy Ilona közreműködésével. *A fiatal, alig 18 éves művésznő kiváló programot nyújtott. Brahms és Tschaikovszky hegedűversenyei, Tartini Ördögtrillája, Godard Adagio pathétique-je, Hubay Bölcsődala és Sarasate Spanyol táncai oly műsort képezett, amelynél lehet ugyan talán a nagyközönség részére hálásabbat választani, de zeneileg becsebbet aligha. A művésznő fiatal kora dacára a művészet magaslatán áll. Nagy*

technikai készségét, erőteljes, mesteri vonókezelését a hegedűversenyekben, tömör, meleg, magas zenei ízléssel bíró cantilenáját Godard Adagiójában, kiváló ritmikai érzékét Sarasate Spanyol táncában volt alkalmunk tapasztalni. Emellett fel kell jegyeznünk, hogy a művésznő előadása minden pózólástól mentes. A hangversenyterem – sajnos – teltek éppenséggel nem volt mondható.⁴³

A Fejérmegyei Irodalmi és Közművelődési Egyesület irodalmi estét rendezett – valamikor május elseje körül – vándorkönyvtára részére,

⁴¹ *Budapesti Hírlap*, 1908. február 5.

⁴² *Az Újság*, 1908. február 2.

⁴³ *Ellenzék*, 1908. március 27.

amelyen többek között Jászai Mari és Regéczy Ilona is fellépett. Augusztus 6-án Bártfán hangversenyezett a két Regéczy lány. Erre az alkalomra a következő műsört állították össze:

1. Beethoven: *Fisz-dúr zongoraszonáta*
2. Brahms: *Hegedűverseny, I. tétel*
3. Csajkovszkij: *Barcarola*; Bartók: *Scherzo*
4. Vieuxtemps: *Rondo*
5. Chopin: *c-moll etűd*; Liszt: *Magyar rapszódia*
6. Godard: *Adagio pathétique*; Sarasate: *Spanyol tánc*; Hubay: *Csárdajelenet*

1908 őszén Ilona Németország hangversenytermeiben aratta sikereit. Ezekről a fellépésekről azonban nincsenek pontos adataink. Mindössze két beszámolót találtunk, amelyek közül az egyik *Az Újság* október 13-i számában jelent meg, s így szól: *Regéczy Ilona magyar hegedűművész nő rendkívül nagy sikerrel szerepelt a [berlini] filharmonikus hangversenyen, amelyet kétezer főnyi közönség hallgatott végig. A magyar művész legutóbb Wiesbadenben is fellépett, s ott is igen nagy sikere volt. November 10-én önálló hangversenyt rendez teljes zenekarral. Valószínűleg ekkor játszott a Blüthner-zenekarral a Blüthner-teremben. Egy este három hegedűversenyt adott elő – Brahms, Vieuxtemps és Csajkovszkij versenyműveit – óriási tetszést váltva ki a vájtfulú német publikumból. Ezután németországi hangversenykörútra indult, amit sajnos semmiféle bizonyítékkal nem tudunk alátámasztani.*

1910. március 29-én a berlini Klindworth-teremben Wiszwianszky Hedvig zongoraművésznővel közösen tartott hangversenyükön Ilona különösen Brahms *d-moll* szonátájával Bach *Chaconne*-jával és Tartini *Ördögtrillájával* aratott osztatlan sikert. *Az Újság* szerint a két miskolci lány két különböző helyen adott koncertet Berlinben: a Klindworth- és a Beethoven-teremben. Ilona Brahms, Bach, Tartini, Joachim, Hubay és Sarasate, Margit pedig Chopin, Bartók, Liszt és Rahmaninov műveiből állította össze műsorát. *A németországi sajtó meleg dicsőretekkel méltatta a művésznők kiváló technikai készségét és izléses, átgondolt előadását.*⁴⁴

Ekkor egy időre eltűntek szem elől a Regéczy lányok. Hova lettek? Berlinben töltöttek két és fél évet. Ilona Henry Marteau-nál, Margit pedig Dohnányi Ernőnél képezte tovább magát, s közben fel-felléptek.

Idehaza 1911. február 17-én találkozunk újra velük. A pesti Royal-teremben adtak ekkor közös koncertet. A *Pesti Hírlap* tudósítója így számolt be az eseményről: *Érdekes koncert volt ma este a Royal-teremben. Két művésztestvér*

*mutatkozott be, Ilona a hegedűs, és Margit a zongorás. Mind a kettő ura a hangszerének technikában, tele van muzsikával, érző és értelmes, s mégis csaknem egymás ellentétei. A zongorás lány nőiség, csupa költészet és odaadás, a született Chopin-játékos, aki a cisz-moll Nocturne-nel és a ráadásul adott Chopinnal tette a legmélyebb hatást, noha Beethoven és Bach klasszikus műveinek tolmácsolásában, Rachmaninov Prelüde-jében és Bartók Szkerzójában is erős tehetséget, biztos nyugodtságot és kiegyenlítettséget produkált. Ilona, a hegedűs, széles hangjával, egyéni és eredeti fölfogásával, merész lendületével, és a nehézségeket kereső és halmozó kedvtelésével a legkiválóbb férfivirtuózok játékstíljére emlékeztet. Vieuxtemps koncertjét nagyszerű bravúrral, az Adagióban csodás mélységgel játszotta, az apróbb szerzemények közül Hubay Jenő elégiájával és bölcsődalával ragadta el hallgatóit. Taps és virág gazdagon árasztotta el a két testvért az előkelő és nagyszámú közönség részéről. Regéczy Ilona hegedűszámait Kovács Sándor dr. diszkrét és finom tapintattal kísérte.*⁴⁵

A többi fővárosi lap kritikusa azonban már kevésbé volt elragadtatva a két fiatal teljesítménytől. A *Pesti Hírlap* tudósítója szerint kár, hogy mindketten túl nagy fába vágják fejszájukat. *Ilona épp oly kevésbé tudott megbirkózni Bach Adagiójával és Fugájával (g-moll), mint Margit a Beethoven d-moll szonátájával. De a »könnyebb« művek előadásában mind a kettő hatásosan érvényesítette kvalitásait. Ilona bravúrosan játszotta Vieuxtemps a-moll versenyművét, Brahms magyar táncát, és Hubay, Csajkovszky és Aulin egy-egy művét, Margit pedig méltán kiérdemelte a hallgatóság tapsait Liszt spanyol rhapszodiájának virtuóz, és Chopin cisz-moll nocturne-jének poétikus előadásával. Persze, Bartók nehéz de hálátlan – mert konfuzus – scherzójával kár volt fáradoznia. Love's labour lost. Ez a mű éppúgy kifárasztja a hallgatót, mint az előadót – és mind a kettőnek adós marad művészi kárpótlásával.*⁴⁶ Egyébként a pontos műsor a következő volt:

1. Bach-Liszt: *Fantázia és Fuga*
Beethoven: *Szonáta, op. 31.*
2. Bach: *g-moll Adagio és Fuga*
3. Rachmaninov: *g-moll prelúd*
Chopin: *cisz-moll nocturne*
Bartók: *Scherzo*
4. Vieuxtemps: *a-moll Koncertstück*
5. Liszt: *Spanyol rapszódia*
6. Csajkovszkij: *Melankolikus szerenád*
Aulin: *Gavotte és Musett*
Hubay: *Plaintes arabes*

⁴⁴ *Az Újság*, 1910. április 7.

⁴⁵ *Budapesti Hírlap*, 1911. február 18.

⁴⁶ *Pesti Hírlap*, 1911. február 18.

Hubay: *Berceuse*

Brahms: *Magyar tánc*

1912. január 23-án, a Royal-teremben megtartott Lányi-esten Regéczy Ilona Lányi *Album-lap, Mazurka és Magyar románc* c. hegedűdarabjait játszotta a szerző kíséretével. A *Pesti Hírlap* tudósítója szerint a szabadkai zenede igazgatója műveinek bemutatása *teljes sikerrel járt, minden egyes kompozíció zajos tetszést keltett (csak éppen a hegedűszerzemények nem érvényesültek kellően a Regéczyi Ilona dilettánszerű előadásában).*⁴⁷

Egyébként kettejük mellett Marschalkó Rózsi, Székelyhidny Ferenc, Steiner Irén és a Kolozsváry-féle Női Kamarakórus is közreműködött a jól sikerült esten.

Mindenesetre volt mihez hasonlítani művésznőnk, mert csak ebben az évben a következő világhírű hegedűművészek adtak koncertet a magyar fővárosban:

január 9-én Misha Elman

február 6-án Fritz Kreisler

február 20-án Eugène Ysaÿe

február 21-én Willy Burmester

február 28-án Fritz Kreisler

március 19-én Eugène Ysaÿe

október 26-án Vecsey Ferenc

november 4-én és 5-én Hubay jubileum

december 20-án Jan Kubelik

A Dunántúli Közművelődési Egyesület “monstre” hangversenyt rendezett a Vigadóban 1912. február 28-án, amelyen húsz népszerű színész, énekes és hangszeres művész lépett fel. Regéczy Ilona Lalo és Sarasate egy-egy művével vett részt a műsorban.

Ebben az évben vidéki városok meghívásának eleget téve járta az országot. Február és/vagy március másodikán Kassán a Schalk-házban adott hangversenyt. Előző nap Puky Endre alispán zenekedvelő házában Puky Endre, Puky László és Mossolyi Géza urakkal együtt játszott néhány vonósnegyest a meghívott vendégeknek. Az alispán és neje estélyt rendeztek a tiszteletére, amelyre Kassa előkelősége volt hivatalos.

Március 3-án a székesfehérváriak gyönyörködhetek művészetében. Bruch, Csajkovszkij, Wieniawski, Lalo és Sarasate művei szerepeltek műsorán.

Április 12-én a fővárosi lapok világgá kürtölték a hírt, miszerint dr. Lányi Ernő budapesti ügyvéd, Lányi Ernő volt miskolci zenedei igazgató⁴⁸ fia, eljegyezte Regéczy Nagy Ilona úrhölgyet, a hírneves hegedűművésznőt. A

házasságkötésre május 25-én került sor. Budapesten a Bakáts utca 5-ben laktak, a kilencedik kerületben.

Az esküvő előtt három nappal házassági szerződést kötöttek, amelyben fel lett sorolva mindaz, amit a menyasszony kelengyeként magával hozott. E hosszú listán szerepelnek a hangszerek is: egy zongora, egy régi olasz Maggini-hegedű, egy régi olasz Ruggieri-hegedű és egy Pilát-féle Guarneri.⁴⁹ Ez utóbbi hegedű korábban M. Krancsevics⁵⁰ tulajdonában volt, aki eladta Jan Kubeliknek, akitől Vecsey Ferenc édesapja megvette 1905-ben, majd 1910-ben Regéczy Ionához került, aki egész életében azon játszott, s csak 1975-ben vált meg tőle. Ekkor jutott dr. N. Ambachhoz, de már ő is túladdott rajta. Jelenlegi birtokosa ismeretlen.⁵¹ (A fotón ez a hegedű látható.) A hangszerről a szakemberek utólag

Egy Pilát-féle Guarneri hegedű, 1910-1975 között Regéczy Ilona hangszere.

⁴⁷ *Pesti Hírlap*, 1912. január 24.

⁴⁸ Lányi akkor már ötödik éve a szabadkai zeneiskolát igazgatta.

⁴⁹ HU BFL-VII. 192-1912-1264 Archival Document

⁵⁰ Valószínűleg Dragomir Krancsevicsről (1847-1929), a jeles hegedűművészről van szó.

⁵¹ 1728 Guarneri del Gesù The “Kubelik, von Vecsey” Violin

megállapították, hogy eredeti Guarneri, mégpedig a család legkiválóbb tagjának, Bartolomeo Giuseppe Guarneri (del Gesù)nak 1728-ban készült alkotása, vagyis értéke szinte felbecsülhetetlen.

Regéczy Ilona asszony 1912. október 19-én saját szülővárosában, Miskolcon adott hangversenyt. November első napjaiban – talán negyedikén – ünnepelték a kaposváriak gimnáziumuk századik születésnapját. A nagyszabású ünnepség részeként hangversenyt rendeztek a színházban, amelyen egy énekesnő – Opler Elza – és Regéczy Ilona szerepelt. Mindkét művésznőt Lányi Ernő, a *szabadkai filharmónia egyesületnek ismert nevű karnagya*⁵² kísérte zongorán.

Rózsa Lajos baritonista és Kurucz János zeneszerző társaságában Pápán a Griff Szálló nagytermében lépett fel november 30-án. A *Pápa és Vidéke* az egekig dicséri a vendégszereplő művészeket, de a műsorról mélyen hallgat.

Az Országos Kaszinó 1912. november 24-én a saját tagjai részére rendezett hangversenyt. Felléptek: Polónyi Elemér zongoraművész, Sándor Erzsébet az Operaház énekesnője és Regéczy Ilona. Zongorán kísért Lichtenberg Emil.

1913. február 3-án szervezte meg hagyományos hangversennyel egybekötött farsangi mulatságát a Szabadkai Dalegyesület. Az est vendége Regéczy Ilona – az énekkar karnagyának, Lányi Ernőnek a menyé – volt, aki a következő művek előadásával kedveskedett a szabadkaiaknak:

Veracini: *Szonáta*

Godard: *Adagio pathétique*

Sarasate: *Jota de Pablo*

Brahms-Joachim: *Magyar tánc*

Márciusban már a brassói közönség tapsolhatott neki. A helybeli filharmonikusok kíséretével Sinding *Hegedűversenyét* és Csajkovszkij *Melankolikus szerenádját* adta elő – nem tudjuk, pontosan melyik nap.

Veszprémi vendégszereplését a következő dicshimnusszal harangozta be a *Dunántúli Protestáns Lap*: *Április 5-én este 8 órakor a veszprémi színházban nagy szellemi élvezetet nyújtó hangverseny lesz, melyen Regéczy Ilona országos hírnévű hegedűművész, dr. Lányi Ernő énekművész*⁵³ és *Lányi Ernő országszerte kedvelt zeneszerző működnék közre. Regéczy Ilona hegedűvirtuóz Berlinben, Bécsben, Budapesten, Dortmundban és Wiesbadenben tartott hangversenyein bájos megjelenésének varázsával, művészi játékának hódító erejével, színes tónusával, egyenletes technikájával, s főleg meleg, érzéstelt s poétikus előadásával mindenütt meghódította a közönséget. Aki az*

eszményi szépségben gyönyörködni óhajt, ne mulassza el a ritka alkalmat, jelenjen meg e művészi hangversenyen, melyet a kitűnő művészek az egyház javára tartanak.

Ugyancsak ezekben a napokban Egerben adott hangversenyt apósa és Milassin Mária társaságában, aki egy sor Lányi-dalt adott elő a szerző zongorakíséretével. Ilona műsorán Sinding, Godard, Tartini, Hubay és Chopin művei szerepeltek.

Ezután Lugos következett, ahova az ottani dalárda meghívására érkezett. A *zajos, meleg tettség* a közönség részéről itt sem maradt el.

December 7-én *nagyszabású hangverseny-nyel ünnepelte meg fennállásának negyvenedik évfordulóját a Budapesti Polgári Dalkör. A Vigadó hatalmas terme teljesen megtelt előkelő közönséggel. Megjelenésükkel tisztelték meg a hangversenyt József és József Ferencz királyi hercegek is, kik Szapáry József gróf v. b. t. t. főudvarmester és Kratochwill őrnagy kíséretében végighallgatták az egész műsort, és Bellovits Imre országos karnagynak legmagasabb megaláztatását fejezték ki. [...] A hangversenyen a jubiláns dalárdán kívül a fővárosi dalosegyesületek, Wilhelmus Henry zongoraművész, L. Regéczy Ilona hegedűművész és Lányi Viktor*⁵⁴ működtek közre.⁵⁵

A Műbarátok Körének 1914. február 6-án az Iparművészeti Múzeumban megrendezett koncertjén Szemere Árpád, az Operaház tagja, és L. Regéczy Ilona lépett fel. Ilona Lalo, Hubay és Sarasate művei mellett ezúttal Paganininek az angol himnusz (*God save the king*) témájára komponált technikailag rendkívül igényes variációsorozatot is előadta. *Muzikális érzéke, biztos, majdnem férfias vonókezelése igazi tehetségéhez méltó elismerést keltett. [...] A hangverseny után következő tea alkalmával gróf Festetich Pálné, a Műbarátok Köre elnöke, bemutatta a szereplő művészeket Augustza királyi hercegasszonynak, aki őket asztalához hívta, s a tea mellett is kitüntető tetszésének és megaláztatásának adott kifejezést.*⁵⁶

Áprilisban is volt fellépése, 17-én és/vagy 18-án, de arról semmi közelebbit nem tudunk.

A háború éveit alatt sehol sem találkozni a nevével, nincs kizárva, hogy egy időre teljesen felhagyott a hangversenyezéssel, bár az 1918. március 2-i koncertről készült kritika erre egyetlen szóval sem utal: *L. Regéczy Ilona hegedűművésznő és Kósa György, a talentumos fiatal zeneszerző szombaton szonáta-estélyt rendeztek a Zeneakadémián. Mindketten képzettségük révén egyenlő mértékben hivatottak a kamarazenejártásra, egyéniségök egyformán hangolódik e*

⁵² *Magyar Paizs*, 1912. november 7.

⁵³ A férje.

⁵⁴ Lányi Ernő fia, Ilona sógora.

⁵⁵ *Az Újság*, 1913. december 10.

⁵⁶ *Az Újság*, 1914. február 7.

stílusra: művészi összjátékukat jóhangzás és lendület teszi élvezetessé, szubjektív érzéseiket, az egyéni érvényesülést alárendelik az előadott mű szellemének. Brahms d-moll szonátáját a tradíciók tiszteletbentartásával tolmácsolták. Sokkal közelebb áll a kitűnő előadók érzésvilágához Franck Cézár szonátája, melyet nagyszerű temperamentummal és magával ragadó erővel játszottak végig. Itt igazi elemében volt a két művész, Regéczy Ilona hegedűjátékának széles, meleg tónusa, markáns vonóvezetése, Kósa kiélezett, erőteljes ritmikája, mindkettejük fiatalos, friss lendülete az előadást szinte tökéletessé avatta. Goldmark E-dúr suite-je zárta be az estét. A közönség melegen tapsolt a rokonszenves művészeknek.⁵⁷

A IV. kerületi munkás- és katonatanács 1919. május 11-én hangversenyt rendezett a Vigadó nagytermében a következő műsorról:

1. Bevezető beszéd
2. Schumann: a-moll szonáta – Regéczy Ilona és Turán-Hacker Mária
3. Versek
4. Brahms: h-moll rapszódia; Grieg: Halling – Turán Hacker Mária, zongora
5. Schumann: Widmung; Aufträge – Kasics: Az arckép; Madárdal – K. Durigó Ilona, ének
6. Svendsen: Románc – Hubay: IV. csárdajelenet – Regéczy Ilona és Dienzl Oszkár, zongora

Ilona ekkor ismét évekre eltűnik, nem foglalkoznak vele a magyarországi lapok. Vajon mi történhetett vele? A választ egy 1923-ból való újjáérett cikk adja meg. Azon a nyáron Ilona a Regéczy család Tapolca melletti nyaralójában pihent, egyedül, és az újságíróknak sokmindent elárult az előző néhány év eseményeiről. Elmondta, hogy előbb Spanyolországban, majd Svédországban hangversenyezett több helyen, sőt, az utóbbi országban már több mint két éve, hogy le is telepedett. Anyyira megtanult svédül, hogy magyar verseket svédre fordítva megzenésített és előadatott ottani énekesekkel. Kitűnő nyelvértékének köszönhetően több nyelven beszél, koncertjein pedig rendszeresen előad magyar műveket. A svédek nagyon megkedvelték, s ő is a svédeket.⁵⁸

A miskolciak 1924. december 2-án a Korona Szállóban újra láthatták és hallhatták városuk híres szülöttét, aki – a *Miskolci Napló* szerint – nem sokkal azelőtt fejezte be háromesztendő németországi és észak-európai hangversenykörútját. A Lévay-kör kamaraestjének műsorán a következő zeneszámok szerepeltek:

1. Goldmark: E-dúr suite, op. 11 – Regéczy Ilona és Becht József

2. Grieg: Csolnakon; Liszt: Loreley; Massenet: *Ouvre tes vieux bleus* – Hermann Lajosné énekét Becht József kísérte zongorán

3. Dvořák: *Esz-dúr zongoránégyes*, op. 87 – Regéczy Ilona, Győry-Nagy István dr., Hajdu István és Becht József.⁵⁹

A páratlanul nagy érdeklődésre való tekintettel ezt a hangversenyt másnap a diósgyőri vasgyár kaszinójának nagytermében megismételték.

A Miskolci Filharmóniai Társaság és a Lévay József Közművelődési Egyesület Zenei Szakosztálya 1925. október 17-én hangversenyt rendezett a Korona Szálló nagytermében. Grieg, Bizet és Beethoven egy-egy szerzeménye mellett Csajkovszkij hegedűversenye is műsoron szerepelt, amelynek szólistája Regéczy Ilona volt, aki Finn- és Svédországban éppen ezen mű interpretálásával aratta legzajosabb sikereit.⁶⁰ A katonazenekarral egyesített filharmonikusokat ezen az estén Franz Károly és Hollósy Kornél vezényelte.

Következő évi első fellépését a *Világ* már 1926. január elsején elkezdte hirdetni a következő szöveggel: *Regéczy Ilona, a nagy külföldi sikereket aratott kiváló hegedűművésznő, hosszú távollét után febr. 20-án adja hegedűestjét.* A koncertről a *Pesti Hírlap* a következőképpen számolt be: *A fiatal hegedűsnemzedék egyik tehetséges tagja, Regéczy Ilona, szombaton adta idej hegedűestjét a Zeneművészeti Főiskolában. A művésznő Weiner Leó fisz-moll szonátájával kezdte műsorát, a nemes és mély kompozíció komoly értelmezésével. Tartini Ördögtrilla-szonátájában virtuóz tudását csillogtatta, tónusának egyenletes, férfias zengésével is kimutatta hivatottságát. A szonátában a zongorarészt, a többi számokban pedig a kíséretet Kósa György látta el finom és művészi alkalmazkodással.*⁶¹ Az est teljes műsora a következő volt:

1. Weiner: fisz-moll szonáta, op. 11
2. Tartini: g-moll szonáta, "Ördögtrilla"
3. Aulin: Gavotte és Musette
4. Daquin-Manen: A kakukk
5. Csajkovszkij: Melódia
6. Hubay: Poèmes hongrois
7. Sarasate: Spanyol tánc

Egyébként hegedűsökben ekkor sem volt hiány; csak az év első két hónapjában Budapesten koncertezett:

Bronislaw Huberman január 5-én

Koncz János január 18-án

Kemény Rezső január 21-én (15 évesen elhunyt tanítványa, a szabadkai csodagyerek, Nagy Jani síremléke javára)

Zathureczky Ede január 24-én

⁵⁷ *Pesti Napló*, 1918. március 3.

⁵⁸ *Magyar Jövő*, 1923. augusztus 26.

⁵⁹ *Miskolci Napló*, 1924. november 23.

⁶⁰ *Reggeli Hírlap*, 1925. október 6.

⁶¹ *Pesti Hírlap*, 1926. február 21.

Jascha Heifetz ugyancsak január 24-én (!)
 Leo Guetta január 30-án
 Stern Rózsi február 9-én
 Gertler Endre február 11-én
 Regéczy Ilona február 20-án stb.

Április 18-án orosz estét sugárzott a nemrég óta működő Budapesti Rádió, amelyben egy zongorista – Turán-Hacker Mária – két énekes – Freund Vilmos és Wagner Erzsébet – valamint egy hegedős – Regéczy Ilona – szerepelt. Ő a Melankolikus szerenádöt és a Melódia c. szerzeményt játszotta Csajkovszkijtól.

Június 17-én ismét hallható volt Ilona Guarnarijának hangja a rádióban. Ezúttal ez a négy mű hangzott el: Goldmark: *E-dúr suite* – Tartini: *Ördögtrilla-szonáta* – Gösta Jahn: *Berceuse* – Tor Aulin: *Gavotte és Musette*. Zongorakísérője Turán-Hacker Mária volt.

Az esztergomi főgimnázium dísztermében 1926. október 16-án lezajlott fellépéséről igen részletesen számol be az egyik helyi lap, érdemes beleolvasni: *Regéczy Ilona neve az utóbbi években itthon keveset szerepelt, leginkább külföldön tartózkodik, ismételten hosszabb időt töltött Svédországban, az idei télre is hosszabb turnéra oda készül. Igen tehetséges tanítványa az ősz Hubay mesternek, akinek keze alól már egy egész magyar világhíres hegedűművész-generáció került ki. A Hubay-iskola minden kiválósága pompásan bontakozik ki a művésznő játékában: az erőteljes, széles, amellet meglehetősen lírai tónus, amelynek eredőforrása a tökéletes vonókezelés, a technika csiszoltsága, becsületos pozitív kivitele a zeneszerző intencióinak, amihez aztán már mint egyéni tulajdonság járul a zenemű szellemébe való elmélyedés, az a nemes művészi ambíció, amely a zeneműnek nemcsak reprodukálására törekszik, hanem a zeneszerző lelkének akar a tolmácsolója lenni. S ahol ez a három művészi feltétel oly szép harmóniában egyesül mint Regéczy Ilonánál, ott az eredmény is csak egy lehet: a művészi, a szó legtisztább értelmében. A hangverseny érdekes számmal kezdődött, a magyar származású Goldmarknak *E-dúr szvitjével*. Tulajdonképpen kamarazene. A hegedűművészek ritkán ambicionálják a kamarazene művelését, Regéczy Ilona ezzel is gazdagabb. Három tételt játszott lelkesen, minden intim szépséget napfényre hozott játékával. Kongeniális társa, K. Hawel Edith zongoraművésznő ebben a számban nem kísérője, hanem valóságos partnere a hegedűszólamnak. Tartini híres *Ördögtrillája* következett ezután. Regéczynek ez slágerdarabja. Éreztük, hogy kedvvel és ambícióval muzsikál, briliáns tudással győzi a mű technikai*

nehézségeit. De nemcsak az igen karakterisztikus, valóban ördögi trillarészek bravúros előadásával ragadta el hallgatóit, a grave-részekben úgy sirt a hegedűje, hogy a gyötrött lélek fájdalmas vergődését éreztük benne. A két hatalmas mű után egy csomó zenei aprósággal kedveskedett hallgatóinak. Gösta Jahn és Tor Aulin északi zeneköltők, akiknek szerzeményeit minálunk ritkán hallani. Az előbbinek jellegzetes *Altatódala*, az utóbbinak lendületes *Gavotte-ja* és filigrán *Musette-je* nagyon tetszett a közönségnek. Chopin örökszép *Nocturne-jének* fonséges tolmácsolásában ott reszelt a szomorú zeneköltő végtelen bánata. Úgy megülte a lelkünket ennek varázsa, hogy Kreisler *Liebesfreudja* életvidám, markáns akkordjai is alig tudtak feloldani alóla. A gyönyörű műsor utolsó részében ifj. Zsolt Nándor nagyon érdekes *Szitakötők* című szerzeményét, és a mesternek, Hubaynak legkedvesebb *Csárdajelenetét* muzsikálta a művésznő. Mert muzsika volt az, nem pusztán előadás. Lélek volt benne, bánatos, tüzes magyar lélek. Igézet szállta meg a közönséget, tombolt a taps. Ráadást kellett játszania: Hubaynak két magyar költeményét.⁶²

November 4-én a rádió a következő műveket sugározta Ilona és Turán-Hacker Mária előadásában:

Veracini: *Szonáta*

Rimszkij-Korszakov: *Hindu dal – Himnusz a Naphoz*

Cyrrill Scott: *Lotusland*

Chopin: *Esz-dúr nocturne*

Hubay: *Magyar poémák*

Békéscsabán 1927. január 23-án adott koncertet először. A hírt beharangozó újságcikkből megtudjuk, hogy Regéczy Ilona nemcsak Hubaynál, hanem a kor másik jeles hegedűművészenél, a spanyol Joan Manennél is vett órákat. *Most már a beérkezett művészek közé számít, akinek különösen Svédországban vannak nagy sikerei, ahol 25-30 koncertet adott tavaly, oly jó emlékeket hagyva maga után, hogy február folyamán ismét egy nagy svédországi turnéra indul, de Wienben, Wiesbadenben, Königsbergben, Danzigban is a legnagyobb elragadtatás hangján írják róla az újságok.*⁶³ Az egyik bírálója dicséri a műsorválasztását – csupa ritkábban hallható mű –, vonókezelését, játéktechnikáját, tónusa nőnél szokatlanul erőteljes, azonban mintha hiányozna belőle az a magával ragadó elán, amely ennél a specifikusan lírikus hangszernél a legfontosabb művészi követelmény.⁶⁴

⁶² *Esztergom*, 1926. október 20.

⁶³ *Békésmegyei Közlöny*, 1927. január 20.

⁶⁴ *Békésmegyei Közlöny*, 1927. január 25.

A *Színházi Élet* 1927/22. számában megjelenik róla egy fotó a következő képaláírással: *Regéczy Ilona hegedűművésznő, akinek legutóbbi svédországi körútjáról az elismerő kritikák sorából a következőket olvassuk: Ha az ő honfitársát, Földessyt, jogosan nevezik a cselló királyának, akkor Regéczy Ilonát még több joggal nevezhetik a hegedű királynőjének.*⁶⁵ Ez a fotó lemezborítóról is ismert.

S valóban, nem sokkal később ismét legnagyobb sikereinek helyszínéről érkezik róla hír, miszerint a stockholmi újságok dicsérettel és elismeréssel emlékeznek meg hosszas tudósításban Regéczy Ilona hegedűművésznőről, aki második nagyszerű hengversenykörútját teszi Svédországban. A művésznő valamennyi svéd városban hangversenyez, olyan nagy és megérdemelt sikerrel, hogy hangversenyeit megismételtetik, és szeptemberben ismét Svédországba várják.⁶⁶

Április 29-én azonban újra itthon találjuk: S. Gervay Erzsébet és Turán Mária társaságában csupa svéd zeneműveket adnak elő a rádióban. Ilona Sjögerm *Hegedűszonátáját* (op. 24), Petersson-Berger *e-moll szonátáját*, Jahn *Bölcsődalát* és Aulintól a *Gavott és Musette* c. szerzeményeket játszotta zongorakísérettel.

November 24-én pedig norvég estet közvetített a rádió, amelyben ugyancsak ők hárman szerepeltek. Íme a teljes műsor:

1. Grieg: *c-moll szonáta* (Regéczy – Turán)
2. Sinding: *Hegedűverseny*
3. Grieg: *Utolsó tavasz - Csónakban – Első találkozás – Jó reggelt* (Gervay – Turán)
4. Grieg: *Parasztlakodalom – A törpék menete*
5. Halvorsen: *Andante religioso* – Grieg-Hubay: *Solvejg dala* (Regéczy – Turán)

1927. december 4-én tartották meg a Ráday utcai Református Teológiai Akadémián a XXI. teológus estét, amelyen ő is, Turán Mária is fellépett, de nem tudjuk, hogy milyen műsorral.

A Budapesti Orvosok Kamarazene Egyesülete december 15-én rendezte második házi hangversenyét az egyesület Semmelweis-termében. Műsoron szerepelt Haydn ú. *Pacsirta-kvartettje*, Schubert *B-dúr zongoratriója* és Weiner *fisz-moll szonátája*. Ez utóbbit Regéczy Ilona és Turán Mária adta elő.

A budapesti Középponti Katolikus Kör 1928. január 16-án megtartott kultúrestjén három

Lemezborító Regéczy Ilona fotójával

(Forrás: internet -

<https://img.cdandlp.com/2015/11/imgL/117778160.jpg>)

számmal (Weiner: *fisz-moll szonáta*; Sarasate: *Andalúziai románc*; Aulin: *Gavotte és Musette*) Ilona is részt vett.

Áprilisban újra Svédországban hangversenyez, mindenütt nagy sikert aratva Weiner *fisz-moll hegedűszonátájával*. A következő hónapban pedig már Finnországban tapsoltak neki a komolyzene kedvelői.

Mint észrevehettük, Ilona a Lányi nevet már régen elhagyta, sehol sincs említve a férje, tehát valószínűleg elváltak.

1929. július 28-án a *Pesti Hírlapban* megjelent rövid hír szerint *Regéczy Ilona hegedűművésznő és Walter Dahlberg műépítész (Stockholm) házasságot kötöttek*. Ettől kezdve állandóan Svédországban élt, és újabb hangversenyeiről – egy kivételével – már nem tudósítanak a magyarországi lapok. A *Felsőmagyarországi Reggeli Híradó* 1935. szeptember 15-i számában bukkantunk egy ezzel kapcsolatos hírre: *Nyár óta Miskolcon lakik Dahlbergné Regéczy Ilona hegedűművésznő, aki kilenc évi stockholmi tartózkodás után jött haza szülővárosába. A finn, svéd és norvég koncertkörutak után novemberben Miskolcon is ad egy koncertet*. Erről a koncertről sajnos nem találtunk bővebb információt, az pedig, hogy hazajött, akár azt is jelentheti, hogy végleg elköltözött Svédországból. Ezt a feltételezést azonban megcáfolja egy

⁶⁵ *Színházi Élet* 1927/22. 36.

⁶⁶ *Pesti Hírlap*, 1927. április 9.

gyász hír, amely *Az Újság* 1937. március 4-i számában jelent meg. Ebben az áll, hogy 75 éves korában Aradon elhunyt Dálnoky Nagy Lajos dr. udvari tanácsos, akiben *D. Regéczy Ilona, a Svédországban élő hegedűművésznő, és Farkasné Regéczy Margit budapesti zongoraművésznő nagybátyjukat gyászolják.*

*

Makai Márta 1971. szeptemberében készített a művésznővel riportot, ebből a beszélgetésből idézünk néhány mondatot: *Miskolcon kezdődött. Itt születtem, itt élt a családom. Tizenhétéves koromban szereztem a Zeneművészeti Főiskolán művészi oklevelet. Negyvenöt hangversenyből álló koncertsorozat következett még gyerekkoromban Németországban. Majd a tanárképző, és öt évig tanultam zeneszerzést Kodály Zoltánnál, Azután jött Stockholm, férjhez mentem egy svédhez és ottmaradtam. Ott élek azóta is. [...] Most is hangversenyezem. A legutóbbi Stockholmban volt, az idén májusban. [...] A Horthy-korszak elején nem voltam itthon. 1930 után koncerteztem a Zeneakadémia nagytermében, Debrecenben, Szolnokon és Miskolcon is. Azután hosszú szünet volt. 1960-ban (?) a magyar rádió svéd estjén játszottam. A második világháború után Európában mindenhol azt mondták a magyarok, hogy ha hazajövök*

látogatóba, élve nem kerülök vissza. [...] – Elmondja még, hogy 1966 óta minden nyáron hazalátogat. [...] A svéd a második anyanyelve, fiát megtanította magyarul. Beszéli a németet, a franciát, az angolt, a svédet, a portugált és a spanyolt. Tavaly a Kanári-szigeteken hangversenyezett. – A koncertjeim kedvéért utazom, és mindenhol mindent megnézek. Afrika, Amerika, Európa – bejártam a fél világot, hogy megszólaljon a hegedűm, és halljam kórusaimat, dalaimat. Ez itt a nagyzenekarra írt hegedűversenyem első tételének kézírata. A bécsi Jenisch Zeneműkiadó nemrégén fogadta el, most a szükséges korrekciók miatt utazom Bécsbe.⁶⁷ [...] Szeretem a hazámat. [...] A hegedű, a koncertek, az utazás? Amíg bírom. Remélem, még sokáig.⁶⁸ Így beszélt 81 éves korában. Érdekes egyéniség lehetett.

Mikor és hol halt meg, hol nyugszik hamvai, nem tudjuk. Miskolc mindenestre sok emléket őriz családjának. Ezek közé sorolhatók az Avasi temetőben fellelhető síremlékek, melyeken szüleinek és nagyszüleinek nevei olvashatók. Magáról Regéczy Ilonáról, az egykor híres hegedűművésztől viszont minden bizonnyal keveset tudnak még a lokálpatrióta és zeneszerető miskolciak is. Bár tudjuk, nem Miskolcon született, mégis joggal nevezte őt miskolcinak a korabeli helyi sajtó, s tartotta magát miskolcinak ő maga is. Kár lenne, ha emléke örök időkre feledésbe merülne.

*Regéczy Ilona szüleinek és anyai nagyszüleinek síremléke a miskolci Avasi temetőben
(Forrás: wikipédia - https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dálnoky-Nagy_Lajos_Regéczy_Nagy_Imre.JPG)*

⁶⁷ Még ugyanabban az évben megjelent Romantisches Europakonzert für Violine und Orkester, op. 6 címmel

⁶⁸ *Déli Hírlap*, 1971. szeptember 4.

SÍROK – ÉS SORSOK

SCHWEIDEL ILONA, RHÉDEY ERZSÉBET, SZIRMAY ESZTER ÉS KNÉZICH OLGA SÍRJAI MISKOLCON

Hideg Ágnes

Miskolcon az 1990-es évek derekán merült fel az a gondolat, hogy a város temetőiről egy ún. temetőkatasztert kellene készíteni. A gondolatot tett követte, elsőként a Város Közgyűlésének 1999. december 2-án hozott határozatával, melynek értelmében a köz- és egyházi temetőkben nyugvó kiemelkedő személyiségek sírjait fel kellene kutatni majd később gondozni is ezeket.¹ A temetőkutatás gyakorlati megvalósítását a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület nyári táborozói kezdték el 2000-ben. Elsőként az Orthodox templom melletti elhagyatott temető-kertet mérték fel, majd a kutatómunka sikerén felbuzdulva, évről-évre másik temető feltérképezése következett. A munkálatok eredményeit a szakemberek egy-egy helytörténeti kiadványban közzé is tették.² 2009-ben a város rendeletet hozott (40/2009. XII. 2.) a védendő síremlékekről, melyekről a következő évben egy színvonalas kötet is megjelent Dobrossy István és Kiss Tanne István összeállításában.³ A város védendő síremlékeinek listája a lakosság és a szakemberek ajánlását figyelembe véve folyamatosan bővül. A kiemelkedő személyiségek síremlékei mellett azonban vannak olyan sírok is, ahol a benne nyugvók nem töltöttek be jelentős szerepet Miskolc történetében, de őseik/családjuk vagy nem mindennapi soruk mégis érdekes lehet a városiak számára.

A Mindszenti római katolikus temetőben - közel a könyvtár épületét elválasztó kerítéshez - található *Schweidel Ilona*, az aradi vértanú unokájának sírja, ki élete utolsó nyolc évét töltötte családjával körében Miskolcon.⁴ Schweidel Ilona Szentesen született 1879. július 3-án. Édesapja a vértanú egyetlen fia, Schweidel Béla, édesanyja pedig Kispál Julianna volt. Négyen voltak testvérek: Irma, *Ilona*, Emília és Antónia.⁵

Ilona első férje Teus Izidor tábornok volt, ebből a házasságából egy leánygyermek, Teus Herta⁶ született. Második férje nemes győrszigeti Thoma Pál huszárőrnagy, kitől második gyermeke, Thoma Sarolta született. Schweidel Ilona a háborús évek alatt (1940-1946) Sarolta lányával és annak családjával Cegléden, majd Pockingban (Németország) élt. 1947-ben hazatértek Budapestre, ekkor Antónia testvérénél laktak. 1951-ben lányával és unokájával együtt kitelepítették őket Kiskörére. Később engedéllyel áttelepültek Edelénybe Irma nővéréhez, majd 1956-ban beköltöztek Miskolcra. Schweidel Ilona itt halt meg 1964. június 11-én. Sírjára vésték az utókor számára: „Schweidel Ilona, az aradi vértanú unokája”.⁷

Miskolcon egy utcánév emlékezik meg Schweidel Józsefről, de emléktábla sehol nem jelzi a névadó személyét.

¹ ÜVEGES Tamás: Temetőkutatás Miskolcon. *Levéltári Évkönyv*. B.-A.-Z. Megyei Levéltár, Miskolc, 2005. 12-13. köt. 302. o

² Miskolc város temetőinek és védett sírjainak feldolgozására 1999-ben egy sorozatot indított a város. Elsőként a *Fából és deszkából - A miskolci Deszkatemplom* (1999) című kötet készült el, melyben 17 kiemelkedő miskolci sírját és életútját közölték a szerzők. A második kötet *A miskolci orthodox templom és sírkertje* (2001), a harmadik pedig a *Református templom és temető a miskolci Avason* (2003). A második és harmadik kötetben a honismereti/helytörténeti táborok kutatómunkájáról is képes összefoglalót közöl Titkos Sándorné és Rémiás Tibor. Egy évtized alatt tizennyolc temetőben sikerült értékmegőrző és feltáró munkát végezni a diákoknak és szakembereknek. A temetőkutatás meg nem jelent anyagait a miskolci levéltárban őrzik.

³ DOBROSSY István – KISS TANNE István (fotó): *Miskolc védett síremlékei*. Miskolc, 2010.

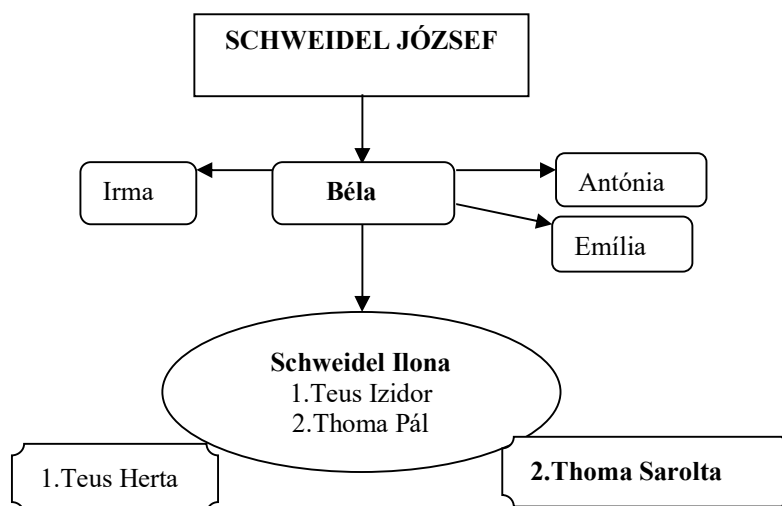
⁴ Mindszenti római katolikus temető: sírhely száma 33-19-08. A vértanú másik gyermekének (Karolina) is

fekszenek leszármazottai ebben a temetőben (Hegedeős Kálmán és Varga Lujza gyermeke: Hegedeős Zita-Solty Dénesné)

⁵ A négy leány fiatalkori fényképét lásd: TRENCSENY Károly: Emléklapok Schweidel József, aradi vértanú, Zombor város szülőtte szobrának leleplezésére. Zombor, Bittermann Nándor és fia Könyv- és Könyomdájából 1905. 18-19. o. Schweidel Irma Edelényben egy dohányboltban volt társtulajdonos. Nem ment férjhez, Edelényben halt meg 1954-ben, ott is temették el. Schweidel Emília Késmárkon élt, férje dr. Jachmann Ede orvos volt, gyermekük nem született. Késmárkon halt meg, sírja is ott van. Schweidel Antónia Erzsébet Budapesten élt, férje Czipot Géza tisztviselő volt. Egy fiuk született, László, de ő a 2. világháborúban eltűnt. Antónia később elköltözött Visegrádra, ott halt meg, ott is temették el.

⁶ Fényképét lásd TRENCSENY i. m. 20. o.

⁷ Schweidel Ilona életrajzi adatait unokája, Hidegné Gígler Mária (a vértanú ükunokája) közölte.

Schweidel Ilona - családfa részlet

Néhány sorral lejjebb található *Rhédey Erzsébet* sírja. Ő a Kiszédei Rhédey család leszármazottja. A Rhédey család régi magyar főnemesi család. Érdekes tény, hogy a család egyik nőtagja, Rhédey Claudia grófnő (1812-1841) II. Erzsébet brit királynő ükanyja.⁸

Rhédey Erzsébet 1903. november 21-én (vagy 24-én?) született Kassán.⁹ Édesapja Rhédey József. Erzsébet Egerben járt művészettörténet-

magyar irodalom szakra. A Főiskola elvégzése után Kassán tanított, majd férjhez ment Szirmay Miklóshoz. Két gyermekük született, Szirmay Tamás és Szirmay Eszter. A házaspár Eszter születése után 2 évvel elvált. Erzsébetet a szovjetek 1945-ben börtönbe csukták államellenes izgatásért. Innen megszökvé Budapestre menekült, ahol újra tanított 1948-ig.¹⁰ Ezután Miskolcon kapott állást a Palóczy utcán lévő Ruhaszövetkezetben.

Schweidel Ilona (balra), lánya, Thoma Sarolta (jobbra), unokája, Gigler Mária (középen) 1960 körül. (Magántulajdon.)

⁸ BENEDEK Ágota: Magyar vérvonala a brit királyi házban – A Rhédey család. <https://idegenvezetes-london.hu/magyar-vervonala-a-brit-kiralyi-hazban-a-rhede-y-csalad/> (Letöltés: 2019.05.09.)

⁹ Fényképét lásd: SZIRMAY Gábor: Az ugcocsi szirmai Szirmay család története. (Régi magyar családok 7.) Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága és a Tiszántúli Történész Társaság. Debrecen, 2007. 83-84. o.

¹⁰ SZIRMAY i. m. 83-84. o.

*Schweidel Ilona sírja a Mindszenti római katolikus temetőben.
(Fotó: Hideg Ágnes, 2019.)*

Néhány küzdelmes év után kiváltotta az ipart, s a Kossuth utca 3. szám alatt egy kétszobás lakrészben lakott – ami egyben műhely is volt – Eszter lányával. Tanulói is voltak, akiknek szakrajzot és szabásmintarajzot tanított. Megrendelői közé a város elit nőközönsége tartozott. 1966 szilveszter éjszaka egy baleset következtében halt meg, temetése 1967 januárjában volt.¹¹ Lejáró sírja még megtalálható a Mindszenti római katolikus temetőben, melyhez időnként egy csokor virággal ellátogat egy régi, kedves tanítványa.¹²

Rhédey Erzsébet lánya, *Szirmay Eszter* az ugocsai Szirmay-ág leszármazottja. Apai felmenői között találjuk Szirmay Antalt, akit a tudományos világ Zemplén első történetírójaként ismer. Eszterék 1948-ban költöztek Miskolcra, mivel édesanyja itt kapott munkát, így Eszter is itt kezdte el iskoláit, majd Budapesten a Veres Pálné Gimnáziumban folytatta. Érettségi után kirakatrendező lett, 1964-ben pedig beiratkozott az

Kossuth utca 3. szám. (Fotó: Hideg Ágnes, 2019.)

*Szirmay Miklósné Rhédey Erzsébet sírja a Mindszenti római katolikus temetőben.
(Fotó: Hideg Ágnes, 2019.)*

Iparművészeti Főiskolára. Mikor 1966-ban édesanyja meghalt, akkor visszajött Miskolcra, s mint reklámgrafikus dolgozott a városban. Két sikertelen párkapcsolata után ismerte meg Májerszky Jenő kirakatrendezőt, akivel 1972-ben Svájcba emigráltak. Eszter itt sem érezte jól magát, 1978-ban úgy döntött, hogy Kanadába megy Tamás testvéréhez. Montreálban telepedett le és önálló életet kezdett. Ebben az időben unokatestvére, Kállay Kati manöken New Yorkban élt és dolgozott, itt is ment férjhez Fernando Saunders soulénekeshez.¹³ Kati ismerte a New York-i társasági élet sok neves alakját, köztük az épp akkor megözvegyült Halmi Róbert producert is. Az ő közvetítésével ismerkedett meg Eszter és Róbert, akik egymásba szerettek és 1980-ban összeházasodtak. Megismerkedésükről Eszter maga is így nyilatkozott: *Az amerikai lapok azt a változatot ismerik, miszerint Halmi Róbert filmesek társaságában ült a Fórum halljában, én meg csak úgy belovagoltam. A történet igaz, csak hogy akkor már férj-feleség voltunk, s természetesen egyedül a férjem volt az, akinek a látottak miatt arcizma sem rándult. A lovat egyébként a magyar csárdából kötöttem el, s amikor a doorman szélesre tárta előttem*

¹¹ Mindszenti római katolikus temető: sírhely száma 3C-09-11.

¹² Fekete-Tóth Erzsébet szóbeli közlése nyomán (2019).

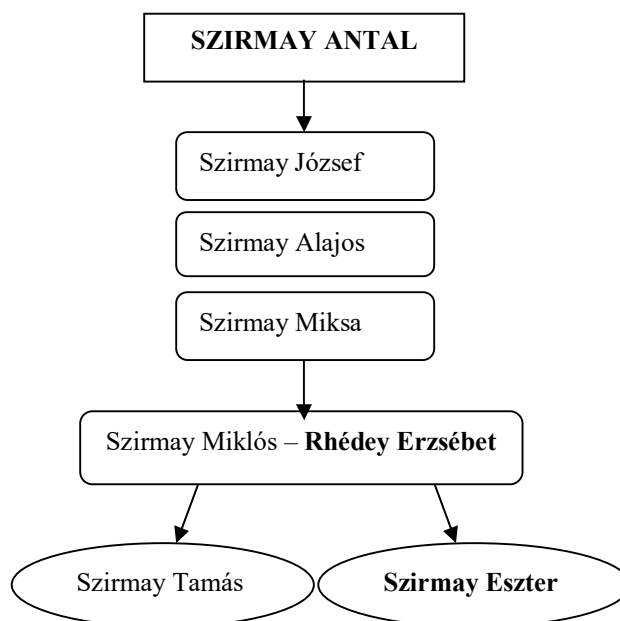
¹³ Kállay-Saunders András énekes szülei.

a Fórum aajtáját, én úgy döntöttem, ezt nem hagyom ki! ... férjemmel pedig New Yorkban ismerkedtem meg egy unokatestvérem által, aki modellként dolgozott.¹⁴

New York közelében Bedfordban egy gyönyörű házban éltek, rengeteget utaztak különböző egzotikus tájakra, országokba (Antarktisz, Kína, Kenya stb.). Halmi Róbert Budapesten született, Sárospatakon tanult, majd 1952-ben fotósként emigrált Amerikába. Jónévű magazinoknak dolgozott, majd a film világába kerülve producerként tucatnyi játékfilmet készített.¹⁵ A sárospataki alma matert 1993-ban nagyértékű könyvajándékkal támogatta.¹⁶ A házaspár a nyolcvanas évektől kezdve rendszeresen hazajárt Magyarországra, Budapesten a Fórum Hotelben, Miskolcon pedig a Juno Hotelben szálltak meg. A városban Palumby Gyulánál többször vendégeskedtek, mivel a tanár úr Halmi Róbertet a Sárospataki Kollégiumban, Esztert pedig a Kilián Gimnáziumban tanította. Amikor itthon voltak egyébként is szívesen találkoztak a régi ismerősökkel, barátokkal.

Az évek múltával a házaspár kapcsolata lazulni kezdett, végül 1997-ben elváltak. Eszter először Budán élt, majd Belsőbárándon egy romos

kastélyt újíttatott fel (Halmi Róbert segítségével), és ott rendezkedett be. A kastély körüli munkákhoz egy cseléd házaspárt alkalmazott, akik teljesen elzárták őt a külvilágtól, még a barátai sem látogathatták. A kialakult furcsa körülményeket Dr. Baloghné Tóth Erika így írta le Antal Imréről szóló könyvében: *az ő [házaspár] érdekük nyilvánvalóan az volt, hogy a ház asszonya minél inkább csak rájuk hagyatkozva élje az életét. ... amikor a cseléd kutyája szebb és masnisabb, és jobb sorsa van, mint a ház asszonya kutyájának, akkor nyilvánvalóan valami baj van. Volt olyan, hogy a cselédek mondták meg, hogy Eszter mikor ér rá, hová mehet, és hova nem. ... mindig ott pöffeszkedtek, és dirigálták az adott helyzetet.*¹⁷ Így elzárva a világtól, Eszter amúgy is meglévő alkoholbetegsége teljesen elhatalmasodott rajta, végül 2007 márciusában elhunyt. Gondozói valószínűleg nem tudhatták, hogy édesanyja Miskolcon hol van eltemetve, így nem mellé, hanem a Minorita templom alagsorában lévő kolumbáriumban helyezték végső nyugalomra. Esztert mozgalmas, kalandos sorsa magasra röpítette Halmi Róbert oldalán, de élete derékba tört és szomorú véget ért.

Szirmay Eszter - családja részlet

¹⁴ FAZEKAS Eszter: Belovagolt a Fórum halljába, II. Erzsébet rokona. A lapkivágat nem tünteti fel az újság címét és a megjelenés évét. A kivágat Fekete-Tóth Erzsébet tulajdona.

¹⁵ PÁLFI Rita: Meghalt idősebb Halmi Róbert. <https://24.hu/kultura/2014/07/31/meghalt-idosebb-robert-halmi/> (Letöltés: 2019.05.09.)

¹⁶ NAGY Klára: A „Halmy Library” rövid története. *Pataki Téka. A 800 éves város könyvtárai*. Kiss Endre József

szerk. Zrínyi Ilona Városi Könyvtár. Sárospatak, 2001. 209-210; HEGYI József: Öregdiák ajándéka Sárospataknak. *Észak-Magyarország* 1988. (jan. 13.) 10. sz. 4. o.; és UÓ: A pataki kollégiumtól Hollywoodig. *Észak-Magyarország* 1993. (nov. 30.) 280. sz. 8. o.

¹⁷ Dr. BALOGHNÉ TÓTH Erika: *Antal Imre krízisben*. Timp Kiadó. Budapest. 2006. 39-41.

*Középen Szirmay Eszter és Halmi Róbert barátok körében Miskolcon a diósgyőri Vár Étteremben 1981-ben.
(Magántulajdon)*

*Előtérben Halmi Róbert és Eszter, az ablaknál Palumby Gyula ül. Vár Étterem 1982.
(Magántulajdon)*

Szirmay Eszter nyughelye a miskolci Minorita templom alagsorában lévő kolumbáriumban. (Fotó: Hideg Ágnes, 2019.)

Gröber Józsefné született Knézich Olga családi sírja a Mindszenti római katolikus temetőben. (Fotó: Hideg Ágnes, 2019.)

A Mindszenti katolikus temető bejáratánál lévő kápolna mögött található egy másik aradi vértanú, Knézich/Knezič Károly lányának, *Knézich Olgának* a sírja.¹⁸ Knézich Károly Egerben ismerte meg feleségét, Kapitány Katalint. 1844-ben az egri főszékesegyházban összeházasodtak, s 1845-ben megszületett Olga (Augusztia Erzsébet), majd 1847-ben Irén (Szidónia Anna) lányuk. Az aradi tragédia után néhány évvel az özvegy édesanya is elhunyt, így a lányok teljesen árván maradtak. Ezután kilenc hónapig anyai

nagymamájuk nevelte őket, de miután ő is meghalt, Kálló Tivadar poroszlói földbirtokos lett a két kislány gyámja. Itt nevelkedtek mindaddig, amíg eladó sorba nem kerültek. *Babocsay Sándor ügyvéd, Egernek egyik legérdemesebb polgára, kinek édesatyja szintén Poroszlón lakott, mint fiatal jogász, gyakran megfordult a Kálló-háznál, s élénken emlékezik a két szép leányra, kik a hatvanas évek dereka előtt mentek férjhez.*¹⁹ Olgát Gröber József, Irént pedig Gröber Sándor vette feleségül. Gröber József 1862. április 28-án Poroszlón vezette oltár elé Knézich Olgát. A tanúk Babocsay György és Práznovszky Lajos keresett, messze földön híres jogászok voltak, a Kálló család hűséges barátai, kik a két Knézich leány neveltetésében és jogbiztonságának óvásában jelentős szerepet tölthettek be.²⁰ Az ifjú férj az Aroktón és Muhi pusztán bérelt birtokon gazdálkodott. A házaspár gyermekáldásban igen gazdag volt,²¹ legtöbben közülük Muhi pusztán születtek, többen Miskolcon jártak iskolába, ill. itt telepedtek le. Később valószínűleg a szülők is beköltöztek Miskolcra, mivel Gröber Józsefnek és Knézich Olgának a halotti anyakönyvében lakhelyül a Miskolc, Hunyadi utca 64. számú ház van megadva. Knézich Olga 1898 májusában halt meg szívszélhúdásban, Gröber József pedig 1918-ban végelgyengülésben.

Knézich Olga közös sírban fekszik két gyermekével: Gröber Saroltával és Gröber Dezsővel és egy unokájával, Balás Olgival.

A Csabai kapuban a Herman Ottó Múzeum szomszédságában található egy Knézich Károlyról elnevezett utca.

Az írás négy ismert történelmi család négy kevésbé ismert nőtagját mutatta be. Sírjaik ugyan nincsenek védett sírrá nyilvánítva, de arra talán érdemesek, hogy Miskolc város közönsége feljegyezze nyughelyüket.²² Béke poraikra!

¹⁸ Greutter Zoltánné közlése nyomán.

¹⁹ BREZNAY Imre: Knezič Károly I. *Egri Népiújság* 1922. (okt. 6.) 227. 2. o.

²⁰ BODÓ László: Adatok Knezič Károly családjának és le származottainak történetéhez I. *AGRIA. Az Egri Múzeum Évkönyve* 35. köt. Eger, 1999. 285-300. o.

²¹ 14 gyermekről ír a szakirodalom, de több közülük már csecsemőkorában meghalt.

²² Rhédey Erzsébet sírja lejárt, utód híján nem volt, aki megváltsa.

NÓTASZERZŐ TANÁROM ÉS HEGEDŰJÉNEK BŰVÖLETÉBEN

Szedresi István

Kezemben forgatok egy kecses, a legszebb balerinákra emlékeztető, gyönyörű formájú és mennyei hangzású műtárgyat, melyet a XVII. században álmódott meg, és meg is alkotott a kiváló itáliai mester, Cremona lakója, Stradivari. Ezzel egyszer s mindenkorra létrehozta a legdrágább, a legjobb hegedűművészek által használt hangszert, s nekünk lelkünkbe lopva általa az utánozhatatlan szépségű dallamokat.

Sajnos, hegedűtudásom és gazdasági helyzetem lehetetlenné teszi, hogy egy Stradivarinak még csak a közelébe is jussak, hiszen a világhírű hegedűművész, Mága Zoltán sem Stradivarin játszik. Amikor a tizenhatszoros Grammy-díjas zongoraművész megdicsérte 2018-ban: *Milyen gyönyörűen szól a hegedűd, biztosan Stradivari?* - akkor Mága azt válaszolta: *Hegedűmet a hangverse nyen jelen lévő Rácz Pál magyar mester alkotta, aki több nemzetközi hegedűkészítő verseny győztese volt!*

A minőségileg más szintet képviselő „átlaghegedű” is nagy-nagy örömben részesít engem, hiszen tudom, hogy általa egy kincsnek vagyok birtokában, mivel tudok ezen az instrumentumon játszani, sok embernek örömet szerezve, egyben magamnak is boldogságot okozva.

Tisztában vagyok azzal, hogy a hegedű kezelése nem születésem ajándéka, hanem első hegedűtanárom, a mezőkövesdi nótaszerző öreg cigány, Balogh Ernő munkájának eredménye. Máig csodálom, és hatvan év elmúltával is gyakran emlegetem a zenét megszerettető hatásáért, és bízom benne, hogy az angyalzenészek között hallja hegedülésemet, és eljut hozzá hálám, köszönetem és nevének népszerűsítése.

Zenetanításom persze drága szüleimnek muzikalitásom felfedezésével indult, akik kis havi jövedelmüket nem sajnálták hegedűvásárlásra és taníttatásom költségére „pazarolni”! Mindig elérik a hegedülés közben, amikor arra gondolok: *de jó is lenne, ha hallhatnák, hogy áldozatuk nem volt hiábavaló!* Én csak idősödő fejjel fogom fel szüleimnek a nehéz gazdasági időkben vállalt hatalmas, embert, jellemet formáló fáradságuk értékét, mellyel csodálatos példát mutattak.

Sajnos, gyerekkoromban még nem gondoltam, hogy a távoli jövőben milyen fontos szerepe lesz a dátumok ismeretének, ezért nem jelöltem meg az írásos dokumentumokon azok elkészítési időpontját, így csak körülbelüliek azok, néhány dátumból következtetek a többiek idejére.

Hegedűtanulásom kezdete is bizonytalan, negyedik osztályos koromra vezethető vissza. Az első kézzel írott, magyar nótákat tartalmazó, filléres iskolai kottafüzettel kezdődik Ernő bácsi munkája, a második füzet keletkezése biztosabb, hiszen azon IV. osztályos tanuló, 1953. május 11. szerepel.

Első találkozásunk benyomásai is feledésbe merültek, csupán arra gondoltam, olyan valami történik most velem, mely számomra teljesen ismeretlen volt, hiszen közlőrl még hegedűt sem láttam eddig, a rajta való játékról pedig fogalmam sem volt!

Élénken megmaradt emlékezetemben az, hogy egy töpörödött öreg ember, hóna alatt a kopott hegedűjével jelent meg hetente kétszer egy-egy órára, hogy tanítson engem. Az ember nagyságát nem elsősorban külső, testi méretei határozzák meg, hanem lelki, szellemi gazdagsága, embersége! Már pedig visszagondolva első hegedűtanáromra, aki összesen két rövid évig foglalkozott velem, ezalatt az idő alatt szinte családtaggá vált. Ennek bizonyossága, hogy amikor édesanyám több napig kórházban volt bölcsis korú kisöcsém életében, azonnal kottázta a *Tegnap sem ragyogott több csillag az égen... Hiányzik valaki ebből az utcából* nótát. Egy másik alkalommal megemlégettem, hogy nagymamám Zsuzsika, s már róttá is tolla a kottát, saját szerzeményű dalkeringőjét vetette papírra: *Tündéri ragyogás, oly mesés, oly csodás... alszik a kis Zsuzsikám.* Egyszerű nagymamám sírva fakadt, hogy még róla is írtak dalt! Leleki gazdagságát akkor is bizonyította, amikor eljátszotta az egyik órán a *Vén cigány* című nótát, sirt a hegedűje, közben behunyt szeméből patakzott a könny.

Kedves kis történetem, hogy életem első keresetét hegedűjátékom biztosította úgy tízéves koromban. Ez úgy történt, hogy anyai nagyszüleim Hevesről egy nyári vasárnapon autóbusszal elutaztak a kövesdi Zsóry-fürdőbe, s ekkor nagypapám kért: *Kis unokám, hozd már ki a hegedűt a fürdőbe, olyan rég hallottunk már játszani!* Kivitttem a hangszert, a fürdő füves részén egy pokrócon foglalt helyet a család, s én elkezdtem hegedülni enyéimnek. Rövidesen egy kis csoport fogott közre, s meghálálták játékomat. Az egyik hallgató azt kérdezte: *El tudod-e játszani azt, amiért az ökörcsorda haragszik?* Elpirultam, mert szégyenszemre nem tudtam. Otthon elmeséltem Ernő bácsinak történetemet, s ő mosolyogva már

kottázta is a *Lekaszálták már a rétet* szövegű nótát, majd eljátszotta. Kudarcom ellenére mégis sikeres és örökké emlékezetes lett szereplésem, hiszen háromszáz forinttal tértem haza (édesapam havi fizetése akkor kilencszáz forint volt). Mindez Ernő bácsi érdeme!

Már gyerekként is hiú voltam, s az is örömet okozott, hogy iskolai társamnak, akit szintén Ernő bácsi tanított, mondta egyszer mesterünk: *a falu másik végén lakó Szedresi Pista sokkal szorgalmasabb!* Ilyen hatások értek Ernő bácsi részéről hegedűtanulásom közben.

Persze szüleim is mindent megtettek a jó kapcsolat érdekében, többször megkínálták a mestert ezzel-azzal, aki akkor már betöltötte a hetvenedik évét, jóízűen fogyasztott. Soha nem felejttem el azt a húsvétot, amikor édesapámmal meglátogattuk Ernő bácsiékát a Hór-patak utcájában, – az utca közepén hömpölygött alacsony medrében a patak – a Lehel utcában lévő kis házukban. A házban tátva maradt a szám a lakásban tapasztalt rendtől és főleg – mert én még ilyet nem láttam – a hálószoba falán lévő rengeteg elismeréstől (oklevelek, kitüntetések, babérkoszorúk).

Az is eleven emlék számomra, milyen nehéz lehetett tanulásom kezdetén hallgatni borzasztó cincogásomat! De egyéni jellememből adódóan mindig törekedtem a jobb eredményre,

összehasonlításként fülembé csengett Ernő bácsi hegedűjátéka, ezért lelkesen gyakoroltam. Kezdeti időben még nem volt kottatartóm, így a magasra megágyazott ágyra helyeztem a kottát, gyakoroltam egészen az elfogadható hangzásig. Később műbútorasztalos nagyapám készített nekem fából – egy magasságában állítható – kottatartót, mely ma is szobámban áll ereklyeként, emlékeztetve drága jó nagyapámra!

Az órákon a két világháború közötti Hohmann-Bloch hegedűiskolából vettük a feladatokat, majd Ernő bácsi az óra végén eljátszott egy-egy nótát (dalt), melyet azonnal lekottázott, s azt is feladta a következő órára gyakorlási feladatnak. A hegedűiskola mellé néha ujjgyakorlatokat is adott a Kayser 36 gyakorlat kottából, melyet szintén Bloch József állított össze.

Csodáltam az Ernő bácsi kézírásával gyorsan elkészített kottákat, melyeket én, a kezdő hegedűs is el tudtam játszani, egyben számolás nélküli pontos ütembeosztásokat, s a dalok szövegének helyesírását is, mely mai fejjel is jónak mondható. Az iskolai kottafüzetekben leírt nóták, dalok száma százhusz, melyeket nagy becsben tartok, de ha lenne Mezőkövesden helytörténeti múzeum, szívesen rendelkezésére bocsátanám a kottagyűteményt!

Parádfürdőn az Anikó c. színdarab szereplőgárdája, elől ül Balogh Ernő rendező

Nagy szerencsémnek tartom, hogy zeneileg jól képzett hegedűtanárom volt Ernő bácsi személyében, aki a mai Szlovákia területén lévő Jánosi-ban (ma Rimavské Janovce) született 1883-ban. Az egyetlen fénykép, mely birtokomban van, Parád-fürdőn készült 1924-ben, ahol egy amatőr színjátszó csoportot rendezett, mely az *Anikó* című színdarabot adta elő. Ez a fénykép is bizonyítja, hogy a kornak megfelelően képzett volt.

A Leszler József által szerkesztett *Nótakedvelőknek* című könyvben Balogh Ernőről írottak szerint 1913-ban a Zenészet Lapok pályázatán I. díjat nyert az *Őszi rózsák nyiladoztak* című szerzeményével. A könyv szerint további szerzeményei: *Ne tekint rám, Elkoptatott már az élet*. Birtokomban van egy oklevéllel kitüntetett nótájának kottája fénymásolatban, melyet 1942-ben *Nagyságos Zsoldos György úrnak* ajánlott (címe: *Közeledő vihart...*), valamint saját kezűleg lekottázott nótái: *Összegyűltek az égbolton, Leszek napsugarad, és Tündéri ragyogás*. Mindezek bizonyítják, hogy Mezőkövesdnek ápolnia kellene kiváló nótaszerzőjének emlékét!

Első hegedűtanárom halála közös munkánk után nem sokkal bekövetkezett. 1955-ben vonult a gyásznép végig a kövesdi Fő utcán, a felvirágozott halottas kocsi előtt a környező falvak cigányzenekaraiból összeállított együttes ment, végig muzsikálva a hosszú utat a temetőig. Én a járdán kísérem a gyászolókat, kíváncsiskodókat. Igazából a szomorú nótákból csak egyre emlékszem, mert ez drága nagyapám nótája volt: *Lehullott a rezgő nyárfá ezüst színű levele...* Mondanom sem kell, hogy ez milyen hatással volt rám annak ellenére, hogy ekkor még élt az én aranyos nagyapám!

Én, aki Ernő bácsi hatására kerültem a zene bűvöletébe, büszkén vallhatom, ez számomra műfajtól független! Csak jó zene legyen, ez csodálatosan széppé teszi idős napjaimat, s igyekszem környezetem számára is juttatni a zene élményét adó szépségéből.

oklevéllel kitüntetett nóta

Közeledő vihart... Nagyságos Zsoldos György úrnak ajánlva. Balogh Ernő zenéje.

Lassan. Majihényi Adám verse.

1. Közeledő vihart rejte Bánatosan sötét felhő Száll le a pusztá-ra...
2. Pisztoly villan, nagyot dörren, Hulló testtől avar zörren; A betyárnak vé-ge.

Könnyes szemű betyárlány Bánatosan borul szegény A lova nyaká-ra...
Most temetik a babáját Most tessék a koporsóját Ud-var kö-zé-pé-be...

Ami-kor még szombat este A babáját fel-ke-res-te Tá-zes volt a csók-ja...
Bűnös lelke az övével Egyszerre ér fel az égbe. Sz az a fehér lé-lek

Az ó-la már kihűlt ajka... Fekszik hideg koporsóba! Szem-le-dél van raj-la...
Le-kö-nyörgi sok gúzságát Minden' ünn, betyárságát Mindent amit vé-tett...

K. K. Bodla Iván. Copyright 1942. by "Allagro" Bpest.

Balogh Ernő oklevéllel kitüntetett nótájának – Közeledő vihart... – kottája

A SZÁZRÓZSÁS NÉPTÁNCGYÜTTES ELŐÉLETE (Naplójegyzet-részletek)

K. Dudás Mária

2014. február 22., szombat

Egy felhívással kezdődött: *A Matyó Népművészeti Egyesület a városi önkormányzat támogatásával egy új hagyományörző folklór együttes szervezését kezdte meg. A csoport tagja lehet kisgyermek, diák, felnőtt és idős ember egyaránt. Mindenki jelentkezését várjuk, aki szívesen tanulna olyan műsorszámokat, melyekben a matyó néptánc, a népdal, a hagyományok és a dramaturgia szerves egységet alkot! Alakuló összejövetel: 2014. február 22. (szombat), 18 óra, Népi Művészetek Háza.* Ez a felhívás megjelent a helyi orgánumban, s mikor én ezt elolvastam, felujjongtam, s rögvést el is határoztam magamban: ott a helyem!

Az első összejövetelre mintegy 30 érdeklődő jött el, ám a jelenléti ívet csak 23-an írtuk alá. A Matyó Népművészeti Egyesület elnöke, Berecz Lászlóné Zsuzsa vezette le ezt az alakuló megbeszélést. Elmondta, hogy a későbbiekben majd Mucsi János lesz az együttes vezetője, de erre a mai alkalomra még nem akarta elhívni Budapestről, mert nem lehetett előre tudni, hogy a felhívásra egyáltalán lesz-e jelentkező. Megelégedéssel állapította meg, hogy ennyi, és ilyen emberekkel már létre lehet hozni egy hagyományörző együttest. Zsuzsa beszélt arról, hogy régi álma egy ilyen együttes alakítása. Gyakran jár folklór fesztiválokra, ahol az a jellemző, hogy néptáncgyüttesek és pávakörök lépnek fel, és mindig üde színfolt, amikor olyan csoport áll a színpadra, akik nem csak táncolnak és énekelnek, hanem dramatikus játékkal színesítik a produkciót. Egyszóval: ilyen együttest szeretne most verbuválni. Jóindulatúan figyelmeztetett bennünket arra, hogy gondoljuk át a napirendünket, mert ha elkezdünk egy produkcióval készülni, akkor minden hétvégén jönni kell a próbákra. Mucsi János magasra fogja tenni a mércét.

Én azt javasoltam, hogy a soron következő Város Napján debütáljunk. A jelenlévők reális célkitűzésnek, jó ötletnek találták a javaslatomat. Zsuzsa azt mondta, hogy ha a Város Napján esetleg még nem is lépünk fel, de az augusztusi fesztiválon már feltétlenül ott lesz a helyünk. Ezután még szólt néhány szót Mucsi Jánosról, aki *több tonnányi szakmai elismeréssel rendelkezik.* Emlékeztetett arra is, hogy az első alkalommal megrendezett *Matyó rózsza ünnepe* műsorát ő *rázta egybe.*

(Ennek részleteiről a Mezőkövesdi Újság 2014/2. számában lehet olvasni.) Én ott voltam azon az ünnepségen, amelyet annak kapcsán rendeztek meg, hogy a matyó kultúra felkerült az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség reprezentatív listájára – ennek egyéves évfordulóját ünnepelte a város 2014. január 18-án egy fergeteges gálaműsorral. Gyönyörű volt az egész. A profi fénytechnika különösen magával ragadott engem. Ezt és a remek rendezést meg is érdemelték a lelkes táncosaink. Arra is emlékszem, hogy a gálaműsor végén Bereczné Zsuzsa lépett a mikrofon elé, s miután elmondta gondolatait, felszólította a színpadra a rendezőket, művészeti vezetőket, hogy köszönetet mondjon munkájukért. Mucsi Jánost többször is szólítani kellett, de nem ment fel. Valahonnan aztán csak előkerült, de még akkor sem ment fel a színpadra, csak a hangját lehetett hallani: valami olyasmit mondott, hogy *most lent van dolgom.* Egyszóval, Mucsi Jánost valahogy úgy ismertük meg, mint Mózes Jahvét az égő csipkebokorban a Sínai-hegyen: nem láttuk, csak a hangját hallottuk.

Ezen az első összejövetelen sem lazáltunk: Indre Andrea énekelt nekünk summásdalokat, Kovács László és Köteles János pedig néptáncbemutatót tartott. Végül közösen is dalra fakadtunk. Végezetül megbeszéltük, hogy a következő héten nem szombaton, hanem vasárnap jövünk újra össze, mert szombaton lesz a MASZK Társulat jubileumi ünnepsége, és sokan azunk akarunk részt venni. Remélem, hogy ez a kezdeti lelkesedés nem hagy alább, és egy olyan hagyományörző együttest tudunk létrehozni, amelyet át tudunk örökíteni az utókorra. Az érték maradandóságát mindig az utókor emlékezése dönti el. Ami velünk most történik, az az életünk része. A jelen idejű események természetrajzához hozzátartozik, hogy formálják az életünket, és mi is alakítjuk, befolyásoljuk az eseményeket. Ám az utánunk következők számára már „csak” történelem lesz mindez. Nem mindegy tehát, hogy milyen példát mutatunk, mit hagyunk örökül az utánunk következő nemzedéknek.

2014. május 4., vasárnap

Igazi szociológiai tanulmány közelről megfigyelni, hogy miképpen formálódik egy új közösség. Már többen vagyunk, mint Jézus apostolai, de még mindig 20 fő alatti a létszámunk.

Bereczné Zsuzsa ma tájékoztatott bennünket arról, hogy Mucsi János és felesége végleg lettek arról, hogy vállalják az együttesünk művészeti vezetését, mert nem tudják összeegyeztetni ezeket a vasárnap délutánokat az egyéb elfoglaltságaikkal. Ezentúl viszont állandó tánctanáraink lesznek: Bíró Éva és Nyíri Gábor személyében. Mindketten a Matyó Néptáncgyűttes táncosai. Ismerjük őket régóta, igazán szimpatikus, profi páros.

Miután Bukta Imre alaposan megénekelte bennünket, bemelegítő mozgásokat, majd ritmusgyakorlatokat végeztünk, utána pedig táncoltunk. Gábor mester természetesen kíváncsi volt arra, hogy az előző foglalkozásokon mit tanultunk. Én vállaltam, hogy ismertetem a tanult koreográfiát, amely így néz ki: Egy nagy kört alakítottunk, és megfogtuk egymás kezét, aztán csárdás: kettőt jobbra, kettőt balra – négyszer, átvető – négyszer, jobbra forgás, nyolcnál dobbantás, csárdás: kettőt balra, kettőt jobbra – négyszer, átvető – négyszer, balra forgás, nyolcnál dobbantás, lengető – négyszer, sarkazó – négyszer, hegyező – négyszer, és lezáró. Tanárunk azt mondta, hogy *nagyszerű, elméletben már jól megy! Lássuk a gyakorlatot!* Nagy kört alakítottunk és elkezdtük. Nos, a gyakorlatban nem ment jól, mert volt, aki elfelejtette, hogy a tánclépések hogyan következnek sorban, az új tagok pedig még az átvetővel ügyetlenkedtek.

Kicsit pihentünk, de nem tétlenkedtünk. Népdalokat énekeltünk, Bukta Imre pedig a jelenlévő édesanyákat köszöntötte anyák napja alkalmából: *Anyám, édesanyám, dallal megköszönöm...* – így szólt a nóta szívből jövően.

Aztán ismét a táncé volt a főszerep. Addig jártuk a körtáncot, amíg a tanáraink elégedettek nem voltak a teljesítményünkkel. Csodálatos az a pillanat, amikor tizenvalahány ember egyszerre mozdul. Ilyenkor már érezzük egymást, azonos hullámhosszon vagyunk, és egyszerre dobban a szívünk is. Olyan ez, mint amikor a kakofóniából fokozatosan egy gyönyörű szimfónia bontakozik ki. Aztán párokat kellett alakítani és úgy gyakorolni a csárdást és az átvetőt. Ez már egy kicsit nehezebben ment, mert közben a párunkat is csereberélni kellett. Bíró Éva a gyerekekkel külön is foglalkozott. Ha eddig még nem mondtam volna, az együttesünkbe az óvodástól a nyugdíjasig mindenki belefér.

2014. május 11., vasárnap

Ma új táncfigurákat tanultunk. Főleg a páros táncot gyakoroltuk. A ritmusgyakorlattal még bajlódunk. Iszonyúan hangos volt a zene, alig értettük, amit az oktató mond. Ráadásul nekem pont a hangszóró mellett jutott hely. A közelemben

táncoló Bukta Imre jó szövetségeseimnek bizonyult. Szerinte is túl hangos a zene, így, ha ketten is szóvá tesszük a dolgot, talán elérhetjük, hogy redukálódjon a decibel. Elértük!

2014. június 12., csütörtök

A mai délutánon 12-en jöttünk össze. Éppen annyian voltunk, mint Jézus apostolai. Mi, az újak, a Táncpajtában gyakoroltunk, a veteránok pedig a Népi Művészetek Háza próbatermében. Oktatóink már konkrét koreográfiában gondolkodnak, amit majd az augusztusi fesztiválon elő is fogunk adni. Így tehát ma elkezdtük a konkrét felkészülést. Gábor és Éva igazán remek páros. Lát-szik, hogy rajongásig szeretik, amit csinálnak, a velünk való foglalkozást pedig nem egy kipipálandó feladatnak tartják. Nagyon tetszik nekem a módszerük. Ebben az egészben az a legjobb, hogy nincs szigorú „partitúra”, amit végig kell játszani. Addig fogjuk csak bővíteni a koreográfiát, ameddig kis csoportunk elbírná. Az első számú követelmény ugyanis az, hogy amivel kiállunk a közönség elé, annak kifogástalannak kell lennie. Nem járathatjuk le se magunkat, sem a profi táncosokat, sem pedig az Egyesületet, hiszen az összes fellépő együttes ezen belül működik. Egyáltalán nem mindegy, hogy egy új csapat, a mi kis hagyományörző körünk mikor, hol, és hogyan debütál. Az első benyomás nagyon-nagyon fontos.

2014. június 19., csütörtök

Most megint együtt próbálunk a veteránokkal (Kovács László csapatával). Nem tudom, hogyan lesz ebből fellépés, mert már megint kimaradtak az együttesünkéből néhányan, viszont a mai napon jöttek új emberek, akik még soha nem táncoltak. Sok időt vesz el az új szereplőkkel való ismerkedés, s persze miattuk újra az alapoknál kell kezdeni. Nem tudom, hogy mikor lesz ebből egy valódi közösség. A csapatépítés manapság nem könnyű feladat. Én azért reménykedem. Még nem felejtettem el, hogy MASZK Társulat is ilyen nehezen indult. Aztán az első sikeres szereplés után már könnyebben ment az „emberhalászat”. Ennek már több mint 15 éve, s ebben az időszakban mindig is voltak hullámvölgyek, de ezeket át lehet vészelni.

A mai foglalkozás során az volt az új elem, hogy beépítettük a koreográfiába a zárt és a nyitott átvetőket, páros táncban. Nem ment jól, és közben sokat csiveltünk. Gábornak ugyancsak ki kellett engednie a hangját, hogy megértesse magát velünk. Ma először tapasztaltam, hogy elveszítette a türelmét, de szerintem jogosan.

Végül Kovács László, a Matyó Népi Együttes vezetője csak a nőekkel foglalkozott. Egy olyan új koreográfiát mutatott, amit csak nők táncolnak,

egyszerű, de nagyon szép, és nincs benne semmi kockázati tényező, tetszés szerint bővíthető, vagy szűkíthető, tehát nem okoz gondot, ha valaki kimarad belőle. Nem veszélyezteti a fellépést az esetleges hiányzás. Ahogyan én ezt meg tudom alapítani, ez legfeljebb csak kísérő műsorszám lehet, amivel majd a háttérben kell lenni, vagy önálló műsorszámként csak úgy jöhet szóba, ha közben népdalokat énekelünk. Arról lehet szó, hogy vezetőink minden eshetőségre felkészülnek annak érdekében, hogy mindenképpen debütálhassunk az augusztusi fesztiválon.

2014. június 26., csütörtök

Kezdek aggódni! A main kívül még öt csütörtök van hátra a fesztiválig, és eléggé csehül állunk. Ma is kevesen jöttünk össze. Ketten szóltak, hogy végleg kimaradnak, mert inkább a görög táncot részesítik előnyben. Ma a veteránokkal együtt próbáltunk a Népi Művészetek Háza termében, de még velük együtt is kevesen voltunk. Na, bumm! Veszett már több is Mohácsnál! Legfeljebb a fesztiválon nem lépünk fel, ha addigra nem tudjuk magunkat összeszedni. Nem szabad kockára tenni egy ilyen nagy múltú, és jó hírű nemzetközi fesztivál presztízsét. Úgy látom, hogy oktatóink sincsenek elragadtatva a teljesítményunktől, de ennek nem adnak hangot, inkább lelket öntenek belénk. Gyakoroltuk a múltkoriban megkezdett produkciót. Kinek jobban, kinek kevésbé ment jól. Heti két órában nem lehet csodát tenni. Egyébként is, még csak négy hónapja táncolunk mi kezdők, ahhoz képest nem állunk rosszul. No igen, ahhoz képest! A debütálás végül is nem olyan sürgős, elvégre jövőre is lesz fesztivál. Amíg ilyen nagy a fluktuáció a csoportunkban, jobb, ha nem ringatjuk magunkat rózsaszínű álmokban. Én így is nagyon élvezem ezt az egészet, mert már nem csak „irigykedő” külső szemlélője vagyok az autentikus matyó néptáncnak, hanem cselekvő részese. De egy új közösség formálódásának a pszichológiája és szociológiája is rendkívül izgalmas számomra.

2014. július 3., csütörtök

Pontosan egy hónap múlva lesz a Matyó Néptáncfesztivál, ahol szerepelnünk kellene, de ahhoz képest még mindig eléggé gyatrán állunk. Úgy látom, hogy a veteránoknál is gondok vannak a próbafegyelemmel. Vezetőjük, Kovács László panaszkodott, hogy nagy a lemorzsolódás náluk is. Már csak négy pár van a csoportjukban, akikre alapozni lehet. Mi sem állunk jobban. Lehet, hogy végül a két csoport végleg össze fog olvadni?

Ma Éva és Milán tanított. Gábor szerepelni van valahol. Ezúttal részletekre bontva, már végig táncoltuk a teljes koreográfiát, amit a fesztiválon

fogunk bemutatni, egy nagyobb koreográfia részleteként, amit majd a Matyó Néptáncgyűttes produkál, illetve összedolgozva velünk közösen, de most még nem látom, hogy ez majd hogyan is fog kinézni egészében. A *Búza, búza, de szép tábla búza* kezdetű népdal ritmusára szerkesztették meg oktatóink a koreográfiát. Számomra még igen nehéz feladat énekelni és táncolni egyszerre. Néha azt sem tudom, hogy melyik az én lábam, és hogy merre kalimpál.

2014. július 17., csütörtök

Ma olyan sokan voltunk, hogy alig fértünk el a táncteremben. Nem tudom, hogy honnan került elő ez a sok új ember. Valószínűleg korábban már táncoltak valamelyik együttesben. Gyakoroltuk a produkciónkat, de még sok csiszolgatni való lenne rajta, az időnk viszont végesen fogy. Gábor csak annyit mondott a próba után, hogy *hűha!* Szerintem nagyon gyengék vagyunk még. Már csak két csütörtök van hátra a fellépésig. Mi lesz ebből?

2014. július 25., péntek

A Matyó Népművészeti Egyesület mind a négy táncsoportjának az első összp próbáját tartottuk ma, egy héttel a fesztivál előtt. Már látszik, hogy milyen lesz majd a produkció élesben. Nagyon szép és látványos. Mi és a veteránok a háttérben fogunk táncolni. Teljesen jogos. Meglátászik, hogy a másik két csoport tagjai, noha fiatalok, de összehasonlíthatatlanul jobbak, mint mi. Szépek, üdék, rugalmasak, és gyerekkoruk óta táncolnak. Sokan közülük már több mint tíz éve koptatják a deszkákat. Ez látszik is rajtuk.

A közös nagy produkciónk a Matyó Lakodalom, melyben Hajdú László a vőlegény. Jót derültünk rajta a próbán, mert a menyasszonyszöketős jelenetben egy fiút kapott fel a menyasszony helyett, és kiszaladt vele az udvarra. Nagyon vicces volt, elegáns humorral csinálta.

2014. augusztus 2., szombat

A fesztivál hivatalos megnyitója ma, 10 órakor kezdődött a Táncpajtában. Az ünnepi tósz után kimentünk a Hadas-kapuhoz, ugyanis ott helyezték el a földre lefektetve azt a hatalmas, vászonból készült Magyarország-térképet, amelyet azokra a településekre visznek el, ahol hungarikumok vannak, mint például nálunk is. Ezen a térképen minden jelenlévő elhelyezhette az ujjlenyomatát. Természetesen én is. Kaptunk egy emlékkártyát is, azon is rajta van az ujjlenyomatom. A térkép melletti asztalon volt egy hatalmas fekete

Karikázó matyóföldi hagyományőrökkel

börkötésű emlékkönyv, bárki írhatott bele. Én ezt írtam: *Értékünk: lét-tétünk! Szeretettel: K. Dudás Mária.* Akkor, ott hirtelenjében csak ennyi jutott eszembe. Aztán visszamentünk a Pajtába, ahol folytatódott a vendégtáncosok műsora. Egyik jobb volt, mint a másik. A fellépők közül most csak kétőt emelek ki, aminek az az oka, hogy közelebbi kapcsolatba kerültem velük, jól beszélgettünk. Az egyik a Kanadából érkezett Kossuth Együttes. Szimpatikus, magyar származású, harmadik generációs fiatalok. Egy kisvárosból érkeztek, amely Torontótól kb. 60 km-re van. Amikor a műsorvezető felkonferálta őket, azt is hozzátette, hogy *ezek a 3. generációs fiatalok már egy szót sem tudnak magyarul.* Erre megszólalt az egyik fiatal táncos leány gyönyörű tiszta magyarsággal, hogy *dehogyan nem tudunk magyarul!* Viszonylag egyszerű koreográfiát mutattak be, de azt nagyon szépen adták elő, és kifogástalan tiszta magyarsággal énekelték őseink autentikus népdalait. Nagyszerű, hogy Magyarországtól nagyon távol élve sem feledkeznek el a gyökereikről, pedig nekik már a szüleik is Kanadában jöttek a világra. Ők egyébként rendszeresen visszatérő fesztiválvendégeink. Az egyik szünetben ismét a kanadaiak közelébe kerültem, és azt észleltem, hogy egymás között angolul beszélgetnek. Rá is kérdeztem ennek okára. Azt a választ kaptam, hogy csak otthon beszélnek magyarul, amikor a család együtt van. A tánc csoportjukban van egy lány, akinek az apja magyar, az édesanyja viszont olasz. Ez a lány már nem tanult meg magyarul. Hát, igen! Elgondolkodtam ezen a sokatmondó magyar szón: *anya nyelv, anya nyelv, az anyánk nyelve, amelyen megtanít bennünket beszélni az édesanyánk.* Ha az édesanyánk magyar, akkor az anyanyelvünk is magyar lesz, ha pedig olasz, vagy más, akkor...

A másik csoport, akikkel megismerkedtem, Dunaharaszttól érkezett. Őseiket 300 évvel ezelőtt telepítették be Magyarországra. Ők a svábok. Természetesen sváb nemzetiségi táncokat adtak elő. Tetszett a produkciójuk. Annyira más, mint a mi táncaink. De éppen ettől szép ez az egész. Az a legcsodálatosabb ebben, hogy a különböző

Matyó táncosok a fesztivál gálaműsorában

nemzetiségi táncokban sok a közös, sőt egyforma, vagy nagyon hasonló motivika, de más-más helyre kerülnek a hangsúlyok, és ettől nyerik el összességében azt a stílust, amely mégis egyedivé teszi az egyes népcsoportok táncait. Lenyűgöző, hogy a sajátos stílusjegyek alapján nagy biztonsággal meg lehet állapítani, hogy ez moldvai csángó, ez sváb, amaz horvát, emez matyó, vagy éppen kalotaszegi stb. A táncok közötti szünetben beszélgettem velük. Ők először szerepelnek nálunk. Mondták, hogy nagyon örülnek, hogy ők is meghívást kaptak a fesztiválra, de ugyanakkor félve jöttek el. Nem nagyon értettem, hogy mitől féltek, de megnyugtattam őket, hogy semmi okuk az aggályoskodásra, a sváb tánc is beleillik ebbe a képbe, örülünk annak, hogy színesítik a fesztivál palettáját.

Délután négykor nekünk összpróba volt a Sportsarnok előtt, ahol már állt a nagyszínpad. A főpróbát Ágfalvy György koreográfus tartotta. Először a színpadképet állította be, utána a négy helyi együttes külön-külön mutatta be, hogy mit tud, és végül az összpróba zajlott le. Úgy láttam, hogy elégedett volt a teljesítményünkkel. A főrendezővel és a Páva-díjas Parapács zenekarral csak ezt az egy próbát tartottuk, és holnap mindjárt élesben kell előadnunk. Ez aztán a profizmus!

Este hétkor kezdődött a Matyó Gála a Táncpajtában. Gyönyörű nyári este volt, és a közönség soraiban egy gombostűt sem lehetett volna elejteni, olyan sokan voltak. De volt is mit nézni! A Matyó Népművészeti Egyesület táncosai és a vendég Vidróczki Néptáncgyűttes olyan fergetes produkciót mutatott be, hogy a közönség vörösrre tapsolta a tenyerét. Az előadás után táncház volt. Először a dunaharaszti csoport tanította a közönséget *svábul táncolni*. Naná, hogy én is beálltam közéjük. Azután a Parapács zenekar húzta a talpalávalót. Én úgy döntöttem, hogy inkább hazamegyek, hogy a másnapi premierre pihent legyek. Közel lakok a Táncpajtához, 10-15 perc alatt kényelmes sétával megjáróm az utat. Így nyárestén 22 óra körül már kellemesen hűs az idő. A fülemben még a sváb zene ritmusa cseng. De

lám, a Kovács Szabolcs tájháza előtt egy mentőautó villog álló helyzetben. Valaki elesett, most a mentőautóban ápolják.

Micsoda éjszaka! Alig értem ki a Fő útra, azt láttam, hogy a sarki patika mellett egy rendőrségi autó, meg egy rohammentő villog álló helyzetben. Azt hittem közúti baleset történt. De nem, amikor odaértem, a báméskodók azt mondták, hogy a patika fölötti egyik tetőtéri lakásból kiesett, vagy kiugrott egy fiatal férfi, és most a mentőben ápolják. Mutatták is, hogy melyik ablakból. Istennem, az három emeletnyi magasság, alatta pedig kemény beton van. Nem tudom, hogy egy ilyen zuhanást meg lehet-e úszni élve? A sváb zene hangjai eltűntek a fülemből. Megszaporáztam lépéseimet. A Kultúrház előtti színpadon egy rock-zenekar játszott iszonyúan hangosan, az a férfi pedig ott a mentőautóban az életéért küzd.

2014. augusztus 3., vasárnap

Elérkezett a nagy nap! Ezért dolgoztunk hónapokon át. Ez a nap ajándék számomra. A családom levette a vállamról a vasárnapi ebédfőzés terhet, ma egész nap szabad vagyok.

A matyó viseletet kimostam, szép tiszta lett és illatos. Csak a fehér alsószojnyát kell még kivasalnom, és a lityán egy lógó gombot felerősíteni. Dél előtt elmentem a nagymisére, utána pedig kinéztem a Pajtába. Igazi lakodalmas hangulat fogadott. Az udvaron felállított sátrakban készült a bordáscsík, azaz csigatészta levesbetétnek, fűzték a vőfélypalcát, két nagy üstben pedig töltött káposzta rotyogott. Főlséges volt az illata. Amíg a lakodalmi előkészületek zajlottak, a fiatalabb táncosok közül többen a Zsóryban tartottak bemutatót, hogy ezzel is csalogassák a vendégeket az esti programra.

Otthon, ebéd után pihengettem egy keveset, de állandóan az órát nézegettem, alig vártam, hogy 17 óra legyen, és akkor – öltözködés matyó viseletbe!

Ahogy a Hadas felé tartottam, megbámultak az emberek az utcán, én pedig jól kihúztam magamat: tessék csak nézni, ilyen egy matyó asszony. A Pajta udvarán már gyülekeztek a viseletbe öltözött emberek, türelmetlenül vártuk, hogy kezdődjön már a felvonulás. Lassan mindenki beállt a helyére, és kezdődik is a menettáncos felvonulás. Valamikor régen, amikor a matyó lakodalom még nem csak egy idegenforgalmi látványosság volt, mint manapság, ehhez hasonló lehetett. Minden

csapat a saját énekeit énekelve vonult végig a Fő úton. Mi, a vendéglátók voltunk a sereghajtók a menetben, amelyet egy lovasfogat zárt, azon vittek a menyasszony ágyát. Az út két oldalán rengeteg ember volt kíváncsi ránk, kattogtak a fényképezőgépek. Meg-megálltunk táncolni, amit nagy tapssal jutalmaztak. Táncolva és énekelve értünk ki a Sportcsarnok előtt felállított hatalmas színpadhoz. Itt lesz a nagy gála, amely a háromnapos fesztivál megkoronázása.

A protokoll után kezdődött a tánc. A nézőtérén rengeteg ember volt. Bár az égen gyanús felhők úsztak, de ez láthatóan senkit nem aggasztott. Az enyhe szellő kifejezetten jól jött nekünk, mert népviseletben táncolni harmincvalahány fok melegben, bizony próbára teszi az ember tűrőképességét. Az együttesek remekeltek. A matyó lakodalmas volt az utolsó műsorszám. Betöltöttük a hatalmas szabadtéri színpadot. Most értettem meg igazán, hogy miért is volt szükség annyi statisztá tancosra. Tényleg nagyon jók voltunk. Vissza lehet nézni a filmfelvételen. Valóban olyan volt, mint az egykori igazi *matyó lagzi*. Minden benne volt, amitől autentikusnak értékelhető a produkciónk. Még *lesőkben* sem volt hiány. A közönség rajongott értünk. A gála azzal zárult, hogy táncba hívtuk a közönséget is. Aztán ennek is vége lett. Az emberek hamar szétszéledtek. Persze később járt már az idő, másnap pedig munkanap, dolgozni kell, mert a következő évi lakodalom árát előbb meg kell keresni.

A műszakisok már lesték-várták, hogy mikor kezdek a munkát. Hamar nekiestek a színpadnak, kezdték lebontani. Vége az előadásnak, de Matyófüldi Folklórfesztivál jövőre is lesz, és akkor újra átélhetjük azt a kellemes izgalmat, amelyet a felkészülés során éreztünk.

A táncosok a közönséget is bevonták a menettáncba

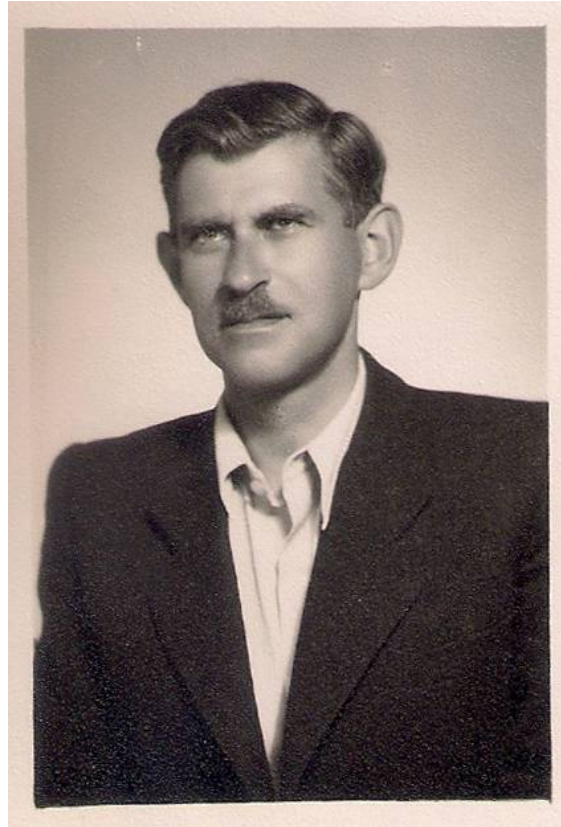
SÜKÖS PÁL TÁBORI LELKÉSZ EMLÉKEZETE

Farkas Ferenc

A bibliai tízparancsolat ötödike így szól: *Ne ölj!* Ez kivétel nélkül mindenkre vonatkozik, a papokra, szerzetesekre, lelkészekre kiváltképp. Minthogy az emberiség története jórészt harcokból, háborúkból állt, s ez így van napjainkban is, a katonai szolgálatra kötelezettek mindig tartó dilemmája, hogy a bibliai parancsolatnak, vagy a katonai törvénynek tegyenek-e eleget!? Magyarország ezeréves története során számos esetben volt nyilvánvaló, hogy különböző státuszú papok katonai kötelékben egyházi szolgálatot teljesítettek és kereszttel, kehellyel, ritkábban fegyverrel a kezükben szolgálták a hazát. Elég itt hazánk történetéből a legkiemelkedőbbekre gondolni, a muhi csatában Ugrin érsekre és társaira, Nándorfehérvárnál Kapisztrán Jánosra, a mohácsi csatában Tomori Pálra és püspöktársaira, az 1848/49-es szabadságharc, az 1914/18-as Nagy Háború neves és névtelen lelkészeire emlékezni, akik tábori lelkészként vagy hadvezérként szolgálták a hazát, de közülük kell sorolni Fráter Györgyöt, Erdély püspökét és bíborosát is... Név szerint méltán megemléltendő Csúzi Zsigmond, a pálos szerzetes, aki Rákóczi seregében tábori pap volt és Bódogh János, aki az 1848/49-es szabadságharc idején a nemzetőr zászlóaljának tábori lelkésze volt. Őket követi időrendben és a sorban Sükös Pál, akinek életéről és működéséről újabb források tükrében további ismeretekhez juthatunk.

Gyermekkora, ifjúsági évei, iskolái

Egy gyermek élete aligha kezdődhet nagyobb lelki traumával, életén át tartó lelki megrázkódtatással annál, mint mikor az édesanya belehal a szülésbe, jóllehet a csecsemő ezt nem tudja, de örök kód marad a lelkében. Sükös Pál édesanyja, Kremniczki Irén szívbetegsége miatt belehalt második gyermeke szülésébe. A csecsemő életét nagynénje mentette meg. Édesapja, Sükös József másodszer is megnősült. Felesége a házasságba hozott két kisfiút, Edét és Pált szeretettel nevelte. Az apa Budapesten a GANZ Művek villamossági részlegén gyártásvezetőként dolgozott. Pál az elemi iskolát részben Diósgyőrben, részben Budapesten járta. Érettségi vizsgát Budapesten, a Református Főgimnáziumban tett. Tanulmányait a fővárosban, a Református Teológián folytatta és

Sükös Pál lelkész

Sárospatakon fejezte be. Lelkészi képesítő vizsgát is itt tett 1941. október 5-én, jeles eredménnyel. Ezzel párhuzamosan a Miskolci Evangélikus Egyetem Jogi és Államtudományi Karán is tanult, itt 1946-ban végbizonyítványt szerzett, de a doktori vizsgához két szigorlata hiányzott, így nem lett jogi doktor. Kiváló szellemi képességekkel rendelkezett. Erre utal a Sárospataki Teológiai Akadémia igazgató professzorának, Újszászy Kálmánnak megállapítása, aki szerint: *Nemes ambícióktól uralt egyénisége, szorgalma, igen nagy munkabírása mellé erős intelligencia és az elhivatottság tudata társult nála, iskolánk mindig hálás lesz itteni szolgálataiért.* Sükös Pál a teológián és később egész élete során kitűnt írói hajlamával és szónoki képességével, melyeket lelkészként kamatoztatott. Egyik lelkésztársa, Darányi Kálmán így vélekedett róla: *Minden szolgálata Istentől különösen megáldott volt.* Fölöttesei 1942-ben Alsózsoltára rendelték segédlelkésznek, ahol 1944-ig szolgált. Az ekkor itt is csúcsonni kezdő nyilas,

német és orosz rémuralom hatása miatt az itt szolgáló Román Ernő lelkész, esperes eltávozott a parókiáról. Helyettesítésére rendelték ide Sükös Pált, aki ekkor Pap István uradalmi ispán családjánál kapott szálláshelyet. 1945. február 19-én feleségül vette az ispán leányát, Máriát. Ebből a frigyből született egyetlen gyermekük, Mária.¹

A tábori lelkész

1942-ben behívták katonának Miskolcra, itt tábori lelkészi kiképzésben részesült. Az új honvédelmi törvény, amely 1939. március 11-én lépett életbe, kötelezővé tette a tartalékos tábori lelkészek kiképzését. Az 1940-ben kiadott Harcászati Szabályzat III. rész II. fejezete kimondta: *A tábori lelkészek parancsnokaikat a csapatok erkölcsi erejének fenntartásában támogatják. Istenisztelet megtartására, de egyéni vigaszra is a lelkész használjon fel minden alkalmat. A sebesülteknek és a betegeknek lelki megnyugvást nyújt, a hősi halottakat végtisztességben részesíti és a hátramaradottakkal kapcsolatot tart fenn.*²

1944-ben Soltész Elemér protestáns püspök lelkészhiányt jelentett. Pótlásukra további 146 önként jelentkező lelkészt és segédlelkészt képeztek ki katonai szolgálatra. Közülük 105 református, 25 evangélikus, 4 unitárius. Ezek egy részét behívták katonai szolgálatra.³

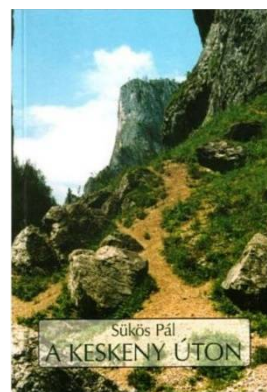
Sükös Pál 1942-ben karpaszományos önkéntes volt, 1943. január 1-én főhadnaggyá léptették elő. 1945. március 21-től 1946. augusztus 31-ig tábori lelkészként szolgált. Hadiszolgálati: 1944. augusztus-október: VII. honv. helyőrségi kórház, Miskolc: tábori lelkész, főhadnagy; 1945. március-május: VII. honvéd gyaloghadosztály, Miskolc, tábori lelkész; 1945. július: V. honvéd gyaloghadosztály Hajmáskér 15. gyalogezred; 1945. július-1946. március 6: Balatonalmádi, egészségügyi oszlop: segédtsiszt és lelkész; 1946. március-június: ugyanitt vezető lelkész; 1946. július-augusztus 6: VI. honv. gyaloghadosztály 16. gyalogezred Olaszfalu vezető lelkész; 1946. augusztus 14-én létszámfelettiként leszerelték.⁴

Az a tény, hogy Magyarország elvesztette a 2. világháborút, a tábori lelkészség számára is végzetes lett. Politikai akaratból megkezdődött ennek az évszázadok óta fennálló szervezetnek a felszámolása. A szerveződés előtt és alatt álló szocialista hadsereg a tábori lelkészséget szükségtelennek, a katonaság ideológiai nevelése szempontjából károsnak tartotta. A létszám azonnali, radikális csökkentése érdekében az állam nem riadt

vissza a nyomásgyakorlástól, zsarolástól, fenyegetéstől, sőt a hadbírótság elé állítás lehetőségének kilátásba helyezésétől sem. Mindezek nem voltak hatástalanok. 1947 végére már csak tábori lelkészek nélküli tábori lelkészség maradt, a szervezet teljesen kiüresedett. Sükös Pál egy korabeli vélekedés szerint a magyar honvédségnél eleitől végig kifogástalanul látta el szolgálatát. Ez szolgálati adatlapja hangvételében nem tükröződik, a vele szemben táplált averzió sokkal inkább érződik, de ekkorra már bekövetkezett a fordulat éve a politikában. Jól érzékeltetik ezt a mindig igazi hazafiként viselkedő, hivatástudattal szolgáló ex tábori lelkész adatlapján olvasható későbbi bejegyzések, íme: *Református lelkész. Értelmiségi származású. Önként jelentkezett katonai szolgálatra. Baráti körét vegyes elemek alkotják. Politikai kérdésekkel nem foglalkozik, idealista nézeteket vall, megbízhatatlan. Miskolc, 1951.VI. 15. Rőczei János alhadnagy. Elbírálási lap, Sükös Pál: Bizottság véleménye: Értelmiségi családból származik, apja gyárvezető volt. Theológiát végzett. Osztályidegen, jelenleg is mint pap működik, igénybe nem vehető. Miskolc, 1955. szept. 29. A H.M. 1958. 02. 28-án kelt 0/58/58.sz. rendeletével lefokozva honvéddé.*⁵ Ennyi és ilyen köszönetet kapott tehát a tábori lelkészi szolgálatáért, szolgatársaival együtt.

Újra a szószéken és az Úr asztalánál

Leszerelése után 1946-1950 között Miskolc-Hejőcsabán kapott segédlelkészi állást. Úgy tűnt, különös kegyelem folytán önálló parókiához, kedvezőbb egzisztenciához juthat. Miskolc-Tapolcán a korábbi filia önálló gyülekezetté vált, ide helyezték lelkésznek. Ambiciózusan kezdte és folytatta a szolgálatot. Elhivatott Krisztus követőként mindig nagy hangsúlyt helyezett az evangelizációra, az ifjúsági táborok szervezésére és működtetésére, az imaközösség erősítésére, a biblíamagyarázatokra, megbeszélésre. Élmenydús előadásokat tartott. Mindazt, amit híveivel közölni élőszóban nem tudott, azt

Sükös Pál egyetlen nyomtatásban megjelent könyvének címlapja

¹ BOJTOR István: Sükösd Pál, a lelkészíró. *Széphalom* 17. 2007. 385-386.

² *Magyar Katolikus Lexikon*, tábori lelkész szócikk

³ Hadtörténeti Levéltár, Soltész Elemér jelentése

⁴ Hadtörténeti Levéltár, Sükös Pál szolgálati lapja

⁵ U.o.

gondosan lejegyezte. Ebből az elkövetkező húsz évben kéziratgyűjtemény lett. Elhivatott, fáradhatatlan munkája hatására a gyülekezeti élet felpezsdült. A Rákosi-korszakban ezt nagyon rossz néven vették, tombolt az egyház- és vallásellenesség. A politika nem tűrhette és nem is tűrte, hogy Miskolc nagyváros tözsomszédtségében egy egyházi gyülekezet felvirágozzon. Jónak látták, ha az ambiciózus és tehetséges lelképásztort a látókörből kiszorítják, eltüntetik, ezért áthelyezték. Az egyházmegye két legszegényebb gyülekezete közül választhatott. Az egyik Korlát-Arka, a másik Szentistvánbaksa volt. Ez az intézkedés felért a teljes ellehetetlenítéssel. Meg is lett a következménye: ráment Sükös Pál egészsége és házassága is. Felesége a megpróbáltatást nem bírta elviselni, elváltak. A két lehetőség közül Korlátot választotta, ahová már egyedül ment.

Itt folytatta szolgálatát, ahol mindössze 238 református volt, de közülük is csak 10-12 a templomjáró. Az eklézsia olyan szegény volt, hogy a lelkész két évig fizetést sem kapott. Nem csoda, hogy gyomorfekélye lett és műteni kellett. Ez sikerült ugyan, de szív- és érrendszeri betegségei állandósultak. 1963-ban Csenyétére helyezték, ahol helyzete valamelyest javult. Időközben megismerkedett Fábián Julianna református lelkésszel és 1965-ben összeházasodtak. 1967-ben Taktabájon szolgáltak és boldog házasságban éltek. Állandó lakhelyük Hajdúböszörményben, a feleség

Sükös Pál által felkészített alsózsolcai konfirmandus leányok

lakóházában volt. Sükös Pált 1971-ben, 54 éves korában nyugdíjazták, minden bizonnyal betegségei miatt. 1972. május 31-én *belehullott az örökéval Krisztus karjába*.⁶

A lelkésziró

Sükös Pált már teológus korában foglalkoztatta az írás, többször pályázatot is nyert. Negyedéves korában ő szerkesztette a Sárospataki Teológiai Akadémia sajtó lapját. Mint lelkész is folyamatosan írt, alkotott. Többféle műfajban is kipróbálta magát, pl. műfordításban (németből fordított). Munkásságát egy későbbi lelkész pályatársa így értékelte: *Erőtéljes, szuggesztív karakterű, termékeny író. Témaköre a szépirodalom, valamint a tudományos teológia, melyben Krisztus és az ember viszonyával foglalkozik. Egyetlen műve jelent meg nyomtatásban, jóval halála után „Keskeny úton” címmel (Budapest 1990), első kiadásban 20.000, a másodikban 5000 példányban*.⁷ E regénye által vált szélesebb körben ismert és kedvelt íróvá. Pál apostol életéről Üldözöttek címen bibliai jelenetet írt 1954-ben. Verseinek tartalma és témája evangéliumi ihletésű, biztató hangvételű. Legnagyobb egyháztörténeti munkája: Miskolc-Tapolca és a miskolc-tapolcai református egyház története (Miskolc, 1956).⁸

Sükös Pál temetésen szolgál (középen), mellette Szabó András kántortanító (könyvvel a kezében)

⁶ BOJTOR István i. m. 388.

⁷ BOJTOR István i. m. 388.

⁸ BOJTOR István i. m. 389.

PERKUPAI ÉS VARBÓCI KI KICSODA

†*Laki-Lukács László*

A szerző 2017 tavaszán elektronikus formában átadott számomra néhány gépiratot, hogy válogassak közülük a Szülőföldünk akkori számába. Ezek az írások még nem voltak nyomdakész állapotban, időközben bekövetkezett halála megakadályozta őt abban, hogy kiegészítse, befejezze munkáit. Ám így, torzón is képviselnek olyan értéket, melyeket kár lenne hagyni elveszni. Az első publikáció, melynek szövege valójában a História-völgy projekt részeként megvalósult szalonnai irodalmi emlékkiállításához készült, a Szülőföldünk előző számában jelent meg *Irodalmi hagyományok a Bódva mentén* címmel

(*Szülőföldünk* 36-37. Miskolc, 2017. 109-114.)

Az itt publikálásra kerülő *Perkupai és varbóci ki kicsoda* a Perkupai és Varbóci Református Egyházközség által kiadott *Laki-Lukács László: Hit, remény, szeretet – Vajányi Lajos élete és kora* (Perkupa, 2015.) személyi adattárának lényegesen kibővített, továbbfejlesztett (de még nem befejezett, csak abbahagyott) változata.

(Szerkesztő)

Ki kicsoda Perkupán?

ANTAL György (Edelény, 1895 – Perkupa, 1919) – az edelényi járás vörösőr parancsnoka, „a haza vértanúja”

1919-ben Perkupa és Szalonna között húzódott a megszálló cseh csapatok által kijelölt demarkációs vonal. Perkupán volt a Bódva völgyét megszálló cseh-szlovák csapatok főhadiszállása. A környékről elhurcolt „bűnös” embereket a plébánia melletti Bódi porta istállójába bezárva tartották. Útközben is, de ott is megalázták, megverték őket. Antal Györgyöt, az edelényi járás vörösőrségének parancsnokát kegyetlen kínzások után május 24-én, az udvaron agyonlőtték. Halála nagyon megrendítette a község lakosságát. Csak június első napjaiban temették el Földvári Sándor vöröskatonával együtt a régi temetőben, a Dicső oldalban. Antal Györgyért, a harcok elülte után szülei érte jöttek, exhumálták. Edelényben a rk. temetőben méltón temették el. Sírkövére ezt írták: *Ifjúságod rózsáját Erőszakkal lehullatták. Szüleidnek szívében Nem szűnik a fájdalom Csak a végső hajnalon S míg él az Antal család Örök fájdalommal gondol rád. Nyugodj békében a haza vértanúja!* Edelényben utca és emléktábla őrzi emlékét. A cseh megszállás alatt ölik meg Favári Sándor vöröskatonát is, aki a mai napig itt alussza örök álmát, a Dicső oldalban.

BÉRES István tanár, a Szalonnai Általános Iskola egykori igazgatója

BERNÁTH Bertalan (Perkupa, 1932.02.12. – Eger, 1996) esperes, plébános
Kalász Lászlóékkal járt polgári iskolába, gimnáziumba, majd ezt követően a teológián folytatta tanulmányait. 1957. június 16-án szentelték pappá. Káplán volt Mándok, Nagybátony, Detk,

Perkupa látkepe a két templommal (forrás: <https://viragosmagyarország.hu/hirek/perkupa>)

Nagykálló, Heves falvakban, majd plébános Bononádon, Bánhorvátban, Tardon 1986-1991 között. Itt helyettes esperes is volt. 1991-ben belépett a szervita rendbe és Bécsben kezdte novicius idejét. O.S.M. (Ordo Servarum Mariae = Szűz Mária Szolgái) lett. 1996-ban hunyt el. Végakarátának megfelelően hazai földben, Perkupán temették el a temetői nagykereszt elé, Szokolovszky Géza és Beliczki Jenő (1882-1945) plébánosok mellé.

DEMETER Endre (Szín, 1936.09.09. – Edelény, 2008) tanár, az ormosbányai iskola, majd az Edelényi Gimnázium egykori igazgatója
Demeter József perkupai igazgató tanító és Balázs Erzsébet gyermekeként Színben, édesanyja falujában született. Elemi iskolai tanulmányait, a háborús évek miatt a perkupai református iskola mellett több környékbeli faluban (Ládbesenyő, Bódvalenke, Szín) végezte. 1951-ben került Sárospatakra, ahol 1955-ben érettségizett az Állami Tanítóképzőben. Ezt követően Egerbe ment, az ottani Tanárképző Főiskolán 1958-ban szerzett diplomát. Még abban az évben a Hidvégardói Általános Iskolában helyezkedett el, mint biológia-földrajz

szakos tanár. 1962-ben Edelényi Járási Hivatal művelődési osztályán tanulmányi felügyelő lett. Itt négy évet töltött, közben a szegedi egyetemen biológia-földrajz szakos középiskolai tanári végzettséget szerzett. 1966 szeptemberében kinevezték az Ormosbányai Általános Iskola és Gimnázium igazgatójának. 1973-ban visszahívták Edelénybe, az Edelényi Gimnázium igazgatására kérték fel. Ott volt igazgató 1978-ig, majd az akkor bekövetkezett sajnálatos autóbalesete után tanárként dolgozott nyugdíjazásáig, 1995-ig. Óraadó tanárként még évekig visszajárt a gimnáziumba, lételeme volt a tanítás. Hosszas betegeskedés után 2008-ban halt meg Edelényben, a borsodi református temetőben van eltemetve.

Számos pedagógiai cikke jelent a korabeli szaklapokban. Felesége perkupai születésű, Pethő Jolán, pedagógus. Lánya, fia szintén a tanári pályán dolgoznak. Demeter tanár úrra híven emlékeznek tanítványai.

DEMETER József (Trizs, 1908.10.20. – Miskolc, 1969) tanító, a Perkupai Ref. Iskola majd az Általános Iskola egykori igazgatója

A Gömör vármegyei Trizsben született. A Sárospataki Tanítóképzőben szerzett tanítói oklevelet 1929 decemberében. Teresztenyén tanított 1930. január 25-től 1941. január 12-ig, majd ezt követően Ládbesenyő református iskolájába került 1941. január 12-től 1943 március 18-ig, végül 1943. március 20-tól nyugdíjazásáig, 1969-ig a Perkupai Református majd Állami Általános Iskolában tanító, kántor, igazgató tanító. A második világháború kitörése után bevonult katonának, fogságba esett és csak 1948 júliusában érkezett haza. Távollétében a helyettes tanító, Arany Lajos tanított és kántorizált. 1949 februárjában sor került az iskolák államosítására, de ő marad tovább szolgálni Perkupán. Igaz perkupaivá vált az évek során. Nyugdíjazása után nem sokkal, 1969 őszén hunyt el. A miskolci Deszka temetőben alussza örök álmát. A Bódva mente karizmatikus egyénisége, példamutató tanítója volt. Színben, 1934-ben kötött házasságot a bódvavendégi születésű színi lakos Balázs Erzsébettel. Három fia: Endre, József, László közül kettő szintén tanár lett.

DICZHÁZI Lajos vitéz (1885.11.26. – 1969) kőművesmester

Perkupán született Diczházi András és Mészáros Julianna fiaként. 1906-ban vonult be katonának. Az első világháborúban az orosz és az albán fronton teljesített szolgálatot, megsebesült, több kitüntetést is kapott. Hosszú ideig törvénybíró volt a

településen. 1935. április 14-én avatták vitézzé. Felesége Nagy Piroska. Perkupán hunyt el.

FALUCSKAI Ivett műsorvezető, M1

FALUCSKAI János

FALUCSKAI Lajos (Perkupa, 1930.03.26. – 2014) olajmérnök

Olajmérnöki diplomáját 1953-ban a soproni Nehézipari Műszaki Egyetemen szerezte. Szakmai életútja Bázakerettyén, a MA-SZOLAJ Rt. Budafai Kőolajtermelő Vállalatánál kezdődött, ahol termelési mérnök volt. A Nagyalföldi Kőolajtermelő Vállalat mezőkeresztesi központjában termelési mérnök, majd a szolnoki központban létesítményi osztályvezető, a jogutód NKV-nél olajtechnológia osztályvezető és műszaki tanácsadó volt. 1989-től nyugdíjasként magánvállalkozásában dolgozik. Tevékeny része volt az algyői zártrendszerű olajgyűjtés koncepciójának kidolgozásában, tervezésében, az algyői segédgázos termeltetési rendszer, valamint a szeghalmi gáz- és gázkondenzátum-kezelő rendszer kialakításában. 4 szabadalom társszerzője, publikál, a BKL Kőolaj és Földgáz lap szerkesztőbizottságának tagja. A Miskolci Egyetem továbbképző tanfolyamainak rendszeres oktatója volt. 1949-től OMBKE-tag, 1975-től az alföldi termelési helyi szervezet vezetőségi tagja, 1980–1986 között elnöke volt. Egyesületi tevékenységét Zsigmond Vilmos- és Soltz Vilmos OMBKE Emlékermekkel is mérték el.¹

FARKAS Gyula dr. (Perkupa, 1870-1961) edelényi ügyvéd, országgyűlési képviselő

FAVÁRI Sándor (Diósgyőr-Vasgyár, 1900 – Perkupa, 1919.05.24.) Perkupán elhunyt vöröskatoná

A csehek által kivégzett ismeretlen férfiként anyakönyvezték. Utólagos bejegyzés *Testvérei szerint valószínű, hogy e férfi Favári Sándor 19 éves ifjú volt.* Fodor György helyi református lelkész feljegyzése szerint: *1919. június 4-én hozta egy messzesi szekér. Lövés következtében foglyul esett. Több bajonett által esett sebben elvérzett... csehek fogták el s irtózatok között kivégezték egy másik férfival (Antal György), kit edelényi szülei felismerték s hazavitték. Ez itt maradt a Bódi f. kertben s innen 1919. június 12-én koporsóba tettük s eltemettük.* Sírja ma is itt van a régi temetőben. Az új rendszer síremléket állíttatott neki, úttörők és szocialista brigádok gondozták a sírt. A falu újonnan épült lakótelepét, az új temető alatt róla nevezték el.

¹ *Kőolaj és Földgáz* 36. (136.) évf. 7-8. sz. 2003. 104-105.

FODOR György (Karos, 1863.07.31. – Miskolc, 1959) 34 évig ref. lelkész Perkupán Iskoláit Sárospatakon végezte. Cigándról jött Perkupára 1895-ben, 34 évig, 1929-ig volt lelkésze a településnek. 1899-ben ő alapította Perkupán és Szinben (Gál József gondnokkal közösen) a Hangya Szövetkezetet, s ő volt első elnöke is. Nagy kutatója az egyház történetének, több írása a Sárospataki Református Lapokban jelent meg. Búcsúzóul 1929-ben elkészítette az egyházközség Családkönyvét, 530 fő volt akkor az egyházközség tagja. Felesége Zitás Mária, akivel 1927-ben egy nyolc literes cserépkorsót csináltattak Miskolcon a varbóci társegyház számára. Egyik veje, Kaizler Sándor 40 éven keresztül Varbócon volt kántortanító. Nyugdíjazása után Miskolcon éltek, ott halt meg 1959-ben, a Deszka temetőben temették el. Sírja, sírköve ma már nincsen meg.

HÉJJAS György (Rinyaújnép, 1897.02.25. – 1981) református kántortanító Somogy megyében született, négy évet szülőfalujában iskolájában töltött. Középiskoláit Csurgón végezte. Édesapja, Héjjas Endre közben a Meteorológiai Intézet aligazgatója lett, Pestre költöztek. Képzőművészetet tanult három évig, sok mindenrel próbálkozott. 1923-ban megnősült, Párizsban éltek (nyomorogtak). Hazatérve beiratkozott a Sárospataki Tanítóképzőbe, 1928-ban kapott tanítói oklevelet. Sógora, Oláh István perkupai református lelkész ajánlatára jött Perkupára. 1928-tól tanított a Perkupai Református Iskolában. 1929-30-ban dr. Puky Endre országgyűlési képviselő közbenjárására új iskola épült a minisztériumtól kapott 16.000 korona költségen, a lelkészi és tanítói kenderföldek helyén, a főút mentén. A háború alatt, 1942-ben Hajdúdorogra ment tanítani, a Gazdaképző Iskolába. 1947-től Biatorbágyon tanított rajzot és történelmet, igazgatóhelyettes lett, 1961-ben ment nyugdíjba. 1981. április 7-én halt meg Gánton. 13 évet tölt Perkupán, emlékezetes a munkássága. Kedves, művelt, derűs egyénisége miatt elnyerte a falu népének szeretetét. A felső, öreg iskolába költöztek, amelynek falai között számos színdarab, dalos, táncos előadás is lezajlott. Az 1933-ban felépült Népházban az ő rendezésében került bemutatásra az első előadás, a *Rózsa Sándor* című népszínmű, majd még számos egyéb darab. Perkupa színjátszó múltjának tevékeny, lelkes, eredményes munkása volt. Első felesége a fiatalon elhunyt Kiss Margit volt, 1934-ben született Judit lányuk. Második felesége Vorschina Ilona volt.

HUSONYICZA Gábor állomásfőnök, vasút- és hadtörténeti kutató

JUHÁSZ József dr. (*1955) történész Édesapja, idősb Juhász József (*Sáta, 1924) Perkupa vb. titkára volt hosszú időn keresztül. Édesanyja Lázár Erzsébet (Ládbesenyő, 1931). Ládbesenyőben esküdtek, 1952-ben. Perkupa után Ládbesenyőn élnek, majd fiaikhoz Budapestre költöztek.

Tanulmányok: ELTE BTK történelem-tudományos szocializmus (1974-1979)

Fokozatok, tudományos címek: a politikatudomány kandidátusa (1995)

Munkahelyek: ELTE BTK Politikaelméleti Tanszék (1979-1981), Színház és Filmművészeti Főiskola (1981-1984), jelenlegi munkahely: ELTE BTK Történeti Intézet Kelet-Európa Történeti Tanszék

Kutatási témája (2001-2005): a Balkán 1945-től napjainkig.

Meghívott konferencia előadások (2001-2005):

- Magyarország és a délszláv háborúk (A Balkán az új millennium küszöbén. Skopje 2001)

- Az iszlám terrorizmus és a Balkán (Biztonságpolitikai kihívások. Budapest 2002, MH)

- Válságkezelés a Nyugat-Balkánon. (A Balkán és a keleti kérdés a nagyhatalmi politikában. Debrecen 2004, DE)

- Bosznia-Hercegovina (A „failed state” szindróma. Budapest 2005, TLA)

- Oroszország és a keletközép-európai államok kapcsolatai a rendszerváltás után (Orosz-magyar történészkonferencia. Moszkva 2005)

Tudományos pályadíjak, kitüntetések felsorolása: Széchenyi István Ösztöndíj (2001-2004)

KÁDAS Miklós dr. (Battonya, 1915.07.28. – 1969.06.30.) református lelkész

Középiskoláit Szegeden, majd Sárospatakon végezte, teológiára Sárospatakra, majd Debrecenbe járt. 1938-ban került Miskolcra esperesi káplánnak, helyettes lelkésznek. Közben a kolozsvári egyetemen jogi diplomát szerzett. Miskolcon újságírással is foglalkozott. 1943. március 14-én iktatták be perkupai lelkésznek. A régi iskolából gyülekezeti termet alakított ki, gyülekezeti újságot szerkesztett a fronton lévőknek. A háború alatt és után nagy szervezője és lelki segítője volt a település lakóinak. Híven emlékezett a nagy tudású papra a költővé lett egykori magántanítvány, Kalász László is. 1953 novemberében el kellett hagynia perkupai szolgálati helyét, Nyíregyházára helyezték, ahol haláláig szolgált. Nyíregyházán temették el, majd később a család Budapesten, a rákoskeresztúri temetőben helyezte örök nyugalomra. Nagy családjában (felmenői, nagybácsik, sógorok) számos lelkész volt. Felesége Kiszely Magda (Fodor György unokahúga), lánya Katalin.

KALÁSZ László (Perkupa, 1933.02.03. – Szalonna, 1999.01.25.) tanító, költő
Édesapja Kalász András útkaparó, édesanyja Nagy Mária. Az általános iskolát szülőfalujában végezte, a gimnáziumot Miskolcon és Mezőkövesden. 1957-ben Sárospatakon tanítói oklevelet szerzett. Hajdúszovátton kezdett tanítani, ahol megismerte majdani feleségét, Kozma Antóniát, akivel 1958-ban esküdtek meg. Házasságkötés után feleségével együtt visszatért szülőföldjére, felesége Meszesen tanított, ott is laktak. Ő eleinte Meszesről gyalog járt át Szalonnára, majd később családotól átköltöztek. 1958-1982 között tanított a szalonnai iskolában. Három gyermekük született, mindhárman pedagógusok lettek. 1982-től nyugdíjazásáig Szalonnán volt könyvtáros. Részt vett a Napjaink szerkesztésében. 1970-ben Radnóti-díjat, 1975-ben József Attila-díjat, 1987-ben Szabó Lőrinc-díjat kapott. A megye 1992-ben Alkotói Díjat adományozott neki, 1993-ban a Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjének polgári tagozatával tüntették ki. A Hetek költői csoport tagja volt. Életében tíz verseskötete (*Szánj meg idő*, 1967; *Parttól partig*, 1970; *Hol vagy jövendő*, 1973; *Ne düts ki szél*, 1975; *Mintha rögtön meghalnék*, 1983; *Szint vallok a szelekkel*, 1983; *Nehéz a szó*, 1984; *Világ menj világgá*, 1992; *Őszgyűjtött versek*, 1995; *Nagy jövő mögöttünk*, 1998) jelent meg, halála után egy, kiadatlan verseinek kötete (*A világ dallama*, Miskolc, 2005) jelent meg. Hosszas betegeskedés után Szalonnán hunyt el. Perkupán, a szülőfaluban temették el, gránit síremlékét a költőt ábrázoló, Varga Éva készítette bronz-relief díszíti.

MÉSZÁROS János

MOLNÁR István (Perkupa, 1930.04.21. – Edelény, 2009.07.11.) tanár, Edelényi Gimnázium Szegény sorsú földműves családból származik. Anyja Szontág Erzsébet. Elemi iskolai tanulmányai eredménye alapján a perkupai iskola tanítójának, a település jegyzőjének és szüleinek segítségével 1941-ben sikeres tehetségvizsgát tett Kassán, s így 1942-ben felvételt nyert a Sárospataki Református Gimnáziumba, ahol 1950. június 19-én sikeres vizsgát tett kitűnő eredménnyel. Tanulmányait Budapesten, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Természettudományi Karán, matematika-fizika-ábrázoló geometria szakon folytatta. 1958 decemberében kapott középiskolai tanári oklevelet. Gyakorló tanárként a Szerencsi Óvónőképzőben, 1959-től az edelényi III. számú Általános Iskolában, 1963. augusztus 1-től az Edelényi Gimnázium tanított, ez utóbbi helyen nyugdíjazásáig, 1990. augusztus 1-ig. Életének 80. évében hunyt el, az edelényi köztemetőben

alussza örök álmát. Kedves idézete volt: *Ami bennem lélek, veletek megy; Ott fog köztetek lenni mindég.* Szülőföldjéhez, szülőfalujához híven ragaszkodott. Édesapja, idősb Molnár István (1904-1992) edelényi nyugdíjas éveiben megírta élete történetét, benne gazdag verses funérátor halotti búcsúztatókat közöl.

NAGY György (Piskolt, 1895 – Gönc, ?) vezető főjegyző

Sárospatakon érettségizett, Nagybecskereken végezte a közigazgatási tanfolyamot, 1915-ben kezdte pályafutását Szinben, mint jegyzőgyakornok. Segédjegyzőként működött Szádalmáson és Szinben. 1921-ben lett jegyző Jósvafőn. 1923-ban lett vezető főjegyző Perkupán. A Hangya (Perkupa 1899-ben alakult) elnöke, a római katolikus egyház világi elnöke, a hitelszövetkezet igazgatója, a levente egyesület vezetője. Az ő aktív közreműködésével épült fel a Népház 1933-ban. Az általa vezetett lövészegylet 1932-34-ben első lett a megyei és járási lövész bajnokságon. A csapat tagjai voltak: Farkas József, Jelsavszki Gyula, Pető József, Simon János, Simon József, Szabó József. A fiatalság testnevelése (levente mozgalom) és a népművelés terén energikus, ösztönző egyéniség volt. 1938-tól Gönc mezőváros főjegyzője lett. Felesége Zimányi Stefánia, lánya Éva.

NAGY István (Perkupa, 1893 – Perkupa, 1971) kiskereskedő, fényképész

A kőműves szakmát tanulta ki. 1914-1918-ig katonai szolgálatot teljesített, leszerelése után a helyi Hangya üzletvezetője volt. 1922-ben önálló kereskedést nyitott, italméréssel is foglalkozott. Rendkívül jó beszédű, szellemes ember volt. Kereskedőként nem is annyira a haszon, inkább az emberekkel való kapcsolat, társalgás érdekelte. Feleségével – Vizvári Terézzel – öt gyermeket neveltek fel. A két világháború közötti időben a falu „képes krónikájának” készítője. A helyi (és környékbeli) családok vasárnap délutánonként hozzá jártak fényképezkedni. Százszámra megmaradó üvegnegatívjai, családoknál megmaradó fotói hűen vallanak a korról, viseletről, katonákról, rendezvényekről (az üvegnegatívok egy részét a Herman Ottó Múzeum őrzi). Az ezermester családfő 1931-ben építette fel a főút mellett, a kor magyaros stílusában, modern családi házukat, melyet a felesége tiszteletére Teréz-laknak nevezett el. A ház ma is áll.

PERKUPAI PETŐ Imre szerkesztő

SIMON László (Perkupa, 1938.04.14. – Perkupa, 1997) tanító, Perkupai Általános Iskola

Az általános iskolát 1952-ben fejezte be Perkupán, majd a Sárospataki Állami Tanítóképzőben tanult. 1956 szeptemberében Szögligetre került „kistanító bácsinak”. Két évet tanított, majd katonai szolgálatra ment. Hazajöve Perkupára került tanítónak és az Edelényi járás úttörőitkaraként is tevékenykedett. 1970-1980 között a Perkupai Általános Iskola igazgatója volt. 1980 szeptemberétől az égerszögi iskola alsó tagozatában tanított, majd visszakerült Perkupára tanítani, ahol 1997 júliusáig dolgozott, ekkor véget ért tanítói pályafutása, meghalt. Simon László *igazi néptanító volt*, írja róla a szögligeti születésű Fecske Csaba költő, meleg hangú, volt tanítójára emlékező prózai munkájában.

STÉPÁN Ilona MATÓ Jánosné (Perkupa, 1922.08.29. – Pécs, 1994.02.06.) tanító, versíró, a tanító néni

Édesapja, Stépán Antal 1918-ban jött Perkupára kántortanítónak. Hárman voltak testvérek, mindhárman tanítók lettek. Elemi iskolába Perkupán járt, a polgáriba és a tanítóképzőbe Miskolcon, ahol 1941-ben kapott diplomát. Radon, majd Vágáshután tanított. 1944-ben férjhez ment Mató János (1911-1985) bódvavendégi születésű körírnokhoz. Három fiuk született (János, 1945; Károly, 1948; Pál, 1958). A háború után négy évig Hidvérgárdón, 1949-től nyugdíjazásáig a Perkupai Általános Iskolában tanított és igazgatóhelyettes volt. Közben az Egri Tanárképző Főiskolán magyar-történelem szakos tanári diplomát szerzett. A tanítás mellett színjátszókört vezetett, számos darabot rendezett (*János vitéz*, *A köszívű ember fia* stb.) és járták a vidéket, összefogta a fiatalságot. Tevékenységét férje is segítette, ő festette a díszleteket. 1974-től verseket kezdett írni, melyek megjelentek a Pedagógusok Lapjában, a megyei folyóiratokban. Nyugdíjasként osztálytalálkozókat szervezett, hívta-várta vissza a számtalan elszármazott tanítványt, új hagyományt teremtett. Pályájáról így vallott egy vele készült interjúban: *kincseim jó helyre tettem, gyermekek szívébe zártam*. Utolsó éveiben sokat betegeskedett. Fiánál, Pécsen halt meg. 1999-ben hamvait hazahozták férjéhez, Perkupára pihenni. Szülőfalujának iskolája az ő nevét viseli.

STÉPÁN Antal (Rozsnyó, 1891.11.03. – Perkupa, 1952.08.18.) római katolikus kántortanító, igazgató

Apja rozsnyói szabómester, hatan voltak testvérek. Elemi iskoláit, a gimnáziumot szülővárosában, a tanítóképzőt Losoncon végezte, itt szerzett kántortanítói képesítést 1909-ben. Előbb Áj községben tanított. 1913-tól katonai szolgálatot teljesített. A galíciai fronton megsebesült,

levágták a fél lábát, hadirokkant lett. 1915-ben megnősült, továbbra is Ájban tanított. 1918 őszén Perkupára választották meg a Római Katolikus Iskola kántortanítójának. 1947 szeptemberéig tanított. Kitűnő énekkhanggal és rajzkészséggel rendelkezett. Perkupa színjátszó múltjának tevékeny és hosszú éveken át lelkes, eredményes munkása volt. Egyházi és világi dalárdát vezetett, a Hangya Szövetkezet ügyvezetője volt. Felesége Varga Ilona. Három gyermeket neveltek fel (Margit, Ilona, László), mindhárman tanítók lettek.

SZEGEDI Csaba (*Sajószentpéter, 1981.12.01.) operaénekes

Édesanyja teresztényei, édesapja tornakápolnai származású. Gyermekkorát Perkupán töltötte, itt járt általános iskolába. A miskolci Lévy József Református Gimnázium elvégzése után a budapesti Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola magánének szakára felvételizett, ahol Fekete Mária lett a tanára. 2003-tól a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem énekművész – énektanár szakán folytatta tanulmányait, ahol Sólyom-Nagy Sándor volt a mestere. Az operaénekes-magánénektanár szakon Medveczky Ádám és Oberfrank Péter karmesterek, valamint Kovalik Balázs rendező irányításával tökéletesítette tudását. Diplomakoncertje 2008 nyarán volt a Kiscelli Romtemplomban, ahol Offenbach: *Hoffmann meséi* című operájából énekelte Miracle doktor és Dappertutto szerepeit. A Magyar Állami Operaház 2008 szeptemberében ösztöndíjas tagként szerződtette az ifjú baritont. Már az első évadban két főszerepben mutatkozott be: elénekelte *A sevillai borbély* Figaróját (karmester: Oberfrank Péter, rendező: Békés András nyomán: Kovalik Balázs) és Haydn: *A filozófus lelke* című művéből Kreont (karmester: Fischer Ádám, rendező: Zsótér Sándor). A következő szezonzban Mozart: *Varázsfuvola* című operájában Papagenóként mutatkozhatott be (karmester: Fischer Ádám, rendező: Marton László). 2010 óta az Operaház egyik legtöbbet foglalkoztatott lírai baritonja. Repertoárján az alábbi szerepek sorakoznak: Jeleckij (Csajkovszkij: *Pikk dáma*), Biberach (Erkel: *Bánk bán* – ösváltozat), Guglielmo (Mozart: *Cosi fan tutte*), Marcello (Puccini: *Bohémélet*), Paolo (Verdi: *Simon Boccanegra*), Malatesta (Donizetti: *Don Pasquale*). 2013 tavaszán két újabb fontos szerepben mutatkozott be: Anyeginként és Don Giovanniként.

SZEGŐ Lajos (1932.03.11. – Miskolc, 2011.05.02.) erdőmérnök

Elemi iskoláit szülőfalujában végezte, polgári iskolai tanulmányait – Kalász Lászlóval együtt (akivel később komaságba került, s életük végéig

megtartották barátságukat) – magánúton végezte, dr. Kádas Miklós lelkipásztor magántanítványai voltak. 1949-től a miskolci Lévy József, majd a mezőkövesdi Szent László Gimnáziumba járt, 1952-ben érettségizett. A soproni Agrártudományi Egyetem Erdőmérnöki Karán folytatta tanulmányait, ahol 1957-ben kapott diplomát. A színi erdészetnél kezdett dolgozni, majd a parasznyai, répáshutai erdészeti központok következtek, végül a lillafüredi erdészet igazgatója lett. 1992-ben nyugdíjba vonult. Miskolcon élt családjával.

SZOKOLOVSZKY Géza (Felsőméra, 1858 – Perkupa, 1937.05.27.) rk. plébános

A gimnáziumot Kassán, a teológiát Rozsnyón végezte. 1899-től 1933-ig, 34 évig volt Perkupa plébánosa, onnan vonult nyugalomba. Az aranymisés áldozó pap Perkupán halt meg, s ott van eltemetve a temetői nagykereszt előtt, síremlékét a hívei csináltatták.

VAJÁNYI Lajos (Barka, 1828.01.21. – Perkupa, 1891.04.26.) perkipai lelkész, tornai esperes

Református lelkészi családba született Barkán, Vajányi Mihály és Dienes Mária gyermekeként. Két fiú- és egy leánytestvére volt. Felesége: Masiczay Gabriella. Tanulmányait Losoncon, majd Sárospatakon végezte. 1848-ban a tornai önkéntes csapatot vezette a szabadságharc védelmére. Zsarnai Pál alszolgabíró mellett egy 180 fős nemzetőr csapatot vezetett. Fő feladata volt, hogy a megye több falvából berendelt puskművesek és lakatosok által létrehozott tornai fegyverműhely zavartalanul működjön és a megyében a rendet fenntartsa. A szabadságharc bukásakor nemzetőr hadnagyként tette le a fegyvert. Sárospatakon befejezte teológiai tanulmányait. Szádelőn, Körtvélyesen volt káplán, majd édesapja mellett segédlelkész Perkupán. Annak halála után 37 éven át rendes lelkész, egészen haláláig. Működése alatt, 1865-től kórust alapított és vezetett, mintaszerűen gazdálkodott, méhészkedett, a filoxeravész idején

Varbóc (forrás: http://www.perkupa.hu/doc/kozos/TAK_VARB%C3%93C_1119.pdf)

segítette a gazdákat a védekezésben. Aktívan részt vett az egyházmegye, a vármegye közéletében, gyógyította (homeopátiával) a közeli és távoli falvak lakóit. Különösen az 1872-73-as kolerajárvány idején segítette a falvak népét. A Ferenc József-rend lovagkeresztjével tünteti ki a király. A tornai egyházmegye 1884-ben esperessé választotta.

Ki kicsoda Varbócon?

ARANY Lajos (*Putnok, 1958.12.12.) újságíró, főszerkesztő, anyanyelvi lektor

Szülei: Arany Lajos (1928-2000) és Bakos Piroska (Lak, 1936). Debrecenben él és a református egyház kötelékében dolgozik. Szülei 1948 ill. 1955-től 1968-ig Varbócon tanítottak, így ott töltötte gyermekkorát. Több írása, könyve jelent meg. Kalász-kutató.

BALÁS Géza, Dr. Sipeki (Szatmárnémeti, 1914.02.11. – Budapest, 1987.01.31.) kertészmérnök, kandidátus (1952), egyetemi tanár, kutató, szakíró. Felesége Sebástiáni-Korányi Livia (1920-1994), a volt földbirtokos unokája, lánya. A háború után itt él a család a három gyermekkel, majd elválnak.

HORVÁTH Imre (Monor, 1928.06.20. – Debrecen, 2012.07.21.) tanár, művésztanár

Debrecenben, az Ybl Miklós Építőipari Műszaki Főiskolán tanított. 1980-tól volt parasztháza Varbócon, unokáival minden nyarat itt töltött. Felső-Tisza-vidék fejfáinak, valamint Varbóc és környéke temetőkultúrájának kutatója, a fejfátípusok hű rajzolója. Így vall élete varbóci időszakáról: *1981-ben ikerunokáim születtek s orvosi tanácsra egészségesebb helyet kerestünk felnevelésükhöz. Így jutott a fiam Varbócra, ahol az eladó Viriszek-féle házat vette meg ... Az eltelt két évtized alatt megújult a ház s nyaranta ... látogattam a környék temetőit (néprajzi gyűjtőként, rajztanárként). A két évtizedes gyűjtőmunka mellett átnéztem a szakirodalom ide vágó részét... Így nem ért váratlanul az itt talált fejfák plasztikai megjelenése, de ennek dacára megrendítő volt az Aggteleki-karsztvidék bánatfáinak hatása, „szájadékos” kiképzése. Ez egy egészen más lelkiség (mint a Felső-Tisza-vidéki) kivételése, mintha medvék vennének körül. A néhány tucat ház és a bennük lakó gyér számú öreg, temetőjével együtt egy más világ. Kihaló falu, kihaló életforma. Szinte mindenki rokona mindenkinek. Sajátos beszéd, palócos hanghordozás, kalákás kapcsolatok és fél évszázados nyomorba taszítottság kiált nosztalgia után ott, ahol két templom van egy emberre. Hogy*

eligazodjak a lakosok kapcsolatain, rokonsági fókáin, elkészítettem a négy meghatározó család lezármasát bemutató családfákat. Az egyházi anyakönyvek és a temető sírjelei segítségével az 1800-as évek első felétől sikerült megrajzolnom a Mészárosok, Molnárok, Tarok és Vidók családfáit. Sajnos, ma már alig találni őslakosokat a faluban. Elköltöztek, meghaltak. Az újonnan jövők pedig nem folytatják a régi életformát. Csupán vendégek, pihenni jönnek. Szépen rendbe hozott házak jelzik a falu funkcióváltását, a poraiból újjáéledő hely jövőre reneszánszát. Munkámmal szerettem volna hozzájárulni: megőrizni azt, ami megőrizhető!

A Perkupa – Varbóci Református Gyülekezet lelkészei

Györkei S. Pál	1605-1606, szögligeti lelkész	Zilahi Cs. Sámuel	1819-1828, Zilahi Császár Sámuel, volt gesztelyi lelkész fia
Felsővadászi István	1639, szögligeti lelkész	Mészáros János	1828-1831, káplán
Szadvári György	1641, az első helyi lelkész	Vajányi Mihály	1831-1854, (Buzita, 1788 – Perkupa, 1854.01.31.), Jabloncáról jött
Szenpéteri István	1669, <i>Jót mondanak róla és övéiről.</i>	Vajányi Lajos	1854.02.01.- 1855.03.11. között káplán, ezt követően 1891.04.26-ig, haláláig rendes lelkész (*Barka, 1828)
Almási János	1725	Mészáros Lajos	Égerszögről jött, de mielőtt helyét elfoglalta volna, megőrült (1857-1899), gyermekei: Malvin (1889-?); Lajos (1891-?), aki 1921-1935 között Atányban volt lelkész; Sándor (1893-1916), aki az első vh. hősi halottja
Nádudvari Sámuel	1758 előtt, az első matricula írója	Kapossy György	1891.05.05.- 1893.04.24. között helyettes lelkész, 1893-ban özv. Vajányi Lajosnét veszi nőül, s Égerszögre megy (Barka, 1867 – Szín, 1915)
Losonczy Mihály	1758, <i>A lelkészt dicsérik... A lelkész nem vádolja a híveit.</i>	Kovács Endre	1892, néhány hónapig segédlelkész, majd Színbe választják meg, 1898-ban Amerikába megy (Sajókaza, 1862-?)
Várad András	1780-1791, itt halt meg 59 éves korában, május 15-én, felesége Szombati Klára	Szabados László	1893-1895, (Berzéte, 1862 – Körtvélyes, 1919) helyettes lelkész
Vattai György	1791-1792, meghalt Perkupán, 1792. május 20-án, neje Emődi Klára	Fodor György	1895-1929, (Karos, 1863 – Miskolc, 1959), nyugdíjba megy
Herke István	1792-1803, (Tona-görgő, 1757 – Szalóc, 1816) Sajókeszi, Sajórecske, Hét, Szalóc lelkésze, neje Bukó Eszter, 3 gyermekük születik Perkupán	Oláh István	1929-1936, (Forró, 1903 – Gödöllő, 1961), Putnokra megy (1936-1958)
Janka József	1803-1806, ő kezdi vezetni a varbóci anyakönyvet, majd Jánosi, Ragály lelkésze	Fodor Lajos	1936-1943, (Jósvafő, 1911 – Miskolc, 1967), Miskolc-Felsővárosban lesz lelkész, Fodor Géza jósvafői lelkész fia
Kolos István	1806-1817, (Pány, 1765 – Komját, 1826) Barkáról jött, Komjátiba ment	Kádas Miklós, dr.	1943-1953, (Battonya, 1915 – Nyíregyháza, 1969), jogi doktor
Simon István	1817-1819	Sebestyén Sándor	1949-1950, varbóci segédlelkész

Végh Ernő	1950-1951, varbóci segédlelkész
Horváth Zoltán	1951-1953, varbóci segédlelkész
Béres Balázs	1953-1954, varbóci segédlelkész, felesége perkupai leány, Lenkey Irén
Soós Lajos	1955-1956, varbóci segédlelkész
Tóth Árpád	1956-1958, varbóci segédlelkész
Bellágh Barna	1953-1961, (Nagyszelmenc, 1906 – Zsujta, 1961), Lakról jött
Mester Béla	1961-1982, (Sátoraljaújhely, 1913 – Miskolc, 1984), Zsujtáról jött

1983-tól napjainkig beszo­l­gá­ló, helyettesítő lelkészek:

Máthé Zoltánné Eperjessy Jolán	(*S.újhely, 1935) szuhogyi lelkész (1977-86)
Gazda István	(*Miskolc, 1959) akkor hangácsi lelkész (1980-87)
Gaál Ferenc	exmittált lelkész
Hangó István	(*S.szentpéter, 1961) akkor aggteleki lelkész
Szekeres Ilona	1988-1989
Veres Gábor	(Erdélyből jött, Kolozsvárott végzett) színi lelkész (1988-93)
Csomós László	(Heves, 1959) akkor martonyi lelkész (1992)
Kölönte Sándorné Sajtos Ibolya	(*Kisvárd, 1971)
Kölönte Sándor	(*Nagyenyed, 1969) színi lelkész házaspár

Református tanítók, kántorok Perkupán

Egy 1605-1606-os egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint Perkupa Szögliget filiája, de iskolája van. A mesternek fizetnek. 1758-ban már anyaegyház Perkupa és *Oskolamestert 1753. kezdettének tartani.*

1792	Barta András
1800	Tóth József
1808	Gál István Szalai Sámuel

	Pércsy József
	Kondi János
	Sasi Szabó Ábrahám
	Szűcs János
1862-	Ferenczi István
1868-	Kenyeres Pál
1873-	Remenyik Lajos (Prügy, 1852 – Szalonna, 1919)
1889-	Urbán Ábrahám (1852 – Szalonna, 1925)
1898-	Tóth Bertalan (Beregszász-Végardó, 1877 – Perkupa, 1900) meghalt vadászaton, balesetben. A szülőfalu neve 1899-től Beregardó (Kárpátalja).
1900-	Szekeres Márton Körtvélyesről jött, Bódvaszilásra ment. Ott van eltemetve.
1924-	Vajda István (Szakácsi, 1895 – Szikszó, 1988) Lakról jött, Borsodra ment.
1927-	Dobozy Andor
1929-	Héjjas György (Csurgó, 1897 – Biatorbágy, ?)
1943-	Demeter József (Trizs, 1908 – Miskolc, 1961) Ládbesenyőből jött.
1948-ban	államosították az iskolákat

Református tanítók, kántorok Varbócon

1797-ben állítanak önálló iskolát, addig a varbóci gyerekek a perkupai iskolába jártak. A varbóci iskolába jártak a Lászi-pusztai (tanyasi) gyerekek is.

1797	Rác István
1799-	Püspöki István
1809-	Rác István
1817-	Nagy Sámuel
1821-	Püspöki István
1827-	Nagy István
	Almási János
	Kecskeméti János
	Sasi Balog István (időtöltő)
	Sasi Szabó Ábrahám
1856-	Cselényi József
1864-	Hollós János
1868-	Sasi Szabó Ábrahám
1876-	Urbán Ábrahám (1852-1925)
1878-	Illés Ferenc
1884-	Urbán Károly
1903-	Gergely Alajos
1908-	Kaizler Sándor (Tolcsva, 1887 – Varbóc, ?), felesége Fodor Julianna.
1948-	Arany Lajos (Putnok, 1928 – Putnok, 2000) és
1955-től	felesége, Bakos Piroska (Lak, 1936).

KÉT „ÚRLEÁNY” EMLÉKEI KÁRPÁTALJA VISSZACSATOLÁSÁRÓL

Jakab Máttyás András

Az alább következő írás célja az, hogy egy család, és különösen annak két tagjának személyes sorsán keresztül engedjen betekintést Kárpátalja elcsatolásának, majd ideiglenes visszaterésének történetébe. Az írás földrajzilag némileg kilép a Szülőföldünk hagyományos keretei közül, vagyis a történelmi Borsod, Gömör, Abaúj, Torna és Zemplén megyék területéről, de remélem az olvasók – személyes érintettségem okán – megbocsátják ezt a kis eltávolodást. És kérem nézzék el nekem azt is, hogy a tanulmány végén ezúttal nem találnak részletes forrás- és irodalomjegyzéket. Korábban, máshol megjelent tanulmányaimban természetesen én is törekedtem a tudományos igényű hivatkozások használatára, erre azonban most nem volt lehetőség. Az alább olvashatókban szereplő néhány köztörténeti adat a szakma és az érdeklődő laikusok számára közismertnek tekinthető, a felhasznált források pedig – korabeli levelek, fényképek, memoárok, lejegyzett anekdoták – mind családom magántulajdonát képezik, így értelemszerűen levéltári, könyvtári, múzeumi jelzettek sem tartoznak hozzájuk.

A címben szereplő két úrleány, a történet főszereplői Lendvay Emma és nagynénje, Nagy Piroska voltak, esetükben közelebbi, illetve távolabbi rokonaimról van szó: Lendvay Emma a nagyapám nővére, nekem amolyan „harmadik nagymamám” volt.

A források közül a leghosszabb anyag Lendvay Emma visszaemlékezése, ami mintegy száz A/5-ös oldalnyi kézírásos szöveg, melyben 2006 és 2009 között édesanyám kérésére élete történetét írta meg, születésétől nagyjából 1958-ig. Ebből körülbelül hat oldalt tesz ki a kárpátaljai rokonsággal foglalkozó rész. Nagy Piroska 1997-es visszaemlékezése négy A/4-es oldal terjedelmű, ebben azokat az adatokat írta meg a családról, melyeket szerinte a magyarországi rokonságnak tudnia érdemes. A tárgyalt időszak levelezéséből három levél maradt fenn Lendvay Emma hagyatékában, mindhárom 1939-ben írta neki Nagy Piroska. Ugyancsak Lendvay Emma hagyatékából származnak a korabeli fényképfelvételek is.

A történet azonban ennél jóval korábban kezdődik, a 19. század második felében, amikor 1891-ben Técsőn Nagy Károly, a szabómester fia feleségül vette az asztalosmester lányát, Varga Emíliát; eleinte az apósa műhelyében dolgozott, később pedig a vasútnál helyezkedett el. A korviszonyai között Nagy világlátott embernek

számított, mivel Bécsben volt katona, ahol a családi legendárium szerint Ferenc Józseffel is találkozott. Nagy Piroska visszaemlékezése szerint: *Apám ott volt katona a császári udvarban, erről sokat mesélt. Őrségen álltak, és jött Ferenc Jóska császár nézni, hogy állnak vigyázban a katonák. Apám előtt megállt nézni a gallérlján a rangot, közel hajolt hozzá, mert rövidlátó volt. Apám mesélte, hogy úgy megjíedt, majdnem összeért az orruk, ilyen közlelről látta a császárt.*

A tájékozottság fontos lehetett Nagy Károly számára, mivel néhány évvel később, amikor már Vaján településen dolgozott, mint vasúti pályőr, a tanítón és a papon kívül ő volt az egyetlen, aki a faluban újságot járatott, egészen pontosan a Pesti Hírlapot (lásd a mellékelt fényképen!).

A család birtokában volt egy nagy kaszáló és egy almáskert is a Tisza túlsópartján, mely szép jövedelmet hozott. Nagy Piroska visszaemlékezése szerint: *A szénát és az almát Bécsbe szállították a katonaság részére, ezt mindig mesélte apám is. A gazdaságot Károly egyik fivére, András vitte tovább. A határok változásai azonban itt is problémát okoztak, mivel a birtok – a Tisza egész bal partjával egyetemben – Romániához került. Én voltam ott, mint gyerek, az első Republika idején, de akkor az már Románia volt. Lehetett átmenni nekik dolgozni engedéllyel, engem úgy vittek át, mint gyerekeket András bácsiék. A románok a homlokunkra ütöttek egy pecsétet, és mikor jöttünk haza letörölték, így jártunk át.*

Lendvay Emma visszaemlékezései szerint: *Dédnagyapám asztalos volt, az ő lányát vette feleségül nagyapám, név szerint Nagy Károly. Négy gyerekük született, sűrűn egymás után: Mamika [Nagy Emília] volt az első, aztán Etelka, Kálmán és Vilma. Gondolom a sok gyerek, meg az akkori egészségügy miatt, de tény, hogy az édesanyjuk meghalt, mikor Vilma még pólyás volt. Pedig jó módban éltek, ott laktak a dédnagyapámnál. Mamika emléke szerint az asztalos műhely nagy volt, négyen dolgoztak benne, és a hegyoldalra volt egy hatalmas almás terület – itt később még én is jártam. Szóval ott maradt nagyapám a négy pici gyerekkel özvegyen, sürgősen újra meg kellett nősnie. Mamikát nagyapám lánytestvére, név szerint Erzsébet vette magához, aki ekkor már Debrecenben lakott, ő lett a mi nagymamánk.*

*Nagy Károly vasúti pályaoőr, felesége Mária, lányuk Piroska és egyik fiuk.
Nagy Károly kezében a státuszszimbólumnak is számító Pesti Hírlappal.
(1930-as évek vége vagy 1940-es évek eleje.)*

Nagy Károly, mint vasúti alkalmazott Szatmárnémetibe került, ahol megismerkedett második feleségével, Vida Máriával, itt is kötöttek házasságot 1900-ban. Ezután egy időre még visszatértek Técsőre, majd az 1910-es évek második felében, már a háború alatt, a MÁV Nagy Károlyt Vajánba helyezte. Vaján egy kis település, Ungvártól mintegy 20 km-re, délnyugatra. Napjainkban szlovák terület, de mint az eredeti Ung vármegye része, a történelmi Kárpátaljához tartozik. Már itt, Vajánban született meg lányuk, Piroska, egy napon a Csehszlovák Köztársasággal, 1918. október 28-án.

Nagy Emília tehát Debrecenbe került, ahol 1916-ban házasodott össze Lendvay Ferencsel, aki szintén vasúti alkalmazott volt. Lendvay dolgozott Demecserben, Nyírbátorban, Törökszentmiklóson, Nyíregyházán, majd a debreceni Nagyállomás főraktárnoka lett. Három gyermekük született: Ferkó 1917-ben, Emma 1919-ben és Pali 1925-ben. Érdekeség, hogy Emmát a családban mindenki Katinak hívta. Nekem erről azt mesélte, kislány korában sokat csúfolta a többi gyerek a vörös haja miatt, „Vörös Katinak” nevezték. Ezt fordította aztán át a bátyja, Ferkó, és kezdte a csúfnevet kedveskedő becenévként használni, hogy elvegye a dolog élet. Nagy Piroska leveleiben is mindig a „Kati”, sőt időnként a „Kata” megszólítást használta. Egyébként a Lendvayak is kárpátaljai

eredetű család, Ungváron és Máramarosszigeten élt a rokonság ebben az időben.

A család két fele csaknem húsz évre elszakadt egymástól, miután a békeszerződés köztük húzta meg az új határvonalakat. Valamilyen szintű levelezés megmaradt köztük, ám hogy milyen gyakorisággal, sajnos nem lehet tudni. Az idősebbek ritka alkalmakkor utazhattak is, de a fiatalabb generáció tagjainak nem nyílt rá lehetősége, hogy megismerjék egymást. Én magam is jól emlékszem rá, hogy Kati néni még hetven év távlatából is mekkora felháborodással mesélt el egy esetet. Amikor a técsői rokonságból valaki elhunyt, nem kísérhette el az édesanyját a temetésre, mert a csehszlovák hatóságok megtagadták tőle a beutazási engedélyt, mondván, az elhunyt nem volt elég közeli rokona.

A '30-as évek második felének nagy átalakulásaira Lendvay Emma így emlékezett vissza: *1938-ban aztán nagy politikai változások következtek. Először is Németország nagyon megerősödött, katonai nagyhatalom lett, Hitler Adolf vezetésével. De ami minket közvetlenül érintett, megváltoztatták az országhatárokat. A régi nagy Magyarországból – amit a trianoni béke levágott – visszaadták a magyar lakta részeket egészen körbe a határon. Ami engem személy szerint érintett, a csehszlovákiai rész, főleg Kárpátalja volt, egészen Lengyelország határáig. Az 1938. november 2-án,*

német-olasz nagyhatalmi döntőbíráskodás után meghozott ún. I. bécsi döntés értelmében Magyarország jelentős területeket kapott vissza Csehszlovákiától: összesen 11 927 km²-t, 1 millió 60 ezer főnyi, nagyobb részt magyar lakossággal. Ebbe – ami a jelen történet szempontjából a legfontosabb – beletartozott Ungvár és környéke is.

Végre elmehettem nagyapámhoz Vajánba. Ungvárig közvetlen vonat járt, ott át kellett szállni egy mellékvágányra, ami Ungvár és Királyhelmec között járt. Vagy öt kis állomás volt sűrűn egymás után Ungvár és Vaján között, aminek nagyapám volt a vezetője. Így ismertem meg a nagynénéimet és nagybátyáimat, mivel ők a Mamika féltestvérei voltak. Nagyon megszerettük a nagyapám gyerekeit, Imrét, Jóskát, Lacit, Ferit, de legjobban Pirit, vele szinte elválaszthatatlanok voltunk. Laci és Feri már fiatalabbak voltak, mint én, Piri volt velem egyidős.

A két lány rengeteg idő töltött el közösen, hol Vajánban, hol Debrecenben, de Emma bátyjánál, Ferkónál is többször megfordultak, aki Rév-aranyoson (ma: Aranyosapáti) volt tanító. A debreceni tartózkodások azonban egy nem várt eredménnyel is jártak Piroska számára... *Na de az egészben az a pláne, hogy Piri minden nyáron itt volt, és nagyon szerette az őszibarackot. Ahogy felkelt, kiment a kertbe, és addig evett, amíg belefért. Meg is hizott rendszeren – ennyit a gyümölcs diétáról. Mikor hazament, nagyanyám ijedten*

Nagy Piroska és Lendvay Emma a debreceni ház kertjében, a nevezetes barackfákkal. (1938/39)

csapta össze a kezét: „Szent Isten, de felfújódtál!” Attól kezdve mi csak Dundinak becéztük, de sohasem haragudott érte, időnként még a leveleit is úgy írta alá, hogy Dundi.

A hasonló életkor mellett valószínűleg a közös érdeklődés is fontos szerepet játszott a barátság elmélyülésében. Piri ekkoriban egy zsidó szabómestertől tanulta a szakmát, s később önálló vállalkozásba kezdett. Emma pedig 1937-ben fejezte be a női ipariskolát „női szabó és leányruha-készítő” szakon, bár az iparendélyt végül soha nem váltotta ki. Nem csoda hát, hogy a fennmaradt levelezés állandó eleme a különböző ruhák készítése és beszerzése. Piroska egy 1939. július 20-án kelt levelében például így írt: *Tegnap jöttem haza Reginától, két napig voltam ott, 18-19-én. Megvarrtam a kabátot meg a blúzt, nagyon szép anyagot vett, sötétkéket. Katikám, még olyat is varrtam, amit életembe nem: Lajosnak nadrágot meg kabátot, olyan vászon munkaruhát. De azért drukoltam, hogy jó lesz-e? Remélem jó, mert Lajos a nadrágot nem akarta felvenni próbához, sokat röhögtünk rajta. Az itt szereplő Regina az Ungváron élő Lendvay-rokonság tagja volt, Lajos pedig a férje, szakmája szerint villanyszerelő.*

Emma emlékei szerint pedig: *Mivel Piri, mint szabómester szabadult fel, ő varrta a menyasszonyi ruhámat is, és minden egyebet, ami a polgári esküvőre meg a balatoni nászútra kellett, még a strandszatyrot is. Bár ezzel kicsit előre szaladtunk, mert Emma csak 1941-ben házasodott össze Szalánczy Sámuel gimnáziumi tanárral.*

Ez volt a nagy utazások időszakja is, mint MÁV alkalmazottak gyerekei, kevés költséggel beutazhatták a visszacsatolt részeket, egészen a lengyel határig. A hagyományos lengyel-magyar barátság jegyében itt fényképek is készültek, melyeket annak rendje és módja szerint a lengyelekhez is eljuttattak. Piroska a fentebb már idézet, '39. július 20-án kelt levelében ezt írta: *Édes kisanyám, a lengyel képeknek tudom, hogy örülsz, mert én is nagyon örülök. Sohse tudja az ember, mikor kerülünk még egyszer arra a vidékre, legalább egy örök emlék. Küldtem a lengyeleknek is. A határőrnek, akivel ketten vagyunk, egy képet és sok üdvözlötet küldtem. Meg a kis egyetemistának is küldtem azt a képet, ahol a domboldalon együtt vagyunk, meg a te hódoló is ott van, az a revizor. Kisanyám, remélem nem haragszol, hogy beleegyezésed nélkül mindegyiknek üdvözlötet küldtem?! Az ekkor készült fényképek közül több a jelen cikkben megtekinthető.*

Hiába került vissza azonban a terület Csehszlovákiától Magyarországhoz, még így is akadnak fennakadások a levelezésben. Mint Piroska egy 1939. augusztus 6-án kelt levelében írta: *Édes*

Katám, a leveled valahol befagyott, mert még mindig nem érkezett meg, ilyen itt a posta. Így aztán sor került másféle megoldásokra is. Ezt a szóban forgó levelet például nem is postán küldték el (lásd a borítékot!), hanem valószínűleg csak kezébe nyomták egy ismerősnek, vagy rokonnak, aki éppen Debrecen felé utazott. Erre utal a címzéseként felírt, csak a családban használt „édes Katikám” megszólítás is, míg a hátoldalon a feladó „Pirinkó”.

Ez a boríték egyébként is különleges, valószínűleg Piroska főnökétől, a már fentebb említett zsidó szabómestertől származott, erre utal a tetején több nyelven olvasható *Zsidó Cserkészek Szövetsége Č.S.R.* felirat. Ez a mester még egy történetben játszik fontos szerepet, mely bár kissé hosszú, úgy vélem megérdemli, hogy Lendvay Emma visszaemlékezéseiből teljes egészében ide másoljam.

Mikor Piri még a szabómesternél dolgozott – egy idős zsidó ember volt –, az öreg nekem is varrt egy halványszürke kosztümet, nagyon elegáns, szép volt. Azt mondogatta a mester, „ha tudna lovagolni, olyan lovagló-nadrágot varrnék magának, hogy mindenki megcsodálná, olyan alakja van.” Persze ez csak egy bevezetés volt, mert mikor már tudta, hogy utazom haza, elő állt, hogy egy nagy szívességet kérne tőlem. Tudta, hogy van egy fekete lakk kisméretű, kb. 50X40 cm-es neszeszerem, abba ő beletenne valamit, amit fel kellene vinnem Pestre egy megadott címre, egy fiatal hegedűművész rokonához. De ígérem meg, hogy soha nem nézem meg a tartalmát, és senkinek nem beszélek róla.

Tudta a vén ravasz, hogy nálam az adott szó szent. A kosztüm varrásért nem fizettem, azt mondta, hogy képelem, mikor Pirike neki dolgozik, és ő pénzt fogadjon el tőlem? Na, én a kis táskát haza is vittem, kicsit csodálkoztam, hogy milyen nehéz. Ferkó meg is jegyezte, ezt meg kéne nézni, hogy mi van benne, mert vagy kő, vagy arany, olyan nehéz. De én mondtam, megígértem, hogy nem nézem meg, különben is, a kulcs nálam van. „Te tudod,” mondta Ferkó.

Ez már '40 elején, vagy '39 év vége felé volt, már nem emlékszem. Pár nap múlva fél is vittem a kis táskát Pestre, meg is találtam könnyen a címet, egy fiatal zsidó fiú vette át a táskát. És mivel ki kellett üríteni, bár igyekezett, hogy ne lássam, mégis észrevettem az aranyrudakat, amit kipakolt. Igaza volt Ferkónak. A hegedűművész eltűnt még időben, egyébként sem tudtam a nevét, csak

Ifj. Lendvay Ferenc, Nagy Piroska, Lendvay Pál, Lendvay Emma és vőlegénye, Szalánczy Sámuel. A lengyel-magyar határkő előtt. (1939)

Lendvay Emma és Nagy Piroska a lengyel-magyar határon, katonákkal és civilekkel. (1939)

Lendvay Emma és Nagy Piroska a szövegben említett lengyel határőrrel a lengyel-magyar határon. (1939)

a házszámot, meg az ajtót. Még a zsidótörvényről sem tudtam, hisz még nem volt gettó sem. Mindenesetre megkönnyebbülve, de cseppet sem félve

Egy hivatalosan megcímezett boríték.

És egy kevésbé hivatalos változat.

jöttem haza. Még Pirinek sem mondtam, otthon sem kérdezett senki.

Most írom le először, akkor fel sem fogtam az egész dolgot, csak annyit, hogy megígértem, teljesítettem. Hamarosan azután jött a zsidótörvény, először gettóba zárták őket, később elvitték táborokba. De hát erről ma már többet írnak és beszélnek, mint amit akkor tudtunk.

Érdekes, hogy a visszaemlékezésben a zsidótörvényvel, mint fogalommal összekapcsolódik a gettósítás is. Pedig az első zsidótörvény már 1938-ban megszületett, míg a gettósításra csak 1944-ben került sor. A fiatal hegedűművész pedig valószínűleg az 1939. májusában elfogadott második zsidótörvény – hivatalosan az 1939. évi IV. tc. – következményei elől igyekezett elmenekülni. Ez már jelentős módon korlátozta a zsidó származásúak arányát a különböző értelmiségi és művészi szakmákban, illetve az általuk birtokolható földtulajdon mértékét is, közvetlenül nagyjából 200 ezer embert érintve.

Az erre az időszakra és témára vonatkozó visszaemlékezések sora sajnos ennél a történetnél véget ér, a korabeli levelezés nagyobb része pedig nem vészelt át a háború időszakát. Amennyire tudni lehet – többek között – azzal fűtöttek be a felszabadító szovjet csapatok 1944/45 telén. Lendvay Emma és Nagy Piroska között a jó kapcsolat továbbra is fennmaradt. Bár a későbbiekben a személyes találkozások megritkultak, életük végig leveleztek egymással. Hosszú és tartalmas élet után, néhány hónap különbséggel, 2013-ban hunytak el, kilencvennégy, illetve kilencvenöt éves korukban.

Lendvay Emma, Nagy Piroska és Molnár Erzsébet, aki Emma keresztanyjának lánya. (1939)

A BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYEI HONISMERETI EGYESÜLET HÁROM ÉVE (2017-2019)

Titkos Sándorné

Beszámoló a 2017. évi munkáról

Egyesületünk életének egyik legmozgalmasabb időszaka volt a 2017-es év. Közgyűlésünket 2017. március 29-én tartottuk meg a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár nagytermében. A résztvevőket Varga Lőrinc, a Zrínyi Ilona Gimnázium 11. évfolyamos diákja klarinét játékkal köszöntötte. Bartók: *Három csíkmegyei népdalát* adta elő, melyet zongorán édesapja, Varga László, a neves orgonaművész kísért. A taggyűlés fontos napirendi pontja a vezetőség újraválasztása volt. A jelöltek előterjesztését követő szavazás alkalmával az egyesület vezetősége 4 év után újra teljes bizalmat kapott. Az újraválasztott vezetőség a következő:

Elnök: Titkos Sándorné

Titkárok: dr. Bodnár Mónika és dr. Székelyné Forintos Judit

Elnökségi tagok: dr. Fazekas Csaba, dr. Nagy László, Somorjai Lehel, dr. Csorba Csaba, Csirmazné Cservényák Ilona, Döbör Istvánné, Mátyus Balázné és Tóth Tamás.

Ellenőrző Bizottság: Bózsvari József elnök, Elek Józsefné Farkas Emőke és Nagyné Szabó Mária tagok.

Országos Honismereti Szövetség küldöttének megválasztottuk Csirmazné Cservényák Ilonát.

Dr. Bodnár Mónika ismertette a 45. Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázat kiírását: Kiemelt témakörök: 20. századi sorstragédiák családban, környezetben (háborúk, málenkij robot és más munkatáborok, kitelepítések, megtorlások), valamint Falum/Városom/Térségem honismereti kutatásának jeles személyiségei. Ezután az előző nyertes pályamunkák közül *Az én pályázatom* címmel 4 pályamunka bemutatása következett: Csendi Balázs: *Sakkélet a Kádár-korban*, Kopecsni Gábor: *Magyar népi birkózások Gömörben*, Dr. Szabó Istvánné: *A holokauszt diákálzatai az egykori Fráter Gimnáziumban*, Kurucz Ádám: *Borsod- és Gömör vármegye vitézei 1922-ben. Nagy Pál gyalogsági tábornok életútja és Borsod vármegye vitézeinek adattára*.

A Honismereti Szövetség egyesületünket kérte fel, hogy Sárospatakon szervezzük meg a 45. Országos Honismereti Akadémiát. Jóleső érzéssel könyvelhettük el az eddig nem tapasztalt, nagy létszámú érdeklődést: 180 honismerettel, helytörténettel foglalkozó kolléga tisztelte meg részvételével az akadémiát. 19 neves előadó fogadta el meghívásunkat, és tartott előadást *A reformáció művelődéstörténeti jelentősége* című témában. Kirándulások, városnézés, népművészeti előadások színesítették az akadémia programját. A Honismereti Szövetség titkára, Bartha Éva mellett 18 megyei szervező segítette munkánkat. A szervező bizottság tagjai: Bodnár Mónika, Burdigáné Csoma Mária, Csirmazné Cservényák Ilona, Döbör Istvánné, Dudás Éva, Elek Józsefné, Fehér József, Halász Magdolna, Horváth Csabáné, Kalóz Fruzsina, Laki-Lukács László, Mátyus Balázné, Rémiás Tibor, dr. Székelyné Forintos Judit, Titkos Sándor, Titkos Sándorné, Tóth Lajosné, Tóth Tamás.

Az Akadémia fővédnöke Balog Zoltán, az Emberi Erőforrások minisztere volt, míg védnökségét Csomós József, a Tiszáninneni Református Egyházkerület püspöke és Aros János, Sárospatak város polgármestere vállalta. Az ünnepélyes megnyitón részt vett Dr. Hafenscher Károly, a Reformáció Emlékbizottság miniszteri biztosa. Köszöntötte a jelenlévőket Höresik Richárd országgyűlési képviselő, Aros János Sárospatak polgármester, valamint Pásztor Dániel püspökhelyettes. A megnyitó végén Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke kitüntetések, elismeréseket adott át a kiemelkedő honismereti kutatásokat végző szakembereknek. B.-A.-Z. megyéből Dr. Gyulai Éva egyetemi tanár Bél Mátyás-díjat kapott kiemelkedő szakmai munkájáért.¹ A honismeret területén végzett tevékenységéért a szövetség emléklapját vehette át Farkas Ferenc (Alsózsolca), Kércsi Tibor, dr. Nagy László (Encs), Balogh Lászlóné, Pappné Szalka Magdolna (Ózd), Török János, dr. Csizmadia László (Ónod), Ducsa Attila, Ujj Péter, Godzsák Attila (Sátoraljaújhely) és Nagy István (Cigánd). A hat napon át tartó konferenciasorozaton számos színvonalas előadást hallhattak az érdeklődők a következő fő témakörökben: *Hétköznapok reformációja*, *A*

¹ Laudációját lásd: *Szülőföldünk* 36-37. Miskolc, 2017. 145.

Dr. Gyulai Éva előadást tart
a 2017. évi közgyűlésen

reformáció szerepe nemzetünk történetében, A reformáció hatásai a népi műveltségben, A reformáció kisugárzása az irodalomra, művészetre, iskolakultúrára.

A nyári honismereti akadémia záróakkordjaként megrendezésre került Mezőkövesden az a találkozó, melyen a Honismereti Szövetség, a B-A-Z. Megyei Honismereti Egyesület vezetői, valamint az akadémia szervezésében részt vevő csoportunk értékelték és összegezték a tapasztalatokat. Debreczeni-Droppán Béla elnök gratulált az akadémia színvonalas megrendezéséhez, a nagy létszámú részvételhez, a tartalmas, jól előkészített programokhoz, az újításokhoz. Kiemelte, hogy a sárospataki önkormányzat és a Református Teológia Akadémia vezetői milyen sokat segítettek a rendezvény megszervezésében és lebonyolításában. Valóban sokat dolgoztunk a 2016. augusztusi előkészítéstől a lebonyolításig, de megérte, minden résztvevő elismeréssel távozott Sárospatakról.²

Az őszi kiemelkedő eseménye volt a *Szülföldünk* 36-37. számának megjelentetése. A főszerkesztő dr. Bodnár Mónika, a szerkesztőbizottság tagja Titkos Sándorné és dr. Székelyné Forintos Judit. A kiadvány 200 oldal, 400

példányban látott napvilágot. Megújult címlappal jelent meg, melyen feltüntettük a 2016-ban elfogadott logókat, melyet a sajtóvámosi Horváth Bence készített. A periodikát megkapták egyesületünk tagjai, a szerzők, honismereti társszervezetek.

2017-ben 12 új tag csatlakozott egyesületünkhöz. Az idősebbek közül többen távoztak, meghalt Laki-Lukács László, dr. Ágoston István, dr. Sándor Endre. Haláluk nagy veszteség valamennyiünk számára.

Egyesületünk tagja, Burdigáné Csoma Mária a *borsodhonismeret.lapunk.hu* című honlapunkat 2012. V. 21 óta folyamatosan működteti és frissíti, látogatottságunk havi szinten 600 fő.

Az országos GULÁG emlékversenyen a Fáy András Görögkatolikus Közgazdasági Szakgimnázium csapata 3. helyezést ért el, egyik felkészítő tanárunk Elek Józsefné tanárnő, vezetésünk tagja.

Rendszeresen részt vettünk a Civil Fórum rendezvényein. Fontosabb rendezvényeinkről a helyi média tudósított (kevesebb, mint az előző évben).

Támogattuk a Honismereti Szövetség országos akcióit, rendezvényeit. Megyénkből az országos elnökség alelnöke dr. Rémiás Tibor, tagok Titkos Sándorné és dr. Székelyné Forintos Judit.

Részt vettünk a következő országos rendezvényeken: A Honismereti Szövetség és a Vas Megyei Honismereti Egyesület háromnapos konferenciát rendezett *Nagy elődök – mai példaképek* címmel a Honismeret Napja meghirdetésének 10. évfordulóján Szombathelyen, 2017. március 24-26. között. A rendezvényen egyesületünk is képviselve volt 8 fővel, Titkos Sándorné *Visszatekintés az elmúlt 10 évre* címmel korreferátumot tartott, beszámolt a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei honismereti egyesületek munkájáról.

2017. november 2-5. között Veszprémben került megrendezésre a XXII. Országos Ifjúsági Honismereti Akadémia. Témája: *Mesterségek környezetemben*. 2 fő vett részt Kazincbarcikáról ill. Putnokról, Tóth Hanna és Tóthné Győr Erzsébet.

A IV. Hon- és Népismereti Konferencia 2017. november 17-19. között Szekszárdon volt, témája: *A honismereti szakkör az iskolában és iskolán kívül*. Két fő vett részt egyesületünkből, Dudas Éva és Kalóz Fruzsina.

Marjalaki Kiss Lajos és utódai címmel rendeztünk konferenciát 2017. december 12-én Miskolcon, a MAB Székház nagytermében. A konferencia főszervezője Bodnár Mónika volt. A neves tudósra születésének 130., halálának 45.

² A XLV. Országos Honismereti Akadémiáról részletesebben lásd: *Szülföldünk* 36-37. Miskolc, 2017. 43-53.

Evva Margit köszöntése Encsen

évfordulója alkalmából emlékeztünk. A konferenciát megelőzően ünnepélyesen megkoszorúztuk Marjalaki Kiss Lajos sírját, majd az akadémiai székházban 12 előadás hangzott el Marjalaki Kiss Lajosra és a közelmúltban elhunyt megyebéli honismereti kutatókra emlékezve az emlékülés több mint 100 fős közönsége előtt.³

Az Ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör fennállásának 55. évfordulója alkalmából 2017. november 24-én, pénteken egésznapos ünnepi megemlékezést tartott. A rendezvény az Ózdi Muzéalis Gyűjtemény és Gyártörténeti Emlékpark épületénél vette kezdetét, ahol emléktáblát avattak az alapítók tiszteletére. Az Olvasó Egylet Kisgalériájában az elmúlt 55 esztendő tárgyi emlékeiből nyílt kiállítás. Ezt követően az Adorján-teremben emlékülésre került sor.

Az Abaúji Honismereti és Helytörténeti Egyesület 10 éve, 2007-ben alakult meg. Részt vettünk decemberben az ünnepi megemlékezésen, ahol köszöntöttük Evva Margitot, az egyesület alapítóját.

2017-ben eleget tettünk minden adminisztrációs kötelezettségünknek: regisztráltunk a Cégek-pubban, elszámoltunk az előző évben az adó 1%-ából kapott költségekkel (66.645 Ft) és a pályázati költségekkel.

A 2018-as év

Két szomorú esemény történt 2018-ban: elhunyt Kalló Lászlóné, aki 2001-2006 között egyesületünk elnöke volt és Evva Margit, az Abaúji Honismereti és Helytörténeti Egyesület alapítója, elnöke. Emléküket megőrizzük.

2018. március 22-én ünnepi taggyűlést tartottunk II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtárban. Az elnökség beszámolója után az egyesület gazdasági tevékenységéről Bózsvari József, az ellenőrző bizottság elnöke olvasta fel összefoglalását. Elmondta, ebből a szempontból is sikeres évet zárhatunk, kaptunk a nyári akadémia szervezésére pályázati pénzt, valamint támogatták a periodika kiadását is, örültünk a befolyt 1%-oknak, melynek összege évről-évre kicsivel emelkedik.

A tagság kézfelnyújtással egyöntetűen elfogadta a 2017. évi honismereti munkáról és a gazdasági tevékenységről szóló beszámolót.

Dr. Bodnár Mónika, egyesületünk titkára ismertette a 2018. évi munkatervet. Következő napirendi pontunk a *Szülőföldünk* legújabb, 36-37. számának bemutatása volt, amit Dr. Bodnár Mónika, a kötet szerkesztője tett meg. Igényes, szép kivitelű a kiadvány. A fedőlap baloldali részét történeti vármegyék címerei díszítik, középen az egyesület logója látható (büszkéek vagyunk, hogy több mint egy éve rendelkezik saját logóval az egyesületünk). A fedőlap közepén az előző nyáron, Sárospatakon megrendezett honismereti akadémia szalagja található, amely emléket állít az általunk szervezett, jól sikerült rendezvénynek.

Ünnepi taggyűlésünk záróakkordjaként Dr. Gyulai Éva előadást tartott *A '48-as politika és közélet csúcán: Szemere Bertalan és családja* címmel. A professzor asszony előadása mindig magával ragadó, sok új információt nyújtó és gazdag képanyagok megjelenítésében is, nem volt ez másként most sem.

Az ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör 2018. március 26-án, a Honismeret napja alkalmából ünnepi megemlékezést tartott az Olvasó Egylet Székházának Mizerák István Termében. A rendezvényt a Széchenyi István Katolikus Gimnázium és Szakgimnázium tanulói zenés irodalmi műsorral színesítették, Elek Éva tanár vezetésével. A megemlékezés előadója Döbör Istvánné volt.

Az Abaúji Honismereti és Helytörténeti Egyesület Hírharangjának aktuális számában Horváth Csabáné, Panyuscsik Jánosné, Szabó Sándorné, dr. Szalipszki Péter írásait olvashatjuk. A

³ Erről részletesebben jelen kötetünkben tájékozódhatnak az érdeklődők.

A győri honismereti akadémia megyei résztvevői

cikkeket és fotókat dr. Nagy László szerkesztette igényes, tartalmas kiadvánnyá.

2018. július 2-án vette kezdetét Győrben a XLVI. Országos Honismereti Akadémia, melyen egyesületünkben rekord számban, 19-en vettünk részt. A rendezvény témája a víz, fővédnöke Dr. Áder János, Magyarország Köztársasági Elnöke volt, aki a nyitó napon előadást is tartott. A Honismereti Szövetség elnöke, Debreczeni-Droppán Béla a hagyománynak megfelelően átadta a Honismereti Szövetség kitüntetéseit, megyénkben kiváló honismereti munkája elismeréseként Dicsérő Oklevelet kapott: Bózsvári József (Kazincbarcika), Bukodiné Sólyom Ilona (Kazincbarcika, Szalézi Szent Ferenc Gimnázium), Mátyus Balázné (Miskolc, Zrínyi Ilona Gimnázium), Ráczné Földesi Csilla (Encs), Tarnóczi József (Ónod) és ifj. Vass Tibor (Ózd). A honismereti munka támogatásáért Dicsérő Oklevelet kapott a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár (Miskolc) és Oláh Zsolt Béla (Ózd).

A Honismereti Szövetség vetélkedőt szervezett a Kárpát-medence középiskoláskor számára *A kiegyezés és a dualizmus korának művelődéstörténete* témakörben. Térségünkben 4 csapat jelentkezett: a miskolci Zrínyi Ilona Gimnáziumból 2 csapat, a szintén miskolci Fáy András Görögkatolikus Közgazdasági Szakgimnáziumból

1 csapat, Kassáról 1 csapat. A kassai Márai Sándor Magyar Tanítási Nyelvű Gimnázium csapata megnyerte a vetélkedőt, a Fáysok Elek Józsefné felkészítő tanár irányításával a döntőben előadásukra a legtöbb pontot kapták.

Honismereti Kutatók Napja címmel rendezett egyesületünk könyvbemutatót és szakmai előadást a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár nagytermében 2018. április 17-én. A rendezvényen dr. Szalipszki Péter történészt tartott előadást *A megyebeli nemesség szerepe a történelmi segéd tudományok kialakulásában és művelésében* címmel. Béres Beáta a miskolci mozi történetéről írt könyvét mutatta be. Köteles Ágoston, aki személyes sorsában is érintett volt a tragikus eseményekben, kiadványában a málenkij robotra, valamint a kényszermunkára elhurcolt felvidéki áldozatoknak állít emléket. Könyvének címe: *Csak azok a kaukázusi sakálók ne üvöltöznének már... – Az erőszakkal elhurcolt felvidéki keresztények szovjet rabságban.*

2018. április 20-án Gödöllőn Országos Kiadványszerkesztő Konferencián vett részt az egyesületünk négy tagja, ahol Titkos Sándorné előadást tartott megyei honismereti kiadványainkról.

Egyesületünk tanulmányi kirándulást szervezett Borsodszirák, Boldva, Edelény, Szendrő

településekre május 12-én abból a célból, hogy jobban megismerjük megyei értékeinket. Anyagi támogatást pályázati úton kaptunk a Honismereti Szövetségtől. A települések kincseit és hagyományait mindenhol helyi idegenvezetők segítségével ismerhettük meg. A program fő szervezője Csirmazné Cservenyák Ilona volt. Sokat tanultunk a tanulmányúton, mindenki jól érezte magát.

A XXIII. Országos Ifjúsági Honismereti Akadémián augusztus 13-17. között, Szigetváron 5 fővel vettünk részt. Fedor Laura, Juhász Virág és Sidlovics Eszter a Zrínyi Ilona Gimnáziumból előadást tartottak térségünk lakodalmi szokásairól, Tóth Hanna a kazincbarcikai Szalézi Szent Ferenc Gimnáziumból a gömöri ízeket mutatta be.

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc 170. évfordulója és Görgei Artúr születésének 200. évfordulója emlékezve egyesületünk társrendezőként interdiszciplináris konferenciát szervezett Miskolcon, a MAB Székházában szeptember 19-én. A konferencia teljes programja és az egyes előadások jelen kötetben olvashatók.

Október 5-én tartottunk emlékkonferenciát Encsen Ragyolczi Csoma József akadémikus, helytörténész, régész, heraldikus, genealógus születésének 170. évfordulója alkalmából. Erre a rendezvényre az encsi székhelyű Abaúji Honismereti és Helytörténeti Egyesülettel közös szervezésben került sor. Kiváló történészek tartottak előadásokat a sok érdeklődő előtt: Gyulai Éva: *Csoma József genealógiája*, Bodnár Mónika: *Naplók a Csoma család hagyatékából*, Kőmíves Tibor: *Hivatal és hivatalnokok Kassa adminisztrációjában (1835-1865)*, Szalipszki Péter: *Domján Elek történetírói működése fancsali lelkészége idején (1897-1907)*, Csiki Tamás: *Abaúji birtokosok a 19. században*, Csorba Csaba: *Nemesítés és címerek a török kori Magyarországon*.

A 2018. október 5-én elhunyt Evva Margit. Utódja az Abaúji Honismereti Egyesület élén dr. Nagy László jogász lett, aki az *Abaúji Hírharang* szerkesztője is.

A 45. Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázat értékelésére november 21-én került sor a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár nagytermében. A pályamunkák értékelését a Herman Ottó Múzeum szakemberei és egyesületünk vezetői (Bodnár Mónika, Spóner Péter, Békési Gábor, Hazag Ádám, Vámosi Katalin, Sárközi Ágnes, Viszóczy Ilona, Hajdú Ildikó, Titkos Sándorné) végezték, kategóriánként minősítették a beérkezett munkákat. Dr. Bodnár Mónika, az egyesület titkára ismertette az eredményeket, elmondta, hogy valamennyi gyűjtőmunka színvonalas, tartalmas volt, a bírálóbizottság fontosnak ítélte a saját kutatómunkát, a téma eredetiségét, fotók vagy az eredeti dokumentumok csatolását.

Egy negatívumot említett csupán az előző évi pályázatokhoz viszonyítva, hiányolta a fiatal kutatók aktivitását.

A Honismereti Szövetség országos honismereti-helytörténeti pályázatot hirdetett ifjúsági és felnőtt kategóriában. Az ünnepélyes eredményhirdetés a Magyar Nemzeti Múzeum Pollack Mihály termében 2018. december 14-én volt. Megyénk helytörténeti kutatói jelentős eredményeket értek el. Az ózdi Vass Tibor második helyezett, Bánfalvi László harmadik lett felnőtt kategóriában. Az ifjúsági kategóriában első lett Tóth Hanna Putnokról. Holopce Péter Alsódobszáról könyvtalomban részesült. Büszkéek vagyunk helytörténeti kutatóinkra, örülünk, hogy sokan foglalkoznak térségünkben honismereti kutatásokkal.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület 2018. évi programjait a Honismereti Szövetség és Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata Mecénás Alapja támogatta. Az adók 1%-ából 62.139 Ft-ot kaptunk.

2019-es tevékenység

Szomorú eseményről kell megemlékeznünk: 2019. augusztus 13-án elhunyt Hadobás Pál, aki 2007-2013. között volt egyesületünk elnöke. Edelény város díszpolgára volt, a Művelődési Központ, Könyvtár és Közérdekű Muzeális Kiállítóhely korábbi igazgatója.

Kegyelettel emlékezünk Bodon Gabrielára, az Istvánffy Gyula Honismereti Pályázat egyik díjazottjára, aki 2019. március 31-én, életének 88. évében hunyt el a sajóbábonyi idők otthonában. Hamvait 2019. április 15-én helyezték el a gömörhorkai családi sírboltba.

Egyesületünk március 22-án tartotta a Honismeret Napja alkalmából ünnepi megemlékezését és közgyűlést. Dr. Fazekas Csaba tartott előadást *Az 1919-es események értékelésének változásai az elmúlt 100 évben* címmel. Az előadás sok izgalmas kérdést vetett fel, az 1919-es eseményeket a legújabb történeti kutatások eredményeit felhasználva elemezte. A tagság nagy tapsal köszönte meg a nagyszerű élményt nyújtó előadást. A 2018. évi egyesületi munkáról fotókkal illusztrálva Titkos Sándorné elnök, a 2018. évi gazdasági helyzetünkről Bózsári József, az ellenőrző bizottság elnöke beszélt. Bózsári József elmondta, ebből a szempontból is sikeres évet zárhattunk, örültünk a befolyt 1 %-os összegnek. A Mecénás Alapból és Miskolc alpolgármesterétől kaptunk 50.000-50.000 Ft-os támogatást. A tagság kézfelnújtással elfogadta a 2018. évi honismereti munkáról és a gazdasági tevékenységről szóló beszámolót. Ezt követően Dr. Bodnár Mónika ismertette a 2019.

Könyvbemutató a Zrínyi Ilona Gimnáziumban 2019. október 17-én

évi munkaterv javaslatot és meghirdette a 46. Istvánffy Gyula Honismereti Pályázatot.

A Honismeret Napja alkalmából a Honismereti Szövetség Budapest egyik gyönyörű neobarokk épületében, a Duna Palotában tartott megemlékezést 2019. március 24-én. A rendezvény témája: Helytörténeti tankönyvek, kiadványok módszertani bemutatója. Az eseményen az ország lelkes honismerői vettek részt. Megyénket öten képviseltük: Horváth Csabáné, Farkas Ferenc, Farkas Ferencné, Tóth Tamás és Titkos Sándorné.

A Honismereti Kutatók Szakmai Napját 2019. május 7-én tagjaink és a honismeret iránt érdeklődők számára szerveztük meg a Herman Ottó Múzeumban. A 46. Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázatra pályázni szándékozókat muzeológusok bevonásával segítettük a pályázati téma kiválasztásában, megvitattuk a pályamunka megírásának módszertani kérdéseit.

A megyénk településeivel foglalkozó honismereti kiadványok megjelenését igyekszünk megismertetni tagságunkkal és az érdeklődőkkel. Ezt szolgálják az általunk szervezett könyvbemutatók, melyekre két alkalommal került sor: február 17-én a Földes Ferenc Gimnáziumban és október 17-én a Zrínyi Ilona Gimnáziumban. Dr. Bodnár Mónika etnográfus, egyesületünk titkára a *Szülőföldünk* honismereti peridikáról beszélt. Fehér

József, a sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Múzeum nyugalmazott igazgatója bemutatta a *Királyhelmeccről indultunk* és a *Pásztor Emil tanár úr* című köteteket. Dr. Rémiás Tibor, a nyíregyházi Jósza András Múzeum igazgatója beszélt a nyomdai kiadások technikájáról, a megjelenítés útjáról, módjáról. Bemutatásra került többek között *Alacska kismonográfiája*, a *Templomok és hitélet Sajóbáonyban* és a *Derenk 300* című kötet.

A Zrínyi Ilona Gimnáziumban Olajos Csaba ajánlotta figyelmünkbe Hideg Ágnes és Csáky Tamás szerzőpárostól a szirmai kastélyról szóló könyvet. Az épületet a településre bevándorolt Klein család építette, Lechner Ödön tervezte. Sajnos már csak a virtuális változata létezik ennek a szép kastélynak.

Reiman Zoltán *Miskolc a várad, az életed* című könyvét Lichtenstein Raymond mutatta be, és beszélgetett a szerzővel a készülő új könyvről is. *Jósvafői Helytörténeti Füzetek* címmel egy megyei kistelepülés helytörténeti sorozatát mutatta be Szmorad Ferenc, a kiadványsorozat egyik szerkesztője.

Közgyűlésünk döntése alapján május 12-én tanulmányi kirándulást szerveztünk tagjaink számára Mezőkövesdre abból a célból, hogy megismerkedjünk ezzel a térséggel. Csirmazné Cservenyák Ilona nagy szeretettel fogadott bennünket.

Könyvbemutató a Földes Ferenc Gimnáziumban 2019. február 17-én

A 2019. május 12-i mezőkövesdi honismereti kirándulás résztvevői

Tanulmányutunk részeként a Hadas városrészben megnéztük a tájházakat, sétáltunk – igaz, esőben – a hangulatos, jellegzetes, 19. századi utcácskákban, ellátogattunk több kézműves házba. Felkerestük a Matyó Múzeumot, Kisjankó Bori népművész szülőházát, a mézeskalácsost, a fazekasműhelyt. A finom ebédet a Millennium étteremben fogyasztottuk el. Utunk utolsó állomása a Városi Galéria volt. Vezetőnk a neves mezőkövesdi festőművész, Laczkó Pető Mihály volt. Felejthetlenné tette ezt a mezőkövesdi programot Csirmazné Cservenyák Ilona kedvessége, a Nyugdíjas Klub vendéglátása, a matyó szív, a finom sütemények, pogácsák. Köszönjük ezt a szép napot Ica, Mezőkövesd! Szívvel ajánljuk mindenkinek, hogy látogasson el a matyó fővárosba, nézze meg nevezetességeit, különösen a Takács István kiállítást! Életre szóló emléket kap az ott eltöltött idő alatt!

Kiemelt programunk volt a XLVII. Országos Honismereti Akadémia Nyíregyházán, július 7-12. között, ahol 16 fővel vettünk részt. Ezen az eseményen adta át Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke a szervezet elismeréseit. Egyesületünkben részesült Dr. Bodnár Mónika, egyesületünk titkára, a miskolci Herman Ottó Múzeum Történelmi és Néprajzi Tárának vezetője. Az országban öten vehettek át ilyen

elismerést. A Honismereti Szövetség elnöksége a honismereti mozgalomban végzett kiemelkedő munkájáért Emléklapot adományozott 11 megyebeli honismereti kutatónak: Benyhe László (Ózd), Elek Éva és az ózdi SZIKSZI diákjai, Nyíri Péter (Sátoraljaújhely), Szabó Ferencné (Miskolc), Percsényi Mihály (Bodroghalom), Tóth Mihály (Bodrogszerdahely), Kopasz József (Nagytárkány), Zvolenszky Gabriella (Királyhelmece), Bánfalvi László (Ózd, Eger), Szlovák Sándor (Mezőkövesd), Dr. Szedresi István (Mezőkövesd). A szervezésben oroszlánrészt vállalt Dr. Bene János történész-muzeológus, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei egyesület elnöke és Dr. Rémiás Tibor, a Jósa András Múzeum igazgatója. Az akadémia idei témája a nemesség és arisztokrácia hazai történelmi szerepe volt. A nyitórendezvényt július 8-án, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Megyeházán tartották. Kedves szavakkal köszöntötte a résztvevőket Horváth Zita, az Emberi Erőforrások Minisztériumának helyettes államtitkára, aki korábban tagja volt egyesületünknek. A nyitó előadást Dr. Csorba László tartotta: *A nemesség szerepe a magyar történelemben* címmel. Szerdán Dr. Bodnár Mónika *A Serényiek hatása a gömöri népeletre* címmel tartott nagyszerű előadást. Az akadémia programjaiban mindig a negyedik nap a tapasztalatcsere napja, amikor a megye települései mutatkoznak be. Ezúttal három

A nyíregyházi honismereti akadémia megyei résztvevői

útvonalra mehettünk, amelyből mi a nyírségi körutat jártuk be Dr. Rémiás Tibor és Holmár Zoltán idegenvezetésével (Baktalórántháza: Dégenfeldkastély – Kállósemjén: Kállay-kúria – Máriapócs - Nyírbátor: Báthori István Múzeum és templomok – Vaja: Vay Ádám Múzeum). Az előadások, a résztvevők, a beszélgetések és a kirándulás szinte minden évben felejtetlenné teszik ezt a rendezvényt. A rendezők kiválóan előkészítették és megszervezték ezt az akadémiát.

A XXIV. Országos Ifjúsági Honismereti Akadémián július 30 – augusztus 4. között Kőszegen 4 fővel vettünk részt. Témája: *Arcok és harcok - hősök, példaképek, hazafiak a történelemben* volt. Megyénkből a Honismereti Szövetség felhívására 4 pályázatot nyújtottunk be: a Fáy András Szakgimnázium diákja Miskolcra, Göri Gergely iskolájuk névadójáról beszélt (felkészítő tanár Elek Józsefné Farkas Emőke). A miskolci Andrassy Gyula Gépipari Szakgimnázium és Szakközépiskola diákja, Csóka József, (felkészítő tanár Tatárné Cselei Csilla) Futó Sámuel történetét mutatta be, aki az 1848-49-es forradalom és szabadságharc idején élt és teljesített hősi katonai szolgálatot. Kovács Karina, az Ózdi József Attila Gimnázium, Szakgimnázium és Kollégium diákja (felkészítő tanár: Tuzáné Mák Zsuzsanna) Borbély-Maczky Emil, Borsod vármegye és – rövid ideig – Miskolc törvényhatósági jogú város főispánjának életéről írt. A putnoki Serényi grófi családról Tóth Hanna (Putnok) készített előadást. Bajnok Máté és Bárány Donát a Földes Ferenc Gimnázium tanulói Miskolcra (felkészítő tanár:

Horváth Ibolya) Oláh Miklós mártírhaláláról írtak. Nagy élmény volt Kőszegen az Országos Ifjúsági Honismereti Akadémia programjain jelen lenni. Köszönjük a szervezők mindenre odafigyelő, áldozatos munkáját!

A jászberényi Hon- és Népismereti Konferencián 2019. november 8-10. között Detrik Debóra vett részt egyesületünk képviselőjeként, Mezőkövesdről. A téma: *Az ünnepi hagyományok feldolgozásának és átadásának módszertana*. A résztvevők egyetemisták, kezdő tanárok voltak. Az előadások arról szóltak, hogy az iskolában hogyan tudjuk a gyerekeket játékos módon megtanítani a jeles napokra, népi ünnepekre. A második napon Szolnokra, a Damjanich János Múzeumba látogattak el. Itt is volt három, nagyon izgalmas program, a Jász Múzeumban Hortiné Dr. Bathó Edit nagyon lelkesen beszélt a jászok történetéről, majd este egy jász viselet bemutatóval is készültek a vendéglátók, ahol 20 szereplő segítségével mutatták be a jász viseletet, a honfoglalástól egészen a farmer megjelenéséig. Harmadnap a Jász Múzeumban volt egy igazán érdekes és értékes tárlatvezetés. Jó lenne, ha erre a Hon- és Népismereti Konferenciára megyénkből több egyetemista eljutna.

2019. december 2-án a Miskolci Akadémiai Bizottság Erzsébet téri székházában térségünk egyik neves honismereti kutatóját, Dr. Kovács Dánielt köszöntöttük, aki 2019 decemberében töltötte be 90. életévét. Megyénk honismereti mozgalmának egyik legkiválóbb munkása és szervezője az 1980-as években Kovács Dániel volt.

1981-től irányításával működött Miskolcon a HNF Honismereti Bizottsága, 10 éven keresztül szerkesztette a *Szülőföldünk* megyei honismereti periodikát. Munkássága a legkiemelkedőbbek közé tartozik. A MAB díszterméte a nehéz útviszonyok és a rossz idő ellenére megtöltötték Dani bácsi volt tanítványai, munkatársai, tisztelői. Fehér József, a sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Múzeum nyugalmazott igazgatója levezető elnökként köszöntötte a megjelenteket. Elsőként Ujváry Mária, a putnoki Gömöri Múzeum vezetője megható verssel üdvözölte volt tanárát. Ezután a Dombovári János által vezetett sátoraljaújhelyi Lavotta kamarazenekar játékában gyönyörködhetünk. Ezt követően Dr. Kováts Dániel maga mutatta be legújabb könyvét, önéletírásának első kötetét, az *Egynapi járőföldet*. Életéből 30 évet ölel fel ez a 488 oldalas mű. Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke beszédében meleg szavakkal köszönte meg mindazt a példamutató munkát, amit Dr. Kováts Dániel a honismereti mozgalomban napjainkig végez. A köszöntést sokan követték, többek között Szamosvölgyi Péter, Sátoraljaújhely polgármestere, Petercsák Tivadar néprajzkutató, az MTA doktora, Fehér József, a Kazinczy Ferenc Társaság korábbi elnöke, aki babérkoszorút adott át, Tóth Arnold etnográfus, a Herman Ottó Múzeum tudományos titkára, Titkos Sándorné, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület elnöke. Köszöntötte Dani bácsit volt sárospataki főiskolai kollégája, Gallainé Molnár Judit, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület részéről Pál Lászlóné, korábbi titkár, Szabó Ferencné óvónő, szintén egykori diákja, valamint a sátoraljaújhelyi gimnázium régi diákjai, akiket 1967-ben tanított Kováts Dániel. A földszinti könyvtár tárlóiban dr. Székelyné Forintos Judit a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei

Honismereti Egyesület titkára kiállítást rendezett Dr. Kováts Dániel könyveiből. A program végén a MAB Székház klubjában állófogadáson köszöntöttük az ünnepeket.

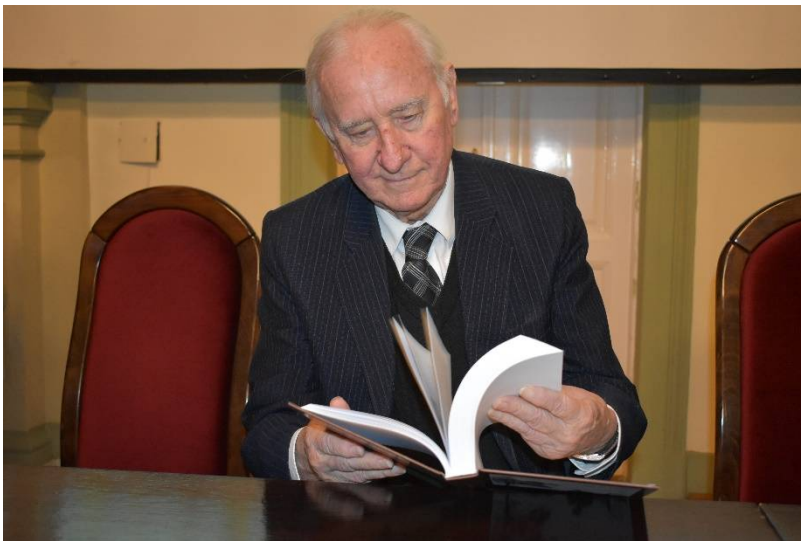
Egyesületünk 2019. évi programjait a Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzatának Mecénás alapja 50 000 Ft-tal és a NEA 200 000 Ft-tal támogatta. Az adók 1%-ából 67 111 Ft-ot kaptunk. Köszönjük mindazok munkáját, akik támogatják, segítik megyénkben a honismereti mozgalmat!

Tagszervezeteink életéből

Az Abaúji Honismereti Egyesület kezdeményezésére Encs Város Önkormányzata 2019. szeptember 11-én emléktáblát állított Balogh János hegedűművész tiszteletére. A rendezvény és az ünnepi műsor szervezésében részt vett az Abaúji Honismereti Egyesület, közreműködtek a Szent László Katolikus Iskola diákjai. Meglepetésként Lenkey Csaba hegedűművész hegedűjátékában gyönyörködhetünk. Az avatást követően istentiszteletre került sor a fűgödi református templomban.

Az Abaúji Honismereti Egyesület együttműködve Encs Város Önkormányzatával és az Encsi Városi Művelődési Központtal, Encs első írásos említésének 800., várossá nyilvánításának 35. évfordulója alkalmából konferenciát szervezett 2019. október 4-én, melyen egyesületünk tagjai közül dr. Gyulai Éva, dr. Bodnár Mónika, dr. Szalipszki Péter és dr. Nagy László tartott előadást.

Az ónodi Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Egyesület programjai között kiemelt szerepe volt a Rákóczi év eseményeinek. Az ősz során neves előadókat hívtak meg, akik színvonalas előadásokat tartottak a nagyságos fejedelem neveltetéséről, életútjáról, birtokairól és a magyarokban élő emlékezetéről. Felidéztek az ónodi országgyűlés 250. és 260. évfordulója alkalmából előadott történelmi színdarab képeit. A művet Barabás Tibor írta *Kibontott zászlók* címmel és a helyi lakosokból szerveződött műkedvelő színtársulat adta elő. Az általános iskolások számára vetélkedőt szerveztek II. Rákóczi Ferenc életéről. Az egyesületi tagok is végeztek kutatómunkát, amit ismertettek a közösség tagjaival.

Dr. Kováts Dániel születésnapjára köszöntése, az ünnepeket bemutató *friszen megjelent könyvét 2019. december 2-án.*

BESZÁMOLÓ A SZIGETVÁRI IFJÚSÁGI HONISMERETI AKADEMIÁRÓL

Sidlovics Eszter – Fedor Laura

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület képviselőjében 2018. augusztus 13-17. között részt vehettünk a 23. Országos Ifjúsági Honismereti Akadémián. Felejthetetlen öt nap részesei voltunk Szigetváron. A Zrínyi Ilona Gimnáziumból korábbi honismereti versenyeredményünk alapján Fedor Laura, Juhász Virág és Sidlovics Eszter, a kazincbarcikai Szalézi Szent Ferenc Gimnáziumból pedig Tóth Hanna, aki az Istvánffy honismereti pályázaton elért eredménye elismeréseként vehetett részt ezen a rendezvényen.

Az idei év témája a gasztronómia volt, ezt a tavalyi résztvevők szavazták meg. A diákok egy része korreferátumot adott elő, melyeket az érdekes előadásokkal társítva a szigetvári Dzsámiban hallgathattunk meg. A meghívott vendégek közül előadott többek között Gundel János, aki Gundel Károly unokája. Ez az előadás tetszett nekünk a legjobban.

A hét során betekintést nyerhettünk a különböző tájegységek különböző gasztronómiai sajátosságaiba és hasonlóságaiiba. Kóstolhattunk csebényi birkapörköltet, töltöttkáposztát, kukoricás levest és egyéb specialitásokat. Megcsodálhattuk a zselici tájat, és megtekinthettük az ibafai pap fapipájának másolatát is. Egyik délután táncházat tartottak számunkra, ahol elsajátítottuk az ördög-tánc technikáját, de a somogyinak is parkettördögei lettünk.

A csodás hetet Szigetváron a Várbaráti Kör tagjainak és elnökének, Varga Zoltánnak, Dr. Vass Péter polgármesternek, a Baranya Honismereti Egyesület elnökének, Gál Andrásnak, valamint a Honismereti Szövetség elnökének, Debreczeni-Droppán Bélának és titkárnak, Végső Istvánnak köszönhetjük. A rendezvény során rengeteg élménnyel és tudással

gazdagodhattunk, melyeket az iskolapadban nem tanulhattunk volna meg. Ajánljuk mindenki figyelmébe az Ifjúsági Honismereti Akadémiákat és reméljük, hogy jövőre több borsodi diák is részt vesz ezen az eseményen.

Szigetváron az OIHA-n a borsodi lányok 2018-ban

A szigetvári IHA megyei résztvevői, Tóth Hanna, Juhász Virág, Fedor Laura, Sidlovics Eszter és kísérőjük, Titkos Sándorné

BESZÁMOLÓ A LÉVAY JÓZSEF CENTENÁRIUMI EMLÉKPROGRAMRÓL

Varga Gábor

2018-ban zárult a Lévy József Centenárium Emlékprogram, mely a költő, műfordító, gimnáziumi tanár, főjegyző halálának 100. évfordulóját kívánta méltó módon megünnepelni. Ennek érdekében 2015-ben négy miskolci intézmény – a Miskolci Egyetem BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézete, a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, a Herman Ottó Múzeum és a MNL Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára – fogott össze, hogy felmérjék és közvélemények mindazt a miskolci közgyűjteményekben fellelhető anyagot, ami Lévy személyéhez és munkásságához kötődik. Az ötletgazda dr. Porkoláb Tibor irodalomtörténész volt. 2018. június 11-én az emlékprogram záró rendezvényén a közreműködők beszámoltak közös munkájuk eredményéről: a megjelent monográfiáról és tudományos szövegkiadásról, az Emlékprogram honlapján elérhető Lévy-adattárról és az elmúlt években megvalósult rendezvényekről.

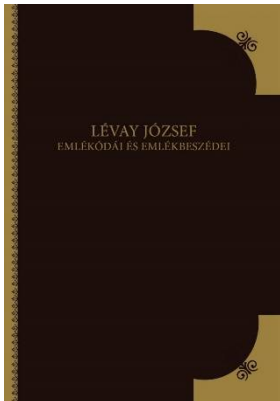
Lévy József (Sajószentpéter, 1825. november 18. – Miskolc, 1918. július 4.) költő, műfordító, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Borsod megye főjegyzője, a miskolci református gimnázium tanára. A helyi és országos közéletben is kiemelkedő szerepet vállaló politikus és irodalmi személyiség. Miskolcon egészalakos szobra áll, könyvtár, gimnázium, utca viseli nevét. Munkássága Miskolc szellemi öröksége, a városi értéktár része.

A Lévy József Centenárium Emlékprogram 2015 őszén az intézmények közös sajtótájékoztatójával és egy Lévy-kiállítással vette kezdetét. Az azt követő években a közgyűjteményi anyag felmérése, Lévy József könyvtárának kutatása, könyvgyűjteménye címdalainak és dedikációinak digitalizálása, illetve tudományos kutatás valósult meg. Dr. Porkoláb Tibor irodalomtörténész *Kultusz és felejtés. Lévy József irodalmi és társadalmi státusza* című kötete 2017-ben jelent meg. A 2018-as könyvhétre pedig sajtó alá rendezésében jelent meg a Lévy József emlékdátát és

emlékbeszédeit tartalmazó tudományos szövegkiadás.

Lévy József nem szónokként rögzült a közösségi emlékezetben. A kortársak elsősorban a költőt látták benne, az irodalomtörténet-írás – egészen a közelmúltig – kizárólag lírikusként tartotta számon. Szónoklatai nemigen kaptak szakmai figyelmet, pedig ez a jelentős szövegtár életművének egyik súlyponti részét képezi. Lévy kiváló szónok volt: fölényes birtoklója mind a beszéd megalkotásával, mind a beszéd előadásával kapcsolatos retorikai képességeknek. Így nagyon is érthető, hogy gyakran lépett fel emlékbeszédekkel és „verses emlékbeszédeknek” tekinthető emlékdátákkal a haza „nagy embereinek” és az irodalom jeleseinek az emlékezetét felújító eseményeken. Már Miskolcon tartott nagy szónoklatai (Kazinczy Ferencről, Széchenyi Istvánról, Palóczy Lászlóról, Szemere Bertalanról, Deák Ferencről, a báró Vay főispánokról) országos elismertséget hoztak neki. Borsod vármegyei főtisztviselői karrierjének sikeressége is összefüggésbe hozható ez irányú tehetségével. A nagytekintélyű tudományos és irodalmi testületek (a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy Társaság) is szívesen bízták meg őt szónoki képviselőjükkel: a legkülönbözőbb kommemorációs ceremóniakon tisztelt ódákkal és beszédekkel többek között Kazinczy Gábor, Tompa Mihály, Arany János és Toldy Ferenc emléke előtt. Míg költeményei – ha nem is könnyen, de – hozzáférhetőek gyűjteményes kötetekben, addig szónoklatai legfeljebb korabeli, olykor csupán néhány példányban fennmaradt periodikákban, kinyomtatványokban lelhetők fel. 1925-ben, születésének centenáriumára készülve ugyan felvetődött „politikai és ünnepi beszédeknek” kiadása, ám ez az elképzelés végül nem valósult meg. Emlékdátáinak és emlékbeszédeinek most megjelent gyűjteménye kilencvenhárom év elteltével, halálának századik évfordulóján – a Lévy József Centenárium Emlékprogram keretében – igyekszik törleszteni ezt az adósságot. – hangsúlyozta a könyvbemutatón Porkoláb Tibor, a kötet szerkesztője. A könyv a Miskolci Egyetem BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetében készült és a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár adta ki.

Az együttműködő intézmények közös honlapon (levay100.rfmllib.hu) mutatják be a miskolci gyűjteményekben fellelhető Lévyhoz

kapcsolódó dokumentumokat, tárgyi hagyatékot. A Lévy-adattár összegyűjti, rendszerezi és publikálja Lévy szerzői köteteit, autográf kéziratait – többek között a Kónya Paulinához írt több mint száz levelét –, a Lévy által szerkesztett vagy fordított köteteket, a költő tárgyi hagyatékát, a róla szóló szakirodalmat. A honlapon a könyvészeti és leíró adatok mellett digitalizált formában is publikálásra került Lévy József versesköteteinek és kézíratainak egy része. Ugyanitt böngészhető Lévy József közel 700 tételből álló könyvtárának jegyzéke, melynek alapja a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár online katalógusa. Az adattár elsősorban lelőhelyjegyzékként funkcionál, de a későbbiekben, megfelelő kapacitás esetén valamennyi feldolgozott dokumentum elektronikus példányainak publikálására is sor kerülhet.

A Centenárium Emlékprogram indulása után merült fel az igény arra, hogy a monográfia, a tudományos szövegkiadás, valamint a közgyűjteményi adatbázis mellett egy ismeretterjesztő előadásorozat is kerüljön megrendezésre a történettudomány, irodalomtudomány képviselői, történészek, irodalomtörténészek, muzeológusok közreműködésével. A havi rendszerességgel megrendezésre kerülő előadások célja volt, hogy a miskolciak jobban megismerjék Lévy József életét, irodalmi, tanári, politikai munkásságát, ezáltal pedig bepillantást nyerjenek a 19. századi Miskolc és Borsod vármegye politikai, társadalmi, oktatási, irodalmi és felekezeti életébe. A 2017 szeptemberében induló program előadói voltak dr. Ugrai János, dr. Fazekas Csaba, dr. Gyulai Éva, dr. Porkoláb Tibor, dr. Prokai Margit, dr. Dienes Dénes, Somorjai Lehel, Turbucz Péter.

Az Emlékprogram 2018. június 11-i záró rendezvényére a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár központi épületében került sor. Az Emlékprogram megvalósításában nyújtott közreműködésért szeretnék köszönetet mondani a könyvtár vezetése nevében is:

Porkoláb Tibornak az ötletért, és a tudományos kutatóso-

az együttműködő intézményeknek a közreműködésért, a HOM részéről Békési Gábor irodalmi muzeológusnak,

a Lévy József Református Gimnázium igazgatójának, Ábrám Tibornak, a tantestületnek és a diákoknak, akik a rendezvényeink rendszeres látogatói voltak,

a Lévy József Muzeális Könyvtár dolgozóinak: Gecse Ildikónak és Rónai Mónikának, valamint Verbiás Tibornak a Lévy-adattár létrehozásában végzett munkájukért,

Körtvélyesi Évának a szövegkiadás tördelői, technikai szerkesztői magas színvonalú munkájáért, a rendezvények meghívóinak elkészítéséért,

az előadásorozat előadóinak,

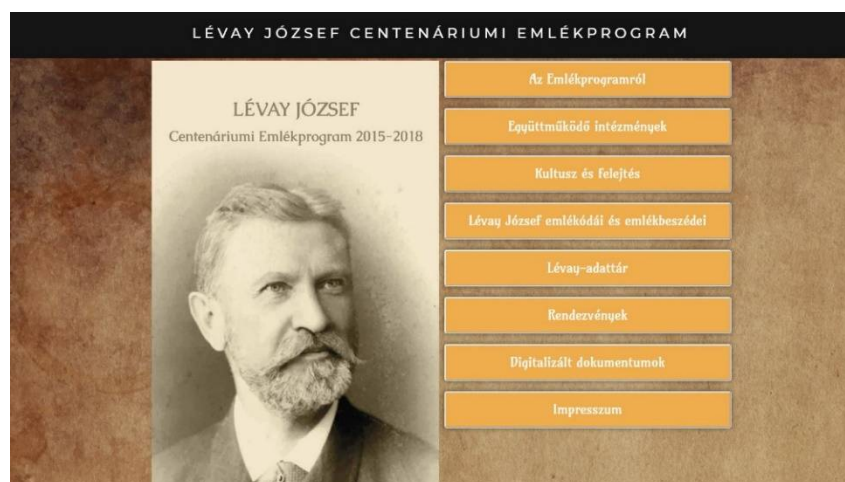
Csoma Józsefnek, a könyvtár rendszergazdájának a Lévy-adattár honlapjának elkészítéséért,

Csörnök Mariann volt PR-munkatársunknak a sajtóesemények szervezéséért,

valamint minden további támogatóknak, a rendezvények látogatóinak, résztvevőinek.

Az Emlékprogram nyitó sajtótájékoztatója

Az Emlékprogram honlapja

ÖRVÉNY-KŐ – LÁTÓ-KÖVEK – SZENTLÉLEK: CSAPATÉPÍTŐ FŐHAJTÁS

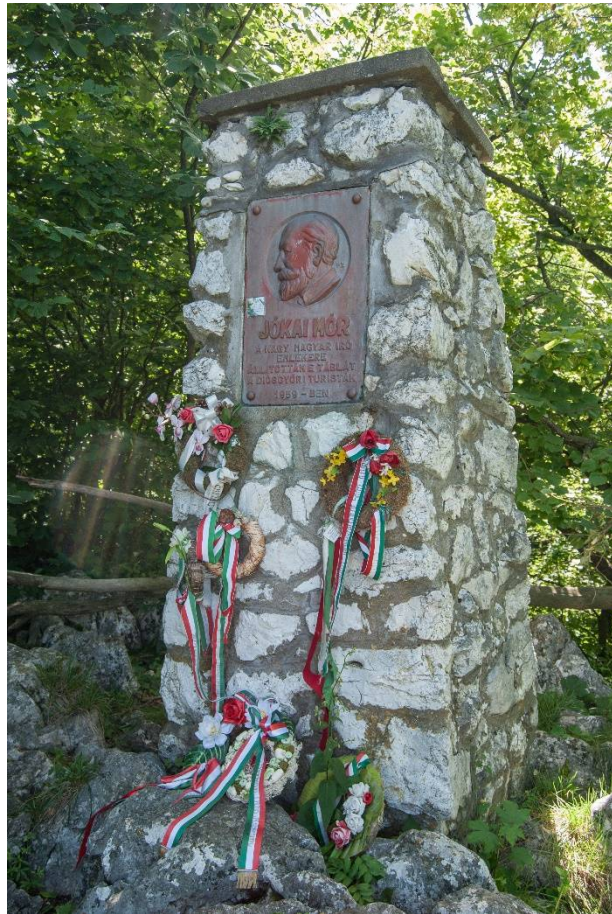
Békési Gábor

2019. július 1-én, az 1848–49. évi szabadságharc 170. évfordulójára emlékezve csapatépítő kirándulással kötöttük össze a kegyeleti tiszteletadást, amikor a Herman Ottó Múzeum kollektívájának nagyobb hányadával felkerestük az Örvény-kő tetején Jókai Mór emlékjelét, valamint a közvetlen környék nevezetességeit. A szervező ezúttal is a múzeum társadalmi rendezvényeinek lelkes „motorja”, Mészáros Viktória volt, akinek még az sem szegte kedvét, hogy az eredetileg május 6-ra tervezett eseményt szó szerint elfújta a szél.

A Garadna vasútállomás megállótól a sárga kereszt turistajelzés mentén indulva a Háromkúti-völgy és a meredek Arany-lépcső alaposan próbára tette a résztvevők elszántságát, de az út végén váró panoráma (és a finom ebéd ígérete) kárpótolt a nehézségekért. Az Örvény-kőhöz érkezve és a 773 méter magas fenséges mészkőszirttől letekintve megérez valamit az ember abból, miért nevezték korábban ezt a helyet Pogányoltárnak. A nemzet nagy mesemondója idős korában is romantikus látomást rajzolt köré *Tengerszemű hölgy* című önéletrajzi ihletésű regényében: *De a legnagyobb szerűbb tájkép-motívum volt, (melybe szerencsésen bele is buktam) maga az „Örvény-kőről” kínálkozó panoráma. Az Örvény-kő a Bükk hegység legmagasabb pontja. Tardonából nézve havasként kimagasló sziklagerinc, de amelynek tetejébe nagy kerülővel fel lehet jutni. Ez volt rendszeren a kóborlásaim végcélja. Fél nap oda, fél nap vissza, délben tüzet rakni targallyból a szikla lonkáján, pirított kenyérrel, szalonnával fejedelmi lakomát csapni, s aztán kiülve a szédületes szikla párkányára, megküzdeni a lehetetlen (nekem lehetetlen) festői feladattal. Jókai 24 éves fiatalember a világosi fegyverletétel évében, aki nagy reményekkel festőnek készül, de körülötte összeomlik az ország, ködbe burkolódik a bizonytalan jövő. Leendő felesége, a miskolci Laborfalvi Róza viszi magával Aradról, a megtorlás elől a kis bükki faluba, amely az ország földabroszain sincs feltüntetve, oda, ahol a világnak nincsen szája: Egy nyáron egy ősszel, egy télen bujdostam én ezekben az erdőkben, üldözöttje a hatalomnak. Házigazdám a derék Csányi Béni, nemes úr volt, földesúr. Álnév alatt rejtegettek, tudta mindenki, hogy bujdosó vagyok, senki sem árult el. A falut Tardonának hívták...*

A *fél napi járóföldre* lévő, kultikussá vált településre elgyalogolni nem vállalkoztunk, de a megemlékezés után megkoszorúztuk az 1959-ben emelt emlékoszlopot. Reméltük, hogy a Tardonáról minden évben ide zarándokló Jókai Emléktúra résztvevői majd friss csokraikkal csatlakoznak hozzánk. Tovább haladva a Látó-köveket látogattuk meg, majd a *hajdan paulinus barátok lakta* kolostort, a Jókai által is felkeresett romantikus középkori romkertet, melynek történetét Gyulai Éva történész kollégánk ismertette rögtönzött előadásban, s ahol Szolyák Péter igazgató úr számolt be a régészeti ásatások addigi eredményeiről.

Amíg a gót ablakok márvány faragványait lassan magába olvasztja a *körös-körül beláthatatlan rengeteg*, addig a kis csapatunk – testben és lélekben megerősödve – Ómassán keresztül tért vissza a jelenbe.

Jókai Mór emlékjele az Örvény-kő tetején.
(Fotó: Mészáros Viktória.)

EMLÉKTÁBLA BALOGH JÁNOS HEGEDŰMŰVÉSZNÉK

Horváth Csabáné

Encs Város Önkormányzata 2019. szeptember 11-én, halálának 10. évfordulóján emléktáblát állított Balogh János hegedűművész tiszteletére Encs - Fügödön.

Balogh János Sándor 1940. október 11-én született Fügödön. Szüleit korán elveszítette, édesapja 1943 februárjában eltűnt a Don-kanyarban, édesanyja 3 év múlva belehalt a bánatba. Az árván maradt 5 éves kislány betegeskedő nagynyja nevelte paraszti bölcsességgel és szeretetteljes szigorral keresztény hitre és jóságra. Összefogott és segített a rokonság, szinte az egész falu részt vett a nevelésében. Első tanítója, Petró András kezén fogva vezette az iskolába a bátortalan gyermeket. Egy véletlen folytán került elő a padlásról édesapja öreg hegedűje. A hangszeren dalokat próbált pengetni, ami egyre jobban sikerült. Autodidakta módon tanult meg hegedülni. Tanárai született tehetségnek tartották, abszolút hallása volt. Fügödön először úttörő-, majd felnőtt zenekarban játszott. A közös szereplés jó hatással volt személyisége fejlődésére. Kurucz András tanító a zenei pálya felé irányította.

1955-59 között Miskolcon, a Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskola és Gimnázium tanulója volt. Vidéki iskolából bekerülve nagy volt a lemaradása tanulmányi és zenei téren. Hiányosságát kitartó szorgalommal, tanári segítséggel igyekezett pótolni. Érettségi után tovább folytatta tanulmányait a Szakiskolában, ma Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem. A Miskolci Szimfonikus Zenekar ösztöndíjasa volt. Diplomáját 1964-ben szerezte tanári – előadóművészi szakon.

Első munkahelyén, a Miskolci Szimfonikus Zenekarban elsőhegedűsként játszott. Anyagi támogatásra senkitől nem számíthatott, zenekari munkája mellett tanári állást vállalt. Tanított a miskolci Egressy Béni Zeneiskolában és a Mezőkövesdi Zeneiskolában. Ismeretterjesztő előadásokat tartottak vidéki iskolákban, művelődési házakban olyan ismert miskolci színészekkel, mint pl. Latinovits Zoltán. Zenei példaképei Yehudi Menuhin világhírű hegedűművész volt, akinél zenei kurzuson vett részt, valamint Kovács Dénes hegedűművész, az Operaház koncertmestere.

1971-ben Kórodi András Miskolcon vezényelt, megtetszett neki Balogh János játéka és a Magyar Állami Operaházba hívta elsőhegedűsnek. Az Operaház zenekarából válogatták elsőhegedűsnek a Budapesti Filharmóniai Társaság Zenekarába. A Társaság akkor is meghatározó

Balogh János hegedűművész.

szerepet játszott a hazai koncertéletben, közvetítésével ismerte meg a hazai közönség a magyar és külföldi zeneművészetet. Koncerteket adtak bel- és külföldön. Itt a század legnagyobb karmestereivel zenélt együtt, mint Leonard Bernstein, Lamberto Gardelli, Ferencsik János, Kórodi András. 1981-ben amerikai zenekarba hívták, Leonard Bernstein *West Side Story* musicaljével 2 évig koncertkörúton vettek részt Európában, itt is elsőhegedűsként szerepelt. 1983-ban Ausztriába ment feleségével, akit zenei tanulmányai alatt ismert meg. A Vorarlberger Landesorchester és Wiener Philharmoniker zenekarokkal rengeteg hangversenyen, fesztiválon léptek fel, mint a Bregenzi Nyári Fesztivál, Schubertiada Dornbirn, Ausztrián kívül Németországban, Svájcban, Olaszországban. Feleségével és német, osztrák, szlovák társával megalakították a Vorarlberger Szalon-

Az ifjú Balogh János.

zenekart, mellyel többször játszottak egyebek mellett Lichtensteinben, a hercegi udvarban. 1983-1992 között hegedűtanári állást vállalt Götzis, Lustenau, Dornbirn, Bregenz településeken.

Egy súlyos betegség derékba törte karrierjét, gyógyulása után fellépést már nem vállalt. Igazi megnyugvást szülőfalujában talált, kedvenc költője, Ady kötetével a hóna alatt sétálva bekopogott rokonokhoz, ismerősökhöz. 2009-ben végleg elhallgatott hegedűje, örök nyugalomra tért édesanyjához, a fügödi temetőbe. Első tanítója – Petró András, aki élete végéig atyai jóbarátja maradt, figyelemmel kísérte pályáját – megható gyászbeszédet mondott.

Balogh János életét egyszerűség, fegyelmezettség, szorgalom jellemezte. Magáénak vallotta Liszt Ferenc szavait: *A zene a lelkem lélegzetvétele, s egyszersmind imádságom és munkám.*

Ezt az életpályát befutó egyént, valamint a zenei kultúra bel- és külföldi terjesztésében, az ifjúság zenei nevelésében végzett kiemelkedő munkáját ismerte el szülőfalujában felállított emléktáblával a város vezetősége.

Halálának 10. évfordulóján felavatott emléktábla szülőfalujában, Fügödön.

Debrődi János losonci emlékművének másolata Emődön, felállítva 2017. március 14-én, készítette Szabó László sirköves.

EMŐD HŐSE, DEBRŐDI JÁNOS HUSZÁR ŐRMESTER AZ 1848/49-ES FORRADALOMBAN ÉS EMLÉKMŰVÉNEK TÖRTÉNETE

Czecze József

Lehóczki István, Emőd város egykori polgármestere évekkel ezelőtt rábukkant Losoncon, a református temetőben egy emődi születésű ember síremlékére, rajta a következő felirattal: *Itt nyugszik Debrődi János szül. 1819. évben Borsod megye Emőd községében. Mint honvédhuszár őrmester múlt ki hősi halállal az ellen golyója által 1849. Márczius 24-én Losoncz város belterén. Áldás lebegjen hantjai felett.* Ezt követően az emődiek a losoncihoz hasonló síremlék felállítását tervezték településükön Debrődi János honvédhuszár őrmester, hősi halott és a 48-as szabadságharc emlékére, melyre eredetileg a 2014. március 15-i megemlékezésen került volna sor. Ekkor bíztak meg azzal, hogy mint „helyi történelem kutató”, gyűjtsék adatokat Debrődi életkörülményeiről, munkásságáról és a honvédhuszári szolgálatáról.

Megkerestem a Hadtörténeti Intézet és Levéltárat, hogy tájékozódjak, milyen publikálható adatokkal rendelkeznek Debrődi János huszár őrmester személyéről és alakulatáról (szolgálati tevékenysége, elismerései és kitüntetései. Az alakulatóval milyen harci cselekményekben vett részt, azok rövid ismertetése stb.). Ezen túlmenően, kutatást végeztem a helyi katolikus egyház születési anyakönyvében a Debrődi család családfájának összeállítására érdekében.

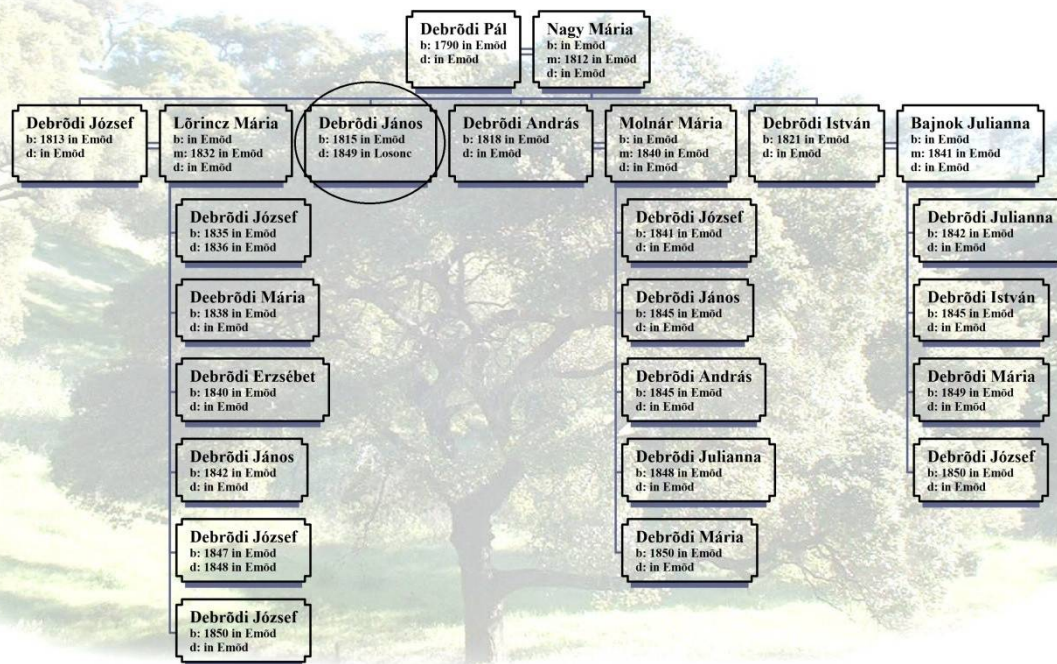
A levéltári anyagok alapján kiderült, hogy a szabadságharcos hősi halottunk versus császári dezertőr, éppen a losonci csata időszakában. Éppen ezért az emlékmű előkészületeket azonnal le kellett állítani, hogy megelőzzük az esetleges kellemetlen szituációt. A levéltár javaslatára a kutatást tovább folytattam budapesti, bécsi és losonci levéltárakban, valamint az ide vonatkozó szakirodalomban.

Az emődi önkormányzat képviselőtestülete – ekkor már Pocsai Enikő polgármester vezetésével – 2015. szeptember 23-án megtartott rendkívüli ülésén megtárgyalta a Debrődi emlékmű felállításáról szóló szóbeli előterjesztésemet. A tárgyalás során nem sikerült minden kétséget kizáróan feltárni, hogy a Losoncon élők milyen bizonyítékok alapján nyilvánították hősi halottnak az emődi kötődéssel bíró Debrődi János huszár őrmestert. A testület úgy döntött a helyzet tisztázása érdekében, hogy további kutatások szükségesek, s hogy 2016. március hónapig meghosszabbítja az emlékmű felállításának időpontját.

További kutatásaim során megállapítottam: Debrődi János valóban dezertőr volt, a császári „Vilmos sereg”-ből állt át a magyar Beniczky Lajos kormánybiztos csapatába. A HM Hadtörténeti Intézet és Levéltár, valamint a Bécsi Levéltár szakirányú hadtörténetészei – dr. Ravasz István alvezetési kandidátus, dr. Kis Róbert őrnagy hadtörténetész és dr. Hermann Róbert professzor – írásban közölték: *Debrődi János 1848 augusztus-szeptemberében térhetett haza, amikor a császári sereget, az 1. és 2. őrnagyi osztályt Magyarországra indították. A császári „Vilmos sereg”-ben az anyakönyvi kivonata szerint nem léptették elő. Valószínűnek tűnik, hogy dezertálása után a honvédseregben lépett elő őrmesterré. A nyilvántartási rendszer abban az időben nem működött kielégítően. A dezertált katonákat nem minden esetben tudták pontosan dokumentálni, például: mikor szökött meg az alakulatától, vagy vezényelték át*

Debrődi János síremléke a losonci református temetőben

A Debrődi családfa az emődi római katolikus egyház születési anyakönyvének adatai alapján

más parancsnoksága alá. A nyilvántartás rendbe-tétele során általában kiválasztottak egy fiktív dátumot, amikortól az illetőt a magyar hadseregbe átlépőnek tekintették. Összegezve a neves hadtörténészek azt közölték, nincs akadálya annak, hogy 2016-ban emlékművet állítsanak Emőd egykori szülöttje, Debrődi János huszár őrmester emlékére, aki az 1848-49-es szabadságharcban hősi halát halt. Azt is megírták, hogy a születési időponttal kapcsolatos néhány év eltérést pedig nem tartják sarkalatos kérdésnek.

Később azt is megtudtam, hogy a magyar Beniczky Lajos kormánybiztos csapata 1849. március hóban lezajlott losonci ütközetben főleg az osztrákoktól szökött huszárokkal vett részt.¹ Egy másik munkában ez olvasható: 1877. március 24-én a Kubinyi téren, a református templom mellett Damjanich tábornok özvegye jelenlétében leplezték le a honvéd emlékművet, annak emlékére, hogy 1849. március 24-én Beniczky Lajos honvéd-őrnagy alakulata megfutamította a többszörös túlerőben lévő császári katonaságot. A terméskő talapzaton álló, négy oldalán feliratos kőobeliszket láncokkal összekapcsolt ágyúgolyók díszítették. 1945-ben a csehszlovák hatóság eltávolította. Sorsa ismeretlen. 1945 előtt március 15-i megemlékezések helyszíne. 1993-óta a helyén álló Kármán emlékmű megkoszorúzásakor megemlékeznek a losonci csatáról is A losonci emlékmű felirata: Idehord óh hű magyar nép híveidet. Itt

tanul meg, mi a hazaszeretet. – Losonczon 1849. Március 24-én Beniczky Lajos honvédőrnagy vezénylete alatt 350 gyalog- és 33 honvédhuszár egy erős zászlóalj s gyalogság és egy osztály dzsidás ellen diadallal vívott csata emlékére. – Csak törpe nép felejthet ős nagyságot, Csak elfajult kor hős elődöket, A lelkes eljár ősei sírlakához, S gyűjt régi fénynél új szöveteket.²

Kutatás közben nagy segítséget kaptam dr. Holló József honvéd altábornagytól, a HM Hadtörténeti Intézet és Levéltár volt igazgatójától – Emőd szülöttjétől –, aki önként vállalta az emődi születésű huszár őrmester, Debrődi János losonci síremlék másolatának, avatását és megkoszorúzását, amit továbbítottam Fekete Tibornak, Emőd város jelenlegi polgármesterének.

Az ünnepségre 2017. március 14-én került sor az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc 169. évfordulójának előestéjén. Az ünnepi megemlékezés az Emődi II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola aulájában történt, ünnepi beszédet mondott Fekete Tibor polgármester és közreműködtek az iskola 6. osztályos tanulói és az Emőd Brass Fúvószenekar. Utána fátylós felvonulás következett a Kossuth térre, ahol felavatták Debrődi János losonci síremlékének másolatát, melyet Szabó László helyi sírköves kisiparos készített.

¹ GLATZ Ferenc: *A magyarok krónikája*. Bp. 1995.

² BÖSZÖRMÉNYI István: *Losonc, 1849*. Helytörténeti kiadvány, Csemadok. Losonc, 1999.

EMLÉKEZZÜNK! – AZ EMŐDI ZSIDÓSÁG

Czecze József

Az auschwitzi haláltábor 1945. január 27-én szabadult fel, ennek emlékére az ENSZ Közgyűlése 2005-től január 27-ét a holokauszt áldozatainak nemzetközi emléknapjává nyilvánította. Mi, emődiek is erre emlékezünk. A meggyilkolt emődi zsidóság hiánya fájó és pótolhatatlan.

A belügyminiszter rendeletére Borsod vármegye alispánja 1944. április 16-án elrendelte a megye zsidó lakosságának járási székhelyeken való tömörítését. Ennek nyomán a mezőcsáti járás főszolgabírója kiadott egy ütemtervet a községeknek. *A járás zsidó lakosságának tömörítését Mezőcsát község belterületére a Munkácsi és Muhi utcákban – gettóban rendelem el. ... F. hó 20-án Emőd, Tiszapalkonya, Tiszaszederkény, Nagycsécs, Nemesbikk, Hejőkeresztúr, Gelej zsidó lakossága indítandó útnak, oly időben, hogy 20-án reggel 10 óraker megkezdjék a beköltözést és estére be is fejezzék* Minden olyan zsidót be kellett szállítani, akiknek a sárga csillag viselését előírták. A zsidókat – akik néhány kiló személyes csomagot vihettek magukkal – mind elvitték Emődről, beleértve a gyerekeket, öregeket és a várandós nőket is. A zsidó családok összegyűjtésében és a gettóba szállításában a helyi csendőrök aktívan részt vett és közreműködött. A zsidó lakosság elhurcolása után üresen maradt házaikba az emődi szegény emberek költöztek. Az elhurcoltak soha többet nem tértek vissza. A mezőcsáti járásban összegyűjtött zsidókat később a Miskolci Téglagyárba szállították és megkezdődött deportálásuk. A téglagyárból 1944. június 12-15. között vagonírozták be és vitték őket az auschwitzi haláltáborba.

A sajnálatos zsidótörvényekkel összefüggésben a Paszternák-féle mártírkönyv Emőddel kapcsolatosan 11 családot, összesen 24 főt nevez meg, akiket köteleztek a sárga Dávid-csillag viselésére, ezek a következők: *Braun Dezsőné (1902), Erdős Borbála (1900), Erdős László (1898), özv. Fischer Simonné (1893), Fischer Éva (1927), özv. Glattstein Vilmosné, (1869), Glattstein Etelka (1907), Glattstein Lajosné Burger Ilona (1907), Glattstein Ilona (1933), Grünbaum Dezső (1900), Grünbaum Dezsőné Glattstein Szerén (1906), Grünbaum Imre (1934), Klein József (1898),*

Klein Józsefné Zempléner Erzsébet (1916), Malter Éva (1932), Nyiri Gézáné Erdős Olga (1898), Nyiri Klára (1931), özv. Schreiber Mórné Blau Betti (1860), Schwarz Gábor (1929), Schwarz Zsuzsa (1932), Schwarz Ernő (1897), Schwarz Ernőné Schreiber Margit (1897), özv. Zucker Zsigmondné (1860) és Zucker Ilona (1900).¹ A felsorolt személyekkel, családokkal kapcsolatosan az alábbiakat sikerült összegyűjteni, így emlékeznek az emődiek:

Braun Dezsőné (1902) férje terménykereskedő volt, munkaszolgálatosnak hívták be.

Az Erdős család terménykereskedéssel foglalkozott, kereskedésük az Arany János utcában volt, a mostani Kósa Bertalan, volt TSz elnök házának helyén.

Özvegy Fischer Simonné (1893) férje nagykereskedő volt, a római katolikus templom mellett laktak. 1948-tól a házba Éliás József gyári munkás és családja költözött.

A Glattstein családnak vegyesboltja volt a Kossuth utcán. Glattstein Menyus, Vilmos és Menyhért munkaszolgálatosok voltak. Egykori házuk átépítésre került. Jelenleg Karsai Ferenc kőművesmester és családja lakik benne.

A Grünbaum családnak volt egy vegyesboltja a Hatrongyoson.

Özvegy Schreiber Mórné Blau Betti (1860) terménykereskedő volt.

A Schwarz család is terménykereskedéssel foglalkozott, kereskedésük az egykori Kossuth utcai mozi helyén volt. Schwarz Ádám szintén munkaszolgálatos volt a háborúban.

(Utóirat: Ha valaki rendelkezik fotóval az emődi zsinagógáról, azt kérem, szíveskedjen értesíteni az Emőd Városi Könyvtáron keresztül.)

Glattstein Lajos szatócsholtja Emődön (Képeslap részlet)

¹ RÁY Slomo Paszternák: *Miskolc és környéke mártírkönyve*. A szerző kiadása. Israel, 1970. 198.

FARKAS JÓZSEF TERMÉSZETTÖRTÉNETI ÉS HONISMERETI MUNKÁSSÁGA

Frisnyák Sándor

Dr. Farkas József terület- és településfejlesztő munkásságára¹ másfél évtizeddel ezelőtt figyeltem fel, amikor újra kezdtem foglalkozni a magyarországi Hernád-völgy táj- és történeti földrajzával. Tudományos közleményei alapján területfejlesztő kutatóként tartottam számon és a megismert, a Hernád-völgy környezeti állapotfelmérésével foglalkozó műveit nagyra értékeltem és a tájkatató munkámban is hasznosítottam.

A Nyíregyházi Egyetem történeti földrajzi kutatóműhelye a nagytérségekre (a Kárpát-medencére) kiterjedő témák mellett a Zempléni-hegység és a környező kistájak, a Hernád-völgy, a Harangod és a Bodrogek köz histogeográfiájával és kutatástörténetével is foglalkozik. A Zempléni-hegység és környéke tudományos feltárói és gazdaságfejlesztői c. kutatási programunk keretében Gál András kutató-tanár, gimnáziumi igazgató Farkas József tudományos életrajzát is feldolgozta.² Ebből értesültem arról, hogy Farkas József tulajdonképpen mikrobiológus és szakterületének kiváló művelőjeként szerzett egyetemi doktori (1977), majd kandidátusi minősítést (1991). Kutatói pályafutásának első állomáshelye, a szarvasi Haltenyésztési Kutató Intézet volt, ahol 1975-től 1988-ig dolgozott és a gyakorlatban hasznosuló kutatásai mellett negyvenöt tudományos értekezéssel gazdagította szakterületét.

Farkas József szülőföld-szeretetének jeleként értékelhetjük azt a döntését, hogy – a munkásságát elismerő és szép jövővel kecsegtető – kutatóintézeti állását feladta, hazaköltözött Szikszóra és mikrobiológus szakképzettségének megfelelő munkát vállalt Miskolcon, 1988-tól 1997-ig. Laboratóriumi kutatómunkája mellett – az abaúji-zempléni tájak iránti folyamatos érdeklődésének megfelelően – szabad idejében botanikai feltáró munkát végzett a Hernád-völgyében, a Csereháti-dombvidéken, a Harangod területén és a szlovákiai Kanyapta-medencében is.

Életrajzából tudjuk, hogy a természettudományok, elsősorban az élővilág iránti érdeklődését Lakatos Endre (1928-1995) biológia szakos tanárnak köszönheti, aki a tantermi foglalkozásokon kívül terepbejárásokon mutatta be Szikszó és

*Farkas József újonnan megjelent könyveivel.
(Fotó: Mező István)*

környéke természeti örökségét és az ember tájformáló-környezetátalakító munkásságát.

Farkas József munkásságának külön szaka-sza Szikszó és tágabb környezetére kiterjedő, a település- és területfejlesztési tervek megalapozó tudományos tevékenysége, amely a 21. század elejére datálható. Az 1996-os településfejlesztési törvény előírja a különböző tércategóriák környezeti állapot-felmérését és ezekre épülő rövid és hosszú távú település- és területfejlesztési koncepciók kimunkálását. A természet- és gazdaságföldrajzi tényezők összességét magába foglaló környezeti állapotfelmérést Farkas József azért vállalta el, mert korábban is intenzíven foglalkozott a szülőföld, a szűkebb tájhaza természettudományi feltárásával, különösképpen a Hernád-völgy, a Csereháti-dombvidék, a Harangod és a Szerencsi-dombság botanikai kutatásával, a természeti ökoszisztéma – antropogén hatásra történő – változásfolyamatával. Farkas József kitűnően ismeri az emberi tevékenységek térben releváns folyamatait, a kultúrtáj kialakulását, a tájhasználat, a gazdaság és gazdálkodás térszerveződését. Struktúra- és folyamatlelmzései: a Hernád-völgy Szikszó és Encs térségére koncentrálódó vizsgálatait hatalmas ismeretanyagot tártak fel, amelyek a település- és területfejlesztési tervek tudományos alapját képezik.

A területfejlesztés tulajdonképpen kormányzati beavatkozás-sorozat, amely a regionális

¹ Elhangzott 2018. október 20-án Szikszón, dr. Farkas József *Abaúji vármegye Szikszó városának története* című könyvének ünnepi bemutatóján.

² GÁL András szerk.: *Az abaúji-zempléni tájak tudományos feltárói*. Nyíregyháza, 2015. 31-34.

fejlődés spontán folyamatait koordinálja. Farkas József tájtörténeti, környezeti állapotfelmérő, a történeti kultúrtáj elemek részbeni, pl. a hajdan volt szőlő- és gyümölcsstermesztő területek rekonstrukciójára tett javaslatait, a természeti és épített környezet védelmét tartalmazó írásműveinek terjedelme több mint 1000 oldal. S ezek a művek felhasználhatók a társadalomföldrajzi, történeti földrajzi, tájökölógiai és egyéb kutatómunkákban is.

Farkas József kutatásaira épülő város- és gazdaságfejlesztési tervek megvalósítása több mint egy évtizede elkezdődött – és mindannyiunk öröme – ma is folytatódik.

Személyes találkozásunkra 2015 őszén – Füzeséri József polgármester úrnak köszönhetően – egy kulturális rendezvényen, Zsiga László szikszói kertmúzeumában került sor. A rendezvényen, egy rögtönzött felszólalásomban, melyre a polgármester úr kért fel, ígéretet tettem arra, hogy valamilyen módon – kimondatlanul is egy földrajzi kismonográfiára gondolva – én is szeretném kifejezésre juttatni szülővárosom iránti hálámat és szeretetemet.

Farkas Józseffel beszélgetve megtudtam, hogy a mindennapi kutató tevékenysége és a helyi közéletben, valamint a szakmai körökben kifejtett munkássága mellett régóta foglalkozik Szikszó város történeti kutatásával is. A helytörténeti és több tudományterület eredményeit integráló honismereti érdeklődése Ádám István (1924-1994) történelem szakos tanárának tulajdonítható, aki a honi történelem tananyagába beépítette az abaúji tájak és települések, elsősorban Szikszó társadalom-, gazdaság- és szellemtörténetét, az alkotó kisemberek rendszerfenntartó-működtető jelentőségét, a hagyományok tiszteletét és szeretetét.

Szikszó a középkorban, mint szőlőtermelő és állattartó mezőváros, a Hernád-völgy alföldperemi kapujában jelentős vásárváros és tájszervező központként funkcionált. A reformáció korától kezdődően Szikszó – az említett gazdasági szerepkörökön kívül – szellemi-művelődési centrum, 1526-tól 1870-ig algimnáziuma révén kisebb vonzásterülettel rendelkező iskolaváros volt, ahol a tudós lelkészek és iskolamesterek alapfeladatuk ellátása mellett egyházi művek fordításával, történetírással, az időjárási és a mezőgazdasági jelenségek feljegyzésével és egyéb szellemi értékremlő munkával is foglalkoztak.

Farkas József – a városban élt egykori tudományművelők, helyi témákkal foglalkozó míves kismesterek példáját követve – nagy elhivatottsággal, szilárd küldetéstudattal vállalta fel

Szikszó város és környéke természet- és néptörténetének, kulturális örökségének, hagyományainak feltárását és eredményeinek közreadását. Farkas József helytörténeti műve, amely felfogható mikro történelemként is, nem szigetelődik el a tágabb környezetétől, a társadalmi-gazdasági folyamatokra ható tényezők és kölcsönhatásrendszerek megjelenítésével igazolja, hogy Szikszó szervesen beépült Abaúj vármegye és hazánk történetébe.

Farkas József 1997-től másfél évig Szikszó város főállású alpolgármesteri tisztségét is betöltötte, majd vállalkozóként folytatta a környezet és természetvédelemmel kapcsolatos kutatómunkáját. 2016-ban felkérésre megírta Szikszó város talaj-, növény- és állatvilágát összegző tanulmányát, mely Szikszó földrajza c. kismonográfiában jelent meg. A biogeográfiai tanulmány megjeleníti a potenciális és a jelenlegi flórát és faunát, amelynek ismeretében megérthető a település történeti és mai tájhasználat, a határszerkezet és azon belül az egyes munkaföldrajzi területek elhelyezkedése. A 19. század közepén – a gabonakonjunktúra hatására – a szántóföldi kultúra behatolt a Hernád-völgy ártéri övezetébe, figyelmen kívül hagyva az agroökológiai tényezőket. Farkas József a környezeti állapotfelmérő és természeti értékek védelmével foglalkozó tanulmányaiban szorgalmazza a tradicionális, az ökológiai adottságoknak megfelelő tájszerkezet-tájgazdálkodás részbeni helyreállítását.

Farkas József a most megjelent kétkötetes várostörténeti könyvével megvalósította életprogramját, de tovább folytatja tudományos alkotó és ismeretterjesztő tevékenységét. Honismereti műveit – a most megjelent *Abaúj vármegye Szikszó városának története* című kétkötetes könyvét is – mindenki számára érthetően fogalmazta meg, sok illusztrációval kiegészítve.³

A szülő- és lakóföld (és annak ismerete) a hazaszeretet elsődleges és egyben legjelentősebb forrása. Éppen ezért nagyon fontosnak tartom, hogy Farkas József könyvének legfontosabb, a város történetének meghatározó elemei integrálódjanak a helyi iskolák tantárgyi tematikájába. Meggyőződésem, hogy az iskolák és egyházak, ahogy eddig is tették, a jövőben is fontos szerepet tölthetnek be a lokális és regionális identitás kialakításában és erősítésében.

Dr. Farkas József, Szikszó város díszpolgára eddigi életművével nem csak a helyi közöséget, a hazát is szolgálta. Kívánom, hogy a hazánkat, népünket gazdagító kutató, honismereti, tudománynépszerűsítő munkássága még sokáig folytatódjon, – Isten áldásával.

³ Farkas József könyvét az ünnepi rendezvényen Dr. Horváth Zita történész, a felsőoktatásért felelős helyettes államtitkár mutatta be.

KALLÓ LÁSZLÓNÉ (1939-2018)

Kalló Lászlóné

Nagy veszteség érte a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei honismereti mozgalmat 2018-ban, hosszas betegség után elhunyt Kalló Lászlóné Erdődi Magdolna, aki 2001–2006 között a megyei honismeret egyesület elnöki tisztét töltötte be.

Életútja magán viseli a magyar történelem változásait, fordulatait. 1939. március 9-én született Diósgyőrben. Édesapja fodrász, majd gépkezelő, édesanyja háztartásbeli volt. Elhivatottságot érzett a pedagógus pálya iránt, de az érettségi után nem tanulhatott tovább nappali tagozaton. Először a taktaszadai általános iskolában dolgozott képzés nélküli nevelőként, majd elvégezte az egri Tanárképző Főiskola magyar-történelem szakát. Közéiskolai tanári oklevelet az ELTE

Bölcsészettudományi Karán szerzett. Tanári pályafutásának legfőbb állomásai: Miskolcon a MüM 104.sz. Intézete, a 101.sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet, a Kossuth Lajos Gimnázium, majd a Földes Ferenc Gimnázium.

Igényes szaktanári munkája elismeréseként 1985-ben történelem szakfelügyelőnek nevezték ki Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. A hivatalos elvárásokon túl fontosnak tartotta a személyes kapcsolatok kiépítését és ápolását a szaktanárokkal és azokkal az iskolákkal, ahol a történelem tanítása magas színvonalon folyt. Rendszeresen szervezett honismereti-helytörténeti előadásokat, neves előadókat hívott meg az iskolákba. Személyes kapcsolatunk is azzal kezdődött, hogy a Zrínyi Ilona Gimnáziumot bázisiskolának tekintette. Többször elhívta hozzánk R. Várkonyi Ágnes, Köpeczi Bélát, Hegyi Klárát, korunk legkiemelkedőbb történészeit.

1986-ban kezdeményezte a Marjalaki Kiss Lajos megyei honismereti történelem versenyt. 2002-ben a Megyei Honismereti Egyesület elnökéeként egyik fő szervezője volt a nagyszerű Országos Honismereti Akadémiának Sátoraljaújhelyen, mely Kossuth Lajos előtt tisztelgett, születésének 200. évfordulója alkalmából. Kiemelkedő honismereti munkájáért 2005-ben megkapta a Honismereti Emlékérmét.

A rendszerváltozás után az Egri Egyházmegye oktatási referense lett. Régióinkban a római katolikus óvodák és iskolák rendjének kialakítása volt a feladata, melyet nagy lelkesedéssel végzett. Az Egri Egyházmegye Szent Gellért díjjal ismerte el a katolikus közoktatásban végzett kiemelkedő munkáját.

Sokoldalú közéleti tevékenysége részeként fontos szerepe volt Miskolcon a Nagy Imre Társaság munkájában. Férje, Kalló László festőművész révén szoros kapcsolatot ápolta a helyi művészekkel is.

Kalló Lászlónéra nemcsak mint igényes szaktanárra és kollégára emlékezünk, hanem mint jó barátira és igaz emberre is. Derűs személyisége, jó humora, figyelmessége, humánuma nagyon hiányzik valamennyiünknek.

Elek Józsefné Farkas Emőke, Titkos Sándorné

EVVA MARGIT (1934-2018)

2018. október 5-én elhunyt Evva Margit, az Abaúji Honismereti és Helytörténeti Egyesület alapító elnöke, a megyei honismereti mozgalom egyik vezető egyénisége.

Abaújdevecserben született az anyai dédapja, Csoma József által épített kastélyban. Bár nem ismerhette a heraldikus, genealógus dédapját, aki elsősorban Abaúj és Torna vármegye nemes családairól írott munkája által vált széles körben ismertté, annak személyisége és szellemi hagyatéka mély nyomot hagyott Evva Margit lelkében és erősen befolyásolta életét.

Evva Margitnak boldog gyermekkor adott, bár szüleinek válása, majd ezt követően nem sokkal apja halála örökké fájó sebként égetődött bele fiatal szívébe. A 2. világháború után őrá is az a sors várt, mint a Magyarországon maradt úri családok szinte mindegyikére: a családot kevés híján mindenétől megfosztották, ő és édesanyja munkalehetőséget is nehezen kaptak. Előbb Miskolcon próbálkoztak, de amikor kiderült származásuk, mindenhol elbocsájtották őket. Az 1950-es években ezért édesanyjával Budapestre költözött, s ott élt hosszú évtizedeken át, egészen nyugdíjba vonulásáig, leginkább adminisztrátori munkakörben. Időközben bekapcsolódott az eszperantista mozgalomba, ennek kapcsán számos országba eljutott, később az országos vezetőségnek is tagja lett.

Talán ezen az úton haladt volna tovább, ha nem történik meg, hogy az 1989-es rendszerváltást követően az egykori földesurak tevékenységét másként kezdi megítélni a közvélemény. 1992-ben szülőfalujában, az időközben Encshez csatolt Abaújdevecserben is felelevenítették Csoma József tudományos és közéleti tevékenységének érdemeit, s az ünnepségre leszármazottként Evva Margit is meghívást kapott, ahol a család nevében köszönetet mondott a szervezőknek. Ez az esemény alapvetően megváltoztatta Evva Margit életét. Ettől kezdve Abaúj lett a szívügye. Csatlakozott a sátoraljaújhelyi székhelyű Kazinczy Ferenc Társasághoz, majd a miskolci székhelyű Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesülethez. Nyugállományba vonulását követően Budapestről Encsre költözött. Létrehozta az Abaúji Honismereti és Helytörténeti Egyesületet, melynek égisze alatt helytörténeti előadásokat, ifjúsági honismereti vetélkedőket, konferenciákat szervezett. Természetesen nem egyedül, hanem a lelkes tagsággal közösen, de mindennek ő volt a motorja, a mozgatója. Mindeközben kutatásokat is végzett, leginkább családtörténettel foglalkozott. Kutatási

Evva Margit

eredményeit rendre publikálta. Legtöbb írása a Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyvében, a *Széphalomban* jelent meg, de olvashatjuk azokat megyei honismereti periodikánkban, a *Szülőföldünkben*, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönyében, a *Turulban*, a rimaszombati székhellyel szerkesztett honismereti periodikában, a *Gömörországban*. Apróbb írásai rendszeresen megjelentek az encsiek lapjában, az *Encsi Hírekben*, valamint az Abaúji Honismereti és Helytörténeti Egyesület lapjában, az *Abaúji Hírharangban*.

Szimbolikus jelentőséget is tulajdoníthatunk annak, hogy 2018. október 5-én, az Abaújdevecserben megrendezésre került Csoma József Emlékülés napján hunyt el, ami a tudós születésének 170. évfordulója tiszteletére került megszervezésre. A rendezvény ötletadója még ő volt, de megromlott egészségi állapota miatt a szervezésbe már nem tudott bekapcsolódni, a rendezvényen sem tudott személyesen részt venni. Azt még megvárta, amíg az Abaúji Honismereti Egyesület új elnöke, Nagy László meglátogatta és beszámolt neki a nagyszerűen sikerült rendezvényről, aztán csendesesen elment övéihez, a messzeségbe.

Hamvait református szertartás szerint 2018. október 13-án helyezték el tisztelői kíséretében az abaújdevecseri Csoma-kripta mellett, családtagjainak földi maradványai közelében. Béke poraira!

Bodnár Mónika

CSERHALMI MARGIT (1921-2018)

2018. szeptember 12-én elhunyt az akkor egy hónap és egy hét híján 97 esztendőös Cserhalmi Margit. Putnokon kívül talán kevesen ismerték, mert a kifejezés klasszikus értelmében nem tartozott a honismereti mozgalom képviselői közé. Ennek ellenére elmondható róla, hogy igazi honismerő volt, szülővárosában nem volt olyan esemény, történés az elmúlt közel száz évben, amiről ne lett volna tudomása, információja, vagy legalább nem tudta volna megmondani, hogy kihez kell az adott témával fordulni. Lelkes tagja volt a Gömöri Múzeum Baráti Körének és odaadó munkatársa a Gömöri Múzeumnak.

1921. október 19-én született Putnokon. Édesapja Serényfálvárról származott, felmenőit a Serényi grófok telepítették Máléra, a mai Serényfálvára a Trencsén megyei Csicsmányból (ma Čičmany), amint erre az eredeti családnév – Csicsmanyecz – is utalt. Csicsmanyecz András és családja 1937-ben magyarosított Cserhalmira.

Manyika nénit már kisgyermekként minden érdekelte, minden iránt rendkívüli fogékonyságot tanúsított. Az elemi iskola után a putnoki polgári iskolában folytatta tanulmányait. Putnokon a két világháború közötti időszakban rendkívül élénk volt a közművelődés, számos művelődési csoportban, szakkörben élhették ki művészi ambícióikat a kor a fiataljai. Ezek a körök legtöbbször vallási alapon, a katolikus vagy a református egyház keretein belül szerveződtek. Ő a katolikus egyház által szervezett színelőadásoknak volt rendszeres és elmaradhatatlan szereplője. Ezen kívül szívesen zenélt (kitűnően zongorázott), énekelt, táncolt, szavalt. Olyan sikeresek voltak szereplései, hogy lehetősége lett volna profi művészi pályára lépni, de nem akarta elhagyni sem szüleit, sem Putnokot. 1956 után megfigyelésben és üldöztetésben volt része. Főnökei soha nem a munkája miatt, hanem felsőbb utasításra, 56-os kapcsolatai és vallási meggyőződése miatt (hithű katolikus maradt) voltak neki kénytelenek felmondani. Több helyen dolgozott, végül a putnoki Serényi-kastélyban működött szociális intézet gazdaságisaként ment nyugdíja. Am ezt követően sem pihent, hajtotta a tenni akarás, na meg a szerény nyugdíj melletti kis jövedelem is jól jött, ezért a Putnokon nem sokkal korábban megnyílt Gömöri Múzeum pénztársteremőreként vállalt rész munkaidős állást. A boldog gyermek- és ifjúkora leszámítva valójában ekkor és itt teljesedett ki igazán élete. Örült a múzeumi közegnek. Gömöri Múzeumba kerülését követően a Putnokról elszármazottak zárán-

*A 95 esztendőös Cserhalmi Margit.
(Fotó: Hendrik Dávid)*

dokhelye lett az intézmény. Ő mindenkit ismert, mindenkire volt egy-két jó szava, ezáltal mindenki otthon érezte magát a Múzeumban. Jöttek is a vendégek, az elszármazottak közel s távoli vidékekről, Miskolcra, Nyíregyházáról, Budapestre, Zürichre... Aztán eljött az idő, amikor a Múzeumból is nyugdíjba ment. De aktivitása szinte semmit nem változott. Ha bárki bármire megkérte, szívesen segített, szervezett.

Rendkívül hálás vagyok a sorsnak, hogy ismerhettem, s neki, hogy minden munkámban támogatott és segített. Ő volt Putnok két lábán járó lexikona, a legjobb adatközlő. 95 évesen a Gömörországban azt írtam róla, hogy ha egy idegennek bemutatnám, s azt állítanám, hogy 75 éves, bárki kételkedés nélkül fogadná. Aztán eljött az a nap, amikor a test elfáradt és a lélek is pihenni vágyott. Szeretett szülővárosának temetőjében nyugszik, Putnokon. Drága Manyika néni, nyugodjál békében.

Bodnár Mónika

BODON GABRIELLA (1931-2019)

Honismereti kutató, az Istvánffy Gyula Honismereti Pályázat résztvevője, a *Bodon család ezeréves története* című kötet szerzője.

Régi gömöri család sarja, akinek családja - ő és szülei - a 2. világháború után, 1947 húsvétján magyarságáért kénytelen volt elhagyni szülőföldjét. Előbb a határ melletti Kelemér községben húzták meg magukat, várták, hátha jobbra fordul a helyzet és visszatérhetnek otthonukba, de néhány hónap elteltével Miskolcra költöztek. Itt éltek életük végéig, Gabriella az utolsó 15 évet a Miskolc melletti Sajóbáonyban, az ottani idősök otthonában töltötte. Ám mindig gömörinek érezte magát, Gömört vallotta szülőföldjének. Testvére nem volt, saját családot nem alapított, ezért az idősök otthonába való költözésekor úgy döntött, hogy meglévő anyagi javaival a gömörhorkai magyar iskolát, annak diákjait támogatja, akiktől cserébe azt kérte, hogy halála után gondozzák családi sírboltjukat.

Bodon Gabriella miskolci postahivatalokban dolgozott, onnan ment nyugdíjba 1987-ben. Szabadidejében olvasott, kézimunkázott és sokat utazott, nagyon szeretett kirándulni, főleg a történelmi városokat, azok múzeumait, nevezetességeit látogatta. Nyugdíjas éveinek elején a kézimunkázás, különösen a perzsaszőnyeg készítés töltötte ki az idejét, de idővel ujjai elfáradtak, nem tudta ezt a munkát végezni. Az 1990-es években kezdte el kutatni a Bodon család történetét.

*Bodon Gabriella sajóbáonyi szobájában a Bodonokról írott könyvvel a kezében.
(Fotó: Mogyoródi Árpád)*

Kutatásának eredményeit önálló kötetben nyomtatásban is megjelentette.

Befejezésként röviden a gömörhorkai "visszatérésről", Gabi néni szavaival, ahogy ön-életírásában írta: *Én sokszor voltam bánatos amiatt, hogy hová leszünk eltemetve. Édesanyámat Szlovákiában, Horkán temettük el, apát és anyukát Miskolcon. Én melyik szülőhöz temettessem magam? ... 2004-ben, amikor az Európai Unióhoz csatlakoztak, könnyebbé vált a halotyszállítás. Még abban az évben exhumáltattam mindkettőjüket és édesanyám sírjába temettük el. Engem elhamvasztva fognak odavinni...*

Bodon Gabriella 2019. március 31-én, életének 88. évében hunyt el a sajóbáonyi idősök otthonában. Hamvait 2019. április 15-én helyezték el a gömörhorkai családi sírboltban. Nyugodjon békében!

Bodnár Mónika

Bodon Gabriella és szüleinek sírja és síremléke a gömörhorkai temetőben.

HADOBÁS PÁL (1953-2019)

2019. augusztus 13-án türelemmel viselt hosszú betegség következtében elhunyt Hadobás Pál, az edelényi Városi Művelődési Ház, Könyvtár és Múzeum igazgatója, Edelény Város Díszpolgára, a Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozat kitüntetettje, a B.-A.-Z. Megyei Honismereti Egyesület egykori elnöke. Fő hivatása mellett sokirányú kulturális tevékenységet folytatott: elismerést vívott ki, mint honismereti kutató, szakíró, könyv- és folyóirat-kiadó, szerkesztő, különböző szervezetek aktív tagja. Az edelényi Városi Temetőben kísérték utolsó útjára 2019. szeptember 23-án.

1953. szeptember 9-én született Ormosbányán. (Ezt a szénbánya-telepet néhány nappal korábban, szeptember 1-én nevezték át Ormospusztáról Ormosbányára. Ő volt az első, akit már az új név alatt anyakönyveztek az ekkor még Izófalvához, a korábbi Disznóhorváthoz tartozó településrészen.) Édesapja a helyi szénbányában dolgozott géplakatosként, az édesanyja gyermekgondozó volt az óvodában. Általános iskolai tanulmányait szülőhelyén végezte, sportolni is itt kezdett: előbb az atlétika, majd később a kézilabda-szakosztály tagja volt az akkor virágkorát élő Ormosbányai Bányász Sportkörben. Már gyermekként is érdeklődött Ormosbánya és a környező települések, valamint a bányászat múltja iránt. Gyűjteni kezdte a helytörténeti adatokat, melyek folyamatosan gyarapodva értékes adatbázissá nőttek. A könyvek szeretete is gyermekkorából ered: sok időt töltött a könyvtárban, szorgalmasan olvasott, megalapozva rendkívül széles körű tájékozottságát. A miskolci Zalka Máté Gépipari Technikumban érettségizett 1972-ben. Katonai szolgálat után az Ormosi Bányáüzemnél lett gépészmérnök, de hamarosan a helyi Bányász Művelődési Házba került, ahol művelődésszervezőként dolgozott. A munka mellett felsőfokú tanulmányokat folytatott, és népművelés-pedagógia szakon szerzett diplomát Budapesten. 1981-ben Bertalan Józsefnek, az edelényi Járási-Nagyközségi Művelődési Központ és Ifjúsági Ház akkori vezetőjének hívására Edelénybe ment. Az intézmény munkatársaként az egykori edelényi járás 65 községének, valamint a helyi bányáüzem dolgozóinak szervezett programokat. 1982-ben igazgatóhelyettesé, 1986-ban igazgatóvá nevezték ki. Edelényben alapított családot. Amikor 1994-ben összevonták az edelényi művelődési intézményeket, a Városi Könyvtárba helyezték múzeumi népművelőnek (az egyesített intézmények egyik tagja ugyanis a Borsodi Tájházzal lett). Végül 1999-ben a hét egységből álló, sokrétű

feladatokat ellátó Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum igazgatójává választották, és ezt a tisztséget egészen haláláig betöltötte.

2019-ben vonult volna nyugdíjba. Vezetése

alatt az intézmény folyamatosan fejlődött: bővült a Tájház, gyarapodtak gyűjteményei, egyes részei pedig felújításra kerültek; megtörtént a könyvtár épületének bővítése, korszerűsítése is. Rendezvények, események sorát szervezte, pezsgő és tartalmas kulturális életet teremtett a városban. Megújult a helyi könyv- és folyóiratkiadási tevékenység, amit a korábbi könyvtárvezetők, Slezsák Imre és Laki-Lukács László kezdtek meg. Nagy odaadással szerkesztette a *Borsodi Tájház Közleményei* című periodikát, amelynek füzeteiből Edelény és a Bódva-völgy múltjának legfontosabb eseményeit és személyiségeit ismerhetik meg az érdeklődők. Szakíróként a numizmatikában (éremtanban) és a falerisztikában (a kitüntetésekkel foglalkozó tudományágban) szerzett elismerést magának. Ilyen tárgyú közleményei az *Éremtani Lapok*ban és más szakkiadványokban láttak napvilágot, összegyűjtve pedig a válogatott írásait tartalmazó kötetben olvashatók. Könyvei közül kiemelés érdemel szeretett szülőhelyéről, Ormosbányáról írott kis könyve. Utolsó és a legnagyobb munkájában, amelynek összeállítását már súlyos betegsége tudatában kezdte meg, számba vette a térség településein található szobrokat, emléktáblákat és emlékhelyeket. Dacolva a nehézségekkel, felkereste a településeket, lefényképezte az egyes objektumokat, majd alapos ismertetést írt róluk. Megható pillanat volt, amikor a terjedelmes, közel 500 oldalas kötetet 2019 júliusában, a kórházi ágyon kézbe vette.

Személyét nemcsak Edelényben, hanem meggyeszte általános megbecsülés övezte. Edelény Város Önkormányzatának Képviselő-testülete 101/2019. (IX.19.) számú határozatával úgy döntött, hogy 2020. január 1-i hatállyal Hadobás Pálról nevezik el az általa 20 évig vezetett intézményt. Mély megrendüléssel búcsúzunk Tőle, és mondunk utolsó *Jó szerencsét!*

Hadobás Sándor

Hadobás Pál
(Fotó: Mészáros Viktória)

DR. CZENTHE ZOLTÁN (1929-2019)

2019. augusztus 6-án a budai Irgalmasrendi Kórházban elhunyt Czenzhe Zoltán okleveles építész-mérnök, statikus, acélszerkezetes szakmérnök. Választott szakmája a tisztos polgári megélhetést biztosította neki és családjának, de kedvenc időtöltése Gömör kutatása és fotózása volt.

Czenzhe Zoltán 1929-ben született Tornalján, régi nemesi család sarjaként. A középiskolát Székesfehérvárott kezdte a ciszterciáknál, majd Sárospatakon, a híres református kollégiumban folytatta. A II. világháború után családját kitelepítették Tornaljáról. Ekkor Miskolcra menekültek, ahol rokonaik fogadták be őket, s ezért az itteni református gimnáziumban érettségizett. Ezt követően a Budapesti Műszaki Egyetemen szerzett diplomát. Számos szakmai sikert ért el, ezek közül kiemelkedik a „C-VÁZ” néven ismertté vált acélvázis könnyűszerkezetes építési rendszer kidolgozása, amit szabadalmaztatott. Ezen elv alapján tervezett épületekből sok megvalósult.

Magas szakmai sikerei mellett mindvégig lelkes kutatója volt szülőföldjének, Gömör vármegyének, amit családjával – feleségével és gyermekeivel – saját költségén és összes szabadidejének feláldozásával végigjárt és dokumentált: fotózott, jegyzeteket készített, közben régi tárgyakat is gyűjtött. Elsősorban a megmaradt régi portákat, kastélyokat, embereket és fejfákat örökítette meg az utókor számára. Bejárta a történelmi vármegye magyarok által lakott részeinek minden zegé-zugát, köztük számos olyan helyet, melyhez őseinek sorsa kötődött. Ismerőseinek, barátainak gyakran felemlgette a török korban elpusztult Centeházát, családjának ősi fészket. Ez a hely a mai Rakottyás határában található, nem véletlen, hogy a település díszpolgárává választotta Czenzhe Zoltánt. Mint

Czenzhe Zoltán temetése - urnatartó a centeházi Czenzhék emlékére elhelyezett kővön.
(Forrás: Felvidék.ma)

Dr. Czenzhe Zoltán.
(Forrás: Facebook)

ahogy Tornaljának, szülővárosának is díszpolgára volt. Az 1970-es években még nem volt lehetséges, hogy Tornalján házat vásároljon, oda csak testvére és családja vendégeként mehetett. De hogy igazán gömörinek mondhatta magát, az egykori vármegye magyarországi részén, Zádorfalván megvásárolt egy kúriát, amit példamutatóan felújított, s élete jó részét itt töltötte feleségével, családjával.

Czenzhe Zoltán mintegy 300 előadást tartott, melyeket saját diáival illusztrált, számos kiállítás szervezett Gömörrel és annak kultúrájáról. Felvételeinek egy része *Gömöri Atlantisz* címen hat kötetben látott napvilágot a Gömör-Kishonti Múzeumegyesület kiadásában, Rimaszombatban. Számos elképzelése, terve volt még a jövőre és Gömör felemelkedésére vonatkozóan. Ezek megvalósítására azonban már nem adatott neki idő. Gyermekei, unokái viszik tovább az eszmét.

Temetésére – végakaratainak megfelelően – szülőföldjén, Tornalján került sor, szeptember 21-én. Rokonai, barátai, tisztelői itt, a tornaljai református templomban, majd a református temető családi sírkertjében búcsúztak tőle. A végtisztességre egybegyűlt gyászoló gyülekezet a református templomból harangszó kíséretében vonult a szomszédos református temetőbe, a családi sírkerthez. Ott – szintén az elhunyt végakarata szerint – egy hatalmas követ helyeztek el sírkő gyanánt az ő, valamint a XVI-XX. századokban Tornalján élt, s az ősi temető kertben nyugvó összes centeházi Czenzhe emlékére.

Bodnár Mónika

MOLNÁR MIHÁLY (1925-2020)

Molnár Mihály, a sokak által Misi vagy Miska bácsiként ismert, tisztelt bánrévei aranydiplomás pedagógus néprajzi és honismereti kutatóként, fotósként és lelkes természetjáróként is ismert személyiség volt szerte a megyében és a gömöri térségben.

Csanádapácán született 1925. december 6-án. Egyik őt bemutató újságcikkből tudjuk, hogy élete folyamán sok mindennel foglalkozott, nem egyenes út vezetett a tanári katedrára. Volt libapásztor, gulyás, kocsis, napszámos, villamoskautauz, katona, vasútépítő hidász, katonaszökevény, hadifogoly és folytathatnánk. Tanított Tégláson, Monostorpályiban, Vértesen, Nagylétán, majd ezt követően, 1958-ban került az egykori gömöri településre, Bánrévére, ahol a közel 30 éves pedagógusi tevékenysége idején generációk nőttek fel a keze alatt. A helyi általános iskola igazgatóhelyetteseként 1985-ben vonult nyugállományba. Ám ekkor, ahelyett, hogy a pihenést választotta volna, folytatta a már korábban megkezdett hobbijait. Belevetette magát a település és a gömöri térség népeletének, népi kultúrájának kutatásába. Egy-egy után írta dolgozatait, melyeket rendszeresen beküldött a térségi, megyei és országos pályázatokra, hosszú éveken keresztül rendszeres résztvevője volt az Istvánffy Gyula Honismereti Pályázatnak is. Számos díjat, elismerést szerzett általuk, mint pl. az Istvánffy Gyula Emlékérem, a Sebestyén Gyula Emlékérem és a Pro Gömör-díj. Tanulmányainak száma megközelíti a félszázat, néhány önálló könyvként publikálásra is került. Dolgozatainak példányai közgyűjtemények adattáraiban – Néprajzi Múzeum, Herman Ottó Múzeum, Gömöri Múzeum – hozzáférhetők.

A néprajzi, honismereti kutatás mellett másik hobbjaja a fényképezés volt, amit szintén még aktív pedagógus időszakában kezdett művelni, sőt igyekezett tanítványainak is átadni ennek szeretetét és fortélyait, ezért fotóklubot szervezett részükre.

A harmadik örök szerelem a természetjárás volt. Ennek a hobbjának idős korában még nagyobb odaadással hódolhatott, ugyanis volt rá ideje és a tömegközlekedéseken ingyen utazhatott. A természetben, a túrázásban nagyon nagy örömet lelt. A bánrévei Vasutas Természetjáró Baráti Kör tagjaként sok kezdeményezésnek volt lelkes támogatója. Végigjárta az Országos Kéktúrát, nevét megtaláljuk a Rákóczi túramozgalom, a Bükk és Zemplén kilátótornyai, a Bükk szirtjei túramozgalom teljesítői között. 2019 augusztusában ő vezette a 27 km össztávú Tompa Mihály Emléktúrát.

*A 92 éves Molnár Mihály
2017. december 12-i rendezvényünkön.
(Fotó: Kiss Ágoston.)*

Alacsony, szikár alak, mindig mosolygós arc jellemezte. Ilyennek emlékszem rá utolsó találkozásunkról, a 2017. december 12-én megrendezett Marjalaki emlékülésről is, nyakában az elmaradhatatlan fényképezőgéppel. Ilyennek örökölte meg őt a fotós is az emlékülés szünetében.

A mindig kedves, jószándékú ember másokról is mindig csak a jót feltételezte. Amikor 2019 év vége felé a világhálón elém toluoló kék hírekben olvastam az esetet, hogy egy férfi Bánrévén rátámadt idős korú jótévőjére, akit sérülései következtében az ózdi kórházba szállítottak, még nem tudtam, hogy róla van szó. Azóta tudom, hogy segítő szándéka végzetes következményekkel járt. A kórházból már nem tért haza otthonába, csak földi maradványait szállították a bánrévei temetőbe. Hamvait 2020. február 7-én helyezték ott el, tisztelői részvéte mellett. Legyen neki könnyű a föld!

Bodnár Mónika

NEKÉZSENYI KIADVÁNYOK 2019-BŐL

Bánfalvi Lászlóné

Csak hit van és cselekvés!
(Szeleczy Zita jelmondata)

Bánfalvi László: Nekézsenyi Somos-erdő a tanyám... Néprajzi tanulmányok a Bükk Hegyhátról. Nekézseny Község Önkormányzata, Nekézseny, 2019. 112+24 p.

A szerző a Bükk Hegyhát történetének kutatója. Jelen tanulmánykötete négy témakört ölel fel. Az első *A szőlő és a bor a Bükk Hegyhát és a Bán-völgye néphagyományában* címet viseli, mely minden lényeges szőlő- és bortermeléssel kapcsolatos kérdéskört érint.

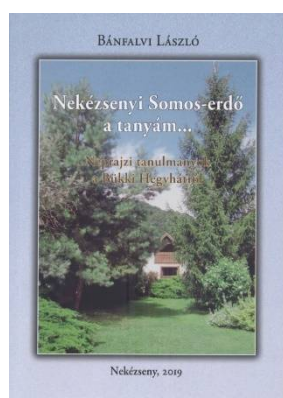
Megismerhetjük a szőlő munkálatait a metszéstől a szüretig, élvezetes olvasmányt nyújtanak a szüreti felvonulást és a szüreti bálakat, népszokásokat felidéző fejezetek. A szőlőbeli építmények, a fából, kerámiából és üvegből készült tároló- és ivóedények bemutatása is hiánypótló a Bükk Hegyhát és a Bán-völgye népi kultúrájának vonatkozásában.

A tanulmánykötet második, *Betyárvilág a Bükk Hegyháton a XIX. században* című dolgozatában a szerző a Mátra és a Bükk neves betyárja, Vidróczy Márton és a Nyírség ismert betyárfigurája, Geszten Józsi személyére fókuszál, s teszi ezt két szemszögből. Egyrészt, hogy milyen tényezők játszottak szerepet a betyárrá válásban, másrészt, hogy milyen kötődése volt Vidróczyknak és Geszten Józsinak a Bükk Hegyháthoz, s ezen belül is Nekézsenyhez.

A kötet harmadik tanulmányában azokat a XIX. század végén és a XX. század elején élt tudósokat veszi számba, akik a Bükk Hegyhát vidékén születtek, vagy itt haltak meg, s akiknek munkássága kötődött a térséghez (Barta József nyelvész, Szvorényi József irodalomtörténész, Komoróczy Miklós Ede, a népiélet és népnyelv kutatója, Lajos Árpád néprajzkutató).

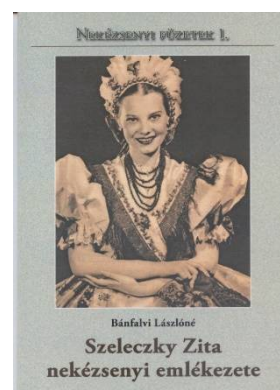
Az utolsó dolgozat harangokkal kapcsolatos történeteket elevenít fel. A kötetet a

mellékletek zárják, mint pl. a földrajzi nevek településenkénti felsorolása és a Vidróczy népdal bemutatása. Az egyes fejezeteket illusztrációs anyag és az irodalmi hivatkozások zárják.

Bánfalvi Lászlóné: Szeleczy Zita nekézsenyi emlékezete. (Nekézsenyi füzetek 1.) Nekézseny Község Önkormányzata, Nekézseny, 2019. 96 p.

2019-ben emlékeztünk az anyai ágon nekézsenyi kötődésű színművésznő halálának 20. évfordulójára, aki a nekézsenyi temetőben nyugszik, s akinek emlékét a falu híven őrzi: emlékház, emléktábla és jelen kiadvány is ezt bizonyítja.

A színes kötet 11 fejezetből áll, melyeket Szeleczy Zitától való idézetek vezetnek be. Az egyes fejezetek végén többoldalas fotóanyag illusztrálja a megelőző szöveganyagot. A kiadványban szereplő írásos- és fotódokumentumok főként a Szeleczy Zita Emlékház gazdag anyagából valók. A kiadvány elsősorban a Szeleczy Zitával és kultuszával kapcsolatos helyi vonatkozású eseményeket mutatja be. Ez a kultusz továbbbélteése mellett azt a célt is szolgálja, hogy további kutatásra ösztönözzön, s ennek érdekében adatait pontos hivatkozásokkal látja el. A könyv egyes fejezetei: *Szeleczy Zita élete és munkássága; Családi évtizedek – Emlékek és gondolatok...*; „Megyen már a hajnalcsillag lefelé...” (Balogh Béni Szeleczy Zitáról); *Negyvenöt év után* (újra itthon); *A végső búcsú* (temetés); *Márvány és bronz* (sírelék); *Kincses emlékek* (Emlékház); *Centenárium–Szeleczy 100; Szeleczy Zita Szavalóversenyek; Évfordulók, megemlékezések, programok; Könyvespolc* (könyvek Szeleczy Zitáról).

Emlékezés Igó István életére és zenei munkásságára. Összegyűjtötte és összeállította Magyar Imre. Együtt Nekézsenyért Egyesület, Nekézseny, 2019. 192 p.

Igó István pedagógus, iskolaigazgató, karnagy 50 évig szolgálta nemcsak Nekézsenyt, hanem ő volt a Bükki Hegyhát valamikori pávakör mozgalmának motorja, a vidék népdalkincsének megörökítője és továbbadója. 2015-ben, posztumusz elsőként kapta meg a Nekézsenyért-díjat és 2019-ben a Hagyományok Házában felavatták Emléktermét. Ez alkalomból jelent meg a régi idők utolsó citerásának, Magyar Imrének az összeállításában az Igó István életét és munkásságát bemutató kiadvány.

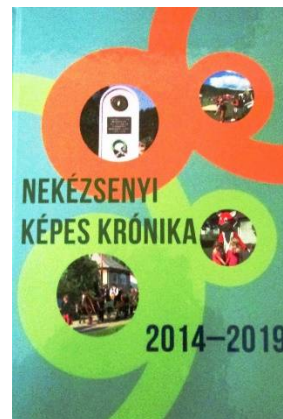
A könyv korabeli írásos- és fotódokumentumok, újságcikkek, helytörténeti kiadványok, internetes források, adatközlők visszaemlékezése nyomán vázolja fel Igó István alakját, azt a több évtizedes korszakot, melyben generációk nőttek fel az ő munkálkodása alatt a népzene bűvöletében. A kiadvány emléket kíván állítani a sokak által kedvelt igazgatónak, karnagnak, meg kívánja örökíteni az általa megélt zenei élményeket. A kötet szerkezetileg három részből áll. Az elsőből megismerhetjük Nekézseny zenei, népzenei életét, benne Igó István és az Igó család életét. Az írás felvázolja a falu zenei életét a Pávakör előtti időkben, valamint az általános iskolához kötődő zenei életet. Megismerkedhetünk a múlt század utolsó harmadának pávakör mozgalmával, aminek hatására az egész országban újjáéledt a népzene. Országszerte, így Nekézsenyben is pávakörök alakultak. Olvashatunk fellépéseikről, elért sikereiről, valamint a közösség hosszú szünet utáni újjáalakulásáról. Több, Igó István által összeállított népdalcsoport énekelnek és miután vannak köztük néhányan, akik már az ő idejében is tagjai voltak a csoportnak, ma is emlékeznek módszereire, tanácsaira. A második rész a szintén Igó István vezette *Lénárdaróci Asszonykórus* működéséről szól, a harmadik pedig az ugyancsak hozzá kötődő *Csernelyi Pávakör és Citerazenekar* történetét vázolja fel.

A kiadvány képeskönyvként mutatja meg az elmúlt évtizedekben itt élőket, hiszen annak idején alig voltak olyanok a faluban, akik Igó István által valamilyen módon nem kötődtek a közös zenéléshez és énekléshez. A mai fiatalok pedig

felmenőiket ismerhetik fel a kötet bő képanyagában, mely akár egy múltidéző galériaként is értelmezhető.

Nekézsenyi képes krónika. Szövegét írta és szerkesztette Bánfalvi Lászlóné. Nekézseny Község Önkormányzata, Nekézseny, 2019. 56 p.

A szerző a kötetben csokorba szedte a település elmúlt öt évének történéseit. Szerencsés helyzetben volt, hiszen ő a település honlapjának, kiadványainak szerkesztője, s az elmúlt években férjével együtt több száz fotót készített a faluban, aminek egy része ebben a könyvben felhasználásra került. Jelen kiadvány a 2017-ben megjelent *Üdvözlés Nekézsenyből, Hegyek-völgyek között a Bükki Hegyháton* című képesalbum párjaként látott napvilágot, s 2019-ben a B.-A.-Z. megyei *Év könyve* verseny közönségdíjasa lett.

Az összeállított kronológia az elmúlt évek történéseiről az Önkormányzat és a falu életében jelentős szerepet játszó Együtt Nekézsenyért Egyesület által végzett, sok esetben közös munka eseményeit, programjait mutatja be, természetesen kiegészítve más intézmények, szervezetek, társaságok, körök, klubok tevékenységének felsorolásával. A felvett események, programok mind olyan jellegűek, amelyek az egész közösségre kihatnak. Közülük a falu egyetlen oktatási intézménye, a Nekézsenyi Napraforgó Óvoda közösségért végzett munkája emelkedik ki, valamint a helyi egyházi közösségek közül a Nekézsenyi Református Egyház nemcsak hagyományokra építő, hanem újszerű tevékenysége is, amit valamennyi generáció felé nyitottan végez. Mindenképpen ki kell emelni az Egyesület berkein belül működő Nekézsenyi Hagyományörző Pávakör és Citerazenekart, akik nemcsak ápolói a helyi, régi népzenei hagyományoknak, de egyben nagykövetei is vidékünkön és országszerte. Egy-egy év kronológiája a jelentős évfordulókkal indul, s a megjelent kiadványok felsorolásával zárul. Az intézmények, szervezetek nevénel rövidítéseket alkalmaz, ezek feloldása külön jegyzékben található. Az adatgyűjtés forrásaiként főként az Önkormányzat és az Egyesület Archívumában, honlapján és facebook oldalán megjelent híryanagok szolgáltak, beleértve a bőséges képanyagot is.

ABAÚJBÓL INDULTAM...

Csirmazné Cservenyák Ilona

Béres János: *Elindultam hosszú útra – Gagybátor – Wellington – San Francisco*. Szerzői magánkiadás. Budapest, 2020. 444 p.

Jelen kiadvány szerkesztésének utolsó napjaiban jelent meg Béres János Kossuth-díjas furulyaművész életrajzi kötete. A szerző hosszú, küzdelmes, kudarcokkal is fűszerezett, de mégis sikeres 90 évet foglalja össze a könyvben. A művész testvérével, Béres Ferenc népdalénekekkel együtt az abaúji Gagybátorból, indult s járta be a nagyvilágot.

Ahogy a könyvet a kezembe vettem, édesanyám jutott eszembe. Ő mesélte, hogy Béres Ferencnek fiatal korában nagyon tetszett egy bacsó lány, aki az egyik dombon legeltette a nyáját. A másik dombról a művész dallal szórakoztatta. A lánynak is szép hangja volt, ő is dallal válaszolt. *Gagybátori hegytetőn integet a szeretóm....* A válasz azonnal jött a másik dombról énekekben, felváltva, órák hosszat tudtak énekelni. Kapálás közben szüleimnek felüdülés volt ez a rögtönzött hangverseny. Ezek a dalok később a rádióban is megszólaltak Béres Ferenc előadásában.

A könyvből először a művész gyermekkorával ismerkedhettünk meg. Bemutatja nótafa édesanyját, a Magyar Operaházba is meghívást kapott édesapját, nagyszüleit, az első és második világháború utáni nehéz helyzetet, a sáros-pataki albérletet és a miskolci diákevéket. Arra is kitér, hogy kisgyermekként, hogyan került közel a népzenehez. Az alapokat a mezőkövesdi summások gyönyörű éneke jelentette, akik az uraság földjén fáradságot nem ismerve sötétedésig dolgoztak, mégis mindig jókedvűen dalolva jöttek haza a munkából.

A zeneszeretet hamar kibővült a tánc szeretetével, ezért első igazi végzettsége a néptánc volt. Ehhez csatlakozott a furulyaszó, a kezdetleges jávorfa furulya megszólaltatása. A konzervatórium és a főiskola elvégzése után jött a nagybetűs élet, melyben sikerek és küzdelmek váltakozva szerepeltek. Sokat utazott, járta a világot, megfordult Japánban, Ausztráliában, Új-Zélandon, Egyesült Államokban, mindenüvé elvitte a magyar népi

kultúrát, mindenütt örömmel hallgatták gyönyörű furulya nótáját.

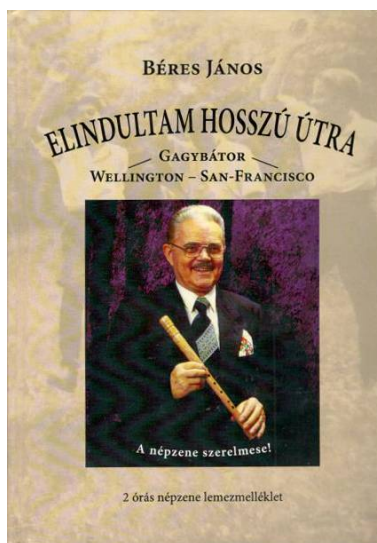
Itthon pedig dolgozott az Állami Népi Együttesben, oktatott, tanfolyamokat szervezett, a furulyásoknak tankönyvet állított össze, megalakította a Béres Népi Kamaraegyüttest és a Béres Triót. A rádióban eltöltött évtizedek alatt az egész ország lenyűgözve hallgatta összeállításait, gondoljunk csak az *Egy falu, egy nóta*, a *Faluról falunak* vagy a *Muzsikáló képeslapok* előadásaira, valamint a népszerű *Röpülj páva* népdalversenyekre. Ezekben nemcsak műsorvezetőként, hanem testvérével, Béres Ferenc népdalénekekkel együtt előadóként is szerepelt.

Sikereinek irigyei is akadtak, akik igyekeztek derékba törni pályafutását. Ezekről az intrikákról is olvashatunk a könyvben. Ilyen esetekben az életszemlélete segítette át a problémákon. Erről

így vall: *Egész életemet Pál apostol korinthusiakhoz írott első levelének három szava vezérelte. Ez a három szó a hit, a remény, és a szeretet. A hitet megtartottam, a remény mindig táplált, a szeretet, gyermekkoromtól a mai napig, vezéreszmém lett. Szerettem az embereket, szerettem még azokat is, akik ellenségeim voltak, mert mindig bíztam abban, hogy talán az én szeretetem őket is megváltoztatja és elmúlik a mondva csinált harag.*

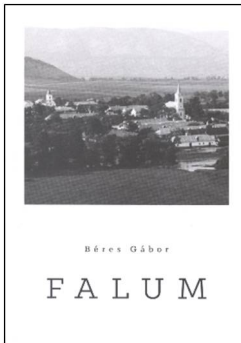
Az életrajzi könyvhöz 2 órás népzenei hanganyag is tartozik. A felvételek között megyebeli népdalok is hallhatók. A Mezőkövesdi Matyó Együttestől egy matyó lakodalmast, Tóth Antalné és a Szentistváni Népdalkör előadásában egy szentistváni köszöntőt hallhatunk, a Tibolddaróci Népdalkör pedig citerakísérettel gagybátori népdalokat ad elő. De hallhatunk még további cserehátit, valamin hortobágyi, bakonyi, tápiószecsői, turai, mátrai, szabolcsi népdalokat, István napi köszöntőket, betlehemes játékot is, sokféle hangszer kíséretében (furulya, duda, facimbalom, tekerőlant, citera, zongora). A zenészek között ott találjuk Szöllös Beatrix cimbalomművészt, Béres János feleségét is.

Isten éltesse a jubiláló – 90 esztendő – művészt! Kívánunk neki jó egészséget, olvasóinak, hallgatóinak pedig jó szórakozást, tartalmas időtöltést.

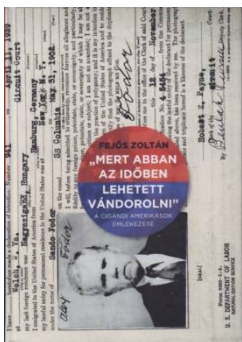
Könyvekről röviden

Békési Gábor, Bodnár Mónika, Sariczki Júlia

Béres Gábor: Falum – Bódvavendégi. Sajtó alá rendezte és kísérő-tanulmány: Kovács Ágnes és Koleszár Krisztián. Bódvavendégi Önkormányzata megbízásából kiadta a Rovás. Bódvavendégi, 2017. 96 p.

Béres Gábor (1898-1981) elsősorban római katolikus plébános volt, de emellett szépíró, publicista és honismereti kutató is. Életében nyomtatásban csupán egyetlen műve, egy novelláskötet jelent meg, de mintegy 50 további kötetet is írt, melyeket gépelés után mintegy 20 példányban gondosan bekötetett, s különféle helyekre elajándékozgatta őket. A térségben, a Bódva-völgyében másolatok formájában terjedtek írásai, különösen helytörténeti vonatkozású kutatásainak eredményei. A kötetek szinte mindegyikében megemlékezik, értékes feljegyzéseket, megfigyeléseket közöl szülőfalujáról, de 1960-ban egy önálló kötetet is szentelt ennek a határmenti, egykor Torna vármegyei, ma szlovákiai településnek. Ez a kötet látott immár nyomdai úton napvilágot. A kötetet illusztráló fotók többsége a szintén bódvavendégi születésű legendás tanár, Veres József felvételei közül került kiválogatásra, ezek üvegnegatívjai a miskolci Herman Ottó Múzeumban találhatóak. (BM)

Fejős Zoltán: „Mert abban az időben lehetett vándorolni”. A cigándi amerikások emlékezete. Cigánd Város Önkormányzata. Cigánd, 2017. 336 p.

Fejős Zoltán az egykori amerikai magyarok szakavatott kutatója. Számos tanulmánya, könyve jelent meg ebben a témában. Az egyik ilyen könyv bodrogközi, cigándi kivándorlókkal foglalkozik. Ez a munka eredetileg a Viga Gyula által szerkesztett cigándi tanulmánykötetbe készült, ahol meg is jelent egy rövidített változata. Ám időközben a szerző olyan

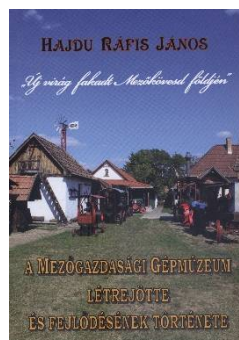
mennyiségű adatot gyűjtött össze, melyek feldolgozás után egy önálló kötetet is megtöltöttek. A szerző nagyszerűen eligazodik a témához illeszkedő internetes adatbázisokban, ezek vizsgálata jelenti a kutatás egyik fő forrását. Ezen túlmenően terepmunkát is végzett, melynek során felkereste a témában érintett cigándi családokat. A könyvben néhány érdekes életút is bemutatásra kerül. A közérthetően megírt, igényesen megszerkesztett kötetben számos dokumentum, fotó másolata is helyet kapott, táblázatok, kimutatások segítik az adatok megértését, s közlésre kerül egy kivándorló, Kő Csáki József verses önéletrajza is. (BM)

Fejős Zoltán: Amerikai magyar műtermi fényképezés az 1880-as évektől a második világháborúig. Néprajzi Múzeum (Képtár 5.). Budapest, 2020. 152 p.

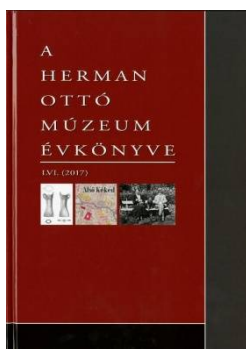
Fejős Zoltán legutóbb megjelent könyve a megszokotthoz képest teljesen

új irányból közelít az amerikai magyarok kultúrája felé. Az már korábban is előfordult, hogy kutatók az amerikások fényképeit vizsgálták, de a fényképek készítőivel eddig még senki nem foglalkozott. Fejős Zoltán erre vállalkozott. Mint írja, *ahol élénkebb magyar közösségi élet zajlott, ... mindenütt kiépült egy sajátos etnikai jellegű infrastruktúra és közösségi-kulturális intézményhálózat, ... s ebben a közegben megtalálhatók voltak a hivatásos szolgáltató fényképezészek.* Róluk szól ez a könyv, természetesen sok-sok szövegek közötti fotóval illusztrálva. A kötetben található névlexikonban számos, térségünkben származó amerikai magyar fotográfus neve és adatai olvashatók. (BM)

Hajdu Ráfi János: „Új virág fakad Mezőkövesd földjén”. A Mezőgazdasági Gépmúzeum létrejötte és fejlődésének története. Mezőkövesd, 2018. 727 p.

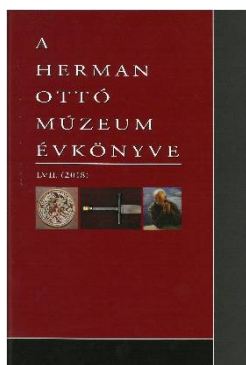
A szerző élete fő művét, a szülővárosában, Mezőkövesden működő Mezőgazdasági Gépmúzeumot, annak létrejöttét, fejlődését, működését mutatja be a vaskos kötetben. Ezt a gyűjteményt ő maga hozta létre, ő gyűjtötte, restaurálta a gépeket és teremtett nekik méltó bemutatóhelyet. Mint írja, gyűjtőszennvedélye már fiatal korában megmutatkozott, s végigkísérte őt egész élete folyamán. Olykor problémái is adódtak e szenvedélyéből kifolyólag, mint 1947-ben, amikor fegyvergyűjteménye miatt bíróság elé állították. Védőügyvédje már akkor a technikatörténeti műtárgyak nagy gyűjtőjének nevezte őt, felfigyelve az akkor 16 éves ifjú rendkívüli műszaki érdeklődésére. Az idő bebizonyította e meglátás helyességét. Az izgalmas, krónikaszerű leírás és az illusztrációként bemutatott sok-sok kép a gyűjteménytörténet mellett végigvezeti az olvasót a családtörténeten, számos eseményen, barátságok születésén, miközben bemutatja azt a rengeteg jó szándékú segítséget is, melyek nélkül nemcsak Hajdú Ráfis János élete, de Mezőkövesd és egész megyénk múzeumtörténete is szegényebb lenne. (BM)

A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, LVI. = Annales Musei de Herman Ottó Nominati. Szolyák Péter, Csengeri Piroska szerk. Herman Ottó Múzeum. Miskolc, 2017. 231 p.

Régészeti és történeti tanulmányokat tartalmazó szakkönyv, melynek tanulmányai ugyan nem honismereti céllal íródtak,

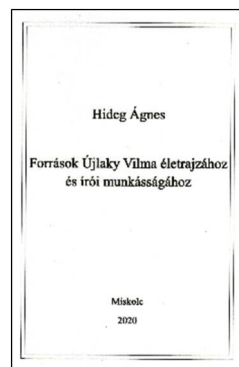
de honismereti kutatók számára sem érdektelenek, ugyanis a tanulmányok Gönc, Megyaszó, Hernád-vecse, Zemplén vármegye, Tállya, Kéked, Füzérkomlós, Bódvavendégi, Torna, Hegyalja vonatkozásában közölnek értékes leírások, érdekes adatokat. (BM)

A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, LVII. = Annales Musei de Herman Ottó Nominati. Szolyák Péter főszerk. Tóth Arnold szerk. Herman Ottó Múzeum. Miskolc, 2018. 171 p.

Ez a kötet egy korábban megrendezett, Miskolc történetével foglalkozó konferencia előadásainak írásos anyagát

tartalmazza. Kilenc szerző nyolc tanulmánya olvasható benne. A tanulmányok mindegyike a mai Miskolccal foglalkozik, olykor kitekintéssel a megyére. A szerzők a helyi kutatógárdát erősítő muzeológusok, levéltárosok és egyetemi oktatók. (BM)

Hideg Ágnes: Források Újlaky Vilma életrajzához és írói munkásságához. Szerzői magánkiadás. Miskolc 2020. 43 p.

Hiánypótló mű Hideg Ágnes legújabb kötete, a borsodi és miskolci regionális irodalomtörténet szempontjából mindenképpen egyedülálló: egy

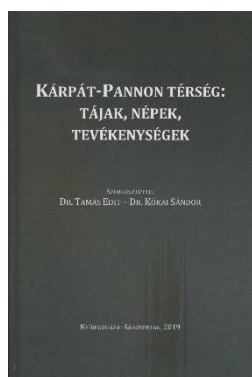
olyan nőíróról közöl rendszeres életrajzi és bibliográfiai adatokat, akiről korábban alig tudtunk valamit. S teszi ezt évtizedes könyvtárosi és kutatói tapasztalatokkal rendelkező szerzője ugyanazzal a lelkiismeretes precizitással és könnyed eleganciával, amivel eddigi témáihoz is viszonyult. Sőt talán ezúttal több is áll az egymásra találás mögött: a női empátia és a lokálpatriotizmus energiája. A mályinkai református papi családból származó miskolci író nő összeállított életrajza akár tipikusnak is mondható a századforduló évtizedeiben: a kibontakozása elé gördített akadályokkal, az előítéletekkel terhelt kritikákkal minden hasonló írónőnek találkoznia kellett. A kritika miatt hagyott fel a vallásos ihletésű versek írásával és tért át a prózára. A báji Patay család támogatásával több kötete is napvilágot látott, de korabeli újságokban publikált, nehezebben fellelhető szövegeiből – ízelítőül – bemutat egy csokorra valót Hideg Ágnes munkája. Esztétikai értékük persze nem mérhető a kor csúcshoz, viszont tanulságos lenne összevetni az 1902 ősze és 1907 nyara között szintén Miskolcon alkotó Kaffka Margit prózájával: hatott-e rá Kaffka, és ha igen, hogyan? (BG)

Jósvafői Helytörténeti Füzetek. Szomorad Ferenc szerk. Jósvafőért Alapítvány

Tiszteletreméltó az a tevékenység, amit a Jósvafőért Alapítvány kifejt, egyebek mellett e kiadványsorozatot jelenteti meg. Évente egy-két füzet lát napvilágot.

2017-ben, immár a 24. évfolyamát taposva jelent meg a 42. füzet, 2018-ban a 25. évfolyam 43. füzete látott napvilágot, 2019-ben pedig kiadták a 26. évfolyam 44. füzetét. Egyrészt értékmentés ez a javából, másrészt krónikája a mának is. Az a tény, hogy évente meg tudnak tölteni egy kb. 120 oldalas kiadványt, jól példázza, hogy egy párszáz lelkes kis település is rengeteg értékkel, múltbeli emlékekkel bír, s ezeket kár lenne veszni hagyni. Ezt ismerték fel az Alapítvány létrehozói, akik között elsőként Szablyár Péter (1948-2013) alapító szerkesztő (1994-2013) nevét kell megemlíteni. Bár azt is el kell ismerni, hogy Jósmafő a falu határában található barlangok miatt nem tekinthető egy átlagos magyar falunak. Természeti értékei miatt mágnesként vonzotta és vonzza ma is a barlangászokat és más kutatókat, kiknek egy jó része félig-meddig meg is telepszik a faluban, hétvégi házat vásárol magának, vagy más módon találja meg a módját, hogy rendszeresen visszajárjon. S ez a tény kihat a település szellemiségére. Ezt bizonyítja ez az immár összesen mintegy kétezer oldalas füzet sorozat. S hogy mi mindenről írnak ezekben a füzetekben? Nos, pl. a 2018-as kiadványban olvashatjuk Jósmafő 1560-as családneveit, egy tanulmányt a Baradla-barlang egykori felelős vezetőiről, a falu nevezetes helyeiről, mint a Babot-kút nevű vízmű Aggtelek és Jósmafő határában, vagy a Jankó-emlékoszlop, visszaemlékezés lejegyzését a 70 évvel ezelőtti szovjet kényszer munkáról, első világháborús hősről stb. A kiadványt az SZJA egy százalékának felajánlásából és adományokból tartja fenn a közösség. (BM)

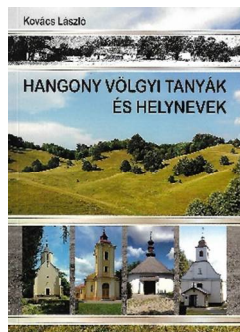

Kárpát-Pannon térség: tájak, népek tevékenységek. Dr. Tamás Edit, Dr. Kókai Sándor szerk. Sárospataki konferenciasorozat, I. Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetek 66. Nyíregyháza–Sárospatak, 2019. 379 p.

Frisnyák Sándor professzor 85. születésnapjára szervezett konferencia tanulmányai olvashatók ebben a kötetben. Érdekeséggé válhat, hogy már a konferenciára megjelent, s ténylegesen is ezzel köszöntötték tisztelői az ünnepeltet. A kötetben az ünnepelt köszöntése és történeti földrajzi kutatásainak a Zempléni-hegységet érintő részének bemutatása után 26 tanulmány következik különböző témakörökben, melyeknek szerzői – a konferencia interdiszciplináris jellegéből fakadóan – számos tudományágat képviselnek. Szakkönyv, nem kifejezetten

honismereti munka, de nyilvánvalóan számos olyan tanulmány olvasható benne, melyet térségünk honismereti kutatói is érdeklődéssel olvashatnak. (BM)

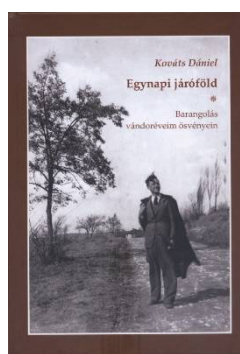
honismereti munka, de nyilvánvalóan számos olyan tanulmány olvasható benne, melyet térségünk honismereti kutatói is érdeklődéssel olvashatnak. (BM)

Kovács László: Hangony-völgyi tanyák és helynevek. Hangony Jövője Egyesület. Hangony, 2019. 110 p.

A szerzőnek az Istvánffy Gyula Honismereti Pályázatra benyújtott s díjazott pályamunkáját adta ki a fent nevezett egyesület. A pályamunkában a Hangony-völgyben létrejött tanyák történetét, jelenlegi helyzetét tekinti át a szerző, különös tekintettel az ott élők életviszonyainak változására. Munkájában szól a tanya-rendszer kialakulásáról, az ezt segítő, előmozdító körülményekről, illetve a tanyák átalakulásáról és megszűnéséről. Az interjúk rávilágítanak a tanyák eltűnésének okaira, melyek leggyakrabban a tsz-esítés, az iparosítással együtt járó városba költözés, a rendszerváltást követően a kiöregedés. A tanyáknak mindössze egy elenyésző töredéke élelt újjá ismételt gazdasági központként. A tanyák kutatása magával hozta a külterületek helyneveinek összeírását is. Ez a kiadvány a tanyák történetének felvázolása mellett az összegyűjtött helyneveket is közli. Ez feltétlenül méltánylandó, hiszen a már-már feledésbe merülő helynevek nagyon gyakran fontos forrásai a történeti kutatásnak. (BM)

Kovács László: Hangony-völgyi tanyák és helynevek. Hangony Jövője Egyesület. Hangony, 2019. 110 p.

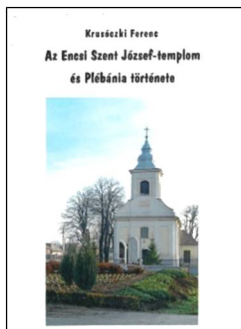

Kovács Dániel: Egynapi járóföld. Barangolás vándoréveim ösvényein. Kazinczy Ferenc Társaság. Sátoraljaiújhely, 2019. 488 p.

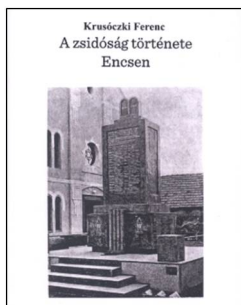
A szerzőt, aki számos egyéb címe mellett a Kazinczy Ferenc Társaság alapító elnöke, 2019 decemberében köszöntötték

barátai, tisztelői születésének 90. évfordulója alkalmából, s erre az alkalomra időzítették az önéletrajzi könyv megjelenését. Kovács Dániel élete első 30 évét foglalja össze a könyv lapjain, kitérve a családra, a gyermekkorra, ifjúkorra, tanulmányokra és munkára, barátokra, segítőkre. Azt írja a szerző, vándorévei arra tanították, hogy nem az anyagi, hanem a lelki, az érzelmi és a szellemi nagyon határozza meg a boldogságot. S ő ezek

birtokában boldognak érzi magát. A nehéz, fájdó eseményekre is úgy tekint, mint lehetőségekre, melyekből tanulni tudott, hogy jobb emberré váljon. Szép élete volt – állítja. S mi nem tehetünk mást, különösen, hogy ismerjük őt, mint elhiszszük, amit állít. (BM)

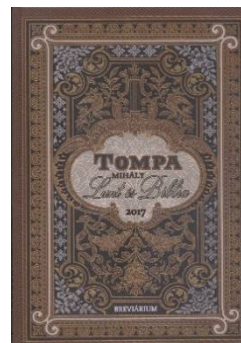
Krusóczki Ferenc: Az Encsi Szent József-templom és Plébánia története. Encs Város Önkormányzata. Encs, 2019. 76 p;

Krusóczki Ferenc: A zsidóság története Encsen. Encs Város Önkormányzata. Encs, 2019. 46 p.

A szerző encsi honismereti kutató, aki az utóbbi időszakban az Istvánffy Gyula Honismereti Pályázatnak is rendszeres résztvevője, sőt munkái kiemelkedő helyet vívtak ki a beérkezett pályamunkák között.

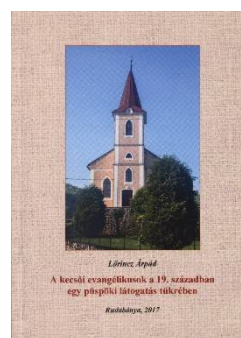
Megszoktuk tőle, hogy választott témái hiánypótlók és figyelemfelkeltők. Jelen egyháztörténeti munkáit is honismereti pályázatunkra nyújtotta be, mielőtt az önkormányzat kiadta volna. Az elsőből megtudjuk, hogy Encsen már a középkorban is volt plébánia, ám az a reformáció idején megszűnt. Újraalapítására 1747-ben került sor, a Keglevichék által újjáépített templomot is ekkor szentelték fel Szent József tiszteletére, s ekkor kezdték el vezetni az anyakönyveket. A rövid történeti összefoglalót követően a plébániatemplom kegytárgyainak és ereklyéinek leírását olvashatjuk, bemutatja a templom harangjait, orgonáját, ír az anyakönyvekről, lelkipásztorokról, az egyház által fenntartott iskoláról, az útszéli keresztekről. Közli az 1746. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv magyar nyelvű fordítását, mely nyilvánvalóan az újraalapítást volt hivatott előkészíteni, valamint későbbi egyházlátogatási jegyzőkönyvi részleteket is közöl. A második kiadványból megismerjük az encsi zsidóság történetét, megtelepedésüktől egészen a közösség megszűnéséig. A munka egyediségét az adja, hogy egy encsi holokauszt túlélő emlékei és vallomása is olvasható benne. (BM)

Lant és Biblia Tompa-Breviárium. Összeállította B. Kovács István. Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület. Gömör-szőlős – Putnok – Hanva – Rimaszombat 2017. 624 p.

Tompa Mihály születésének 200. évfordulója alkalmából jelent meg ez a

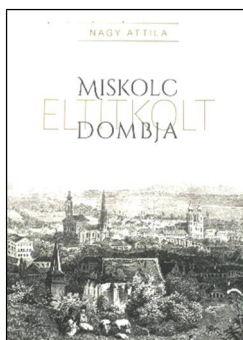
vaskos könyv, címében is utalva Tompa költői és lelkészi voltára. A kötet hat fő fejezetet tartalmaz. Az első fejezetből Tompa életét ismerheti meg az olvasó S. Szabó József tollából, a gyermekkortól, a bejei, keleméri és hanvai lelkészi állomásokon át egészen haláláig. A második fejezet a magyar irodalomtörténetben oly híres költői triumvirátusról, vagyis Petőfi Sándor, Arany János és Tompa Mihály kapcsolatáról, barátságáról szól. Ennek szerzői B. Kovács István és Lengyel Miklós. A harmadik fejezet az Arany János és Tompa Mihály halhatatlan barátságát mutatja be levelezéseik tükrében, kiegészítve Váczy János és Bisztray Gyula bevezető gondolataival. A negyedik fejezet Tompa költészetéből és egyéb írásából ad válogatást, vannak benne versek, énekek, prédikációk, imák és teljes terjedelmében olvasható a híres-hírhedt Fekete könyv is. Az ötödik fejezet a Tompa Mihályról szóló írásokat foglalja magába. Megszólalnak itt a kortársak és utódok, olvashatunk Tompa emlékezetéről, valamint általa ihletett irodalmi alkotásokat is. A hatodikfejezet a Tompa-örökség éltetését foglalja össze az 1868-2017 közötti időszakban, vagyis halálától születésének 200. évfordulójáig. A vaskos kötetet szövegezzék és irodalomjegyzék zárja. (BM)

Lőrincz Árpád: A kecsői evangélikusok a 19. században egy püspöki látogatás tükrében. Bányászattörténeti Kutatások Alapítvány. Rudabánya, 2017.

A könyvecske első fejezete a Gömör vármegyei, napjainkban Szlovákiában található község rövid történetét vázolja. Ezt követően ismerteti az kecsői evangélikus egyház történetét, aminek alapjául az 1873 júniusában véghezvitt szuperintendensi látogatás alkalmával készített jegyzőkönyv szolgál. Ekkor látogatott a hosszúsói anyaegyházba, valamint a kecsői és pelsőcardói leányegyházakba Czékus István

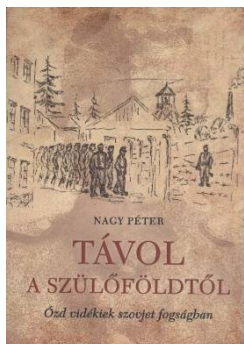
egyházkerületi főpásztor. A leírásból megismerjük a kecsői imaház építésének történetét, melyben évenkénti négy alkalommal tartott istentiszteletet a hosszúszoói anyaegyházban szolgáló lelkipásztorok. Ezt követően az itt szolgálatot teljesítő lelkészek, egyházi felügyelők, és tanítók bemutatása, majd a templom, annak berendezése, a torony, a harang és a temető leírása, valamint a lelkészi hivatal és az iskola működésének ismertetése következik. Az utolsó fejezet a látogatás utáni állapotokat taglalja. A kötet végén egy történeti kronológiai táblázat, magyar-szlovák településnév jegyzék, valamint irodalomjegyzék olvasható. (BM)

Nagy Attila: Miskolc elítült dombja. Miskolciak az Avasért Alapítvány. Miskolc, 2020. 160 p.

Miskolc emblematikus hegyéről, dombjáról, az Avasról már sokan írtak, önálló kötet is jelent meg róla korábban is. Mégis üdvözlendő e

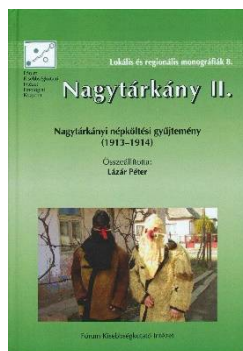
szép kiállítású, külsőre is tetszetős könyv megjelenése, mert új ismeretekkel is bővíti olvasóinak tudását, valamint sokszor az eddig ismert tényeket is új megközelítésben, fiatalos lendülettel tárja elének. A Miskolc helyneveivel (is) foglalkozó szerző nem hazudtolja meg önmagát, s így természetesen egy önálló fejezetet szán az Avas régi és mai helyneveinek. Ezt követően a domb épületeit, építményeit veszi számba, majd az Avasra szánt, de nem megvalósult beruházási, fejlesztési tervekéről értekezik. Külön fejezetben foglalja össze a helytel, illetve a hely építményeivel kapcsolatos érdekes történeteket. A zárófejezet – melyet a szerző múzeumi kollégája, Zahuczky László írt – arra mutat rá, hány író, költőt, tollforgató alkotót ihletett meg ez a hely. A kötetet számos szövegek közötti fotó, illusztráció színesíti, s a végén irodalom- és forrásjegyzék található. (BM)

Nagy Péter: Távol a szülőföldtől. Ózdi vidékiek szovjet fogságban. Ózdi Német Nemzetiségi Önkormányzat, Ózd, 2017. 153 p.

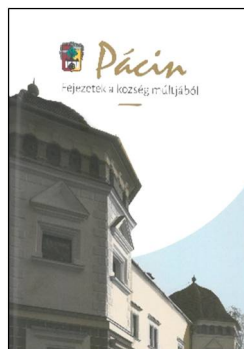
Az utóbbi években már sokat hallunk és olvasunk a szovjet kényszermunkára elhurcolt ártatlan

civilekről. A hosszú évtizedeken át elhallgatott témáról különösen az utóbbi években, a GULAG/GUPVI Emlékbizottság ilyen irányú felhívása nyomán jelent meg sok írás, visszaemlékezés. Jelen kötet szerzője arra vállalkozott, hogy áttekinthető képet adjon az Ózd környéki, háborúba elvitt katonák, leventék fogságáról, a polgári lakosság (Abafalva, Csernely, Kelemér, Serényfalva) elhurcolásáról, a kiutazás és az ottani munkavégzés körülményeiről, a lágerek mindennapjairól, a szökési kísérletekről és a hazatérésről. A szerző a témában fellelhető szakirodalom mellett levéltári kutatásokat végzett, tanulmányozta a témával kapcsolatos sajtócikkeket, valamint interjúkat készített az egykori foglyokkal, családtagjaikkal és környékbeliekkel, családi iratok, fényképek után kutatott. Munkáját gazdag és pontos jegyzetapparátus zárja. (BM)

Nagytárkány II. Nagytárkányi népköltési gyűjtemény (1913-1914). Összeállította: Lázár Péter. Lokális és religionális monográfiák 8. Fórum Kisebbségkutató Intézet – Etnológiai Központ, Somorja–Komárom, 2017. 206 p.

Nagytárkány a történeti Zemplén megyében, Királyhelmece közelében, Szlovákiában található község. 2006-ban, Viga Gyula szerkesztésében jelent meg róla egy monográfia, s ennek munkálatai során figyeltek fel a kutatók egy kéziratra a Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárában, mely a település népköltészetéből ötszáznál több folklórszöveget tartalmaz. Akkor ennek teljes közzétételére nem volt lehetőség, de elhatározták, hogy sort kerítenek rá. Bő tíz évet kellett várni, hogy napvilágot lásson a nagytárkányi születésű egri papnövendék, Lázár Péter gyűjtése, amit Tóth Arnold rendezett sajtó alá, s bevezető tanulmánnyal is ő látta el. (BM)

Pácín. Fejezetek a község múltjából. Viga Gyula szerk. Pácín Község Önkormányzata. Pácín, 2020. 424 p.

A kötet szerkesztője az elmúlt évtizedekben több bodrogi településen szervezett néprajzi kutatásokat, aminek eredményeként néprajzi

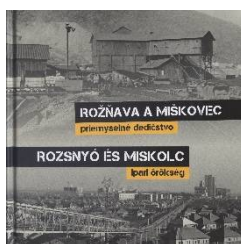
monográfiák és tanulmánykötetek láttak napvilágot. Kisgéres, Nagytárkány, Cigánd után ezek sorába illeszkedik ez a pácini kötet, melyben 13 tanulmány kapott helyet. Ezekben olvasható a történeti tájhasználatról, a település egykori birtokosairól, külön is a 'Sennyey családról, valamint kapcsolatokról a falu népével. Több tanulmány foglalkozik a település 20. századi történetével, mindegyik más-más megközelítésben. Feldolgozásra kerültek a település szokás- és táncgyomániai és ezek változása, hiedelmei, virágkultúrája és nyelvjárása. Amint azt a szerkesztő utószavában megfogalmazta, elsősorban a páciniak emlékeztének, identitásának megőrzését szolgálja ez a könyv, de felmutatja a karakteres történeti táj, a Bodrogszék jellegzetes vonásait is. (BM)

Porkoláb Tibor: Kultusz és felejtés. Lévay József irodalmi és társadalmi státusza. Ráció Kiadó. Budapest, 2017. 295 p.

A szerző – jeles Lévay kutató – ebben a könyvében arra a kérdésre keresi a választ, hogy Lévay József hogyan vívta ki magának

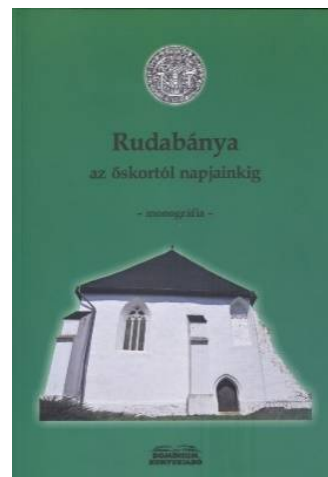
azt a mindenek felett álló tiszteletet, ami őt életében övezte, annak ellenére, hogy költészete – Lévay saját megítélése szerint is – másodrangú, s színvonalában messze nem ér fel az „Arany-kör” többi tagjának (Arany, Petőfi, Tompa) költészetéhez. Tehát Lévay irodalmi teljesítménye és elismertsége közötti szembevetendő ellentmondás kérdéskörét feszegeti. A könyv megírásának alapötlete már évtizedekkel a megjelenés előtt megszületett, de megvalósítására a Lévay József Centenárium Emlékprogram adott lehetőséget. Ez a négyéves emlékprogram, s ezen belül e könyv megjelenése is jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy az életében a legmagasabb piedesztálra állított, de az 1940-es évekre már-már elfelejtett költő kultusza ismét felelevenedjen. A könyv nem könnyű olvasmány, szakkönyvnek íródott, de tartalma miatt a honismerők érdeklődésére is számot tarthat. (BM)

Rožňava a Miskovec – priemyselné dedičstvo. Rozsnyó és Miskolc – ipari örökség. OZ MEDZA. Rozsnyó, 2019. 96. p.

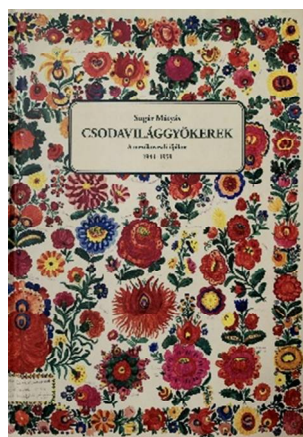
A Rozsnyói Bányászati Múzeum, pontosabban a mellette működő OZ MEDZA nevezetű civil szervezet kiadásában

látott napvilágot ez a kétnyelvű (szlovák és magyar nyelvű) tanulmánykötet. A kiadó a miskolci Észak-Keleti Atjáró Egyesülettel együttműködve valósított meg egy projektet, melynek célja az volt, hogy feltárja a két település közötti hasonlóságokat és lépéseket tegyen közös örökségünk megőrzésére. E cél megvalósítása érdekében számos közös rendezvényt, programot szerveztek. Ezek egyike egy konferencia volt, s az itt elhangzott előadások egy része jelent meg a kötetben. (BM)

Rudabánya – az őskortól napjainkig. Monográfia. Rémiás Tibor, Hadobás Sándor szerk. Dominium Könyvkiadó. Miskolc-Rudabánya, 2019. 464 p.

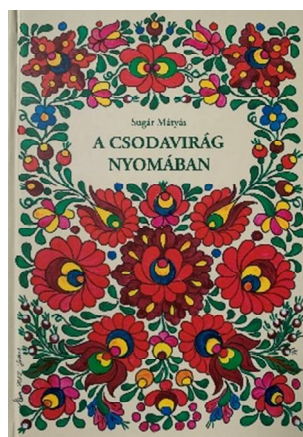
Az egykor szebb napokat megélt Rudabánya Magyarország egyik lelkisebb városa. Gazdag múlttal büszkélkedhet, jelene nehéz, de bizakodással néz a jövőbe. Erről tanúskodik az a tény is, hogy kiadta ezt a tudományos igénnyel, mégis közérthető stílusban megírt könyvet. A kötetben 14 szerző 13 tanulmánya és a polgármesteri előszó olvasható. A tanulmányok foglalkoznak a település természeti környezetével, földtani viszonyaival, a Rudabánya határában fellelt, talán legismertebb őslénytani lelet, a Rudapithecus kérdéskörével, a település és környékének bányászati és kohászati múltjával, valamint a település történetével, ezen belül is kiemelkedően egyháztörténeti kérdésekkel, Rudabánya és a Gvadányi család kapcsolatával, a közelmúlt történéseivel, valamint jövőképet is igyekszik felvázolni, elsősorban a település és a táj értékeit bemutató turizmusra építve. Az egyes fejezetekhez rövid angol, német és szlovák nyelvű összefoglalók is tartoznak. Az írásokat számos szövegszéli fekete-fehér kép teszi még élvezetesebbé, a kötetet színes képmelléklet zárja. (BM)

Sugár Máttyás: Csodavilággyökerek.
Karakter-S Kft.
2015. 416 p;

Sugár Máttyás: A csodavirág nyomában. Karakter-S Kft.
2019. 364 p.

Az első kötet Mezőkövesdről, az itt élő matyókról, a folyamatos újrakezdésekről, a változatos vidékről, a sokat próbált emberekről, a település érdekességeiről szól. A szorgalom, az ügyesség, a szépre, jóra törekvés a mindennapokban és a matyó népművészetben, amely a szivárvány színeivel az élet virágoskertjét hagyta örökül. Az elmúlt század közepének szem-

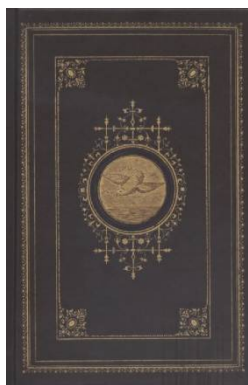
mélyes emlékekre épülő éveit tartalmazza a könyv, kitekintve a megelőző évtizedekre. A szerző családjának története időnként szomorú, de mindig bizakodással teli, jellemzően mezőkövesdi és matyó. Az 1944 és 1959 között megélt eseményeket, a II. világháborút, a helyi vészkorokat, a Don-kanyarban történtek kihatásait, az iskolás éveket eleveníti fel a kötet, és a mezőkövesdi 56-os forradalom és szabadságharc történéseit dokumentálja. Az emlékezés az élet nagy ajándéka, a gyermekkor, a csodavilág, végigkíséri az életutat, ahova az ember mindig visszatalál. A második kötet a mezőkövesdi Pál utcáról, az 1940-es és 1950-es években ott élő emberekről, a jelenlegi lakókról, helyszínekről és a baráti kapcsolatokról szól. A könyv a város történetébe is betekintést ad, sajtószemlével, sportemlékekkel, alkotók írásaival, amelyekből az emberek és az otthoni táj szeretete sugárzik. A szerző emlékezik a felejthetetlen és meghatározó iskolai időszakára, valamint családjára, a kedves, barátságos emberekre, akikkel ifjúkorát töltötte. (SJ)

Szlovák Sándor – Szlovák Sándorné: Példaképek városunk múltjából. Jeles mezőkövesdiek a 19. és 20. században. Matyóföldi Alkotók és Művészetpártolók Egyesülete, Mezőkövesd, 2019. 229 p.

A szerzők megszállott kutatói Mezőkövesd múltjának. Ebben a kötetben negyven portrét vázolnak fel, olyan személyiségek életét és tevékenységét, akik valamilyen oknál fogva fontos szerepet töltenek be Mezőkövesd életében. Olvashatunk a településnek mezővárosi címet adományozó Hunyadi Máttyásról; az ország egyik legrégebb plébániai anyakönyvének gondozójáról, Nagy János Lászlóról; Kaló Péterről, aki elsőként írt könyvet magyar nyelven a méhészetéről; Mezőkövesd polgárosodását előmozdító Morvay János főjegyzőről; a sokoldalú iparos, vállalkozó Lázár (Kupak) Jánosról; a mezőkövesdi zeneiskolát megalapító Klima Mihályról; a Mezőkövesden nyomdát alapító Balázs Ferencről; a kövesdi hagyományokat gyűjtő és ápoló Farkas (Gólya) Mártonról; a templomot és iskolát építtető jezsuita hitszónokról, Jámbor (Jambrekovits) Lászlóról; Harsányi Kálmán matyó származású lírikusról; Kis Jankó Bori hímzőasszonyról és mintairőről; a strandfürdő megalapítójáról, Zsóry Lajosról; az intézményszervező gimnáziumi igazgató Bayer Róbertől; a matyó gyökerekkel bíró Garamszeghy Sándor színművésztől, Gaál István főkántorról, a Matyó Dalárda vezetőjéről; Martos Ferencről, a tehetség-gondozás és népművelés mezőkövesdi úttörőjéről; Báji Patay Gyuláról, a korszerűen gazdálkodó földbirtokosról; a mezőkövesdi gyógyvizet felfedező Faller Gusztávról; a matyó kisemberek sorának jobbításáért harcoló Kovács Máttyásról; Takács István festőművésztől; a matyó népeletet kutató Dala József Istvánról; Pesti József gyógyszerésztől; Dr. Papp Zoltán gimnáziumi igazgatótól; Gari Takács Margitról, a leghitelebb matyó

krónikásról; Dr. Lukács Gáspár gimnáziumi tanáról; Dr. Bayer Istvánról, a fizikatanítást megújító középiskolai tanárról; Herkely Károly etnográfusról; Kiss Gyula matyó költőről; Dr. Szűcs Géza orvosról; Bán Józsefről, a matyó hagyományok gyűjtőjéről; Suhaj Balogh Kálmánról, a magyar népzene nemzetközi nagykövetéről; Kápolnai Ivánról, Mezőkövesd krónikásáról; Joe Murányi, matyó gyökerekkel bíró amerikai klarinétművészről; Kiss Józsefről, a matyó dallamkincs elkötelezett ápolójáról; Pető János festőművészről; Fügedi Márta etnográfusról; s a ma is közöttünk lévők közül Hajdu Ráfi Jánosról, a Mezőgazdasági Gépmúzeum megalapítójáról; Jáger Károly apátplébánosról, valamint Pető Margit képző- és iparművészről. (BM)

Tompa Mihály: Olajág. Elmékedések, fohászok és imák. Kiadja: Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület. Gömörszőlős, 2017. 312+14 p.

Egy elsősorban nőknek szóló, a maga korában rendkívül népszerű, számos kiadást megért imakönyv hasonló kiadása, mely az 1883. évi, harmadik kiadás nyomán készült. Tompa a kötetet feleségének, Zsoldos Emiliának ajánlotta. Már beteg volt, amikor összeállította, s célja az volt, hogy ennek honoráriumából gondoskodjon feleségéről, vásárolja meg számára a Putnokon kinézett kis házat, hogy majd az ő halála után legyen hol laknia.

Utószót Kováts Dániel nyugalmazott főiskolai tanár írt hozzá, aki így ajánlja a kis könyvet: *...aki értékelni tudja a 200 éve született Tompa Mihály költészetét, az kedvelni fogja az „Olajág” elmékedéseinek ízeit is. Ha látjuk e szövegek útját, korhoz kötöttségét, s engedjük felénk áradni kortalan mondanivalóját, akkor eljut hozzánk a költő ajándéka: a lelki béke és a csend.* (BM)

Válogatás a magyarországi nemzetiségek néprajzi kötetéből 9. Sorozat-főszerk. és kötet-szerk.: Székely András Bertalan. Magyarországi nemzetiségek néprajza. Magyar Néprajzi Társaság, 2019. 213 p.

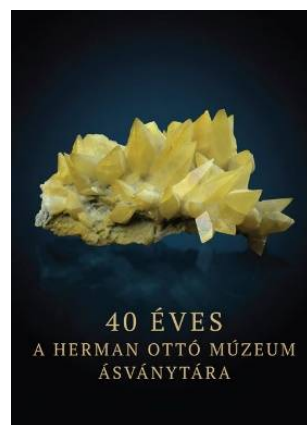
A kötet a 60 esztendő Horváth Sándor

néprajzkutató, muzeológus, a szombathelyi Savaria Múzeum igazgatója tiszteletére jelent meg, s a címben sugallattal ellentétben a benne olvasható tanulmányok többsége nem másodközlés. Térésünk honismereti kutatóinak érdeklődésére elsősorban megyénk egyik elnéptelenedő, ruszin településén, Tornabarakonyban fellelhető szakrális emlékek leírása, továbbá a magyarországi bolgárkertészekről szóló tanulmány számíthat. (BM)

Viszóczky Iлона, Viga Gyula: Hungarikum a matyó népművészet. Hungarikum sztuka ludu Matyó. Zamoyski Múzeum, Zamość, 2019. 36 p.

A matyó kultúrát népszerűsítő lengyelországi vándorkiállítás kétnyelvű (lengyel és magyar) katalógusa szakszerű leírásokkal és számos, jó minőségű színes fotóval mutatja be a Mezőkövesden és környékén (Tard, Szentistván) élők népművészetét. A leírásban olvashatunk a matyó népművészet „felfedezéséről”, a viseletről, a hímzésről, lakáskultúráról, lakodalomról, fényképezkedési szokásokról és egyebekről. (BM)

40 éves a Herman Ottó Múzeum Ásványtára. Fehér Béla szerk. Herman Ottó Múzeum. Miskolc 2020. 108 p.

Az ásványok világa sokakat elbűvöl. Ennek egyik kézzelfogható bizonyossága az évről évre megrendezésre kerülő Miskolci Ásványfesztivál látogatottsága. Az idei ásványfesztivál egyebek mellett azért volt különleges, mert kiegészült az egyik rendező szerv, a HOM Ásványtárának jubileumi ünnepeivel. Ez a kötet erre az alkalomra látott napvilágot, s olvasható benne a tár 40 éves történetének főbb állomásai, az egykori és ma is ott dolgozó munkatársak bemutatása, valamint a jubileumi ünnepi ülésen elhangzott előadások. (BM)

TALLÓZÓ

Válogatás a 2017 és 2019 között megjelent megyei vonatkozású könyvekből és folyóiratcikkekből

Összeállította: Székelyné Forintos Judit (könyvek) és Molnár István (folyóiratcikkek)

Válogatás a 2017 és 2019 között megjelent megyei vonatkozású könyvekből

Abaúj-Torna vármegye

Magyarország vármegyéi és városai: Magyarország monografiája: a magyar korona országai történetének, földrajzi, képzőművészeti, néprajzi, hadügyi és természeti viszonyainak, közművelődési és közgazdasági állapotának enciklopédiája / szerk. Sziklay János és Borovszky Samu. - Hasonmás kiad. - Budapest: Méry Ratio, 2018. - 26 db.

1. köt., Abaúj-Torna vármegye és Kassa. - 579 p.: ill. Eredeti kiadás: Budapest: Apollo Irodalmi és Nyomdai Rt., 1896.

Abaúji receptkönyv / a recepteket összegyűjt., szerk. Sándor Róbert. - Miskolc: [s.n.], 2017. - 108 p.

Válogatás a régi Torna vármegye textilmintáiból / [gyűjt. és szerk. Gyarmati Éva]; [kiad. a] Baráti Kör Tornabarakonyért Alapítvány. - [Tornabarakony]: Baráti Kör Tornabarakonyért Alapítvány, 2019. - [58] p.

Aggtelek

Aggtelek és a világháborúk: hősök, katonák, mindennapok / Nahaj Balázs Ferenc; kiad. Aggtelek Község Önkormányzata. - Aggtelek: Önkormányzat, 2017. - 149 p.: ill.

Aggteleki-karszt

Az aggteleki cseppkőbarlang és környéke / írta Dudich Endre; A Sajó-Bódva közének ismeretlen szépségei című fejezetet írta Lendvay Károly. - Repr. kiad. - [Dorog]: BEBTE, 2017. - [30], 186, [2] p. - ill. - (Barlangász klasszikusok)

Eredeti kiadás: Budapest: Termtud. Társ., 1932.

A Békebarlang felfedezése / Jakucs László. - Repr. kiad. - [Dorog]: BEBTE, 2017. - [16], 94 p., [28] t.: ill. - (Barlangász klasszikusok)

Eredeti kiadás: Budapest: Művelt Nép, 1953.

Erdőállapot-értékelés középhegységi erdeinkben: tanulmánygyűjtemény = Forest state assessment in submontane woodlands / szerk. Standovár Tibor, Bán Miklós és Kézdy Pál. - Budapest: Duna-Ipoly Nemz. Park Ig., 2017. - 612 p.: ill. - (Rosalia; 9.)

A fagygyűfáklyás expedíció / Jakucs László. - [Dorog]: BEBTE, 2017. - 147, [113] p.: ill. - (Barlangász klasszikusok)

Eredeti kiadás: Budapest: Sport, 1962.

Bodrogköz

Kígyókő: bodrogközi népi mondák / [Balassa Iván gyűjtéséből, átd. Csokonai Attila]; [ill. Vincze Judit]. - Budapest: Napkút Kiadó, 2018. - 65, [2] p.

Bódvaszilas

Felhőgyár: egy szociális design ABC = Cloudfactory: a social design ABC / [szerzők ... Barcza Dániel, Fehér Bori]; [közread. a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem]. - Budapest: Mome, 2017.- 107 p.: ill.

Bódvavendégi

Falum: Bódvavendégi, 1960 / Béres Gábor; [sajtó alá rend. Kovács Ágnes, Koleszár Krisztián]. - Bódvavendégi: Rovás, 2017. - 94 p.

Bódva-völgy

Csak azok a kaukázusi sakálok ne üvöltöznének már...: az erőszakkal elhurcolt felvidéki keresztények szovjet rabságban / Kőteles Ágoston. - Szepsi: Kőteles Ágoston, 2017. - 532 p.: ill.

Bogács

Színészliget Bogácson / írta és szerk. Hajdu Imre; [fotók Pető György, Jankó Gergely]. - 2., bőv. kiad. - [Miskolc]: Hajdu-Vinpress Kiadó, 2017. - 208 p.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye

10 éves a B. A. Z. megyei női labdarúgó bajnokság, 2007-2017 / Mező László. - Miskolc: Budai Ny., [2017]. - 104 p.: ill.

16-17. századi kerámia a történeti Borsod megyéből / Tomka Gábor. - Budapest: MNM, 2018. - 293 p.: ill.

Akik szolgálatra szegődtek: polgármester-portrék az Észak-alföldi régióból: Borsod-Abaúj-Zemplén megye / [szerk. Sári Andrea]. - [Püspökladány]: Dono Te Libro, 2019. - 228 p.: ill.

Állatorvosi adattár: Borsod-Abaúj-Zemplén megye, 2016 / miskolci Mészáros Tamás. - [Miskolc]: [Mészáros T.], 2017. - 206, [1] p.: ill.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye építészeti arculatának jövője a településképi arculati kézikönyvek tanulságai alapján: összegzés és javaslatok / Barta Judit [et al.]; [közread. a] Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Építész Kamara. - Budapest: Patrocinium: Borsod-Abaúj-Zemplén M. Építész Kamara, 2019. - 91, [18] p.: ill.

Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kormányhivatal 2011-2015. évi tevékenysége: tények, információk a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kormányhivatal szervezetéről, feladatairól, működéséről és eredményeiről. - Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kormányhivatal, 2017. - 182 p.

B. A. Z. megyei I-es labdarúgó bajnokságok, 1951-2016 / Mező László. - Miskolc: Budai Ny., [2017]. - 162 p.: ill.

B. A. Z. megyei II-es labdarúgó bajnokságok, 1953-2018 / Mező László. - Miskolc: Budai Ny., [2018]. - 200 p.: ill.

Megyei futball évkönyv 2017: Borsod-Abaúj-Zemplén megye 2017. évi labdarúgó eredményei, adatai / Mező László. - Miskolc, [2017]. - 164 p.: ill.

Megyei labdarúgó krónika 2018: Borsod-Abaúj-Zemplén megye 2018. évi labdarúgó eredményei, adatai / Mező László. - Miskolc, [2018]. - 140 p.: ill.

Út a reményhez: [25 éves a Magyar Vöröskereszt Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Szervezetének hajléktalan ellátása] / B. Tóth Erika; [kiadó Magyar Vöröskereszt Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Szervezete]. - Miskolc: Magyar Vöröskereszt Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Szervezete, 2019. - 145 p.

Borsodi-Mezőség

A Borsodi-Mezőség Tájvédelmi Körzet / [szerk. Soós Gábor, Balázsi Péter]. - Eger: Bükki Nemz. Park Ig., 2019. - 40 p.: ill. - (Bábalács füzetek; 24.); (Védett természeti területek a Tisza mentén; 2.)

Bócs

"Az emlékezetnek méltó történetek": fejezetek Bócs község múltjából a kezdetektől 1990-ig / Pintér-Nagy Katalin; [kiad. Bócs Községi Önkormányzat]. - 2. kiad. - Bócs: Önkormányzat, 2017. - 247 p.: ill.

Bükk-hegység

Fedezzük fel a Bükk-vidék Geoparkot! / [írta és összeáll. Gasztonyi Éva]; [kiad. a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság]. - Eger: Bükki Nemz. Park Ig., 2019. - 40, [1] p.: ill.

A Mátra és a Bükk kalandkönyve: városi és falusi séták, csevice és karsztforrások, hegycsúcsok és szirttek, bringautak kezdőknek és haladóknak / [írta és fképezte] Balogh Tamás. - [Budapest]: Babor Kreatív Stúdió, cop. 2018. - 191 p. - (Kalandkönyvek; 6.)

Cigánd

Az Isten megőrzött!: Sőregi János, egy cigándi polihisztor a Nagy Háborúban, 1914-1918 / [szerk. és az előszót írta] Scholtz Róbert Gergely; [ill., fotók Sőregi János et al.]. - Cigánd: Cigánd Város Önkormányzata, 2018. - 63, [1] p.

"Mert abban az időben lehetett vándorolni": a cigándi amerikasok emlékezete / Fejős Zoltán; [kiad. Cigánd Város Önkormányzata]. - Cigánd: Önkormányzat, [2017]. - 335 p.

Derenk

Derenk 300 – konferenciakötet = Derenk 300 - materiały pokonferencyjne / [szerk., Virágh József, Piotr Piętko]; [rend., közread. a] Lengyel Kutatóintézet és Múzeum. - Budapest: Lengyel Kutatóint. és Múz., 2017. - 144, 146 p.: ill. A Budapesten, 2017. ápr. 7-én azonos címmel rendezett konferencia szerkesztett anyaga.

Edelény

A borsodi földvár: egy államalapítás kori megyeszékhelyünk kutatása / Wolf Mária. - Budapest: Martin Opitz K.; Miskolc: HOM; Szeged: SZTE Régészeti Tansz., 2019. - 516 p.: ill.

Szemelvények az Edelényi Királyi Járásbíróság történetéből / kiad. [a] Miskolci Törvényszék; [szerk. Farkas Eszter, közrem. Sztankó Ágnes]; [az anyaggyűjt. közrem. Laki-Lukács László et al.]. - Miskolc: Miskolci Törvényszék, 2017. - 36 p.: ill.

Égerszög

Az égerszögi öreg temető: Kunt Ernő nyomában / Tóth György. - Égerszög: Tóth Gy., 2019. - 115 p.: ill. - (Megőrzött emlékek; 2.)

Emőd

A második világháború eseményei Emődön és környékén, 1944. november / Czece József; [közread.] Emőd Város Önkormányzata. - [Emőd]: Önkormányzat, 2017. - 176 p.: ill.

Encs

Encs képekben / [fotó Onda Róbert]; [szerk. Urbán Annamária]. - Encs: Encs Város Önkormányzata, 2017. - 55 p.

A zsidóság története Encsen / Krusóczki Ferenc. - Encs: Encs Város Önkormányzata, 2019. - 46 p.

Erdőhorváti

Az erdőhorváti iskola rövid története, 1966-2016: 50. - [s.l.]: [s.n.], [2017]. - 24 p.: ill.

Észak-Magyarország

Észak-Magyarország kincsei / Fucskár Ágnes, Fucskár József Attila. - [Budapest]: Kossuth, cop. 2019. - 76, [1] p.: ill.

Fürdők és fürdőhelyek Budapesten és környékén, Észak-Magyarországon / [... írta Boda László et al.]; [településfotók Boda László et al.]. - Szombathely: B.K.L. Kiadó, 2017. - 181, [3] p. - (Hazai úticélok turisztikai könyvsorozat)

Magyar Cserkészszövetség, almanach 2016-2017: II. Észak-Magyarországi Kerület / [előszó Dobos Tamás]. - Miskolc: Háromkő Egyesület, [2017]. - 38 p.

"Visszatért": Trianon és a revízió = "Return": Trianon and revision / Zetényi Csukás Ferenc; [fotó Demeter Márton, Laborc György Péter, Tuskán József]; [... ford. Fazekas Sándor]. - [Szeged]: HK Hermanos Kiadó, 2017. - 128 p.: ill.

Fancsal

Régi diárium: Clementis János fancsali evangélikus lelkész naplója, 1719-1760 / [ford., sajtó alá rend.] Gyulai Éva. - Miskolc: HOM, 2018. - 404 p.: ill. - (Officina musei; 25.)

Felsőzsolca

Dalos évfordulók Felsőzsolcán: Felsőzsolcai Férfi Népdalkör 30 éve: Együtt Felsőzsolcáért Egyesület 15 éve: Magyar Nótaszerzők és Énekesek Észak-Magyarországi Csoportjának 10 éve / [szerk. Farkas Pál, Bredács László, Fehér Attila]; [kiad. az Együtt Felsőzsolcáért Egyesület és a Felsőzsolcai Férfi Népdalkör], 2018. - 196 p.: ill.

Az örökség őrzői: 15 éves Felsőzsolca Város Bolgár Nemzetiségi Önkormányzata / [írta és szerk.] Németh Csaba. - Felsőzsolca: Felsőzsolca Város Bolgár Nemzetiségi Önkormányzata, 2018. - 81 p.: ill.

Füzér

Füzér dekódolva / Lukács Zsófia. - [Dunakeszi]: TérMűves, 2018. - 236 p.: ill.

Gömör vármegye

Fürdőélet a 19. századi Gömörben / Kerényi Éva. - Budapest: SikerX K., 2017. - 261 p.: ill.

A gömri csipke / Neszádeliné Kállai Mária. - 2. bőv. kiad. - Putnok: Tompa M. Gömri Kult. Egyes., 2018. - 135 p.: ill.

Magyarország vármegyéi és városai: Magyarország monografiája: a magyar korona országai történetének, földrajzi, képzőművészeti, néprajzi, hadügyi és természeti viszonyainak, közművelődési és közgazdasági állapotának enciklopédiája / szerk.

Sziklay János és Borovszky Samu. - Hasonmás kiad. - Budapest Méry Ratio, 2018. - 26 db: ill. [7.], Gömör-Kishont vármegye. - X, 677 p., [14] t.fol. Eredeti kiadás: Budapest: Apollo Irodalmi és Nyomdai Rt., 1903.

A sajtómenti népies építés díszítő formáiról: tartatott 1907. január 5-én / Gróh István. Iparművészeti képtelenségek: tartatott: 1907. január 12-én / Keszler József. - [Repr. kiad.]. - [Onga]: Nemzeti Örökség Kiadó, [2019]. - 38 p. Az Iparművészeti Múzeumban elhangzott előadások szerkesztett szövege egybekötve, eredeti kiadás: Budapest, 1907.

Hangony

Hangony völgyi tanyák és helynevek / [szerk. Kovács László]; [kiad. a Hangony Jövője Egyesület]. - [Hangony]: Hangony Jövője Egyes., cop. 2019. - 110 p.: ill.

Hercegkút

Hercegkút / [összeáll. Naár János]; [grafika Incze Mózses]. - [Hercegkút]: [Hercegkút Község Önkormányzata], 2017. - 32 p.

Unser Heimatdorf, Hercegkút [Szülőfalunk, Hercegkút (német)] / [Hrsg.:] Deutsche Nationalitäten-selbstverwaltung von Hercegkut. - [Hercegkút]: 2017.

Zwangsarbeit der Hercegküter in der Sowjetunion, 1945-1949 [Hercegkútiak kényszermunkán a Szovjetunióban, 1945-1949 (német)] / Verf. und Red. János Naár; [übertr. von Zsolt Téglás]. - 2017. - 292 p.

Jósvafő

Jósvafő és a világháborúk: hősök, katonák, mindennapok / Nahaj Balázs Ferencné; kiad. Jósvafő Község Önkormányzata. - Jósvafő: Önkormányzat, 2019. - 164 p.: ill.

Karcsa

A jelen értékei Karcsán / fényk. és szerk. Baráz Sándorné, Bodnár Ágnes, Klisovszki Leila; kiad. Karcsa Község Önkormányzata. - Karcsa: Karcsa Község Önkormányzata, 2019. - 87 p.

Mesél a múlt: Karcsa kincsei az értéktárban / Szabó Istvánné; fényk. És szerk. Czető Judit; kiad. Karcsa Község Önkormányzata. - Karcsa: Karcsa Község Önkormányzata, 2017. - [6], 118, [3] p.

Kassa

A Felvidék és Kárpátalja hazatérésének emlékalbuma / Babucs Zoltán. - Budapest: Heraldika, 2019. - 319 p.: ill.

Felvidékünk – honvédségünk: Trianontól – Kassáig: történelmi eseménysorozat képekkel. -[Onga]: Nemz. Örökség K., [2018]. - 236 p.: ill.
Eredeti kiadás: Budapest: Vitézi Rend Zrínyi Csoportja, 1939.

A kassai felsőoktatás intézményeinek hallgatói, 1776-1852 / Kmety Adrien, Juhász Réka Ibolya. - Budapest: ELTE Egy. Kvt. és Lvt., 2018. - 718 p.: ill. - (Felsőoktatástörténeti kiadványok; 16.)

Magyar idők a Felvidéken, 1938-1945 [elektronikus dok.]: az első bécsi döntés és következményei / Simon Attila. - Szöveg (epub: 1 MB). - [Budapest]: Jaffa, cop. 2018. - ill.

"Minden oskolába járó leány gyermektül...": református nőnevelés a 16-19. századi Felső-Magyarországon / Misák Marianna. - 2. kiad. - Sárospatak: Hernád, 2019. - 211 p.: ill.

Rákócziak öröksége / szerk. Tamás Edit; [kiad. a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma]. - Sárospatak: Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma, 2018. - 254 p., [1] p. - (Sárospataki Rákóczi Múzeum füzetek; 65.)

Változó szerepek, változó városképek: Kassa és Miskolc a 20. században / szerk. Tamáska Máté [et al.]. - [Miskolc]: Észak-Keleti Átjáró Egyes.; Budapest: Martin Opitz K.: Ormos I. Alapítvány, 2019. - 203 p.: ill. - (Térformák – társadalomformák; 3.)

Zsinagógák Szlovákiában: zsinagógák, zsidó temetők, emlékhelyek / [írta és fotók] Pusztay Sándor. - Budapest: Kornétás Kiadó, cop. 2018. - 207, [1] p.

Kazincbarcika

A Kazincbarcikai Felsőfokú Vegyipari Gépészeti Technikum aranydiplomás évfolyamának jubileumi évkönyve: 1964-2017: 1965-2017: 1966-2017: 1967-2017 / [közread. Miskolci Egyetem Gépészmérnöki és Informatikai Kar]; [szerk. Nagy Ákos, Gere Aranka]. - [Miskolc]: Miskolci Egyetem Gépészmérnöki és Informatikai Kar, 2017. - 111 p.: ill.

Kázmárk

Száz szónak is egy a vége: kázmárki [magyar - cigány] miniszótár / [összeáll. Farkas Dénes]; [kiad. a Kázmárki Roma Nemzetiségi Önkormányzat és a Kázmárki Civil Egyesület]. - Kázmárk: Roma Nemzetiségi Önkormányzat: Kázmárki Civil Egyesület, 2018. - 128 p.

Kecső

A kecsői evangélikusok a 19. században egy püspöki látogatás tükrében / Lőrincz Árpád; [szerk. Hadobás Sándor]; [kiad. a Bányászattörténeti Kutatások Alapítvány az Érc- és Ásványbányászati Múzeum Alapítvány közreműködésével]. - Rudabánya: Bányászattörténeti Kutatások Alapítvány, 2017. - 85 p.

Kesznyéten

A Kesznyéteni Tájvédelmi Körzet / [írta Soós Gábor, Zákány Albert]. - Eger: Bükki Nemz. Park Ig., 2019. - 40 p.: ill. - (Bábakalács füzetek; 23.); (Védett természeti területek a Tisza mentén; 1.)

Kisgyőr

Kisgyőr: a faragott falu / [a szöveget gond. Kékedi László]; [fotók Grúz Attila]; [kiad. Kisgyőr Község Önkormányzata]. - Kisgyőr: Önkormányzat, [2017]. - 75, [3] p.: ill.

Kissikátor

Kissikátor, az élhető település / [szerk. Alabán Péter]; [kiad. Kissikátor Község Önkormányzata]. - Kissikátor: Önkormányzat, cop. 2019. - 187 p.: ill.

Köröm

Rákóczi emlékpark 1997-2017: Köröm. - Köröm: Köröm Község Polgármesteri Hivatala, [2017]. - 48, [3] p.

Mezőcsát

Mezőcsát története / Szecskó Károly; [kiad. Mezőcsáti Művelődési Központ és Könyvtár]. - Eger; [Mezőcsát]: Mezőcsáti Művel. Közp. és Kvt., 2019. 272 p.: ill.

Mezőkövesd

A csodavirág nyomában / Sugár Mátyás. - [Tatabánya]: Karakter-S Kft., 2019. - 364 p.: ill.
Mezőkövesd az 1940-1950-es években

A matyókról / írta Szigeti Gyórfy István. - [Hasonmás kiad.]. - [Onga]: Nemzeti Örökség Kiadó, [2019]. - [2], 26 p.
Eredeti kiadás: Szeged: Szeged Városi Ny., 1929.

Mezőkövesdi utcák, terek névadói / Szlovák Sándor. - Mezőkövesd: Mezőkövesd Város Önkormányzat, 2018. - 143 p.

"Új virág fakadt Mezőkövesd földjén": a Mezőgazdasági Gépmúzeum létrejötte és fejlődésének története / Hajdu Ráfis János. - Mezőkövesd: [Hajdu Ráfis J.], 2017. - 727 p.: ill.

Mezőnagymihály

Időkapszula: Mezőnagymihály, 1332-2018 / [szerk., a képeket gyűjt., fényképezte Ilku Imre]; [az első fejezet rajzait, festett képeit kész. Barta Janka et al.]. - Mezőnagymihály: Mi Falunkért Közalapítvány, 2018. - 127 p.: ill.

Miskolc

12-es buszra nem szállunk: a cement és mész faluja / Szabó Zoltán. - Miskolc: Észak-Keleti Átjáró Egyesület, 2017. - 26 p. - (Privát félmúlt Miskolcon; 13.)

100 éve Miskolcon: 1917-2017. - [Miskolc]: [Diósgyőri Gimnázium]: [Diákélet Alapítvány], [2017]. - 23 p.

A 2017. évben díszoklevélben részesült kohómérnökök rövid szakmai életrajza / [szerk. Roneczne Ambrus-Tóth Judit]. - Miskolc: Miskolci Egyetem Műszaki Anyagtudományi Kar, 2017. - 147 p.

A 2019. évben díszoklevélben részesült kohómérnökök rövid szakmai életrajza / [szerk. Roneczne Ambrus-Tóth Judit]. - Miskolc: Miskolci Egyetem Műszaki Anyagtudományi Kar, 2019. - 95 p.

A 2019. évben jubileumi diplomában részesült bányagépész-, bányaművelő-, földmérő-, gázipari-, geofizikus-, geológus- és olajmérnökök rövid szakmai életrajza / [fel. szerk. Hudák Éva]. - Miskolc; Sopron: Műszaki Földtudományi (Bányamérnöki) Kar Dékáni Hivatal, 2019. - 194 p.

Az Acélváros végnapjai: hogyan semmisült meg húszezer ember munkahelye a Lenin Kohászati Művekben / Lóránt Károly szerk. - Lakitelek: Antológia, 2017. - 254 p.: ill. - (Retörki könyvek; 20.)

Album on the fifth anniversary of Confucius Institute University of Miskolc, 2013-2018 / Jie Liu, Dániel Kuttor ed. - Miskolc: Univ. of Miskolc Confucius Inst., 2018. - 32 p.: ill.

A Miskolci Egyetem Konfuciusz Intézetéről

Arany Miskolc / Csorba Piroska; [ill. Szaniszlóné Kövesdi Judit]; [fotó Fésűs Ádám]. - Miskolc: Bíbor Kiadó, 2017. - 181 p.

Az aranydiplomás évfolyam jubileumi évkönyve, 1967-2017 / [szerk. ... Döbröczöni Ádám, Gere Aranka]; [kiad. a Miskolci Egyetem Gépészmérnöki és Informatikai Kar]. - Miskolc: Miskolci Egyetem Gépészmérnöki és Informatikai Kar, 2017. - 407 p.

Az aranydiplomás évfolyam jubileumi évkönyve, 1968-2018 / [szerk. ... Döbröczöni Ádám et al.]; [kiad. a Miskolci Egyetem Gépészmérnöki és Informatikai Kar]. - Miskolc: Miskolci Egyetem Gépészmérnöki és Informatikai Kar, 2018. - 233 p.

Az aranydiplomás évfolyam jubileumi évkönyve, 1969-2019 / [szerk. ... Döbröczöni Ádám et al.]; [kiad. a Miskolci Egyetem Gépészmérnöki és Informatikai Kar]. - Miskolc: Miskolci Egyetem Gépészmérnöki és Informatikai Kar, 2019. - 303 p.

A balek tudnivalói / írta és szerk. Suszter Mór a. Rókafű; kiad. a Dudujka-völgyi Rókák Baráti Társasága. - 2. kiad. - Miskolc: Dudujka-völgyi Rókák Baráti Társasága, 2017. - 112 p.

Avas anno / [szerk. Darázs Richárd]. - Miskolc: Avasi Borút Egyes., 2019. - 31 p.: ill. - (Avasi értéktár; 8.)

Avas noir / [szerk. Darázs Richárd]. - Miskolc: Avasi Borút Egyesület, 2019. - 30 p.: ill. - (Avasi értéktár; 9.)

Avasi kilátás / [szerk. Darázs Richárd]. - Miskolc: Avasi Borút Egyes., 2018. - 31 p.: ill. - (Avasi értéktár; 5.)

Avasi ösvények / [szerk. Darázs Richárd]. - Miskolc: Avasi Borút Egyesület, 2017. - 30, [1] p.: ill. - (Avasi értéktár; 3.)

Avasi pincék mélyén / [szerk. Darázs Richárd]. - Miskolc: Avasi Borút Egyesület, 2017. - 31 p.: ill. - (Avasi értéktár; 4.)

Avasi polgárok / [szerk. Darázs Richárd]. - Miskolc: Avasi Borút Egyes., 2019. - 31 p.: ill. - (Avasi értéktár; 7.)

Balekkalauz; [közread. a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar]. - [Miskolc]: ME ÁJK, 2017. - 85 p.: ill.

Buherák társbérletben: Sajó-menti vasemberek, avagy a nehézipar hatása a városképre, társadalomra Miskolcon és Rozsnyón / [szerk. Darázs Richárd]; [kiad. az Észak-keleti Átjáró Egyesület]. - Miskolc: Észak-keleti Átjáró Egyes., 2018. - [28] p.: ill.
A kötet megjelent angol és szlovák nyelven is.

Diósgyőr Vasgyár válogatott képei, 1770-2016 / Boros Árpád; [kiad. Északkelet-Magyarország Ipartörténetének Ápolásáért Alapítvány]. - [Miskolc]: Északkelet-Magyarország Ipartörténetének Ápolásáért Alapítvány, 2017. - 108 p.: ill.

A Diósgyőri Gimnázium évkönyve, 2017/2018-as tanév: [a századik tanév] / [szerk. biz. vezetője Kovács Miklós]; [a szerk. biz. tagjai Baloghné Dósa Erika et al.]. - Miskolc: Diósgyőri Gimnázium, 2018. - 188 p. - ill.

A Diósgyőri Gimnázium évkönyve, 2018/2019-es tanév / [szerk. biz. vezetője Kovács Miklós]; [a szerk. biz. tagjai Baloghné Dósa Erika et al.]. - Miskolc: Diósgyőri Gimnázium, 2019. - 178 p.

A diósgyőri vár: élet a 14. században / Lovász Emese; [szerk. Papp Ferenc]; [kiad. Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata]. - Miskolc: Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata, 2018. - 111 p.

Egy átlagos nap a Kilián-délen / Tomasevszki István. - Miskolc: ÉK Átjáró Egyes., 2018. - 30 p.: ill. - (Privát félmúlt Miskolcon; 24.)

Egy turista mit tehet / Sikoparija Lujza. - [Miskolc]: Észak-Keleti Átjáró Egyesület, 2017. - 33, [1] p. - (Privát félműlt Miskolcon; 16.)

Egyedül Miskolcon? / Tasnádi Csöpi. - [Miskolc]: Észak-Keleti Átjáró Egyesület, 2017. - 25, [1] p. - (Privát félműlt Miskolcon; 14.)

A könyvsorozatban miskolci személyek tárják a nyilvánosság elé közelmúltjuk eseményeit, melyeket a családi fotóalbum képei egészítenek ki.

Emlékkönyv, 2014-2016: Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium és Kollégium / [szerk. Szelenge Judit]. - Miskolc: [Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium és Kollégium], 2017. - 169 p.

A Fáy András Görögkatolikus Közgazdasági Szakgimnázium centenáriumi évkönyve, 1917-2017 / [szerk. ... Treitné Kocsis Zita, Homonnáné Béres Katalin]; [mtársak Fedor Péter et al.]; [fotók Lehoczky Alfréd et al.]. - Miskolc: [Fáy András Görögkatolikus Közgazdasági Szakgimnázium], 2017. - 218 p.

Földes Ferenc Gimnázium évkönyv, 2017 / összeáll. és szerk. Kovácsné Szepelfeld Erzsébet; [fotókat kész. Kovácsné Szepelfeld Erzsébet et al.]; [bev. Veres Pál]; [kiad. a Földes Ferenc Gimnázium]. - Miskolc: Földes Ferenc Gimnázium, 2017. - 222 p., [8] t.

Földes Ferenc Gimnázium évkönyv, 2019 / összeáll. és szerk. Kovácsné Szepelfeld Erzsébet; [kiad. a Földes Ferenc Gimnázium]. - Miskolc: Földes Ferenc Gimnázium, 2018. - 234, [1] p.

Fráter 25: emlékkönyv a Fráter György Katolikus Gimnázium és Kollégium újraindításának 25. évfordulójára / [szerk. Hernádiné Győri Zsuzsanna et al.]. - Miskolc: Fráter György Katolikus Gimnázium, [2017?]. - 368, [4] p.

A gyakornoki program keretrendszerének kialakítása a miskolci Görögkatolikus Roma Szakkollégiumban / Makkai László, Szemán Ágnes Katalin, Szilágyi Eszter. - Miskolc: Görögkatolikus Felsőoktatási és Kult. Diákoththon Görögkatolikus Roma Szakkollégium, 2019. - 136 p.: ill.

A Herman Ottó Múzeum évkönyve, LVI. = Annales Musei de Herman Ottó Nominati / [szerk. Szolyák Péter, Csengeri Pirokska]; [ford. Medve Csaba et al.]; [kiad. a miskolci Herman Ottó Múzeum]. - Miskolc: Herman Ottó Múzeum, 2017. - 231 p. - ill.

"Ich war ein/e Austauschschüler/in": Jubiläumsbericht: 25 Jahre Austausch, 1992-2017 = "Cserediák voltam": jubileumi kiadvány: 25 év cserekapcsolat / [Hrsg.:] Friedrich-Dessauer-Gymnasium, Herman Ottó Gimnázium. - [Aschaffenburg]: F. Dessauer Gymn.; [Miskolc]: Herman O. Gimn., [2017]. - 130 p.: ill.

Ipari Örökség Tábor, 2018: a százéves csarnok titka: az Egyedi Gépgyártó kutatása a vasgyárban / [szerk. Tóth Viktor]; [kiad. az Észak-Keleti Átjáró Kulturális és Tudományos Közhasznú Egyesület, ... Szent István

Egyetem Ybl Miklós Építéstudományi Kar Ipari Örökség Tanműhely]. - [Miskolc]: Észak-Keleti Átjáró Egyes.; [Budapest]: SZIE YMÉK IÖT, [2018]. - 29 p.: ill.

Ipari örökségünk védelme / Bereczki Zoltán. - Miskolc: Észak-Keleti Átjáró Egyesület, 2019. - 122 p.

Ki és be a Strekken / Gelsei Lili. - Miskolc: ÉK Átjáró Egyes., 2018. - 15 p.: ill. - (Privát félműlt Miskolcon; 19.)

A könyvsorozatban miskolci személyek tárják a nyilvánosság közelmúltjuk eseményeit, melyeket a családi fotóalbum képei egészítenek ki.

A Kossuth Lajos Evangélikus Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Pedagógiai Szakgimnázium jubileumi évkönyve, 2001-2016. - Miskolc: Kossuth L. Evangélikus Óvoda, Ált. Isk., Gimn. és Ped. Szakgimn., 2017. - 184 p.: ill.

KVAT 25 - tények könyve: tények és emlékek a Miskolci Egyetemen 25 éve oktató Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszékről / [szerk. R. Nagy József]. - Miskolc: KVAT, 2018. - 200 p.: ill.

Lillafüred - szívélyes üdvözléssel: válogatás a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár gyűjteményéből / [szerk., a bev. írta Prókai Margit]. - Miskolc: II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, 2019. - 103 p.: ill. - (Miskolc régi képeslapokon; 1.)

Mesés Avas / [szerk. Darázs Richárd]. - Miskolc: Avasi Borút Egyes., 2018. - 31 p.: ill. - (Avasi értéktár; 6.)

Miért Miskolc?: egy kérdésre 63 válasz egy lokálpatrióta naplójából / Fedor Vilmos. - [Miskolc]: Bíbor K., cop. 2017. - 159 p.: ill.

Miskolc a várad, az életed!: rejtélyek, legendák, történetek / Reiman Zoltán. - 2., jav. Kiad. - Miskolc: Reiman Zoltán, 2018. - 284 p.

Miskolc és Kassa magyar nemzeti értékei / [szerk. Kolár Péter, Papp Ferenc, Somorjai Lehel]; [kiad. Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata]. - Utány. - Miskolc: Önkormányzat, 2018. - 78, [2] p.: ill.

Miskolci Herman Ottó Gimnázium: jubileumi évkönyv, 1957-2017 / [szerk. Gyuricza Judit, Orliczki Ágnes Katalin]. - Miskolc: Herman O. Gimn., 2017. - 231 p.: ill.

Miskolci Herman Ottó Gimnázium évkönyv, 2017/2018 / [szerk. Fegyverekiné Kovács Alice]; [fotók a Miskolci Herman Ottó Gimnázium és a végzős osztályok archívumai]. - Miskolc: [Miskolci Herman Ottó Gimnázium], 2018. - 85 p.

Miskolci Rendészeti Szakgimnázium – [Miskolc]: Miskolci Rendészeti Szakgimn., [2018]. - 169 p.: ill. Borítócím: A miskolci rendőrképzés 25 éve, 1993-2018

Miskolci útikalauz II.: utánam, srácok a történelmi Avasra: városi tőrak kezdőknek és haladóknak / [szerk. Darázs Richárd]; [szöveg Darázs Richárd, Kapusi Krisztián, Szunyogh László]; [fotó Balogh Attila]; [kiad. az Észak-Keleti Átjáró Egyesület]. - [Miskolc]: Észak-Keleti Átjáró Egyesület, 2017. - 83 p.

Nem múlnak a gyermekévek / Jacsó Pál. - Miskolc: ÉK Átjáró Egyes., 2017. - 34 p.: ill. - (Privát félműlt Miskolcon; 15.)

A könyvsorozatban miskolci személyek tárják a nyilvánosság közelmúltjuk eseményeit, melyeket a családi fotóalbum képei egészítenek ki.

R3 / Ritter Renáta Rita. - Miskolc: ÉK Átjáró Egyes., 2018. - 23 p.: ill. - (Privát félműlt Miskolcon; 20.)

A könyvsorozatban miskolci személyek tárják a nyilvánosság közelmúltjuk eseményeit, melyeket a családi fotóalbum képei egészítenek ki.

Reformáció 500 a Miskolci Belvárosi Evangélikus Gyülekezetben / [közread. a Miskolci Evangélikus Egyházközség]. - Miskolc: Miskolci Evangélikus Egyházközs., 2017. - 48 p.: ill.

Régi idők focija a miskolci "Városligetben" / Varga P. Aladár. - Miskolc: ÉK Átjáró Egyes., 2019. - 63 p.: ill.

A rovás megújítói: Mokry Mészáros Dezső és Verpeléti Kiss Dezső / PrintAndrea, Sólyom Ferenc; [szerk. Rumi Tamás]; [kiad. a Rovás Alapítvány]. - [Szolnok]: Rovás Alapítvány, 2018. - 126 p.

A miskolci Herman Ottó Múzeum - Miskolci Galéria 2018. máj. 24. - szept. 30. között megrendezett "Mokry asztala - Rovásírók Miskolcon a két világháború között" c. kiállítás katalógusa.

Szabadság, Miskolc, 1956-2016 / [szerk. Papp Ferenc]; [kiad. Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata]. - Miskolc: Önkormányzat, 2017. - 79 p.: ill.

Szinva-parti sztorik: miskolci antológia / [szerk. Zsoldos Árpád és Adrienn]; [közread. az Irodalmi Rádió ...]. - Miskolc: Irod. Rádió, 2018. - 251, [5] p.: ill.

Szirma és kastélya / Hideg Ágnes, Csáki Tamás. - Miskolc: Magánkiad., 2019. - 67 p.: ill.

Take me dancing / Balázs Turay; [text Tibor Derdák, Balázs Turay]; [... transl. ... Zita Herman, Márton Tőke]. - [Budapest]: Turay B., 2018. - 63 p.: ill. A fotóalbum képei Miskolcon a számozott utcák felszámolása kapcsán készültek.

Út a reményhez: [25 éves a Magyar Vöröskereszt Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Szervezetének hajléktalan ellátása] / B. Tóth Erika. - Miskolc: M. Vöröskereszt Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Szervezete, 2019. - 145 p.: ill.

Volt egyszer egy IV. G: emlékkötet az 50 éves érettségi évfordulónkra, 1967-2017 / szerk. Török Tibor, Kozák Miklós, Nagy Ferenc; kiad. a Földes Ferenc Gimnázium - Miskolc: Földes F. Gimn., 2017. - 187 p.: ill.

Volt egyszer egy stadion: a diósgyőri sportpályák története, 1908-2016 / Nagy Attila, Sike Gábor; [kiad. a Herman Ottó Múzeum]. - Miskolc: HOM, 2017. - 20 p.

Vörös téglák, fehér köpenyek / Kiss Kriszta. - Miskolc: Észak-Keleti Átjáró Egyesület, 2018. - 21 p. - (Privát félműlt Miskolcon; 18.)

A könyvsorozatban miskolci személyek tárják a nyilvánosság közelmúltjuk eseményeit, melyeket a családi fotóalbum képei egészítenek ki.

Zrínyi Ilona Gimnázium, 2016-2017: évkönyv / [szerk. Mátyus Balázné]. - [Miskolc]: [Zrínyi Ilona Gimnázium], [2017]. - 162 p.: ill.

Ld. még Kassa alatti címek között – Változó szerepek...

Nekézseny

Lakodalom van a mi utcánkban...: lagzis ételek Nekézsenyből: receptfüzet / [szerk. Bánfalvi Lászlóné]; [ételfotók Füzér Gabriella]; [kiad. az] Együtt Nekézsenyért Egyesület. - [Nekézseny]: Együtt Nekézsenyért Egyesület, 2018. - 23 p.

Nekézsenyi képes krónika, 2014-2019 / [... írta és szerk. Bánfalvi Lászlóné]; [kiad. Nekézseny Község Önkormányzata]. - Nekézseny: Önkormányzat, 2019. - 56 p.: ill.

Nekézsenyi Somos-erdő a tanyám...: néprajzi tanulmányok a Bükki Hegyhátról / Bánfalvi László; [kiad. Nekézseny Község Önkormányzata]. - Nekézseny: Önkormányzat, 2019. - 111, [25] p.: ill.

Szülőföldem szép határa: írások a Bükki Hegyhátról / Bánfalvi László; [kiad. Nekézseny Község Önkormányzata]. - Nekézseny: Önkormányzat, 2017. - 112, [24] p.: ill.

Üdvözet Nekézsenyből: hegyek, völgyek között a Bükki Hegyháton: képes album / [szövegét írta és szerk. Bánfalvi Lászlóné]; [angol nyelvű ismertető Bánfalvi Levente]. - Nekézseny: Nekézseny Község Önkormányzata, 2017. - 47 p.

Olaszliszka

Vadászjelenetek Magyarországon: gyűjöltemű-bűncselekmények Olaszliszktól a cigány sorozatgyilkosságig / Tódor János. - Budapest: Osiris, 2017. - 303 p.: ill.

Onga

1956-os forradalom és Onga / [szerk. ... Takács László]. - Onga: Ongai Kult. Egyes., 2017. - 130 p. - (Ongai kulturális füzetek; 9.)

Ózd

Acél-mű: Ózd, 1986-2016: fotóösszé = Steel-art: Ózd, 1986-2016: photo essay / Benkő Imre. - Budapest: Benkő I. Fotóarchív, 2017. - 199 p.: ill.

Bródy 50: egy ózdi középiskola fél évszázada: jubileumi évkönyv / [szerk. Deklava Marianna]; [kiad. a Bródy Imre Középiskola Fejlesztési és Tehetséggondozó Alapítvány]. - [Ózd]: Bródy I. Középisk. Fejlesztési és Tehetséggond. Alapítvány, cop. 2018. - 125 p.: ill.

Ózd csodálatos földje: a Baden-kultúra Ózd-Piliny variánsa Északkelet-Magyarországon = The marvelous land of Ózd: the Ózd-Piliny variant of the Baden culture in North-Eastern Hungary / Horváth Tünde Bernert Zsolt és Buzár Ágota közrem.; [ford. Magdeléna Seleanu]. - Budapest: Martin Opitz K., 2018. - 237 p.: ill. - (Opitz archaeologica; 10.)

Az Ózdi Görögkatolikus Egyházközség 75 éves története, 1943-2018 / Feczko Sándor; [kiad. Ózdi Görögkatolikus Parókia]. - [Miskolc]; Ózd: Ózdi Görögkatolikus Parókia, 2018. - 113 p.: ill.

Az ózdi kajaksport története / Kurucz János, ifj. Vass Tibor; [kiad. a Szeretet Gyermekei Alapítvány, Szép Szó Irodalmi Kör]. - Ózd: Szeretet Gyermekei Alapítvány, 2018. - 150 p.: ill.

Az ózdi vasgyár a szakképzés tükrében, 1845-1995: az ózdi vasgyár szakember szükségleteinek biztosítása 1845-től 1991-ig, kiemelve az Ózdi Kohászati Üzemek szervezett szakoktatási tevékenységét 1949-től 1991-ig / Kurucz János; kiad. a Szeretet Gyermekei Alapítvány, Szép Szó Irodalmi Kör]. - Ózd: Szeretet Gyermekei Alapítvány, 2019. - 351 p.: ill.

Távol a szülőföldtől: Ózd vidékiek szovjet fogságban / Nagy Péter; [közread. az] ózdi Német Nemzetiségi Önkormányzat. - Ózd: Német Nemzetiségi Önkormányzat, 2017. - 153 p.: ill.

Történet, emlékezet, társadalom: tanulmányok a Barkóságról / [szerk. Alabán Péter]. - [Ózd]: Uraj-Susa Jövőjéért Általános Védelmi, Bűnmegelőzési, Településszépítő Egyes., cop. 2017. - 230 p.: ill.

Putnok

Szőlőtermelés Putnokon / Andók György. - Putnok: [Andók Gy.], 2018. - 101 p.: ill.

Rátka

Tegnap a mában: Zemplén Német Iskolaegylet, 1996-2018 / [írta Endrész Árpádné, Scholtz Róbert Gergely]. - Rátka: Zemplén Német Iskolaegylet, 2018. - 32 p.: ill.

Regéc

A regéci vár / Melegh Szabolcs. - [Budapest]: Históriaantik Kvk., 2017. - 502 p.: ill.

Rimaszombat

Verejně oslavy a historická památ' v Uhorsku, 1867-1914. Nyilvános ünnepek és történelmi emlékezet Magyarországon, 1867-1914: Besztercebánya, Zólyom, Losonc és Rimaszombat példáján / Alica Kurhajcová; [ford. Avar Hajnalka]. - Békéscsaba: Mo. Szlovákok Kutint., 2018. - 351 p. - (Korridor könyvek; 12.)

Rozsnyó

A rozsnyói felsőoktatás intézményeinek hallgatói, 1814-1852 / Szögi László. - Budapest: ELTE Egy. Kvt. és Lvt., 2019. - 192 p. - (Felsőoktatástörténeti kiadványok; 19.)

Rudabánya

Rudabánya az őskortól napjainkig: monográfia / [szerk. Rémiás Tibor]; [társszerk. Hadobás Sándor]. - Miskolc: Rudabánya: Dominium Kvk., 2019. - 464 p.: ill.

Sajópálfala

A sajpálfalai kegykép könnyezésének 300. évfordulója alkalmából 2017. április 27-én rendezett szimpózium anyaga / [szerk. Ivancsó István]. - Nyíregyháza: Szt. Atanáz Görög Kat. Hittud. Főisk. Liturgikus Tansz., 2017. - 91 p. - (Liturgikus örökségünk; 19.); (Szent Atanáz Gör. Kat. Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék; 36.)

Sajószentpéter

Életutak: díszpolgárok, jeles személyek Sajószentpéter történetében / összeáll. Horváth Zita, Kiss Barnabás, Tóth Péter. - Sajószentpéter: Sajó Televízió Nonprofit Kft., 2019. - 80 p.

Sajószentpéteri emberek az 1956-os forradalmi eseményekben: a megtorlás áldozatai / Szűcs Tamás. - [Sajószentpér]: Sajószentpér-Bányai Református Egyházközség, 2017. - 101 p.

Sajóvamos

A múlt útjai Sajóvamoson / Bodnár Tamás, Kis József, Kiss Lajos; [szerk. Bodnár Tamás]; [kiadja Sajóvamos Önkormányzata]. - Sajóvamos: Sajóvamos Község Önkormányzata, 2019. - 647, [4] p.

Sárospatak

A felső-magyarországi hitvita, 1663-1672: Sámbar Mátyás, Pósa-házi János, Matkó István és Czeglédi István polémiája / Garadnai Erika Csilla; [közread. az] Országos Széchényi Könyvtár Budapest: OSZK: Universitas, 2018. - 383 p.: ill.

Iskola a határon / szerk. Toma Kornélia, Bednarik László, Podlovics Éva Lívia. - Eger: Líceum K., 2018. - 264 p.: ill. - (Sárospataki pedagógiai füzetek; 27.)

A Sárospatakon 2017-ben szervezett, kiemelt rendezvények szerkesztett anyaga.

Sárospatak / [szöveg Gyökös Eleonóra, Kovács Ákos András]. - Budapest: Nemz. Örökség Int., 2018. - 18 p.: ill.

Sárospatak 50 éve újra város = Sárospatak has been a town again for 50 years / [szerk. Csörnök Mariann, Sikora Attila]; [kiad. Sárospatak Város Önkormányzata]. - [Sárospatak]: Önkormányzat, [2018]. - 143 p.: ill.

A Sárospataki Alapfokú Művészeti Iskola 20 éves évkönyve / [szerk. Réthiné Muha Krisztina és Darnos Csaba]; [kiad. a Sipos György Alapfokú Művészetoktatási és Nevelési Közhasznú Alapítvány]. - Sárospatak: Sipos Gy. Alapfokú Művészetokt. és Nevelési Közhasznú Alapítvány, 2018. - 419 p.: ill.

A Tiszáninnyi Református Egyházkerület története: a kezdetektől a türelmi rendeletig / Dienes Dénes. - Sárospatak: Hernád, 2017. - 506 p.: ill.

A Tiszáninnyi Református Egyházkerület története: a türelmi pátenstől a protestáns pátensig / Ugrai János. - Sárospatak: Hernád, 2017. - 300 p.: ill.

Tudta-e: Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma, Sárospatak / Tamás Edit; [fotó Váradai László]; [kiad. a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma]. - Sárospatak: Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma, 2017. - 55, [1] p.

Úrasztali és keresztlőedények a Tiszáninnyi Református Egyházkerület Abaúji Református Egyházmegye gyülekezeteiben / P. Szalay Emőke. - Encs: Abaúji Református Egyházmegye, 2018. - 2 db: ill.

Sátoraljaújhely

Bástya és hajlék: 10 éves A Magyar Nyelv Múzeuma / kiad. a Petőfi Irodalmi Múzeum; [szerk. Nyiri Péter]. - Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum, 2018. - 88, [12] p. - (Múzsák kertje. A Magyar Nyelv Múzeuma füzetek; 5.)

Egy eltűnt vár nyomában: régészeti kutatások a sátoraljaújhelyi várhegyen, 2007-2017 / Ringer István. - Sátoraljaújhely: Kazinczy Ferenc Társaság, 2017. - 59 p.: ill.

A holokauszt sátoraljaújhelyi áldozatai / [Mnashe S. Davidovits alapján összeáll. Juhász István]; [kiad. a Zempléni Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány]. - Sátoraljaújhely: Zempléni RVA, [2018]. - 158 p.: ill.

Sátoraljaújhely, Magyar Kálvária: [XVIII. Magyar Diákok és Tanárok Találkozója a Magyar Kálvárián] / [kiad. a Rákóczi Szövetség]. - 7. bőv. kiad. - [Budapest]: Rákóczi Szövetség, 2017. - 100 p.: ill.

Sátoraljaújhelyi Statusquo Izraelita Anyahitközség "Kaeszenbaum" elemi fiú és leányiskolájának 100 éves története 1838-tól-1938-ig és 1937-38. évi értesítője / a centenáriumi emlékére, szerk. Fodor Sámuel. - [Hasonmás kiad.]. - [S.l.: [s.n.], [2018]. - 94, [2] p. Széphalom. 27.: a Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve / szerk. Nyiri Péter; [m. társ Árvay Attila et al.]. - Sátoraljaújhely: Kazinczy Ferenc Társaság, 2017. - 637 p. - ill.

Széphalom. 28.: a Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve / szerk. Nyiri Péter; [m. társ Abauji Nikolett]. - Sátoraljaújhely: Kazinczy Ferenc Társaság, 2018. - 469, [3] p.

"Szerettem volna, ha nem kísért a múlt": Sátoraljaújhely zsidóságának története / Csorba Csaba; [szerk. Kovács Dániel]; [fotók Dull György és Juhász István]; [kiad. a Zempléni Vállalkozásfejlesztési Alapítvány]. - Sátoraljaújhely: Zempléni Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, 2017. - 224 p.

Tracing the transforming urban elite and methods to analyze spatial patterns, social composition and wealth based on census data (Northeast-Hungary, 1870) / Demeter Gábor, Bagdi Róbert. - Budapest: HAS RCH Inst. of History, 2018. - 23 p. - (Historical studies; 1.)

Szikszó

Abaúj vármegye: Szikszó városának története / Farkas József. - Szikszó: Szikszó Város Önkormányzata, 2018. - 2 db.

Szikszó 30: [1989-2019] / Endrei Judit; [közread. Szikszó Város Önkormányzat]. - [Szikszó]: Önkormányzat, [2019]. - 146 p.

Szikszó sporttörténete, 1919-2019 / Mező László. - Hernádkécs: Hernádvölgye Fejlődéséért Alapítvány, [2019]. - 188 p.

Szirmabesenyő

Hajrá SZISE!: szirmabesenyői futballkronika 1947-2017 / Mező László. - [Szirmabesenyő]: Szirmabesenyői Sportegyesület, 2017. - 274 p.

Tállya

Volt egyszer egy mezőváros...: Tállya régi képeslapokon / [összegyűjt. és írta Hausel László és Hausel Sándor]. - [Bercel]: Hausel S., [2018]. - 60, [2] p.: ill.

Tardona

Örökségem, Tardona / [Pál-Kutas Dénesné]. - Átd., bőv. kiad. - Tardona: Pál-Kutas Dénesné, 2019. - 130 p.

Telkibánya

Telkibánya történelmi emlékei és természeti értékei / szerk. Benke István; [kiad. az Érc- és Ásványbányászati Múzeum Alapítvány, Telkibányai Ipartörténeti Kiállítás Alapítvány, Telkibánya Lakosságaért Alapítvány]. - 2. jav. kiad. - Telkibánya: Telkibányai Ipartört. Kiállítás Alapítvány; Telkibánya Lakosságaért Alapítvány; Rudabánya: Érc- és Ásványbányászati Múzeum Alapítvány, 2018. - 177 p.: ill.

Tiszalúc

Bagolyfogó hídtól a Danka-dombig: tiszalúci mesék, mondák / Tilk Katalin; [közread. az Irodalmi Rádió]. - Miskolc: Irod. Rádió, 2017. - 37, [2] p.: ill.

Tiszatarján

Tiszatarján népélete II / Erőss Gábor; [kiad. Tiszatarján Község Önkormányzata]. - Tiszatarján: Önkormányzat, cop. 2019. - 415 p.: ill.

Tiszaújváros

A megtervezett város: Tiszaújváros építésének története 1955-től 1991-ig / Kákóczki Balázs; [kiad. Tiszaújváros Város Önkormányzata a Tiszaújvárosi Művelődési Központ és Könyvtár közreműködésével]. - [Tiszaújváros]: Önkormányzat: Tiszaújvárosi Művel. Közp. és Kvt., cop. 2019. - 317 p.: ill.

Tokaj

Tokaj, a kincsek városa: [városi séta útikönyv] / Zelenák István. - Budapest: Agroinform Kiadó, 2017. - 154 p.

Tokaj-hegyalja

Aktuális kutatások a Tokaji borvidéken, 2016-2017 / [szerk. Bihari Zoltán]; [közread. a] Tokaji Borvidék Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet. - Tarcal: Tokaji Borvidék Szőlészeti és Borászati Kutint., [2017]. - 108 p.: ill.

"A debreceni gyufagyárral kezdődött...": Tokaj-hegyaljai svábok kényszerű munkán a Szovjetunióban / Scholtz Róbert Gergely; [közread. a] Zemplén Német Iskolaegylet. - Rátka: Zemplén Német Iskolaegylet, 2017. - 63 p.: ill.

Az elmúlt év kutatásai a Tokaji borvidéken, 2017-2018 / [szerk. Bihari Zoltán]; [közread. a] Tokaji Borvidék Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet. - Tarcal: Tokaji Borvidék Szőlészeti és Borászati Kutint., 2018. - 106 p.: ill.

Királyok boráról, borok királyáról, tokaji nektárról, folyékony aranyról / írta Hegedűs Sándor - [S. l.]: [s. n.], [2017]. - 88 p.

Mezővárosi önkormányzat a középkori Hegyalján / Gulyás László Szabolcs; [közread. a] Magyar Nemzeti Levéltár. - Budapest: MNL, 2017. - 280 p.: ill.

Természeti értékek a Bodrog-mentén / [szöveg és fotó Molnár Antal]; [kiad. a Zöld Kör]. - [Hajdúböszörmény]: Zöld Kör, [2017]. - 14, [8] p.: ill.

Tokaj kalauz = Tokaj guide: [több, mint 120 izgalmas borászattal, több száz katalogizált referenciabor alapján, 300-nál is több ajánlott látnivalóval] / Ripka Gergely. - 3. kiad. - Budapest: Ripka Gergely, 2019. - 526 p.

Tokaj terroir / [szerk.] Bihari Zoltán; [szerzők Bihari Zoltán et al.]. - Budapest: Agroinform, 2019. - 159 p.

Tokaj-hegyaljai és Tisza-menti várak régészeti és turisztikai lehetőségei napjainkban: konferenciakötet a Tokajban 2018. 09. 14-én elhangzott előadások anyagából / [szerkesztője Makoldi Miklós]. - Tokaj: Tokaji Múzeum, 2019. - 127 p.: ill. - (Tokaji Múzeum kiadványai; 1.)

Tokaj-hegyaljai album = Tokaj-hegyaljaer Album = Album de la Tokaj-hegyalja = Album of the Tokaj-hegyalja / [szerk. Szabó József, Török István]; rajz. Keleti Gusztáv; Hasonmás kiad. [kiad. a Tokaj Alapítvány]. - Tokaj: Tokaj Alapítvány, 2017. - 185 p.: ill.

Eredeti kiadás: Pest: Emich Gusztáv, 1867.

Vizsoly

Vizsoly / [szöveg Nagy-Csere Áron]. - Budapest: Nemz. Örökség Int., 2018. - 18 p.: ill. - (Nőri füzetek; 12.); (Történelmi emlékhelyek)

Zalkod

Zalkod története / Hausel Sándor. - Zalkod; [Budapest]: Duna-R Kft., 2019. - 207 p.: ill.

Zemplén

Várak a Zemplénben: jelvénytulajdonos túramozgalom / Szádeczky-Kardoss Géza. - [Budapest]: Szádeczky-Kardoss G., cop. 2018. - 110 p.: ill.

Zempléni kalandozások: az Északi-Zemplén természeti és kulturális értékei / Szerényi Gábor. - Budapest: Scolar, 2018. - 178 p.: ill.

Magyarország vármegyéi és városai... [24.], Zemplén vármegye és Sátoraljaújhely r. t. város. - XIX, 567 p., [108] t., [23] t.fol.
Eredeti kiadás: Budapest: Apollo Irodalmi és Nyomdai Rt., 1910.

Válogatás a helyi személyekre vonatkozó könyvekből

II. Rákóczi Ferenc / Gebei Sándor. - [Budapest]: Kossuth, cop. 2018. - 63 p.: ill. - (Sorsfordítók a magyar történelemben)
A kötet utánnyomása is megjelent 2019-ben.

II. Rákóczi Ferenc élete / Márki Sándor. - Budapest: Tinta Kvk., 2019. - 168 p.

Memoirs: the memoirs of prince **Ferenc Rákóczi** concerning the war in Hungary 1703 to the end / [transl. ... Bernard Adams]; [... essay by Gábor Tüskés]. - Budapest: Corvina, 2019. - 239 p.

Pro libertate! / Herczeg Ferenc. - Budapest: M. Közlöny Lap- és Kvk., 2017. - 392 p.: ill. - (Nemzeti könyvtár; 65.)

Rákócziak öröksége / szerk. Tamás Edit. - Sárospatak: MNM Rákóczi Múzeum, 2018. - 254, [1] p.: ill. - (A sárospataki Rákóczi Múzeum füzetek; 65.)

Tájak, eszközök, hagyományok: néprajzi tanulmányok / **Balassa Iván**; [szerk. Kováts Dániel és Viga Gyula]; [kiad. a Kazinczy Ferenc Társaság ...]. - Sárospatak: Kazinczy Ferenc Társaság, 2017. - 688 p.

Balogh Béni, 1922-2000: Nekézseny szülötte, a magyar rege- és mondavilág írója / Bánfalvi Lászlóné, Hideg Ágnes. - Nekézseny: Nekézseny Község Önkormányzata, 2017. - 111 p.

Hello, itt Eli...: HA9RE / **Bielek Elemér**; [fotók Bielek Elemér]. - [Miskolc]: Bíbor Kiadó, cop. 2018. - 336 p.: ill.
A könyvben, a miskolci rádióamatőr vall szenvedélyéről és a polinéziai szigetvilágban eltöltött évtizedeiről.

Bodonyi Csaba építésze / Sulyok Miklós. - [Budapest]: MMA Kiadó, 2019. - 208 p.

Napló, 1945-2018 / **Bojtor István**; [kiad. a Kazinczy Ferenc Társaság]. - Sárospatak: Kazinczy F. Társ., 2018. - 312 p.: ill.

Családunk / [összeáll.] **Bojtor Istvánné** Toókos Uzonka; [... kiad. Kazinczy Ferenc Társaság ...]. - Hajdúszoboszló: Bojtor Istvánné Toókos Uzonka; [Sátoraljaújhely]: Kazinczy Ferenc Társaság, 2018. - 304 p.

Ellopott életünk: [málenkij robot] / **Borsodi Gyula**. - Miskolc: Herendi 2004 Kiadó, 2017. - 128 p.

Mókuserék / **Csala László**. - Miskolc: Bíbor Kiadó, 2017. - 287 p.
A Déli Hírlap alapító főszerkesztőjének önéletrajzi kötete.

Drozsnyik István / Wehner Tibor; [közread. a] HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület. - [Budapest]: HUNGART Egyes., cop. 2018. - 127 p.: ill.

"Írjátok a mi tollatokra jön": **Egressy Gábor** családi levelezése, 1841-1865 / sajtó alá rend. Szalisznyó Lilla. - [Debrecen]: Debreceni Egy. K., 2017. - 2 db (1046 p.): ill. - (Csokonai könyvtár. Források; 19.)

Au fil du temps... Az idő fonalán...: analitikus útinapló / Judith Dupont; [ford. Weiszbürg Anna]; [... az előszót és a hivatkozásokat írta ... Vincze Anna]. - Budapest: Oriold, 2017. - 328 p., [8] t.: ill.
A szerző önéletrajzi kötete tartalmazza **Ferenczi Sándor** miskolci születésű orvos, pszichoanalitikusról írott tanulmányát is.

Frisnyák Sándor műveinek bibliográfiája / összeáll. Kozma Katalin; [kiad. A Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézete]. - 2., bőv. kiad. - Nyíregyháza: Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézet, 2019. - 109, [1] p.

Kárpát-Pannon térség: tájak, népek, tevékenységek: sárospataki konferenciasorozat, I.: tanulmányok **Frisnyák Sándor** professzor 85. születésnapjára / szerk. Tamás Edit, Kókai Sándor. Nyíregyháza; Sárospatak: Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma, 2019. - 379, [4] p.: ill. - (A sárospataki Rákóczi Múzeum füzetek; 66.)

Beszédes könyvem / **Hajdu Imre**; [fotók Bartók István et al.]. - Bogács: Hajdu-Vinpress Kiadó, 2018. - 242 p.

Esszék Comenius és **Kazinczy** életművéről / Halászi Aladár; [kiad. a Kazinczy Ferenc Társaság]. - [Sátoraljaújhely]: Kazinczy F. Társ., [2019]. - 267 p.: ill.

Kazinczy Ferenc, az ember és az alkotó / Szauder József; [szerk. Bíró Ferenc és Kováts Dániel]; [kiad. a ... Kazinczy Ferenc Gimnázium Az Iskoláért és az Anyanyelvért Alapítványa]. - Győr: Az Iskoláért és az Anyanyelvért Alapítvány, 2018. - 200 p.: ill.

A rab **Kazinczy** útján: párhuzamos útinapló / Kemecsei Balázs, Kováts Dániel; [kiad. a Kazinczy Ferenc Társaság]. - Sátoraljaújhely: Kazinczy F. Társ., 2017. - 207 p.: ill.

"Szokott ösvényen járj szokatlanul": **Kazinczy Ferenc** műfajai és műfajközisége / Fried István. - Sátoraljaújhely-Széphalom: Kazinczy Ferenc Társaság: A Magyar Nyelv Múzeumáért Alapítvány, 2019. - 216 p.: ill. - (Széphalmi Minerva könyvek)

Kossuth Lajos / Dobszay Tamás. - [Budapest]: Kossuth, cop. 2019. - 61, [2] p.: ill.

Kossuth Zsuzsanna regényes életrajza / [Berényi Anna]. - Budapest: Noran Libro, 2019. - 423 p.

Felvetett fonalak az elárvult szövőszéken: **É. Kovács Lászlóné** Babus Éva szövő, népi iparművész munkássága / Tóth György; [kiad. az "Éger Ág" Alapítvány]. - Égerszög: "Éger Ág" Alapítvány, 2017. - 77, [2] p.: ill.

Kultusz és felejtés: **Lévay József** irodalmi és társadalmi státusza / Porkoláb Tibor. - Budapest: Ráció, 2017. - 295 p. - (Ligatura)

50 éve...: **Makoldi Sándor** korai munkái: kiállítás a Kölcsey Központban, 2019. június 21 - augusztus 6. / [írta és szerk. Makoldi Sándorné]; [közread. a Főnix Rendezvényszervező Közhasznú Nonprofit Kft.]. - Debrecen: Főnix, 2019. - 67 p.: ill.

Bendegúz, a kerekesszékes világgáró / [fotók **Nagy Bendegúz Lóránd**]; [szerk. ... Borkuti László]. - [Miskolc]: Bíbor Kiadó, [2017] [Miskolc]. - 434 p.: ill.

Nagyváthy és a magyar uradalmak / [szerk. Szirácsik Éva]; [rezüméket ford. Tátrai Emese]. - Budapest: Unicus Műhely, 2017. - 249 p. - (Dominium; 3.)

Requiem egy '56-osért: apám, **Pallagi Sándor** emlékére / Pallagi Mária. - Lakitelek: Antológia, 2018. - 116 p.: ill.

A kiskunfélegyházi egyetemi hallgató Miskolcon vett részt a forradalomban.

150 éve született **Papp Antal** c. küzikei érsek: Nagyálló, 1867. november 17 - Miskolc, 1945. december 24.: a Miskolcon 2017. november 16-án megtartott egyháztörténeti konferencia előadásai / [szerk. Papp András]; [kiad. a Miskolc-belvárosi Görög Katolikus Parókia]. - Miskolc: Miskolc-Belvárosi Görög Katolikus Parókia, 2017. - 117, [2] p.

Pásztor Emil tanár úr / Szeckó Károly. - Sátoraljaújhely-Széphalom: Kazinczy F. Társ.: A M. Nyelv Múzeumáért Alapítvány, 2018. - 160 p.: ill. - (Széphalmi Minerva könyvek)

Gulag: számontartva / **Prevozné Balogh Irén**, Rostás Gábor. - [Budapest]: Szépművés, 2018. - 413, [2] p.

Áldozatok itthon és távol: **Rezes Józsefné** naplója / [az előtanulmányt írta Kis József]; [Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára kiadványa]. - Miskolc: Magyar Nemzeti Levéltár B.-A.-Z. Megyei Levéltár, 2018. - 105 p.

Rajzok és festmények = Drawings and paintings: 1963-1979, 2006-2016 / **Seres László**; [közread. a] MissionArt Galéria; [szerk. Kishonthy Zsolt]; [angol ford. Reichenberger Andrea]. - Budapest; Miskolc: MissionArt Galéria, 2017. - 179 p.

Lectori salutem: **Simándy Pál**, alias Gombos Ferenc író levelezése szülőfaluja lelkészével / Horváth Barna; [szerk. és kiadta Horváth Barnabás Dávid; előszót írta Ötvös László]. - Budapest: Horváth Barnabás Dávid, 2018. - 268 p. - (Horváth Barna életműsorozata; 11.)

A Vízöntő küszöbén: tanulmányok Kodolányi Jánosról, Márai Sándorról és **Szabó Lőrincről** / Horányi Károly. - [Budapest]: M. Szemle Alapítvány, 2019. - 465, [2] p. - (Magyar szemle könyvek)

"Örök véget és örök kezdetet": tanulmányok **Szabó Lőrincről** / szerk. Kabdebó Lóránt et al. - Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum: Prae Kiadó, 2019. - 418 p.

Egy malomban örölkünk / **Szántó István**. - [Budapest]: Ab Ovo, cop. 2017. - 212, [3] p.: ill.

Szeleczy Zita nekézsenyi emlékezete / Bánfalvi Lászlóné. - Nekézseny: Önkormányzat, 2019. - 96 p.: ill.

Szent Erzsébet kultusza Wartburgtól Marburgig: Szt. Erzsébet születésének 810. évfordulójára = Der Kult der Heiligen Elisabeth von der Wartburg bis nach Marburg: Zur 810 jährigen Wiederkehr der Geburt der Heiligen Elisabeth / Horváth Zoltán György. - Budapest: Romanika Kiadó, 2017. - 183, [1] p.

A tarcali káplán sírhantja: **Szerednyei János** hősies életáldozata: [1000 nap a Gulagon] / H. Örkényi Ilona. - 2. bőv. kiad. - Budapest: Napkút Kiadó, 2017. - 251, [2] p.

Gyorsan haza! = Szkoro damoj!: **Szoboszlay György** főhadnagy szovjet hadifogságban írt naplója, 1946-1947 / szerk. Kornyané Szoboszlay Ágnes, Kornyan István. - Debrecen: [Szokosz Bt.], 2017. - 271 p. Egy felsőnyárádi illetőségű katona fogolynaplója

Egyedüli reményem: édesapám hadifogságának története / Szűcs Ilona. - [Miskolc]: Szűcs Ilona, 2017. - 119 p.

Szűcs Béla visszaemlékezése

Arany János és **Tompa Mihály** levelezése, 1847-1868 / [szerk. Kiczenko Judit; [sajtó alá rend. és a jegyzeteket összeáll. Kiczenko Judit és Horváth Anna]; [közrem. Kaszap-Asztalos Emese]. - Budapest: Ráció, 2018. - 489, [2] p.: ill.

"Egy régi levélen ezt írva találtam.": kétszáz éve született Arany János és **Tompa Mihály** / Druzsinn Ferenc. - Budapest: Napkút K., 2017. - 223, [2] p.

A gömöri géniusz: **Tompa Mihály** élő gömöri emlékezete: beszélgetések Gömör jeles kortárs alkotóival és gondolkodóival a költő születésének 200. és halálának 150. évfordulójára / Görög Mása és Krausz Tivadar utánjárásában; [közread. a] Szabad Eklektikus Műhely. - [Budapest]: Szabad Eklektikus Műhely, cop. 2018. - 95, [1] p.: ill.

Lant és Biblia: **Tompa**-breviárium / [összeáll. B. Kovács István]; [kiad. a] Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület. - Gömör-szőlős [etc.]: Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület, 2017. - 624 p.

"Ősszel születtem én: tavasz leend, mikor rám esteledik...": bibliográfia a 200 éve született **Tompa Mihály** életéről és munkásságáról / [a bibliogr. anyagát gyűjt. és szerk. Imolay Lenkey István]. - Gömör-szőlős; Putnok: Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyes., 2017. - [4], 300, [1] p.: ill. - (Gömöri múlt és jelen; 6.)

In memoriam Dr. **Ujváry Zoltán** / Tóth György. - Égerszög: Tóth Gy., 2019. - 79 p.: ill.

Közelfény: merített recenziók **Varga Rudolf** néhány könyvéről és beszélgetések a szerzővel / Alföldy Jenő [et al.]. - [Pomáz]: Szózat Kvk., 2018. - 119 p.

Sem. Rendszer: a nyelv színe-változása **Vass Tibor** költészetében / Szalai Zsolt. - Budapest: Tipp Cult Kft., 2018. - 154, [1] p.: ill. - (Parnasszus könyvek; 15.)

Politika és poétika: tanulmányok, cikkek, versek, recenziók / **Vancza János**. - Tokaj: Vancza János, 2017. - 144 p.

Múltidéző: emlékek és dokumentumok **Velkey László** a Gyermekegészségügyi Központ alapítója iránti tisztelet jeléül / [szerk. Sólyom Énikő et al.]. - Miskolc, 2019. - 247 p.

Weszprémy Ilona: 1921-2015. - Miskolc, [2017]. - 83 p.

Kötet a miskolci zenetudósról, zenepedagógusról.

Folyóiratcikkek – Válogatás a megye 2017-2019 közötti irodalmából

Abaúj

10 éves az Abaúji Honismereti és Helytörténeti Egyesület / Horváth Csabáné. -In: *Szülőföldünk*, 2017. 36-37. sz. p. 32-34.

Abaúji emberek - a határban és a kertben: Egykori parasztgazdaságok emlékei Zsiga László szikszói gyűjteményében / Filip Gabriella. -In: *Honismeret*, 46. évf. 5. sz. (2018), p. 42-44.

Abaúj vármegye

Adatok Abaúj-Torna vármegye 18-19. századi szőlő- és borgazdaságához (1750-1920) / Boros László. -In: *Történeti Földrajzi Közlemények*, 7. évf. 1-2. sz. (2019), p. 30-38.

Borsod vármegye

A Vitézi Rend társadalmi összetétele Borsod és Gömör vármegyében 1922-ben / Kurucz Ádám. -In: *Szülőföldünk*, 2017. 36-37. sz. p. 126-144. Információkat közöl még Gömör vármegyéről.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei cigányság helyzete az 1950-es években a források tükrében / Hajnóczky Tamás. -In: *Fons*, 24. évf. 2. sz. (2017), p. 223-282.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület 20 éve / Viga Gyula. -In: *Szülőföldünk*, 2017. 36-37. sz. p. 52-53.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye Árpád-kori templomai a reformáció előtt és után / Halmai Margó. -In: *Honismeret*, 45. évf. 3. sz. (2017. jún.), p. 53-60.

Honismereti bibliográfia: válogatás a Borsod-Abaúj-Zemplén megyéről megjelent honismereti vonatkozású könyvekből (2010-2016) / Székelyné Forintos Judit. -In: *Honismeret*, 45. évf. 3. sz. (2017. jún.), p. 120-128.

A honismereti mozgalom Borsod-Abaúj-Zemplén megyében / Titkos Sándorné. -In: *Honismeret*, 45. évf. 3. sz. (2017. jún.), p. 83-88.

Városok Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 1950-től napjainkig / Bolvári-Takács Gábor. -In: *Zempléni múzsa*, 18. évf. 3. sz. (2018 ősz), p. 15-19.

Gömör vármegye

A Függetlenségi Nyilatkozat fogadtatása Gömörben / Zsupos Zoltán. -In: *Gömörország*, 20. évf. 2. sz. (2019. nyár), p. 2-12.

Szent László-ábrázolások a Felvidéken, Gömörben és a Szepességben / Prokop Mária. -In: *Rubicon*, 28. évf. 9. sz. (2017. szept.). p. 62-65.

A vasgyártás fejlődése Gömör vármegyében az ózdi vasgyár megalapításáig / Németh Gyula. -In: *Honismeret*, 45. évf. 1. sz. (2017), p. 52-54.

A Vitézi Rend társadalmi összetétele Borsod és Gömör vármegyében 1922-ben / Kurucz Ádám. -In: *Szülőföldünk*, 2017. 36-37. sz. p. 126-144. Információkat közöl még Borsod vármegyéről.

Kárpát-medence

Vándorló testrészek "élő halottak: különleges halottkezelési szokások a késő bronzkori Kárpát-medencében / Király Ágnes. -In: *Határtalan régészet*, 3. évf. 2. sz. (2018), p. 30-33.

Tokaj-Hegyalja

Adatok a csabai Dókus család hegyaljai szőlőbirtoklásának történetéhez / Bodnár Krisztián. -In: *Agrártörténeti szemle*, 58. évf. (2017.) 1-4. sz. p. 157-171.

Ordinárium, szamorodni, aszúbor: a szőlőtermesztés történeti változásai Tokaj-Hegyalján / Petercsák Tivadar. -In: *Élet és tudomány*, 72. évf. 35. sz. (2017. szept. 1.), p. 1097-1099.

Szent Orbán pápa kultusza Tokaj-Hegyalján / Várhelyi Gyula. -In: *Honismeret*, 45. évf. 1. sz. (2017), p. 20-23.

A szőlőbirtokos Rákócziak / Nagy Kornél. -In: *Bor és piac*, 17. évf. 9-10. sz. (2017. okt.), p. 28-31.

A Rákóczi család történetéhez hozzátartozik a bor, hiszen a családnak egész Hegyalján több dűlőben volt birtoka, ahol igen jó borokat készítettek.

Egy új szőlővédő szent kultusza Tokaj-Hegyalján. Szent Orbán tisztelete / Petercsák Tivadar. -In: *Ethnographia*, 129. évf. 2. sz. (2018), p. 183-197.

Torna vármegye

Tornai templomkincsek között / Udvarhelyi Nándor. -In: *Magyar turista*, 15. évf. 11. sz. (2017. dec.), p. 26-27.

Zemplén vármegye

Adalékok a Zemplén vármegyéből elvándoroltak történetéhez: "Amerikás" magyarok a Nagy Háború idején" / Ambrus László. -In: *Honismeret*, 47. évf. 2. sz. (2019), p. 33-36.

Adatok Zemplén vármegye mezőgazdaságáról (1750-1920) / Boros László. -In: *Történeti Földrajzi Közlemények*, 6. évf. 3-4. sz. (2018), p. 115-127.

Válogatás a települések irodalmából**Abaújvár**

Árpád-kori favárak elméleti rekonstrukciója, Abaújvár és Zalak / Buzás Gergely. -In: *Várak, kastélyok, templomok*, 13. évf. 5. sz. (2017. okt.), p. 16-19.

Bodrogkiszfalud

Tokaj- Hegyalja nagy szemtanúja: a bodrogkiszfaludi Várhegy. -In: *Bor és piac*, 18. évf. 11-12. sz. (2018. dec.), p. 42-45.

Bodrogszerdahely

Régészeti leletek Bodrogszerdahelyen és környékén / Jósvainé Dankó Katalin. -In: *Honismeret*, 45. évf. 3. sz. (2017. jún.), p. 45-52.

Bogács

Bogács-Széphalom. Hajdu Imre köszöntése a "Kultúra lovagja" cím elnyerése apropóján / Szedresi István. -In: *Szülőföldünk*, 2017. 36-37. sz. p. 146-147.

Borsi

Esküvő a fejedelemmél. Borsi várkastély / Wekerle Szabolcs. -In: *Várak, kastélyok, templomok*, 15. évf. 4. sz. (2019. ápr.), p. 22-24.

Folytatódik Borsiban a Rákóczi-kastély felújítása / Némethi Róbert. -In: *Kassai figyelő*, 17. évf. 7-8. sz. (2019. július-augusztus.), p. 10-11.

Cigánd

Két könyv Cigándról, Sőregi János naplóiból / Viga Gyula. -In: *Honismeret*, 46. évf. 5. sz. (2018), p. 103-106.

Dédestapolcsány

A nagy háború emlékezete: Amikor a harangok is hadba vonultak / Bánfalvi László. -In: *Szülőföldünk*, 2017. 36-37. sz. p. 115-117.

Információkat közöl még Ózd és Arló településekről.

Domaháza

A domaházi hagyományörzés és a "vasvári verbunk" / Riskó Kata. -In: *Honismeret*, 47. évf. 1. sz. (2019), p. 21-26.

Füzér

Várkutató és honismeret / Csorba Csaba. -In: *Szülőföldünk*, 2017. 36-37. sz. p. 61-66.

Információkat közöl még Ónod, Tokaj, Szalánc várairól és Szádvárról.

Füzérradvány

Kastély noir: Tárgyak, titkok, történetek a füzérradványi Károlyi-kastély históriájából / Tóth G. Péter. -In: *Várak, kastélyok, templomok*, 15. évf. 4. sz. (2019. aug.), p. 4-9.

Gönc

Egy gótikus templomrom a Dobogó-hegy oldalában: Gönc, Boldogasszony-kolostor / Galuska Tünde. -In: *Magyar turista*, 16. évf. 4. sz. (2018. ápr.), p. 6-7.

Hercegkút

Gulag emlékévk országos zárórendezvénye Hercegkúton 2017. február. 23. / dr. Stumpf Enikő. -In: *Hercegkúti hírek*, 18. évf. 2. sz. (2017. febr.), p. 1-8.

Jeszénő

Jeszénő várának sorsa / Ferenczy Sándor József. -In: *Várak, kastélyok, templomok*, 13. évf. 6. sz. (2017. dec.), p. 22-24.

Kassa

Kassa három megszállása: párhuzamok és tanulságok / Simon Attila. -In: *Történelmi Szemle*, 59. évf. 4. sz. (2017), p. 569-590.

Kassa: polgárvárosból erődváros / Csorba Csaba. -In: *Várak, kastélyok, templomok*, 14. évf. 2. sz. (2018. ápr.), p. 25-26.

Köröm

Betekintés Köröm község iratlan történetébe a régészet segítségével / Hellebrandt Magdolna, B. -In: *Szülőföldünk*, 2017. 36-37. sz. p. 76-79.

Martonyi

A martonyi pálos kolostorrom - megfigyelések és álmok / Kosdi Attila. -In: *Várak, kastélyok, templomok*, 14. évf. 2. sz. (2018. ápr.), p. 4-7.

Mezőkövesd

Gondolatok az Istvánffy Gyula Honismereti Pályázat kapcsán / Csirmazné Cservényák Ilona. -In: *Szülőföldünk*, 2017. 36-37. sz. p. 35-37.

Honismereti mozgalom Matyófüldön / Csirmazné Cservényák Ilona. -In: *Honismeret*, 45. évf. 3. sz. (2017. jún.), p. 88-93.

Székelyföldről Matyófüldre / Szlovák Sándor. -In: *Honismeret*, 45. évf. 3. sz. (2017. jún.), p. 117-118.

Miskolc

100 éve történt: A 10-es honvéd hét / Spóner Péter. -In: *Szülőföldünk*, 2017. 36-37. sz. p. 118-125.

Adalékok Miskolc és a környező települések kapcsolatrendszerének fejlődéséhez (1880-1980) / Kristóf Andrea. -In: *Történelmi Földrajzi Közlemények*, 7. évf. 1-2. sz. (2019), p. 90-105.

Beszámoló a 2015-2016. évi 44. Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázatról / Bodnár Mónika. -In: *Szülőföldünk*, 2017. 36-37. sz., p. 38-41.

Egyesületünk öt éve (2011-2016) / Titkos Sándorné. -In: *Szülőföldünk*, 2017. 36-37. sz., p. 21-29.

Erdészeti palota a Bükk lábánál / Bozsó Gyula. -In: *Erdészeti lapok*, 152. évf. 1. sz. (2017. jan.), 15-16. p.

A Herman Ottó Múzeum Szemere-szalonya és a zenei Szemere-szalón / Vámosi Katalin. -In: *Szülőföldünk*, 2017. 36-37. sz., p. 170.

Az Istvánffy Gyula Megyei Honismereti Gyűjtőpályázat 55. éve / Rémiás Tibor. -In: *Szülőföldünk*, 2017. 36-37. sz., p. 73-75.

Könyv Szirmáról és kastélyáról / Bodnár Mónika. -In: *Honismeret*, 47. évf. 4. sz. (2019), p. 108-109.

Közösségek és kultúra a Diósgyőr-vasgyári kolóniában, 1884-1945 / Pál Mónika. -In: *Zempléni múzsa*, 17. évf. 1. sz. (2017. tavasz), p. 19-26.

Miskolc és Borsod reformációja / Benke György. -In: *Honismeret*, 45. évf. 3. sz. (2017. jún.), p. 65-68.

Nekézseny

Hiánypótló mű a Bükki Hegyhát emlékeiről / Csirmazné Cservényák Ilona. -In: *Honismeret*, 47. évf. 1. sz. (2019), p. 120.

Ismét egy maradandó könyv jelent meg Nekézseny Község Önkormányzata jóvoltából.

Ónod

Hol tartották az 1707-es Ónodi országgyűlést? a korabeli források tükre / Bacsó Máté, Varga Szabolcs. -In: *Élet és tudomány*, 72. évf. 5. sz. (2017. febr. 3.), p. 134-136.

Ózd

Emberek a meddőhányón: mélyszegénységi szintek és hatalmi szereplők Ózdon a rendszerváltás idején / Alabán Péter. -In: *Múltunk*, 62. évf. 2. sz. (2017), p. 117-151.

Honismeret Ózdon / Döbör Istvánné. -In: *Szülőföldünk*, 2017. 36-37. sz. p. 30-31.

Könyv az ózdi társadalom történetéről / Várkonyi Nickel Réka. -In: *Honismeret*, 45. évf. 2. sz. (2017), p. 111-112.

Nagy Péter: A Rima vonzásában. Az ózdi helyi és gyári társadalom a késő dualizmustól az államosításig című könyvéről.

A nagy háború emlékezete: Amikor a harangok is hadba vonultak / Bánfalvi László. -In: *Szülőföldünk*, 2017. 36-37. sz. p. 115-117.

Szovjet hadifogságról az Ózd környékiek elbeszélésein keresztül / Vámos Gabriella. -In: *Múltunk*, 62. évf. 4. sz. (2017), p. 269-278.

Prügy

Kultusztörténet és gyöngyhalászat: a Móricz-életmű prügyi vonatkozásai / Papp Dénes. -In: *Zempléni múzsa*, 17. évf. 1. sz. (2017. tavasz), p. 83-85.

Putnok

A putnoki képfestő mesterség / Tóth Hanna. -In: *Honismeret*, 46. évf. 2. sz. (2018), p. 79-80.

Regéc

A megújuló regéci vár 2018. évi fejlesztései / Kosdi Attila. -In: *Várak, kastélyok, templomok*, 14. évf. 3. sz. (2018. jún.), p. 16-20.

A regéci boszorkány. Adalék Koháry István regéci fogságának történetéhez / Simon Zoltán.

-In: *Várak, kastélyok, templomok*, 13. évf. 2. sz. (2017. ápr.), p. 34-37.

Többszólamú helyreállítás Regéc várában / Kosdi Attila. -In: *Várak, kastélyok, templomok*, 13. évf. 1. sz. (2017. febr.), p. 20-24.

Rozsnyó

A rozsnyói Kek nyomda tevékenysége 1848-1849-ben / Zsupos Zoltán. -In: *Gömörország*, 20. évf. 4. sz. (2019. tél), p. 2-33.

Sárospatak

Ajándék a Sárospataki Református Tudományos Gyűjteményeknek / Bodnár Mónika. -In: *Honismeret*, 45. évf. 6. sz. (2017. dec.), p. 97.

Folia Collecta: a Sárospataki Katolikus Egyházi Gyűjtemény könyvsorozata / Várhelyi Gyula. -In: *Honismeret*, 46. évf. 1. sz. (2018), p. 115-118.

Gondolatok a sárospataki Rákóczi Múzeum üvegiállításához / Veres László. -In: *Zempléni múzsa*, 17. évf. 2. sz. (2017. nyár), p. 46-60.

Hajdu Imre helytörténeti kötetei Sárospatakról / Rémiás Tibor. -In: *Honismeret*, 45. évf. 3. sz. (2017. jún.), p. 113-115.

Könyv a Sárospataki Református Kollégium történetéről / Bodnár Mónika. -In: *Honismeret*, 45. évf. 3. sz. (2017. jún.), p. 18-19.

A protestáns nevelés virágzása Sárospatakon / Kiss Endre József. -In: *Honismeret*, 45. évf. 6. sz. (2017. jún.), p. 20-28.

A református kollégiumok a közművelődés szolgálatában / Ugrai János. -In: *Honismeret*, 45. évf. 3. sz. (2017. jún.), p. 15-20.
Elhangzott a sárospataki Honismereti Akadémián.

A református kollégiumok hatása a magyar(országi) közművelődésre / Benke György. -In: *Honismeret*, 45. évf. 3. sz. (2017. jún.), p. 6-11.

Sárospatak (2015) / Rémiás Tibor. -In: *Honismeret*, 45. évf. 3. sz. (2017. jún.), p. 116.
Könyvismertetés.

Sárospatak főbb közigazgatástörténeti eseményei 1968 után / Bolvári-Takács Gábor. -In: *Zempléni múzsa*, 18. évf. 3. sz. (2018. Ősz), p. 103-105.

Sárospatak helyzete és várossá nyilvánításának előzményei 1956-1967 / Bolvári-Takács Gábor. -In: *Zempléni múzsa*, 18. évf. 3. sz. (2018. Ősz), p. 31-57.

Sárospatak jogállásának közigazgatástörténeti eseményei 1883-1968 / Bolvári-Takács Gábor. -In: *Zempléni múzsa*, 18. évf. 3. sz. (2018. Ősz), p. 11-14.

Sárospatak várossá nyilvánításának folyamata és eseményei, 1968 / Bolvári-Takács Gábor. -In: *Zempléni múzsa*, 18. évf. 3. sz. (2018. Ősz), p. 59-85.

Sárospatak várossá nyilvánításának társadalmi visszhangja, 1968-1970 / Bolvári-Takács Gábor. -In: *Zempléni múzsa*, 18. évf. 3. sz. (2018. Ősz), p. 87-102.

A Sárospataki Református Kollégium Gimnáziumának ásvány-, kőzet- és ősmaradvány-gyűjteménye / Németh Zoltán. -In: *Honismeret*, 45. évf. 3. sz. (2017. jún.), p. 11-18.

A XLV. Honismereti Akadémia Sárospatak, 2017. július 3-7. / Debreczeni-Droppán Béla. -In: *Honismeret*, 45. évf. 3. sz. (2017. aug.), p. 76-80.

Sátoraljaújhely

A Gellért-hegyi Magyar Kálvária terve / Godzsák Attila. -In: *Honismeret*, 45. évf. 1. sz. (2017), p. 56-60.
A címben szereplő kálvária megépítése a főváros közepén, a Gellért-hegy lejtőjén nem valósult meg, hanem a sátoraljaújhelyi Szár-hegyen hozták létre.

Szalonna

Antiochiai Szent Margit legendája a szalonnai református templom falképein / Uhrin Dorottya. -In: *Művészettörténeti értesítő*, 67. köt. (2018. dec.) 2. sz. p. 235-244.

Szerencs

Szerencs-a Hegyalja kapuja / Csorba Csaba. -In: *Várak, kastélyok, templomok*, 14. évf. 4. sz. (2018. aug.), p. 44-45.

Szikszó

Beszámoló a szikszói szkíta kori fazekastelep(-részlet) feltárásról / Király Ágnes. -In: *Határtalan régészet*, 4. évf. 3. sz. (2019), p. 58-63.

Szögliget

Ligetes várrom - Szádvár a Nemzeti Várprogramban / Kelemen Bálint Zoltán. -In: *Várak, kastélyok, templomok*, 15. évf. 1. sz. (2019. feb.), p. 4-7.

Tokaj

Feltámadhat Tokaj vára? / Makoldi Miklós. -In: *Várak, kastélyok, templomok*, 15. évf. 3. sz. (2019. jún.), p. 4-7.

Mi volt az a "tokaji orvosi föld"? / Viczián István. -In: *Honismeret*, 45. évf. 3. sz. (2017. jún.), p. 31-37.

Tolcsva

A Bónis-Dessewffy-kastély Tolcsván / Virág Zsolt. -In: *Várak, kastélyok, templomok*, 14. évf. 5. sz. (2018. okt.), p. 8-11.

Válogatás a helyi személyekre vonatkozó irodalomból

Almási Balogh Pál, a méltatlanul elfeledett orvos-polihiistor / Kiss László. -In: *Zempléni múzsa*, 17. évf. 1. sz. (2017. tavasz), p. 11-18.

Andrássy Gyula rendkívüli pályája / Kozári Mónika. -In: *BBC History*, 9. évf. 8. sz. (2019. aug.), p. 44-50.

Balassa Iván centenáriuma / Kováts Dániel. -In: *Szülföldünk*, 2017. 36-37. sz. p. 160-161.

1956 hősei - Emlékezés **Grómusz Máriára** / Makó Katalin. -In: *Szülföldünk*, 2017. 36-37. sz. p. 162.

Magyar várkutatók: **Détsy Mihály** (1922-2007) / Feld István. -In: *Várak, kastélyok, templomok*, 15. évf. 4. sz. (2019. ápr.), p. 29-31.

Frisnyák professzor úr műveinek jegyzéke / Kozma Katalin. -In: *Honismeret*, 47. évf. 5. sz. (2019), p. 119-120.
Frisnyák Sándor geográfus, pedagógus, egyetemi tanár munkássága.

Frisnyák Sándor új könyvéről / Viga Gyula. -In: *Honismeret*, 45. évf. (2017. okt.), 5. sz. p. 120-121.

Dr. **Gyulai Éva** Bél Mátyás-díjat kapott / Titkos Sándorné. -In: *Szülföldünk*, 2017. 36-37. sz. p. 145.

Herman Ottó és Jósa András közös gyűjtőútja Szabolcs vármegyében / Hála József. -In: *Honismeret*, 47. évf. 3. sz. (2019), p. 57-61.

Homonnai Drugeth (III.) György hűtlenségi pere / Borbély Zoltán. -In: *Századok*, 151. évf. 2. sz. (2017.), p. 279-310.

Jánosi Ferenc hitvallásai / Bolvári-Takács Gábor. -In: *Zempléni múzsa*, 17. évf. 1. sz. (2017. tavasz), p. 34-42.

Károlyi (Rados) Gáspár (1535-1591) / Szabó András. -In: *Irodalmi magazin*, 5. évf. 4. sz. (2017), p. 8-10.

Levél **Kazinczy Ferencnek** / Kisfaludy Sándor. -In: *Honismeret*, 47. évf. 6. sz. (2019), p. 52-53.

"Aki nemzetének erkölcsét szebbíti, az hagy maga után háláló fiaikat": **Kazinczy Gábor** (1818-1864) / Kovács Dániel. -In: *Honismeret*, 46. évf. 5. sz. (2018), p. 3-7.

Kossuth Lajos a meteorológus / Hágen András. -In: *BBC History*, 7. évf. 7. sz. (2017. jún.), p. 36-38.

In memoriam **Laki-Lukács László**: Könyvtáros, honismereti kutató, vázsónszövő (1953. július 10.-2017. augusztus 1.) / Bodnár Mónika. -In: *Szülföldünk*, 2017. 36-37. sz. p. 148-151.

In memoriam: Búcsú **Laki-Lukács Lászlótól** (1953-2017) / Csirmazné Cservenyák Ilona. -In: *Honismeret*, 46. évf. 6. sz. (2018), p. 99-101.

A könyvíró **Lorántffy Zsuzsanna** / Fehér Erzsébet. -In: *Honismeret*, 45. évf. 3. sz. (2017. jún.), p. 72-74.

Miks (Miksch) Ferenc (1814-1879), az elfelejtett építőmester / Derecskei Gyula. -In: *Szülföldünk*, 2017. 36-37. sz. p. 91-108.

II. Rákóczi Ferenc újratemetése / Kincses Katalin Mária. -In: *Rubicon*, 29. évf. (2018) 326-327. = 11-12. sz. (2018), p. 106-111.

Rákóczi Zsigmond, a kultúraápoló és a szoltárszerző fejedelem / Fehér József. -In: *Honismeret*, 45. évf. 3. sz. (2017. jún.), p. 68-71.

Búcsú Dr. **Sándor Endrétől**: Református lelkész, egyháztörténész, honismereti kutató (1945. május 30. -2017. május 16.) / Székelyné Forintos Judit. -In: *Szülföldünk*, 2017. 36-37. sz. p. 154.

Emlékezés **Sebeők Sári** operaénekesnőre / Godzsák Attila. -In: *Honismeret*, 45. évf. 5. sz. (2017. okt.), p. 68-69.

Szabadfalvi József, a néprajzkutató / Paládi-Kovács Attila. -In: *Ethnographia*, 130. évf. 2. sz. (2019), p. 302-317.

A pedagóguspálya fejedelemasszonya: **Tagányi Istvánné** emlékezete / Szedresi István. -In: *Szülföldünk*, 2017. 36-37. sz. p. 163-165.

A református költő-pap: **Tompa Mihály** költői "szárnyalása" / Nagy Balázs. -In: *Irodalmi magazin*, 5. évf. 4. sz. (2017), p. 120-122.

Tompa Mihály és Arany János barátsága / Imolay Lenkey István. -In: *Zempléni múzsa*, 17. évf. 3. sz. (2017. ősz), p. 23-27.

Tompa Mihály hona és honszeretete / Kováts Dániel. -In: *Honismeret*, 45. évf. 4. sz. (2017), p. 11-17.

Vay Miklós Zemplén megyei közéleti pályakezdése (1825-1831) / Angelovics Helga. -In: *Aetas*, 34. évf. 2. sz. (2019), p. 37-53.

Egy református borsodi főúr, báró **Vay II. Miklós** / Farkas Ferenc. -In: *Honismeret*, 45. évf. 3. sz. (2017. jún.), p. 74-78.

"Isten soha ne adjon anyának jobb gyermeket, mint ezek még ez ideig voltak": **Zrinyi Ilona** Európa legbátrabb asszonya / *Múlt-kor*, 1.] évf. [1.] sz. (2018. tavasz.), p. 62-69.

Helyesbítés

Dudás Lászlóné Miskolczi Jolán miskolci olvasónk helyesbítést kérő levelet juttatott el a Szerkesztőséghez. Levelére írásban azonnal válaszoltunk, de most, a *Szülőföldünk* következő számában helyt adunk helyesbítést kérő levelének, valamint a levélre küldött választ is közreadjuk:

Tisztelt Szerkesztőbizottság!

A minap olvastam a Szülőföldünk Honismereti Egyesület Közleménye c. kiadványuk 2017/36-37. számát. A 162. oldalon találtam Makó Katalin "1956 hősei - emlékezés Grómusz Máriára" írását. Megdöbbentem a sok tárgyi tévedésen. Tehettem ezt azon az okon, hogy osztálytársa, barátnője voltam Marikának. A tények: - Balogh Ferenc igazgató úr azon a bizonyos napon szó szerint azt mondta: Mindenki a legrövidebb úton menjen haza.

- Semmilyen "rendezvényről" szó sem volt, arról meg pláne, hogy oda csak a negyedikesek mehetnek, hiszen az igazgatói utasítás az volt, hogy mindenki menjen haza.

- Mi is elindultunk ki jobbra ki balra, így Marika is még két osztálytársunkkal, a Zsolcai kapu felé. Amikor a rendőrség (akkor ÁVH) épülete elé értek, akkor dördültek el a fegyverek az ablakokból, bele a védtelen tömegbe. A lövés célja a megfélemlítés volt, mert elterjedt a híre, hogy jönnek a bányászok kiszabadítani az ÁVH-nál fogvatartottakat.

- Marikát és két osztálytársát itt érte a lövés - ők ketten könnyebben sérültek - Marikát kórházba szállították, nem halt meg a helyszínen. Ott még két napig élt, én is meglátogattam a mostani Szt. Ferenc kórházban.

Nem tudom, hogy Makó Katalin honnan vette a bátorságot, hogy mindezt leírja, Önök pedig ellenőrizetlenül leközltek.

Kérem a helyesbítést, a pontosításhoz figyelmükbe ajánlom a Fáy András Görögkatolikus Közgazdasági Szakgimnázium Centenárium Évkönyve 55. oldalán található "Egy diáklány története: Grómusz Mária (1938-1956) írást Soósné Tóth Irén könyvtáros, tanár tollából.

Tisztelettel:

Dudás Lászlóné Miskolczi Jolán, volt osztálytárs (pontos cím)

Tisztelt Dudás Lászlóné!

Köszönöm megtisztelő érdeklődését a Szülőföldünk legújabb száma iránt. Külön köszönet, hogy pontosítja az ott megjelent adatokat. Helyesbítési kérelmének következő számunkban eleget teszünk. A Makó Katalin által leírtakban nem volt okunk kételkedni, ő is egykori iskolatársként emlékezett vissza az eseményekre. Ennyi év távlatából az emlékezet sokszor elhalványul, ezt a szóbeli információkra is támaszkodó kutatók gyakran tapasztalják. Éppen ezért a tudományos kutatók a szóbeli adatok megerősítésére, alátámasztására több egybehangzó emlékezetet, s ehhez lehetőség szerint írásbeli forrásokat is keresnek. Makó Katalin írása nem egy tudományos munka, hanem az egykori iskolatárs visszaemlékezése és adózás az elhunyt emléke előtt. Ettől függetlenül természetesen fontos, hogy amennyiben ez a visszaemlékezés hibás, kijavítsuk.

Üdvözlettel: Dr. Bodnár Mónika PhD., a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület titkára, a Szülőföldünk szerkesztője

E SZÁMUNK SZERZŐI

Bánfalvi Lászlóné

ny. könyvtáros (Ózd, Eger, Ne-
kézsény)

Békési Gábor

irodalomtörténész muzeológus
(Herman Ottó Múzeum, Mis-
kolc)

Dr. Bodnár Mónika

néprajzos muzeológus (Herman
Ottó Múzeum), a B.-A.-Z. Me-
gyei Honismereti Egyesület tit-
kára (Miskolc, Putnok)

Czeze József

ny. rendőr alezredes, honismereti
kutató (Miskolc, Emőd)

Csirmazné Cserenyák Ilona

ny. könyvtárigazgató (Mezőkö-
vesd)

K. Dudás Mária

újságíró (Mezőkövesd)

Elek Józsefné Farkas Emőke

középiskolai tanár (Fáy András
Görögkatolikus Közgazdasági
Szakgimnázium, Miskolc)

Farkas Éva

ny. közösség- és vidékfejlesztő, a
Barkó Kézműves Egyesület alel-
nöke (Ózd)

Farkas Ferenc

pedagógus, ny. iskolaigazgató,
honismereti kutató (Alsózsolca,
Budapest)

Dr. Fazekas Csaba

történész, egyetemi docens, inté-
zetigazgató (Miskolci Egyetem,
Miskolc)

Fedor Laura

diák (Zrínyi Ilona Gimnázium,
Miskolc)

Flach Antal

művésztanár, zenetörténész
(Miskolci Bartók Béla Zene- és
Táncművészeti Szakgimnázium,
Miskolc)

Dr. Frisnyák Sándor

ny. egyetemi tanár, professzor
emeritus (Nyíregyházi Egyetem),
az MTA doktora (Nyíregyháza,
Isaszeg)

Dr. Gyulai Éva

történész, egyetemi docens (Mis-
kolci Egyetem, Miskolc)

Hadobás Sándor

ny. múzeumvezető (Bányászat-
történeti Múzeum, Rudabánya)

Hideg Ágnes

ny. könyvtárvezető (Herman Ottó
Múzeum, Miskolc)

Horváth Csabáné

ny. pedagógus (Encs)

Jakab Mátyás András

történész, múzeumi adattáros
(Herman Ottó Múzeum, Mis-
kolc)

Jósvay István

pedagógus (Szendrői Apáczai
Csere János Általános Iskola,
Szendrő)

Kiss László

ny. pedagógus, honismereti kutató
(Szikszó)

Kőmíves Tibor

PhD hallgató, levéltáros (Mis-
kolci Egyetem, Miskolc)

dr. oec. Kúti István

ny. kohóipari gazdasági mérnök,
honismereti kutató (Salgótarján)

Laki-Lukács László (1953- 2017)

könyvtáros, vázszonező, honis-
mereti kutató (Edelény)

Molnár István

könyvtáros (II. Rákóczi Ferenc
Megyei és Városi Könyvtár, Mis-
kolc)

Nagy Attila

történész, muzeológus asszisz-
tens (Herman Ottó Múzeum,
Miskolc)

Dr. Nagy Péter

történész, vezető kutató (Eszter-
házy Károly Egyetem) (Eger;
Ózd)

Dr. Papp Andrea

múzeumvezető (Bányászat-törté-
neti Múzeum, Rudabánya)

Pekár Tibor

ny. hegedűtanár, zenetörténész
(Szabadka, Szerbia)

Sariczki Júlia

cégvezető, a bemutatott könyv
kiadója

Sidlovics Eszter

diák (Zrínyi Ilona Gimnázium,
Miskolc)

Dr. Szedresi István

ny. orvos-ezredes, mezőkövesdi
öregdiák (Kecskemét)

Dr. Székelyné Forintos Judit

ny. könyvtáros (Miskolc)

Titkos Sándorné

középiskolai tanár, ny. igazgató-
helyettes, a B.-A.-Z. Megyei
Honismereti Egyesület elnöke
(Miskolc)

Dr. Tóth Arnold

néprajzos muzeológus, tudomá-
nyos titkár (Herman Ottó Mú-
zeum, Miskolc)

Varga Gábor

könyvtáros, igazgatóhelyettes (II.
Rákóczi Ferenc Megyei és Városi
Könyvtár, Miskolc)